Khuddakanikāye Vinayapiṭake

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

PĀRĀJIKAKAṆḌA-AṬṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1986

Aṭṭhakathā Series 01

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a　　အာ ā　　ဣ i　　ဤ ī　　ဥ u　　ဦ ū　　ဧ e　　ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya　　ရ ra　　လ la　　ဝ va　　သ sa　　ဟ ha　　ဠ ḷa　　ံ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā　　ိ = i　　ီ = ī　　ု ု = u　　ူ ူ = ū　　ေ = e　　ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
က္ဝ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Nidānakathā

Sirimatā amhākaṁ Buddhena Bhagavatā Arahatā Sammāsambuddhena sakalalokapatthaṭamahākaruṇāsinehasiniddhahadayena sabbattha appaṭihatasabbaññutānāvaraṇādiñāṇobhāsasamujjalitena sanarāmaralokagurunā sadevakassa lokassa atthāya hitāya sukhāya dhammo ca vinayo ca desito paññatto, so pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena vibhattesu tīsu saddhammesu pariyattisaddhammo nāma, tadeva ca sāsanaṭṭhitiyā pamāṇaṁ, satiyeva hi tasmiṁ itare uppajjanti, nāsati, vuttañhetaṁ **Aṅguttaraṭṭhakathāyaṁ**— (Aṁ-Ṭṭha 1. 72 piṭṭhe)

"Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca.
Tamo bhavissati loko, sūriye atthaṅgate yathā.

Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā.
Paṭipattiyaṁ ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhaṁsatī"ti.

Teneva ca saddhammaciraṭṭhitikāmino theravarā Mahākassapādayo pariyattisaddhammasaṅkhātaṁ Tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ saṅgītimāropetvā Buddhasāsanaṁ saṁrakkhiṁsu, taṁkālikā ca rājāno saddhammābhivuddhikāmā tesaṁ saṅgītikārānamanubalappadānena sahāyattamupāgamuṁ.

Tathā hi catūhādhikatimāsaparinibbute Bhagavati Mahākassapattherappamukhehi pañcahi arahantasatehi Rājagahe **paṭhamā dhammasaṅgīti** katā rañño Māgadhassa Ajātasattuno visesānuggahamādāya.

Vassasataparinibbute ca Bhagavati Mahāyasattherappamukhehi sattahi arahantasatehi Vesāliyaṁ **dutiyā dhammasaṅgīti** katā, tadā ca Kālāsoko mahīpati tesaṁ sahāyattamupāgato.

Tathāgataparinibbānato pana dvinnaṁ vassasatānamupari pañcattiṁsatime vasse Mahāmoggaliputtatissattherappamukhehi arahantasahassehi Pāṭaliputte **tatiyā dhammasaṅgīti** katā sakalalokapatthaṭayasassa Dhammāsokassa bhūpatino niratisayānuggahaṁ laddhāna.

Sammāsambuddhaparinibbutito pana catunnaṁ vassasatānamupari paṇṇāse vasse Laṅkādīpe Vaṭṭagāmaṇirājino kāle Mātulajanapade Ālokaleṇe **catutthī dhammasaṅgīti** katā pañcahi arahantasatehi Mahādhammarakkhitattherappamukhehi, yā loke "potthakāropanasaṅgītī"ti pākaṭā.

Buddhavasse pana catussatādhikadvisahassānamupari pannarasamasaṅkhyaṁ sampatte imasmimpi Marammaraṭṭhe **Mindon**nāmassa mahādhammarājino kāle Mandalay itipākaṭe Ratanāpuñjanagare **pañcamī dhammasaṅgīti** katā catussatādhikadvisahassattherehi Dakkhiṇārāmavāsītipiṭakadharabhadantajāgarattherappamukhehi tasseva rañño anavasesānuggahamādāya, yā loke "selakkharāropanasaṅgītī"ti vuccati.

Itthaṁ sudaṁ Buddhassa Bhagavato sāsanaṁ iddhañceva hoti phītañca vitthārikaṁ bāhujaññaṁ puthubhūtaṁ yāvajjatanā.

Cirakālato panetaṁ Buddhavacanaṁ lekhaparamparāya ceva muddaṇaparamparāya ca anekakkhattuṁ parivattiyābhataṁ na sakkā dāni vattuṁ "paṭhamadutiyatatiyādisaṅgītimāropitākāreneva sabbaso parisuddhan"ti, aññadatthu panādhunikapotthakesu saṁvijjamānehi kehici pamādalekhādisañjātakhalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhehi malīnamevetaṁ, tathā hi nānādesiyapotthakesu aññamaññaṁ saṁsandiyamānesu anekā visadisapāṭhā dissanti.

Tatoyeva ca Buddhavacanassa suparisuddhabhāvakāmino mahātherā sasatthantarapiṭakattayakovidā dhammavinayaṁ vācentāyeva te khalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhe disvā evaṁ samacintesuṁ kathesuṁ ca—

"Advayavādino suparisuddhavacanassa tassa Bhagavato pāvacanaṁ advayaṁ suparisuddhaṁ nimmalamevassa, imesu pana pāvacanapotthakesu aññamaññaṁ visadisā ceva aparisuddhā ca pāṭhā dissanti, nissaṁsayaṁ kho ayameva mūlapāṭho, yo nesaṁ yuttisampanno, tadañño pana pamādalekhapāṭhoyeva, tādisā ca dissanti ādhunikapāvacanapotthakesu kismiñci kismiñci ṭhāne.

Kāmañcetedāni na tāva bahutarā, yāva yathābhūtaṁ pāḷiyā atthaṁ paṭisedheyyuṁ, etarahi pana asodhiyamānā te gacchante gacchante

kāle bahutarā bahutarā jāyeyyuṁ, taṁkālikā ca pacchimā janā te sodhetuṁ asamatthā yathādhippetaṁ pāḷiyā atthaṁ na sammā jāneyyuṁ, evamete saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṁvatteyyuṁ.

Vuttaṁ hetaṁ **Aṅguttaranikāye**— (Aṁ 1. 60 piṭṭhe)

'Dveme bhikkhave dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṁvattanti, katame dve, dunnikkhittaṁ ca padabyañjanaṁ attho ca dunnīto, dunnikkhittassa bhikkhave padabyañjanassa atthopi dunnayo hoti, ime kho bhikkhave dve dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṁvattantī'ti.

Yaṁnūna mayaṁ te sodhetvā nimmalaṁ parisuddhaṁ Buddhavacanaṁ sampatiṭṭhāpeyyāma, tadassa saddhammaciraṭṭhitiyā bahujanahitāya bahujanasukhāya ca, taṁ pana na sukaraṁ sampādetuṁ aññatra dhammikarājūnamanuggahenā"ti.

Sā panāyaṁ kathā patthaṭā sādhujanaparamparāya, sutā ca **U Nu** nāmadheyyaggamahāmaccappamukhehi Marammaraṭṭhissarehi, sutvāna te evaṁ samacintesuṁ sammantayiṁsu ca "na kho panetaṁ amhākaṁ patirūpaṁ, ye mayaṁ pubbakehi dhammikehi dhammarājūhi samanuggahitassa Buddhasāsanassa parihānikāraṇaṁ passamānāyeva ajjhupekkhitvā appossukkā vihareyyāma, yaṁnūna mayaṁ sāsanopakārupāye sampādetvā visesato ca ādhunikapāvacanapotthakesu dissamāne saṁsayaṭṭhānīye pamādalekhapāṭhe saṁsodhetukāmānaṁ mahātherānaṁ ajjhāsayaṁ paripūretvā Buddhasāsanaṁ anuggaṇheyyāmā"ti, atha te sabbepi sāsanānuggahāya katasanniṭṭhānā ahesuṁ.

Anuggahitukāmehipi ca tehi na sakkā āṇāya kātuṁ vinā mahājanacchandasañjātopadesena, mahājanappatinidhibhūtā hi etarahi Marammikā rājāno, upadeso ca santhāgārasamitiyaṁ mahājanappatinidhibhūtānaṁ matisajīvānaṁ chandeneva samuppajjati, tasmā Buddhasāsanānuggahāya santhāgārasamitiyaṁ ekaṁ dhammupadesaṁ paññāpetvā **Buddhasāsanasamiti** nāma mahāsamiti samuṭṭhāpitā. Tassā kho pana samitiyā sabhāpati hoti *Thado*sirīsudhammopādhidhārī ***Sir*** **U Thwin**vhayo mahāseṭṭhi, upasabhāpati pana *Thado*sirīsudhammopādhidhārīyeva **U Thein Maung**vhayo padhānaḍḍavinicchayamandiramhi mahākkhadassādhipati, sabbakammavidhāyako pana

hitadharo *Thado*mahāsaresīthūpādhiko **U Chan Htun**vhayo upadesikādhipatipadhānanītivedimahāmantī. Bhaṇḍuppādako pana raṭṭhissarānaṁ patinidhibhūto **U Win** nāmadheyyo sāsanaṭṭhānikamahāmatto.

Atha te Buddhasāsanasamitikā "yāyeva kho panatthāya samuṭṭhāpitāyaṁ samiti, tadatthamidāni visesato kāhāmā"ti Marammaraṭṭhebhipākaṭaguṇasamudayasamudite tattha tattha padhānanāyakabhūte paropaṇṇāsamahāthere dīghadassino nimantiya evamārocesuṁ "ayaṁ bhante amhākaṁ Buddhasāsanamahāsamiti Buddhasāsanānuggahatthāyeva raṭṭhissarānaṁ dhammupadesena samuṭṭhāpitā, sacedāni bhante pubbe viya dhammasaṅgītiṁ katvā sāsanaṁ paggaṇhituṁ yujjeyya, mahātherā ca tathā kātumiccheyyuṁ, vissatthāva bhante karontu, mayaṁ tattha kāyañāṇapaccayabalehi niravasesaṁ byāvaṭā bhavissāmā"ti.

Atha kho te mahātherā "dhammasaṅgītiṁ karissāmā"ti katasanniṭṭhānā evaṁ pativedesuṁ "kattabbāyevesā dhammasaṅgīti, nesā na kattabbā, tasmā mayaṁ dāni piṭakapotthakāni pañcamasaṅgītisilālekhāya samānetvā tāniyeva sarīraṁ katvā pāḷisaṁsodhanapubbaṅgamaṁ dhammasaṅgītiṁ kassāma, yāya ādhunikapotthakesu paramparāparivattanavasena sañjātā pamādalekhapāṭhā ca nirākarīyissanti, visodhitañca suparisuddhaṁ pāvacanamūlaṁ labhitvā taṁ muddāpetvā sakalaloke nānāraṭṭhesu nānādesesu byāpanavasena Buddhasāsanassa ciraṭṭhiti ca sādhiyissati, sabbe ca Theravādikā raṭṭhā Marammaraṭṭhasahitā ekato hutvā Buddhasāsanaṁ abhūtapubbapaggahena paggaṇhituṁ labhissanti, sā ca purimikā pañca saṅgītiyo upanidhāya **chaṭṭhasaṅgīti** nāma bhavissati, tañca sabbaṁ bhavissati bahujanahitāya bahujanasukhāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṁ, bahūni panettha āvassakakiccāni paṭikacceva samādapetabbāni tumhākamāyattāni, tasmā saṅgītikālavavatthānādikiccaṁ tumhākaṁyeva bhāro hotū"ti.

Atha te Buddhasāsanasamitikā sāsanapālakānaṁ mahātherānaṁ chandañca ruciñca samādāya ovādañca sirasā sampaṭicchitvā therānaṁ ceva attano ca kattabbakiccānaṁ pariniṭṭhānasamayaṁ sallakkhetvā "ayaṁ chaṭṭhasaṅgīti Sammāsambuddhaparinibbānato catussatādhikānaṁ dvinnaṁ vassasahassānamupari

aṭṭhanavutime vasse vesākhapuṇṇamito paṭṭhāya ārabhitabbā, dve ca vassāni kattabbā, pañcannaṁ ca sāsanavassasahassānamupaḍḍhavasse vesākhapuṇṇamiyaṁyeva pariniṭṭhāpetabbā”ti saṅgītikālaṁ vavatthapesuṁ.

Tato paṭṭhāya ca te punappunaṁ sannipatitvā sammantayitvā saṅgītiyā pubbakiccesu nirantaraṁ byāvaṭā honti, “mahantaṁ kho Jinasāsanaṁ mahatiyāyevetaṁ pūjāya pūjanīyan”ti mantvā tehi kārāpitāni mahantamahantāni sāsanamandirāni, tattha saṅgītiṁ kurumānassa bhikkhusaṁghassa sukhasannisajjatthaṁ sannipātaṭṭhānabhūtaṁ mahantaṁ saṅgītimandiraṁ Yangon nāma rājadhāniyaṁ **Sirīmaṅgala**tthale **Kaba Aye** (Lokasāma) nāmakassa cetiyassa āsanne selapabbataguhāvesena kārāpitaṁ tibhūmakaṁ pāyaso silā-iṭṭhakāyomayaṁ, evaṁ mahantampetaṁ ekasaṁvacchareneva pariniṭṭhāpitaṁ iddhiyā maññe nimmitaṁ, tañca bahi ṭhatvā apekkhattaṁ sayaṁjātaselapabbato viya dissati, anto pavisitvā olokayataṁ pana olokitolokitaṭṭhānato dassanīyaṁ pāsādikaṁ ramaṇīyaṁ atittikarameva hutvā devavimānamiva khāyati. Tassa panāvidūre aḍḍhateyyānaṁ saṅgītikārabhikkhusahassānaṁ nivāsappahonakā cattāro iṭṭhakamayā mahāpāsādā ceva iṭṭhakamayāyeva bhojanamahāsālā ca mahāsīmāpāsādādayo ca muddaṇayantasālā ca tatheva kārāpitā.

Mahātherāpi ca “saṅgītikiccaṁ nāma therādheyyaṁ, therānaṁ ovādeneva kattabbaṁ, na vinā tena, tasmā bhikkhusaṁghassa ceva upāsakānañca sabbampi saṅgītipaṭibaddhamovādaṁ dātuṁ bhavitabbamettha ovādadāyakasaṁghasabhāyapī”ti Marammaraṭṭhadhajūpame aggamahāpaṇḍitopādhidhārino ca raṭṭhovādācariyasammate ca raṭṭhavinayadharasammate ca aññe cābhipākaṭagarubhāvanīyādiguṇagaṇasamaṅginoti parosataṁ nāyakamahāthere uccinitvā “chaṭṭhasaṅgīti-ovādācariyasaṁghanāyakasabhaṁ” nāmekaṁ padhānamahāsaṁghasabhaṁ patiṭṭhāpesuṁ, te ca nāyakamahātherā Sambuddhavacanaratanākarapārage vividhasatthantaragahanāsaṅgacārine therānuthere pañcavīsatimatte samuccinitvā “chaṭṭhasaṅgītidhurandharasabhā”ti ca sammannitvā tassā sabhāya bhāraṁ niyyātesuṁ sabbāni saṅgītipaṭibaddhakiccāni saṁvidahituṁ. Te ca saṅgītidhurandharasabhikā therā sakalamarammaraṭṭhe **Nyaung Yan Sayadaw**ti abhipākaṭaṁ “Aggamahāpaṇḍito” pādhinā ceva “Abhidhajamahāraṭṭhagurū” pādhinā cāti

dvīhi Marammaraṭṭhissarasamappitopādhīhi virājitaṁ jātiyā āsītivassikaṁ upasampadāya saṭṭhivassaṁ "Bhadantarevataṁ" nāma mahātheravaraṁ sabhāpatiṁ katvā Tepiṭake Buddhavacane ceva nānāsatthesu ca kovide dhammācariyakavipadappatte bhikkhū uccinitvā aṭṭhadasādivaggavasena parosataṁ pāḷivisodhakavagge ceva sambahule ca paṭivisodhakavagge bandhāpetvā visodhanappaṭivisodhanehi Buddhavacanaṁ suparisuddhattaṁ paṭipāpetvā dhammasaṅgītimakaṁsu yathā taṁ porāṇakasaṅgītikārā.

Evaṁ saṅgītimāropitassa Tepiṭakassa Buddhavacanassa atthasaṁvaṇṇanābhūtā Aṭṭhakathāyo ca saṁvijjanti manoramāya tantinayānucchavikāya bhāsāya Ācariyabuddhaghosādīhi theravarehi katā.

Tāsampi Aṭṭhakathānaṁ sadesīyamūlehi ceva videsīyamūlehi ca saṁsanditvā Tepiṭakassa viya Buddhavacanassa visodhanapaṭivisodhanavasena mahātherā pāvacanadassino saṁvaṇṇanākovidā pāṭhasodhanamakaṁsu.

Iccevamaṭṭhakathāyo ca pamādakhalitādhika paribhaṭṭhapāṭhānaṁ nirākaraṇavasena visodhitā ceva paṭivisodhitā ca hutvā Buddhasāsanamuddaṇayantālaye samappitā suṭṭhu muddāpaṇāya.

Muddāpaṇakāle ca Piṭakattayamuddāpaṇe viya mahātheravarā mūlasodheyyapattapāṭhakehi gahaṭṭhapaṇḍitehi ceva dhammācariyabhikkhupaṇḍitehi ca anekavāraṁ parisodhitaṁ osānasodheyyapattaṁ paṭivisodhitamūlapotthakena ceva aññehi sadesa desantarika Aṭṭhakathāpotthakehi ca vividhabyākaraṇādisatthehi ca punappunaṁ saṁsandetvā suvisada paribyattakaṇḍavāra vākyaccheda saṅketatañca sampāpetvā mahatā parissamena osānasodhanamakaṁsu.

Evametā Aṭṭhakathāyo theravādīnekāyika vibudhappamukhānaṁ satthāgamaratanālaya sāragāhīnaṁ veyyākaraṇakesarīnaṁ accantanimmalañāṇavārinā paridhovitā, tā vibudhappavarekagocarā vimuttirasassādadāyiniyo Piṭakattayassatthaṁ paribyattaṁ pakāsentiyo ciraṁ vilasantiyo lokatthasiddhiṁ sādhayantūti.

Tenetaṁ vuccati—

1. Mūlakaṁ pariyattīva, sāsanassa Mahesino.
   Pariyattippamāṇo hi, ciraṁ saddhammasaṇṭhiti.

2. Tasmā taṁ rakkhituṁ therā, dhammasaṅgāhakā purā.
   Rājāno upanissāya, akaṁsu dhammasaṅgahe.

3. **Paṭhamaṁ** dhammasaṅgītiṁ, **Ajātasattu**rājino.
   Anuggahena katvāna, pālayuṁ Jinasāsanaṁ.

4. **Dutiyaṁ** tu tathā katvā, **Kālāsokassa** rājino.
   Kāle tamupanissāya, pālayuṁ Jinasāsanaṁ.

5. **Tatiyaṁ**pica katvāna, **Dhammāsokassa** rājino.
   Anuggahena Buddhassa, sāsanaṁ abhipālayuṁ.

6. **Catutthiṁ** pana Laṅkāyaṁ, **Vaṭṭagāmaṇi**rājino.
   Kālamhi potthakāruḷhaṁ, katvāna pālayuṁ tathā.

7. Imasmiṁ Marammaraṭṭhepi, **Mindon**nāma narādhipaṁ.
   Rajjaṁ samanusāsantaṁ, ratanattayamāmakaṁ.

8. Sannissāya mahātherā, thirasīlā guṇākarā.
   Pañcamiṁ dhammasaṅgītiṁ, karontā sāsanaṭṭhitiṁ.

9. Patthayantā likhāpetvā, silāpaṭṭesu peṭakaṁ.
   Vāyāmena mahantena, pālayuṁ Jinasāsanaṁ.

10. Itthaṁ purā mahātherā, rājāno cāpi dhammikā.
    Sāsanaṁ paripālesuṁ, jīvitaṁ viya attano.

11. Tathāpi khalitādāni, dissanti Piṭakattaye.
    Paramparāya lekhāya, sañjātā muddaṇena ca.

12. Disvāna te mahātherā, vācentāva Tipeṭakaṁ.
    Vuccamānanayenevaṁ, cintesuṁ mantayiṁsu ca.

13. “Katvāna sādhukaṁ gantha-suddhikaṁ sāsanāyukaṁ.
    Yaṁnūna dhammasaṅgītiṁ, kareyyāma mayaṁ” iti.

14. Etamatthaṁ suṇitvāna, **U Nu** nāma mahāsayo.
Marammavisaye **agga-mahāmacca**dhurandharo.

15. "Sāsanāyattakiccāni, sampādentā visesato.
Saṅgītiyañca therānaṁ, sampūrentā manorathaṁ.

16. Yathā rakkhiṁsu porāṇā, surājāno tathā mayaṁ.
Saṁrakkheyyāma Sambuddha-sāsanaṁ" iti cintiya.

17. Mahāmaccehi aññehi, saṅgamehi ca mantiya.
Suppatiṭṭhāpayitvāna, **Buddhasāsana**saṅgamaṁ.

18. Mahātherānamādāya, chandaṁ idha nivāsinaṁ.
Aññesu Sīhaḷādīsu, videsesu ca vāsinaṁ.

19. Kāretvā dhammasaṅgītiṁ, sodhetvā Satthusāsanaṁ.
Saddhammānuggahatthāya, karaṁ daḷhaparakkamaṁ.

20. **Sirīmaṅgala**vikhyāte, thalasmiṁ pavare subhe.
Cetiyassāvidūramhi, **Kaba Aye** itisaññino.

21. Guhāvesena kāretvā, mahāsaṅgītimandiraṁ.
Āvāsādiñca bhikkhūnaṁ, kāresi muddaṇālayaṁ.

22. Ganthasaṁsodhanaṁ dhamma-saṅgītiyā tu paṇḍitā.
Mahātheravarākaṁsu, satimantā punappunaṁ.

23. Muddāpente ca passitvā, mahātherehi pañcahi.
Sodheyyapattamosānaṁ, nimmalattaṁ supāpitaṁ.

24. Katvā suvisadaṁ Buddha-bhāsitaṁ Piṭakattayaṁ.
Yathā muddāpitaṁ āsi, sāsanatthaṁ Mahesino.

25. Tathā Aṭṭhakathāyo ca, saṁsodhetvā punappunaṁ.
Suṭṭhu muddāpitā honti, sabbalokatthasiddhiyāti.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā

Paṭhamabhāga

Mātikā | Piṭṭhaṅka

Ganthārambhakathā

Bāhiranidānakathā

1. Pārājikakaṇḍa

Mātikā Piṭṭhaṅka

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge mātikā niṭṭhitā.

Vinayapiṭaka

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Yo kappakoṭīhipi appameyyaṁ,
Kālaṁ karonto atidukkarāni.
Khedaṁ gato lokahitāya Nātho,
Namo Mahākāruṇikassa tassa.

Asambudhaṁ Buddhanisevitaṁ yaṁ,
Bhavābhavaṁ gacchati jīvaloko.
Namo avijjādikilesajāla-
Viddhaṁsino dhammavarassa tassa.

Guṇehi yo sīlasamādhipaññā-
Vimuttiñāṇappabhutīhi yutto.
Khettaṁ janānaṁ kusalatthikānaṁ,
Tamariyasaṁghaṁ sirasā namāmi.

Iccevamaccantanamassaneyyaṁ[1],
Namassamāno ratanattayaṁ yaṁ.
Puññābhisandaṁ vipulaṁ alatthaṁ,
Tassānubhāvena hatantarāyo.

---

1. Namassanīyaṁ (Sī)

Yasmiṁ ṭhite sāsanamaṭṭhitassa,
Patiṭṭhitaṁ hoti susaṇṭhitassa.
Taṁ vaṇṇayissaṁ vinayaṁ amissaṁ,
Nissāya pubbācariyānubhāvaṁ.

Kāmañca pubbācariyāsabhehi,
Ñāṇambuniddhotamalāsavehi.
Visuddhavijjāpaṭisambhidehi,
Saddhammasaṁvaṇṇanakovidehi.

Sallekhiye nosulabhūpamehi,
Mahāvihārassa dhajūpamehi.
Saṁvaṇṇitoyaṁ vinayo nayehi,
Cittehi sambuddhavaranvayehi.

Saṁvaṇṇanā Sīhaḷadīpakena,
Vākyena esā pana saṅkhatattā[1].
Na kiñci atthaṁ abhisambhuṇāti,
Dīpantare bhikkhujanassa yasmā.

Tasmā imaṁ Pāḷinayānurūpaṁ,
Saṁvaṇṇanaṁ dāni samārabhissaṁ.
Ajjhesanaṁ Buddhasirivhayassa,
Therassa sammā samanussaranto.

Saṁvaṇṇanaṁ tañca samārabhanto,
Tassā Mahā-aṭṭhakathaṁ sarīraṁ.
Katvā Mahāpaccariyaṁ tatheva,
Kurundināmādisu vissutāsu.

Vinicchayo Aṭṭhakathāsu vutto,
Yo yuttamatthaṁ apariccajanto.
Tatopi antogadhatheravādaṁ,
Saṁvaṇṇanaṁ samma samārabhissaṁ.

---

1. Saṅkhaṭattā (Sī)

Taṁ me nisāmentu pasannacittā,
Therā ca bhikkhū navamajjhimā ca.
Dhammappadīpassa Tathāgatassa,
Sakkacca dhammaṁ patimānayantā.

Buddhena dhammo vinayo ca vutto,
Yo tassa puttehi tatheva ñāto.
So yehi tesaṁ matimaccajantā,
Yasmā pure Aṭṭhakathā akaṁsu.

Tasmā hi yaṁ Aṭṭhakathāsu vuttaṁ,
Taṁ vajjayitvāna pamādalekhaṁ.
Sabbampi sikkhāsu sagāravānaṁ,
Yasmā pamāṇaṁ idha paṇḍitānaṁ.

Tato ca bhāsantarameva hitvā
Vitthāramaggañca samāsayitvā.
Vinicchayaṁ sabbamasesayitvā,
Tantikkamaṁ kiñci[1] avokkamitvā.

Suttantikānaṁ vacanānamatthaṁ,
Suttānurūpaṁ paridīpayantī.
Yasmā ayaṁ hessati vaṇṇanāpi,
Sakkacca tasmā anusikkhitabbāti.

1. Kañci (Sī)

Bāhiranidānakathā

Tattha **taṁ vaṇṇayissaṁ vinayan**ti vuttattā vinayo tāva vavatthapetabbo[1]. Tenetaṁ vuccati "vinayo nāma idha sakalaṁ Vinayapiṭakaṁ adhippetan"ti. Saṁvaṇṇanatthaṁ panassa ayaṁ **mātikā**.

Vuttaṁ yena yadā yasmā, dhāritaṁ yena cābhataṁ.
Yatthappatiṭṭhitañceta, metaṁ vatvā vidhiṁ tato.

Tenāti-ādipāṭhassa, atthaṁ nānappakārato.
Dassayanto karissāmi, Vinayassatthavaṇṇananti.

Tattha **vuttaṁ yena yadā yasmāti** idaṁ tāva vacanaṁ "tena samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṁ viharatī"ti evamādivacanaṁ sandhāya vuttaṁ. Idañhi Buddhassa Bhagavato attapaccakkhavacanaṁ na hoti, tasmā vattabbametaṁ "idaṁ vacanaṁ kena vuttaṁ, kadā vuttaṁ, kasmā ca vuttan"ti. āyasmatā Upālittherena vuttaṁ, tañca pana paṭhamamahāsaṅgītikāle.

Paṭhamamahāsaṅgītikathā

Paṭhamamahāsaṅgīti nāma cesā kiñcāpi pañcasatika**saṅgītikkhandhake** vuttā, nidānakosallatthaṁ pana idhāpi iminā nayena veditabbā. Dhammacakkappavattanañhi ādiṁ katvā yāva Subhaddaparibbājakavinayanā katabuddhakicce Kusinārāyaṁ upavattane Mallānaṁ sālavane yamakasālānamantare visākhapuṇṇamadivase[2] paccūsasamaye anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbute Bhagavati Lokanāthe Bhagavato parinibbāne sannipatitānaṁ sattannaṁ bhikkhusatasahassānaṁ saṁghatthero āyasmā Mahākassapo sattāhaparinibbute Bhagavati Subhaddena vuḍḍhapabbajitena "alaṁ āvuso mā socittha, mā paridevittha, sumuttā mayaṁ tena mahāsamaṇena, upaddutā ca homa[3] 'idaṁ vo kappati, idaṁ vo na kappatī'ti, idāni pana mayaṁ yaṁ icchissāma, taṁ karissāma, yaṁ na icchissāma, na taṁ karissāmā"ti[4] vuttavacanamanussaranto "ṭhānaṁ kho panetaṁ vijjati yaṁ pāpabhikkhū 'atītasatthukaṁ pāvacanan'ti

---

1. Vavatthapetabbo ko so vinayoti (Syā)
2. Visākhapuṇṇamīdivase (Syā)
3. Mayaṁ homa (Vi 4. 480 piṭṭhe)
4. Vi 4. 480; Dī 2. 134 piṭṭhe.

maññamānā pakkhaṁ labhitvā nacirasseva saddhammaṁ antaradhāpeyyuṁ. Yāva ca dhammavinayo tiṭṭhati tāva anatītasatthukameva pāvacanaṁ hoti. Vuttañhetaṁ Bhagavatā—

'Yo vo Ānanda mayā dhammo ca vinayo ca desito paññatto, so vo mamaccayena Satthā'ti[1].

Yannūnāhaṁ dhammañca vinayañca saṅgāyeyyaṁ, yathayidaṁ sāsanaṁ addhaniyaṁ assa ciraṭṭhitikaṁ.

Yañcāhaṁ Bhagavatā—

'Dhāressasi pana me tvaṁ Kassapa sāṇāni paṁsukūlāni nibbasanānī'ti vatvā cīvare sādhāraṇaparibhogena ceva,

'Ahaṁ bhikkhave yāvade[2] ākaṅkhāmi vivicceva kāmehi -pa- paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharāmi, Kassapopi bhikkhave yāvade ākaṅkhati vivicceva kāmehi -pa- paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharatī'ti—

Evamādinā nayena navānupubbavihārachaḷabhiññāppabhede uttarimanussadhamme attanā samasamaṭṭhapanena ca anuggahito, tassa[3] kimaññaṁ āṇaṇyaṁ[4] bhavissati, nanu maṁ Bhagavā rājā viya sakakavaca-issariyānuppadānena attano kulavaṁsappatiṭṭhāpakaṁ puttaṁ 'saddhammavaṁsappatiṭṭhāpako me ayaṁ bhavissatī'ti mantvā iminā asādhāraṇena anuggahena anuggahesī"ti cintayanto dhammavinayasaṅgāyanatthaṁ bhikkhūnaṁ ussāhaṁ janesi. Yathāha—

"Atha kho āyasmā Mahākassapo bhikkhū āmantesi, ekamidāhaṁ āvuso samayaṁ Pāvāya Kusināraṁ addhānamaggappaṭipanno mahatā bhikkhusaṁghena saddhiṁ pañcamattehi bhikkhusatehī"ti[5] sabbaṁ **Subhaddakaṇḍaṁ** vitthārato veditabbaṁ.

---

1. Dī 2. 126 piṭṭhe. 2. Yāvadeva (Sī, Syā, Saṁ 1. 412 piṭṭhe) 3. Tassa me (Sī, Syā)
4. Āṇanyaṁ (Sī), ānaṇyaṁ (Syā) 5. Dī 2. 133 piṭṭhe.

Tato paraṁ āha—

"Handa mayaṁ āvuso dhammañca vinayañca saṅgāyeyyāma, pure adhammo dippati[1], dhammo paṭibāhiyyati[2], avinayo dippati, vinayo paṭibāhiyyati, pure adhammavādino balavanto honti dhammavādino dubbalā honti, avinayavādino balavanto honti, vinayavādino dubbalā hontī"ti[3].

Bhikkhū āhaṁsu "tena hi bhante thero bhikkhū uccinatū"ti. Thero sakalanavaṅgasatthusāsanapariyattidhare puthujjana sotāpannasakadāgāmi-anāgāmisukkhavipassakakhīṇāsavabhikkhū anekasate anekasahasse ca vajjetvā Tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare paṭisambhidāppatte mahānubhāve yebhuyyena Bhagavatā etadaggaṁ āropite tevijjādibhede khīṇāsavabhikkhūyeva ekūnapañcasate pariggahesi. Ye sandhāya idaṁ vuttaṁ "atha kho āyasmā Mahākassapo ekenūnāni[4] pañca arahantasatāni uccinī"ti[5].

Kissa pana thero ekenūnamakāsīti. Āyasmato Ānandattherassa okāsakaraṇatthaṁ. Tena hāyasmatā sahāpi vināpi na sakkā dhammasaṅgīti kātuṁ. So hāyasmā sekkho sakaraṇīyo, tasmā sahāpi na sakkā, yasmā panassa kiñci Dasabaladesitaṁ Suttageyyādikaṁ Bhagavato asammukhā paṭiggahitaṁ nāma natthi, tasmā vināpi na sakkā. Yadi evaṁ sekkhopi samāno dhammasaṅgītiyā bahukārattā Therena uccinitabbo assa, atha kasmā na uccinitoti? Parūpavādavivajjanato. Thero hi āyasmante Ānande ativiya vissattho ahosi. Tathā hi naṁ sirasmiṁ palitesu jātesupi "na vāyaṁ Kumārako mattamaññāsī"ti[6] kumārakavādena ovadati. Sakyakulappasuto cāyaṁ āyasmā Tathāgatassa bhātā cūḷapituputto. Tatra hi bhikkhū chandāgamanaṁ viya maññamānā "bahū asekkhapaṭisambhidāppatte bhikkhū ṭhapetvā Ānandaṁ sekkhapaṭisambhidāppattaṁ thero uccinī"ti upavadeyyuṁ, taṁ parūpavādaṁ parivajjento "Ānandaṁ vinā

1. Dibbati (Ka) 2. Paṭibāhīyati (Sī, Syā) 3. Vi 4. 481 piṭṭhe.
4. Ekenūna... (Ka) 5. Vi 4. 481 piṭṭhe. 6. Saṁ 1. 418 piṭṭhe.

saṅgīti na sakkā kātuṁ, bhikkhūnaṁyeva anumatiyā gahessāmī"ti na uccini[1].

Atha sayameva bhikkhū Ānandassatthāya theraṁ yāciṁsu. Yathāha—

> "Bhikkhū āyasmantaṁ Mahākassapaṁ etadavocuṁ—'ayaṁ bhante āyasmā Ānando kiñcāpi sekkho, abhabbo chandā dosā mohā bhayā agatiṁ gantuṁ, bahu cānena Bhagavato santike dhammo ca vinayo ca pariyatto, tena hi bhante thero āyasmantampi Ānandaṁ uccinatū'ti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantampi Ānandaṁ uccinī"ti[2].

Evaṁ bhikkhūnaṁ anumatiyā uccinitena tenāyasmatā saddhiṁ pañca therasatāni ahesuṁ.

Atha kho therānaṁ bhikkhūnaṁ etadahosi "kattha nu kho mayaṁ dhammañca vinayañca saṅgāyeyyāmā"ti. Atha kho therānaṁ bhikkhūnaṁ etadahosi "Rājagahaṁ kho mahāgocaraṁ pahūtasenāsanaṁ, yannūna mayaṁ Rājagahe vassaṁ vasantā dhammañca vinayañca saṅgāyeyyāma, nāññe bhikkhū Rājagahe vassaṁ upagaccheyyun"ti[2]. Kasmā pana nesaṁ etadahosi. Idaṁ amhākaṁ thāvarakammaṁ, koci visabhāgapuggalo saṁghamajjhaṁ pavisitvā ukkoṭeyyāti. Athāyasmā Mahākassapo ñattidutiyena kammena sāvesi. Taṁ **Saṅgītikkhandhake** vuttanayeneva ñātabbaṁ.

Atha Tathāgatassa parinibbānato sattasu sādhukīḷanadivasesu sattasu ca dhātupūjādivasesu vītivattesu "aḍḍhamāso atikkanto, idāni gimhānaṁ diyaḍḍho māso seso, upakaṭṭhā vissūpanāyikā"ti mantvā Mahākassapatthero "Rājagahaṁ āvuso gacchāmā"ti upaḍḍhaṁ bhikkhusaṁghaṁ gahetvā ekaṁ maggaṁ gato. Anuruddhattheropi upaḍḍhaṁ gahetvā ekaṁ maggaṁ gato, Ānandatthero pana Bhagavato pattacīvaraṁ gahetvā bhikkhusaṁghaparivuto Sāvatthiṁ gantvā Rājagahaṁ gantukāmo yena Sāvatthi, tena cārikaṁ pakkāmi[3]. Ānandattherena gatagataṭṭhāne mahāparidevo ahosi "bhante Ānanda kuhiṁ Satthāraṁ ṭhapetvā

---

1. Taṁ na uccini (Sī, Syā) 2. Vi 4. 481 piṭṭhe. 3. Pakkami (Ka)

āgatosī"ti. Anupubbena pana Sāvatthiṁ anuppatte there Bhagavato parinibbānadivase viya mahāparidevo ahosi.

Tatra sudaṁ āyasmā Ānando aniccatādipaṭisaṁyuttāya dhammiyā kathāya taṁ mahājanaṁ saññāpetvā Jetavanaṁ pavisitvā Dasabalena vasitagandhakuṭiyā dvāraṁ vivaritvā mañcapīṭhaṁ nīharitvā papphoṭetvā gandhakuṭiṁ sammajjitvā milātamālākacavaraṁ chaḍḍetvā mañcapīṭhaṁ atiharitvā puna yathāṭhāne ṭhapetvā Bhagavato ṭhitakāle karaṇīyaṁ vattaṁ sabbamakāsi. Atha thero Bhagavato parinibbānato pabhuti ṭhānanisajjabahulattā ussannadhātukaṁ kāyaṁ samassāsetuṁ dutiyadivase khīravirecanaṁ pivitvā vihāreyeva nisīdi, yaṁ sandhāya Subhena māṇavena pahitaṁ māṇavakaṁ etadavoca—

> "Akālo kho māṇavaka, atthi me ajja bhesajjamattā pītā, appeva nāma svepi upasaṅkameyyāmā"ti[1].

Dutiyadivase Cetakattherena pacchāsamaṇena gantvā Subhena māṇavena puṭṭho Dīghanikāye **Subhasuttaṁ** nāma dasamaṁ suttamabhāsi.

Atha thero Jetavanavihāre khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇaṁ kārāpetvā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya Rājagahaṁ gato. Tathā Mahākassapatthero Anuruddhatthero ca sabbaṁ bhikkhusaṁghaṁ gahetvā Rājagahameva gato.

Tena kho pana samayena Rājagahe aṭṭhārasa mahāvihārā honti. Te sabbepi chaḍḍitapatita-uklāpā ahesuṁ, Bhagavato hi parinibbāne sabbe bhikkhū attano attano pattacīvaraṁ gahetvā vihāre ca pariveṇe ca chaḍḍetvā agamaṁsu. Tattha therā Bhagavato vacanapūjanatthaṁ titthiyavādaparimocanatthañca "paṭhamaṁ māsaṁ khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇaṁ karomā"ti cintesuṁ, titthiyā hi evaṁ vadeyyuṁ "samaṇassa Gotamassa sāvakā Satthari ṭhiteyeva vihāre paṭijaggiṁsu, parinibbute chaḍḍesun"ti. Tesaṁ vādaparimocanatthañca cintesunti vuttaṁ hoti. Vuttampi hetaṁ—

---

1. Dī 1. 188 piṭṭhe.

"Atha kho therānaṁ bhikkhūnaṁ etadahosi—Bhagavatā kho āvuso khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇaṁ vaṇṇitaṁ, handa mayaṁ āvuso paṭhamaṁ māsaṁ khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇaṁ karoma, majjhimaṁ māsaṁ sannipatitvā dhammañca vinayañca saṅgāyissāmā"ti[1].

Te dutiyadivase gantvā rājadvāre aṭṭhaṁsu. Ajātasattu rājā āgantvā vanditvā "kiṁ bhante āgatatthā"ti attanā kattabbakiccaṁ paṭipucchi. Therā aṭṭhārasa mahāvihārapaṭisaṅkharaṇatthāya hatthakammaṁ paṭivedesuṁ. "Sādhu bhante"ti rājā hatthakammakārake manusse adāsi. Therā paṭhamaṁ māsaṁ sabbavihāre paṭisaṅkharāpetvā rañño ārocesuṁ "niṭṭhitaṁ mahārāja vihārapaṭisaṅkharaṇaṁ, idāni dhammavinayasaṅgahaṁ karomā"ti. Sādhu bhante vissatthā[2] karotha, mayhaṁ āṇācakkaṁ, tumhākaṁ dhammacakkaṁ hotu, āṇāpetha bhante kiṁ karomīti. Saṅgahaṁ karontānaṁ bhikkhūnaṁ sannisajjaṭṭhānaṁ mahārājāti. Kattha karomi bhanteti. Vebhārapabbatapasse Sattapaṇṇi[3] guhādvāre kātuṁ yuttaṁ mahārājāti. "Sādhu bhante"ti kho rājā Ajātasattu Vissakammunā[4] nimmitasadisaṁ suvibhattabhittitthambhasopānaṁ nānāvidhamālākammalatākammavicittaṁ abhibhavantamiva rājabhavanavibhūtiṁ avahasantamiva devavimānasiriṁ siriyā niketamiva ekanipātatitthamiva ca devamanussanayanavihaṅgānaṁ lokarāmaṇeyyakamiva sampiṇḍitaṁ daṭṭhabbasāramaṇḍaṁ maṇḍapaṁ kārāpetvā vividhakusumadāmolambaka viniggalantacāruvitānaṁ ratanavicittamaṇikoṭṭimatalamiva ca naṁ nānāpupphūpahāravicittasupariniṭṭhitabhūmikammaṁ brahmavimānasadisaṁ alaṅkaritvā tasmiṁ mahāmaṇḍape pañcasatānaṁ bhikkhūnaṁ anagghāni pañca kappiyapaccattharaṇasatāni paññapetvā dakkhiṇabhāgaṁ nissāya uttarābhimukhaṁ therāsanaṁ maṇḍapamajjhe puratthābhimukhaṁ Buddhassa Bhagavato āsanārahaṁ dhammāsanaṁ paññapetvā dantakhacitaṁ bījaniñcettha ṭhapetvā bhikkhusaṁghassa ārocāpesi "niṭṭhitaṁ bhante mama kiccan"ti.

[5] Tasmiṁ kho pana samaye ekacce bhikkhū āyasmantaṁ Ānandaṁ sandhāya evamāhaṁsu "imasmiṁ bhikkhusaṁghe eko bhikkhu vissagandhaṁ vāyanto vicaratī"ti. Thero taṁ sutvā imasmiṁ bhikkhusaṁghe añño vissagandhaṁ

---

1. Vi 4. 482 piṭṭhe. 2. Visaṭṭhā (Ka) 3. Sattapaṇṇa (Syā)
4. Visukammunā (Ka) 5-5. Ettako pāṭho (Sī-Syā-potthakesu na dissati.)

vāyanto vicaraṇakabhikkhu nāma natthi. Addhā ete maṁ sandhāya vadantīti saṁvegaṁ āpajji. Ekacce bhikkhū āyasmantaṁ Ānandaṁ āhaṁsu "sve āvuso sannipāto, tvañca sekkho sakaraṇīyo, tena te na yuttaṁ sannipātaṁ gantuṁ, appamatto hohī"ti.

Atha kho āyasmā Ānando "sve sannipāto, na kho pana metaṁ patirūpaṁ, yvāhaṁ sekkho samāno sannipātaṁ gaccheyyan"ti bahudeva rattiṁ kāyagatāya satiyā vītināmetvā rattiyā paccūsasamayaṁ caṅkamā orohitvā vihāraṁ pavisitvā "nipajjissāmī"ti kāyaṁ āvajjesi. Dve pādā bhūmito muttā, appattañca sīsaṁ bimbohanaṁ[1], etasmiṁ antare anupādāya āsavehi cittaṁ vimucci. Ayañhi āyasmā caṅkamena bahi vītināmetvā visesaṁ nibbattetuṁ asakkonto cintesi "nanu maṁ Bhagavā etadavoca 'katapuññosi tvaṁ Ānanda, padhānamanuyuñja, khippaṁ hohisi anāsavo'ti[2]. Buddhānañca kathādoso nāma natthi, mama accāraddhaṁ vīriyaṁ, tena me cittaṁ uddhaccāya saṁvattati, handāhaṁ vīriyasamathaṁ[3] yojemī"ti caṅkamā orohitvā pādadhovanaṭṭhāne ṭhatvā pāde dhovitvā vihāraṁ pavisitvā mañcake nisīditvā "thokaṁ vissamissāmī"ti kāyaṁ mañcake upanāmesi. Dve pādā bhūmito muttā, sīsañca bimbohanaṁ asampattaṁ. Etasmiṁ antare anupādāya āsavehi cittaṁ vimuttaṁ. Catu-iriyāpathavirahitaṁ therassa arahattaṁ ahosi. Tena "imasmiṁ sāsane anipanno anisinno aṭṭhito acaṅkamanto ko bhikkhu arahattaṁ patto"ti vutte "Ānandatthero"ti vattuṁ vaṭṭati.

Atha kho therā bhikkhū dutiyadivase katabhattakiccā pattacīvaraṁ paṭisāmetvā dhammasabhāyaṁ sannipatitā. Ānandatthero pana attano arahattappattiṁ ñāpetukāmo bhikkhūhi saddhiṁ na gato. Bhikkhū yathāvuḍḍhaṁ attano attano pattāsane nisīdantā Ānandattherassa āsanaṁ ṭhapetvā nisinnā. Tattha kehici "etaṁ āsanaṁ kassā"ti vutte Ānandattherassāti. Ānando pana kuhiṁ gatoti. Tasmiṁ samaye thero cintesi "idāni mayhaṁ gamanakālo"ti. Tato attano ānubhāvaṁ dassento pathaviyaṁ nimujjitvā attano āsaneyeva attānaṁ dassesi. Ākāsenāgantvā nisīdītipi eke.

1. Bibbohanaṁ (Abhidhānappadīpikāṭīkā) 2. Dī 2. 119 piṭṭhe.
3. Vīriyasamataṁ (bahūsu) Aṁ-Ṭṭha 3. 124; Abhi-Ṭṭha 2. 251 piṭṭhesu passitabbaṁ.

Evaṁ nisinne tasmiṁ āyasmante Mahākassapatthero bhikkhū āmantesi "āvuso kiṁ paṭhamaṁ saṅgāyāma dhammaṁ vā vinayaṁ vā"ti. Bhikkhū āhaṁsu "bhante Mahākassapa **vinayo nāma Buddhasāsanassa āyu, vinaye ṭhite sāsanaṁ ṭhitaṁ hoti,** tasmā paṭhamaṁ vinayaṁ saṅgāyāmā"ti. Kaṁ dhuraṁ katvāti. Āyasmantaṁ Upālinti. Kiṁ Ānando nappahotīti. No nappahoti, api ca kho pana Sammāsambuddho dharamānoyeva vinayapariyattiṁ nissāya āyasmantaṁ Upāliṁ etadagge ṭhapesi "etadaggaṁ bhikkhave mama sāvakānaṁ bhikkhūnaṁ vinayadharānaṁ yadidaṁ Upālī"ti[1]. Tasmā Upālittheraṁ pucchitvā vinayaṁ saṅgāyāmāti. Tato thero vinayaṁ pucchanatthāya attanāva attānaṁ sammanni. Upālittheropi vissajjanatthāya sammanni. Tatrāyaṁ Pāḷi—

Atha kho āyasmā Mahākassapo saṁghaṁ ñāpesi—

"Suṇātu me āvuso saṁgho, yadi saṁghassa pattakallaṁ, ahaṁ Upāliṁ vinayaṁ puccheyyan"ti.

Āyasmāpi Upāli saṁghaṁ ñāpesi—

"Suṇātu me bhante saṁgho, yadi saṁghassa pattakallaṁ, ahaṁ āyasmatā Mahākassapena vinayaṁ puṭṭho vissajjeyyan"ti.

Evaṁ attanāva attānaṁ sammannitvā āyasmā Upāli uṭṭhāyāsanā ekaṁsaṁ cīvaraṁ katvā there bhikkhū vanditvā dhammāsane nisīdi dantakhacitaṁ bījaniṁ[2] gahetvā, tato āyasmā Mahākassapo therāsane nisīditvā āyasmantaṁ Upāliṁ vinayaṁ pucchi "paṭhamaṁ āvuso Upāli pārājikaṁ kattha paññattan"ti. Vesāliyaṁ bhanteti. Kaṁ ārabbhāti. Sudinnaṁ Kalandaputtaṁ ārabbhāti. Kismiṁ vatthusminti. Methunadhammeti.

Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantaṁ Upāliṁ paṭhamassa pārājikassa vatthumpi pucchi, nidānampi pucchi, puggalampi pucchi, paññattimpi pucchi, anupaññattimpi pucchi, āpattimpi pucchi, anāpattimpi pucchi. Yathā ca paṭhamassa, tathā dutiyassa, tathā tatiyassa, tathā catutthassa pārājikassa vatthumpi pucchi -pa- anāpattimpi pucchi. Puṭṭho puṭṭho Upālitthero vissajjesi.

---

1. Aṁ 1. 25 piṭṭhe.

2. Vījaniṁ (Sī, Syā)

tato imāni cattāri pārājikāni "Pārājikakaṇḍaṁ nāma idan"ti saṅgahaṁ āropetvā ṭhapesuṁ. Terasa saṁghādisesāni "terasakan"ti ṭhapesuṁ. Dve sikkhāpadāni "aniyatānī"ti ṭhapesuṁ. Tiṁsa sikkhāpadāni "nissaggiyapācittiyānī"ti ṭhapesuṁ. Dvenavuti sikkhāpadāni "pācittiyānī"ti ṭhapesuṁ. Cattāri sikkhāpadāni "pāṭidesanīyānī"ti ṭhapesuṁ. Pañcasattati sikkhāpadāni "sekhiyānī"ti ṭhapesuṁ. Satta dhamme "adhikaraṇasamathā"ti ṭhapesuṁ.

Evaṁ Mahāvibhaṅgaṁ saṅgahaṁ āropetvā Bhikkhunīvibhaṅge aṭṭha sikkhāpadāni "pārājikakaṇḍaṁ nāma idan"ti ṭhapesuṁ. Sattarasa sikkhāpadāni "sattarasakan"ti ṭhapesuṁ. Tiṁsa sikkhāpadāni "nissaggiyapācittiyānī"ti ṭhapesuṁ. Chasaṭṭhisatasikkhāpadāni "pācittiyānī"ti ṭhapesuṁ. Aṭṭha sikkhāpadāni "pāṭidesanīyānī"ti ṭhapesuṁ. Pañcasattati sikkhāpadāni "sekhiyānī"ti thapesuṁ. Satta dhamme "adhikaraṇasamathā"ti ṭhapesuṁ. Evaṁ Bhikkhunīvibhaṅgaṁ saṅgahaṁ āropetvā eteneva upāyena Khandhakaparivārepi āropesuṁ. Evametaṁ sa-ubhatovibhaṅgakhandhakaparivāraṁ Vinayapiṭakaṁ saṅgahamārūḷhaṁ sabbaṁ Mahākassapatthero pucchi. Upālitthero vissajjesi. Pucchāvissajjanapariyosāne pañca arahantasatāni saṅgahaṁ āropitanayeneva gaṇasajjhāyamakaṁsu. Vinayasaṅgahāvasāne Upālitthero dantakhacitaṁ bījaniṁ nikkhipitvā dhammāsanā orohitvā vuḍḍhe bhikkhū vanditvā attano pattāsane nisīdi.

Vinayaṁ saṅgāyitvā dhammaṁ saṅgāyitukāmo āyasmā Mahākassapo bhikkhū pucchi "dhammaṁ saṅgāyantehi kaṁ puggalaṁ dhuraṁ katvā dhammo saṅgāyitabbo"ti. Bhikkhū "Ānandattheraṁ dhuraṁ katvā"ti āhaṁsu.

Atha kho āyasmā Mahākassapo saṁghaṁ ñāpesi—

"Suṇātu me āvuso saṁgho, yadi saṁghassa pattakallaṁ, ahaṁ Ānandaṁ dhammaṁ puccheyyan"ti.

Atha kho āyasmā Ānando saṁghaṁ ñāpesi—

"Suṇātu me bhante saṁgho, yadi saṁghassa pattakallaṁ, ahaṁ āyasmatā Mahākassapena dhammaṁ puṭṭho vissajjeyyan"ti.

Atha kho āyasmā Ānando uṭṭhāyāsanā ekaṁsaṁ cīvaraṁ katvā there bhikkhū vanditvā dhammāsane nisīdi dantakhacitaṁ bījaniṁ gahetvā. Atha Mahākassapatthero Ānandattheraṁ dhammaṁ pucchi, "Brahmajālaṁ āvuso Ānanda kattha bhāsitan"ti. Antarā ca bhante Rājagahaṁ antarā ca Nāḷandaṁ Rājāgārake Ambalaṭṭhikāyanti. Kaṁ ārabbhāti. Suppiyañca paribbājakaṁ Brahmadattañca māṇavanti. Kismiṁ vatthusminti. Vaṇṇāvaṇṇeti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantaṁ Ānandaṁ Brahmajālassa nidānampi pucchi, puggalampi pucchi. (Vatthumpi pucchi)[1] Sāmaññaphalaṁ panāvuso Ānanda kattha bhāsitanti. Rājagahe bhante Jīvakambavaneti. Kena saddhinti. Ajātasattunā Vedehiputtena saddhinti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantaṁ Ānandaṁ Sāmaññaphalassa nidānampi pucchi, puggalampi pucchi. Etenevupāyena pañca nikāye pucchi.

Pañcanikāyā nāma Dīghanikāyo Majjhimanikāyo Saṁyuttanikāyo Aṅguttaranikāyo Khuddakanikāyoti. Tattha Khuddakanikāyo nāma cattāro nikāye ṭhapetvā avasesaṁ Buddhavacanaṁ. Tattha vinayo āyasmatā Upālittherena vissajjito, sesakhuddakanikāyo cattāro ca nikāyā Ānandattherena. Tadetaṁ sabbampi Buddhavacanaṁ rasavasena ekavidhaṁ, dhammavinayavasena duvidhaṁ, paṭhamamajjhimapacchimavasena tividhaṁ, tathā piṭakavasena, nikāyavasena pañcavidhaṁ, aṅgavasena navavidhaṁ, dhammakkhandhavasena caturāsītisahassavidhanti veditabbaṁ.

Kathaṁ **rasavasena ekavidhaṁ**. Yañhi Bhagavatā anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambujjhitvā yāva anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, etthantare pañcacattālīsavassāni devamanussanāgayakkhādayo anusāsantena paccavekkhantena vā vuttaṁ, sabbaṁ taṁ ekarasaṁ vimuttirasameva hoti. Evaṁ rasavasena ekavidhaṁ.

Kathaṁ **dhammavinayavasena duvidhaṁ**. Sabbameva cetaṁ dhammo ceva vinayo cāti saṅkhyaṁ gacchati. Tattha Vinayapiṭakaṁ **vinayo,** avasesaṁ Buddhavacanaṁ **dhammo,** tenevāha "yannūna mayaṁ āvuso dhammañca vinayañca saṅgāyeyyāmā"ti

1. ( ) Sabbatthapi natthi.

“ahaṁ Upāliṁ vinayaṁ puccheyyaṁ, Ānandaṁ dhammaṁ puccheyyan”ti ca. Evaṁ dhammavinayavasena duvidhaṁ.

Kathaṁ **paṭhamamajjhimapacchimavasena tividhaṁ**. Sabbameva hidaṁ paṭhamabuddhavacanaṁ majjhimabuddhavacanaṁ pacchimabuddhavacananti tippabhedaṁ hoti. Tattha—

Anekajātisaṁsāraṁ, sandhāvissaṁ anibbisaṁ.
Gahakāraṁ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṁ.
Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṁ na kāhasi.
Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṁ visaṅkhataṁ.
Visaṅkhāragataṁ cittaṁ, taṇhānaṁ khayamajjhagāti[1]—

Idaṁ **paṭhamabuddhavacanaṁ.**

Keci “Yadā have pātubhavanti dhammā”ti **Khandhake** udānagāthaṁ āhu. Esā pana pāṭipadadivase sabbaññubhāvappattassa somanassamayañāṇena paccayākāraṁ paccavekkhantassa uppannā udānagāthāti veditabbā.

Yaṁ pana parinibbānakāle abhāsi, “handa dāni bhikkhave āmantayāmi vo, vayadhammā saṅkhārā, appamādena sampādethā”ti[2], idaṁ **pacchimabuddhavacanaṁ.**

Ubhinnamantare yaṁ vuttaṁ, etaṁ **majjhimabuddhavacanan**ti evaṁ paṭhamamajjhimapacchimavasena tividhaṁ.

Kathaṁ **piṭakavasena tividhaṁ**. Sabbampi hetaṁ Vinayapiṭakaṁ Suttantapiṭakaṁ Abhidhammapiṭakanti tippabhedameva hoti. Tattha paṭhamasaṅgītiyaṁ saṅgītañca asaṅgītañca sabbampi samodhānetvā ubhayāni Pātimokkhāni dve Vibhaṅgāni dvāvīsati Khandhakāni soḷasaparivārāti idaṁ **Vinayapiṭakaṁ** nāma.

Brahmajālādicatuttiṁsasuttasaṅgaho Dīghanikāyo, Mūlapariyāyasuttādi diyaḍḍhasatadvesuttasaṅgaho Majjhimanikāyo, Oghataraṇasuttādisattasuttasahassa sattasatadvāsaṭṭhisuttasaṅgaho Saṁyuttanikāyo, Cittapariyādānasuttādinavasuttasahassa pañcasatasattapaññāsasuttasaṅgaho Aṅguttaranikāyo, Khuddakapāṭha Dhammapada Udāna Itivuttaka

1. Khu 1. 36 Dhammapade. 2. Dī 2. 128 piṭṭhe.

Suttanipāta Vimānavatthu Petavatthu Theragāthā Therīgāthā Jātaka Niddesa Paṭisambhidā Apadāna Buddhavaṁsa Cariyāpiṭakavasena pannarasappabhedo Khuddakanikāyoti idaṁ **Suttantapiṭakaṁ** nāma.

Dhammasaṅgaho Vibhaṅgo Dhātukathā Puggalapaññatti Kathāvatthu Yamakaṁ Paṭṭhānanti idaṁ **Abhidhammapiṭakaṁ** nāma. Tattha—

Vividhavisesanayattā, vinayanato ceva kāyavācānaṁ.
Vinayatthavidūhi ayaṁ, vinayo vinayoti akkhāto.

Vividhā hi ettha pañcavidhapātimokkhuddesapārājikādi satta-āpattikkhandhamātikāvibhaṅgādippabhedā nayā, visesabhūtā ca daḷhīkammasithilakaraṇappayojanā anupaññattinayā, kāyikavācasika-ajjhācāranisedhanato cesa kāyaṁ vācañca vineti, tasmā vividhanayattā visesanayattā kāyavācānañca vinayanato vinayoti akkhāto. Tenetametassa vacanatthakosallatthaṁ vuttaṁ—

"Vividhavisesanayattā, vinayanato ceva kāyavācānaṁ.
Vinayatthavidūhi ayaṁ, vinayo vinayoti akkhāto"ti.

Itaraṁ pana—

Atthānaṁ sūcanato, suvuttato savanatotha sūdanato.
Suttāṇā suttasabhā-gato ca suttanti[1] akkhātaṁ.

Tañhi attatthaparatthādibhede atthe sūceti, suvuttā cettha atthā veneyyajjhāsayānulomena vuttattā. Savati cetaṁ atthe sassamiva phalaṁ, pasavatīti vuttaṁ hoti. Sūdati cetaṁ[2] dhenu viya khīraṁ, paggharatīti vuttaṁ hoti. Suṭṭhu ca ne tāyati, rakkhatīti vuttaṁ hoti. Suttasabhāgañcetaṁ. Yathā hi tacchakānaṁ suttaṁ pamāṇaṁ hoti, evametampi viññūnaṁ. Yathā ca suttena saṅgahitāni pupphāni na vikiriyanti na viddhaṁsiyanti, evametena saṅgahitā atthā. Tenetametassa vacanatthakosallatthaṁ vuttaṁ—

"Atthānaṁ sūcanato, suvuttato savanatotha sūdanato.
Suttāṇā suttasabhā, gato ca suttanti akkhātan"ti.

---

1. Suttaṁ suttanti (Sī, Syā) 2. Sūdati ca (Syā)

Itaro pana—

Yaṁ ettha vuḍḍhimanto, salakkhaṇā pūjitā paricchinnā.
Vuttādhikā ca dhammā, abhidhammo tena akkhāto.

Ayañhi abhi-saddo vuḍḍhilakkhaṇa[1] pūjitaparicchinnādhikesu dissati. Tathā hesa "bāḷhā me āvuso dukkhā vedanā abhikkamanti, no paṭikkamantī"ti-ādīsu[2] vuḍḍhiyaṁ āgato. "Yā tā rattiyo abhiññātā abhilakkhitā"ti-ādīsu[3] lakkhaṇe[4]. "Rājābhirājā manujindo"ti-ādīsu[5] pūjite. "Paṭibalo vinetuṁ abhidhamme abhivinaye"ti-ādīsu[6] paricchinne, aññamaññasaṅkaravirahite dhamme ca vinaye cāti vuttaṁ hoti. "Abhikkantena vaṇṇenā"ti-ādīsu[7] adhike.

Ettha ca "rūpūpapattiyā maggaṁ bhāveti, mettāsahagatena cetasā ekaṁ disaṁ pharitvā viharatī"ti-ādinā[8] nayena vuḍḍhimantopi dhammā vuttā. "Rūpārammaṇaṁ vā saddārammaṇaṁ vā"ti-ādinā nayena ārammaṇādīhi lakkhaṇīyattā[9] salakkhaṇāpi. "Sekkhā dhammā asekkhā dhammā lokuttarā dhammā"ti-ādinā nayena pūjitāpi. Pūjārahāti adhippāyo. "Phasso hoti vedanā hotī"ti-ādinā nayena sabhāvaparicchinnattā paricchinnāpi. "Mahaggatā dhammā appamāṇā dhammā anuttarā dhammā"ti-ādinā nayena adhikāpi dhammā vuttā. Tenetametassa vacanatthakosallatthaṁ vuttaṁ—

"Yaṁ ettha vuḍḍhimanto, salakkhaṇā pūjitā paricchinnā.
Vuttādhikā ca dhammā, abhidhammo tena akkhāto"ti.

Yaṁ panettha avisiṭṭhaṁ, taṁ—

Piṭakaṁ piṭakatthavidū, pariyattibbhājanatthato[10] āhu.
Tena samodhānetvā, tayopi vinayādayo ñeyyā.

---

1. Vuḍḍhisalakkhaṇa (sabbattha)
2. Ma 3. 307; Saṁ 3. 71 piṭṭhādīsu.
3. Ma 1. 25 piṭṭhe.
4. Salakkhaṇe (sabbattha)
5. Ma 2. 351; Khu 1. 368 piṭṭhe.
6. Vi 3. 97 piṭṭhe.
7. Khu 2. 10 piṭṭhe.
8. Abhi 1. 44 piṭṭhādīsu.
9. Sallakkhaṇīyattā (Sī, Syā)
10. Pariyattibhājanatthato (Sī, Syā)

Pariyattipi hi "mā piṭakasampadānenā"ti-ādīsu[1] piṭakanti vuccati. "Atha puriso āgaccheyya kudālapiṭakaṁ ādāyā"ti-ādīsu[2] yaṁ kiñci bhājanampi. Tasmā piṭakaṁ piṭakatthavidū pariyattibbhājanatthato āhu.

Idāni **tena samodhānetvā tayopi vinayādayo ñeyyā**ti tena evaṁ duvidhatthena piṭaka-saddena saha samāsaṁ katvā vinayo ca so piṭakañca pariyattibhāvato tassa tassa atthassa bhājanato cāti Vinayapiṭakaṁ. Yathāvutteneva nayena suttantañca taṁ piṭakañcāti Suttantapiṭakaṁ. Abhidhammo ca so piṭakañcāti Abhidhammapiṭakanti evamete tayopi vinayādayo ñeyyā.

Evaṁ ñatvā ca[3] punapi tesveva piṭakesu nānappakārakosallatthaṁ—

> Desanāsāsanakathā, bhedaṁ tesu yathārahaṁ.
> Sikkhāpahānagambhīra, bhāvañca paridīpaye.
> Pariyattibhedaṁ sampattiṁ, vipattiñcāpi yaṁ yahiṁ.
> Pāpuṇāti yathā bhikkhu, tampi sabbaṁ vibhāvaye.

Tatrāyaṁ paridīpanā vibhāvanā ca: Etāni hi tīṇi piṭakāni yathākkamaṁ āṇā vohāraparamatthadesanā, yathāparādha yathānuloma yathādhammasāsanāni, saṁvarāsaṁvara diṭṭhiviniveṭhana nāmarūpaparicchedakathāti ca vuccanti.

Ettha hi Vinayapiṭakaṁ āṇārahena Bhagavatā āṇābāhullato desitattā **āṇādesanā**, Suttantapiṭakaṁ vohārakusalena Bhagavatā vohārabāhullato desitattā **vohāradesanā**, Abhidhammapiṭakaṁ paramatthakusalena Bhagavatā paramatthabāhullato desitattā **paramatthadesanā**ti vuccati.

Tathā paṭhamaṁ ye te pacurāparādhā sattā te yathāparādhaṁ ettha sāsitāti **yathāparādhasāsanaṁ,** dutiyaṁ anekajjhāsayānusayacariyādhimuttikā sattā yathānulomaṁ ettha sāsitāti **yathānulomasāsanaṁ,** tatiyaṁ dhammapuñjamatte "ahaṁ mamā"tisaññino sattā yathādhammaṁ ettha sāsitāti **yathādhammasāsanan**ti vuccati.

---

1. Aṁ 1. 189 piṭṭhādīsu. 2. Ma 1. 178; Aṁ 1. 205 piṭṭhe. 3. Ñatvāva (Sī, Ka)

Tathā paṭhamaṁ ajjhācārapaṭipakkhabhūto saṁvarāsaṁvaro ettha kathitoti **saṁvarāsaṁvarakathā**, dutiyaṁ dvāsaṭṭhidiṭṭhipaṭipakkhabhūtā diṭṭhiviniveṭhanā ettha kathitāti **diṭṭhiviniveṭhanakathā**, tatiyaṁ ragādipatipakkhabhūto nāmarūpaparicchedo ettha kathitoti **nāmarūpaparicchedakathā**ti vuccati.

Tīsupi cetesu tisso sikkhā tīṇi pahānāni catubbidho ca gambhīrabhāvo veditabbo. Tathā hi Vinayapiṭake visesena **adhisīlasikkhā** vuttā, Suttantapiṭake **adhicittasikkhā**, Abhidhammapiṭake **adhipaññāsikkhā.**

Vinayapiṭake ca **vītikkamappahānaṁ** kilesānaṁ vītikkamapaṭipakkhattā sīlassa, Suttantapiṭake **pariyuṭṭhānappahānaṁ** pariyuṭṭhānapaṭipakkhattā samādhissa, Abhidhammapiṭake **anusayappahānaṁ** anusayapaṭipakkhattā paññāya.

Paṭhame ca **tadaṅgappahānaṁ** kilesānaṁ, itaresu **vikkhambhanasamucchedappahānāni.** Paṭhame ca **duccaritasaṁkilesassa** pahānaṁ, itaresu **taṇhādiṭṭhisaṁkilesānaṁ.**

Ekamekasmiñcettha catubbidhopi dhammatthadesanāpaṭivedhagambhīrabhāvo veditabbo. Tattha **dhammo**ti Pāḷi. **Attho**ti tassā yevattho. **Desanā**ti tassā manasāvavatthāpitāya Pāḷiyā desanā. **Paṭivedho**ti Pāḷiyā Pāḷi-atthassa ca yathābhūtāvabodho. Tīsupi cetesu ete dhammatthadesanāpaṭivedhā yasmā sasādīhi viya mahāsamuddo mandabuddhīhi dukkhogāhā alabbhaneyyapatiṭṭhā ca, tasmā gambhīrā. Evaṁ ekamekasmiṁ ettha catubbidhopi gambhīrabhāvo veditabbo.

Aparo nayo. **Dhammo**ti hetu, vuttañhetaṁ "hetumhi ñāṇaṁ dhammapaṭisambhidā"ti. **Attho**ti hetuphalaṁ, vuttañhetaṁ "hetuphale ñāṇaṁ atthapaṭisambhidā"ti. **Desanā**ti paññatti, yathādhammaṁ dhammābhilāpoti adhippāyo. **Paṭivedho**ti abhisamayo. So ca lokiyalokuttaro visayato asammohato ca atthānurūpaṁ dhammesu dhammānurūpaṁ atthesu paññattipathānurūpaṁ paññattīsu avabodho.

Idāni yasmā etesu piṭakesu yaṁ yaṁ dhammajātaṁ vā atthajātaṁ vā, yā cāyaṁ yathā yathā ñāpetabbo attho sotūnaṁ ñāṇassa abhimukho hoti, tathā tathā tadatthajotikā desanā, yo

cettha aviparītāvabodhasaṅkhāto paṭivedho, sabbametaṁ anupacitakusalasambhārehi duppaññehi sasādīhi viya mahāsamuddo dukkhogāhaṁ alabbhaneyyapatiṭṭhañca, tasmā gambhīraṁ. Evampi ekamekasmiṁ ettha catubbidhopi gambhīrabhāvo veditabbo.

Ettāvatā ca—

Desanāsāsanakathā, bhedaṁ tesu yathārahaṁ.
Sikkhāpahānagambhīra, bhāvañca paridīpayeti—

Ayaṁ gāthā vuttatthā hoti.

Pariyattibhedaṁ sampattiṁ, vipattiñcāpi yaṁ yahiṁ.
Pāpuṇāti yathā bhikkhu, tampi sabbaṁ vibhāvayeti—

Ettha pana tīsu piṭakesu tividho **pariyattibhedo** daṭṭhabbo. Tisso hi pariyattiyo alagaddūpamā nissaraṇatthā bhaṇḍāgārikapariyattīti.

Tattha yā duggahitā, upārambhādihetu pariyāputā, ayaṁ **alagaddūpamā.** Yaṁ sandhāya vuttaṁ, "seyyathāpi bhikkhave puriso alagaddatthiko alagaddagavesī alagaddapariyesanaṁ caramāno, so passeyya mahantaṁ alagaddaṁ, tamenaṁ bhoge vā naṅguṭṭhe vā gaṇheyya, tassa so alagaddo paṭiparivattitvā hatthe vā bāhāya vā aññatarasmiṁ vā aṅgapaccaṅge ḍaṁseyya. So tatonidānaṁ maraṇaṁ vā nigaccheyya maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ. Taṁ kissa hetu? Duggahitattā bhikkhave alagaddassa. Evameva kho bhikkhave idhekacce moghapurisā dhammaṁ pariyāpuṇanti Suttaṁ -pa- Vedallaṁ. Te taṁ dhammaṁ pariyāpuṇitvā tesaṁ dhammānaṁ paññāya atthaṁ na upaparikkhanti. Tesaṁ te dhammā paññāya atthaṁ anupaparikkhataṁ na nijjhānaṁ khamanti. Te upārambhānisaṁsā ceva dhammaṁ pariyāpuṇanti itivādappamokkhānisaṁsā ca. Yassa catthāya dhammaṁ pariyāpuṇanti, tañcassa atthaṁ nānubhonti. Tesaṁ te dhammā duggahitā dīgharattaṁ ahitāya dukkhāya saṁvattanti. Taṁ kissa hetu? Duggahitattā bhikkhave dhammānan"ti[1].

---

1. Ma 1. 186 piṭṭhe.

Yā pana suggahitā, sīlakkhandhādipāripūriṁ yeva ākaṅkhamānena pariyāpuṭā, na upārambhādihetu. Ayaṁ **nissaraṇatthā**. Yaṁ sandhāya vuttaṁ, "tesaṁ te dhammā suggahitā dīgharattaṁ hitāya sukhāya saṁvattanti. Taṁ kissa hetu? Suggahitattā bhikkhave dhammānan"ti[1].

Yaṁ pana pariññātakkhandho pahīnakileso bhāvitamaggo paṭividdhākuppo sacchikatanirodho khīṇāsavo kevalaṁ paveṇīpālanatthāya vaṁsānurakkhaṇatthāya pariyāpuṇāti. Ayaṁ **bhaṇḍāgārikapariyattī**ti.

Vinaye pana suppaṭipanno bhikkhu sīlasampattiṁ nissāya tisso vijjā pāpuṇāti, tāsaṁ yeva ca tattha pabhedavacanato. Sutte suppaṭipanno samādhisampadaṁ nissāya cha abhiññā pāpuṇāti, tāsaṁ yeva ca tattha pabhedavacanato. Abhidhamme suppaṭipanno paññāsampadaṁ nissāya catasso paṭisambhidā pāpuṇāti. Tāsañca tattheva pabhedavacanato. Evametesu suppaṭipanno yathākkamena imaṁ vijjāttayachaḷabhiññācatupaṭisambhidābhedaṁ sampattiṁ pāpuṇāti.

Vinaye pana duppaṭipanno anuññātasukhasamphassa-attharaṇapāvuraṇādiphassasāmaññato paṭikkhittesu upādinnaphassādīsu[2] anavajjasaññī hoti. Vuttampi hetaṁ "tathāhaṁ Bhagavatā dhammaṁ desitaṁ ājānāmi, yathā yeme antarāyikā dhammā vuttā Bhagavatā, te paṭisevato nālaṁ antarāyāyā"ti[3]. Tato dussīlabhāvaṁ pāpuṇāti. Sutte duppaṭipanno "cattārome bhikkhave puggalā santo saṁvijjamānā"ti-ādīsu[4] adhippāyaṁ ajānanto duggahitaṁ gaṇhāti. Yaṁ sandhāya vuttaṁ, "attanā duggahitena amhe ceva abbhācikkhati, attānañca kanati, bahuñca apuññaṁ pasavatī"ti[5]. Tato micchādiṭṭhitaṁ pāpuṇāti. Abhidhamme duppaṭipanno dhammacintaṁ atidhāvanto acinteyyānipi cinteti, tato cittakkhepaṁ pāpuṇāti. Vuttañhetaṁ, "cattārimāni bhikkhave acinteyyāni na cintetabbāni, yāni cintento ummādassa vighātassa bhāgī assā"ti[6]. Evametesu duppaṭipanno yathākkamena imaṁ dussīlabhāvamicchādiṭṭhitācittakkhepabhedaṁ vipattiṁ pāpuṇātīti.

---

1. Ma 1. 187 piṭṭhe.
2. Upādinnakaphassādīsu (Dī-Ṭṭha 1. 22 piṭṭhe.)
3. Vi 2. 175; Ma 1. 182 piṭṭhe.
4. Aṁ 1. 311 piṭṭhādīsu.
5. Vi 2. 177; Ma 1. 185 piṭṭhe.
6. Aṁ 1. 392 piṭṭhe.

Ettāvatā ca—

Pariyattibhedaṁ sampattiṁ, vipattiñcāpi yaṁ yahiṁ.
Pāpuṇāti yathā bhikkhu, tampi sabbaṁ vibhāvayeti—

Ayampi gāthā vuttatthā hoti. Evaṁ nānappakārato piṭakāni ñatvā tesaṁ vasenetaṁ Buddhavacanaṁ tividhanti ñātabbaṁ.

Kathaṁ nikāyavasena pañcavidhaṁ? Sabbameva cetaṁ Dīghanikāyo Majjhimanikāyo Saṁyuttanikāyo Aṅguttaranikāyo Khuddakanikāyoti pañcappabhedaṁ hoti. Tattha katamo **Dīghanikāyo**? Tivaggasaṅgahāni Brahmajālādīni catuttiṁsa suttāni.

Catuttiṁseva suttantā, tivaggo yassa saṅgaho.
Esa Dīghanikāyoti, paṭhamo anulomiko.

Kasmā panesa Dīghanikāyoti vuccati? Dīghappamāṇānaṁ suttānaṁ samūhato nivāsato ca. Samūhanivāsā hi nikāyoti vuccanti. “Nāhaṁ bhikkhave aññaṁ ekanikāyampi samanupassāmi evaṁ cittaṁ, yathayidaṁ bhikkhave tiracchānagatā pāṇā[1]. Poṇikanikāyo cikkhallikanikāyo”ti evamādīni cettha sādhakāni sāsanato ca lokato ca. Evaṁ sesānampi nikāyabhāve vacanattho veditabbo.

Katamo **Majjhimanikāyo**? Majjhimappamāṇāni pañcadasavaggasaṅgahāni Mūlapariyāyasuttādīni diyaḍḍhasataṁ dve ca suttāni.

Diyaḍḍhasataṁ suttantā, dve ca suttāni yattha so.
Nikāyo Majjhimo pañcadasa-vaggapariggaho.

Katamo **Saṁyuttanikāyo**? Devatāsaṁyuttādivasena ṭhitāni Oghataraṇādīni satta suttasahassāni satta ca suttasatāni dvāsaṭṭhi ca suttāni.

Satta suttasahassāni, satta suttasatāni ca.
Dvāsaṭṭhi ceva suttantā, eso Saṁyuttasaṅgaho.

---

1. Saṁ 2. 123 piṭṭhe.

Katamo **Aṅguttaranikāyo**? Ekeka-aṅgātirekavasena ṭhitāni Cittapariyādānādīni nava suttasahassāni pañca suttasatāni sattapaññāsañca suttāni.

Nava suttasahassāni, pañca suttasatāni ca.
Sattapaññāsa suttāni, saṅkhyā Aṅguttare ayaṁ.

Katamo **Khuddakanikāyo**? Sakalaṁ Vinayapiṭakaṁ Abhidhammapiṭakaṁ Khuddakapāṭhādayo ca pubbe nidassitā pannarasabhedā, ṭhapetvā cattāro nikāye avasesaṁ Buddhavacananti.

Ṭhapetvā caturo pete, nikāye Dīgha-ādike.
Tadaññaṁ Buddhavacanaṁ, nikāyo Khuddako matoti.

Evaṁ nikāyavasena pañcavidhaṁ.

Kathaṁ aṅgavasena navavidhaṁ? Sabbameva hidaṁ Suttaṁ Geyyaṁ Veyyākaraṇaṁ Gāthā Udānaṁ Itivuttakaṁ Jātakaṁ Abbhutadhammaṁ Vedallanti navappabhedaṁ hoti. Tattha ubhatovibhaṅganiddesakhandhakaparivārā Suttanipāte Maṅgalasuttaratanasuttanālakasuttatuvaṭṭakasuttāni aññampi ca suttanāmakaṁ Tathāgatavacanaṁ **Suttan**ti veditabbaṁ. Sabbampi sagāthakaṁ suttaṁ **Geyyan**ti veditabbaṁ. Visesena Saṁyuttake sakalopi Sagāthāvaggo, sakalaṁ Abhidhammapiṭakaṁ, niggāthakaṁ suttaṁ, yañca aññampi aṭṭhahi aṅgehi asaṅgahitaṁ Buddhavacanaṁ, taṁ **Veyyākaraṇan**ti veditabbaṁ. Dhammapadaṁ Theragāthā Therīgāthā Suttanipāte nosuttanāmikā suddhikagāthā ca **Gāthā**ti veditabbā. Somanassañāṇamayikagāthāpaṭisaṁyuttā dvāsīti suttantā **Udānan**ti veditabbaṁ. "Vuttañhetaṁ Bhagavatā"ti-ādinayappavattā Dasuttarasatasuttantā **Itivuttakan**ti veditabbaṁ. Apaṇṇakajātakādīni paññāsādhikāni pañca jātakasatāni **Jātakan**ti veditabbaṁ. "Cattārome bhikkhave acchariyā abbhutā dhammā Ānande"ti[1]ādinayappavattā sabbepi acchariya-abbhutadhammapaṭisaṁyuttā suttantā **Abbhutadhamman**ti veditabbaṁ. Cūḷavedallamahāvedallasammādiṭṭhisakkapañhasaṅkhārabhājaniyamahāpuṇṇamasuttādayo sabbepi vedañca tuṭṭhiñca laddhā laddhā pucchitasuttantā **Vedallan**ti veditabbaṁ. Evaṁ aṅgavasena navavidhaṁ.

---

1. Dī 2. 119 piṭṭhe.

Kathaṁ dhammakkhandhavasena caturāsītisahassavidhaṁ. Sabbameva cetaṁ Buddhavacanaṁ—

Dvāsīti[1] Buddhato gaṇhiṁ, dve sahassāni bhikkhuto.
Caturāsīti sahassāni, ye me dhammā pavattinoti[2]—

Evaṁ paridīpitadhammakkhandhavasena caturāsītisahassappabhedaṁ hoti. Tattha ekānusandhikaṁ suttaṁ eko dhammakkhandho. Yaṁ anekānusandhikaṁ, tattha anusandhivasena dhammakkhandhagaṇanā. Gāthābandhesu pañhāpucchanaṁ eko dhammakkhandho, vissajjanaṁ eko. Abhidhamme ekamekaṁ tikadukabhājanaṁ ekamekañca cittavārabhājanaṁ eko dhammakkhandho. Vinaye atthi vatthu, atthi mātikā, atthi padabhājanīyaṁ, atthi antarāpatti, atthi āpatti, atthi anāpatti, atthi tikacchedo. Tattha ekameko koṭṭhāso ekameko dhammakkhandhoti veditabbo. Evaṁ dhammakkhandhavasena caturāsītisahassavidhaṁ.

Evametaṁ abhedato rasavasena ekavidhaṁ, bhedato dhammavinayādivasena duvidhādibhedaṁ Buddhavacanaṁ saṅgāyantena Mahākassapappamukhena vasīgaṇena ayaṁ dhammo, ayaṁ vinayo, idaṁ paṭhamabuddhavacanaṁ, idaṁ majjhimabuddhavacanaṁ, idaṁ pacchimabuddhavacanaṁ, idaṁ Vinayapiṭakaṁ, idaṁ Suttantapiṭakaṁ, idaṁ Abhidhammapiṭakaṁ, ayaṁ Dīghanikāyo -pa- ayaṁ Khuddakanikāyo, imāni Suttādīni navaṅgāni, imāni caturāsītidhammakkhandhasahassānīti imaṁ pabhedaṁ vavatthapetvāva saṅgītaṁ. Na kevalañca ettakameva, aññampi uddānasaṅgahavaggasaṅgaha peyyāla saṅgaha ekakanipāta dukanipātādinipātasaṅgahasaṁyuttasaṅgaha paṇṇāsasaṅgahādi-anekavidhaṁ tīsu piṭakesu sandissamānaṁ saṅgahappabhedaṁ vavatthapetvā-eva sattahi māsehi saṅgītaṁ. Saṅgītipariyosāne cassa "idaṁ Mahākassapattherena dasabalassa sāsanaṁ pañcavassasahassaparimāṇaṁ kālaṁ pavattanasamatthaṁ katan"ti sañjātappamodā sādhukāraṁ viya dadamānā ayaṁ mahāpathavī udakapariyantaṁ katvā anekappakāraṁ kampi saṅkampi sampakampi sampavedhi, anekāni ca acchariyāni pāturahesunti ayaṁ **paṭhamamahāsaṅgīti** nāma. Yā loke—

Satehi pañcahi katā, tena pañcasatāti ca.
Thereheva katattā ca, therikāti pavuccatīti.

---

1. Dvāsītiṁ (Sī)
2. Khu 2. 347 Theragāthāyaṁ.

Imissā pana paṭhamamahāsaṅgītiyā pavattamānāya vinayaṁ pucchantena āyasmatā Mahākassapena "paṭhamaṁ āvuso Upāli pārājikaṁ kattha paññattan"ti-evamādivacanapariyosāne "vatthumpi pucchi, nidānampi pucchi, puggalampi pucchī"ti ettha nidāne pucchite taṁ nidānaṁ ādito pabhuti vitthāretvā yena ca paññattaṁ, yasmā ca paññattaṁ, sabbametaṁ kathetukāmena āyasmatā Upālittherena vuttaṁ "tena samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṁ viharatī"ti sabbaṁ vattabbaṁ. Evamidaṁ āyasmatā Upālittherena vuttaṁ, tañca pana paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttanti veditabbaṁ. Ettāvatā ca "idaṁ vacanaṁ kena vuttaṁ kadā vuttan"ti etesaṁ padānaṁ attho pakāsito hoti.

Idāni kasmā vuttanti ettha vuccate, yasmā ayamāyasmatā Mahākassapattherena nidānaṁ puṭṭho, tasmānena taṁ nidānaṁ ādito pabhuti vitthāretuṁ vuttanti. Evamidaṁ āyasmatā Upālittherena paṭhamamahāsaṅgītikāle vadantenāpi iminā kāraṇena vuttanti veditabbaṁ. Ettāvatā ca **"Vuttaṁ yena yadā yasmā"**ti imesaṁ mātikāpadānaṁ attho pakāsito hoti.

Idāni **dhāritaṁ yena cābhataṁ, yatthappatiṭṭhitañcetametaṁ vatvā vidhiṁ tato**ti etesaṁ atthappakāsanatthaṁ idaṁ vuccati. Taṁ panetaṁ "tena samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṁ viharatī"ti-evamādivacanapaṭimaṇḍitanidānaṁ Vinayapiṭakaṁ kena dhāritaṁ, kenābhataṁ, kattha patiṭṭhitanti. Vuccate, ādito tāva idaṁ Bhagavato sammukhā āyasmatā Upālittherena dhāritaṁ, tassa sammukhato aparinibbute Tathāgate chaḷabhiññādibhedehi anekehi bhikkhusahassehi parinibbute Tathāgate Mahākassapappamukhehi dhammasaṅgāhakattherehi. Kenābhatanti Jambudīpe tāva Upālittheramādiṁkatvā ācariyaparamparāya yāva tatiyasaṅgīti, tāva ābhataṁ. Tatrāyaṁ **ācariyaparamparā**—

Upāli Dāsako ceva, Soṇako Siggavo tathā.
Tisso Moggaliputto ca, pañcete vijitāvino.
Paramparāya vinayaṁ, dīpe jambusirivhaye.
Acchijjamānamānesuṁ, tatiyo yāva saṅgaho.

Āyasmā hi Upāli imaṁ vinayavaṁsaṁ vinayatantiṁ vinayapaveṇiṁ Bhagavato sammukhā uggahetvā bahūnaṁ bhikkhūnaṁ hadaye patiṭṭhāpesi, tassa hāyasmato santike vinayavaṁsaṁ uggahetvā vinaye pakataññutaṁ pattesu puggalesu puthujjanasotāpannasakadāgāmi-anāgāmino gaṇanapathaṁ vītivattā, khīṇāsavānaṁ sahassamekaṁ ahosi. Dāsakattheropi tasseva saddhivihāriko ahosi, so Upālittherassa sammukhā uggahetvā tatheva vinayaṁ vācesi, tassāpi āyasmato santike uggahetvā vinaye pakataññutaṁ pattā puthujjanādayo gaṇanapathaṁ vītivattā, khīṇāsavānaṁ sahassameva ahosi. Soṇakattheropi Dāsakattherassa saddhivihāriko ahosi, sopi attano upajjhāyassa Dāsakattherassa sammukhā uggahetvā tatheva vinayaṁ vācesi, tassāpi āyasmato santike uggahetvā vinaye pakataññutaṁ pattā puthujjanādayo gaṇanapathaṁ vītivattā, khīṇāsavānaṁ sahassameva ahosi. Siggavattheropi Soṇakattherassa saddhivihāriko ahosi, sopi attano upajjhāyassa Soṇakattherassa santike vinayaṁ uggahetvā arahantasahassassa dhuraggāho ahosi, tassa panāyasmato santike uggahetvā vinaye pakataññutaṁ pattā puthujjanasotāpannasakadāgāmi-anāgāminopi khīṇāsavāpi "ettakāni satānī"ti vā "ettakāni sahassānī"ti vā aparicchinnā ahesuṁ. Tadā kira Jambudīpe atimahā bhikkhusamudāyo[1] ahosi. Moggaliputtatissattherassa pana ānubhāvo tatiyasaṅgītiyaṁ pākaṭo bhavissati. Evamidaṁ Vinayapiṭakaṁ Jambudīpe tāva imāya ācariyaparamparāya yāva tatiyasaṅgīti, tāva ābhatanti veditabbaṁ.

Paṭhamamahāsaṅgītikathā niṭṭhitā.

Dutiyasaṅgītikathā

Dutiyasaṅgītivijānanatthaṁ pana ayamanukkamo veditabbo. Yadā hi—

Saṅgāyitvāna saddhammaṁ, jotayitvā ca sabbadhi.
Yāva jīvitapariyantaṁ, ṭhatvā pañcasatāpi te.

---

1. Samūho (Sī), samudayo (Syā)

Khīṇāsavā jutīmanto, therā Kassapa-ādayo.
Khīṇasnehapadīpāva, nibbāyiṁsu anālayā.

Athānukkamena gacchantesu rattindivesu vassasataparinibbute Bhagavati Vesālikā Vajjiputtakā bhikkhū Vesāliyaṁ “kappati siṅgīloṇakappo, kappati dvaṅgulakappo, kappati gāmantarakappo, kappati āvāsakappo, kappati anumatikappo, kappati āciṇṇakappo, kappati amathitakappo, kappati jaḷogiṁ pātuṁ, kappati adasakaṁ nisīdanaṁ, kappati jātarūparajatan”ti imāni dasa vatthūni dīpesuṁ. Tesaṁ Susunāgaputto Kāḷāsoko nāma rājā pakkho ahosi.

Tena kho pana samayena āyasmā Yaso Kākaṇḍakaputto Vajjīsu cārikaṁ caramāno “Vesālikā kira Vajjiputtakā bhikkhū Vesāliyaṁ dasa vatthūni dīpentī”ti sutvā “na kho panetaṁ patirūpaṁ, yvāhaṁ dasabalassa sāsanavipattiṁ sutvā appossukko bhaveyyaṁ, handāhaṁ adhammavādino niggahetvā dhammaṁ dīpemī”ti cintento yena Vesālī tadavasari. Tatra sudaṁ āyasmā Yaso Kākaṇḍakaputto Vesāliyaṁ viharati Mahāvane Kūṭāgārasālāyaṁ.

Tena kho pana samayena Vesālikā Vajjiputtakā bhikkhū tadahuposathe kaṁsapātiṁ udakena pūretvā majjhe bhikkhusaṁghassa ṭhapetvā āgatāgate Vesālike upāsake evaṁ vadanti “dethāvuso saṁghassa kahāpaṇampi aḍḍhampi pādampi māsakarūpampi, bhavissati saṁghassa parikkhārena karaṇīyan”ti sabbaṁ tāva vattabbaṁ, yāva “imāya pana vinayasaṅgītiyā satta bhikkhusatāni anūnāni anadhikāni ahesuṁ, tasmā ayaṁ dutiyasaṅgīti sattasatikāti vuccatī”ti.

Evaṁ tasmiṁ ca sannipāte dvādasa bhikkhusatasahassāni sannipatiṁsu āyasmatā Yasena samussāhitā. Tesaṁ majjhe āyasmatā Revatena puṭṭhena Sabbakāmittherena vinayaṁ vissajjentena tāni dasa vatthūni vinicchitāni, adhikaraṇaṁ vūpasamitaṁ. Atha therā “puna dhammañca vinayañca saṅgāyissāmā”ti Tipiṭakadhare pattapaṭisambhide sattasate bhikkhū uccinitvā

Vesāliyaṁ Vālikārāme[1] sannipatitvā Mahākassapattherena saṅgāyitasadisameva sabbaṁ sāsanamalaṁ sodhetvā puna piṭakavasena nikāyavasena aṅgavasena dhammakkhandhavasena ca sabbaṁ dhammañca vinayañca saṅgāyiṁsu. Ayaṁ saṅgīti aṭṭhahi māsehi niṭṭhitā. Yā loke—

Satehi sattahi katā, tena sattasatāti ca.
Pubbe kataṁ upādāya, dutiyāti ca vuccatīti.

Sā panāyaṁ—

Yehi therehi saṅgītā, saṅgīti tesu vissutā.
Sabbakāmī ca Sāḷho ca, Revato Khujjasobhito.

Yaso ca Sāṇasambhūto, ete saddhivihārikā.
Therā Ānandatherassa, diṭṭhapubbā Tathāgataṁ.

Sumano Vāsabhagāmī ca, ñeyyā saddhivihārikā.
Dve ime Anuruddhassa, diṭṭhapubbā Tathāgataṁ.

Dutiyo pana saṅgīto, yehi therehi saṅgaho.
Sabbepi pannabhārā te, katakiccā anāsavāti.

Ayaṁ dutiyasaṅgīti.

Evamimaṁ dutiyasaṅgītiṁ saṅgāyitvā therā "uppajjissati nu kho anāgatepi sāsanassa evarūpaṁ abbudan"ti olokayamānā imaṁ addasaṁsu "ito vassasatassa upari aṭṭhārasame vasse Pāṭaliputte **Dhammāsoko** nāma rājā uppajjitvā sakalajambudīpe rajjaṁ kāressati, so Buddhasāsane pasīditvā mahantaṁ lābhasakkāraṁ pavattayissati, tato titthiyā lābhasakkāraṁ patthayamānā sāsane pabbajitvā sakaṁ sakaṁ diṭṭhiṁ paridīpessanti, evaṁ sāsane mahantaṁ abbudaṁ uppajjissatī"ti. Atha nesaṁ etadahosi "kiṁ nu kho mayaṁ etasmiṁ abbude uppanne sammukhā bhavissāma na bhavissāmā"ti. Atha te sabbeva tadā attano asammukhabhāvaṁ ñatvā "ko nu kho taṁ adhikaraṇaṁ vūpasametuṁ samattho bhavissatī"ti sakalaṁ manussalokaṁ chakāmāvacaradevalokañca olokentā na kañci disvā, Brahmaloke **Tissaṁ** nāma mahābrahmānaṁ

---

1. Vālukārāme (Sī)

addasaṁsu parittāyukaṁ uparibrahmalokūpapattiyā bhāvitamaggaṁ, disvāna nesaṁ etadahosi—“sace mayaṁ etassa brahmuno manussaloke nibbattanatthāya ussāhaṁ kareyyāma, addhā esa Moggalibrāhmaṇassa gehe paṭisandhiṁ gahessati, tato ca mantehi palobhito nikkhamitvā pabbajissati, so evaṁ pabbajitvā sakalaṁ Buddhavacanaṁ uggahetvā adhigatapaṭisambhido hutvā titthiye madditvā taṁ adhikaraṇaṁ vinicchitvā sāsanaṁ paggaṇhissatī”ti.

Te brahmalokaṁ gantvā Tissaṁ mahābrahmānaṁ etadavocuṁ “ito vassasatassa upari aṭṭhārasame vasse sāsane mahantaṁ abbudaṁ uppajjissati, mayañca sakalaṁ manussalokaṁ chakāmāvacaradevalokañca olokayamānā kañci sāsanaṁ paggahetuṁ samatthaṁ adisvā brahmalokaṁ vicinantā bhavantameva addasāma, sādhu sappurisa manussaloke nibbattitvā Dasabalassa sāsanaṁ paggaṇhituṁ paṭiññaṁ dehī”ti.

Evaṁ vutte mahābrahmā “ahaṁ kira sāsane uppannaṁ abbudaṁ sodhetvā sāsanaṁ paggahetuṁ samattho bhavissāmī”ti haṭṭhapahaṭṭho udaggudaggo hutvā sādhūti paṭissuṇitvā paṭiññaṁ adāsi. Therā brahmaloke taṁ karaṇīyaṁ tīretvā puna paccāgamiṁsu.

Tena kho pana samayena Siggavatthero ca Caṇḍavajjitthero ca dvepi navakā honti daharabhikkhū Tipiṭakadharā pattapaṭisambhidā khīṇāsavā, te taṁ adhikaraṇaṁ na sampāpuṇiṁsu. Therā “tumhe āvuso amhākaṁ imasmiṁ adhikaraṇe no sahāyakā ahuvattha, tena vo idaṁ daṇḍakammaṁ hotu—Tisso nāma brahmā Moggalibrāhmaṇassa gehe paṭisandhiṁ gaṇhissati, taṁ tumhākaṁ eko nīharitvā pabbājetu, eko Buddhavacanaṁ uggaṇhāpetū”ti vatvā sabbepi yāvatāyukaṁ ṭhatvā—

> Sabbakāmippabhutayo, tepi[1] therā mahiddhikā.
> Aggikkhandhāva lokamhi, jalitvā parinibbutā.
> Dutiyaṁ saṅgahaṁ katvā, visodhetvāna sāsanaṁ.
> Anāgatepi katvāna, hetuṁ saddhammasuddhiyā.

---

1. Yepi (Ka)

Khīṇāsavā vasippattā, pabhinnapaṭisambhidā.
Aniccatāvasaṁ therā, tepi nāma upāgatā.
Evaṁ aniccataṁ jammiṁ, ñatvā durabhisambhavaṁ.
Taṁ pattuṁ vāyame dhīro, yaṁ niccaṁ amataṁ padanti.

Ettāvatā sabbākārena **dutiyasaṅgītivaṇṇanā** niṭṭhitā hoti.

Tatiyasaṅgītikathā

Tissopi kho **mahābrahmā** brahmalokato cavitvā Moggalibrāhmaṇassa gehe paṭisandhiṁ aggahisi, Siggavattheropi tassa paṭisandhiggahaṇato pabhuti satta vassāni brāhmaṇassa gehaṁ piṇḍāya pāvisi, ekadivasampi uḷuṅkamattaṁ vā yāguṁ kaṭacchumattaṁ vā bhattaṁ nālattha. Sattannaṁ pana vassānaṁ accayena ekadivasaṁ "aticchatha bhante"ti vacanamattaṁ alattha, taṁdivasameva brāhmaṇopi bahiddhā kiñci karaṇīyaṁ katvā āgacchanto paṭipathe theraṁ disvā "bho pabbajita amhākaṁ gehaṁ agamitthā"ti āha. Āma brāhmaṇa agamimhāti. Api kiñci labhitthāti. Āma brāhmaṇa labhimhāti. So gehaṁ gantvā pucchi "tassa pabbajitassa kiñci adatthā"ti. Na kiñci adamhāti. Brāhmaṇo dutiyadivase gharadvāreyeva nisīdi "ajja pabbajitaṁ musāvādena niggahessāmī"ti. Thero dutiyadivase brāhmaṇassa gharadvāraṁ sampatto. Brāhmaṇo theraṁ disvāva evamāha "tumhe hiyyo amhākaṁ gehe kiñci aladdhāyeva 'labhimhā'ti avocuttha, vaṭṭati nu kho tumhākaṁ musāvādo"ti. Thero āha "mayaṁ brāhmaṇa tumhākaṁ gehe satta vassāni 'aticchathā'ti vacanamattampi alabhitvā hiyyo 'aticchathā'ti vacanamattaṁ labhimha, athetaṁ paṭisanthāraṁ upādāya evamavocumhā"ti.

Brāhmaṇo cintesi "ime paṭisanthāramattampi labhitvā 'labhimhā'ti pasaṁsanti, aññaṁ kiñci khādanīyaṁ bhojanīyaṁ labhitvā kasmā na pasaṁsantī"ti pasīditvā attano atthāya paṭiyāditabhattato kaṭacchumattaṁ bhikkhaṁ tadupiyañca byañjanaṁ dāpetvā "imaṁ bhikkhaṁ sabbakālaṁ tumhe labhissathā"ti

āha. So punadivasato pabhuti upasaṅkamantassa therassa upasamaṁ disvā bhiyyoso mattāya pasīditvā theraṁ niccakālaṁ attano ghare bhattavissaggakaraṇatthāya yāci. Thero adhivāsetvā divase divase bhattakiccaṁ katvā gacchanto thokaṁ thokaṁ Buddhavacanaṁ kathetvā gacchati. Sopi kho māṇavako soḷasavassuddesikoyeva tiṇṇaṁ vedānaṁ pāragū ahosi. Brahmalokato āgatasuddhasattassa āsane vā sayane vā añño koci nisajjitā vā nipajjitā vā natthi. So yadā ācariyagharaṁ gacchati, tadāssa mañcapīṭhaṁ setena vatthena paṭicchādetvā laggetvā ṭhapenti. Thero cintesi "samayo dāni māṇavakaṁ pabbājetuṁ, cirañca me idhāgacchantassa, na ca kāci māṇavakena saddhiṁ kathā uppajjati, handa dāni iminā upāyena pallaṅkaṁ nissāya uppajjissatī"ti gehaṁ gantvā yathā tasmiṁ gehe ṭhapetvā māṇavakassa pallaṅkaṁ aññaṁ na kiñci āsanaṁ dissati, tathā adhiṭṭhāsi. Brāhmaṇassa gehajano theraṁ disvā aññaṁ kiñci āsanaṁ apassanto māṇavakassa pallaṅkaṁ attharitvā therassa adāsi. Nisīdi thero pallaṅke. Māṇavakopi kho taṅkhaṇaññeva ācariyagharā āgamma theraṁ attano pallaṅke nisinnaṁ disvā kupito anattamano "ko mama pallaṅkaṁ samaṇassa paññapesī"ti āha.

Thero bhattakiccaṁ katvā vūpasante māṇavakassa caṇḍikkabhāve evamāha "kiṁ pana tvaṁ māṇavaka kiñci mantaṁ jānāsī"ti. Māṇavako "bho pabbajita mayi dāni mante ajānante aññe ke jānissantī"ti vatvā theraṁ pucchi "tumhe pana mantaṁ jānāthā"ti. Puccha māṇavaka, pucchitvā sakkā jānitunti. Atha kho māṇavako tīsu vedesu sanighaṇḍukeṭubhesu sākkharappabhedesu itihāsapañcamesu yāni yāni gaṇṭhiṭṭhānāni, yesaṁ yesaṁ nayaṁ neva attanā passati, nāpissa ācariyo addasa, tesu tesu theraṁ pucchi. Thero pakatiyāpi tiṇṇaṁ vedānaṁ pāragū, idāni pana paṭisambhidāppatto, tenassa natthi tesaṁ pañhānaṁ vissajjane bhāroti tāvadeva te pañhe vissajjetvā māṇavakaṁ āha "māṇavaka ahaṁ tayā bahuṁ pucchito, ahampi dāni taṁ ekaṁ pañhaṁ pucchāmi, byākarissasi me"ti. Āma bho pabbajita puccha, byākarissāmīti. Thero **Cittayamake** imaṁ pañhaṁ pucchi—

> “Yassa cittaṁ uppajjati na nirujjhati, tassa cittaṁ nirujjhissati nuppajjissati. Yassa vā pana cittaṁ nirujjhissati nuppajjissati, tassa cittaṁ uppajjati na nirujjhatī”ti.

Māṇavo uddhaṁ vā adho vā harituṁ asakkonto “kiṁ nāma bho pabbajita idan”ti āha. Buddhamanto nāmāyaṁ māṇavāti. Sakkā panāyaṁ bho mayhampi dātunti. Sakkā māṇava amhehi gahitapabbajjaṁ gaṇhantassa dātunti. Tato māṇavo mātāpitaro upasaṅkamitvā āha “ayaṁ pabbajito Buddhamantaṁ nama jānāti, na ca attano santike apabbajitassa deti, ahaṁ etassa santike pabbajitvā mantaṁ uggaṇhissāmī”ti.

Athassa mātāpitaro pabbajitvāpi no putto mante gaṇhatu, gahetvā puna āgamissatīti maññamānā “uggaṇha puttā”ti anujāniṁsu. Thero dārakaṁ pabbājetvā dvattiṁsākārakammaṭṭhānaṁ tāva ācikkhi. So tattha parikammaṁ karonto nacirasseva sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tato thero cintesi “sāmaṇero sotāpattiphale patiṭṭhito, abhabbo dāni sāsanato nivattituṁ, sace panassāhaṁ kammaṭṭhānaṁ vaḍḍhetvā katheyyaṁ, arahattaṁ pāpuṇeyya, appossukko bhaveyya Buddhavacanaṁ gahetuṁ, samayo dāni naṁ Caṇḍavajjittherassa santikaṁ pesetun”ti. Tato āha “ehi tvaṁ sāmaṇera therassa santikaṁ gantvā Buddhavacanaṁ uggaṇha, mama vacanena tañca ārogyaṁ puccha, evañca vadehi ‘upajjhāyo maṁ bhante tumhākaṁ santikaṁ pahiṇī’ti, ‘ko nāma te upajjhāyo’ti ca vutte ‘Siggavatthero nāma bhante’ti vadeyyāsi, ‘ahaṁ ko nāmā’ti vutte evaṁ vadeyyāsā’ ‘mama upajjhāyo bhante tumhākaṁ nāmaṁ jānātī’ti”.

“Evaṁ bhante”ti kho Tisso sāmaṇero theraṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā anupubbena Caṇḍavajjittherassa santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Thero sāmaṇeraṁ pucchi “kuto āgatosī”ti. Upajjhāyo maṁ bhante tumhākaṁ santikaṁ pahiṇīti. Ko nāma te upajjhāyoti. Siggavatthero nāma bhanteti. Ahaṁ ko nāmāti. Mama upajjhāyo bhante tumhākaṁ nāmaṁ jānātīti. Pattacīvaraṁ dāni paṭisāmehīti. “Sādhu bhante”ti sāmaṇero pattacīvaraṁ paṭisāmetvā punadivase pariveṇaṁ sammajjitvā udakadantaponaṁ upaṭṭhāpesi. Thero tassa sammajjitaṭṭhānaṁ puna

sammajji, taṁ udakaṁ chaḍḍetvā aññaṁ udakaṁ āhari, tañca dantakaṭṭhaṁ apanetvā aññaṁ dantakaṭṭhaṁ gaṇhi, evaṁ satta divasāni katvā sattame divase puna pucchi. Sāmaṇero punapi pubbe kathitasadisameva kathesi. Thero "so vatāyaṁ[1] brāhmaṇo"ti sañjānitvā "kimatthaṁ āgatosī"ti āha. Buddhavacanaṁ uggaṇhatthāya bhanteti. Thero "uggaṇha dāni sāmaṇerā"ti vatvā puna divasato pabhuti Buddhavacanaṁ paṭṭhapesi. Tisso sāmaṇerova hutvā ṭhapetvā Vinayapiṭakaṁ sabbaṁ Buddhavacanaṁ uggaṇhi saddhiṁ Aṭṭhakathāya, upasampannakāle pana avassikova samāno Tipiṭakadharo ahosi. Ācariyupajjhāyā Moggaliputtatissattherassa hatthe sakalaṁ Buddhavacanaṁ patiṭṭhāpetvā yāvatāyukaṁ ṭhatvā parinibbāyiṁsu. Moggaliputtatissattheropi aparena samayena kammaṭṭhānaṁ vaḍḍhetvā arahattappatto bahūnaṁ dhammavinayaṁ vācesi.

Tena kho pana samayena Bindusārassa rañño ekasataputtā ahesuṁ. Te sabbe asoko attanā saddhiṁ ekamātikaṁ Tissakumāraṁ ṭhapetvā ghātesi, ghātento ca cattāri vassāni anabhisittova rajjaṁ kāretvā catunnaṁ vassānaṁ accayena Tathāgatassa parinibbānato dvinnaṁ vassasatānaṁ upari aṭṭhārasame vasse sakalajambudīpe ekarajjābhisekaṁ pāpuṇi. Abhisekānubhāvena cassa imā rājiddhiyo āgatā—mahāpathaviyā heṭṭhā yojanappamāṇe āṇā pavattati, tathā upari ākāse. Anotattadahato aṭṭhahi kājehi soḷasa pānīyaghaṭe divase divase devatā āharanti, yato sāsane uppannasaddho hutvā aṭṭha ghaṭe bhikkhusaṁghassa adāsi, dve ghaṭe saṭṭhimattānaṁ Tipiṭakadharabhikkhūnaṁ, dve ghaṭe aggamahesiyā asandhimittāya, cattāro ghaṭe attanā paribhuñji. Devatā-eva Himavante nāgalatādantakaṭṭhaṁ nāma atthi siniddhaṁ mudukaṁ rasavantaṁ, taṁ divase divase āharanti, yena rañño ca mahesiyā ca soḷasannañca nāṭakitthisahassānaṁ saṭṭhimattānañca bhikkhusahassānaṁ devasikaṁ dantaponakiccaṁ nippajjati. Devasikameva cassa devatā agadāmalakaṁ agadaharītakaṁ suvaṇṇavaṇṇañca gandharasasampannaṁ ambapakkaṁ āharanti. Tathā Chaddantadahato pañcavaṇṇanivāsanapāvuraṇaṁ pītakavaṇṇahatthapuñchanapaṭakaṁ dibbañca pānakaṁ āharanti. Devasikameva panassa

---

1. Suvaco vatāyaṁ (Syā)

nhānagandhaṁ anuvilepanagandhaṁ pārupanatthāya asuttamayikaṁ sumanapupphapaṭaṁ mahārahañca añjanaṁ nāgabhavanato nāgarājāno āharanti. Chaddantadaheva uṭṭhitassa sālino nava vāhasahassāni divase divase sukā āharanti. Mūsikā nitthusakaṇe karonti, ekopi khaṇḍataṇḍulo na hoti. Rañño sabbaṭṭhānesu ayameva taṇḍulo paribhogaṁ gacchati. Madhumakkhikā madhuṁ karonti. Kammārasālāsu acchā kūṭaṁ paharanti. Karavīkasakuṇā āgantvā madhurassaraṁ vikūjantā rañño balikammaṁ karonti.

Imāhi iddhīhi samannāgato rājā ekadivasaṁ suvaṇṇasaṅkhalikabandhanaṁ pesetvā catunnaṁ Buddhānaṁ adhigatarūpadassanaṁ kappāyukaṁ Kāḷaṁ nāma nāgarājānaṁ ānayitvā setacchattassa heṭṭhā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā anekasatavaṇṇehi jalaja thalajapupphehi suvaṇṇapupphehi ca pūjaṁ katvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitehi soḷasahi nāṭakitthisahassehi samantato parikkhipitvā "anantañāṇassa tāva me saddhammavaracakkavattino Sammāsambuddhassa rūpaṁ imesaṁ akkhīnaṁ āpāthaṁ karohī"ti vatvā tena nimmitaṁ sakalasarīravippakiṇṇapuññappabhāvanibbattāsītānubyañjana paṭimaṇḍita dvattiṁsamahāpurisalakkhaṇasassirīkatāya vikasitakamaluppalapuṇḍarīkapaṭimaṇḍitamiva salilatalaṁ tārāgaṇarasmijālavisadavipphuritasobhāsamujjalitamiva gaganatalaṁ nīla pīta lohitādibhedavicitravaṇṇaraṁsi vinaddhabyāmappabhā parikkhepa vilāsitāya sañjhāppabhānurāga-indadhanuvijjulatāparikkhittamiva kanakagirisikharaṁ nānāvirāgavimalaketumālāsamujjalitacārumatthakasobhaṁ nayanarasāyatanamiva brahmadevamanujanāgayakkhagaṇānaṁ Buddharūpaṁ passanto satta divasāni akkhipūjaṁ nāma akāsi.

Rājā kira abhisekaṁ pāpuṇitvā tīṇiyeva saṁvaccharāni bāhirakapāsaṇḍaṁ pariggaṇhi, catutthe saṁvacchare Buddhasāsane pasīdi. Tassa kira pitā Bindusāro brāhmaṇabhatto ahosi. So brāhmaṇānañca brāhmaṇajātiyapāsaṇḍānañca paṇḍaraṅgaparibbājakādīnaṁ saṭṭhisahassamattānaṁ niccabhattaṁ paṭṭhapesi. Asokopi pitarā pavattitaṁ dānaṁ attano antepure tatheva dadamāno ekadivasaṁ sīhapañjare ṭhito te upasamaparibāhirena ācārena bhuñjamāne asaṁyatindriye avinīta-iriyāpathe disvā cintesi "īdisaṁ dānaṁ upaparikkhitvā yuttaṭṭhāne dātuṁ vaṭṭatī"ti. Evaṁ cintetvā amacce āha "gacchatha bhaṇe attano attano

sādhusammate samaṇabrāhmaṇe antepuraṁ atiharatha, dānaṁ dassāmā"ti. Amaccā "sādhu devā"ti rañño paṭissuṇitvā te te paṇḍaraṅgaparibbājakājīvakanigaṇṭhādayo ānetvā "ime mahārāja amhākaṁ arahanto"ti āhaṁsu.

Atha rājā antepure uccāvacāni āsanāni paññapetvā "āgacchantū"ti vatvā āgatāgate āha "attano attano patirūpe āsane nisīdathā"ti. Tesu ekacce bhaddapīṭhakesu, ekacce phalakapīṭhakesu nisīdiṁsu. Te disvā rājā "natthi nesaṁ anto sāro"ti ñatvā tesaṁ anurūpaṁ khādanīyaṁ bhojanīyaṁ datvā uyyojesi.

Evaṁ gacchante kāle ekadivasaṁ rājā sīhapañjare ṭhito addasa Nigrodhasāmaṇeraṁ rājaṅgaṇena gacchantaṁ dantaṁ guttaṁ santindriyaṁ iriyāpathasampannaṁ. Ko panāyaṁ **Nigrodho** nāma. Bindusārarañño jeṭṭhaputtassa Sumanarājakumārassa putto.

Tatrāyaṁ **anupubbikathā**[1]—

Bindusārarañño kira dubbalakāleyeva Asokakumāro attanā laddhaṁ Ujjenīrajjaṁ pahāya āgantvā sabbanagaraṁ attano hatthagataṁ katvā Sumanarājakumāraṁ aggahesi. Taṁdivasameva Sumanassa rājakumārassa Sumanā nāma devī paripuṇṇagabbhā ahosi, sā aññātakavesena nikkhamitvā avidūre aññataraṁ Caṇḍālagāmaṁ sandhāya gacchantī jeṭṭhakacaṇḍālassa gehato avidūre aññatarasmiṁ nigrodharukkhe adhivatthāya devatāya "ito ehi Sumane"ti vadantiyā saddaṁ sutvā tassā samīpaṁ gatā. Devatā attano ānubhāvena ekaṁ sālaṁ nimminitvā "ettha vasāhī"ti adāsi. Sā taṁ sālaṁ pāvisi. Gatadivaseyeva ca puttaṁ vijāyi. Sā tassa nigrodhadevatāya pariggahitattā Nigrodhotveva nāmaṁ akāsi. Jeṭṭhakacaṇḍālo diṭṭhadivasato pabhuti taṁ attano sāmidhītaraṁ viya maññamāno nibaddhavattaṁ paṭṭhapesi. Rajadhītā tattha satta vassāni vasi, Nigrodhakumāropi sattavassiko jāto. Tadā Mahāvaruṇatthero nāma eko arahā dārakassa hetusampadaṁ disvā rakkhitvā tattha viharamāno "sattavassiko dāni dārako, kālo naṁ

1. Ānupubbīkathā (Sī)

pabbājetun"ti cintetvā rājadhītāya ārocāpetvā Nigrodhakumāraṁ pabbājesi. Kumāro khuraggeyeva arahattaṁ pāpuṇi. So ekadivasaṁ pātova sarīraṁ jaggitvā ācariyupajjhāyavattaṁ katvā pattacīvaramādāya "mātu-upāsikāya gehadvāraṁ gacchāmī"ti nikkhami, mātunivāsanaṭṭhānañcassa dakkhiṇadvārena nagaraṁ pavisitvā nagaramajjhena gantvā pācīnadvārena nikkhamitvā gantabbaṁ hoti.

Tena ca samayena Asoko dhammarājā pācīnadisābhimukho sīhapañjare caṅkamati, taṅkhaṇaññeva Nigrodho rājaṅgaṇaṁ sampāpuṇi santindriyo santamānaso yugamattaṁ pekkhamāno. Tena vuttaṁ "ekadivasaṁ rājā sīhapañjare ṭhito addasa Nigrodhasāmaṇeraṁ rājaṅgaṇena gacchantaṁ dantaṁ guttaṁ santindriyaṁ iriyāpathasampannan"ti. Disvā panassa etadahosi—"ayaṁ jano sabbopi vikkhittacitto bhantamigappaṭibhāgo. Ayaṁ pana dārako avikkhittacitto, ativiya cassa ālokitavilokitaṁ samiñjanapasāraṇañca sobhati. Addhā etassa abbhantare lokuttaradhammo bhavissatī"ti. Rañño saha dassaneneva sāmaṇere cittaṁ pasīdi, pemaṁ saṇṭhahi. Kasmā? Pubbe hi kira puññakaraṇakāle esa rañño jeṭṭhabhātā vāṇijako ahosi. Vuttampi hetaṁ—

"Pubbe va sannivāsena, paccuppannahitena vā.
Evaṁ taṁ jāyate pemaṁ, uppalaṁ va yathodake"ti[1].

Atha rājā sañjātapemo sabahumāno[2] "etaṁ sāmaṇeraṁ pakkosathā"ti amacce pesesi. Te aticirāyantīti puna dve tayo pesesi "turitaṁ āgacchatū"ti. Sāmaṇero attano pakatiyā eva agamāsi. Rājā "patirūpamāsanaṁ ñatvā nisīdathā"ti āha. So ito cito ca viloketvā "natthi dāni aññe bhikkhū"ti samussitasetacchattaṁ rājapallaṅkaṁ upasaṅkamitvā pattaggahaṇatthāya rañño ākāraṁ dassesi. Rājā taṁ pallaṅkasamīpaṁ upagacchantaṁyeva disvā cintesi "ajjeva dāni ayaṁ sāmaṇero imassa gehassa sāmiko bhavissatī"ti. Sāmaṇero rañño hatthe pattaṁ datvā pallaṅkaṁ abhiruhitvā nisīdi. Rājā attano atthāya sampāditaṁ sabbaṁ

---

1. Jā 1. 66 piṭṭhe.
2. Sambahumāno (Syā, Ka)

yāgukhajjakabhattavikatiṁ upanāmesi. Sāmaṇero attano yāpanīyamattakameva sampaṭicchi. Bhattakiccāvasāne rājā āha “Satthārā tumhākaṁ dinnovādaṁ jānāthā”ti. Jānāmi mahārāja ekadesenāti. Tāta mayhampi naṁ kathehīti. “Sādhu mahārājā”ti rañño anurūpaṁ Dhammapade Appamādavaggaṁ anumodanatthāya abhāsi.

Rājā pana “Appamādo amatapadaṁ, pamādo maccuno padan”ti sutvāva “aññātaṁ tāta pariyosāpehī”ti āha. Anumodanāvasāne ca “aṭṭha te tāta dhuvabhattāni dammī”ti āha. Sāmaṇero āha “etāni ahaṁ upajjhāyassa dammi mahārājā”ti. Ko ayaṁ tāta upajjhāyo nāmāti. Vajjāvajjaṁ disvā codetā sāretā ca mahārājāti. Aññānipi te tāta aṭṭha dammīti, etāni ācariyassa dammi mahārājāti. Ko ayaṁ tāta ācariyo nāmāti. Imasmiṁ sāsane sikkhitabbakadhammesu patiṭṭhāpetā mahārājāti. Sādhu tāta aññānipi te aṭṭha dammīti. Etānipi bhikkhusaṁghassa dammi mahārājāti. Ko ayaṁ tāta bhikkhusaṁgho nāmāti. Yaṁ nissāya mahārāja amhākaṁ ācariyupajjhāyānañca mama ca pabbajjā ca upasampadā cāti. Rājā bhiyyoso mattāya tuṭṭhacitto āha “aññānipi te tāta aṭṭha dammī”ti. Sāmaṇero sādhūti sampaṭicchitvā punadivase dvattiṁsa bhikkhū gahetvā rājantepuraṁ pavisitvā bhattakiccamakāsi. Rājā “aññepi dvattiṁsa bhikkhū tumhehi saddhiṁ sve bhikkhaṁ gaṇhantū”ti. Etenevupāyena divase divase vaḍḍhāpento saṭṭhisahassānaṁ brāhmaṇaparibbājakādīnaṁ bhattaṁ upacchinditvā antonivesane saṭṭhisahassānaṁ bhikkhūnaṁ niccabhattaṁ paṭṭhapesi Nigrodhatthere gateneva pasādena. Nigrodhattheropi rājānaṁ saparisaṁ tīsu saraṇesu pañcasu ca sīlesu patiṭṭhāpetvā Buddhasāsane pothujjanikena pasādena acalappasādaṁ katvā patiṭṭhāpesi. Puna rājā Asokārāmaṁ nāma mahāvihāraṁ kāretvā saṭṭhisahassānaṁ bhikkhūnaṁ niccabhattaṁ paṭṭhapesi, sakalajambudīpe caturāsītiyā nagarasahassesu caturāsīti vihārasahassāni kārāpesi caturāsītisahassacetiyapaṭimaṇḍitāni dhammeneva, no adhammena.

Ekadivasaṁ kira rājā Asokārāme mahādānaṁ datvā saṭṭhisahassabhikkhusaṁghassa majjhe nisajja saṁghaṁ catūhi paccayehi pavāretvā imaṁ pañhaṁ

pucchi “bhante Bhagavatā desitadhammo nāma kittako hotī”ti. Aṅgato mahārāja navaṅgāni, khandhato caturāsītidhammakkhandhasahassānīti. Rājā dhamme pasīdisvā “ekekaṁ dhammakkhandhaṁ ekekavihārena pūjessāmī”ti ekadivasameva channavutikoṭidhanaṁ visajjetvā amacce āṇāpesi “etha bhaṇe ekamekasmiṁ nagare ekamekaṁ vihāraṁ kārāpentā caturāsītiyā nagarasahassesu caturāsītivihārasahassāni kārāpethā”ti. Sayañca Asokārāme Asokamahāvihāratthāya kammaṁ paṭṭhapesi. Saṁgho Indaguttattheraṁ nāma mahiddhikaṁ mahānubhāvaṁ khīṇāsavaṁ navakammādhiṭṭhāyakaṁ adāsi. Thero yaṁ yaṁ na niṭṭhāti, taṁ taṁ attano ānubhāvena niṭṭhāpesi. Evampi tīhi saṁvaccharehi vihārakammaṁ niṭṭhāpesi, ekadivasameva sabbanagarehi paṇṇāni āgamiṁsu.

Amaccā rañño ārocesuṁ “niṭṭhitāni deva caturāsītivihārasahassānī”ti. Rājā nagare bheriṁ carāpesi “ito sattannaṁ divasānaṁ accayena vihāramaho bhavissati, sabbe aṭṭha sīlaṅgāni samādiyitvā antonagare ca bahinagare ca vihāramahaṁ paṭiyādentū”ti. Tato sattannaṁ divasānaṁ accayena sabbālaṅkāravibhūsitāya anekasatasahassasaṅkhyāya caturaṅginiyā senāya parivuto devaloke Amaravatiyā rājadhāniyā sirito adhikatarasassirīkaṁ viya nagaraṁ kātukāmena ussāhajātena mahājanena alaṅkatapaṭiyattaṁ nagaraṁ anuvicaranto vihāraṁ gantvā bhikkhusaṁghassa majjhe aṭṭhāsi.

Tasmiṁ ca khaṇe sannipatitā asīti bhikkhukoṭiyo ahesuṁ, bhikkhunīnañca channavutisatasahassāni. Tattha khīṇāsavabhikkhūyeva satasahassasaṅkhyā ahesuṁ, tesaṁ etadahosi “sace rājā attano adhikāraṁ anavasesaṁ passeyya, ativiya Buddhasāsane pasīdeyyā”ti, tato **lokavivaraṇaṁ** nāma pāṭihāriyaṁ akaṁsu. Rājā Asokārāme ṭhitova catuddisā anuvilokento samantato samuddapariyantaṁ Jambudīpaṁ passati caturāsītiṁ ca vihārasahassāni uḷārāya vihāramahapūjāya virocamānāni, so taṁ vibhūtiṁ passamāno uḷārena pītipāmojjena samannāgato “atthi pana aññassapi kassaci evarūpaṁ pītipāmojjaṁ uppannapubban”ti cintento bhikkhusaṁghaṁ pucchi “bhante amhākaṁ Lokanāthassa Dasabalassa sāsane ko mahāpariccāgaṁ pariccaji,

kassa pariccāgo mahanto"ti. Bhikkhusaṁgho Moggaliputtatissattherassa bhāramakāsi. Thero āha "mahārāja Dasabalassa sāsane paccayadāyako nāma tayā sadiso dharamānepi Tathāgate na koci ahosi, taveva pariccāgo mahā"ti. Rājā therassa vacanaṁ sutvā uḷārena pītipāmojjena ni0rantaraṁ phuṭṭhasarīro hutvā cintesi "natthi kira mayā sadiso paccayadāyako, mayhaṁ kira pariccāgo mahā, ahaṁ kira deyyadhammena sāsanaṁ paggaṇhāmi, kiṁ panāhaṁ evaṁ sati sāsanassa dāyādo homi, na homī"ti, tato nhikkhusaṁghaṁ pucchi "bhavāmi nu kho ahaṁ bhante sāsanassa dāyādo"ti.

Tato Moggaliputtatissatthero rañño idaṁ vacanaṁ sutvā rājaputtassa Mahindassa upanissayasampattiṁ sampassamāno "sace ayaṁ kumāro pabbajissati, sāsanassa ativiya vuḍḍhi bhavissatī"ti cintetvā rājānaṁ etadavoca "na kho mahārāja ettāvatā sāsanassa dāyādo hoti, apica kho 'paccayadāyako'ti vā 'upaṭṭhāko'ti vā saṅkhyaṁ gacchati, yopi hi mahārāja pathavito yāva brahmalokaparimāṇaṁ paccayarāsiṁ dadeyya, sopi sāsane 'dāyādo'ti saṅkhyaṁ na gacchatī"ti. Atha kathañcarahi bhante sāsanassa dāyādo hotīti. Yo hi koci mahārāja aḍḍho vā daliddo vā attano orasaṁ puttaṁ pabbājeti, ayaṁ vuccati mahārāja dāyādo sāsanassāti.

Evaṁ vutte Asoko rājā ahaṁ kira evarūpaṁ pariccāgaṁ katvāpi neva sāsanassa dāyādabhāvaṁ pattoti sāsane dāyādabhāvaṁ patthayamāno ito cito ca viloketvā addasa Mahindakumāraṁ avidūre ṭhitaṁ, disvānassa etadahosi 'kiñcāpi ahaṁ imaṁ kumāraṁ Tissakumārassa pabbajitakālato pabhuti oparajje ṭhapetukāmo, atha kho oparajjatopi pabbajjāva uttamā"ti, tato kumāraṁ āha "sakkhasi tvaṁ tāta pabbajitun"ti. Kumāro pakatiyāpi Tissakumārassa pabbajitakālato pabhuti pabbajitukāmova, rañño vacanaṁ sutvā ativiya pāmojjajāto hutvā āha "pabbajāmi deva, maṁ pabbājetvā tumhe sāsanadāyādā hothā"ti.

Tena ca samayena rājadhītā saṁghamittāpi tasmiṁyeva ṭhāne ṭhitā hoti, tassā ca sāmiko Aggibrahmā nāma kumāro yuvarājena

Tissakumārena saddhiṁ pabbajito hoti. Rājā taṁ disvā āha "tvampi amma pabbajituṁ sakkhasī"ti. Sādhu tāta sakkomīti. Rājā puttānaṁ manaṁ labhitvā pahaṭṭhacitto bhikkhusaṁghaṁ etadavoca "bhante ime dārake pabbājetvā maṁ sāsane dāyādaṁ karothā"ti. Saṁgho rañño vacanaṁ sampaṭicchitvā kumāraṁ Moggaliputtatissattherena upajjhāyena Mahādevattherena ca ācariyena pabbājesi, Majjhantikattherena ācariyena upasampādesi. Tadā kira kumāro paripuṇṇavīsativassova hoti, so tasmiṁyeva upasampadasīmamaṇḍale saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Saṁghamittāyapi rājadhītāya ācariyā Āyupālittherī nāma, upajjhāyā pana Dhammapālittherī nāma ahosi. Tadā Saṁghamittā aṭṭhārasavassā hoti, taṁ pabbajitamattaṁ tasmiṁyeva sīmamaṇḍale sikkhāya patiṭṭhāpesuṁ. Ubhinnaṁ pabbajitakāle rājā chabbassābhiseko hoti.

Atha Mahindatthero upasampannakālato pabhuti attano upajjhāyasseva santike dhammañca vinayañca pariyāpuṇanto dvepi saṅgītiyo ārūḷhaṁ Tipiṭakasaṅgahitaṁ sāṭṭhakathaṁ sabbaṁ theravādaṁ tiṇṇaṁ vassānaṁ abbhantare uggahetvā attano upajjhāyassa antevāsikānaṁ sahassamattānaṁ bhikkhūnaṁ pāmokkho ahosi. Tadā Asoko dhammarājā navavassābhiseko hoti. Rañño pana aṭṭhavassābhisekakāleyeva Konta[1]puttatissatthero byādhipaṭikammatthaṁ bhikkhācāravattena āhiṇḍanto pasatamattaṁ sappiṁ alabhitvā byādhibalena parikkhīṇāyusaṅkhāro bhikkhusaṁghaṁ appamādena ovaditvā ākāse pallaṅkena nisīditvā tejodhātuṁ samāpajjitvā parinibbāyi. Rājā taṁ pavattiṁ sutvā therassa sakkāraṁ katvā "mayi nāma rajjaṁ kārente evaṁ bhikkhūnaṁ paccayā dullabhā"ti nagarassa catūsu dvāresu pokkharaṇiyo kārāpetvā bhesajjassa pūrāpetvā dāpesi.

Tena kira samayena Pāṭaliputtassa catūsu dvāresu cattāri satasahassāni sabhāyaṁ satasahassanti divase divase pañcasatasahassāni rañño uppajjanti. Tato rājā Nigrodhattherassa devasikaṁ satasahassaṁ visajjesi. Buddhassa cetiye gandhamālādīhi pūjanatthāya satasahassaṁ.

---

1. Kunta (Sī)

Dhammassa satasahassaṁ, taṁ dhammadharānaṁ bahussutānaṁ catupaccayatthāya upanīyati. saṁghassa satasahassaṁ. Catūsu dvāresu bhesajjatthāya satasahassaṁ. Evaṁ sāsane uḷāro lābhasakkāro nibbatti.

Titthiyā parihīnalābhasakkārā antamaso ghāsacchādanampi alabhantā lābhasakkāraṁ patthayamānā sāsane pabbajitvā sakāni sakāni diṭṭhigatāni “ayaṁ dhammo, ayaṁ vinayo”ti dīpenti. Pabbajjaṁ alabhamānāpi sayameva muṇḍetvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā vihāresu vicarantā uposathampi pavāraṇampi saṁghakammampi gaṇakammampi pavisanti. Bhikkhū tehi saddhiṁ uposathaṁ na karonti. Tadā Moggaliputtatissatthero “uppannaṁ dāni idaṁ adhikaraṇaṁ, taṁ nacirasseva kakkhaḷaṁ bhavissati, na kho panetaṁ sakkā imesaṁ majjhe vasantena vūpasametun”ti Mahindattherassa gaṇaṁ niyyātetvā attanā phāsuvihārena viharitukāmo ahogaṅgapabbataṁ agamāsi. Tepi kho titthiyā bhikkhusaṁghena dhammena vinayena Satthusāsanena niggayhamānāpi dhammavinayānulomāya paṭipattiyā asaṇṭhahantā anekarūpaṁ sāsanassa abbudañca malañca kaṇṭakañca samuṭṭhāpesuṁ, keci aggiṁ paricaranti, keci pañcātapena tāpenti, keci ādiccaṁ anuparivattanti, keci dhammañca vinayañca vobhindissāmāti paggaṇhiṁsu. Tadā bhikkhusaṁgho na tehi saddhiṁ uposathaṁ vā pavāraṇaṁ vā akāsi, Asokārāme sattavassāni uposatho upacchijji, raññopi etamatthaṁ ārocesuṁ. Rājā ekaṁ amaccaṁ āṇāpesi “vihāraṁ gantvā adhikaraṇaṁ vūpasametvā uposathaṁ kārāpehī”ti. Amacco rājānaṁ paṭipucchituṁ avisahanto aññe amacce upasaṅkamitvā āha “rājā maṁ ‘vihāraṁ gantvā adhikaraṇaṁ vūpasametvā uposathaṁ kārāpehī’ti pahiṇi, kathaṁ nu kho adhikaraṇaṁ vūpasammatī”ti. Te āhaṁsu “mayaṁ evaṁ sallakkhema ‘yathā nāma paccantaṁ vūpasamentā core ghātenti, evameva ye uposathaṁ na karonti, te māretukāmo rājā bhavissatī’ti”. Atha so amacco vihāraṁ gantvā bhikkhusaṁghaṁ sannipātetvā āha “ahaṁ raññā ‘uposathaṁ kārāpehī’ti pesito, karotha dāni bhante uposathan”ti. Bhikkhū “na mayaṁ titthiyehi saddhiṁ uposathaṁ karomā”ti āhaṁsu. Atha amacco therāsanato paṭṭhāya asinā sīsāni pātetuṁ āraddho.

Addasā kho Tissatthero taṁ amaccaṁ tathā vippaṭipannaṁ. Tissatthero nāma na yo vā so vā, rañño ekamātiko bhātā Tissakumāro nāma, taṁ kira rājā pattābhiseko oparajje ṭhapesi. So ekadivasaṁ vanacāraṁ gato addasa mahantaṁ migasaṁghaṁ cittakīḷāya kīḷantaṁ, disvānassa etadahosi "ime tāva tiṇabhakkhā migā evaṁ kīḷanti, ime pana samaṇā rājakule paṇītāni bhojanāni bhuñjitvā mudukāsu seyyāsu sayamānā kiṁva nāma kīḷitaṁ na kīḷissantī"ti, so tato āgantvā imaṁ attano vitakkaṁ rañño ārocesi. Rājā aṭṭhāne kukkuccāyitaṁ kumārena, handa naṁ evaṁ saññāpessāmīti ekadivasaṁ kenaci kāraṇena kuddho viya hutvā "ehi sattadivasena rajjaṁ sampaṭiccha, tato taṁ ghātessāmī"ti maraṇabhayena tajjetvā tamatthaṁ saññāpesi. So kira kumāro sattame maṁ divase māressatīti na cittarūpaṁ nhāyi, na bhuñji, na supi, ativiya lūkhasarīro ahosi. Tato naṁ rājā pucchi "kissa tvaṁ evarūpo jāto"ti. Maraṇabhayena devāti. Are tvaṁ nāma paricchinnamaraṇaṁ sampassamāno vissattho na kīḷasi, bhikkhū assāsapassāsanibaddhaṁ maraṇaṁ pekkhamānā kathaṁ kīḷissantīti. Tato pabhuti kumāro sāsane pasīdi.

So puna ekadivasaṁ migavaṁ nikkhamitvā araññe anuvicaramāno addasa Yonakamahādhammarakkhitattheraṁ aññatarena hatthināgena sālasākhaṁ gahetvā bījiyamānaṁ nisinnaṁ, disvā pāmojjajāto cintesi "kadā nu kho ahampi ayaṁ mahāthero viya pabbajeyyaṁ, siyā nu kho so divaso"ti. Thero tassāsayaṁ viditvā tassa passantasseva ākāse uppatitvā Asokārāme pokkharaṇiyā udakatale ṭhatvā cīvarañca uttarāsaṅgañca ākāse laggetvā nhāyituṁ āraddho.

Kumāro therassānubhāvaṁ disvā ativiya pasanno "ajjeva pabbajissāmī"ti nivattitvā rañño ārocesi "pabbajissāmahaṁ devā"ti. Rājā anekappakāraṁ yācitvāpi taṁ nivattetuṁ asakkonto Asokārāmagamanīyamaggaṁ alaṅkārāpetvā kumāraṁ chaṇavesaṁ gāhāpetvā alaṅkatāya senāya parivārāpetvā vihāraṁ nesi. "Yuvarājā kira pabbajissatī"ti sutvā bahū bhikkhū pattacīvarāni paṭiyādesuṁ. Kumāro

padhānagharaṁ gantvā Mahādhammarakkhitattherasseva santike pabbaji saddhiṁ purisahassena, kumārassa pana anupabbajitānaṁ gaṇanaparicchedo natthi. Kumāro rañño catuvassābhisekakāle pabbajito. Athaññopi rañño bhāgineyyo Saṁghamittāya sāmiko Aggibrahmā nāma kumāro atthi, Saṁghamittā taṁ paṭicca ekameva puttaṁ vijāyi. Sopi "yuvarājā pabbajito"ti sutvā rājānaṁ upasaṅkamitvā "ahampi deva pabbajissāmī"ti yāci. "Pabbaja tātā"ti ca raññā anuññāto taṁdivasameva pabbaji.

Evaṁ anupabbajito, uḷāravibhavena khattiyajanena.
Rañño kaniṭṭhabhātā, Tissattheroti viññeyyo.

So taṁ amaccaṁ tathā vippaṭipannaṁ disvā cintesi "na rājā there mārāpetuṁ pahiṇeyya, addhā imassevetaṁ amaccassa duggahitaṁ bhavissatī"ti gantvā sayaṁ tassāsanne āsane nisīdi. So theraṁ sañjānitvā satthaṁ nipātetuṁ avisahanto gantvā rañño ārocesi "ahaṁ deva uposathaṁ kātuṁ anicchantānaṁ ettakānaṁ nāma bhikkhūnaṁ sīsāni pātesiṁ, atha ayyassa Tissattherassa paṭipāṭi sampattā, kinti karomī"ti. Rājā sutvāva "are kiṁ pana tvaṁ mayā bhikkhū ghātetuṁ pesito"ti tāvadeva sarīre uppannadāho hutvā vihāraṁ gantvā there bhikkhū pucchi "ayaṁ bhante amacco mayā anāṇattova evaṁ akāsi, kassa nu kho iminā pāpena bhavitabban"ti. Ekacce therā "ayaṁ tava vacanena akāsi, tuyhetaṁ pāpan"ti āhaṁsu, ekacce "ubhinnampi vo etaṁ pāpan"ti āhaṁsu, ekacce evamāhaṁsu "kiṁ pana te mahārāja atthi cittaṁ 'ayaṁ gantvā bhikkhū ghātetū'ti". Natthi bhante, kusalādhippāyo ahaṁ pesesiṁ "samaggo bhikkhusaṁgho uposathaṁ karotū"ti. Sace tvaṁ kusalādhippāyo, natthi tuyhaṁ pāpaṁ, amaccassevetaṁ pāpanti. Rājā dveḷhakajāto āha "atthi nu kho bhante koci bhikkhu mametaṁ dveḷhakaṁ chinditvā sāsanaṁ paggahetuṁ samattho"ti. Atthi mahārāja Moggaliputtatissatthero nāma, so te imaṁ dveḷhakaṁ chinditvā sāsanaṁ paggaṇhituṁ samatthoti. Rājā tadaheva cattāro dhammakathike ekekabhikkhusahassaparivāre cattāro ca amacce ekekapurisasahassaparivāre "theraṁ gaṇhitvā āgacchathā"ti pesesi. Te gantvā "rājā pakkosatī"ti āhaṁsu. Thero

nāgacchi. Dutiyampi kho rājā aṭṭha dhammakathike aṭṭha ca amacce sahassasahassaparivāreyeva pesesi "rājā bhante pakkosatīti vatvā gaṇhitvāva āgacchathā"ti. Te tatheva āhaṁsu. Dutiyampi thero nāgacchi. Rājā there pucchi "ahaṁ bhante dvikkhattuṁ pahiṇiṁ, kasmā thero nāgacchakī"ti. "Rājā pakkosatī"ti vuttattā mahārāja nāgacchati, evaṁ pana vutte āgaccheyya "sāsanaṁ bhante osīdati, amhākaṁ sāsanaṁ paggahatthāya sahāyakā hothā"ti. Atha rājā tathā vatvā soḷasa dhammakathike soḷasa ca amacce sahassasahassaparivāre pesesi, bhikkhū ca paṭipucchi "mahallako nu kho bhante thero daharo nu kho"ti. Mahallako mahārājāti. Vayhaṁ vā sivikaṁ vā abhiruhissati bhanteti. Nābhiruhissati mahārājāti. Kuhiṁ bhante thero vasatīti. Upari Gaṅgāya mahārājāti. Rājā āha "tena hi bhaṇe nāvāsaṅghāṭaṁ bandhitvā tattheva theraṁ nisīdāpetvā dvīsupi tīresu ārakkhaṁ saṁvidhāya theraṁ ānethā"ti. Bhikkhū ca amaccā ca therassa santikaṁ gantvā rañño sāsanaṁ ārocesuṁ.

Thero sutvā "yaṁ kho ahaṁ mūlato paṭṭhāya sāsanaṁ paggaṇhissāmīti pabbajitomhi, ayaṁ dāni me so kālo anuppatto"ti cammakhaṇḍaṁ gaṇhitvāva uṭṭhahi. Atha thero sve Pāṭaliputtaṁ sampāpuṇissatīti rattibhāge rājā supinaṁ addasa, evarūpo supino ahosi "sabbaseto hatthināgo āgantvā rājānaṁ sīsato paṭṭhāya parāmasitvā dakkhiṇahatthe aggahesī"ti. Punadivase rājā supinajjhāyake pucchi "mayā evarūpo supino diṭṭho, kiṁ me bhavissatī"ti. Eko taṁ mahārāja samaṇanāgo dakkhiṇahatthe gaṇhissatīti. Atha rājā tāvadeva "thero āgato"ti sutvā Gaṅgātīraṁ gantvā nadiṁ otaritvā abbhuggacchanto jāṇumatte udake theraṁ sampāpuṇitvā therassa nāvāto otarantassa hatthaṁ adāsi. Thero rājānaṁ dakkhiṇahatthe aggahesi. Taṁ disvā asiggāhā therassa sīsaṁ pātessāmāti kosato asiṁ abbāhiṁsu. Kasmā? Etaṁ kira cārittaṁ rājakulesu "yo rājānaṁ hatthe gaṇhati, tassa asinā sīsaṁ pātetabban"ti. Rājā chāyaṁyeva disvā āha "pubbepi ahaṁ bhikkhūsu viraddhakāraṇā assādaṁ na vindāmi, mā kho there virajjhitthā"ti. Thero pana kasmā rājānaṁ

hatthe aggahesīti. Yasmā raññā pañhaṁ pucchanatthāya pakkosāpito, tasmā antevāsiko me ayanti aggahesi.

Rājā theraṁ attano uyyānaṁ netvā bāhirato tikkhattuṁ parivārāpetvā ārakkhaṁ ṭhapetvā sayameva therassa pāde dhovitvā telena makkhetvā therassa santike nisīditvā “paṭibalo nu kho thero mama kaṅkhaṁ chinditvā uppannaṁ adhikaraṇaṁ vūpasametvā sāsanaṁ paggaṇhitun”ti vīmaṁsanatthāya “ahaṁ bhante ekaṁ pāṭihāriyaṁ daṭṭhukāmo”ti āha. Kataraṁ pāṭihāriyaṁ daṭṭhukāmosi mahārājāti. Pathavīkampanaṁ bhanteti. Sakalapathavīkampanaṁ daṭṭhukāmosi mahārāja padesapathavīkampananti. Kataraṁ panettha bhante dukkaranti. Kiṁ nu kho mahārāja kaṁsapātiyā udakapuṇṇāya sabbaṁ udakaṁ kampetuṁ dukkaraṁ udāhu upaḍḍhanti. Upaḍḍhuṁ bhanteti. Evameva kho mahārāja padesapathavīkampanaṁ dukkaranti. Tena hi bhante padesapathavīkampanaṁ passissāmīti. Tena hi mahārāja samantato yojane puratthimāya disāya ekena cakkena sīmaṁ akkamitvā ratho tiṭṭhatu, dakkhiṇāya disāya dvīhi pādehi sīmaṁ akkamitvā asso tiṭṭhatu, pacchimāya disāya ekena pādena sīmaṁ akkamitvā purisso tiṭṭhatu, uttarāya disāya upaḍḍhabhāgena sīmaṁ akkamitvā ekā udakapāti tiṭṭhatūti. Rājā tathā kārāpesi. Thero abhiññāpādakaṁ catutthajjhānaṁ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya “rājā passatū”ti yojanappamāṇapathavīcalanaṁ adhiṭṭhahi. Puratthimāya disāya rathassa antosīmāya ṭhito pādova cali, itaro na cali. Evaṁ dakkhiṇapacchimadisāsu assapurisānaṁ antosīmāya ṭhitapādāyeva caliṁsu upaḍḍhupaḍḍhaṁ sarīrañca, uttaradisāya udakapātiyāpi antosīmāya ṭhitaṁ upaḍḍhabhāgagatameva udakaṁ cali, avasesaṁ niccalamahosīti. Rājā taṁ pāṭihāriyaṁ disvā “sakkhati dāni thero sāsanaṁ paggaṇhitun”ti niṭṭhaṁ gantvā attano kukkuccaṁ pucchi—“ahaṁ bhante ekaṁ amaccaṁ ‘vihāraṁ gantvā adhikaraṇaṁ vūpasametvā uposathaṁ kārāpehī’ti pahiṇiṁ, so vihāraṁ gantvā ettake bhikkhū jīvitā voropesi, etaṁ pāpaṁ kassa hotī”ti.

Kiṁ pana te mahārāja atthi cittaṁ “ayaṁ vihāraṁ gantvā bhikkhū ghātetū”ti. Natthi bhanteti. Sace te mahārāja natthi evarūpaṁ cittaṁ, natthi tuyhaṁ pāpanti. Atha thero rājānaṁ etamatthaṁ iminā suttena

saññāpesi—“cetanāhaṁ bhikkhave kammaṁ vadāmi, cetayitvā kammaṁ karoti kāyena vācāya manasā”ti[1].

Tamevatthaṁ paridīpetuṁ **Tittirajātakaṁ**[2] āhari—atīte mahārāja dīpakatittiro tāpasaṁ pucchi—

“Ñātako no nisinnoti, bahu āgacchate jano.
Paṭicca kammaṁ phusati, tasmiṁ me saṅkate mano”ti.

Tāpaso āha “atthi pana te cittaṁ mama saddena ca rūpadassanena ca āgantvā ete pakkhino bajjhantu vā haññantu vā”ti. “Natthi bhante”ti tittiro āha. Tato naṁ tāpaso saññāpesi “sace te natthi cittaṁ, natthi pāpaṁ, cetayantameva hi pāpaṁ phusati, nācetayantaṁ.

Na paṭicca kammaṁ phusati, mano ce nappadussati.
Appossukkassa bhadrassa, na pāpamupalimpatī”ti.

Evaṁ thero rājānaṁ saññāpetvā tattheva rājuyyāne satta divasāni vasanto rājānaṁ samayaṁ uggaṇhāpesi. Rājā sattame divase Asokārāme bhikkhusaṁghaṁ sannipātāpetvā sāṇipākāraṁ parikkhipāpetvā sāṇipākārantare nisinno ekaladdhike ekaladdhike bhikkhū ekato ekato kārāpetvā ekamekaṁ bhikkhusamūhaṁ pakkosāpetvā pucchi “kiṁvādī Sammāsambuddho”ti. Tato sassatavādino “sassatavādī”ti āhaṁsu. Ekaccasassatikā -pa-. Antānantikā. Amarāvikkhepikā. Adhiccasamuppannikā. Saññīvādā. Asaññīvādā. Nevasaññīnāsaññīvādā. Ucchedavādā. Diṭṭhadhammanibbānavādā “Diṭṭhadhammanibbānavādī”ti āhaṁsu. Rājā paṭhamameva samayassa uggahitattā “nayime bhikkhū, aññatitthiyā ime”ti ñatvā tesaṁ setakāni vatthāni datvā uppabbājesi. Te sabbepi saṭṭhisahassā ahesuṁ.

Athaññe bhikkhū pakkosāpetvā pucchi “kiṁvādī bhante Sammāsambuddho”ti. Vibhajjavādī mahārājāti. Evaṁ vutte rājā theraṁ pucchi “vibhajjavādī bhante Sammāsambuddho”ti. Āma mahārājāti. Tato rājā “suddhaṁ dāni bhante sāsanaṁ, karotu bhikkhusaṁgho uposathan”ti ārakkhaṁ datvā nagaraṁ pāvisi.

1. Aṁ 2. 363 pitthe. 2. Jā 1. 102 piṭṭhe.

Samaggo saṁgho sannipatitvā uposathaṁ akāsi. Tasmiṁ sannipāte saṭṭhi bhikkhusatasahassāni ahesuṁ, tasmiṁ samāgame Moggaliputtatissatthero parappavādaṁ maddamāno kathāvatthuppakaraṇaṁ abhāsi, tato saṭṭhisatasahassasaṅkhyesu bhikkhūsu uccinitvā Tipiṭakapariyattidharānaṁ pabhinnapaṭisambhidānaṁ tevijjādibhedānaṁ bhikkhūnaṁ sahassamekaṁ gahetvā yathā Mahākassapatthero ca Kākaṇḍakaputto Yasatthero ca dhammañca vinayañca saṅgāyiṁsu, evameva dhammañca vinayañca saṅgāyanto sabbaṁ sāsanamalaṁ visodhetvā tatiyasaṅgītiṁ akāsi, saṅgītipariyosāne anekappakāraṁ pathavī akampittha. Ayaṁ saṅgīti navahi māsehi niṭṭhitā. Yā loke—

Katā bhikkhusahassena, tasmā "sahassikā"ti ca.
Purimā dve upādāya, "tatiyā"ti ca vuccatīti.

Ayaṁ tatiyasaṅgīti.

Ettāvatā ca "kenābhatan"ti etassa pañhassa vissajjanatthaṁ yaṁ avocumha "Jambudīpe tāva Upālittheraṁ ādiṁ katvā ācariyaparamparāya yāva tatiyasaṅgīti, tāva ābhataṁ. Tatrāyaṁ **ācariyaparamparā**—

Upāli Dāsako ceva, Soṇako Siggavo tathā.
Tisso Moggaliputto ca, pañcete vijitāvino.
Paramparāya vinayaṁ, dīpe jambusirivhaye.
Acchijjamānamānesuṁ, tatiyo yāva saṅgaho"ti.

Tassattho pakāsitova hoti.

Tatiyasaṅgahato pana uddhaṁ imaṁ dīpaṁ Mahindādīhi ābhataṁ, Mahindato uggahetvā kañci kālaṁ Ariṭṭhattherādīhi ābhataṁ, tato yāvajjatanā tesaṁyeva antevāsikaparamparabhūtāya ācariyaparamparāya ābhatanti veditabbaṁ. Yathāhu porāṇā—

"Tato Mahindo iṭṭiyo, uttiyo sambalo tathā.
Bhaddanāmo ca paṇḍito.

Ete nāgā mahāpaññā, Jambudīpā idhāgatā.
Vinayaṁ te vācayiṁsu, piṭakaṁ Tambapaṇṇiyā.

Nikāye pañca vācesuṁ, satta ceva pakaraṇe.
Tato Ariṭṭho medhāvī, Tissadatto ca paṇḍito.

Visārado Kāḷasumano, thero ca Dīghanāmako.
Dīghasumano ca paṇḍito.

Punadeva Kāḷasumano, Nāgatthero ca Buddharakkhito.
Tissatthero ca medhāvī, Devatthero ca paṇḍito.

Punadeva Sumano medhāvī, vinaye ca visārado.
Bahussuto Cūḷanāgo, gajova duppadhaṁsiyo.

Dhammapālitanāmo ca, rohaṇe sādhupūjito.
Tassa sisso mahāpañño, khemanāmo tipeṭako.

Dīpe tārakarājāva, paññāya atirocatha.
Upatisso ca medhāvī, Phussadevo mahākathī[1].

Punadeva Sumano medhāvī, pupphanāmo bahussuto.
Mahākathī[1] mahāsivo, piṭake sabbattha kovido.

Punadeva Upāli medhāvī, vinaye ca visārado.
Mahānāgo mahāpañño, saddhammavaṁsakovido.

Punadeva Abhayo medhāvī, piṭake sabbattha kovido.
Tissatthero ca medhāvī, vinaye ca visārado.

Tassa Sisso mahāpañño, pupphanāmo bahussuto.
Sāsanaṁ anurakkhanto, Jambudīpe patiṭṭhito.

Cūḷābhayo ca medhāvī, vinaye ca visārado.
Tissatthero ca medhāvī, saddhammavaṁsakovido.

Cūḷadevo ca medhāvī, vinaye ca visārado.
Sivatthero ca medhāvī, vinaye sabbattha kovido.

Ete nāgā mahāpaññā, vinayaññū maggakovidā.
Vinayaṁ dīpe pakāsesuṁ, piṭakaṁ Tambapaṇṇiyā"ti.

---

1. Mahākavi (Sī, Syā)

Tatrāyaṁ **anupubbikathā**—Moggaliputtatissatthero kira imaṁ tatiyadhammasaṅgītiṁ katvā evaṁ cintesi "kattha nu kho anāgate sāsanaṁ suppatiṭṭhitaṁ bhaveyyā"ti. Athassa upaparikkhato etadahosi "paccantimesu kho janapadesu suppatiṭṭhitaṁ bhavissatī"ti, so tesaṁ tesaṁ bhikkhūnaṁ bhāraṁ katvā te te bhikkhū tattha tattha pesesi, Majjhantikattheraṁ **Kasmīragandhāraraṭṭhaṁ** pesesi "tvaṁ etaṁ raṭṭhaṁ gantvā ettha sāsanaṁ patiṭṭhāpehī"ti, Mahādevattheraṁ[1] tatheva vatvā **Mahiṁsakamaṇḍalaṁ** pesesi, Rakkhitattheraṁ **vanavāsiṁ.** Yonakadhammarakkhitattheraṁ **Aparantakaṁ.** Mahādhammarakkhitattheraṁ **Mahāraṭṭhaṁ.** Mahārakkhitattheraṁ **Yonakalokaṁ.** Majjhimattheraṁ **Himavantadesabhāgaṁ.** Soṇattherañca Uttarattherañca **Suvaṇṇabhūmiṁ.** Attano saddhivihārikaṁ Mahindattheraṁ Iṭṭiyattherena Uttiyattherena Sambalattherena Bhaddasālattherena ca saddhiṁ **Tambapaṇṇidīpaṁ** pesesi "tumhe Tambapaṇṇidīpaṁ gantvā ettha sāsanaṁ patiṭṭhāpethā"ti. Sabbepi taṁ taṁ disābhāgaṁ gacchantā attapañcamā agamaṁsu "paccantimesu janapadesu pañcavaggo gaṇo alaṁ upasampadakammāyā"ti maññamānā.

Tena kho pana samayena Kasmīragandhāraraṭṭhe sassapākasamaye Aravāḷo[2] nāma nāgarājā karakavassaṁ nāma vassāpetvā sassaṁ harāpetvā mahāsamuddaṁ pāpeti. **Majjhantika**tthero pana Pāṭaliputtato vehāsaṁ abbhuggantvā Himavati Aravāḷadahassa upari otaritvā aravāḷadahapiṭṭhiyaṁ caṅkamatipi tiṭṭhatipi nisīdatipi seyyampi kappeti. Nāgamāṇavakā taṁ disvā Aravāḷassa nāgarājassa ārocesuṁ "mahārāja eko chinnabhinnapaṭadharo bhaṇḍu kāsāvavasano amhākaṁ udakaṁ dūsetī"ti. Nāgarājā tāvadeva kodhābhibhūto nikkhamitvā theraṁ disvā makkhaṁ asahamāno antalikkhe anekāni bhiṁsanakāni nimmini, tato tato bhusā vātā vāyanti, rukkhā chijjanti, pabbatakūṭāni patanti, meghā gajjanti, vijjulatā niccharanti, asaniyo phalanti, bhinnaṁ viya gaganatalaṁ udakaṁ paggharati, bhayānakarūpā nāgakumārā sannipatanti, sayampi dhūmāyati pajjalati, paharaṇavuṭṭhiyo vissajjeti, "ko ayaṁ muṇḍako chinnabhinnapaṭadharo"ti-ādīhi pharusavacanehi theraṁ santajjesi, "etha gaṇhatha

---

1. Mahārevattheraṁ (Ka)
2. Āravāḷo (Syā, Yojanā)

hanatha[1] niddhamatha imaṁ samaṇan"ti nāgabalaṁ āṇāpesi. Thero sabbaṁ taṁ bhiṁsanakaṁ attano iddhibalena paṭibāhitvā nāgarājānaṁ āha—

"Sadevakopi ce loko, āgantvā tāsayeyya maṁ.
Na me paṭibalo assa, janetuṁ bhayabheravaṁ.

Sacepi tvaṁ mahiṁ sabbaṁ, sasamuddaṁ sapabbataṁ.
Ukkhipitvā mahānāga, khipeyyāsi mamūpari.

Neva me sakkuṇeyyāsi, janetuṁ bhayabheravaṁ.
Aññadatthu tavevassa, vighāto uragādhipā"ti.

Evaṁ vutte nāgarājā vihatānubhāvo nipphalavāyāmo dukkhī dummano ahosi. Taṁ thero taṅkhaṇānurūpāya dhammiyā kathāya sandassetvā samādapetvā samuttejetvā sampahaṁsetvā tīsu saraṇesu pañcasu ca sīlesu patiṭṭhāpesi saddhiṁ caturāsītiyā nāgasahassehi, aññepi bahū Himavantavāsino yakkhā ca gandhabbā ca kumbhaṇḍā ca therassa dhammakathaṁ sutvā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhahiṁsu. Pañcakopi yakkho saddhiṁ bhariyāya yakkhiniyā pañcahi ca puttasatehi paṭhame phale patiṭṭhito. Athāyasmā Majjhintikatthero sabbepi nāgayakkharakkhase āmantetvā evamāha—

"Mā dāni kodhaṁ janayittha, ito uddhaṁ yathā pure.
Sassaghātañca mā kattha, sukhakāmā hi pāṇino.
Karotha mettaṁ sattesu, vasantu manujā sukhan"ti.

Te sabbepi "sādhu bhante"ti therassa paṭissuṇitvā yathānusiṭṭhaṁ paṭipajjiṁsu. Taṁdivasameva ca nāgarājassa pūjāsamayo hoti. Atha nāgarājā attano ratanamayaṁ pallaṅkaṁ āharāpetvā therassa paññapesi. Nisīdi thero pallaṅke. Nāgarājāpi theraṁ bījayamāno samīpe aṭṭhāsi. Tasmiṁ khaṇe Kasmīragandhāraraṭṭhavāsino āgantvā theraṁ disvā amhākaṁ nāgarājatopi thero mahiddhikataroti therameva vanditvā nisinnā. Thero tesaṁ Āsīvisopamasuttaṁ.

---

1. Bandhatha (Sī)

kathesi, suttapariyosāne asītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi, kulasatasahassaṁ pabbaji, tato pabhuti ca Kasmīragandhārā yāvajjatanā kāsāvapajjotā isivātapaṭivātā eva.

Gantvā Kasmīragandhāraṁ, isi Majjhantiko tadā.
Duṭṭhaṁ nāgaṁ pasādetvā, mocesi bandhanā bahūti.

Mahādevattheropi Mahiṁsakamaṇḍalaṁ gantvā **Devadūtasuttaṁ** kathesi, suttapariyosāne cattālīsa pāṇasahassāni dhammacakkhuṁ paṭilabhiṁsu, cattālīsaṁyeva pāṇasahassāni pabbajiṁsu.

Gantvāna raṭṭhaṁ Mahiṁsaṁ, Mahādevo mahiddhiko.
Codetvā Devadūtehi, mocesi bandhanā bahūti.

Rakkhitatthero pana Vanavāsiṁ gantvā ākāse ṭhatvā **Anamataggapariyāyakathāya** Vanavāsike pasādesi, kathāpariyosāne panassa saṭṭhisahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi, sattatisahassamattā pabbajiṁsu, pañcavihārasatāni patiṭṭhahiṁsu. Evaṁ so tattha sāsanaṁ patiṭṭhāpesi.

Gantvāna Rakkhitatthero, Vanavāsiṁ mahiddhiko.
Antalikkhe ṭhito tattha, desesi Anamataggiyanti.

Yonakadhammarakkhitattheropi Aparantakaṁ gantvā **Aggikkhandhopamasuttantakathāya** Aparantake pasādetvā sttati pāṇasahassāni dhammāmataṁ pāyesi, khattiyakulato eva purisasahassāni pabbajiṁsu, samadhikāni ca cha itthisahassāni. Evaṁ so tattha sāsanaṁ patiṭṭhāpesi.

Aparantaṁ vigāhitvā, Yonako Dhammarakkhito.
Aggikkhandhopamenettha, pasādesi jane bahūti.

Mahādhammarakkhitatthero pana Mahāraṭṭhaṁ gantvā **Mahānāradakassapajātakakathāya** Mahāraṭṭhake pasādetvā caturāsīti pāṇasahassāni maggaphalesu patiṭṭhāpesi, terasasahassāni pabbajiṁsu. Evaṁ so tattha sāsanaṁ patiṭṭhāpesi.

Mahāraṭṭhaṁ isi gantvā, so Mahādhammarakkhito.
Jātakaṁ kathayitvāna, pasādesi mahājananti.

Mahārakkhitattheropi Yonakaraṭṭhaṁ gantvā **Kāḷakārāmasuttantakathāya** Yonakalokaṁ pasādetvā sattatisahassādhikassa[1] pāṇasatasahassassa maggaphalālaṅkāraṁ adāsi, santike cassa dasasahassāni pabbajiṁsu. Evaṁ sopi tattha sāsanaṁ patiṭṭhāpesi.

Yonaraṭṭhaṁ tadā gantvā, so Mahārakkhito isi.
Kāḷakārāmasuttena, te pasādesi yonaketi.

Majjhimatthero pana **Kassapagotta**ttherena **Aḷakadeva**ttherena[2] **Dundubhissara**ttherena[3] **Mahādeva**ttherena[4] ca saddhiṁ Himavantadesabhāgaṁ gantvā Dhammacakkappavattanasuttantakathāya taṁ desaṁ pasādetvā asītipāṇakoṭiyo maggaphalaratanāni paṭilābhesi, pañcapi ca therā pañca raṭṭhāni pasādesuṁ, ekamekassa santike satasahassamattā pabbajiṁsu. Evaṁ te tattha sāsanaṁ patiṭṭhāpesuṁ.

Gantvāna Majjhimatthero, Himavantaṁ pasādayi.
Yakkhasenaṁ pakāsento, Dhammacakkapavattananti.

Soṇattheropi saddhiṁ **Uttara**ttherena Suvaṇṇabhūmiṁ agamāsi. Tena ca samayena tattha ekā rakkhasī samuddato nikkhamitvā rājakule jāte jāte dārake khādati. Taṁdivasameva ca rājakule eko dārako jāto hoti, manussā theraṁ disvā "rakkhasānaṁ sahāyako eso"ti maññamānā āvudhāni gahetvā theraṁ paharitukāmā āgacchanti. Thero "kiṁ tumhe āvudhahatthā āgacchathā"ti āha. Te āhaṁsu "rājakule jāte jāte dārake rakkhasā khādanti, tesaṁ tumhe sahāyakā"ti. Thero "na mayaṁ rakkhasānaṁ sahāyakā, samaṇā nāma mayaṁ viratā pāṇātipātā -pa- viratā majjapānā, ekabhattikā sīlavanto kalyāṇadhammā"ti āha. Tasmiṁyeva ca khaṇe sā rakkhasī saparivārā samuddato nikkhami "rājakule dārako jāto, taṁ khādissāmī"ti. Manussā taṁ disvā "esā bhante rakkhasī āgacchatī"ti bhītā viraviṁsu. Thero rakkhasehi diguṇe attabhāve nimminitvā tehi attabhāvehi taṁ rakkhasiṁ saparisaṁ majjhe katvā ubhosu passesu

---

1. Sattatiṁsasahassādhikassa (Sī, Syā)
2. Aḷakarevattherena (Ka)
3. Dundabhiyattherena (Ka)
4. Mahārevattherena (Ka), Sahassadevattherena (Syā)

parikkhipi. Tassā saparisāya etadahosi "addhā imehi idaṁ ṭhānaṁ laddhaṁ bhavissati, mayaṁ pana imesaṁ bhakkhā bhavissāmā"ti sabbe rakkhasā bhītā vegasā palāyiṁsu. Theropi te yāva adassanaṁ, tāva palāpetvā dīpassa samantato rakkhaṁ ṭhapesi. Tasmiṁ ca samaye sannipatitaṁ mahājanakāyaṁ **Brahmajālasuttantakathāya** pasādetvā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāpesi. Saṭṭhisahassānaṁ panettha dhammābhisamayo ahosi, kuladārakānaṁ aḍḍhuḍḍhāni sahassāni pabbajiṁsu, kuladhītānaṁ diyaḍḍhasahassaṁ. Evaṁ so tattha sāsanaṁ patiṭṭhāpesi. Tato pabhuti rājakule jātadārakānaṁ Soṇuttaranāmameva karonti.

Suvaṇṇabhūmiṁ gantvāna, Soṇuttarā mahiddhikā.
Pisāce niddhametvāna, Brahmajālamadesisunti[1].

Mahindattheo pana "Tambapaṇṇidīpaṁ gantvā sāsanaṁ patiṭṭhāpehī"ti upajjhāyena ca bhikkhusaṁghena ca ajjhiṭṭho cintesi "kālo nu kho me Tambapaṇṇidīpaṁ gantuṁ, no"ti. Athassa vīmaṁsato "na tāva kālo"ti ahosi. Kiṁ panassa disvā etadahosi? Muṭasivarañño mahallakabhāvaṁ. Tato cintesi "ayaṁ rājā mahallako, na sakkā imaṁ gaṇhitvā sāsanaṁ paggahetuṁ, idāni panassa putto Devānaṁpiyatisso rajjaṁ kāressati, taṁ gaṇhitvā sakkā bhavissati sāsanaṁ paggahetuṁ, handa yāva so samayo āgacchati, tāva ñātake olokema, puna dāni mayaṁ imaṁ janapadaṁ āgaccheyyāma vā na vā"ti. So evaṁ cintetvā upajjhāyañca bhikkhusaṁghañca vanditvā Asokārāmato nikkhamma tehi **Iṭṭiyā**dīhi catūhi therehi Saṁghamittāya puttena **Sumana**sāmaṇerena **Bhaṇḍukena** ca upāsakena saddhiṁ Rājagahanagaraparivattakena Dakkhiṇāgirijanapade cārikaṁ caramāno ñātake olokento cha māse atikkāmesi. Athānupubbena mātu nivesanaṭṭhānaṁ Vedisanagaraṁ[2] nāma sampatto. Asoko kira kumārakāle janapadaṁ labhitvā Ujjeniṁ gacchanto Vedisanagaraṁ patvā Vedisaseṭṭhissa dhītaraṁ aggahesi. Sā taṁdivasameva gabbhaṁ gaṇhitvā Ujjeniyaṁ Mahindakumāraṁ vijāyi. Kumārassa cuddasavassakāle rājā abhisekaṁ pāpuṇi. Sā tassa

---

1. Brahmajālaṁ adesayunti (Sī)
2. Vediyanagaraṁ (Ka, Sī), Veṭisanagaraṁ (Ka)

mātā tena samayena ñātighare vasati. Tena vuttaṁ "athānupubbena mātu nivesanaṭṭhānaṁ Veṭisanagaraṁ nāma sampatto"ti.

Sampattañca pana theraṁ disvā theramātā devī pādesu sirasā vanditvā bhikkhaṁ datvā theraṁ attanā kataṁ Vedisagirimahāvihāraṁ nāma āropesi. Thero tasmiṁ vihāre nisinno cintesi "amhākaṁ idha kattabbakiccaṁ niṭṭhitaṁ, samayo nu kho idāni Laṅkādīpaṁ gantun"ti. Tato cintesi "anubhavatu tāva me pitarā pesitaṁ abhisekaṁ Devānampiyatisso, ratanattayaguṇañca suṇātu, chaṇatthañca nagarato nikkhamitvā Missakapabbataṁ abhiruhatu, tadā taṁ tattha dakkhissāmā"ti. Athāparaṁ ekamāsaṁ tattheva vāsaṁ kappesi, māsātikkamena ca jeṭṭhamūlamāsapuṇṇamāyaṁ uposathadivase sannipatitā sabbepi "kālo nu kho amhākaṁ Tambapaṇṇidīpaṁ gamanāya, udāhu no"ti mantayiṁsu. Tenāhu porāṇā—

"Mahindo nāma nāmena, saṁghatthero tadā ahu.
Iṭṭiyo Uttiyo thero, Bhaddasālo ca Sambalo.

Sāmaṇero ca Sumano, chaḷabhiñño mahiddhiko.
Bhaṇḍuko sattamo tesaṁ, diṭṭhasacco upāsako.
Iti hete Mahānāgā, mantayiṁsu rahogatā"ti[1].

Tadā Sakko Devānamindo Mahindattheraṁ upasaṅkamitvā etadavoca "kālaṅkato bhante Muṭasivarājā, idāni Devānampiyatissamahārājā rajjaṁ kāreti, Sammāsambuddhena ca tumhe byākatā 'anāgate Mahindo nāma bhikkhu Tambapaṇṇidīpaṁ pasādessatī'ti, tasmātiha vo bhante kālo dīpavaraṁ gamanāya, ahampi vo sahāyo bhavissāmī"ti. Kasmā pana Sakko evamāha. Bhagavā kirassa bodhimūleyeva Buddhacakkhunā lokaṁ voloketvā anāgate imassa dīpassa sampattiṁ disvā etamatthaṁ ārocesi, "tadā tvampi sahāyo bhaveyyāsī"ti ca āṇāpesi, tasmā evamāha. Thero tassa vacanaṁ sampaṭicchitvā attasattamo Veddhisakapabbatā vehāsaṁ uppatitvā Anurādhapurassa puratthimadisāya Missakapabbate patiṭṭhahi. Yaṁ panetarahi "cetiyapabbato"tipi sañjānanti. Tenāhu porāṇā—

1. Dīpavaṁse 12. 12, 13 gāthāsu.

"Vedisagirimhi Rājagahe, vasitvā tiṁsarattiyo.
Kālova gamanassāti, gacchāma dīpamuttamaṁ.

Paḷīnā Jambudīpā te[1], haṁsarājāva ambare.
Evamuppatitā therā, nipatiṁsu naguttame.

Purato puraseṭṭhassa, pabbate meghasannibhe.
Patiṁsu sīlakūṭamhi[2], haṁsāva nagamuddhanī"ti[3].

Evaṁ iṭṭiyādīhi saddhiṁ āgantvā patiṭṭhahanto ca āyasmā Mahindatthero Sammāsambuddhassa parinibbānato dvinnaṁ vassasatānaṁ upari chattiṁsatime vasse imasmiṁ dīpe patiṭṭhahīti veditabbo. Ajātasattussa hi aṭṭhame vasse Sammāsambuddho parinibbāyi, tasmiṁyeva vasse Sīhakumārassa putto Tambapaṇṇidīpassa ādirājā Vijayakumāro imaṁ dīpamāgantvā manussāvāsaṁ akāsi. Jambudīpe Udayabhaddassa cuddasame vasse idha vijayo kālamakāsi. Udayabhaddassa pañcadasame vasse Paṇḍuvāsudevo nāma imasmiṁ dīpe rajjaṁ pāpuṇi. Tattha Nāgadāsakarañño vīsatime vasse idha Paṇḍuvāsudevo kālamakāsi. Tasmiṁyeva ca vasse Abhayo nāma rājakumāro imasmiṁdīpe rajjaṁ pāpuṇi. Tattha Susunāgarañño sattarasame vasse idha Abhayarañño vīsativassāni paripūriṁsu. Atha Abhayassa vīsatime vasse Paṇḍukābhayo[4] nāma Dāmariko rajjaṁ aggahesi. Tattha Kāḷāsokassa soḷasame vasse idha Paṇḍukassa sattarasavassāni paripūriṁsu, tāni heṭṭhā ekena vassena saha aṭṭhārasa honti. Tattha Candaguttassa cuddasame vasse idha Paṇḍukābhayo kālamakāsi, Muṭasivarājā rajjaṁ pāpuṇi. Tattha Asokadhammarājassa sattarasame vasse idha Muṭasivarājā kālamakāsi, Devānaṁpiyatisso rajjaṁ pāpuṇi. Parinibbute ca Sammāsambuddhe Ajātasattu catuvīsati vassāni rajjaṁ kāresi. Udayabhaddo soḷasa. Anuruddho ca Muṇḍo ca aṭṭha. Nāgadāsako catuvīsati. Susunāgo aṭṭhārasa. Tasseva putto Kāḷāsoko aṭṭhavīsati. Tato tassa puttakā dasa Bhātukarājāno dvevīsati vassāni rajjaṁ kāresuṁ. Tesaṁ pacchato nava Nandā dvevīsatimeva. Candagutto catuvīsati. Bindusāro aṭṭhavīsati. Tassāvasāne

1. Jambudīpāto (Sī, Syā)
2. Silakūṭamhi (Sī), pīḷakūṭamhi (Syā)
3. Dīpavaṁse 12. 35, 37 gāthāsu.
4. Pakuṇḍakābhayo (sabbattha)

Asoko rajjaṁ pāpuṇi. Tassa pure abhisekā cattāri abhisekato aṭṭhārasame vasse imasmiṁdīpe Mahindatthero patiṭṭhito. Evametena rājavaṁsānusārena veditabbametaṁ "Sammāsambuddhassa parinibbānato dvinnaṁ vassasatānaṁ upari chattiṁsatime vasse imasmiṁ dīpe patiṭṭhahī"ti.

Tasmiṁ ca divase Tambapaṇṇidīpe **jeṭṭhamūlanakkhattaṁ** nāma hoti. Rājā nakkhattaṁ ghosāpetvā "chaṇaṁ karothā"ti amacce ca āṇāpetvā cattālīsapurisasahassaparivāro nagaramhā nikkhamitvā yena Missakapabbato tena pāyāsi migavaṁ kīḷitukāmo. Atha tasmiṁ pabbate adhivatthā ekā devatā "rañño there dassessāmī"ti rohitamigarūpaṁ gahetvā avidūre tiṇapaṇṇāni khādamānā viya carati. Rājā taṁ disvā "ayuttaṁ dāni pamattaṁ vijjhitun"ti jiyaṁ phoṭesi, migo ambatthalamaggaṁ gahetvā palāyituṁ ārabhi, rājā piṭṭhito piṭṭhito anubandhanto ambatthalameva abhiruhi, migopi therānaṁ avidūre antaradhāyi. Mahindatthero rājānaṁ avidūre āgacchantaṁ disvā "mamaṁyeva rājā passatu, mā itare"ti adhiṭṭhahitvā "Tissa Tissa ito ehī"ti āha. Rājā sutvā cintesi "imasmiṁ dīpe jāto maṁ 'Tissā'ti nāmaṁ gahetvā ālapituṁ samattho nāma natthi, ayaṁ pana chinnabhinnapaṭadharo bhaṇḍu kāsāvavasano maṁ nāmena ālapati, ko nu kho ayaṁ bhavissati manusso vā amanusso vā"ti. Thero āha—

"Samaṇā mayaṁ mahārāja, Dhammarājassa sāvakā.
Taveva anukampāya, Jambudīpā idhāgatā"ti[1].

Tena ca samayena Devānaṁpiyatissamahārājā ca Asokadhammarājā ca adiṭṭhasahāyakā honti. Devānaṁpiyatissamahārājassa ca puññānubhāvena chātapabbatapāde ekamhi veḷugumbe tisso veḷuyaṭṭhiyo rathayaṭṭhippamāṇā uppajjiṁsu, ekā latāyaṭṭhi nāma, ekā pupphayaṭṭhi nāma, ekā sakuṇayaṭṭhi nāma. Tāsu latāyaṭṭhi rajatavaṇṇā hoti, taṁ alaṅkaritvā uppannalatā kañcanavaṇṇā khāyati. Pupphayaṭṭhiyaṁ pana nīlapītalohitodātakāḷavaṇṇāni pupphāni suvibhattavaṇṭapattakiñjakkhāni hutvā khāyanti. Sakuṇayaṭṭhiyaṁ haṁsakukkuṭajīvajīvakādayo sakuṇā nānappakārāni ca catuppadāni sajīvāni viya khāyanti. Vuttampi cetaṁ **Dīpavaṁse**—

---

1. Dīpavaṁse 12. 51 gāthāyaṁ.

"Chātapabbatapādamhi, veḷuyaṭṭhī tayo ahu.
Setā rajatayaṭṭhīva, latā kañcanasannibhā.

Nīlādi yādisaṁ pupphaṁ, pupphayaṭṭhimhi tādisaṁ.
Sakuṇā sakuṇayaṭṭhimhi, sarūpeneva saṇṭhitā"ti.

Samuddatopissa muttāmaṇiveḷuriyādi anekavihitaṁ ratanaṁ uppajji. Tambapaṇṇiyaṁ pana aṭṭha muttā uppajjiṁsu hayamuttā gajamuttā rathamuttā āmalakamuttā valayamuttā aṅguliveṭhakamuttā kakudhaphalamuttā pākatikamuttāti, so tā ca yaṭṭhiyo tā ca muttā aññañca bahuṁ ratanaṁ Asokassa dhammarañño paṇṇākāratthāya pesesi. Asoko pasīditvā tassa pañca rājakakudhabhaṇḍāni[1] pahiṇi chattaṁ cāmaraṁ khaggaṁ moḷiṁ ratanapādukaṁ, aññañca abhisekatthāya bahuvidhaṁ paṇṇākāraṁ. Seyyathidaṁ, saṅkhaṁ Gaṅgodakaṁ vaḍḍhamānaṁ vaṭaṁsakaṁ bhiṅgāraṁ[2] nandiyāvaṭṭaṁ sivikaṁ kaññaṁ kaṭacchuṁ adhovimaṁ dussayugaṁ hatthapuñchanaṁ haricandanaṁ aruṇavaṇṇamattikaṁ añjanaṁ harītakaṁ āmalakanti. Vuttampi cetaṁ Dīpavaṁse—

"Vālabījanimuṇhīsaṁ chattaṁ khaggañca pādukaṁ.
Veṭhanaṁ sārapāmaṅgaṁ, bhiṅgāraṁ[2] nandivaṭṭakaṁ.
Sivikaṁ saṅkhaṁ vaṭaṁsañca, adhovimaṁ vatthakoṭikaṁ.
Sovaṇṇapātiṁ kaṭacchuṁ, mahagghaṁ hatthapuñchanaṁ.
Anotattodakaṁ kaññaṁ[3], uttamaṁ haricandanaṁ.
Aruṇavaṇṇamattikaṁ, añjanaṁ nāgamāhaṭaṁ.
Harītakaṁ āmalakaṁ, mahagghaṁ amatosadhaṁ.
Saṭṭhivāhasataṁ sāliṁ, sugandhaṁ suvakāhaṭaṁ[4].
Puññakammābhinibbattaṁ, pāhesi asokavhayo"ti.

Na kevalañcetaṁ āmisapaṇṇākāraṁ, imaṁ kira dhammapaṇṇākārampi pesesi—

"Ahaṁ Buddhañca dhammañca, saṁghañca saraṇaṁ gato.
Upāsakattaṁ desesiṁ, Sakyaputtassa sāsane.

---

1. Rājakakudabhaṇḍāni (Ka)
2. Bhiṅkāraṁ (Sī)
3. Kājaṁ (Syā, Ka)
4. Sukamāhaṭaṁ (Dīpavaṁsa)

Imesu tīsu vatthūsu, uttame Jinasāsane.
Tvampi cittaṁ pasādehi, saddhā saraṇamupehī"ti.

Svāyaṁ rājā taṁdivasaṁ Asokaraññā pesitena abhisekena ekamāsābhisitto hoti, visākhapuṇṇamāyaṁ hissa abhisekamakaṁsu. So acirassutaṁ taṁ sāsanappavattiṁ anussaramāno taṁ therassa "samaṇā mayaṁ mahārāja, Dhammarājassa sāvakā"ti vacanaṁ sutvā "ayyā nu kho āgatā"ti tāvadeva āvudhaṁ nikkhipitvā ekamantaṁ nisīdi sammodanīyaṁ kathaṁ kathayamāno. Yathāha—

"Āvudhaṁ nikkhipitvāna, ekamantaṁ upāvisi.
Nisajja rājā sammodi, bahuṁ atthūpasañhitan"ti[1].

Sammodanīyakathañca kurumāneyeva tasmiṁ tānipi cattālīsapurisasahassāni āgantvā samparivāresuṁ. Tadā thero itarepi cha jane dassesi. Rājā disvā "ime kadā āgatā"ti āha. Mayā saddhiṁyeva mahārājāti. Idāni pana Jambudīpe aññepi evarūpā samaṇā santīti. Santi mahārāja etarahi Jambudīpo kāsāvapajjoto isivātapaṭivāto. Tasmiṁ—

Tevijjā iddhipattā ca, cetopariyāyakovidā.
Khīṇāsavā arahanto, bahū Buddhassa sāvakāti[1].

Bhante kena āgatatthāti. Neva mahārāja udakena, na thalenāti. Rājā "ākāsena āgatā"ti aññāsi. Thero "atthi nu kho rañño paññāveyattiyan"ti vīmaṁsanatthāya āsannaṁ ambarukkhaṁ ārabbha pañhaṁ pucchi "kiṁnāmo ayaṁ mahārāja rukkho"ti. Ambarukkho nāma bhanteti. Imaṁ pana mahārāja ambaṁ muñcitvā añño ambo atthi natthīti. Atthi bhante aññepi bahū ambarukkhāti. Imañca ambaṁ te ca ambe muñcitvā atthi nu kho mahārāja aññe rukkhāti. Atthi bhante, te pana na ambarukkhāti. Aññe ambe ca anambe ca muñcitvā atthi pana añño rukkhoti. Ayameva bhante ambarukkhoti. Sādhu mahārāja paṇḍitosi. Atthi pana te mahārāja ñātakāti. Atthi bhante bahū janāti. Te muñcitvā aññe keci aññātakāpi atthi mahārājāti. Aññātakā bhante ñātakehi bahutarāti. Tava ñātake ca aññātake ca muñcitvā atthañño koci

1. Dīpavaṁse 12. 25, 56 gāthāsu.

mahārājāti. Ahameva bhanteti. Sādhu mahārāja attā nāma attano neva ñātako na aññātakoti. Atha thero “paṇḍito rājā sakkhissati dhammaṁ aññātun”ti **Cūḷahatthipadopamasuttaṁ** kathesi. Kathāpariyosāne rājā tīsu saraṇesu patiṭṭhahi saddhiṁ cattālīsāya pāṇasahassehi.

Taṅkhaṇaññeva ca rañño bhattaṁ āhariyittha. Rājā ca suttantaṁ suṇanto-eva aññāsi “na imesaṁ imasmiṁ kāle bhojanaṁ kappatī”ti, “apucchitvā pana bhuñjituṁ ayuttan”ti cintetvā “bhuñjissatha bhante”ti pucchi. Na mahārāja amhākaṁ imasmiṁ kāle bhojanaṁ kappatīti. Kasmiṁ kāle bhante kappatīti. Aruṇuggamanato paṭṭhāya yāva majjhanhikasamayā mahārājāti. Gacchāma bhante nagaranti. Alaṁ mahārāja idheva vasissāmāti. Sace bhante tumhe vasatha, ayaṁ dārako āgacchatūti. Mahārāja ayaṁ dārako āgataphalo viññātasāsano pabbajjāpekkho, idāni pabbajissatīti. Rājā “tena hi bhante sve rathaṁ pesessāmi, taṁ abhiruhitvā āgaccheyyāthā”ti, vatvā vanditvā pakkāmi.

Thero acirapakkantassa rañño Sumanasāmaṇeraṁ āmantesi “ehi tvaṁ Sumana dhammasavanassa kālaṁ ghosehī”ti. Bhante kittakaṁ ṭhānaṁ sāvento ghosemīti. Sakalaṁ Tambapaṇṇidīpanti. “Sādhu bhante”ti sāmaṇero abhiññāpādakaṁ catutthajjhānaṁ samāpajjitvā vuṭṭhāya adhiṭṭhahitvā samāhitena cittena sakalaṁ Tambapaṇṇidīpaṁ sāvento tikkhattuṁ dhammasavanassa kālaṁ ghosesi. Rājā taṁ saddaṁ sutvā therānaṁ santikaṁ pesesi “kiṁ bhante atthi koci upaddavo”ti. Natthamhākaṁ koci upaddavo, dhammasavanassa kālaṁ ghosāpayimha, Buddhavacanaṁ kathetukāmamhāti. Tañca pana sāmaṇerassa saddaṁ sutvā bhummā devatā saddamanussāvesuṁ, etenupāyena yāva brahmalokā saddo abbhuggacchi, tena saddena mahā devatāsannipāto ahosi. Thero mahantaṁ devatāsannipātaṁ disvā **Samacittasuttantaṁ** kathesi. Kathāpariyosāne asaṅkhyeyyānaṁ devatānaṁ dhammābhisamayo ahosi, bahū nāgā ca supaṇṇā ca saraṇesu patiṭṭhahiṁsu. Yādisova Sāriputtatherassa imaṁ suttantaṁ kathayato devatāsannipāto ahosi, tādiso Mahindattherassāpi jāto. Atha tassā rattiyā accayena rājā

therānaṁ rathaṁ pesesi. Sārathī rathaṁ ekamante ṭhapetvā therānaṁ ārocesi "āgato bhante ratho, abhiruhatha, gacchissāmā"ti. Therā "na mayaṁ rathaṁ abhiruhāma, gaccha tvaṁ, pacchā mayaṁ āgacchissāmā"ti vatvā vehāsaṁ abbhuggantvā Anurādhapurassa puratthimadisāyaṁ paṭhamakacetiyaṭṭhāne otariṁsu. Tañhi cetiyaṁ therehi paṭhamaṁ otiṇṇaṭṭhāne katattāyeva "Paṭhamakacetiyan"ti vuccati.

Rājāpi sārathiṁ pesetvā "antonivesane maṇḍapaṁ paṭiyādethā"ti amacce āṇāpesi. Tāvadeva sabbe haṭṭhatuṭṭhā ativiya pāsādikaṁ maṇḍapaṁ paṭiyādesuṁ. Puna rājā cintesi "hiyyo thero sīlakkhandhaṁ kathayamāno 'uccāsayanamahāsayanaṁ na kappatī'ti āha, nisīdissanti nu kho ayyā āsanesu, na nisīdissantī"ti. Tassevaṁ cintayantasseva so sārathi[1] nagaradvāraṁ sampatto. Tato addasa there paṭhamataraṁ āgantvā kāyabandhanaṁ bandhitvā cīvaraṁ pārupante, disvā ativiya pasannacitto hutvā āgantvā rañño ārocesi "āgatā deva therā"ti. Rājā "rathaṁ ārūḷhā"ti pucchi. Na ārūḷhā deva, api ca mama pacchato nikkhamitvā paṭhamataraṁ āgantvā pācīnadvāre ṭhitāti. Rājā "rathampi nābhirūhiṁsū"ti sutvā "na dāni ayyā uccāsayanamahāsayanaṁ sādiyissantī"ti cintetvā "tena hi bhaṇe therānaṁ bhūmattharaṇasaṅkhepena āsanāni paññapethā"ti vatvā paṭipathaṁ agamāsi. Amaccā pathaviyaṁ taṭṭikaṁ paññapetvā upari kojavakādīni cittattharaṇāni paññapesuṁ, uppātapāṭhakā disvā "gahitā dāni imehi pathavī, ime Tambapaṇṇidīpassa sāmikā bhavissantī"ti byākariṁsu. Rājāpi gantvā there vanditvā Mahindattherassa hatthato pattaṁ gahetvā mahatiyā pūjāya ca sakkārena ca there nagaraṁ pavesetvā antonivesanaṁ pavesesi. Thero āsanapaññattiṁ disvā "amhākaṁ sāsanaṁ sakalalaṅkādīpe pathavī viya patthaṭaṁ niccalañca hutvā patiṭṭhahissatī"ti cintento nisīdi. Rājā there paṇītena khādanīyena bhojanīyena sahatthā santappetvā sampavāretvā anuḷādevīpamukhāni pañca itthisatāni "therānaṁ abhivādanaṁ pūjāsakkārañca karontū"ti pakkosāpetvā ekamantaṁ nisīdi. Thero bhattakiccāvasāne rañño saparijanassa dhammaratanavassaṁ vassento

1. Sārathī (Ka)

Petavatthuṁ Vimānavatthuṁ Saccasaṁyuttañca kathesi. Taṁ therassa dhammadesanaṁ sutvā tāni pañcapi itthisatāni sotāpattiphalaṁ sacchākaṁsu.

Yepi te manussā purimadivase Missakapabbate there addasaṁsu, te tesu tesu ṭhānesu therānaṁ guṇe kathenti. Tesaṁ sutvā mahājanakāyo rājaṅgaṇe sannipatitvā mahāsaddaṁ akāsi. Rājā "kiṁ eso saddo"ti pucchi. Nāgarā deva "there daṭṭhuṁ na labhāmā"ti viravantīti. Rājā "sace idha pavisissanti, okāso na bhavissatī"ti cintetvā "gacchatha bhaṇe hatthisālaṁ paṭijaggitvā vālukaṁ ākiritvā pañcavaṇṇāni pupphāni vikiritvā celavitānaṁ bandhitvā maṅgalahatthiṭṭhāne therānaṁ āsanāni paññapethā"ti āha. Amaccā tathā akaṁsu. Thero tattha gantvā nisīditvā **Devadūtasuttantaṁ** kathesi, kathāpariyosāne pāṇasahassaṁ sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tato "hatthisālā atisambādhā"ti dakkhiṇadvāre Nandanavanuyyāne āsanaṁ paññapesuṁ. Thero tattha nisīditvā **Āsīvisopamasuttaṁ** kathesi. Tampi sutvā pāṇasahassaṁ sotāpattiphalaṁ paṭilabhi.

Evaṁ āgatadivasato dutiyadivase aḍḍhateyyasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Therassa Nandanavane āgatāgatāhi kulitthīhi kulasuṇhāhi kulakumārīhi saddhiṁ sammodamānasseva sāyanhasamayo jāto. Thero kālaṁ sallakkhetvā "gacchāma dāni Missakapabbatan"ti uṭṭhahi. Amaccā "kattha bhante gacchathā"ti. Amhākaṁ nivāsanaṭṭhānanti. Te rañño saṁviditaṁ katvā rājānumatena āhaṁsu "akālo bhante idāni tattha gantuṁ, idameva Nandanavanuyyānaṁ ayyānaṁ āvāsaṭṭhānaṁ hotū"ti. Alaṁ gacchāmāti. Puna rañño vacanenāhaṁsu "rājā bhante āha 'etaṁ Meghavanaṁ nāma uyyānaṁ mama pitu santakaṁ nagarato nātidūraṁ nāccāsannaṁ gamanāgamanasampannaṁ, ettha therā vāsaṁ kappentū'ti". Vasiṁsu therā Meghavanuyyāne.

Rājāpi kho tassā rattiyā accayena therassa samīpaṁ gantvā sukhasayitabhāvaṁ pucchitvā "kappati bhante bhikkhusaṁghassa ārāmo"ti pucchi. Thero "kappati mahārājā"ti vatvā imaṁ suttaṁ āhari **"anujānāmi bhikkhave ārāman"ti**. Rājā tuṭṭho suvaṇṇabhiṅgāraṁ gahetvā therassa hatthe udakaṁ pātetvā Mahāmeghavanuyyānaṁ adāsi,

saha udakapātena pathavī kampi. Ayaṁ Mahāvihāre paṭhamo pathavīkampo ahosi. Rājā bhīto theraṁ pucchi "kasmā bhante pathavī kampatī"ti. Mā bhāyi mahārāja, imasmiṁ dīpe Dasabalassa sāsanaṁ patiṭṭhahissati, idañca paṭhamaṁ vihāraṭṭhānaṁ bhavissati, tassetaṁ pubbanimittanti. Rājā bhiyyoso mattāya pasīdi. Thero punadivasepi rājageheyeva bhuñjitvā Nandanavane **Anamataggiyāni** kathesi, punadivase **Aggikkhandhopamasuttaṁ** kathesi, etenevupāyena satta divasāni kathesi, desanāpariyosāne aḍḍhanavamānaṁ pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Tato paṭṭhāya ca Nandanavanaṁ sāsanassa jotipātubhāvaṭṭhānanti katvā "Jotivanan"ti nāmaṁ labhi. Sattame pana divase therā antepure rañño **Appamādasuttaṁ** kathayitvā Cetiyagirimeva agamaṁsu.

Atha kho rājā amacce pucchi "thero amhe gāḷhena ovādena ovadati, gaccheyya nu kho"ti. Amaccā "tumhehi deva thero ayācito sayameva āgato, tasmā tassa anāpucchāva gamanampi bhaveyyā"ti āhaṁsu. Tato rājā rathaṁ abhiruhitvā dve ca deviyo āropetvā Cetiyagiriṁ agamāsi mahañca rājānubhāvena[1]. Gantvā deviyo ekamantaṁ apakkamāpetvā sayameva therānaṁ samīpaṁ upasaṅkamanto ati viya kilantarūpo hutvā upasaṅkami. Tato naṁ thero āha "kasmā tvaṁ mahārāja evaṁ kilamamāno āgato"ti. Tumhe mama gāḷhaṁ ovādaṁ datvā idāni gantukāmā nu khoti jānanatthaṁ bhanteti. Na mayaṁ mahārāja gantukāmā, apica vassūpanāyikakālo nāmāyaṁ mahārāja, tatra samaṇena vassūpanāyikaṭṭhānaṁ ñātuṁ vaṭṭatīti. Taṁdivasameva Ariṭṭho nāma amacco pañcapaṇṇāsāya jeṭṭhakaniṭṭhabhātukehi saddhiṁ rañño samīpe ṭhito āha "icchāmahaṁ deva therānaṁ santike pabbajitun"ti. "Sādhu bhaṇe pabbajassū"ti rājā anujānitvā theraṁ sampaṭicchāpesi. Thero tadaheva pabbājesi. Sabbe khuraggeyeva arahattaṁ pāpuṇiṁsu.

Rājāpi kho taṅkhaṇeyeva kaṇṭakena cetiyaṅgaṇaṁ parikkhipitvā dvāsaṭṭhiyā leṇesu kammaṁ paṭṭhapetvā nagarameva agamāsi. Tepi therā dasabhātikasamākulaṁ rājakulaṁ pasādetvā mahājanaṁ ovadamānā Cetiyagirimhi vassaṁ vasiṁsu, tadāpi Cetiyagirimhi paṭhamaṁ vassaṁ upagatā

---

1. Mahaccā rājānubhāvena (Ka)

dvāsaṭṭhi arahanto ahesuṁ. Athāyasmā Mahāmahindo vutthavasso pavāretvā kattikapuṇṇamāyaṁ uposathadivase rājānaṁ etadavoca "mahārāja amhehi ciradiṭṭho Sammāsambuddho, anāthavāsaṁ vasimha, icchāma mayaṁ Jambudīpaṁ gantun"ti. Rājā āha "ahaṁ bhante tumhe catūhi paccayehi upaṭṭhahāmi, ayañca mahājano tumhe nissāya tīsu saraṇesu patiṭṭhito, kasmā tumhe ukkaṇṭhitatthā"ti. Ciradiṭṭho no mahārāja Sammāsambuddho, abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammasāmīcikammakaraṇaṭṭhānaṁ natthi, tenamha ukkaṇṭhitāti. Nanu bhante tumhe avocuttha "parinibbuto Sammāsambuddho"ti. Kiñcāpi mahārāja parinibbuto, atha khvassa sarīradhātuyo tiṭṭhantīti. Aññātaṁ bhante, thūpapatiṭṭhānaṁ tumhe ākaṅkhathāti, karomi bhante thūpaṁ, bhūmibhāgaṁ dāni vicinātha, apica bhante dhātuyo kuto lacchāmāti. Sumanena saddhiṁ mantehi mahārājāti.

"Sādhu bhante"ti rājā Sumanaṁ upasaṅkamitvā pucchi "kuto dāni bhante dhātuyo lacchāmā"ti. Sumano āha "appossukko tvaṁ mahārāja vīthiyo sodhāpetvā dhajapaṭākapuṇṇaghaṭādīhi alaṅkārāpetvā saparijano uposathaṁ samādiyitvā sabbatāḷāvacare upaṭṭhāpetvā maṅgalahatthiṁ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṁ kārāpetvā upari cassa setacchattaṁ ussāpetvā sāyanhasamaye Mahānāgavanuyyānābhimukho yāhi, addhā tasmiṁ ṭhāne dhātuyo lacchasī"ti. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchi. Therā Cetiyagirimeva agamaṁsu. Tatrāyasmā Mahindatthero Sumanasāmaṇeraṁ āha "gaccha tvaṁ sāmaṇera Jambudīpe tava ayyakaṁ Asokaṁ dhammarājānaṁ upasaṅkamitvā mama vacanena evaṁ vadehi 'sahāyo vo mahārāja Devānaṁpiyatisso Buddhasāsane pasanno, thūpaṁ patiṭṭhāpetukāmo, tumhākaṁ kira hatthe dhātu atthi, taṁ me dethā'ti, taṁ gahetvā Sakkaṁ devarājānaṁ upasaṅkamitvā evaṁ vadehi 'tumhākaṁ kira mahārāja hatthe dve dhātuyo atthi dakkhiṇadāṭhā ca dakkhiṇakkhakañca, tato tumhe dakkhiṇadāṭhaṁ pūjetha, dakkhiṇakkhakaṁ pana mayhaṁ dethā'ti. Evañca naṁ vadehi 'kasmā tvaṁ mahārāja amhe Tambapaṇṇidīpaṁ pahiṇitvā pamajjasī'ti".

"Sādhu bhante"ti kho Sumano therassa vacanaṁ sampaṭicchitvā tāvadeva pattacīvaramādāya vehāsaṁ abbhuggantvā Pāṭaliputtadvāre oruyha

rañño santikaṁ gantvā etamatthaṁ ārocesi. Rājā tuṭṭho sāmaṇerassa hatthato pattaṁ gahetvā gandhehi ubbaṭṭetvā varamuttasadisānaṁ dhātūnaṁ pūretvā adāsi, so taṁ gahetvā Sakkaṁ devarājānaṁ upasaṅkami. Sakko devarājā sāmaṇeraṁ disvāva "kiṁ bhante Sumana āhiṇḍasī"ti āha. Tvaṁ mahārāja amhe Tambapaṇṇidīpaṁ pesetvā kasmā pamajjasīti. Nappamajjāmi bhante, vadehi, kiṁ karomīti. Tumhākaṁ kira hatthe dve dhātuyo atthi dakkhiṇadāṭhā ca dakkhiṇakkhakañca, tato tumhe dakkhiṇadāṭhaṁ pūjetha, dakkhiṇakkhakaṁ pana mayhaṁ dethāti. "Sādhu bhante"ti kho Sakko devānamindo yojanappamāṇaṁ maṇithūpaṁ ugghāṭetvā dakkhiṇakkhakadhātuṁ nīharitvā Sumanassa adāsi. So taṁ gahetvā Cetiyagirimhiyeva patiṭṭhāsi.

Atha kho Mahindapamukhā sabbepi te mahānāgā Asokadhammarājena dinnadhātuyo Cetiyagirimhiyeva patiṭṭhāpetvā dakkhiṇakkhakaṁ ādāya vaḍḍhamānakacchāyāya Mahānāgavanuyyānamagamaṁsu. Rājāpi kho Sumanena vuttappakāraṁ pūjāsakkāraṁ katvā hatthikkhandhavaragato sayaṁ maṅgalahatthimatthake setaccattaṁ dhārayamāno Mahānāgavanaṁ sampāpuṇi. Athassa etadahosi "sace ayaṁ Sammāsambuddhassa dhātu, chattaṁ apanamatu, maṅgalahatthī jaṇṇukehi bhūmiyaṁ patiṭṭhahatu, dhātucaṅkoṭakaṁ mayhaṁ matthake patiṭṭhātū"ti. Saha rañño cittuppādena chattaṁ apanami, hatthī jaṇṇukehi patiṭṭhahi, dhātucaṅkoṭakaṁ rañño matthake patiṭṭhahi. Rājā amateneva abhisittagatto viya paramena pītipāmojjena samannāgato hutvā pucchi "dhātuṁ bhante kiṁ karomā"ti. Hatthikumbhamhiyeva tāva mahārāja ṭhapehīti. Rājā dhātucaṅkoṭakaṁ gahetvā hatthikumbhe ṭhapesi. Pamudito nāgo koñcanādaṁ nadi. Mahāmegho uṭṭhahitvā pokkharavassaṁ vassi, udakapariyantaṁ katvā mahābhūmicālo ahosi, "paccantepi nāma Sammāsambuddhassa dhātu patiṭṭhahissatī"ti devamanussā pamodiṁsu. Evaṁ iddhānubhāvasiriyā devamanussānaṁ pītiṁ janayanto—

Puṇṇamāyaṁ mahāvīro, cātumāsiniyā idha.
Āgantvā devalokamhā, hatthikumbhe patiṭṭhitoti.

Athassa so hatthināgo anekatāḷāvacaraparivārito ativiya uḷārena pūjāsakkārena sakkariyamāno pacchimadisābhimukhova hutvā

apasakkanto yāva nagarassa puratthimadvāraṁ, tāva gantvā puratthimena dvārena nagaraṁ pavisitvā sakalanāgarena uḷārāya pūjāya karīyamānāya dakkhiṇadvārena nikkhamitvā Thūpārāmassa pacchimadisābhāge Mahejavatthu nāma kira atthi, tattha gantvā puna Thūpārāmābhimukhoyeva paṭinivatti. Tena ca samayena Thūpārāme purimakānaṁ tiṇṇaṁ Sammāsambuddhānaṁ Paribhogacetiyaṭṭhānaṁ hoti.

Atīte kira ayaṁ dīpo Ojadīpo nāma ahosi, rājā Abhayo nāma, nagaraṁ Abhayapuraṁ nāma, Cetiyapabbato Devakūṭapabbato nāma, Thūpārāmo Paṭiyārāmo nāma. Tena kho pana samayena Kakusandho Bhagavā loke uppanno hoti, tassa sāvako Mahādevo nāma thero bhikkhusahassena saddhiṁ Devakūṭe patiṭṭhāsi Mahindatthero viya Cetiyapabbate. Tena kho pana samayena Ojadīpe sattā pajjarakena anayabyasanaṁ āpajjanti. Addasā kho Kakusandho Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṁ olokento te satte anayabyasanamāpajjante, disvā cattālīsāya bhikkhusahassehi parivuto agamāsi, tassānubhāvena tāvadeva pajjarako vūpasanto, roge vūpasante Bhagavā dhammaṁ desesi, caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Bhagavā dhamakaraṇaṁ datvā pakkāmi, taṁ anto pakkhipitvā Paṭiyārāme cetiyamakaṁsu. Mahādevo dīpaṁ anusāsanto vihāsi.

Koṇāgamanassa pana Bhagavato kāle ayaṁ dīpo Varadīpo nāma ahosi, rājā Sameṇḍī nāma, nagaraṁ Vaḍḍhamānaṁ nāma, pabbato Suvaṇṇakūṭo nāma. Tena kho pana samayena Varadīpe dubbuṭṭhikā hoti dubbhikkhaṁ dussassaṁ, sattā chātakarogena anayabyasanaṁ āpajjanti. Addasā kho Koṇāgamano Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṁ olokento te satte anayabyasanamāpajjante, disvā tiṁsabhikkhusahassaparivuto agamāsi, Buddhānubhāvena devo sammādhāramanuppavecchi, subhikkhaṁ ahosi, Bhagavā Dhammaṁ desesi, caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Bhagavā bhikkhusahassaparivāraṁ Mahāsumanaṁ nāma theraṁ dīpe ṭhapetvā Kāyabandhanaṁ datvā pakkāmi, taṁ anto pakkhipitvā cetiyamakaṁsu.

Kassapassa pana Bhagavato kāle ayaṁ dīpo Maṇḍadīpo nāma ahosi, rājā Jayanto nāma, nagaraṁ Visālaṁ nāma, pabbato Subhakūṭo

nāma. Tena kho pana samayena Maṇḍadīpe mahāvivādo hoti, bahū sattā kalahaviggahajātā anayabyasanaṁ āpajjanti. Addasā kho Kassapo Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṁ olokento te satte anayabyasanamāpajjante, disvā vīsatibhikkhusahassaparivuto āgantvā vivādaṁ vūpasametvā dhammaṁ desesi, caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Bhagavā bhikkhusahassaparivāraṁ Sabbanandaṁ nāma theraṁ dīpe patiṭṭhāpetvā Udakasāṭakaṁ datvā pakkāmi, taṁ anto pakkhipitvā cetiyamakaṁsu. Evaṁ Thūpārāme purimakānaṁ tiṇṇaṁ Buddhānaṁ cetiyāni patiṭṭhahiṁsu, tāni sāsanantaradhānena nassanti, ṭhānamattaṁ avasissati. Tasmā vuttaṁ "tena ca samayena Thūpārāme purimakānaṁ tiṇṇaṁ Sammāsambuddhānaṁ Paribhogacetiyaṭṭhānaṁ hotī"ti. Tadetaṁ vinaṭṭhesu cetiyesu devatānubhāvena kaṇṭakasamākiṇṇasākhehi nānāgacchehi parivutaṁ tiṭṭhati "mā naṁ koci ucchiṭṭhāsucimalakacavarehi padūsesī"ti.

Atha khvassa hatthino purato purato gantvā rājapurisā sabbagacche chinditvā bhūmiṁ sodhetvā taṁ hatthatalasadisamakaṁsu. Hatthināgo gantvā taṁ ṭhānaṁ purato katvā tassa pacchimadisābhāge Bodhirukkhaṭṭhāne aṭṭhāsi. Athassa matthakato dhātuṁ oropetuṁ ārabhiṁsu. Nāgo oropetuṁ na deti. Rājā theraṁ pucchi "kasmā bhante nāgo dhātuṁ oropetuṁ na detī"ti. Ārūḷhaṁ mahārāja oropetuṁ na vaṭṭatīti. Tasmiṁ ca kāle abhayavāpiyā udakaṁ chinnaṁ hoti, samantā bhūmi phalitā hoti, su-uddharā mattikāpiṇḍā, tato mahājano sīghaṁ sīghaṁ mattikaṁ āharitvā hatthikumbhappamāṇaṁ vatthumakāsi. Tāvadeva ca thūpakaraṇatthaṁ iṭṭhakā kātuṁ ārabhiṁsu, na yāva iṭṭhakā pariniṭṭhanti, tāva hatthināgo katipāhaṁ divā Bodhirukkhaṭṭhāne hatthisālāyaṁ tiṭṭhati, rattiṁ thūpapatiṭṭhānabhūmiṁ pariyāyati. Atha vatthuṁ cināpetvā rājā theraṁ pucchi "kīdiso bhante thūpo kātabbo"ti. Vīhirāsisadiso mahārājāti.

"Sādhu bhante"ti rājā jaṅghappamāṇaṁ[1] thūpaṁ cināpetvā dhātu-oropanatthāya mahāsakkāraṁ kāresi, sakalanagarañca janapado ca dhātumahadassanatthaṁ sannipati, sannipatite ca pana tasmiṁ mahājanakāye

---

1. Gajappamāṇaṁ (?)

Dasabalassa dhātu hatthikumbhato sattatālappamāṇaṁ vehāsaṁ abbhuggantvā yamakapāṭihāriyaṁ dassesi, tehi tehi dhātuppadesehi channaṁ vaṇṇānaṁ udakadhārā ca aggikkhandhā ca pavattanti, Sāvatthiyaṁ kaṇḍambamūle Bhagavatā dassitapāṭihāriyasadisameva pāṭihāriyaṁ ahosi, tañca kho neva therānubhāvena, na devatānubhāvena, apica kho Buddhānubhāveneva. Bhagavā kira dharamānova adhiṭṭhāsi "mayi parinibbute Tambapaṇṇidīpe Anurādhapurassa dakkhiṇadisābhāge purimakānaṁ tiṇṇaṁ Buddhānaṁ Paribhogacetiyaṭṭhāne mama dakkhiṇakkhakadhātu patiṭṭhānadivase yamakapāṭihāriyaṁ hotū"ti.

Evaṁ acintiyā Buddhā, Buddhadhammā acintiyā.
Acintiye pasannānaṁ, vipāko hoti acintiyoti[1].

Sammāsambuddho kira imaṁ dīpaṁ dharamānakālepi tikkhattuṁ āgamāsi, paṭhamaṁ yakkhadamanatthaṁ ekakova āgantvā yakkhe dametvā "mayi parinibbute imasmiṁ dīpe sāsanaṁ patiṭṭhahissatī"ti Tambapaṇṇidīpe rakkhaṁ karonto tikkhattuṁdīpaṁ āvijji[2]. Dutiyaṁ mātulabhāgineyyānaṁ nāgarājūnaṁ damanatthāya ekakova āgantvā te dametvā agamāsi. Tatiyaṁ pañcabhikkhusataparivāro āgantvā mahācetiyaṭṭhāne ca thūpārāmacetiyaṭṭhāne ca mahābodhipatiṭṭhitaṭṭhāne ca mahiyaṅgaṇacetiyaṭṭhāne ca mutiyaṅgaṇacetiyaṭṭhāne ca dīghavāpicetiyaṭṭhāne ca kalyāṇiyacetiyaṭṭhāne ca nirodhasamāpattiṁ samāpajjitvā nisīdi, idamassa catutthaṁ dhātusarīrena āgamanaṁ.

Dhātusarīrato ca panassa nikkhanta-udakaphusitehi sakalatambapaṇṇitale na koci aphuṭṭhokāso nāma ahosi. Evamassa taṁ dhātusarīraṁ udakaphusitehi tambapaṇṇitalassa pariḷāhaṁ vūpasametvā mahājanassa pāṭihāriyaṁ dassetvā otaritvā rañño matthake patiṭṭhāsi. Rājā saphalaṁ manussapaṭilābhaṁ maññamāno mahantaṁ sakkāraṁ karitvā dhātuṁ patiṭṭhāpesi, saha dhātupatiṭṭhāpanena mahābhūmicālo ahosi. Tasmiṁ ca pana dhātupāṭihāriye cittaṁ pasādetvā rañño bhātā Abhayo nāma rājakumāro purisasahassena saddhiṁ pabbaji, Cetaraṭṭhagāmato pañca dārakasatāni pabbajiṁsu, tathā dvāramaṇḍalādīhi gāmakehi nikkhamitvā

1. Apa 1. 7 piṭṭhe. 2. Āvijjhi (Sī, Syā)

pañcapañca dārakasatāni, sabbānipi antonagarato ca bahinagarato ca pabbajitāni tiṁsabhikkhusahassāni ahesuṁ. Niṭṭhite pana thūpasmiṁ rājā ca rājabhātikā ca deviyo ca devanāgayakkhānampi vimhayakaraṁ paccekaṁ paccekaṁ pūjamakaṁsu niṭṭhitāya pana dhātupūjāya patiṭṭhite dhātuvare Mahindatthero Meghavanuyyānameva gantvā vāsaṁ kappesi.

Tasmiṁ kho pana samaye Anuḷā devī pabbajitukāmā hutvā rañño ārocesi. Rājā tassā vacanaṁ sutvā theraṁ etadavoca "Anuḷā bhante devī pabbajitukāmā, pabbājetha nan"ti. Na mahārāja amhākaṁ mātugāmaṁ pabbājetuṁ kappati, Pāṭaliputte pana mayhaṁ bhaginī Saṁghamittattherī nāma atthi, taṁ pakkosāpehi. Imasmiṁ ca pana mahārāja dīpe purimakānaṁ tiṇṇaṁ Sammāsambuddhānaṁ bodhi patiṭṭhāsi, amhākampi Bhagavato sarasaraṁsijālavissajjanakena bodhinā idha patiṭṭhātabbaṁ, tasmā tathā sāsanaṁ pahiṇeyyāsi, yathā Saṁghamittā bodhiṁ gahetvā āgacceyyāti.

"Sādhu bhante"ti rājā therassa vacanaṁ sampaṭicchitvā amaccehi saddhiṁ mantento Ariṭṭhaṁ nāma attano bhāgineyyaṁ āha "sakkhissasi tvaṁ tāta Pāṭaliputtaṁ gantvā mahābodhinā saddhiṁ ayyaṁ Saṁghamittattheriṁ ānetun"ti. Sakkhissāmi deva sace me pabbajjaṁ anujānissasīti. Gaccha tāta theriṁ ānetvā pabbajāhīti. So rañño ca therassa ca sāsanaṁ gahetvā therassa adhiṭṭhānavasena ekadivaseneva jambukolapaṭṭanaṁ gantvā nāvaṁ abhiruhitvā samuddaṁ atikkamitvā Pāṭaliputtameva agamāsi. Anuḷāpi kho devī pañcahi kaññāsatehi pañcahi ca antepurikāsatehi saddhiṁ dasa sīlāni samādiyitvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā nagarassa ekadese upassayaṁ kārāpetvā nivāsaṁ kappesi. Ariṭṭhopi taṁdivasameva rañño sāsanaṁ appesi, evañca avoca "putto te deva Mahindatthero evamāha 'sahāyakassa kira te Devānaṁpiyatissassa rañño bhātu jāyā Anuḷā nāma devī pabbajitukāmā, taṁ pabbājetuṁ ayyaṁ Saṁghamittattheriṁ pahiṇatha, ayyāyeva ca saddhiṁ mahābodhin'ti". Therassa sāsanaṁ ārocetvā Saṁghamittattheriṁ upasaṅkamitvā evamāha "ayye tumhākaṁ bhātā Mahindatthero maṁ tumhākaṁ santikaṁ pesesi, Devānaṁpiyatissassa rañño bhātu jāyā Anuḷā nāma

devī pañcahi kaññāsatehi pañcahi ca antepurikāsatehi saddhiṁ pabbajitukāmā, taṁ kira āgantvā pabbājethā"ti. Sā tāvadeva turitaturitā rañño santikaṁ gantvā evamāha "mahārāja mayhaṁ bhātā Mahindatthero evaṁ pahiṇi 'Rañño kira bhātu jāyā Anuḷā nāma devī pañcahi kaññāsatehi pañcahi ca antepurikāsatehi saddhiṁ pabbajitukāmā mayhaṁ āgamanaṁ udikkhatā', gacchāmahaṁ mahārāja Tambapaṇṇidīpan"ti.

Rājā āha "amma puttopi me Mahindatthero nattā ca me Sumanasāmaṇero maṁ chinnahatthaṁ viya karontā Tambapaṇṇidīpaṁ gatā, tassa mayhaṁ tepi apassantassa uppanno soko tava mukhaṁ passantassa vūpasammati, alaṁ amma mā tvaṁ agamāsī"ti. Bhāriyaṁ me mahārāja bhātu vacanaṁ, Anuḷāpi khattiyā itthisahassaparivutā pabbajjāpurekkhārā maṁ paṭimāneti, gacchāmahaṁ mahārājāti. Tena hi amma mahābodhiṁ gahetvā gacchāhīti. Kuto rañño mahābodhi. Rājā kira tato pubbe eva dhātuggahaṇatthāya anāgate Sumane Laṅkādīpaṁ mahābodhiṁ pesetukāmo "kathaṁ nu kho asatthaghātārahaṁ mahābodhiṁ pesessāmī"ti upāyaṁ apassanto Mahādevaṁ nāma amaccaṁ pucchi. So āha "santi deva bahū paṇḍitā bhikkhū"ti. Taṁ sutvā rājā bhikkhusaṁghassa bhattaṁ paṭiyādetvā bhattakiccāvasāne saṁghaṁ pucchi "gantabbaṁ nu kho bhante Bhagavato mahābodhinā Laṅkādīpaṁ, no"ti. Saṁgho Moggaliputtatissattherassa bhāramakāsi.

Thero "gantabbaṁ mahārāja mahābodhinā Laṅkādīpan"ti vatvā Bhagavato **pañca mahā-adhiṭṭhānāni** kathesi. Katamāni pañca. Bhagavā kira mahāparinibbānamañce nipanno Laṅkādīpe mahābodhipatiṭṭhāpanatthāya "Asokamahārājā mahābodhiggahaṇatthaṁ gamissati, tadā mahābodhissa dakkhiṇasākhā sayameva chijjitvā suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhātū"ti adhiṭṭhāsi, idamekamadhiṭṭhānaṁ.

"Tattha patiṭṭhānakāle ca mahābodhi himavalāhakagabbhaṁ pavisitvā patiṭṭhātū"ti adhiṭṭhāsi, idaṁ dutiyamadhiṭṭhānaṁ.

“Sattame divase himavalāhakagabbhato oruyha suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhahanto pattehi ca phalehi ca chabbaṇṇaraṁsiyo muñcatū”ti adhiṭṭhāsi, idaṁ tatiyamadhiṭṭhānaṁ.

“Thūpārāme dakkhiṇakkhakadhātu cetiyamhi patiṭṭhānadivase Yamakapāṭihāriyaṁ karotū”ti adhiṭṭhāsi, idaṁ catutthamadhiṭṭhānaṁ.

“Laṅkādīpamhiyeva me doṇamattā dhātuyo Mahācetiyamhi patiṭṭhānakāle Buddhavesaṁ gahetvā vehāsaṁ abbhuggantvā Yamakapāṭihāriyaṁ karontū”ti adhiṭṭhāsi, idaṁ pañcamamadhiṭṭhānanti.

Rājā imāni pañca mahā-adhiṭṭhānāni sutvā pasannacitto Pāṭaliputtato yāva mahābodhi, tāva maggaṁ paṭijaggāpetvā suvaṇṇakaṭāhatthāya bahuṁ suvaṇṇaṁ nīharāpesi. Tāvadeva ca rañño cittaṁ ñatvā Vissakammadevaputto kammāravaṇṇaṁ nimminitvā purato aṭṭhāsi. Rājā taṁ disvā “tāta imaṁ suvaṇṇaṁ gahetvā kaṭāhaṁ karohī”ti āha. Pamāṇaṁ deva jānāthāti. Tvameva tāta ñatvā karohīti. “Sādhu deva, karissāmī”ti suvaṇṇaṁ gahetvā attano ānubhāvena hatthena parimajjitvā suvaṇṇakaṭāhaṁ nimmini navahatthaparikkhepaṁ pañcahatthubbedhaṁ tihatthavikkhambhaṁ aṭṭhaṅgulabahalaṁ hatthisoṇḍappamāṇamukhavaṭṭiṁ. Atha rājā sattayojanāyāmāya tiyojanavitthārāya mahatiyā senāya Pāṭaliputtato nikkhamitvā ariyasaṁghamādāya mahābodhisamīpaṁ agamāsi. Senā samussitadhajapaṭākaṁ nānāratanavicittaṁ anekālaṅkārapaṭimaṇḍitaṁ nānāvidhakusumasamākiṇṇaṁ anekatūriyasaṁghuṭṭhaṁ mahābodhiṁ parikkhipi. Rājā sahassamatte gaṇapāmokkhe mahāthere gahetvā sakalajambudīpe pattābhisekānaṁ rājūnaṁ sahassena attānañca mahābodhiñca parivārāpetvā mahābodhimūle ṭhatvā mahābodhiṁ ullokesi. mahābodhissa khandhañca dakkhiṇamahāsākhāya catuhatthappamāṇappadesañca ṭhapetvā avasesaṁ adassanaṁ agamāsi.

Rājā taṁ pāṭihāriyaṁ disvā uppannapītipāmojjo “ahaṁ bhante imaṁ pāṭihāriyaṁ disvā tuṭṭho mahābodhiṁ sakalajambudīparajjena pūjemī”ti bhikkhusaṁghassa vatvā abhisekamadāsi. Tato pupphagandhādīhi pūjetvā tikkhattuṁ padakkhiṇaṁ katvā aṭṭhasu ṭhānesu vanditvā uṭṭhāya añjaliṁ

paggayha ṭhatvā saccavacanakiriyāya bodhiṁ gaṇhitukāmo bhūmito yāva mahābodhissa dakkhiṇasākhā, tāva uccaṁ katvā ṭhapitassa sabbaratanamayapīṭhassa upari suvaṇṇakaṭāhaṁ ṭhapāpetvā ratanapīṭhaṁ āruyha suvaṇṇatulikaṁ gahetvā manosilāya lekhaṁ katvā "yadi mahābodhinā Laṅkādīpe patiṭṭhātabbaṁ, yadi cāhaṁ Buddhasāsane nibbematiko bhaveyyaṁ, mahābodhi sayameva imasmiṁ suvaṇṇakaṭāhe oruyha patiṭṭhātū"ti saccavacanakiriyamakāsi, saha saccakiriyāya bodhisākhā manosilāya paricchinnaṭṭhāne chijjitvā gandhakalalapūrassa suvaṇṇakaṭāhassa upari aṭṭhāsi. Tassa ubbedhena dasahattho khando hoti, catuhatthā pañca mahāsākhā pañcahiyeva phalehi paṭimaṇḍitā, khuddakasākhānaṁ pana sahassaṁ. Atha rājā mūlalekhāya upari tivaṅgulappadese aññaṁ lekhaṁ paricchindi. Tato tāvadeva pupphuḷakā[1] hutvā dasa mahāmūlāni nikkhamiṁsu. Puna uparūpari tivaṅgule tivaṅgule aññā nava lekhā paricchindi, tāhipi dasa dasa pupphuḷakā hutvā navuti mūlāni nikkhamiṁsu. Paṭhamakā dasa mahāmūlā caturaṅgulamattaṁ nikkhantā. Itarepi gavakkhajālasadisaṁ anusibbantā nikkhantā. Ettakaṁ pāṭihāriyaṁ rājā ratanapīṭhamatthake ṭhitoyeva disvā añjaliṁ paggayha mahānādaṁ nadi, anekāni bhikkhusahassāni sādhukāramakaṁsu, sakalarājasenā unnādinī ahosi, celukkhepasatasahassāni pavattayiṁsu, bhūmaṭṭhakadeve ādiṁ katvā yāva brahmakāyikā devā, tāva sādhukāraṁ pavattayiṁsu. Rañño imaṁ pāṭihāriyaṁ passantassa pītiyā nirantaraṁ phuṭasarīrassa añjaliṁ paggahetvā ṭhitasseva mahābodhi mūlasatena suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhāsi. Dasa mahāmūlāni suvaṇṇakaṭāhatalaṁ āhacca aṭṭhaṁsu, avasesāni navuti khuddakamūlāni anupubbena vaḍḍhanakāni hutvā gandhakalale oruyha ṭhitāni.

Evaṁ suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhitamatte mahābodhimhi mahāpathavī cali, ākāse devadundubhiyo phaliṁsu, pabbatānaṁ naccehi devānaṁ sādhukārehi yakkhānaṁ hiṅkārehi asurānaṁ thutijappehi brahmānaṁ apphoṭanehi meghānaṁ gajjitehi catuppadānaṁ ravehi pakkhīnaṁ rutehi

---

1. Bubbulakā (Sī), bubbuḷakā (Syā)

sabbatāḷāvacarānaṁ sakasakapaṭibhānehi pathavītalato yāva brahmalokā, tāva ekakolāhalaṁ ekaninnādaṁ ahosi. Pañcasu sākhāsu phalato phalato chabbaṇṇaraṁsiyo nikkhamitvā sakalacakkavāḷaṁ ratanagopānasīvinaddhaṁ viya kurumānā yāva brahmalokā abbhuggacchiṁsu, taṅkhaṇato ca pana pabhuti satta divasāni mahābodhi himavalāhakagabbhaṁ pavisitvā aṭṭhāsi, na koci mahābodhiṁ passati. Rājā ratanapīṭhato oruyha satta divasāni mahābodhipūjaṁ kāresi. Sattame divase sabbadisāhi himañca chabbaṇṇaraṁsiyo ca[1] āvattitvā mahābodhimeva pavisiṁsu. Vigatahimavalāhake vippasanne cakkavāḷagabbhe mahābodhi paripuṇṇakhandhasākhāpasākhāpañcaphalapaṭimaṇḍito suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhitova paññāyittha. Rājā mahābodhiṁ disvā tehi pāṭihāriyehi sañjātapītipāmojjo "sakalajambudīparajjena taruṇamahābodhiṁ pūjessāmī"ti abhisekaṁ datvā satta divasāni mahābodhiṭṭhāneyeva aṭṭhāsi.

Mahābodhi pubbakattikapavāraṇādivase sāyanhasamaye paṭhamaṁ suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhahi, tato himagabbhasattāhaṁ abhisekasattāhañca vītināmetvā kāḷapakkhassa uposathadivase rājā ekadivaseneva Pāṭaliputtaṁ pavisitvā kattikajuṇhapakkhassa pāṭipadadivase mahābodhiṁ pācīnamahāsālamūle ṭhapesi. Suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhitadivasato sattarasame divase mahābodhissa abhinavaṅkurā pāturahesuṁ, te disvāpi pasanno rājā puna mahābodhiṁ rajjena pūjento sakalajambudīpābhisekamadāsi. Tadā Sumanasāmaṇero kattikapuṇṇamadivase dhātuggahaṇatthaṁ gato mahābodhissa kattikachaṇapūjaṁ addasa. Evaṁ Mahābodhimaṇḍato ānetvā Pāṭaliputte ṭhapitaṁ mahābodhiṁ sandhāyāha "tena hi amma mahābodhiṁ gahetvā gacchāhī"ti. Sā "sādhū"ti sampaṭicchi.

Rājā mahābodhirakkhaṇatthāya aṭṭhārasa devatākulāni aṭṭha amaccakulāni aṭṭha brāhmaṇakulāni aṭṭha kuṭumbiyakulāni aṭṭha gopakakulāni aṭṭha taracchakulāni aṭṭha ca kāliṅgakulāni datvā udakasiñcanatthāya ca aṭṭha suvaṇṇaghaṭe aṭṭha ca rajataghaṭe datvā iminā parivārena

1. Raṁsiyo ca (Sī, Syā)

mahābodhiṁ Gaṅgāya nāvaṁ āropetvā sayampi nagarato nikkhamitvā viñjhāṭaviṁ samatikkamma anupubbena sattahi divasehi tāmalittiṁ anuppatto. Antarāmagge devanāgamanussā uḷāraṁ mahābodhipūjamakaṁsu. Rājāpi samuddatīre satta divasāni mahābodhiṁ ṭhapetvā sakalajambudīpamahārajjaṁ adāsi. Idamassa tatiyaṁ jambudīparajjasampadānaṁ hoti.

Evaṁ mahārajjena pūjetvā māgasiramāsassa[1] paṭhamapāṭipadadivase Asokodhammarājā mahābodhiṁ ukkhipitvā galappamāṇaṁ udakaṁ oruyha nāvāyaṁ patiṭṭhāpetvā Saṁghamittattherimpi saparivāraṁ nāvaṁ āropetvā Ariṭṭhaṁ amaccaṁ etadavoca "ahaṁ tāta mahābodhiṁ tikkhattuṁ sakalajambudīparajjena pūjetvā galappamāṇaṁ udakaṁ oruyha mama sahāyakassa pesesiṁ, sopi evameva mahābodhiṁ pūjetū"ti, evaṁ sahāyakassa sāsanaṁ datvā "gacchati vatare Dasabalassa sarasaraṁsijālaṁ vimuñcanto Mahābodhirukkho"ti vanditvā añjaliṁ paggahetvā assūni pavattayamāno aṭṭhāsi. Sāpi kho mahābodhisamārūḷhā nāvā passato passato mahārājassa mahāsamuddatalaṁ pakkhantā[2], mahāsamuddepi samantā yojanaṁ vīciyo vūpasantā, pañca vaṇṇāni padumāni pupphitāni, antalikkhe dibbāni tūriyāni pavajjiṁsu, ākāse jalaja thalajarukkhādisannissitāhi devatāhi pavattitā ativiya uḷārā pūjā ahosi. Saṁghamittattherīpi supaṇṇarūpena mahāsamudde nāgakulāni santāsesi, te ca utrastarūpā nāgā āgantvā taṁ vibhūtiṁ passitvā theriṁ yācitvā mahābodhiṁ nāgabhavanaṁ atiharitvā satta divasāni nāgarajjena pūjetvā puna nāvāyaṁ patiṭṭhāpesuṁ. Taṁ divasameva nāvā jambukolapaṭṭanaṁ agamāsi. Asokamahārājāpi mahābodhiviyogadukkhito kanditvā roditvā yāva dassanavisayaṁ oloketvā paṭinivatti.

Devānaṁpiyatisso mahārājāpi kho Sumanasāmaṇerassa vacanena māgasiramāsassa paṭhamapāṭipadadivasato pabhuti uttaradvārato paṭṭhāya yāva jambukolapaṭṭanaṁ, tāva maggaṁ sodhāpetvā alaṅkārāpetvā nagarato nikkhamanadivase uttaradvārasamīpe samuddasālavatthusmiṁ ṭhitoyeva tāya vibhūtiyā mahāsamudde āgacchantaṁyeva mahābodhiṁ

---

1. Migasirassa (Syā) 2. Pakkhandā (Ka)

therassa ānubhāvena disvā tuṭṭhamānaso nikkhamitvā sabbaṁ maggaṁ pañcavaṇṇehi pupphehi okirāpento antarantare puppha-agghiyāni ṭhapento ekāheneva jambukolapaṭṭanaṁ gantvā sabbatāḷāvacaraparivuto pupphadhūmagandhavāsādīhi pūjayamāno galappamāṇaṁ udakaṁ oruyha "āgato vatare Dasabalassa sarasaraṁsijālavissajjanako Mahābodhirukkho"ti pasannacitto mahābodhiṁ ukkhipitvā uttamaṅge sirasmiṁ patiṭṭhāpetvā mahābodhiṁ parivāretvā āgatehi soḷasahi jātisampannakulehi saddhiṁ samuddato paccuttaritvā samuddatīre mahābodhiṁ ṭhapetvā tīṇi divasāni sakalatambapaṇṇidīparajjena pūjesi, soḷasannaṁ jātisampannakulānaṁ rajjaṁ vicāresi. Atha catutthe divase mahābodhiṁ ādāya uḷāraṁ pūjaṁ kurumāno anupubbena Anurādhapuraṁ sampatto. Anurādhapurepi mahāsakkāraṁ katvā cātuddasīdivase vaḍḍhamānakacchāyāya mahābodhiṁ uttaradvārena pavesetvā nagaramajjhena atiharanto dakkhiṇadvārena nikkhamitvā dakkhiṇadvārato pañcadhanusatike ṭhāne yattha amhākaṁ Sammāsambuddho nirodhasamāpattiṁ samāpajjitvā nisīdi, purimakā ca tayo Sammāsambuddhā samāpattiṁ appetvā nisīdiṁsu, yattha Kakusandhassa Bhagavato Mahāsirīsabodhi, Konāgamanassa Bhagavato Udumbarabodhi, Kassapasammāsambuddhassa ca nigrodhabodhi patiṭṭhāsi, tasmiṁ Mahāmeghavanuyyānassa tilakabhūte Sumanasāmaṇerassa vacanena paṭhamameva katabhūmiparikamme rājavatthudvārakoṭṭhakaṭṭhāne mahābodhiṁ patiṭṭhāpesi.

Kathaṁ? Tāni kira bodhiṁ parivāretvā āgatāni soḷasa jātisampannakulāni rājavesaṁ gaṇhiṁsu. Rājā dovārikavesaṁ gaṇhi, soḷasa kulāni mahābodhiṁ gahetvā oropayiṁsu. mahābodhi tesaṁ hatthato muttasamanantarameva asītihatthappamāṇaṁ vehāsaṁ abbhuggantvā chabbaṇṇaraṁsiyo muñci, raṁsiyo sakaladīpaṁ pattharitvā upari brahmalokaṁ āhacca aṭṭhaṁsu. Mahābodhipāṭihāriyaṁ disvā sañjātappasādāni dasapurisasahassāni anupubbavipassanaṁ paṭṭhapetvā arahattaṁ patvā pabbajiṁsu. Yāva sūriyatthaṅgamā mahābodhi antalikkhe aṭṭhāsi, atthaṅgamite pana sūriye rohiṇinakkhattena pathaviyaṁ patiṭṭhāsi, saha bodhipatiṭṭhānā udakapariyantaṁ katvā mahāpathavī akampi, patiṭṭhahitvā ca pana mahābodhi satta divasāni himagabbhe sannisīdi, lokassa adassanaṁ agamāsi.

Sattame divase vigatavalāhakaṁ nabhaṁ ahosi, chabbaṇṇaraṁsiyo jalantā vipphurantā nicchariṁsu. Mahābodhissa khandho ca sākhāyo ca pattāni ca pañca phalāni ca dassiṁsu. Mahindatthero ca Saṁghamittattherī ca rājā ca saparivārā mahābodhiṭṭhānameva agamaṁsu. Yebhuyyena ca sabbe dīpavāsino sannipatiṁsu, tesaṁ passantānaṁyeva uttarasākhato ekaṁ phalaṁ paccitvā sākhato mucci, thero hatthaṁ upanāmesi, phalaṁ therassa hatthe patiṭṭhāsi, taṁ thero "ropaya mahārājā"ti rañño adāsi. Rājā gahetvā suvaṇṇakaṭāhe madhurapaṁsuṁ ākiritvā gandhakalalaṁ pūretvā ropetvā mahābodhi-āsannaṭṭhāne[1] ṭhapesi. Sabbesaṁ passantānaṁyeva catuhatthappamāṇā aṭṭha taruṇabodhirukkhā uṭṭhahiṁsu. Rājā taṁ acchariyaṁ disvā aṭṭha taruṇabodhirukkhe setacchattena pūjetvā abhisekamadāsi. Tato ekaṁ Bodhirukkhaṁ āgamanakāle mahābodhinā paṭhamapatiṭṭhitokāse jambukolapaṭṭane ropayiṁsu. Ekaṁ Tavakkabrāhmaṇassa gāmadvāre, ekaṁ Thūpārāme, ekaṁ Issaranimmānavihāre, ekaṁ paṭhamacetiyaṭṭhāne, ekaṁ Cetiyapabbate, ekaṁ Rohaṇajanapadamhi Kājaragāme[2], ekaṁ Rohaṇajanapadamhiyeva Candanagāme. Itaresaṁ catunnaṁ phalānaṁ bījehi jāte dvattiṁsa bodhitaruṇe yojaniya-ārāmesu patiṭṭhāpesuṁ.

Evaṁ puttanattuparamparāya samantā dīpavāsīnaṁ hitāya sukhāya patiṭṭhite Dasabalassa dhammadhajabhūte mahābodhimhi Anuḷā devī pañcahi kaññāsatehi pañcahi ca antepurikāsatehīti mātugāmasahassena saddhiṁ Saṁghamittattheriyā santike pabbajitvā nacirasseva saparivārā arahatte patiṭṭhāsi. Ariṭṭhopi kho rañño bhāgineyyo pañcahi purisasatehi saddhiṁ therassa santike pabbajitvā nacirasseva saparivāro arahatte patiṭṭhāsi.

Athekadivasaṁ rājā mahābodhiṁ vanditvā therena saddhiṁ Thūpārāmaṁ gacchati, tassa lohapāsādaṭṭhānaṁ sampattassa purisā pupphāni abhihariṁsu. Rājā therassa pupphāni adāsi, thero pupphehi lohapāsādaṭṭhānaṁ pūjesi, pupphesu bhūmiyaṁ patitamattesu mahābhūmicālo ahosi. Rājā "kasmā bhante bhūmi calitā"ti pucchi. Ismiṁ mahārāja okāse saṁghassa anāgate uposathāgāraṁ bhavissati, tassetaṁ pubbanimittanti.

---

1. Mahābodhi-āsanaṭṭhāne (Sī, Ka), mahā-āsanaṭṭhāne (Ṭīkā)
2. Gocaragāme (Ka)

Rājā puna therena saddiṁ gacchanto ambaṅgaṇaṭṭhānaṁ patto. Tatthassa vaṇṇagandhasampannaṁ atimadhurarasamekaṁ ambapakkaṁ āharīyittha. Rājā taṁ therassa paribhogatthāya adāsi. Thero tattheva paribhuñjitvā "idaṁ ettheva ropethā"ti āha. Rājā taṁ ambaṭṭhiṁ gahetvā tattheva ropetvā udakaṁ āsiñci, saha ambabījaropanena pathavī akampi. Rājā "kasmā bhante pathavī kampitthā"ti pucchi. Imasmiṁ mahārāja okāse saṁghassa anāgate Ambaṅgaṇaṁ nāma sannipātaṭṭhānaṁ bhavissati, tassetaṁ pubbanimittanti.

Rājā tattha aṭṭha pupphamuṭṭhiyo okiritvā vanditvā puna therena saddhiṁ gacchanto Mahācetiyaṭṭhānaṁ patto. Tatthassa purisā campakapupphāni abhihariṁsu, tāni rājā therassa adāsi. Thero Mahācetiyaṭṭhānaṁ pupphehi pūjetvā vandi, tāvadeva mahāpathavī saṅkampi. Rājā "kasmā bhante pathavī kampitthā"ti pucchi. Imasmiṁ mahārāja okāse anāgate Buddhassa Bhagavato asadiso mahāthūpo bhavissati, tassetaṁ pubbanimittanti. Ahameva karomi bhanteti. Alaṁ mahārāja tumhākaṁ aññaṁ bahukammaṁ atthi, tumhākaṁ pana nattā Duṭṭhagāmaṇī Abhayo nāma kāressatīti. Atha rājā "sace bhante mayhaṁ nattā karissati, kataṁyeva mayā"ti dvādasahatthaṁ pāsāṇatthambhaṁ āharāpetvā "Devānaṁpiyatissassa rañño nattā Duṭṭhagāmaṇī Abhayo nāma imasmiṁ padese Thūpaṁ karotū"ti akkharāni likhāpetvā patiṭṭhāpetvā vanditvā theraṁ pucchi "patiṭṭhitaṁ nu kho bhante Tambapaṇṇidīpe sāsanan"ti. Patiṭṭhitaṁ mahārāja sāsanaṁ, mūlāni panassa na tāva otarantīti. Kadā pana bhante mūlāni otiṇṇāni nāma bhavissantīti. Yadā mahārāja Tambapaṇṇidīpakānaṁ mātāpitūnaṁ Tambapaṇṇidīpe jāto dārako Tambapaṇṇidīpe pabbajitvā Tambapaṇṇidīpamhiyeva vinayaṁ uggahetvā Tambapaṇṇidīpe vācessati, tadā sāsanassa mūlāni otiṇṇāni nāma bhavissantīti. Atthi pana bhante ediso bhikkhūti. Atthi mahārāja, Mahā-ariṭṭho bhikkhu paṭibalo etasmiṁ kammeti. Mayā ettha bhante kiṁ kattabbanti. Maṇḍapaṁ mahārāja kātuṁ vaṭṭatīti. "Sādhu bhante"ti rājā meghavaṇṇābhayassa amaccassa pariveṇaṭṭhāne mahāsaṅgītikāle Ajātasattumahārājena katamaṇḍapappakāraṁ rājānubhāvena maṇḍapaṁ kāretvā sabbatāḷāvacare sakasakasippesu payojetvā "sāsanassa mūlāni

otarantāni passissāmī”ti anekapurisasahassaparivuto Thūpārāmaṁ anuppatto.

Tena kho pana samayena Thūpārāme aṭṭhasaṭṭhi bhikkhusahassāni sannipatiṁsu, Mahāmahindattherassa āsanaṁ dakkhiṇābhimukhaṁ paññattaṁ hoti, Mahā-ariṭṭhattherassa dhammāsanaṁ uttarābhimukhaṁ paññattaṁ hoti. Atha kho Mahā-ariṭṭhatthero Mahindattherena ajjhiṭṭho attano anurūpena pattānukkamena dhammāsane nisīdi. Mahindattherapamukhā aṭṭhasaṭṭhi mahātherā dhammāsanaṁ parivāretvā nisīdiṁsu. Raññopi kaniṭṭhabhātā Mattābhayatthero nāma “dhuraggāho hutvā vinayaṁ uggaṇhissāmī”ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ Mahā-ariṭṭhattherassa dhammāsanameva parivāretvā nisīdi, avasesāpi bhikkhū sarājikā ca parisā attano attano pattāsane nisīdiṁsu.

Athāyasmā Mahā-ariṭṭhatthero “tena samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṁ viharati Naḷerupucimandamūle”ti vinayanidānaṁ abhāsi, bhāsite ca panāyasmatā Ariṭṭhattherena vinayanidāne ākāsaṁ mahāviravaṁ ravi, akālavijjulatā nicchariṁsu, devatā sādhukāramadaṁsu, mahāpathavī udakapariyantaṁ katvā saṅkampi. Evaṁ anekesu pāṭihāriyesu vattamānesu āyasmā Ariṭṭhatthero Mahāmahindapamukhehi aṭṭhasaṭṭhiyā paccekagaṇīhi khīṇāsavamahātherehi tadaññehi ca aṭṭhasaṭṭhibhikkhusahassehi parivuto paṭhamakattikapavāraṇādivase Thūpārāmavihāramajje Satthu karuṇāguṇadīpakaṁ Bhagavato anusiṭṭhikarānaṁ kāyakammavacīkammavipphanditavinayanaṁ Vinayapiṭakaṁ pakāsesi, pakāsetvā ca yāvatāyukaṁ tiṭṭhamāno bahūnaṁ vācetvā bahūnaṁ hadaye patiṭṭhāpetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tepi kho Mahāmahindappamukhā tasmiṁ samāgame—

Aṭṭhasaṭṭhi mahātherā, dhuraggāhā samāgatā.
Paccekagaṇino sabbe, Dhammarājassa sāvakā.
Khīṇāsavā vasippattā, tevijjā iddhikovidā.
Uttamatthamabhiññāya, anusāsiṁsu rājino.
Ālokaṁ dassayitvāna, obhāsetvā mahiṁ imaṁ.
Jalitvā aggikkhandhāva, nibbāyiṁsu[1] mahesayo.

1. Parinibbiṁsu (Sī, Syā)

Tesaṁ parinibbānato aparabhāge aññepi tesaṁ therānaṁ antevāsikā Tissadattakāḷasumanadīghasumanādayo ca Mahā-ariṭṭhattherassa antevāsikā antevāsikānaṁ antevāsikā cāti evaṁ pubbe vuttappakārā ācariyaparamparā imaṁ Vinayapiṭakaṁ yāvajjatanā ānesuṁ. Tena vuttaṁ—

"Tatiyasaṅgahato pana uddhaṁ imaṁ dīpaṁ Mahindādīhi ābhataṁ, Mahindato uggahetvā kañci kālaṁ Ariṭṭhattherādīhi ābhataṁ, tato yāvajjatanā tesaṁyeva antevāsikaparamparabhūtāya ācariyaparamparāya ābhatan"ti.

Kattha patiṭṭhitanti? Yesaṁ Pāḷito ca atthato ca anūnaṁ vattati, maṇighaṭe pakkhittatelamiva īsakampi na paggharati, evarūpesu adhimattasatigatidhitimantesu lajjīsu kukkuccakesu sikkhākāmesu puggalesu patiṭṭhitanti veditabbaṁ. Tasmā vinayapatiṭṭhāpanatthaṁ vinayapariyattiyā ānisaṁsaṁ sallakkhetvā sikkhākāmena bhikkhunā vinayo pariyāpuṇitabbo.

Tatrāyaṁ **vinayapariyattiyā ānisaṁso,** vinayapariyattikusalo hi puggalo sāsane paṭiladdhasaddhānaṁ kulaputtānaṁ mātāpituṭṭhāniyo hoti. Tadāyattā hi nesaṁ pabbajjā upasampadā vattānuvattapaṭipatti ācāragocarakusalatā. Api cassa vinayapariyattiṁ nissāya attano sīlakkhandho sugutto hoti surakkhito, kukkuccapakatānaṁ bhikkhūnaṁ paṭisaraṇaṁ hoti, visārado saṁghamajjhe voharati, paccatthike sahadhammena suniggahitaṁ niggaṇhāti, saddhammaṭṭhitiyā paṭipanno hoti. Tenāha Bhagavā "pañcime bhikkhave ānisaṁsā vinayadhare puggale, attano sīlakkhandho sugutto hoti surakkhito -pa- saddhammaṭṭhitiyā paṭipanno hotī"ti[1].

Ye cāpi saṁvaramūlakā kusalā dhammā vuttā Bhagavatā, vinayadharo puggalo tesaṁ dāyādo, vinayamūlakattā tesaṁ dhammānaṁ. Vuttampi hetaṁ Bhagavatā "vinayo saṁvaratthāya, saṁvaro avippaṭisāratthāya, avippaṭisāro pāmojjatthāya, pāmojjaṁ pītatthāya, pīti passaddhatthāya, passaddhi sukhatthāya, sukhaṁ samādhatthāya, samādhi yathābhūtañāṇadassanatthāya, yathābhūtañāṇadassanaṁ nibbidatthāya, nibbidā virāgatthāya, virāgo

---

1. Vi 5. 236 piṭṭhe.

vimuttatthāya, vimutti vimuttiñāṇadassanatthāya, vimuttiñāṇadassanaṁ anupādāparinibbānatthāya, etadatthā kathā, etadatthā mantanā, etadatthā upanisā, etadatthaṁ sotāvadhānaṁ, yadidaṁ anupādācittassa vimokkho”ti[1]. Tasmā vinayapariyattiyā āyogo karaṇīyoti.

Ettāvatā ca yā sā Vinayasaṁvaṇṇanatthaṁ mātikā ṭhapitā, tattha—

Vuttaṁ yena yadā yasmā, dhāritaṁ yena cābhataṁ.
Yatthappatiṭṭhitañceta, metaṁ vatvā vidhiṁ tatoti—

Imissā tāva gāthāya attho pakāsito. Vinayassa ca bāhiranidānavaṇṇanā yathādhippāyaṁ saṁvaṇṇitā hotīti.

Bāhiranidānakathā niṭṭhitā.

1. Vi 5. 288 piṭṭhe.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

1. Idāni

> Tenāti-ādipāṭhassa, atthaṁ nānappakārato.
> Dassayanto karissāmi, vinayassatthavaṇṇananti—

Vuttattā **tena samayena Buddho Bhagavā**ti-ādīnaṁ atthavaṇṇanaṁ karissāmi. Seyyathidaṁ, **tenā**ti aniyamaniddesavacanaṁ. Tassa sarūpena avuttenapi aparabhāge atthato siddhena yenāti iminā vacanena paṭiniddeso kātabbo, aparabhāge hi vinayapaññattiyācanahetubhūto āyasmato Sāriputtassa parivitakko siddho. Tasmā yena samayena so parivitakko udapādi, tena samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṁ viharatīti evamettha sambandho veditabbo. Ayañhi sabbasmimpi vinaye yutti, yadidaṁ yattha yattha tenāti vuccati, tattha tattha pubbe vā pacchā vā atthato siddhena yenāti iminā vacanena paṭiniddeso kātabboti.

Tatridaṁ mukhamattanidassanaṁ—tena hi bhikkhave bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññapessāmi, yena Sudinno methunaṁ dhammaṁ paṭisevi, yasmā paṭisevi, tasmā paññapessāmīti vuttaṁ hoti. Evaṁ tāva pubbe atthato siddhena yenāti iminā vacanena paṭiniddeso yujjati. Tena samayena Buddho Bhagavā Rājagahe viharati, yena samayena Dhaniyo kumbhakāraputto rañño dārūni adinnaṁ ādiyīti evaṁ pacchā atthato siddhena yenāti iminā vacanena paṭiniddeso yujjatīti vutto tenāti vacanassa attho. **Samayenā**ti ettha pana samayasaddo tāva—

> Samavāye khaṇe kāle, samūhe hetudiṭṭhisu.
> Paṭilābhe pahāne ca, paṭivedhe ca dissati.

Tathā hissa "appeva nāma svepi upasaṅkameyyāma kālañca samayañca upādāyā"ti[1] evamādīsu samavāyo attho. "Ekova kho bhikkhave khaṇo ca samayo ca brahmacariyavāsāyā"ti[2] evamādīsu khaṇo.

---

1. Dī 1. 188 piṭṭhe. 2. Aṁ 3. 61 piṭṭhe.

"uṇhasamayo pariḷāhasamayo"ti[1] evamādīsu kālo. "Mahāsamayo pavanasmin"ti[2] evamādīsu samūho. "Samayopi kho te Bhaddāli appaṭividdho ahosi, Bhagavā kho Sāvatthiyaṁ viharati, Bhagavāpi maṁ jānissati 'Bhaddāli nāma bhikkhu Satthusāsane sikkhāya aparipūrakārī'ti. Ayampi kho te Bhaddāli samayo appaṭividdho ahosī"ti[3] evamādīsu hetu. "Tena kho pana samayena uggahamāno paribbājako samaṇamuṇḍikāputto samayappavādake tindukācīre ekasālake Mallikāya ārāme paṭivasatī"ti[4] evamādīsu diṭṭhi.

"Diṭṭhe dhamme ca yo attho, yo cattho samparāyiko.
Atthābhisamayā dhīro, paṇḍitoti pavuccatī"ti[5]—

Evamādīsu paṭilābho. "Sammā mānābhisamayā antamakāsi dukkhassā"ti[6] evamādīsu pahānaṁ. "Dukkhassa pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho abhisamayaṭṭho"ti[7] evamādīsu paṭivedho attho. Idha panassa kālo attho. Tasmā yena kālena āyasmato Sāriputtassa vinayapaññattiyācanahetubhūto parivitakko udapādi, tena kālenāti evamettha attho daṭṭhabbo.

Etthāha "atha kasmā yathā suttante 'ekaṁ samayan'ti upayogavacanena niddeso kato, abhidhamme ca 'yasmiṁ samaye kāmāvacaran'ti bhummavacanena, tathā akatvā idha 'tena samayenā'ti karaṇavacanena niddeso kato"ti. Tattha tathā, idha ca aññathā atthasambhavato. Kathaṁ? Suttante tāva accantasaṁyogattho sambhavati. Yañhi samayaṁ Bhagavā Brahmajālādīni suttantāni desesi, accantameva taṁ samayaṁ karuṇāvihārena vihāsi, tasmā tadatthajotanatthaṁ tattha upayoganiddeso kato. Abhidhamme ca adhikaraṇattho bhāvenabhāvalakkhaṇattho ca sambhavati. Adhikaraṇañhi kālattho samūhattho ca samayo tattha vuttānaṁ phassādidhammānaṁ khaṇasamavāyahetusaṅkhātassa ca samayassa bhāvena tesaṁ bhāvo lakkhiyati, tasmā tadatthajotanatthaṁ tattha bhummavacanena niddeso kato. Idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavati.

---

1. Vi 2. 155 piṭṭhe. 2. Dī 2. 201 piṭṭhe. 3. Ma 2. 102 piṭṭhe. 4. Ma 2. 214 piṭṭhe.
5. Saṁ 1. 90 piṭṭhe. 6. Ma 1. 15 piṭṭhe. 7. Khu 9. 293 Paṭisambhidāmagge.

yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo Sāriputtādīhipi dubbiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena ca sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpadapaññattihetuñca apekkhamāno Bhagavā tattha tattha vihāsi, tasmā tadatthajotanatthaṁ idha karaṇavacanena niddeso katoti veditabbo. Hoti cettha—

Upayogena bhummena, taṁ taṁ atthamapekkhiya.
Aññatra samayo vutto, karaṇeneva so idhāti.

Porāṇā pana vaṇṇayanti "ekaṁ samayanti vā 'yasmiṁ samaye'ti vā 'tena samayenā'ti vā abhilāpamattabhedo esa, sabbattha bhummameva attho"ti. Tasmā tesaṁ laddhiyā "tena samayenā"ti vuttepi "tasmiṁ samaye"ti attho veditabbo.

Buddho Bhagavāti imesaṁ padānaṁ parato atthaṁ vaṇṇayissāma. **Verañjāyaṁ viharatī**ti ettha pana **Verañjā**ti aññatarassa nagarassetaṁ adhivacanaṁ, tassaṁ Verañjāyaṁ, samīpatthe bhummavacanaṁ. **Viharatī**ti avisesena iriyāpathadibbabrahma-ariyavihāresu aññataravihārasamaṅgīparidīpanametaṁ. Idha pana ṭhānagamananisajjāsayanappabhedesu iriyāpathesu aññatara-iriyāpathasamāyogaparidīpanaṁ, tena ṭhitopi gacchantopi nisinnopi sayānopi Bhagavā viharaticceva veditabbo. So hi ekaṁ iriyāpathabādhanaṁ aññena iriyāpathena vicchinditvā aparipatantaṁ attabhāvaṁ harati pavatteti, tasmā viharatīti vuccati.

Naḷerupucimandamūleti ettha **Naḷeru** nāma yakkho. **Pucimando**ti Nimbarukkho. **Mūlan**ti samīpaṁ, ayañhi mūlasaddo "mūlāni uddhareyya antamaso usīranāḷimattānipī"ti[1] ādīsu mūlamūle dissati. "Lobho akusalamūlan"ti[2] ādīsu asādhāraṇahetumhi. "Yāva majjhanhike kāle chāyā pharati, nivāte paṇṇāni patanti, ettāvatā rukkhamūlan"ti-ādīsu samīpe. Idha pana samīpe adhippeto, tasmā Naḷeruyakkhena adhiggahitassa Pucimandassa samīpeti evamettha attho daṭṭhabbo. So kira Pucimando ramaṇīyo pāsādiko anekesaṁ rukkhānaṁ ādhipaccaṁ viya kurumāno tassa nagarassa avidūre gamanāgamanasampanne ṭhāne ahosi.

---

1. Aṁ 1. 519 piṭṭhe. 2. Dī 3. 180 piṭṭhe.

Atha Bhagavā Verañjaṁ gantvā patirūpe ṭhāne viharanto tassa rukkhassa samīpe heṭṭhābhāge vihāsi. Tena vuttaṁ **"Verañjāyaṁ viharati Naḷerupucimandamūle"**ti.

Tattha siyā "yadi tāva Bhagavā Verañjāyaṁ viharati, 'Naḷerupucimandamūle'ti na vattabbaṁ, atha tattha viharati, 'Veraṇjāyan'ti na vattabbaṁ, na hi sakkā ubhayattha teneva samayena apubbaṁ acarimaṁ viharitun"ti. Na kho panetaṁ evaṁ daṭṭhabbaṁ, nanu avocumha "samīpatthe bhummavacanan"ti. Tasmā yathā Gaṅgāyamunādīnaṁ samīpe goyūthāni carantāni "gaṅgāya caranti, Yamunāya carantī"ti vuccanti, evamidhāpi yadidaṁ Verañjāya samīpe Naḷerupucimandamūlaṁ, tattha viharanto vuccati "Verañjāyaṁ viharati Naḷerupucimandamūle"ti. Gocaragāmanidassanatthaṁ hissa Veraṅjāvacanaṁ, pabbajitānurūpanivāsanaṭṭhānanidassanatthaṁ Naḷerupucimandamūlavacanaṁ.

Tattha Verañjākittanena āyasmā Upālitthero Bhagavato gahaṭṭhānuggahakaraṇaṁ dasseti, Naḷerupucimandamūlakittanena pabbajitānuggahakaraṇaṁ. Tathā purimena paccayaggahaṇato attakilamathānuyogavivajjanaṁ, pacchimena vatthukāmappahānato kāmasukhallikānuyogavivajjanupāyadassanaṁ. Purimena ca dhammadesanābhiyogaṁ, pacchimena vivekādhimuttiṁ. Purimena karuṇāya upagamanaṁ, pacchimena paññāya apagamanaṁ. Purimena sattānaṁ hitasukhanipphādanādhimuttataṁ, pacchimena parahitasukhakaraṇe nirupalepanaṁ. Purimena dhammikasukhāpariccāganimittaṁ phāsuvihāraṁ, pacchimena uttarimanussadhammānuyoganimittaṁ. Purimena manussānaṁ upakārabahulataṁ, pacchimena devatānaṁ. Purimena loke jātassa loke saṁvaḍḍhabhāvaṁ, pacchimena lokena anupalittataṁ. Purimena "ekapuggalo bhikkhave loke uppajjamāno uppajjati bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṁ. Katamo ekapuggalo, Tathāgato Arahaṁ Sammāsambuddho"ti[1] vacanato yadatthaṁ Bhagavā uppanno, tadatthaparinipphādanaṁ, pacchimena yattha uppanno, tadanurūpavihāraṁ. Bhagavā hi paṭhamaṁ Lumbinīvane, dutiyaṁ Bodhimaṇḍeti lokiyalokuttarāya uppattiyā vaneyeva uppanno, tenassa vaneyeva vihāraṁ dassetīti evamādinā nayenettha atthayojanā veditabbā.

---

1. Aṁ 1. 21 piṭṭhe.

Mahatā bhikkhusaṁghena saddhinti ettha **mahatā**ti guṇamahattenapi mahatā, saṅkhyāmahattenapi, so hi bhikkhusaṁgho guṇehipi mahā ahosi, yasmā yo tattha pacchimako, so sotāpanno. Saṅkhyāyapi mahā, pañcasatasaṅkhyattā. Bhikkhūnaṁ baṁghena **bhikkhusaṁghena.** Diṭṭhi sīla sāmañña saṅkhātasaṅghātena[1] samaṇagaṇenāti attho. **Saddhin**ti ekato. **Pañcamattehi bhikkhusatehī**ti pañca mattā etesanti **pañcamattāni.** Mattāti pamāṇaṁ vuccati, tasmā yathā "bhojane mattaññū"ti vutte bhojane mattaṁ jānāti, pamāṇaṁ jānātīti attho hoti, evamidhāpi tesaṁ bhikkhusatānaṁ pañca mattā pañcappamāṇanti evamattho daṭṭhabbo. Bhikkhūnaṁ satāni **bhikkhusatāni.** Tehi pañcamattehi bhikkhusatehi. Etena yaṁ vuttaṁ mahatā bhikkhusaṁghena saddhinti, ettha tassa mahato bhikkhusaṁghassa saṅkhyāmahattaṁ dassitaṁ hoti. Parato panassa "nirabbudo hi Sāriputta bhikkhusaṁgho nirādīnavo apagatakāḷako suddho sāre patiṭṭhito, imesaṁ hi Sāriputta pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ yo pacchimako, so sotāpanno"ti vacanena guṇamahattaṁ āvi bhavissati.

Assosi kho Verañjo brāhmaṇoti **assosī**ti suṇi upalabhi, sotadvārasampattavacananigghosānusārena aññāsi. **Kho**ti padapūraṇamatte avadhāraṇatthe vā nipāto. Tattha avadhāraṇatthena assosi eva, nāssa koci savanantarāyo ahosīti ayamattho veditabbo. Padapūraṇena pana byañjanasiliṭṭhatāmattameva. Verañjāyaṁ jāto, Veraṅjāyaṁ bhavo, Verañjā vā assa nivāsoti **Verañjo.** Mātāpitūhi katanāmavasena panāyaṁ "Udayo"ti vuccati. Brahmaṁ aṇatīti **brāhmaṇo,** mante sajjhāyatīti attho. Idameva hi jātibrāhmaṇānaṁ niruttivacanaṁ. Ariyā pana bāhitapāpattā brāhmaṇāti vuccanti.

Idāni yamatthaṁ Verañjo brāhmaṇo assosi, taṁ pakāsento **"samaṇo khalu bho Gotamo"**ti-ādimāha. Tattha samitapāpattā **"samaṇo"**ti veditabbo. Vuttañhetaṁ "bāhitapāpoti brāhmaṇo[2],

1. Saṅghātasaṅkhātena (Dī-Ṭṭha 1. 36 piṭṭhe)
2. Khu 1. 69 piṭṭhe.

samitapāpattā ‘samaṇo’ti vuccatī’ti[1]. Bhagavā ca anuttarena ariyamaggena samitapāpo, tenassa yathābhuccaguṇādhigatametaṁ nāmaṁ yadidaṁ samaṇoti. **Khalū**ti anussavanatthe nipāto. **Bho**ti brāhmaṇajātikānaṁ jātisamudāgataṁ ālapanamattaṁ. Vuttampi hetaṁ—

"Bhovādī nāma so hoti, sace hoti sakiñcano"ti[2].

Gotamoti Bhagavantaṁ gottavasena parikitteti, tasmā samaṇo khalu bho Gotamoti ettha samaṇo kira bho Gotamagottoti evamattho daṭṭhabbo. **Sakyaputto**ti idaṁ pana Bhagavato uccākulaparidīpanaṁ. **Sakyakulā pabbajito**ti saddhāpabbajitabhāvaparidīpanaṁ, kenaci pārijuññena anabhibhūto aparikkhīṇaṁyeva taṁ kulaṁ pahāya saddhāya pabbajitoti vuttaṁ hoti. Tato paraṁ vuttatthameva. **Taṁ kho panā**ti itthambhūtākhyānatthe upayogavacanaṁ, tassa kho pana bhoto Gotamassāti attho. **Kalyāṇo**ti kalyāṇaguṇasamannāgato, seṭṭhoti vuttaṁ hoti. **Kittisaddo**ti kitti eva, thutighoso vā.

Itipi so Bhagavāti-ādīsu pana ayaṁ tāva yojanā, so Bhagavā itipi Arahaṁ, itipi Sammāsambuddho -pa- itipi Bhagavāti, iminā ca iminā ca kāraṇenāti vuttaṁ hoti.

Idāni vinayadharānaṁ suttantanayakosallatthaṁ Vinayasaṁvaṇṇanārambhe Buddhaguṇapaṭisaṁyuttāya dhammiyā kathāya cittasampahaṁsanatthañca etesaṁ vadānaṁ vitthāranayena vaṇṇanaṁ karissāmi, tasmā yaṁ vuttaṁ so Bhagavā itipi Arahanti-ādi. Tattha ārakattā, arīnaṁ arānañca hatattā, paccayādīnaṁ arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvāti imehi tāva kāraṇehi so Bhagavā Arahanti veditabbo. Ārakā hi so sabbakilesehi suvidūravidūre ṭhito, maggena savāsanānaṁ kilesānaṁ viddhaṁsitattāti ārakattā **Arahaṁ.** Te cānena kilesārayo maggena hatāti arīnaṁ hatattāpi **Arahaṁ.** Yañcetaṁ avijjābhavataṇhāmayanābhi puññādi-abhisaṅkhhārāraṁ jarāmaraṇanemi āsavasamudayamayena akkhena vijjhitvā tibhavarathe samāyojitaṁ anādikālappavattaṁ saṁsāracakkaṁ, tassānena

---

1. Khu 1. 51 piṭṭhe. 2. Khu 1. 70, 376 piṭṭhesu.

Bodhimaṇḍe vīriyapādehi sīlapathaviyaṁ patiṭṭhāya saddhāhatthena kammakkhayakaraṁ ñāṇapharasuṁ gahetvā sabbe arā hatāti arānaṁ hatattāpi **Arahaṁ.**

Atha vā saṁsāracakkanti anamataggasaṁsāravaṭṭaṁ vuccati, tassa ca avijjā nābhi, mūlattā, jarāmaraṇaṁ nemi, pariyosānattā, sesā dasa dhammā arā, avijjāmūlakattā jarāmaraṇapariyantattā ca. Tattha dukkhādīsu aññāṇaṁ avijjā, kāmabhave ca avijjā kāmabhave saṅkhārānaṁ paccayo hoti, rūpabhave avijjā rūpabhave saṅkhārānaṁ paccayo hoti, arūpabhave avijjā arūpabhave saṅkhārānaṁ paccayo hoti. Kāmabhave saṅkhārā kāmabhave paṭisandhiviññāṇassa paccayā honti. Esa nayo itaresu. Kāmabhave paṭisandhiviññāṇaṁ kāmabhave nāmarūpassa paccayo hoti, tathā rūpabhave. Arūpabhave nāmasseva paccayo hoti. Kāmabhave nāmarūpaṁ kāmabhave saḷāyatanassa paccayo hoti, rūpabhave nāmarūpaṁ rūpabhave tiṇṇaṁ āyatanānaṁ paccayo hoti, arūpabhave nāmaṁ arūpabhave ekassāyatanassa paccayo hoti. Kāmabhave saḷāyatanaṁ kāmabhave chabbidhassa phassassa paccayo hoti, rūpabhave tīṇi āyatanāni rūpabhave tiṇṇaṁ phassānaṁ, arūpabhave ekamāyatanaṁ arūpabhave ekassa phassassa paccayo hoti. Kāmabhave cha phassā kāmabhave channaṁ vedanānaṁ paccayā honti, rūpabhave tayo tattheva tissannaṁ, arūpabhave eko tattheva ekissā vedanāya paccayo hoti. Kāmabhave cha vedanā kāmabhave channaṁ taṇhākāyānaṁ paccayā honti, rūpabhave tisso tattheva tiṇṇaṁ, arūpabhave ekā vedanā arūpabhave ekassa taṇhākāyassa paccayo hoti. Tattha tattha sā sā taṇhā tassa tassa upādānassa paccayo, upādānādayo bhavādīnaṁ.

Kathaṁ? Idhekacco "kāme paribhuñjissāmī"ti kāmupādānapaccayā kāyena duccaritaṁ carati, vācāya. Manasā duccaritaṁ carati, duccaritapāripūriyā apāye upapajjati. Tatthassa upapattihetubhūtaṁ kammaṁ kammabhavo, kammanibbattā khandhā upapattibhavo, khandhānaṁ nibbatti jāti, paripāko jarā, bhedo maraṇaṁ.

Aparo “saggasampattiṁ anubhavissāmī”ti tatheva sucaritaṁ carati, sucaritapāripūriyā sagge upapajjati. Tatthassa upapattihetubhūtaṁ kammaṁ kammabhavoti so eva nayo.

Aparo pana “brahmalokasampattiṁ anubhavissāmī”ti kāmupādānapaccayā eva mettaṁ bhāveti, karuṇaṁ. Muditaṁ. Upekkhaṁ bhāveti, bhāvanāpāripūriyā brahmaloke nibbattati. Tatthassa nibbattihetubhūtaṁ kammaṁ kammabhavoti soyeva nayo.

Aparo “arūpabhavasampattiṁ anubhavissāmī”ti tatheva ākāsānañcāyatanādisamāpattiyo bhāveti, bhāvanāpāripūriyā tattha nibbattati. Tatthassa nibbattihetubhūtaṁ kammaṁ kammabhavo, kammanibbattā khandhā upapattibhavo, khandhānaṁ nibbatti jāti, paripāko jarā, bhedo maraṇanti. Esa nayo sesupādānamūlikāsupi yojanāsu.

Evaṁ “ayaṁ avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā, ubhopete hetusamuppannāti paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇaṁ. Atītampi addhānaṁ. Anāgatampi addhānaṁ avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā, ubhopete hetusamuppannāti paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇan”ti etena nayena sabbapadāni vitthāretabbāni. Tattha avijjā saṅkhārā eko saṅkhepo, viññāṇanāmarūpasaḷāyatanaphassavedanā eko, taṇhupādānabhavā eko, jātijarā maraṇaṁ eko. Purimasaṅkhepo cettha atīto addhā, dve majjhimā paccuppanno, jātijarāmaraṇaṁ anāgato. Avijjāsaṅkhāraggahaṇena cettha taṇhupādānabhavā gahitāva hontīti ime pañca dhammā atīte kammavaṭṭaṁ, viññāṇādayo pañca dhammā etarahi vipākavaṭṭaṁ, taṇhupādānabhavaggahaṇena avijjāsaṅkhārā gahitāva hontīti ime pañca dhammā etarahi kammavaṭṭaṁ, jātijarāmaraṇāpadesena viññāṇādīnaṁ niddiṭṭhattā ime pañca dhammā āyatiṁ vipākavaṭṭaṁ. Te ākārato vīsatividhā honti. Saṅkhāraviññāṇānañcettha antarā eko sandhi, vedanātaṇhānamantarā eko, bhavajātīnamantarā eko. Iti Bhagavā evaṁ catusaṅkhepaṁ tiyaddhaṁ vīsatākāraṁ tisandhiṁ paṭiccasamuppādaṁ sabbākārato jānāti passati aññāti paṭivijjhati, taṁ ñātaṭṭhena ñāṇaṁ, pajānanaṭṭhena paññā, tena vuccati paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇanti. Iminā dhammaṭṭhitiñāṇena Bhagavā te dhamme yathābhūtaṁ ñatvā

tesu nibbindanto virajjanto vimuccanto vuttappakārassa imassa saṁsāracakkassa are hani vihani viddhaṁsesi, evampi **arānaṁ hatattā Arahaṁ.**

Aggadakkhiṇeyyattā ca cīvarādipaccaye arahati pūjāvisesañca, teneva ca uppanne Tathāgate ye keci mahesakkhā devamanussā, na te aññattha pūjaṁ karonti. Tathā hi brahmā Sahampati Sinerumattena ratanadāmena Tathāgataṁ pūjesi, yathābalañca aññepi devā manussā ca Bimbisārakosalarājādayo parinibbutampi ca Bhagavantaṁ uddissa channavutikoṭidhanaṁ visajjetvā Asokamahārājā sakalajambudīpe caturāsītivihārasahassāni patiṭṭhāpesi, ko pana vādo aññesaṁ pūjāvisesānanti. Evaṁ **paccayādīnaṁ arahattāpi Arahaṁ.** Yathā ca loke keci paṇḍitamānino bālā asilokabhayena raho pāpaṁ karonti, evamesa na kadāci karotīti **pāpakaraṇe rahābhāvatopi Arahaṁ.** Hoti cettha—

Ārakattā hatattā ca, kilesārīna so Muni.
Hatasaṁsāracakkāro, paccayādīna cāraho.
Na raho karoti pāpāni, Arahaṁ tena vuccatīti.

Sammā sāmañca sabbadhammānaṁ buddhattā pana **Sammāsambuddho.** Tathā hesa sabbadhamme sammā sāmañca buddho, abhiññeyye dhamme abhiññeyyato buddho, pariññeyye dhamme pariññeyyato, pahātabbe dhamme pahātabbato, sacchikātabbe dhamme sacchikātabbato, bhāvetabbe dhamme bhāvetabbato. Teneva cāha—

Abhiññeyyaṁ abhiññātaṁ, bhāvetabbañca bhāvitaṁ.
Pahātabbaṁ pahīnaṁ me, tasmā Buddhosmi brāhmaṇāti[1].

Apica cakkhu dukkhasaccaṁ, tassa mūlakāraṇabhāvena taṁsamuṭṭhāpikā purimataṇhā samudayasaccaṁ, ubhinnaṁ appavatti nirodhasaccaṁ, nirodhappajānanā paṭipadā maggasaccanti evaṁ ekekapaduddhārenāpi sabbadhamme sammā sāmañca buddho. Esa nayo sota ghāna jivhā kāyamanesupi. Eteneva nayena rūpādīni cha āyatanāni, cakkhuviññāṇādayo cha viññāṇakāyā, cakkhusamphassādayo cha phassā, cakkhusamphassājādayo cha vedanā, rūpasaññādayo cha saññā, rūpasañcetanādayo cha cetanā, rūpataṇhādayo

1. Ma 2. 352; Khu 1. 368 piṭṭhesu.

cha taṇhākāyā, rūpavitakkādayo cha vitakkā, rūpavicārādayo cha vicārā, rūpakkhandhādayo pañcakkhandhā, dasa kasiṇāni, dasa anussatiyo, uddhumātakasaññādivasena dasa saññā, kesādayo dvattiṁsākārā, dvādasāyatanāni, aṭṭhārasa dhātuyo, kāmabhavādayo nava bhavā, paṭhamādīni cattāri jhānāni, mettābhāvanādayo catasso appamaññā, catasso arūpasamāpattiyo, paṭilomato jarāmaraṇādīni anulomato avijjādīni paṭiccasamuppādaṅgāni ca yojetabbāni.

Tatrāyaṁ ekapadayojanā—"jarāmaraṇaṁ dukkhasaccaṁ, jāti samudayasaccaṁ, ubhinnampi nissaraṇaṁ nirodhasaccaṁ, nirodhappajānanā paṭipadā maggasaccan"ti evaṁ ekekapaduddhārena sabbadhamme sammā sāmañca buddho anubuddho paṭividdho. Tena vuttaṁ **sammā sāmañca sabbadhammānaṁ buddhattā pana Sammāsambuddho**ti.

Vijjāhi pana caraṇena ca sampannattā **Vijjācaraṇasampanno,** tattha **vijjā**ti tissopi vijjā aṭṭhapi vijjā. Tisso vijjā Bhayabheravasutte[1] vuttanayeneva veditabbā, aṭṭha vijjā Ambaṭṭhasutte[2]. Tatra hi vipassanāñāṇena manomayiddhiyā ca saha cha abhiññā pariggahetvā aṭṭha vijjā vuttā. **Caraṇan**ti sīlasaṁvaro indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satta saddhammā cattāri rūpāvacarajjhānānīti ime pannarasa dhammā veditabbā. Imeyeva hi pannarasa dhammā, yasmā etehi carati ariyasāvako gacchati amataṁ disaṁ, tasmā caraṇanti vuttā. Yathāha "idha Mahānāma ariyasāvako sīlavā hotī"tivitthāro[3]. Bhagavā imāhi vijjāhi iminā ca caraṇena samannāgato, tena vuccati Vijjācaraṇasampannoti. Tattha vijjāsampadā Bhagavato sabbaññutaṁ pūretvā ṭhitā, caraṇasampadā mahākāruṇikataṁ. So sabbaññutāya sabbasattānaṁ atthānatthaṁ ñatvā mahākāruṇikatāya anatthaṁ parivajjetvā atthe niyojeti, yathā taṁ Vijjācaraṇasampanno. Tenassa sāvakā suppaṭipannā honti, no duppaṭipannā, vijjācaraṇavipannānañhi sāvakā attantapādayo viya.

Sobhanagamanattā, sundaraṁ ṭhānaṁ gatattā, sammāgatattā, sammā ca gadattā **Sugato.** Gamanampi hi gatanti vuccati. Tañca Bhagavato sobhanaṁ

---

1. Ma 1. 26 piṭṭhe. 2. Dī 1. 94 piṭṭhe. 3. Ma 2. 17 piṭṭhe.

parisuddhamanavajjaṁ. Kiṁ pana tanti? Ariyamaggo. Tena hesa gamanena khemaṁ disaṁ asajjamāno gatoti **sobhanagamanattā Sugato.** Sundarañcesa ṭhānaṁ gato amataṁ nibbānanti **sundaraṁ ṭhānaṁ gatattāpi Sugato.** Sammā ca gato, tena tena maggena pahīne, kilese puna apaccāgacchanto. Vuttañcetaṁ "sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti Sugato -pa- arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti Sugato"ti[1]. Sammā vā āgato, Dīpaṅkarapādamūlato pabhuti yāva Bodhimaṇḍo[2], tāva samatiṁsapārapūritāya sammāpaṭipattiyā sabbalokassa hitasukhameva karonto sassataṁ ucchedaṁ kāmasukhaṁ attakilamathanti ime ca ante anupagacchanto āgatoti **sammāgatattāpi Sugato.** Sammā cesa gadati, yuttaṭṭhāne yuttameva vācaṁ bhāsatīti **sammā gadattāpi Sugato.**

Tatridaṁ sādhakasuttaṁ—yaṁ Tathāgato vācaṁ jānāti abhūtaṁ atacchaṁ anatthasaṁhitaṁ, sā ca paresaṁ appiyā amanāpā, na taṁ Tathāgato vācaṁ bhāsati. Yampi Tathāgato vācaṁ jānāti bhūtaṁ tacchaṁ anatthasaṁhitaṁ, sā ca paresaṁ appiyā amanāpā, tampi Tathāgato vācaṁ na bhāsati. Yañca kho Tathāgato vācaṁ jānāti bhūtaṁ tacchaṁ atthasaṁhitaṁ, sā ca paresaṁ appiyā amanāpā, tatra kālaññū Tathāgato hoti tassā vācāya veyyākaraṇāya. Yaṁ Tathāgato vācaṁ jānāti abhūtaṁ atacchaṁ anatthasaṁhitaṁ, sā ca paresaṁ piyā manāpā, na taṁ Tathāgato vācaṁ bhāsati. Yampi Tathāgato vācaṁ jānāti bhūtaṁ tacchaṁ anatthasaṁhitaṁ, sā ca paresaṁ piyā manāpā, tampi Tathāgato vācaṁ na bhāsati. Yañca kho Tathāgato vācaṁ jānāti bhūtaṁ tacchaṁ atthasaṁhitaṁ, sā ca paresaṁ piyā manāpā tatra kālaññū Tathāgato hoti tassā vācāya veyyākaraṇāyāti[3]. Evaṁ **sammā gadattāpi Sugato**ti veditabbo.

Sabbathā viditalokattā pana **Lokavidū,** so hi Bhagavā sabhāvato samudayato nirodhato nirodhūpāyatoti sabbathā lokaṁ avedi aññāsi paṭivijjhi. Yathāha—yattha kho āvuso na jāyati na jīyati na mīyati na cavati na upapajjati, nāhaṁ taṁ gamanena

---

1. Khu 7. 88 piṭṭhe. 2. Bodhimaṇḍā (sabbattha) 3. Ma 2. 57 piṭṭhe.

lokassa antaṁ ñāteyyaṁ daṭṭheyyaṁ patteyyanti vadāmi. Na cāhaṁ āvuso appatvāva lokassa antaṁ dukkhassa antakiriyaṁ vadāmi. Api cāhaṁ āvuso imasmiṁyeva byāmamatte kaḷevare sasaññimhi samanake lokañca paññapemi lokasamudayañca lokanirodhañca lokanirodhagāminiñca paṭipadaṁ.

Gamanena na pattabbo, lokassanto kudācanaṁ.
Na ca appatvā lokantaṁ, dukkhā atthi pamocanaṁ.

Tasmā have Lokavidū sumedho,
Lokantagū vusitabrahmacariyo.
Lokassa antaṁ samitāvi ñatvā,
Nāsīsatī lokamimaṁ parañcā"ti[1].

Api ca tayo lokā saṅkhāraloko sattaloko okāsalokoti. Tattha "eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā"ti[2] āgataṭṭhāne saṅkhāraloko veditabbo. "Sassato lokoti vā asassato lokoti vā"ti[3] āgataṭṭhāne sattaloko.

"Yāvatā candimasūriyā, pariharanti disā bhanti virocanā.
Tāva sahassadhā loko, ettha te vattatī vaso"ti[4]—

āgataṭṭhāne okāsaloko. Tampi Bhagavā sabbathā avedi. Tathā hissa "eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā. Dve lokā nāmañca rūpañca. Tayo lokā tisso vedanā. Cattāro lokā cattāro āhārā. Pañca lokā pañcupādānakkhandhā. Cha lokā cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā satta viññāṇaṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā aṭṭha lokadhammā. Nava lokā nava sattāvāsā. Dasa lokā dasāyatanāni. Dvādasa lokā dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa dhātuyo"ti[5] ayaṁ saṅkhāralokopi sabbathā vidito.

---

1. Aṁ 1. 357; Saṁ 1. 61 piṭṭhesu.
2. Khu 9. 117 Paṭisambhidāmagge.
3. Dī 1. 175 piṭṭhādīsu.
4. Ma 1. 404 piṭṭhe.
5. Khu 9. 117 Paṭisambhidāmagge.

Yasmā panesa sabbesampi sattānaṁ āsayaṁ jānāti, anusayaṁ jānāti, caritaṁ jānāti, adhimuttiṁ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbe abhabbe satte jānāti, tasmāssa sattalokopi sabbathā vidito. Yathā ca sattaloko, evaṁ okāsalokopi. Tathā hesa ekaṁ cakkavāḷaṁ āyāmato ca vitthārato ca yojanānaṁ dvādasa satasahassāni tīṇi sahassāni cattāri satāni paññāsañca yojanāni. Parikkhepato—

Sabbaṁ satasahassāni, chattiṁsa parimaṇḍalaṁ.
Dasañceva sahassāni, aḍḍhuḍḍhāni satāni ca.

Tattha—

Duve satasahassāni, cattāri nahutāni ca.
Ettakaṁ bahalattena, saṅkhātāyaṁ vasundharā.

Tassā eva sandhārakaṁ—

Cattāri satasahassāni, aṭṭheva nahutāni ca.
Ettakaṁ bahalattena, jalaṁ vāte patiṭṭhitaṁ.

Tassāpi sandhārako—

Navasatasahassāni, māluto nabhamuggato.
Saṭṭhi ceva sahassāni, esā lokassa saṇṭhiti.

Evaṁ saṇṭhite cettha yojanānaṁ—

Caturāsīti sahassāni, ajjhogāḷho mahaṇṇave.
Accuggato tāvadeva, Sinerupabbatuttamo.

Tato upaḍḍhupaḍḍhena, pamāṇena yathākkamaṁ.
Ajjhogāḷhuggatā dibbā, nānāratanacittitā[1].

Yugandharo Īsadharo, Karavīko Sudassano.
Nemindharo Vinatako, Assakaṇṇo girī brahā.

Ete satta mahāselā, Sinerussa samantato.
Mahārājānamāvāsā, devayakkhanisevitā.

---

1. Nānāratanavicittā (Ka)

Yojanānaṁ satānucco, Himavā pañca pabbato.
Yojanānaṁ sahassāni, tīṇi āyatavitthato.
Caturāsītisahassehi, kūṭehi paṭimaṇḍito.

Tipañcayojanakkhandha, parikkhepā nagavhayā.
Paññāsa yojanakkhandha, sākhāyāmā samantato.

Satayojanavitthiṇṇā, tāvadeva ca uggatā.
Jambū yassānubhāvena, Jambudīpo pakāsito.

Dve asīti sahassāni, ajjhogāḷho mahaṇṇave.
Accuggato tāvadeva, cakkavāḷasiluccayo.
Parikkhipitvā taṁ sabbaṁ, lokadhātumayaṁ ṭhito.

Tattha candamaṇḍalaṁ ekūnapaññāsayojanaṁ, sūriyamaṇḍalaṁ paññāsayojanaṁ, Tāvatiṁsabhavanaṁ dasasahassayojanaṁ. Tathā Asurabhavanaṁ Avīcimahānirayo Jambudīpo ca. Aparagoyānaṁ sattasahassayojanaṁ. Tathā pubbavideho. Uttarakuru aṭṭhasahassayojano. Ekameko cettha mahādīpo pañcasatapañcasataparittadīpaparivāro, taṁ sabbampi ekaṁ cakkavāḷaṁ ekā lokadhātu, tadantaresu Lokantarikanirayā. Evaṁ anantāni cakkavāḷāni anantā lokadhātuyo Bhagavā anantena Buddhañāṇena avedi aññāsi paṭivijjhi. Evamassa okāsalokopi sabbathā vidito. Evampi **sabbathā viditalokattā Lokavidū.**

Attano pana guṇehi visiṭṭhatarassa kassaci abhāvā natthi etassa uttaroti **Anuttaro.** Tathā hesa sīlaguṇenāpi sabbaṁ lokamabhibhavati, samādhi -pa- paññā. Vimutti. Vimuttiñāṇadassanaguṇenāpi. Sīlaguṇenāpi asamo asamasamo appaṭimo appaṭibhāgo appaṭipuggalo -pa-. Vimuttiñāṇadassanaguṇenāpi. Yathāha—na kho panāhaṁ bhikkhave samanupassāmi[1] sadevake loke samārake -pa- sadevamanussāya attanā sīlasampannataranti vitthāro.

1. Na kho panāhaṁ passāmi (Saṁ 1. 141; Aṁ 1. 328 piṭṭhesu.)

Evaṁ Aggappasādasuttādīni[1] "na me ācariyo atthī"ti-ādikā gāthāyo[2] ca vitthāretabbā.

Purisadamme sāretīti **Purisadammasārathi,** dameti vinetīti vuttaṁ hoti. Tattha **purisadammā**ti adantā dametuṁ yuttā tiracchānapurisāpi manussapurisāpi amanussapurisāpi. Tathā hi Bhagavatā tiracchānapurisāpi Apalāḷo nāgarājā Cūḷodaro Mahodaro Aggisikho Dhūmasikho Dhanapālako hatthīti evamādayo damitā nibbisā katā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāpitā, manussapurisāpi Saccaka Nigaṇṭhaputta Ambaṭṭhamāṇavaka Pokkharasāti Soṇadaṇḍa Kūṭadantādayo. Amanussapurisāpi Āḷavaka Sūciloma Kharaloma yakkha Sakkadevarājādayo damitā vinītā vicitrehi vinayanūpāyehi. "Ahaṁ kho kesi purisadammaṁ saṇhenapi vinemi, pharusenapi vinemi, saṇhapharusenapi vinemī"ti idañcettha suttaṁ[3] vitthāretabbaṁ. Atha vā visuddhasīlādīnaṁ paṭhamajjhānādīni sotāpannādīnañca uttarimaggapaṭipadaṁ ācikkhanto dantepi dametiyeva.

Atha vā anuttaro purisadammasārathīti ekamevidaṁ atthapadaṁ. Bhagavā hi tathā purisadamme sāreti, yathā ekapallaṅkeneva nisinnā aṭṭha disā asajjamānā dhāvanti, tasmā "anuttaro purisadammasārathī"ti vuccati. "Hatthidamakena bhikkhave hatthidammo sārito ekaṁyeva disaṁ dhāvatī"ti idañcettha suttaṁ[4] vitthāretabbaṁ.

Diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi yathārahaṁ anusāsatīti **Satthā.** Apica satthā viyāti Satthā, Bhagavā satthavāho. "Yathā satthavāho satthe kantāraṁ tāreti, corakantāraṁ tāreti, vāḷakantāraṁ tāreti, dubbhikkhakantāraṁ tāreti, nirudakakantāraṁ tāreti uttāreti nittāreti patāreti khemantabhumiṁ sampāpeti, evameva Bhagavā Satthā satthavāho satte kantāraṁ tāreti jātikantāraṁ tāretī"ti-ādinā[5] niddesanayenapettha attho veditabbo.

---

1. Aṁ 1. 343; Khu 1. 254 piṭṭhesu.
2. Ma 1. 227; Vi 3. 12 piṭṭhesu.
3. Aṁ 1. 427 piṭṭhe.
4. Ma 3. 264 piṭṭhe.
5. Khu 7. 353 Mahāniddese.

Devamanussānanti devānañca manussānañca, ukkaṭṭhaparicchedavasenetaṁ vuttaṁ bhabbapuggalaparicchedavasena ca. Bhagavā pana tiracchānagatānampi anusāsanippadānena satthāyeva. Tepi hi Bhagavato dhammasavanena upanissayasampattiṁ patvā tāya eva upanissayasampattiyā dutiye tatiye vā attabhāve maggaphalabhāgino honti. Maṇḍūkadevaputtādayo cettha nidassanaṁ. Bhagavati kira Gaggarāya pokkharaṇiyā tīre Campānagaravāsīnaṁ dhammaṁ desayamāne eko maṇḍūko Bhagavato sare nimittaṁ aggahesi, taṁ eko vacchapālako daṇḍamolubbha tiṭṭhanto tassa sīse sannirumbhitvā aṭṭhāsi. So tāvadeva kālaṁ katvā Tāvatiṁsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti, suttappabuddho viya ca tattha accharāsaṁghaparivutaṁ attānaṁ disvā "are ahampi nāma idha nibbattosmi, kiṁ nu kho kammaṁ akāsin"ti āvajjento na aññaṁ kiñci addasa aññatra Bhagavato sare nimittaggāhā, so tāvadeva saha vimānena āgantvā Bhagavato pāde sirasā vandi. Bhagavā jānantova pucchi—

"Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasasā jalaṁ.
Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayaṁ disā"ti.

Maṇḍūkohaṁ pure āsiṁ, udake vārigocaro.
Tava Dhammaṁ suṇantassa, avadhi vacchapālakoti[1].

Bhagavā tassa dhammaṁ desesi, desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi, devaputtopi sotāpattiphale patiṭṭhāya sitaṁ katvā pakkāmīti.

Yaṁ pana kiñci atthi ñeyyaṁ nāma, tassa sabbassa buddhattā vimokkhantikañāṇavasena **Buddho.** Yasmā vā cattāri saccāni attanāpi bujjhi, aññepi satte bodhesi, tasmā evamādīhipi kāraṇehi Buddho. Imassa catthassa viññāpanatthaṁ "bujjhitā saccānīti Buddho, bodhetā pajāyāti Buddho"ti evaṁ pavatto sabbopi Niddesanayo[2] Paṭisambhidānayo vā[3] vitthāretabbo.

Bhagavāti idaṁ panassa guṇavisiṭṭhasattuttamagarugāravādhivacanaṁ. Tenāhu porāṇā—

---

1. Khu 2. 73 piṭṭhe. 2. Khu 7. 363 piṭṭhe. 3. Khu 9. 172 piṭṭhe.

"Bhagavāti vacanaṁ seṭṭhaṁ, Bhagavāti vacanamuttamaṁ.
Guru gāravayutto so, Bhagavā tena vuccatī"ti.

Catubbidhaṁ hi nāmaṁ āvatthikaṁ liṅgikaṁ nemittikaṁ adhiccasamuppannanti. Adhiccasamuppannaṁ nāma lokiyavohārena "yadicchakan"ti vuttaṁ hoti. Tattha vaccho dammo balibaddoti evamādi āvatthikaṁ, daṇḍī chattī sikhī karīti evamādi liṅgikaṁ, tevijjo chaḷabhiññoti evamādi nemittikaṁ, sirivaḍḍhako dhanavaḍḍhakoti evamādi vacanatthamanapekkhitvā pavattaṁ adhiccasamuppannaṁ. Idaṁ pana Bhagavāti nāmaṁ nemittikaṁ, na Mahāmāyāya, na Suddhodanamahārājena na asītiyā ñātisahassehi kataṁ, na sakkasantusitādīhi devatāvisesehi. Vuttañhetaṁ Dhammasenāpatinā "Bhagavāti netaṁ nāmaṁ mātarā kataṁ -pa- vimokkhantikametaṁ Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññāṇassa paṭilābhā sacchikāpaññatti yadidaṁ Bhagavā"ti[1].

Yaṁguṇanemittikañcetaṁ nāmaṁ, tesaṁ guṇānaṁ pakāsanatthaṁ imaṁ gāthaṁ vadanti—

"Bhagī bhajī bhāgī vibhattavā iti,
Akāsi bhagganti garūti bhāgyavā.
Bahūhi ñāyehi subhāvitattano,
Bhavantago so Bhagavāti vuccatī"ti.

Niddese[1] vuttanayeneva cettha tesaṁ tesaṁ padānamattho daṭṭhabbo.

Ayaṁ pana aparo nayo—

Bhāgyavā[2] bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā.
Bhattavā vantagamano, bhavesu Bhagavā tatoti.

Tattha vaṇṇāgamo vaṇṇavipariyayoti etaṁ niruttilakkhaṇaṁ gahetvā saddanayena vā pisodarādipakkhepalakkhaṇaṁ gahetvā yasmā lokiyalokuttarasukhābhinibbattakaṁ dānasīlāni pārappattaṁ bhāgyamassa[3] atthi, tasmā bhāgyavā[2]ti vattabbe Bhagavāti vuccatīti ñātabbaṁ. Yasmā pana lobha dosamoha viparītamanasikāra ahirikānottappa kodhūpanāha makkhapaḷāsa-issāmacchariyamāyāsāṭheyyathambhasārambhamānātimāna madapamāda

---

1. Khu 7. 162 piṭṭhādīsu. 2. Bhagyavā (Ka) 3. Bhagyamassa (Ka)

taṇhāvijjā tividhākusalamūla duccarita saṁkilesa mala visamasaññā vitakkapapañca catubbidha vipariyesa āsava gantha ogha yogāgati taṇhuppādupādānapañcacetokhīla vinibandha nīvaraṇābhinandana cha vivādamūla taṇhākāya sattānusaya-aṭṭhamicchatta nava taṇhāmūlaka dasākusalakammapatha dvāsaṭṭhi diṭṭhigata-aṭṭhasatataṇhāvicaritappabheda sabbadaratha pariḷāhakilesasatasahassāni, saṅkhepato vā pañca kilesa-abhisaṅkhārakhandhamaccudevaputtamāre abhañji, tasmā **bhaggattā etesaṁ parissayānaṁ bhaggavā**ti vattabbe **Bhagavā**ti vuccati. Āha cettha—

"Bhaggarāgo bhaggadoso, bhaggamoho anāsavo.
Bhaggāssa pāpakā dhammā, Bhagavā tena vuccatī"ti.

Bhāgyavantatāya cassa satapuññajalakkhaṇadharassa rūpakāyasampatti dīpitā hoti, bhaggadosatāya dhammakāyasampatti. Tathā lokiyaparikkhakānaṁ bahumatabhāvo, gahaṭṭhapabbajitehi abhigamanīyatā, abhigatānañca nesaṁ kāyacittadukkhāpanayane paṭibalabhāvo. Āmisadānadhammadānehi upakāritā. Lokiyalokuttarasukhehi ca sampayojanasamatthatā dīpitā hoti.

Yasmā ca loke issariyadhammayasasirīkāmapayattesu chasu dhammesu bhagasaddo vattati. Paramañcassa sakacitte issariyaṁ, aṇimā laghimādikaṁ vā lokiyasammataṁ sabbākāraparipūraṁ atthi, tathā lokuttaro dhammo, lokattayabyāpako yathābhuccaguṇādhigato ativiya parisuddho yaso, rūpakāyadassanabyāvaṭajana nayanappasādajananasamatthā sabbākāraparipūrā sabbaṅgapaccaṅgasirī, yaṁ yaṁ etena icchitaṁ patthitaṁ attahitaṁ parahitaṁ vā, tassa tassa tatheva abhinipphannattā icchiticchitatthanipphattisaññito kāmo, sabbalokagarubhāvappattihetubhūto sammāvāyāmasaṅkhāto payatto ca atthi, tasmā imehi bhagehi yuttattāpi **bhagā assa santī**ti iminā atthena "Bhagavā"ti vuccati.

Yasmā pana kusalādīhi bhedehi sabbadhamme, khandhāyatanadhātusacca-indriyapaṭiccasamuppādādīhi vā kusalādidhamme, pīḷanasaṅkhatasantāpavipariṇāmaṭṭhena vā dukkhamariyasaccaṁ, āyūhananidānasaṁyoga palibodhaṭṭhena samudayaṁ,

nissaraṇavivekāsaṅkhata-amataṭṭhena nirodhaṁ, niyyānahetudassanādhipateyyaṭṭhena maggaṁ vibhattavā, vibhajitvā vivaritvā desitavāti vuttaṁ hoti, tasmā **vibhattavā**ti vattabbe "Bhagavā"ti vuccati.

Yasmā ca esa dibbabrahma-ariyavihāre kāyacitta-upadhiviveke suññatappaṇihitānimittavimokkhe aññe ca lokiyalokuttare uttarimanussadhamme bhaji sevi bahulamakāsi, tasmā **bhattavā**ti vattabbe Bhagavāti vuccati.

Yasmā pana tīsu bhavesu taṇhāsaṅkhātaṁ gamanaṁ anena vantaṁ, tasmā **bhavesu vantagamano**ti vattabbe bhavasaddato bhakāraṁ gamanasaddato gakāraṁ vantasaddato vakārañca dīghaṁ katvā ādāya "Bhagavā"ti vuccati, yathā loke "mehanassa khassa mālā"ti vattabbe "Mekhalā"ti vuccati.

So imaṁ lokanti so Bhagavā imaṁ lokaṁ. Idāni vattabbaṁ nidasseti. **Sadevakan**ti saha devehi sadevakaṁ. Evaṁ saha mārena **samārakaṁ.** Saha brahmunā **sabrahmakaṁ.** Saha samaṇabrāhmaṇehi **sassamaṇabrāhmaṇiṁ.** Pajātattā **pajā,** taṁ pajaṁ. Saha devamanussehi **sadevamanussaṁ.** Tattha sadevakavacanena pañcakāmāvacaradevaggahaṇaṁ veditabbaṁ, samārakavacanena chaṭṭhakāmāvacaradevaggahaṇaṁ, sabrahmakavacanena brahmakāyikādibrahmaggahaṇaṁ, sassamaṇabrāhmaṇīvacanena sāsanassa paccatthikapaccāmittasamaṇabrāhmaṇaggahaṇaṁ, samitapāpabāhitapāpasamaṇabrāhmaṇaggahaṇañca, pajāvacanena sattalokaggahaṇaṁ, sadevamanussavacanena sammutideva-avasesamanussaggahaṇaṁ, evamettha tīhi padehi okāsaloko, dvīhi pajāvasena sattaloko gahitoti veditabbo.

Aparo nayo sadevakaggahaṇena arūpāvacaradevaloko gahito, samārakaggahaṇena chakāmāvacaradevaloko, sabrahmakaggahaṇena rūpī brahmaloko, sassamaṇabrāhmaṇādiggahaṇena catuparisavasena sammutidevehi[1] vā saha manussaloko, avasesasabbasattaloko vā.

1. Sammatidevehi (Syā)

Apicettha sadevakavacanena ukkaṭṭhaparicchedato sabbassāpi lokassa sacchikatabhāvaṁ sādhento tassa Bhagavato kittisaddo abbhuggato. Tato yesaṁ siyā "Māro mahānubhāvo chakāmāvacarissaro vasavattī, kiṁ sopi etena sacchikato"ti, tesaṁ vimatiṁ vidhamanto **samārakan**ti abbhuggato. Yesaṁ pana siyā "brahmā mahānubhāvo ekaṅguliyā ekasmiṁ cakkavāḷasahasse ālokaṁ pharati, dvīhi -pa- dasahi aṅgulīhi dasasu cakkavāḷasahassesu ālokaṁ pharati, anuttarañca jhānasamāpattisukhaṁ paṭisaṁvedeti, kiṁ sopi sacchikato"ti, tesaṁ vimatiṁ vidhamanto **sabrahmakan**ti abbhuggato. Tato yesaṁ siyā "puthū samaṇabrāhmaṇā sāsanapaccatthikā, kiṁ tepi sacchikatā"ti, tesaṁ vimatiṁ vidhamanto **sassamaṇabrāhmaṇiṁ pajan**ti abbhuggato. Evaṁ ukkaṭṭhukkaṭṭhānaṁ sacchikatabhāvaṁ pakāsetvā atha sammutideve avasesamanusse ca upādāya ukkaṭṭhaparicchedavasena sesasattalokassa sacchikatabhāvaṁ pakāsento **sadevamanussan**ti abbhuggato. Ayametthānusandhikkamo.

Sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedetīti ettha pana **sayan**ti sāmaṁ, aparaneyyo hutvā. **Abhiññā**ti abhiññāya, adhikena ñāṇena ñatvāti attho. **Sacchikatvā**ti paccakkhaṁ katvā, etena anumānādipaṭikkhepo kato hoti. **Pavedetī**ti bodheti ñāpeti pakāseti. **So dhammaṁ deseti ādikalyāṇaṁ -pa- pariyosānakalyāṇan**ti so Bhagavā sattesu kāruññataṁ paṭicca hitvāpi anuttaraṁ vivekasukhaṁ dhammaṁ deseti, tañca kho appaṁ vā bahuṁ vā desento ādikalyāṇādippakārameva deseti.

Kathaṁ? Ekagāthāpi hi samantabhadrakattā dhammassa paṭhamapādena ādikalyāṇā, dutiyatatiyapādehi majjhekalyāṇā, pacchimapādena pariyosānakalyāṇā. Ekānusandhikaṁ suttaṁ nidānena ādikalyāṇaṁ, nigamanena pariyosānakalyāṇaṁ, sesena majjhekalyāṇaṁ. Nānānusandhikaṁ suttaṁ paṭhamānusandhinā ādikalyāṇaṁ, pacchimena pariyosānakalyāṇaṁ, sesehi majjhekalyāṇaṁ. Sakalopi sāsanadhammo attano atthabhūtena sīlena ādikalyāṇo, samathavipassanāmaggaphalehi majjhekalyāṇo, nibbānena pariyosānakalyāṇo. Sīlasamādhīhi vā ādikalyāṇo, vipassanāmaggehi majjhekalyāṇo, phalanibbānehi

pariyosānakalyāṇo. Buddhasubodhitāya vā ādikalyāṇo, dhammasudhammatāya majjhekalyāṇo, saṁghasuppaṭipattiyā pariyosānakalyāṇo. Taṁ sutvā tathattāya paṭipannena adhigantabbāya abhisambodhiyā vā ādikalyāṇo, paccekabodhiyā majjhekalyāṇo, sāvakabodhiyā pariyosānakalyāṇo. Suyyamāno cesa nīvaraṇavikkhambhanato savanenapi kalyāṇameva āvahatīti ādikalyāṇo, paṭipajjiyamāno samathavipassanāsukhāvahanato paṭipattiyāpi kalyāṇameva āvahatīti majjhekalyāṇo, tathā paṭipanno ca paṭipattiphale niṭṭhite tādibhāvāvahanato paṭipattiphalenapi kalyāṇameva āvahatīti pariyosānakalyāṇo. Nāthappabhavattā ca pabhavasuddhiyā ādikalyāṇo, atthasuddhiyā majjhekalyāṇo, kiccasuddhiyā pariyosānakalyāṇo. Tasmā eso Bhagavā appaṁ vā bahuṁ vā desento ādikalyāṇadippakārameva desetīti veditabbo.

Sātthaṁ sabyañjananti evamādīsu pana yasmā imaṁ dhammaṁ desento sāsanabrahmacariyaṁ maggabrahmacariyañca pakāseti, nānānayehi dīpeti, tañca yathānurūpaṁ atthasampattiyā **sātthaṁ.** Byañjanasampattiyā **sabyañjanaṁ.** Saṅkāsanapakāsana vivaraṇa vibhajana uttānīkaraṇa paññatti atthapada samāyogato sātthaṁ, akkharapadabyañjanākāraniruttiniddesasampattiyā sabyañjanaṁ. Atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sātthaṁ, dhammagambhīratādesanāgambhīratāhi sabyañjanaṁ. Atthapaṭibhānapaṭisambhidāvisayato sātthaṁ, dhammaniruttipaṭisambhidāvisayato sabyañjanaṁ. Paṇḍitavedanīyato parikkhakajanappasādakanti[1] sātthaṁ, saddheyyato lokiyajanappasādakanti sabyañjanaṁ. Gambhīrādhippāyato sātthaṁ, uttānapadato sabyañjanaṁ. Upanetabbassa abhāvato sakalaparipuṇṇabhāvena **kevalaparipuṇṇaṁ,** apanetabbassa abhāvato niddosabhāvena **parisuddhaṁ,** sikkhattayapariggahitattā brahmabhūtehi seṭṭhehi caritabbato tesañca cariyabhāvato **brahmacariyaṁ.** Tasmā sātthaṁ sabyañjanaṁ -pa- brahmacariyaṁ pakāsetīti vuccati.

Apica yasmā sanidānaṁ sa-uppattikañca desento ādikalyāṇaṁ deseti, veneyyānaṁ anurūpato atthassa aviparītatāya ca hetudāharaṇayuttato ca majjhekalyāṇaṁ, sotūnaṁ saddhāpaṭilābhena

---

1. Sarikkhakajanappasādakanti (Ka)

nigamanena ca pariyosānakalyāṇaṁ deseti. Evaṁ desento ca brahmacariyaṁ pakāseti. Tañca paṭipattiyā adhigamabyattito sātthaṁ, pariyattiyā āgamabyattito sabyañjanaṁ, sīlādipañcadhammakkhandhayuttato kevalaparipuṇṇaṁ, nirupakkilesato nittharaṇatthāya pavattito lokāmisanirapekkhato ca parisuddhaṁ, seṭṭhaṭṭhena brahmabhūtānaṁ Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakānaṁ cariyato brahmacariyanti vuccati. Tasmāpi so dhammaṁ deseti ādikalyāṇaṁ -pa- brahmacariyaṁ pakāsetīti vuccati.

Sādhu kho panāti sundaraṁ kho pana, atthāvahaṁ sukhāvahanti vuttaṁ hoti. **Tathārūpānaṁ Arahatan**ti yathārūpo so bhavaṁ Gotamo, evarūpānaṁ yathābhuccaguṇādhigamena loke arahantoti laddhasaddānaṁ Arahataṁ. **Dassanaṁ hotī**ti pasādasommāni akkhīni ummīlitvā dassanamattampi sādhu hotīti evaṁ ajjhāsayaṁ katvā **atha kho Verañjo brāhmaṇo yena Bhagavā tenupasaṅkamī**ti.

2. **Yenā**ti bhummatthe karaṇavacanaṁ. Tasmā yattha Bhagavā, tattha upasaṅkamīti evamettha attho daṭṭhabbo. Yena vā kāraṇena Bhagavā devamanussehi upasaṅkamitabbo, tena kāraṇena upasaṅkamīti evamettha attho daṭṭhabbo. Kena ca kāraṇena Bhagavā upasaṅkamitabbo? Nānappakāraguṇavisesādhigamādhippāyena, sāduphalūpabhogādhippāyena dijagaṇehi niccaphalitamahārukkho viya. Upasaṅkamīti ca gatoti vuttaṁ hoti. **Upasaṅkamitvā**ti upasaṅkamanapariyosānadīpanaṁ. Atha vā evaṁ gato tato āsannataraṁ ṭhānaṁ Bhagavato samīpasaṅkhātaṁ gantvātipi vuttaṁ hoti.

Bhagavatā saddhiṁ sammodīti yathā khamanīyādīni pucchanto Bhagavā tena, evaṁ sopi Bhagavatā saddhiṁ samappavattamodo ahosi. Sītodakaṁ viya uṇhodakena sammoditaṁ ekībhāvaṁ agamāsi. Yāya ca "kacci bho Gotama khamanīyaṁ, kacci yāpanīyaṁ, kacci bhoto Gotamassa ca sāvakānañca appābādhaṁ appātaṅkaṁ lahuṭṭhānaṁ balaṁ phāsuvihāro"ti-ādikāya kathāya sammodi, taṁ pītipāmojjasaṅkhātaṁ sammodaṁ jananato sammodituṁ yuttabhāvato ca **sammodanīyaṁ,** atthabyañjanamadhuratāya sucirampi kālaṁ sāretuṁ nirantaraṁ pavattetuṁ araharūpato saritabbabhāvato ca **sāraṇīyaṁ,** suyyamānasukhato vā sammodanīyaṁ,

anussariyamānasukhato sāraṇīyaṁ, tathā byañjanaparisuddhatāya sammodanīyaṁ, atthaparisuddhatāya sāraṇīyanti evaṁ anekehi pariyāyehi sammodanīyaṁ sāraṇīyaṁ kathaṁ vītisāretvā pariyosāpetvā niṭṭhāpetvā yenatthena āgato, taṁ pucchitukāmo ekamantaṁ nisīdi.

Ekamantanti bhāvanapuṁsakaniddeso "visamaṁ candimasūriyā parivattantī"ti[1]ādīsu viya. Tasmā yathā nisinno ekamantaṁ nisinno hoti, tathā nisīdīti evamettha attho daṭṭhabbo. Bhummatthe vā etaṁ upayogavacanaṁ. **Nisīdī**ti upāvisi. Paṇḍitā hi purisā garuṭṭhāniyaṁ upasaṅkamitvā āsanakusalatāya ekamantaṁ nisīdanti, ayañca tesaṁ aññataro, tasmā ekamantaṁ nisīdi.

Kathaṁ nisinno pana ekamantaṁ nisinno hotīti? Cha nisajjadose vajjetvā. Seyyathidaṁ? Atidūraṁ accāsannaṁ uparivātaṁ unnatappadesaṁ atisammukhaṁ atipacchāti. Atidūre nisinno hi sace kathetukāmo hoti, uccāsaddena kathetabbaṁ hoti. Accāsanne nisinno saṅghaṭṭanaṁ karoti. Uparivāte nisinno sarīragandhena bādhati. Unnatappadese nisinno agāravaṁ pakāseti. Atisammukhā nisinno sace daṭṭhukāmo hoti, cakkhunā cakkhuṁ āhacca daṭṭhabbaṁ hoti. Atipacchā nisinno sace daṭṭhukāmo hoti, gīvaṁ pasāretvā daṭṭhabbaṁ hoti. Tasmā ayampi ete cha nisajjadose vajjetvā nisīdi. Tena vuttaṁ "ekamantaṁ nisīdī"ti.

Ekamantaṁ nisinno kho Verañjo brāhmaṇo Bhagavantaṁ etadavocāti **etan**ti idāni vattabbamatthaṁ dasseti. **Dakāro** padasandhikaro, **avocā**ti abhāsi. **Sutaṁ metan**ti sutaṁ me etaṁ, etaṁ mayā sutanti idāni vattabbamatthaṁ dasseti. **Bho Gotamā**ti Bhagavantaṁ gottena ālapati.

Idāni yaṁ tena sutaṁ, taṁ dassento **"na samaṇo Gotamo"**ti evamādimāha. Tatrāyaṁ anuttānapadavaṇṇanā—**brāhmaṇe**ti jātibrāhmaṇe. **Jiṇṇe**ti jajjarībhūte, jarāya khaṇḍiccādibhāvaṁ āpādite. **Vuḍḍhe**ti aṅgapaccaṅgānaṁ vuḍḍhimariyādappatte. **Mahallake**ti jātimahallakatāya samannāgate, cirakālappasuteti vuttaṁ hoti. **Addhagate**ti addhānaṁ

---

1. Aṁ 1. 386 piṭṭhe.

gate, dve tayo rājaparivaṭṭe atīteti adhippāyo. **Vayo-anuppatte**ti pacchimavayaṁ sampatte, pacchimavayo nāma vassasatassa pacchimo tatiyabhāgo.

Apica **jiṇṇe**ti porāṇe, cirakālappavattakulanvayeti vuttaṁ hoti. **Vuḍḍhe**ti sīlācārādiguṇavuḍḍhiyutte. **Mahallake**ti vibhavamahattatāya samannāgate mahaddhane mahābhoge. **Addhagate**ti maggappaṭipanne, brāhmaṇānaṁ vatacariyādimariyādaṁ avītikkamma caramāne. **Vayo-anuppatte**ti jātivuḍḍhabhāvaṁ antimavayaṁ anuppatteti evamettha yojanā veditabbā.

Idāni **abhivādetī**ti evamādīni **na samaṇo Gotamo**ti ettha vuttanakārena yojetvā evamatthato veditabbāni—na vandati vā nāsanā vuṭṭhahati vā nāpi idha bhonto nisīdantūti evaṁ āsanena vā upanimantetīti. Ettha hi vāsaddo vibhāvane nāma atthe "rūpaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vā"ti-ādīsu viya. Evaṁ vatvā atha attano abhivādanādīni akarontaṁ Bhagavantaṁ disvā āha **"tayidaṁ bho Gotama tathevā"**ti. Yaṁ taṁ mayā sutaṁ, taṁ tatheva, taṁ savanañca me dassanañca saṁsandati sameti, atthato ekībhāvaṁ gacchati. Na hi bhavaṁ Gotamo -pa- āsanena vā nimantetīti. Evaṁ attanā sutaṁ diṭṭhena nigametvā nindanto āha **"tayidaṁ bho Gotama na sampannamevā"**ti. Taṁ abhivādanādīnaṁ akaraṇaṁ na yuttameva.

Athassa Bhagavā attukkaṁsanaparavambhanadosaṁ anupagamma karuṇāsītalahadayena taṁ aññāṇaṁ vidhamitvā yuttabhāvaṁ dassetukāmo āha **"nāhaṁ taṁ brāhmaṇa -pa- muddhāpi tassa vipateyyā"**ti. Tatrāyaṁ saṅkhepattho—ahaṁ brāhmaṇa appaṭihatena sabbaññutaññāṇacakkhunā olokentopi taṁ puggalaṁ etasmiṁ sadevakādibhede loke na passāmi, yamahaṁ abhivādeyyaṁ vā paccuṭṭheyyaṁ vā āsanena vā nimanteyyaṁ. Anacchariyaṁ vā[1] etaṁ, yvāhaṁ ajja sabbaññutaṁ patto evarūpaṁ nipaccakārārahaṁ puggalaṁ na passāmi. Apica kho yadāpāhaṁ sampatijātova uttarābhimukho sattapadavītihārena gantvā sakalaṁ dasasahassilokadhātuṁ olokesiṁ, tadāpi etasmiṁ sadevakādibhede loke taṁ puggalaṁ na passāmi,

1. Anacchariyaṁ ca (Sī)

yamahaṁ abhivādeyyaṁ vā paccuṭṭheyyaṁ vā āsanena vā nimanteyyaṁ. Atha kho maṁ soḷasakappasahassāyuko khīṇāsavamahābrahmāpi añjaliṁ paggahetvā "tvaṁ loke mahāpuriso, tvaṁ sadevakassa lokassa aggo ca jeṭṭho ca seṭṭho ca, natthi tayā uttaritaro"ti sañjātasomanasso patimānesi, tadāpi cāhaṁ attanā uttaritaraṁ apassanto āsabhiṁ vācaṁ nicchāresiṁ "aggohamasmi lokassa, jeṭṭhohamasmi lokassa, seṭṭhohamasmi lokassā"ti. Evaṁ sampatijātassapi mayhaṁ abhivādanādiraho puggalo natthi, svāhaṁ idāni sabbaññutaṁ patto kaṁ abhivādeyyaṁ vā -pa- āsanena vā nimanteyyaṁ, tasmā tvaṁ brāhmaṇa mā Tathāgatā[1] evarūpaṁ nipaccakāraṁ patthayittha. Yaṁ hi brāhmaṇa Tathāgato abhivādeyya vā -pa- āsanena vā nimanteyya, muddhāpi tassa puggalassa rattipariyosāne paripākasithilabandhanaṁ vaṇṭā pavutta[2] tālaphalamiva gīvato pacchijjitvā sahasāva bhūmiyaṁ vipateyyāti.

3. Evaṁ vuttepi brāhmaṇo duppaññatāya Tathāgatassa loke jeṭṭhabhāvaṁ asallakkhento kevalaṁ taṁ vacanaṁ asahamāno āha **"arasarūpo bhavaṁ Gotamo"**ti. Ayaṁ kirassa adhippāyo—yaṁ loke abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammasāmīcikammaṁ "sāmaggiraso"ti vuccati, taṁ bhoto Gotamassa natthi, tasmā arasarūpo bhavaṁ Gotamo, arasajātiko arasasabhāvoti. Athassa Bhagavā cittamudubhāvajananatthaṁ ujuvipaccanīkabhāvaṁ pariharanto aññathā tassa vacanassatthaṁ attani sandassento **"atthi khvesa brāhmaṇa pariyāyo"**ti-ādimāha.

Tattha **pariyāyo**ti kāraṇaṁ. Ayañhi pariyāyasaddo desanāvārakāraṇesu vattati. "Madhupiṇḍikapariyāyotveva naṁ dhārehī"ti-ādīsu[3] hi esa desanāyaṁ vattati. "Kassa nu kho Ānanda ajja pariyāyo bhikkhuniyo ovaditun"ti-ādīsu[4] vāre. "Sādhu bhante Bhagavā aññaṁ pariyāyaṁ ācikkhatu, yathāyaṁ bhikkhusaṁgho aññāya saṇṭhaheyyā"ti-ādīsu[5] kāraṇe. Svāyamidha kāraṇe vattati. Tasmā ettha evamattho daṭṭhabbo—atthi kho brahmaṇa etaṁ kāraṇaṁ, yena kāraṇena maṁ

---

1. Tathāgate (Ka) 2. Pamutta (Sī), pamuttaṁ (Syā) 3. Ma 1. 161 piṭṭhe.
4. Ma 3. 315 piṭṭhe. 5. Vi 1. 88 piṭṭhe.

“arasarūpo bhavaṁ Gotamo”ti vadamāno puggalo sammā vadeyya, avitathavādīti saṅkhyaṁ gaccheyya. Katamo pana soti? Ye te brāhmaṇa rūparasā -pa- phoṭṭhabbarasā. Te Tathāgatassa pahīnāti. Kiṁ vuttaṁ hoti, ye te jātivasena vā upapattivasena vā seṭṭhasammatānampi puthujjanānaṁ rūpārammaṇādīni assādentānaṁ abhinandantānaṁ rajjantānaṁ uppajjanti kāmasukhassādasaṅkhātā rūparasasaddagandharasaphoṭṭhabbarasā, ye imaṁ lokaṁ gīvāya bandhitvā viya āviñchanti, vatthārammaṇādisāmaggiyañca uppannattā sāmaggirasāti vuccanti, te sabbepi Tathāgatassa pahīnāti. Mayhaṁ pahīnāti vattabbepi mamākārena attānaṁ anukkhipanto dhammaṁ deseti, desanāvilāso vā esa Bhagavato.

Tattha **pahīnā**ti cittasantānato vigatā jahitā vā. Etasmiṁ panatthe karaṇe sāmivacanaṁ daṭṭhabbaṁ. Ariyamaggasatthena ucchinnaṁ taṇhāvijjāmayaṁ mūlametesanti **ucchinnamūlā.** Tālavatthu viya nesaṁ vatthu katanti **tālāvatthukatā.** Yathā hi tālarukkhaṁ samūlaṁ uddharitvā tassa vatthumatte tasmiṁ padese kate na puna tassa tālassa uppatti paññāyati, evaṁ ariyamaggasatthena samūle rūpādirase uddharitvā tesaṁ pubbe uppannapubbabhāvena vatthumatte cittasantāne kate sabbepi te tālāvatthukatāti vuccanti. Avirūḷhidhammattā vā matthakacchinnatālo viya katāti **tālāvatthukatā.** Yasmā pana evaṁ tālāvatthukatā anabhāvaṁ katā honti, yathā nesaṁ pacchābhāvo na hoti, tathā katā honti. Tasmā āha **“anabhāvaṁkatā”**ti. Ayaṁ hettha padacchedo, anu-abhāvaṁ katā **anabhāvaṁkatā**ti. Anabhāvaṁ gatātipi pāṭho. Tassa anu-abhāvaṁ gatāti attho. Tattha padacchedo anu-abhāvaṁ gatā anabhāvaṁ gatāti, yathā anu-acchariyā anacchariyāti. **Āyatiṁ anuppādadhammā**ti anāgate anuppajjanakasabhāvā. Ye hi abhāvaṁ gatā te puna kathaṁ uppajjissanti. Tenāha “anabhāvaṁ gatā āyatiṁ anuppādadhammā”ti.

Ayaṁ kho brāhmaṇa pariyāyoti idaṁ kho brāhmaṇa kāraṇaṁ, yena maṁ sammā vadamāno vadeyya arasarūpo samaṇo Gotamoti. **No ca kho yaṁ tvaṁ sandhāya vadesī**ti yañca kho tvaṁ sandhāya vadesi, so pariyāyo na hoti. Kasmā pana Bhagavā evamāha, nanu evaṁ

vutte yo brāhmaṇena vutto sāmaggiraso, tassa attani vijjamānatā anuññātā hotīti. Vuccate, na hoti. Yo hi taṁ sāmaggirasaṁ kātuṁ bhabbo hutvā na karoti, so tadabhāvena arasarūpoti vattabbo bhaveyya. Bhagavā pana abhabbova etaṁ kātuṁ, tenassa karaṇe abhabbataṁ pakāsento āha "no ca kho yaṁ tvaṁ sandhāya vadesī"ti. Yaṁ pariyāyaṁ sandhāya tvaṁ maṁ "arasarūpo"ti vadesi, so amhesu neva vattabboti.

4. Evaṁ brāhmaṇo attanā adhippetaṁ arasarūpataṁ āropetuṁ asakkonto athāparaṁ **"nibbhogo bhavaṁ Gotamo"**ti-ādimāha. Sabbapariyāyesu cettha vuttanayeneva yojanakkamaṁ viditvā sandhāya bhāsitamattaṁ[1]evaṁ veditabbaṁ—brāhmaṇo tameva vayovuḍḍhānaṁ abhivādanakammādiṁ loke sāmaggiparibhogoti maññamāno tadabhāvena Bhagavantaṁ nibbhogoti āha. Bhagavā pana yvāyaṁ rūpādīsu sattānaṁ chandarāgaparibhogo. Tadabhāvaṁ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṁ anujānāti.

5. Puna brāhmaṇo yaṁ loke vayovuḍḍhānaṁ abhivādanādikulasamudācārakammaṁ lokiyā karonti, tassa akiriyaṁ sampassamāno Bhagavantaṁ **"Akiriyavādo"**ti āha. Bhagavā pana yasmā kāyaduccaritādīnaṁ akiriyaṁ vadati, tasmā taṁ akiriyavādaṁ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṁ anujānāti. Tattha ca **kāyaduccaritan**ti pāṇātipāta-adinnādānamicchācāracetanā veditabbā. **Vacīduccaritan**ti musāvādapisuṇavācāpharusavācāsamphappalāpacetanā veditabbā. **Manoduccaritan**ti abhijjhābyāpādamicchādiṭṭhiyo veditabbā. Ṭhapetvā te dhamme avasesā akusalā dhammā **"anekavihitā pāpakā akusalā dhammā"**ti veditabbā.

6. Puna brāhmaṇo tameva abhivādanādikammaṁ Bhagavati apassanto imaṁ āgamma ayaṁ lokatanti lokapaveṇī ucchijjatīti maññamāno Bhagavantaṁ **"Ucchedavādo"**ti āha. Bhagavā pana yasmā aṭṭhasu lobhasahagatacittesu pañcakāmaguṇikarāgassa dvīsu akusalacittesu uppajjamānakadosassa ca anāgāmimaggena ucchedaṁ vadati. Sabbākusalasambhavassa pana niravasesassa mohassa arahattamaggena ucchedaṁ vadati. Ṭhapetvā te tayo avasesānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ yathānurūpaṁ catūhi

---

1. Bhāsitamatthaṁ (Sī, Syā, Ka)

maggehi ucchedaṁ vadati, tasmā taṁ ucchedavādaṁ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṁ anujānāti.

7. Puna brāhmaṇo “jigucchati maññe samaṇo Gotamo idaṁ vayovuḍḍhānaṁ abhivādanādikulasamudācārakammaṁ, tena taṁ na karotī”ti maññamāno Bhagavantaṁ **“jegucchī”**ti āha. Bhagavā pana yasmā jigucchati kāyaduccaritādīhi. Kiṁ vuttaṁ hoti, yañca tividhaṁ kāyaduccaritaṁ, yañca catubbidhaṁ vacīduccaritaṁ, yañca tividhaṁ manoduccaritaṁ, yā ca ṭhapetvā tāni duccaritāni avasesānaṁ lāmakaṭṭhena pāpakānaṁ akosallasambhūtaṭṭhena akusalānaṁ dhammānaṁ samāpatti samāpajjanā samaṅgibhāvo, taṁ sabbampi gūthaṁ viya maṇḍanakajātiyo puriso jigucchati hirīyati. Tasmā taṁ jegucchitaṁ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṁ anujānāti. Tattha **kāyaduccaritenā**ti upayogatthe karaṇavacanaṁ daṭṭhabbaṁ.

8. Puna brāhmaṇo tameva abhivādanādikammaṁ Bhagavati apassanto “ayaṁ imaṁ lokajeṭṭhakakammaṁ vineti vināseti. Atha vā yasmā etaṁ sāmīcikammaṁ na karoti, tasmā ayaṁ vinetabbo niggaṇhitabbo”ti maññamāno Bhagavantaṁ **“venayiko”**ti āha. Tatrāyaṁ padattho, vinayatīti vinayo, vināsetīti vuttaṁ hoti. Vinayo eva **venayiko.** Vinayaṁ vā arahatīti **venayiko,** niggahaṁ arahatīti vuttaṁ hoti. Bhagavā pana yasmā rāgādīnaṁ vinayāya vūpasamāya dhammaṁ deseti, tasmā venayiko hoti. Ayameva cettha padattho. Vinayāya dhammaṁ desetīti venayiko, vicitrā hi taddhitavutti. Svāyaṁ taṁ venayikabhāvaṁ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṁ anujānāti.

9. Puna brāhmaṇo yasmā abhivādanādīni sāmīcikammāni karontā vayovuḍḍhe tosenti hāsenti, akarontā pana tāpenti vihesenti domanassaṁ nesaṁ uppādenti. Bhagavā ca tāni na karoti, tasmā “ayaṁ vayovuḍḍhe tapatī”ti maññamāno sappurisācāravirahitattā vā “kapaṇapuriso ayan”ti maññamāno Bhagavantaṁ **“tapassī”**ti āha. Tatrāyaṁ padattho, tapatīti tapo, roseti vihesetīti vuttaṁ hoti, sāmīcikammākaraṇassetaṁ nāmaṁ. Tapo assa atthīti **tapassī.** Dutiye atthavikappe byañjanāni avicāretvā loke kapaṇapuriso tapassīti vuccati. Bhagavā pana ye akusalā dhammā lokaṁ tapanato

tapanīyāti vuccanti, tesaṁ pahīnattā yasmā tapassīti saṅkhyaṁ gato, tasmā taṁ tapassitaṁ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṁ anujānāti. Tatrāyaṁ padattho, tapantīti tapā, akusaladhammānametaṁ adhivacanaṁ. Vuttampi hetaṁ "idha tappati pecca tappatī"ti. Tathā[1] te tape assi nirassi pahāsi viddhaṁsesīti tapassī.

10. Puna brāhmaṇo taṁ abhivādanādikammaṁ devalokagabbhasampattiyā devalokapaṭisandhipaṭilābhāya saṁvattatīti maññamāno Bhagavati cassa abhāvaṁ disvā Bhagavantaṁ **"apagabbho"**ti āha. Kodhavasena vā Bhagavato mātukucchismiṁ paṭisandhiggahaṇe dosaṁ dassentopi evamāha. Tatrāyaṁ padattho—gabbhato apagatoti **apagabbho,** abhabbo devalokūpapattiṁ pāpuṇitunti adhippāyo. Hīno vā gabbho assāti apagabbho, devalokagabbhaparibāhirattā āyatiṁ hīnagabbhapaṭilābhabhāgīti. Hīno vāssa mātukucchimhi gabbhavāso ahosīti adhippāyo. Bhagavato pana yasmā āyatiṁ gabbhaseyyā apagatā, tasmā so taṁ apagabbhataṁ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṁ anujānāti. Tatra ca **yassa kho brāhmaṇa āyatiṁ gabbhaseyyā punabbhavābhinibbatti pahīnā**ti etesaṁ padānaṁ evamattho daṭṭhabbo—brāhmaṇa yassa puggalassa anāgate gabbhaseyyā punabbhave ca abhinibbatti anuttarena maggena vihatakāraṇattā pahīnāti. Gabbhaseyyaggahaṇena cettha jalābujayoni gahitā, punabbhavābhinibbattiggahaṇena itarā tissopi.

Apica gabbhassa seyyā **gabbhaseyyā.** Punabbhavo eva abhinibbatti **punabbhavābhinibbattī**ti evamettha attho daṭṭhabbo. Yathā ca viññāṇaṭṭhitīti vuttepi na viññāṇato aññā ṭhiti atthi, evamidhāpi na gabbhato aññā seyyāti veditabbā. Abhinibbatti ca nāma yasmā punabbhavabhūtāpi apunabbhavabhūtāpi atthi, idha ca punabbhavabhūtā adhippetā, tasmā vuttaṁ "punabbhavo eva abhinibbatti punabbhavābhinibbattī"ti.

11. Evaṁ āgatakālato paṭṭhāya arasarūpatādīhi aṭṭhahi akkosavatthūhi akkosantampi brāhmaṇaṁ Bhagavā Dhammissaro Dhammarājā

1. Tathāyaṁ (Sī)

Dhammassāmī Tathāgato anukampāya sītaleneva cakkhunā olokento yaṁ dhammadhātuṁ paṭivijjhitvā desanāvilāsappatto hoti, tassā dhammadhātuyā suppaṭividdhattā vigatavalāhake antalikkhe samabbhuggato puṇṇacando viya saradakāle sūriyo viya ca brāhmaṇassa hadayandhakāraṁ vidhamanto tāniyeva akkosavatthūni tena tena pariyāyena aññathā dassetvā punapi attano karuṇāvipphāraṁ aṭṭhahi lokadhammehi akampiyabhāvena paṭiladdhaṁtādiguṇalakkhaṇaṁ pathavīsamacittataṁ akuppadhammatañca pakāsento "ayaṁ brāhmaṇo kevalaṁ palitasirakhaṇḍadantavalittacatādīhi attano vuḍḍhabhāvaṁ sañjānāti, no ca kho jānāti attānaṁ jātiyā anugataṁ jarāya anusaṭaṁ byādhinā abhibhūtaṁ maraṇena abbhāhataṁ vaṭṭakhāṇubhūtaṁ ajja maritvā puna sveva uttānasayanadārakabhāvagamanīyaṁ. Mahantena kho pana ussāhena mama santikaṁ āgato, tadassa āgamanaṁ sātthakaṁ hotū"ti cintetvā imasmiṁ loke attano appaṭisamaṁ purejātabhāvaṁ dassento **seyyathāpi brāhmaṇā**ti-ādinā nayena brāhmaṇassa dhammadesanaṁ vaḍḍhesi.

Tattha **seyyathā**ti opammatthe nipāto, **pī**ti sambhāvanatthe. Ubhayenāpi yathā nāma brāhmaṇāti dasseti. **Kukkuṭiyā aṇḍāni aṭṭha vā dasa vā dvādasa vā**ti ettha pana kiñcāpi kukkuṭiyā vuttappakārato ūnādhikānipi aṇḍāni honti, atha kho vacanasiliṭṭhatāya evaṁ vuttanti veditabbaṁ. Evañhi loke siliṭṭhavacanaṁ hoti. **Tānassū**ti tāni assu, bhaveyyunti vuttaṁ hoti. **Kukkuṭiyā sammā adhisayitānī**ti tāya janettiyā kukkuṭiyā pakkhe pasāretvā tesaṁ upari sayantiyā sammā adhisayitāni. **Sammā pariseditānī**ti kālena kālaṁ utuṁ gaṇhāpentiyā suṭṭhu samantato seditāni, usmīkatānīti vuttaṁ hoti. **Sammā paribhāvitānī**ti kālena kālaṁ suṭṭhu samantato bhāvitāni, kukkuṭagandhaṁ gāhāpitānīti vuttaṁ hoti.

Idāni yasmā tāya kukkuṭiyā evaṁ tīhi pakārehi tāni aṇḍāni paripāliyamānāni na pūtīni honti. Yopi nesaṁ allasineho, so pariyādānaṁ gacchati. Kapālaṁ tanukaṁ hoti, pādanakhasikhā ca mukhatuṇḍakañca kharaṁ hoti, kukkuṭapotakā paripākaṁ gacchanti, kapālassa tanukattā bahiddhā āloko anto paññāyati. Atha te kukkuṭapotakā

“ciraṁ vata mayaṁ saṅkuṭitahatthapādā sambādhe sayimha, ayañca bahi āloko dissati, ettha dāni no sukhavihāro bhavissatī”ti nikkhamitukāmā hutvā kapālaṁ pādena paharanti, gīvaṁ pasārenti. Tato taṁ kapālaṁ dvedhā bhijjati, kukkuṭapotakā pakkhe vidhunantā taṅkhaṇānurūpaṁ viravantā nikkhamanti. Evaṁ nikkhamantānañca nesaṁ yo paṭhamataraṁ nikkhamati, so jeṭṭhoti vuccati. Tasmā Bhagavā tāya upamāya attano jeṭṭhakabhāvaṁ sādhetukāmo brāhmaṇaṁ pucchi **“yo nu kho tesaṁ kukkuṭacchāpakānaṁ -pa- kinti svassa vacanīyo”**ti. Tattha **kukkuṭacchāpakānan**ti kukkuṭapotakānaṁ. **Kinti svassa vacanīyo**ti so kinti vacanīyo assa, kinti vattabbo bhaveyya jeṭṭho vā kaniṭṭho vāti. Sesaṁ uttānatthameva.

Tato brāhmaṇo āha **“jeṭṭhotissa bho Gotama vacanīyo”**ti. Bho Gotama so “jeṭṭho” iti assa vacanīyo. Kasmāti ce. So hi nesaṁ jeṭṭho, yasmā so nesaṁ vuḍḍhataroti attho. Athassa Bhagavā opammaṁ sampaṭipādento āha **“evameva kho ahaṁ brāhmaṇā”**ti-ādi. Yathā so kukkuṭacchāpako jeṭṭhoti saṅkhyaṁ gacchati, evamahampi avijjāgatāya pajāya. Avijjāgatāyāti **avijjā** vuccati aññāṇaṁ, tattha gatāya. **Pajāyā**ti sattādhivacanametaṁ, tasmā ettha avijjaṇḍakosassa anto paviṭṭhesu sattesūti evamattho daṭṭhabbo. **Aṇḍabhūtāyā**ti aṇḍe bhūtāya jātāya sañjātāya. Yathā hi aṇḍe nibbattā ekacce sattā aṇḍabhūtāti vuccati, evamayaṁ sabbāpi pajā avijjaṇḍakose nibbattattā aṇḍabhūtāti vuccati. **Pariyonaddhāyā**ti tena avijjaṇḍakosena samantato onaddhāya baddhāya veṭhitāya. **Avijjaṇḍakosaṁ padāletvā**ti taṁ avijjāmayaṁ aṇḍakosaṁ bhinditvā. **Ekova loke**ti sakalepi lokasannivāse ahameva eko adutiyo. **Anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambuddho**ti anuttaranti uttaravirahitaṁ sabbaseṭṭhaṁ. **Sammāsambodhin**ti sammā sāmañca bodhiṁ. Atha vā pasatthaṁ sundarañca bodhiṁ. Bodhīti rukkhopi, maggopi, sabbaññutaññāṇampi, nibbānampi vuccati. “Bodhirukkhamūle paṭhamābhisambuddho”ti[1] ca “antarā ca Gayaṁ antarā ca bodhin”ti[2] ca āgataṭṭhānesu hi rukkho bodhīti vuccati.

1. Vi 3. 1; Khu 1. 77 piṭṭhādīsu.
2. Vi 3. 11; Ma 1. 227 piṭṭhādīsu.

"bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇan"ti[1] āgataṭṭhāne maggo. "Pappoti bodhiṁ varabhūrimedhaso"ti[2] āgataṭṭhāne sabbaññutaññāṇaṁ. "Patvāna bodhiṁ amataṁ asaṅkhatan"ti āgataṭṭhāne nibbānaṁ. Idha pana Bhagavato arahattamaggañāṇaṁ adhippetaṁ. Sabbaññutaññāṇantipi vadanti. Aññesaṁ arahattamaggo anuttarā bodhi hoti na hotīti? Na hoti. Kasmā, asabbaguṇadāyakattā. Tesañhi kassaci arahattamaggo arahattaphalameva deti. Kassaci tisso vijjā. Kassaci cha abhiññā. Kassaci catasso paṭisambhidā. Kassaci sāvakaparamiñāṇaṁ. Paccekabuddhānampi paccekabodhiñāṇameva deti. Buddhānaṁ pana sabbaguṇasampattiṁ deti, abhiseko viya rañño sabbalokissariyabhāvaṁ. Tasmā aññassa kassacipi anuttarā bodhi na hotīti. **Abhisambuddho**ti abbhaññāsiṁ paṭivijjhiṁ, pattomhi adhigatomhīti vuttaṁ hoti.

Idāni yadetaṁ Bhagavatā **"evameva kho ahaṁ brāhmaṇā"**ti-ādinā nayena vuttaṁ opammasampaṭipādanaṁ, taṁ evamatthena saddhiṁ saṁsanditvā veditabbaṁ. Yathā hi tassā kukkuṭiyā attano aṇḍesu adhisayanāditividhakiriyākaraṇaṁ, evaṁ Bodhipallaṅke nisinnassa bodhisattabhūtassa Bhagavato attano cittasantāne aniccaṁ dukkhaṁ anattāti tividhānapassanākaraṇaṁ, kukkuṭiyā tividhakiriyāsampādanena aṇḍānaṁ apūtibhāvo viya bodhisattabhūtassa Bhagavato tividhānupassanāsampādanena vipassanāñāṇassa aparihāni, kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena aṇḍānaṁ allasinehapariyādānaṁ viya bodhisattabhūtassa Bhagavato tividhānupassanāsampādanena bhavattayānugatanikantisinehapariyādānaṁ, kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena aṇḍakapālānaṁ tanubhāvo viya bodhisattabhūtassa Bhagavato tividhānupassanāsampādanena avijjaṇḍakosassa tanubhāvo, kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena kukkuṭacchāpakassa pādanakhasikhātuṇḍakānaṁ thaddhakharabhāvo viya bodhisattabhūtassa Bhagavato tividhānupassanāsampādanena vipassanāñāṇassa tikkhakharavippasannasūrabhāvo, kukkuṭiyātividhakiriyākaraṇena kukkuṭacchāpakassa paripākakālo viya bodhisattabhūtassa Bhagavato tividhānupassanāsampādanena vipassanāñāṇassa paripākakālo vaḍḍhitakālo gabbhaggahaṇakālo veditabbo.

---

1. Khu 8. 231 Cūḷaniddese. 2. Dī 3. 129 piṭṭhe.

Tato kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena kukkuṭacchāpakassa pādanakhasikhāya vā mukhatuṇḍakena vā aṇḍakosaṁ padāletvā pakkhe papphoṭetvā sotthinā abhinibbhidākālo viya bodhisattabhūtassa Bhagavato tividhānupassanāsampādanena vipassanāñāṇaṁ gabbhaṁ gaṇhāpetvā anupubbādhigatena arahattamaggena avijjaṇḍakosaṁ padāletvā abhiññāpakkhe papphoṭetvā sotthinā sakalabuddhaguṇasacchikatakālo veditabboti.

Svāhaṁ brāhmaṇa jeṭṭho seṭṭho lokassāti so ahaṁ brāhmaṇa yathā tesaṁ kukkuṭapotakānaṁ paṭhamataraṁ aṇḍakosaṁ padāletvā abhinibbhido kukkuṭapotako jeṭṭho hoti, evaṁ avijjāgatāya pajāya taṁ avijjaṇḍakosaṁ padāletvā paṭhamataraṁ ariyāya jātiyā jātattā jeṭṭho vuḍḍhataroti saṅkhyaṁ gato. Sabbaguṇehi pana appaṭisamattā seṭṭhoti.

Evaṁ Bhagavā attano anuttaraṁ jeṭṭhaseṭṭhabhāvaṁ brāhmaṇassa pakāsetvā idāni yāya paṭipadāya taṁ adhigato, taṁ paṭipadaṁ pubbabhāgato pabhuti dassetuṁ **"āraddhaṁ kho pana me brāhmaṇā"**ti-ādimāha. Imaṁ vā Bhagavato anuttaraṁ jeṭṭhaseṭṭhabhāvaṁ sutvā brāhmaṇassa cittamevamuppannaṁ "kāya nu kho paṭipadāya imaṁ patto"ti. Tassa cittamaññāya "imāyāhaṁ paṭipadāya imaṁ anuttaraṁ jeṭṭhaseṭṭhabhāvaṁ patto"ti dassento evamāha. Tattha **āraddhaṁ kho pana me brāhmaṇa vīriyaṁ ahosī**ti brāhmaṇa na mayā ayaṁ anuttaro jeṭṭhaseṭṭhabhāvo kusītena muṭṭhassatinā sāraddhakāyena vikkhittacittena adhigato, apica kho tadadhigamāya āraddhaṁ kho pana me vīriyaṁ ahosi, Bodhimaṇḍe nisinnena mayā caturaṅgasamannāgataṁ vīriyaṁ āraddhaṁ ahosi, paggahitaṁ asithilappavattitanti vuttaṁ hoti. Āraddhattāyeva ca me taṁ **asallīnaṁ** ahosi. Na kevalañca vīriyameva, satipi me ārammaṇābhimukhībhāvena **upaṭṭhitā** ahosi. Upaṭṭhitattāyeva ca **asammuṭṭhā. Passaddho kāyo asāraddho**ti kāyacittapassaddhivasena kāyopi me passaddho ahosi. Tattha yasmā nāmakāye passaddhe rūpakāyopi passaddhoyeva hoti, tasmā nāmakāyo rūpakāyoti avisesetvāva

passaddho kāyoti vuttaṁ. **Asāraddho**ti so ca kho passaddhattāyeva asāraddho, vigatadarathoti vuttaṁ hoti. **Samāhitaṁ cittaṁ ekaggan**ti cittampi me sammā āhitaṁ suṭṭhu ṭhapitaṁ appitaṁ viya ahosi. Samāhitattā eva ca ekaggaṁ acalaṁ nipphandananti. Ettāvatā jhānassa pubbabhāgapaṭipadā kathitā hoti.

Paṭhamajjhānakathā

Idāni imāya paṭipadāya adhigataṁ paṭhamajjhānaṁ ādiṁ katvā vijjattayapariyosānaṁ visesaṁ dassento **"so kho ahan"ti-ādi**māha. Tattha **vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehī**ti-ādīnaṁ kiñcāpi "tattha katame kāmā, chando kāmo, rāgo kāmo, chandarāgo kāmo, saṅkappo kāmo, rāgo kāmo, saṅkapparāgo kāmo. Ime vuccanti kāmā. Tattha katame akusalā dhammā. Kāmacchando -pa- vicikicchā. Ime vuccanti akusalā dhammā. Iti imehi ca kāmehi imehi ca akusalehi dhammehi vivitto hoti pavivitto. Tena vuccati vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehī"ti-ādinā[1] nayena Vibhaṅgeyeva attho vutto. Tathāpi Aṭṭhakathānayaṁ vinā na suṭṭhu pākaṭoti Aṭṭhakathānayeneva naṁ pakāsayissāma.

Seyyathidaṁ—**vivicceva kāmehī**ti kāmehi viviccitvā vinā hutvā apasakketvā. Yo panāyamettha evakāro, so niyamatthoti veditabbo. Yasmā ca niyamattho, tasmā tasmiṁ paṭhamajjhānaṁ upasampajja viharaṇasamaye avijjamānānampi kāmānaṁ tassa paṭhamajjhānassa paṭipakkhabhāvaṁ kāmapariccāgeneva cassa adhigamaṁ dīpeti. Kathaṁ? Vivicceva kāmehīti evaṁ hi niyame kariyamāne idaṁ paññāyati. Nūnimassa[2] jhānassa kāmā paṭipakkhabhūtā, yesu sati idaṁ na pavattati andhakāre sati padīpo viya, tesaṁ pariccāgeneva cassa adhigamo hoti orimatīrapariccāgena pārimatīrasseva. Tasmā niyamaṁ karotīti.

Tattha siyā "kasmā panesa pubbapadeyeva vutto, na uttarapade, kiṁ akusalehi dhammehi aviviccāpi jhānaṁ upasampajja vihareyyā"ti.

---

1. Abhi 2. 266 piṭṭhe.
2. Nūnamassa (Sī), Nanvimassa (Ka)

Na kho panetaṁ evaṁ daṭṭhabbaṁ. Taṁnissaraṇato hi pubbapadeyeva[1] esa vutto. Kāmadhātusamatikkamanato hi kāmarāgapaṭipakkhato ca idaṁ jhānaṁ kāmānameva nissaraṇaṁ. Yathāha "kāmānametaṁ nissaraṇaṁ yadidaṁ nekkhamman"ti[2]. Uttarapadepi pana yathā "idheva bhikkhave paṭhamo samaṇo, idha dutiyo samaṇo"ti[3] ettha evakāro ānetvā vuccati, evaṁ vattabbo. Na hi sakkā ito aññehipi nīvaraṇasaṅkhātehi akusalehi dhammehi avivicca jhānaṁ upasampajja viharituṁ. Tasmā "vivicceva kāmehi, vivicceva akusalehi dhammehī"ti evaṁ padadvayepi esa daṭṭhabbo. Padadvayepi ca kiñcāpi "viviccā"ti iminā sādhāraṇavacanena tadaṅgavivekādayo kāyavivekādayo ca sabbepi vivekā saṅgahaṁ gacchanti, tathāpi kāyaviveko cittaviveko vikkhambhanavivekoti tayo eva idha daṭṭhabbā. "Kāmehī"ti iminā pana padena ye ca niddese "katame vatthukāmā manāpiyā rūpā"ti-ādinā[4] nayena vatthukāmā vuttā, ye ca tattheva Vibhaṅge ca "chando kāmo"ti-ādinā[5] nayena kilesakāmā vuttā, te sabbepi saṅgahitā icceva daṭṭhabbā. Evañhi sati "vivicceva kāmehī"ti vatthukāmehipi viviccevāti attho yujjati. Tena kāyaviveko vutto hoti.

Vivicca akusalehi dhammehīti kilesakāmehi sabbākusalehi dhammehi vā viviccāti attho yujjati. Tena cittaviveko vutto hoti. Purimena cettha vatthukāmehi vivekavacanatoyeva kāmasukhapariccāgo, dutiyena kilesakāmehi vivekavacanato nekkhammasukhapariggaho vibhāvito hoti. Evaṁ vatthukāmakilesakāmavivekavacanatoyeva ca etesaṁ paṭhamena saṁkilesavatthuppahānaṁ, dutiyena saṁkilesappahānaṁ. Paṭhamena lolabhāvassa hetupariccāgo, dutiyena bālabhāvassa. Paṭhamena ca payogasuddhi, dutiyena āsayaposanaṁ vibhāvitaṁ hotīti viññātabbaṁ. Esa tāva nayo "kāmehī"ti ettha vuttakāmesu vatthukāmapakkhe.

Kilesakāmapakkhe pana chandoti ca rāgoti ca evamādīhi anekabhedo kāmacchandoyeva kāmoti adhippeto. So ca

---

1. Pubbapade (Visuddhi 1. 136; Abhi-Ṭṭha 1. 208; Paṭisaṁ-Ṭṭha 1. 166 piṭṭhesu.)
2. Khu 1. 237 Itivuttake.
3. Ma 1. 92 piṭṭhe.
4. Khu 7. 1 piṭṭhe.
5. Khu 7. 2; Abhi 2. 266 piṭṭhesu.

akusalapariyāpannopi samāno "tattha katamo kāmacchando, kāmo"ti-ādinā nayena Vibhaṅge jhānapaṭipakkhato viyuṁ vutto. Kilesakāmattā vā purimapade vutto, akusalapariyāpannattā dutiyapade. Anekabhedato cassa kāmatoti avatvā kāmehīti vuttaṁ. Aññesampi ca dhammānaṁ akusalabhāve vijjamāne "tatta katame akusalā dhammā, kāmacchando"ti-ādinā nayena Vibhaṅge[1] parijhānaṅgapaccanīkapaṭipakkhabhāvadassanato nīvaraṇāneva vuttāni. Nīvaraṇāni hi jhānaṅgapaccanīkāni, tesaṁ jhānaṅgāneva paṭipakkhāni, viddhaṁsakānīti vuttaṁ hoti. Tathā hi "samādhi kāmacchandassa paṭipakkho, pīti byāpādassa, vitakko thinamiddhassa, sukhaṁ uddhaccakukkuccassa, vicāro vicikicchāyā"ti **Peṭake**[2] vuttaṁ.

Evamettha "vivicceva kāmehī"ti iminā kāmacchandassa vikkhambhanaviveko vutto hoti, "vivicca akusalehi dhammehī"ti iminā pañcannampi nīvaraṇānaṁ. Aggahitaggahaṇena pana paṭhamena kāmacchandassa, dutiyena sesanīvaraṇānaṁ. Tathā paṭhamena tīsu akusalamūlesu pañcakāmaguṇabhedavisayassa lobhassa, dutiyena āghātavatthubhedādivisayānaṁ dosamohānaṁ. Oghādīsu vā dhammesu paṭhamena kāmogha kāmayoga kāmāsavakāmupādāna abhijjhākāyagantha kāmarāgasaṁyojanānaṁ, dutiyena avasesa-oghayogāsava-upādānaganthasaṁyojanānaṁ. Paṭhamena ca taṇhāya taṁsampayuttakānañca, dutiyena avijjāya taṁsampayuttakānañca. Apica paṭhamena lobhasampayutta-aṭṭhacittuppādānaṁ, dutiyena sesānaṁ catunnaṁ akusalacittuppādānaṁ vikkhambhanaviveko vutto hotīti veditabbo. Ayaṁ tāva "vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehī"ti ettha atthappakāsanā.

Ettāvatā ca paṭhamassa jhānassa pahānaṅgaṁ dassetvā idāni sampayogaṅgaṁ dassento **"savitakkaṁ savicāran"**ti-ādimāha. Tattha vitakkanaṁ vitakko, ūhananti vuttaṁ hoti. Svāyaṁ ārammaṇe cittassa abhiniropanalakkhaṇo, āhananapariyāhananaraso. Tathā hi "tena yogāvacaro ārammaṇaṁ vitakkāhataṁ vitakkapariyāhataṁ karotī"ti vuccati. Ārammaṇe cittassa ānayanapaccupaṭṭhāno. Vicaraṇaṁ vicāro,

1. Abhi 2. 266 piṭṭhe.
2. Gavesitabbo.

anusañcaraṇanti vuttaṁ hoti. Svāyaṁ ārammaṇānumajjanalakkhaṇo, tattha sahajātānuyojanaraso, cittassa anuppabandhanapaccupaṭṭhāno. Santepi ca nesaṁ katthaci avippayoge oḷārikaṭṭhena ghaṇḍhābhighātasaddo viya cetaso paṭhamābhinipāto vitakko, sukhumaṭṭhena anuravo viya anuppabandho vicāro. Vipphāravā cettha vitakko paripphandanabhāvo cittassa, ākāse uppatitukāmassa pakkhino pakkhavikkhepo viya, padumābhimukhapāto viya ca gandhānubandhacetaso bhamarassa. Santavutti vicāro nātiparipphandanabhāvo cittassa, ākāse uppatitassa pakkhino pakkhappasāraṇaṁ viya, paribbhamanaṁ viya ca padumābhimukhapatitassa bhamarassa padumassa uparibhāge. So pana nesaṁ viseso paṭhamadutiyajjhānesu pākaṭo hoti. Iti iminā ca vitakkena, iminā ca vicārena saha vattati rukkho viya pupphena ca phalena cāti idaṁ jhānaṁ "savitakkaṁ savicāran"ti vuccati. Vibhaṅge pana "iminā ca vitakkena, iminā ca vicārena upeto hoti samupeto"ti-ādinā[1] nayena puggalādhiṭṭhānā desanā katā, attho pana tatrāpi evameva daṭṭhabbo.

Vivekajanti ettha vivitti viveko, nīvaraṇavigamoti attho. Vivittoti vā viveko, nīvaraṇavivitto jhānasampayuttadhammarāsīti attho. Tasmā vivekā, tasmiṁ vā viveke jātanti vivekajaṁ. **Pītisukhan**ti ettha pinayatīti pīti, sā sampiyāyanalakkhaṇā, kāyacittapīnanarasā, pharaṇarasā vā, odagyapaccupaṭṭhānā. Sukhanaṁ sukhaṁ, suṭṭhu vā khādati khanati ca kāyacittābādhanti sukhaṁ, taṁ sātalakkhaṇaṁ, sampayuttakānaṁ upabrūhanarasaṁ, anuggahapaccupaṭṭhānaṁ. Satipi ca nesaṁ katthaci avippayoge iṭṭhārammaṇapaṭilābhatuṭṭhi pīti, paṭiladdhārasānubhavanaṁ sukhaṁ. Yattha pīti, tattha sukhaṁ, yattha sukhaṁ, tattha na niyamato pīti. Saṅkhārakkhandhasaṅgahitā pīti, vedanākkhandhasaṅgahitaṁ sukhaṁ. Kantārakhinnassa vanantodakadassanasavanesu viya pīti, vanacchāyappavesana-udakaparibhogesu viya sukhaṁ. Tasmiṁ tasmiṁ samaye pākaṭabhāvato cetaṁ vuttanti veditabbaṁ. Ayañca pīti idañca sukhaṁ assa jhānassa, asmiṁ vā jhāne atthīti idaṁ jhānaṁ "pītisukhan"ti vuccati.

Atha vā pīti ca sukhañca pītisukhaṁ dhammavinayādayo viya. Vivekajaṁ pītisukhamassa jhānassa, asmiṁ vā jhāne atthīti evampi vivekajaṁpītisukhaṁ.

---

1. Abhi 2. 267 piṭṭhe.

Yatheva hi jhānaṁ, evaṁ pītisukhampettha vivekajameva hoti, tañcassa atthīti tasmā ekapadeneva "vivekajaṁpītisukhan"tipi vattuṁ yujjati. Vibhaṅge[1] pana "idaṁ sukhaṁ imāya pītiyā sahagatan"ti-ādinā nayenetaṁ vuttaṁ, attho pana tatrāpi evameva daṭṭhabbo.

Paṭhamanti haṇanānupubbato[2] paṭhamaṁ, idaṁ paṭhamaṁ samāpajjatītipi paṭhamaṁ. Paccanīkadhamme jhāpetīti **jhānaṁ,** iminā yogino jhāyantītipi jhānaṁ, paccanīkadhamme ḍahanti, gocaraṁ vā cintentīti attho. Sayaṁ vā taṁ jhāyati upanijjhāyatīti jhānaṁ, teneva upanijjhānalakkhaṇanti vuccati. Tadetaṁ ārammaṇūpanijjhānaṁ lakkhaṇūpanijjhānanti duvidhaṁ hoti. Tattha **ārammaṇūpanijjhānan**ti saha upacārena aṭṭha samāpattiyo vuccanti. Kasmā? Kasiṇādi-ārammaṇūpanijjhāyanato. **Lakkhaṇūpanijjhānan**ti vipassanāmaggaphalāni vuccanti. Kasmā? Lakkhaṇūpanijjhāyanato. Ettha hi vipassanā aniccalakkhaṇādīni upanijjhāyati. Vipassanāya upanijjhāyanakiccaṁ pana maggena sijjhatīti maggo lakkhaṇūpanijjhānanti vuccati. Phalaṁ pana nirodhassa tathalakkhaṇaṁ upanijjhāyatīti lakkhaṇūpanijjhānanti vuccati. Imasmiṁ panatthe ārammaṇūpanijjhānameva jhānanti adhippetaṁ.

Etthāha "katamaṁ pana taṁ jhānaṁ nāma, yaṁ savitakkaṁ savicāraṁ -pa- pītisukhanti evaṁ apadesaṁ arahatī"ti. Vuccate, yathā sadhano saparijanoti-ādīsu ṭhapetvā dhanañca parijanañca añño apadesāraho hoti[3], evaṁ ṭhapetvā vitakkādidhamme aññaṁ apadesārahaṁ natthi. Yathā pana sarathā sapatti senāti vutte senaṅgesuyeva senāsammuti, evamidha pañcasu aṅgesuyeva jhānasammuti veditabbā. Katamesu pañcasu? Vitakko vicāro pīti sukhaṁ cittekaggatāti etesu. Etāneva hissa "savitakkaṁ savicāran"ti-ādinā nayena aṅgabhāvena vuttāni. Avuttattā ekaggatā aṅgaṁ na hotīti ce. Tañca na. Kasmā? Vuttattā eva. Sāpi hi Vibhaṅge[1] "jhānanti vitakko vicāro pīti sukhaṁ cittassekaggatā"ti evaṁ vuttāyeva, tasmā yathā savitakkaṁ savicāranti, evaṁ sacittekaggatanti idha avuttepi iminā vibhaṅgavacanena cittekaggatāpi aṅgamevāti veditabbā.

---

1. Abhi 2. 267 piṭṭhe.
2. Gaṇanānupubbatā (Ka)
3. Añño apadesāraho na hoti (Sī, Syā), nāñño apadesāraho hoti (Ka)

Yena hi adhippāyena Bhagavatā uddeso kato, so eva tena Vibhaṅgepi pakāsitoti.

Upasampajjāti upagantvā, pāpuṇitvāti vuttaṁ hoti. Upasampādayitvā vā, nipphādetvāti vuttaṁ hoti. Vibhaṅge[1] pana "upasampajjāti paṭhamassa jhānassa lābho paṭilābho patti sampatti phusanā samphusanā sacchikiriyā upasampadā"ti vuttaṁ, tassāpi evamevattho veditabbo. **Vihāsin**ti Bodhimaṇḍe nisajjasaṅkhātena iriyāpathavihārena itivuttappakārajhānasamaṅgī hutvā attabhāvassa iriyaṁ vuttiṁ pālanaṁ yapanaṁ yāpanaṁ cāraṁ vihāraṁ abhinipphādesinti attho. Vuttaṁ hetaṁ Vibhaṅge[1] "viharatīti iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti carati viharati, tena vuccati viharatī"ti.

Kiṁ pana katvā Bhagavā imaṁ jhānaṁ upasampajja vihāsīti? Kammaṭṭhānaṁ bhāvetvā. Kataraṁ? Ānāpānassatikammaṭṭhānaṁ. Aññena tadatthikena kiṁ kātabbanti? Aññenapi etaṁ vā kammaṭṭhānaṁ pathavīkasiṇādīnaṁ vā aññataraṁ bhāvetabbaṁ. Tesaṁ bhāvanānayo **Visuddhimagge**[2] vuttanayeneva veditabbo. Idha pana vuccamāne atibhāriyaṁ vinayanidānaṁ hoti, tasmā Pāḷiyā atthappakāsanamattameva karomāti.

Paṭhamajjhānakathā niṭṭhitā.

Dutiyajjhānakathā

Vitakkavicārānaṁ vūpasamāti vitakkassa ca vicārassa cāti imesaṁ dvinnaṁ vūpasamā samatikkamā, dutiyajjhānakkhaṇe apātubhāvāti vuttaṁ hoti. Tattha kiñcāpi dutiyajjhāne sabbepi paṭhamajjhānadhammā na santi, aññeyeva hi paṭhamajjhāne phassādayo, aññe idha, oḷārikassa pana oḷārikassa aṅgassa samatikkamā paṭhamajjhānato paresaṁ dutiyajjhānādīnaṁ adhigamo hotīti dīpanatthaṁ "vitakkavicārānaṁ vūpasamā"ti evaṁ vuttanti veditabbaṁ. **Ajjhattan**ti idha niyakajjhattamadhippetaṁ. Vibhaṅge[3] pana "ajjhattaṁ paccattan"ti ettakave vuttaṁ. Yasmā pana niyakajjhattaṁ adhippetaṁ, tasmā attani jātaṁ attano santāne nibbattanti ayamettha attho.

---

1. Abhi 2. 255 piṭṭhe. 2. Visuddhi 1. 119 piṭṭhādīsu. 3. Abhi 2. 268 piṭṭhe.

Sampasādananti sampasādanaṁ vuccati saddhā. Sampasādanayogato jhānampi sampasādanaṁ nīlavaṇṇayogato nīlavatthaṁ viya. Yasmā vā taṁ jhānaṁ sampasādanasamannāgatattā vitakkavicārakkhobhavūpasamanena ceto sampasādayati, tasmāpi sampasādananti vuttaṁ. Imasmiṁ ca atthavikappe sampasādanaṁ cetasoti evaṁ padasambandho veditabbo, purimasmiṁ pana atthavikappe cetasoti etaṁ ekodibhāvena saddhiṁ yojetabbaṁ. Tatrāyaṁ atthayojanā, eko udetīti **ekodi,** vitakkavicārehi anajjhārūḷhattā aggo seṭṭho hutvā udetīti attho. Seṭṭhopi hi loke ekoti vuccati. Vitakkavicāravirahato vā eko asahāyo hutvātipi vattuṁ vaṭṭati. Atha vā sampayuttadhamme udāyatīti udi, uṭṭhāpetīti attho. Seṭṭhaṭṭhena eko ca so udi cāti ekodi, samādhissetaṁ adhivacanaṁ. Iti imaṁ ekodiṁ bhāveti vaḍḍhayatīti idaṁ dutiyajjhānaṁ **ekodibhāvaṁ.** So panāyaṁ ekodi yasmā cetaso, na sattassa, na jīvassa, tasmā etaṁ **cetaso ekodibhāvanti** vuttaṁ.

Nanu cāyaṁ saddhā paṭhamajjhānepi atthi, ayañca ekodināmako samādhi, atha kasmā idameva sampasādanaṁ "cetaso ekodibhāvañcā"ti vuttanti? Vuccate, aduṁ hi paṭhamajjhānaṁ vitakkavicārakkhobhena vīcitaraṅgasamākulamiva jalaṁ na suppasannaṁ hoti, tasmā satiyāpi saddhāya sampasādananti na vuttaṁ. Na suppasannattāyeva cettha samādhipi na suṭṭhu pākaṭo, tasmā ekodibhāvantipi na vuttaṁ. Imasmiṁ pana jhāne vitakkavicārapalibodhābhāvena laddhokāsā balavatī saddhā, balavasaddhāsahāyappaṭilābheneva ca samādhipi pākaṭo, tasmā idameva evaṁ vuttanti veditabbaṁ. Vibhaṅge[1] pana "sampasādananti yā saddhā saddahanā okappanā abhippasādo. Cetaso ekodibhāvanti yā cittassa ṭhiti -pa- sammāsamādhī"ti ettakameva vuttaṁ. Evaṁ vuttena panetena saddhiṁ ayaṁ atthavaṇṇanā yathā na virujjhati aññadatthu saṁsandati ceva sameti ca, evaṁ veditabbā.

Avitakkaṁ avicāranti bhāvanāya pahīnattā etasmiṁ, etassa vā vitakko natthīti avitakkaṁ. Imināva nayena avicāraṁ. Vibhaṅgepi[1] vuttaṁ—iti ayañca vitakko ayañca vicāro santā honti samitā

---

1. Abhi 2. 268 piṭṭhe.

vūpasantā atthaṅgatā abbhatthaṅgatā appitā byappitā sositā visositā byantīkatā, tena vuccati avitakkaṁ avicāranti.

Etthāha "nanu ca vitakkavicārānaṁ vūpasamāti imināpi ayamattho siddho, atha kasmā puna vuttaṁ avitakkaṁ avicāran"ti. Vuccate, evametaṁ siddhovāyamattho, na panetaṁ tadatthadīpakaṁ, nanu avocumha "oḷārikassa pana oḷārikassa aṅgassa samatikkamā paṭhamajjhānato paresaṁ dutiyajjhānādīnaṁ adhigamo hotīti dīpanatthaṁ 'vitakkavicārānaṁ vūpasamā'ti evaṁ vuttan"ti.

Apica vitakkavicārānaṁ vūpasamā idaṁ sampasādanaṁ, na kilesakālusiyassā[1]. Vitakkavicārānañca vūpasamā ekodibhāvaṁ, na upacārajjhānamiva nīvaraṇappahānā, na paṭhamajjhānamiva ca aṅgapātubhāvāti evaṁ sampasādana-ekodibhāvānaṁ hetuparidīpakamidaṁ vacanaṁ. Tathā vitakkavicārānaṁ vūpasamā idaṁ avitakka-avicāraṁ, na tatiyacatutthajjhānāni viya, cakkhuviññāṇādīni viya ca abhāvāti evaṁ avitakka-avicārabhāvassa hetuparidīpakañca, na vitakkavicārābhāvamattaparidīpakaṁ. Vitakkavicārābhāvamattaparidīpakameva pana "avitakkaṁ avicāran"ti idaṁ vacanaṁ, tasmā purimaṁ vatvāpi puna vattabbamevāti.

Samādhijanti paṭhamajjhānasamādhito, sampayuttasamādhito vā jātanti attho. Tattha kiñcāpi paṭhamampi sampayuttasamādhito jātaṁ, atha kho ayameva samādhīti vattabbataṁ arahati vitakkavicārakkhobhavirahena ativiya acalattā, suppasannattā ca. Tasmā imassa vaṇṇabhaṇanatthaṁ idameva "samādhijan"ti vuttaṁ. **Pītisukhan**ti idaṁ vuttanayameva.

Dutiyanti gaṇanānupubbato dutiyaṁ, idaṁ dutiyaṁ samāpajjatītipi dutiyaṁ. **Jhānan**ti ettha pana yathā paṭhamajjhānaṁ vitakkādīhi pañcaṅgikaṁ hoti, evamidaṁ sampasādādīhi caturaṅgikanti veditabbaṁ. Yathāha "jhānanti sampasādo pīti sukhaṁ cittassekaggatā"ti[2]. Piriyāyoyeva ceso, sampasādanaṁ pana ṭhapetvā nippariyāyena tivaṅgikamevetaṁ hoti. Yathāha "katamaṁ tasmiṁ samaye tivaṅgikaṁ jhānaṁ hoti? Pīti sukhaṁ cittassekaggatā"ti[3]. Sesaṁ vuttanayamevāti.

Dutiyajjhānakathā niṭṭhitā.

---

1. Kālussisassa (Ka) 2. Abhi 2. 268 piṭṭhe. 3. Abhi 1. 44 piṭṭhe peyyāle.

Tatiyajjhānakathā

Pītiyā ca virāgāti ettha vuttatthāyeva pīti. **Virāgo**ti tassā jigucchanaṁ vā samatikkamo vā. Ubhinnamantarā **ca**-saddo sampiṇḍanattho, so hi vūpasamaṁ vā sampiṇḍeti vitakkavicāravūpasamaṁ vā. Tattha yadā vūpasamameva sampiṇḍeti, tadā pītiyā virāgā ca, kiñca bhiyyo vūpasamā cāti evaṁ yojanā veditabbā. Imissā ca yojanāyaṁ virāgo jigucchanattho hoti, tasmā pītiyā jigucchanā ca vūpasamā cāti ayamattho daṭṭhabbo. Yadā pana vitakkavicāravūpasamaṁ sampiṇḍeti, tadā pītiyā ca virāgā, kiñca bhiyyo vitakkavicārānañca vūpasamāti evaṁ yojanā veditabbā. Imissā ca yojanāyaṁ virāgo samatikkamanattho hoti, tasmā pītiyā ca samatikkamā, vitakkavicārānañca vūpasamāti ayamattho daṭṭhabbo.

Kāmañcete vitakkavicārā dutiyajjhāneyeva vūpasantā, imassa pana jhānassa maggaparidīpanatthaṁ, vaṇṇabhaṇanatthañcetaṁ vuttaṁ. "Vitakkavicārānaṁ vūpasamā"ti hi vutte idaṁ paññāyati "nūna vitakkavicāravūpasamo maggo imassa jhānassā"ti. Yathā ca tatiye ariyamagge appahīnānampi sakkāyadiṭṭhādīnaṁ "pañcannaṁ orambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ pahānā"ti[1] evaṁ pahānaṁ vuccamānaṁ vaṇṇabhaṇanaṁ hoti, tadadhigamāya ussukānaṁ ussāhajanakaṁ, evamevaṁ idha avūpasantānampi vitakkavicārānaṁ vūpasamo vuccamāno vaṇṇabhaṇanaṁ hoti, tenāyamattho vutto "pītiyā ca samatikkamā, vitakkavicārānañca vūpasamā"ti.

Upekkhako ca vihāsinti ettha upapattito ikkhatīti upekkhā, samaṁ passati, apakkhapatitāva hutvā passatīti attho. Tāya visadāya vipulāya thāmagatāya samannāgatattā tatiyajjhānasamaṅgī upekkhakoti vuccati. Upekkhā pana dasavidhā hoti chaḷaṅgupekkhā brahmavihārupekkhā bojjhaṅgupekkhā vīriyupekkhā saṅkhārupekkhā vedanupekkhā vipassanupekkhā tatramajjhattupekkhā jhānupekkhā pārisuddhupekkhāti. Evamayaṁ dasavidhāpi tattha tattha āgatanayato bhūmipuggalacittārammaṇato, khandhasaṅgaha-ekakkhaṇakusalattikasaṅkhepavasena ca **Aṭṭhasāliniyā** Dhammasaṅgahaṭṭhakathāya[2] vuttanayeneva veditabbā, idha pana vuccamānā vinayanidānaṁ

1. Ma 2. 98 piṭṭhe.
2. Abhi-Ṭṭha 1. 216 piṭṭhe.

atibhāriyaṁ karotīti na vuttā. Lakkhaṇādito pana idha adhippetupekkhā majjhattalakkhaṇā, anābhogarasā, abyāpārapaccupaṭṭhānā, pītivirāgapadaṭṭhānāti.

Etthāha "nanu cāyaṁ atthato tatramajjhattupekkhāva hoti, sā ca paṭhamadutiyajjhānesupi atthi. Tasmā tatrāpi 'upekkhako ca vihāsin'ti evamayaṁ vattabbā siyā, sā kasmā na vuttā"ti. Aparibyattakiccato. Aparibyattaṁ hi tassā tattha kiccaṁ, vitakkādīhi abhibhūtattā. Idha panāyaṁ vitakkavicārapītīhi anabhibhūtattā ukkhittasirā viya hutvā paribyattakiccā jātā, tasmā vuttāti.

Niṭṭhitā "upekkhako ca vihāsin"ti etassa sabbaso atthavaṇṇanā.

Idāni **sato ca sampajāno**ti ettha saratīti **sato,** sampajānātīti **sampajāno**. Puggalena sati ca smpajaññañca vuttaṁ. Tattha saraṇalakkhaṇā sati, asammussanarasā, ārakkhapaccupaṭṭhānā. Asammohalakkhaṇaṁ sampajaññaṁ, tīraṇarasaṁ, pavicayapaccupaṭṭhānaṁ. Tattha kiñcāpi idaṁ satisampajaññaṁ purimajjhānesupi atthi, muṭṭhassatissa hi asampajānassa upacārajjhānamattampi na sampajjati, pageva appanā, oḷārikattā pana tesaṁ jhānānaṁ bhūmiyaṁ viya purisassa cittassa gati sukhā hoti, abyattaṁ tattha satisampajaññakiccaṁ. Oḷārikaṅgappahānena pana sukhumattā imassa jhānassa purisassa khuradhārāyaṁ viya satisampajaññakiccapariggahitāyeva cittassa gati icchitabbāti idheva vuttaṁ. Kiñca bhiyyo[1]—yathāpi dhenupago vaccho dhenuto apanīto arakkhiyamāno punadeva dhenuṁ upagacchati, evamidaṁ tatiyajjhānasukhaṁ pītito apanītampi satisampajaññārakkhena arakkhiyamānaṁ punadeva pītiṁ upagaccheyya, pītisampayuttameva siyā, sukhe vāpi sattā rajjanti, idañca atimadhuraṁ sukhaṁ, tato paraṁ sukhābhāvā. Satisampajaññānubhāvena panettha sukhe asārajjanā hoti, no aññathāti imampi atthavisesaṁ dassetuṁ idamidheva vuttanti veditabbaṁ.

Idāni **sukhañca kayena paṭisaṁvedesin**ti ettha kiñcāpi tatiyajjhānasamaṅgino sukhappaṭisaṁvedanābhogo natthi, evaṁ santepi yasmā tassa nāmakāyena sampayuttaṁ sukhaṁ, yaṁ vā taṁ nāmakāyasampayuttaṁ sukhaṁ, taṁsamuṭṭhānenassa yasmā atipaṇītena rūpena rūpakāyo phuṭo,

---

1. Kiñci bhiyyo (Syā)

yassa phuṭattā jhānā vuṭṭhitopi sukhaṁ paṭisaṁvedeyya, tasmā etamatthaṁ dassento "sukhañca kāyena paṭisaṁvedesin"ti āha.

Idāni **yaṁ taṁ ariyā ācikkhanti upekkhako satimā sukhavihārī**ti ettha[1] yaṁjhānahetu yaṁjhānakāraṇā taṁ tatiyajjhānasamaṅgīpuggalaṁ buddhādayo ariyā ācikkhanti desenti paññapenti paṭṭhapenti vivaranti vibhajanti uttānīkaronti pakāsenti, pasaṁsantīti adhippāyo. Kinti? Upekkhako satimā sukhavihārīti, taṁ tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja vihāsinti evamettha yojanā veditabbā.

Kasmā pana taṁ te evaṁ pasaṁsantīti? Pasaṁsārahato. Ayaṁ hi yasmā atimadhurasukhe sukhapāramippattepi tatiyajjhāne upekkhako, na tattha sukhābhisaṅgena ākaḍḍhīyati, yathā ca pīti na uppajjati, evaṁ upaṭṭhitassatitāya satimā. Yasmā ca ariyakantaṁ, ariyajanasevitameva ca asaṁkiliṭṭhaṁ sukhaṁ nāmakāyena paṭisaṁvedeti, tasmā pasaṁsāraho. Iti pasaṁsārahato naṁ ariyā te evaṁ pasaṁsāhetubhūte guṇe pakāsentā "upekkhako satimā sukhavihārī"ti evaṁ pasaṁsantīti veditabbaṁ.

Tatiyanti gaṇanānupubbato tatiyaṁ, idaṁ tatiyaṁ samāpajjatītipi tatiyaṁ. **Jhānan**ti ettha ca yathā dutiyaṁ sampasādādīhi caturaṅgikaṁ, evamidaṁ upekkhādīhi pañcaṅgikaṁ. Yathāha "jhānanti upekkhā sati sampajaññaṁ sukhaṁ cittassekaggatā"ti[2]. Pariyāyoyeva ceso, upekkhāsatisampajaññāni pana ṭhapetvā nippariyāyena duvaṅgikamevetaṁ hoti. Yathāha "katamaṁ tasmiṁ samaye duvaṅgikaṁ jhānaṁ hoti? Sukhaṁ cittassekaggatā"ti[3]. Sesaṁ vuttanayamevāti.

Tatiyajjhānakathā niṭṭhitā.

Catutthajjhānakathā

Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānāti kāyikasukhassa ca kāyikadukkhassa ca pahānā. **Pubbevā**ti tañca kho pubbeva, na

---

1. Idaṁ etthātipadaṁ adhikaṁ viya dissati.
2. Abhi 2. 270 piṭṭhe.
3. Abhi 1. 45 piṭṭhe peyyāle.

catutthajjhānakkhaṇe. **Somanassadomanassānaṁ atthaṅgamā**ti cetasikasukhassa ca cetasikadukkhassa cāti imesampi dvinnaṁ pubbeva atthaṅgamā, pahānā icceva vuttaṁ hoti. Kadā pana nesaṁ pahānaṁ hoti? Catunnaṁ jhānānaṁ upacārakkhaṇe. Somanassaṁ hi catutthajjhānassa upacārakkhaṇeyeva pahīyati, dukkhadomanassasukhāni paṭhamadutiyatatiyānaṁ upacārakkhaṇesu. Evametesaṁ pahānakkamena avuttānaṁ, Indriyavibhaṅge pana indriyānaṁ uddesakkameneva idhāpi vuttānaṁ sukha dukkha somanassa domanassānaṁ pahānaṁ veditabbaṁ.

Yadi panetāni tassa tassa jhānassa upacārakkhaṇeyeva pahīyanti, atha kasmā "kattha cuppannaṁ dukkhindriyaṁ aparisesaṁ nirujjhati? Idha bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehi -pa- paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Etthuppannaṁ dukkhindriyaṁ aparisesaṁ nirujjhati. Kattha cuppannaṁ domanassindriyaṁ. Sukhindriyaṁ. Somanassindriyaṁ aparisesaṁ nirujjhati? Idha bhikkhave bhikkhu sukhassa ca pahānā -pa- catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Etthuppannaṁ somanassindriyaṁ aparisesaṁ nirujjhatī"ti[1] evaṁ jhānesveva nirodho vuttoti? Atisayanirodhattā. Atisayanirodho hi nesaṁ paṭhamajjhānādīsu, na nirodhoyeva, nirodhoyeva pana upacārakkhaṇe, nātisayanirodho. Tathā hi nānāvajjane paṭhamajjhānūpacāre niruddhassāpi dukkhindriyassa ḍaṁsamakasādisamphassena vā visamāsanupatāpena vā siyā uppatti, na tveva anto-appanāyaṁ. Upacāre vā niruddhampetaṁ na suṭṭhu niruddhaṁ hoti paṭipakkhena avihatattā. Anto-appanāyaṁ pana pītipharaṇena sabbo kāyo sukhokkanto hoti. Sukhokkantakāyassa ca suṭṭhu niruddhaṁ hoti dukkhindriyaṁ paṭipakkhena vihatattā. Nānāvajjane eva ca dutiyajjhānūpacāre pahīnassa domanassindriyassa yasmā etaṁ vitakkavicārappaccayepi kāyakilamathe, cittupaghāte ca sati uppajjati, vitakkavicārābhāve neva uppajjati. Yattha pana uppajjati, tattha vitakkavicārabhāve. Appahīnā eva ca dutiyajjhānūpacāre vitakkavicārāti tatthassa siyā uppatti appahīnapaccayattā. Na tveva dutiyajjhāne pahīnapaccayattā. Tathā tatiyajjhānūpacāre pahīnassāpi sukhindriyassa pītisamuṭṭhānapaṇītarūpaphuṭakāyassa siyā uppatti, na tveva tatiyajjhāne. Tatiyajjhāne hi sukhassa

1. Saṁ 3. 188 piṭṭhe.

paccayabhūtā pīti sabbaso niruddhāti. Tathā catutthajjhānūpacāre pahīnassāpi somanassindriyassa āsannattā, appanāppattāya upekkhāya abhāvena sammā anatikkantattā ca siyā uppatti, na tveva catutthajjhāne. Tasmā eva ca "etthuppannaṁ dukkhindriyaṁ aparisesaṁ nirujjhatī"ti tattha tattha aparisesaggahaṇaṁ katanti.

Etthāha "athevaṁ tassa tassa jhānassūpacāre pahīnāpi etā vedanā idha kasmā samāharī"ti. Sukhaggahaṇatthaṁ. Yā hi ayaṁ "adukkhamasukhan"ti ettha adukkhamasukhā vedanā vuttā, sā sukhumā atidubbiññeyyā, na sakkā sukhena gahetuṁ. Tasmā yathā nāma duṭṭhassa yathā vā tathā vā upasaṅkamitvā gahetuṁ asakkuṇeyyassa goṇassa gahaṇatthaṁ gopo ekasmiṁ vaje sabbe gāvo samāharati, athekekaṁ nīharanto paṭipāṭiyā āgataṁ "ayaṁ so, gaṇhatha nan"ti tampi gāhāpayati. Evameva Bhagavā sukhaggahaṇatthaṁ sabbā etā samāhari. Evañhi samāhaṭā etā dassetvā "yaṁ neva sukhaṁ na dukkhaṁ na somanassaṁ na domanassaṁ, ayaṁ adukkhamasukhā vedanā"ti sakkā hoti esā gāhayituṁ.

Apica adukkhamasukhāya cetovimuttiyā paccayadassanatthañcāpi etā vuttāti veditabbā. Dukkhappahānādayo[1] hi tassā paccayā. Yathāha—cattāro kho āvuso paccayā adukkhamasukhāya cetovimuttiyā samāpattiyā. Idhāvuso bhikkhu sukhassa ca pahānā -pa- catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, ime kho āvuso cattāro paccayā adukkhamasukhāya cetovimuttiyā samāpattiyāti[2]. Yathā vā aññattha pahīnāpi sakkāyadiṭṭhi-ādayo tatiyamaggassa vaṇṇabhaṇanatthaṁ tattha pahīnāti vuttā. Evaṁ vaṇṇabhaṇanatthampetassa jhānassetā idha vuttātipi veditabbā. Paccayaghātena vā ettha rāgadosānaṁ atidūrabhāvaṁ dassetumpetā vuttāti veditabbā. Etāsu hi sukhaṁ somanassassa paccayo, somanassaṁ rāgassa, dukkhaṁ domanassassa, domanassaṁ dosassa. Sukhādighātena ca te sappaccayā rāgadosā hatāti atidūre hontīti.

Adukkhamasukhanti dukkhābhāvena adukkhaṁ, sukhābhāvena asukhaṁ, etenettha dukkhasukhapaṭipakkhabhūtaṁ tatiyavedanaṁ dīpeti, na dukkhasukhābhāvamattaṁ.

---

1. Sukhappahānādayo (bahūsu)

2. Ma 1. 370 piṭṭhe.

Tatiyavedanā nāma adukkhamasukhā, upekkhātipi vuccati. Sā iṭṭhāniṭṭhaviparītānubhavanalakkhaṇā, majjhattarasā, avibhūtapaccupaṭṭhānā, sukhanirodhapadaṭṭhānāti veditabbā. **Upekkhāsatipārisuddhin**ti upekkhāya janitasatipārisuddhiṁ. Imasmiñhijhāne suparisuddhāsati. Yā ca tassā satiyā pārisuddhi, sā upekkhāya katā na aññena. Tasmā etaṁ "upekkhāsatipārisuddhin"ti vuccati. **Vibhaṅge**pi vuttaṁ "ayaṁ sati imāya upekkhāya visadā hoti parisuddhā pariyodātā, tena vuccati upekkhāsatipārisuddhin"ti[1]. Yāya ca upekkhāya ettha satiyā pārisuddhi hoti, sā atthato tatramajjhattatā veditabbā. Na kevalañcettha tāya satiyeva parisuddhā, apica kho sabbepi sampayuttadhammā, satisīsena pana desanā vuttā.

Tattha kiñcāpi ayaṁ upekkhā heṭṭhāpi tīsu jhānesu vijjati, yathā pana divā sūriyappabhābhibhavā, sommabhāvena ca attano upakārakattena vā sabhāgāya rattiyā alābhā divā vijjamānāpi candalekhā aparisuddhā hoti apariyodātā, evamayampi tatramajjhattupekkhācandalekhā vitakkavicārādipaccanīkadhammatejābhibhavā, sabhāgāya ca upekkhāvedanārattiyā alābhā vijjamānāpi paṭhamādijjhānabhedesu aparisuddhā hoti. Tassā ca aparisuddhāya divā aparisuddhacandalekhāya pabhā viya sahajātāpi sati-ādayo aparisuddhāva honti. Tasmā tesu ekampi "upekkhāsatipārisuddhin"ti na vuttaṁ. Idha pana vitakkādipaccanīkadhammatejātibhavābhāvā, sabhāgāya ca upekkhāvedanārattiyā paṭilābhā ayaṁ tatramajjhattupekkhācandalekhā ativiya parisuddhā, tassā parisuddhattā parisuddhacandalekhāya pabhā viya sahajātāpi sati-ādayo parisuddhā honti pariyodātā, tasmā idameva "upekkhāsatipārisuddhin"ti vuttanti veditabbaṁ.

Catutthanti gaṇanānupubbato catutthaṁ, idaṁ catutthaṁ samāpajjatītipi catutthaṁ. **Jhānan**ti ettha yathā tatiyaṁ upekkhādīhi pañcaṅgikaṁ, evamidaṁ upekkhādīhi tivaṅgikaṁ. Yathāha "jhānanti upekkhā sati cittassekaggatā"ti[1]. Pariyāyo eva ceso, ṭhapetvā pana satiṁ upekkhekaggatameva[2] gahetvā nippariyāyena duvaṅgikamevetaṁ hoti. Yathāha "katamaṁ

1. Abhi 2. 271 piṭṭhe. 2. Upekkhāvedanameva (sabbattha)

tasmiṁ samaye duvaṅgikaṁ jhānaṁ hoti? Upekkhā cittassekaggatā"ti[1]. Sesaṁ vuttanayamevāti.

Catutthajjhānakathā niṭṭhitā.

Pubbenivāsakathā

12. Iti imāni cattāri jhānāni kesañci cittekaggatatthāni honti, kesañci vipassanāpādakāni, kesañci abhiññāpādakāni, kesañci nirodhapādakāni, kesañci bhavokkamanatthāni. Tattha khīṇāsavānaṁ cittekaggatatthāni honti. Te hi samāpajjitvā "ekaggacittā sukhaṁ divasaṁ viharissāmā"ti iccevaṁ kasiṇaparikammaṁ katvā aṭṭha samāpattiyo nibbattenti. Sekkhaputhujjanānaṁ "samāpattito vuṭṭhāya samāhitena cittena vipassissāmā"ti nibbattentānaṁ vipassanāpādakāni honti. Ye pana aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā abhiññāpādakaṁ jhānaṁ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya "ekopi hutvā bahudhā hotī"ti vuttanayā abhiññāyo patthentā nibbattenti, tesaṁ abhiññāpādakāni honti. Ye pana aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā "nirodhasamāpattiṁ samāpajjitvā sattāhaṁ acittakā hutvā diṭṭheva dhamme nirodhaṁ nibbānaṁ patvā sukhaṁ viharissāmā"ti nibbattenti, tesaṁ nirodhapādakāni honti. Ye pana aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā "aparihīnajjhānā hutvā brahmaloke uppajjissāmā"ti nibbattenti, tesaṁ bhavokkamanatthāni honti.

Bhagavatā panidaṁ catutthajjhānaṁ Bodhirukkhamūle nibbattitaṁ, taṁ tassa vipassanāpādakañceva ahosi abhiññāpādakañca nirodhapādakañca sabbakiccasādhakañca sabbalokiyalokuttaraguṇadāyakanti veditabbaṁ. Yesañca guṇānaṁ dāyakaṁ ahosi, tesaṁ ekadesaṁ dassento **"so evaṁ samāhite citte"**ti-ādimāha.

Tattha **so**ti so ahaṁ. **Evan**ti catutthajjhānakkamanidassanametaṁ, iminā kamena catutthajjhānaṁ paṭilabhitvāti vuttaṁ hoti. **Samāhite**ti iminā

---

1. Abhi 1. 46 piṭṭhe peyyāle.

catutthajjhānasamādhinā samāhite. **Citte**ti rūpāvacaracitte. **Parisuddhe**ti-ādīsu pana upekkhāsatipārisuddhibhāvena **parisuddhe.** Parisuddhattāyeva **pariyodāte,** pabhassareti vuttaṁ hoti. Sukhādīnaṁ paccayānaṁ ghātena vihatarāgādi-aṅgaṇattā **anaṅgaṇe.** Anaṅgaṇattāyeva ca **vigatūpakkilese.** Aṅgaṇena hi cittaṁ upakkilissati. Subhāvitattā **mudubhūte,** vasībhāvappatteti vuttaṁ hoti. Vase[1] vattamānaṁ hi cittaṁ mudūti vuccati. Muduttāyeva ca **kammaniye** kammakkhame kammayoggeti vuttaṁ hoti. Mudu hi cittaṁ kammaniyaṁ hoti sudhantamiva suvaṇṇaṁ, tadubhayampi ca subhāvitattā eva. Yathāha—nāhaṁ bhikkhave aññaṁ ekadhammampi samanupassami, yaṁ evaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ mudu ca hoti kammaniyañca, yathayidaṁ bhikkhave cittanti[2].

Etesu parisuddhabhāvādīsu ṭhitattā **ṭhite.** Ṭhitattāyeva **āneñjappatte,** acale niriñjaneti vuttaṁ hoti. Mudukammaññabhāvena vā attano vase ṭhitattā **ṭhite,** saddhādīhi pariggahitattā **āneñjappatte.** Saddhāpariggahitaṁ hi cittaṁ assaddhiyena na iñjati, vīriyapariggahitaṁ kosajjena na iñjati, satipariggahitaṁ pamādena na iñjati, samādhipariggahitaṁ uddhaccena na iñjati, paññāpariggahitaṁ avijjāya na iñjati, obhāsagataṁ kilesandhakārena na iñjati. Imehi chahi dhammehi pariggahitaṁ āneñjappattaṁ cittaṁ hoti. Evaṁ aṭṭhaṅgasamannāgataṁ cittaṁ abhinīhārakkhamaṁ hoti abhiññāsacchikaraṇīyānaṁ dhammānaṁ abhiññāsacchikiriyāya.

Aparo nayo—catutthajjhānasamādhinā **samāhite.** Nīvaraṇadūrībhāvena **parisuddhe.** Vitakkādisamatikkamena **pariyodāte.** Jhānappaṭilābhapaccayānaṁ pāpakānaṁ icchāvacarānaṁ abhāvena **anaṅgaṇe.** Abhijjhādīnaṁ cittupakkilesānaṁ vigamena **vigatūpakkilese.** Ubhayampi cetaṁ **anaṅgaṇavattha**suttānusārena[3] veditabbaṁ. Vasippattiyā **mudubhūte.** Iddhipādabhāvūpagamena **kammaniye.** Bhāvanāpāripūriyā paṇītabhāvūpagamena **ṭhite āneñjappatte,** yathā āneñjappattaṁ hoti, evaṁ ṭhiteti attho. Evampi aṭṭhaṅgasamannāgataṁ cittaṁ abhinīhārakkhamaṁ hoti abhiññāsacchikaraṇīyānaṁ dhammānaṁ abhiññāsacchikiriyāya, pādakaṁ padaṭṭhānabhūtanti attho.

---

1. Vasīvasena (Ka) 2. Aṁ 1. 4 piṭṭhe. 3. Ma 1. 29, 43 piṭṭhesu.

Pubbenivāsānussatiñāṇāyāti evaṁ abhiññāpādake jāte etasmiṁ citte pubbenivāsānussatimhi yaṁ ñāṇaṁ, tadatthāya. Tattha **pubbenivāso**ti pubbe atītajātīsu nivutthakkhandhā. **Nivutthā**ti ajjhāvutthā anubhūtā attano santāne uppajjitvā niruddhā, nivutthadhammā vā **nivutthā,** gocaranivāsena nivutthā, attano viññāṇena viññātā paricchinnā, paraviññāṇaviññātāpi vā chinnavaṭumakānussaraṇādīsu. **Pubbenivāsānussatī**ti yāya satiyā pubbenivāsaṁ anussarati, sā pubbenivāsānussati. **Ñāṇan**ti tāya satiyā sampayuttañāṇaṁ. Evamimassa pubbenivāsānussatiñāṇassa atthāya pubbenivāsānussatiñāṇāya, etassa ñāṇassa adhigamāya pattiyāti vuttaṁ hoti. **Abhininnāmesin**ti abhinīhariṁ.

Soti so ahaṁ. **Anekavihitan**ti anekavidhaṁ, anekehi vā pakārehi pavattitaṁ, saṁvaṇṇitanti attho. **Pubbenivāsan**ti samanantarātītaṁ bhavaṁ ādiṁ katvā tattha tattha nivutthasantānaṁ. **Anussarāmī**ti "ekampi jātiṁ, dvepi jātiyo"ti evaṁ jātipaṭipātiyā anugantvā anugantvā sarāmi, anudeva vā sarāmi, citte abhininnāmitamatte eva sarāmīti dasseti. Pūritapāramīnañhi mahāpurisānaṁ parikammakaraṇaṁ natthi, tena te cittaṁ abhininnāmetvāva saranti. Ādikammikakulaputtā pana parikammaṁ katvāva saranti, tasmā tesaṁ vasena parikammaṁ vattabbaṁ siyā. Taṁ pana vuccamānaṁ atibhāriyaṁ vinayanidānaṁ karoti, tasmā taṁ na vadāma. Atthikehi pana **Visuddhimagge**[1] vuttanayeneva gahetabbaṁ, idha pana Pāḷimeva vaṇṇayissāma.

Seyyathidanti āraddhappakāradassanatthe nipāto. Teneva yvāyaṁ pubbenivāso āraddho, tassa pakārappabhedaṁ dassento **ekampi jatin**ti-ādimāha. Tattha **ekampi jātin**ti ekampi paṭisandhimūlaṁ cutipariyosānaṁ ekabhavapariyāpannaṁ khandhasantānaṁ. Esa nayo **dvepi jātiyo**ti-ādīsu. **Anekepi saṁvaṭṭakappe**ti-ādīsu pana parihāyamāno kappo **saṁvaṭṭakappo,** vaḍḍhamāno **vivaṭṭakappo**ti veditabbo. Tattha saṁvaṭṭena **saṁvaṭṭaṭṭhāyī** gahito hoti taṁmūlakattā. Vivaṭṭena ca **vivaṭṭaṭṭhāyī.** Evañhi sati yāni tāni "cattārimāni bhikkhave kappassa asaṅkhyeyyāni. Katamāni cattāri? Saṁvaṭṭo saṁvaṭṭaṭṭhāyī vivaṭṭo vivaṭṭaṭṭhāyī"ti[2] vuttāni, tāni sabbāni pariggahitāni honti.

---

1. Visuddhi 2. 42 piṭṭhādīsu.
2. Aṁ 1. 460 piṭṭhe, Pāḷisaṁkhittā.

Tattha tayo saṁvaṭṭā tejosaṁvaṭṭo, āposaṁvaṭṭo, vāyosaṁvaṭṭoti. Tisso saṁvaṭṭasīmā Ābhassarā, Subhakiṇhā, Vehapphalāti. Yadā kappo tejena saṁvaṭṭati, Ābhassarato heṭṭhā agginā ḍayhati. Yadā udakena saṁvaṭṭati, Subhakiṇhato heṭṭhā udakena vilīyati. Yadā vātena saṁvaṭṭati, Vehapphalato heṭṭhā vātena viddhaṁsiyati. Vitthārato pana sadāpi ekaṁ Buddhakkhettaṁ vinassati.

Buddhakkhettaṁ nāma tividhaṁ hoti jātikkhettaṁ, āṇākkhettaṁ, visayakkhettañca. Tattha **jātikkhettaṁ** dasasahassacakkavāḷapariyantaṁ hoti, yaṁ Tathāgatassa paṭisandhi-ādīsu kampati. **Āṇākkhettaṁ** koṭisatasahassacakkavāḷapariyantaṁ hoti, yattha Ratanaparittaṁ Khandhaparittaṁ Dhajaggaparittaṁ Āṭānāṭiyaparittaṁ Moraparittanti imesaṁ parittānaṁ ānubhāvo pavattati. **Visayakkhettaṁ** pana anantaṁ aparimāṇaṁ, yaṁ "yāvatā vā pana ākaṅkheyyā"ti[1] vuttaṁ, yattha yaṁ yaṁ ākaṅkhati, taṁ taṁ anussarati. Evametesu tīsu Buddhakkhettesu ekaṁ āṇākkhettaṁ vinassati, tasmiṁ pana vinassante jātikkhettampi vinaṭṭhameva hoti, vinassantañca ekatova vinassati, saṇṭhatantampi ekatova saṇṭhahati. Tassa vināso ca saṇṭhahanañca **Visuddhimagge**[2] vuttaṁ, atthikehi tato gahetabbaṁ.

Ye panete saṁvaṭṭavivaṭṭā vuttā, etesu Bhagavā Bodhimaṇḍe sammāsambodhiṁ abhisambujjhanatthāya nisinno anekepi saṁvaṭṭakappe, anekepi vivaṭṭakappe, anekepi saṁvaṭṭavivaṭṭakappe sari. Kathaṁ? **"Amutrāsin"**ti-ādinā nayena. Tattha **amutrāsin**ti amumhi saṁvaṭṭakappe ahaṁ amumhi bhave vā yoniyā vā gatiyā vā viññāṇaṭṭhitiyā vā sattāvāse vā sattanikāye vā ahosiṁ. **Evaṁnāmo**ti Vessantaro vā Jotipālo vā. **Evaṁgotto**ti bhaggavo vā Gotamo vā. **Evaṁvaṇṇo**ti odāto vā sāmo vā. **Evamāhāro**ti sālimaṁsodanāhāro vā pavattaphalabhojano vā. **Evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī**ti anekappakārena kāyikacetasikānaṁ, sāmisanirāmisādippabhedānaṁ vā sukhadukkhānaṁ paṭisaṁvedī. **Evamāyupariyanto**ti evaṁ vassasataparamāyupariyanto vā caturāsītikappasahassaparamāyupariyanto vā.

---

1. Aṁ 1. 229 piṭṭhe.
2. Visuddhi 2. 44 piṭṭhādīsu.

So tato cuto amutra udapādinti so ahaṁ tato bhavato, yonito, gatito, viññāṇaṭṭhitito, sattāvāsabho, sattanikāyato vā cuto puna amukasmiṁ nāma bhave, yoniyā, gatiyā, viññāṇaṭṭhitiyā, sattāvāse, sattanikāye vā udapādiṁ. **Tatrāpāsin**ti atha tatrāpi bhave, yoniyā, gatiyā, viññāṇaṭṭhitiyā, sattāvāse, sattanikāye vā puna ahosiṁ. **Evaṁnāmo**ti-ādi vuttanayameva.

Atha vā yasmā **amutrāsin**ti idaṁ anupubbena ārohantassa yāvadicchakaṁ saraṇaṁ, **so tato cuto**ti paṭinivattantassa paccavekkhaṇaṁ, tasmā **idhūpapanno**ti imissā idhūpapattiyā anantaraṁ amutra udapādinti Tusitabhavanaṁ sandhāyāhāti veditabbaṁ. **Tatrāpāsiṁ evaṁnāmo**ti tatrāpi Tusitabhavane **Setaketu** nāma devaputto ahosiṁ. **Evaṁgotto**ti tāhi devatāhi saddhiṁ ekagotto. **Evaṁvaṇṇo**ti suvaṇṇavaṇṇo. **Evamāhāro**ti dibbasudhāhāro. **Evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī**ti evaṁ dibbasukhappaṭisaṁvedī. Dukkhaṁ pana saṅkhāradukkhamattameva. **Evamāyupariyanto**ti evaṁ sattapaññāsavassakoṭisaṭṭhivassasatasahassāyupariyanto. **So tato cuto**ti so ahaṁ tato Tusitabhavanato cuto. **Idhūpapanno**ti idha Mahāmāyāya deviyā kucchimhi nibbatto.

Itīti evaṁ. **Sākāraṁ sa-uddesan**ti nāmagottavasena sa-uddesaṁ, vaṇṇādivasena sākāraṁ. Nāmagottavasena hi satto "Datto, Tisso, Gotamo"ti uddisīyati, vaṇṇādīhi odāto sāmoti nānattato paññāyati. Tasmā nāmagottaṁ uddeso, itare ākārā. Kiṁ pana Buddhāyeva pubbenivāsaṁ sarantīti? Vuccate, na Buddhāyeva, Paccekabuddha Buddhasāvaka titthiyāpi, no ca kho avisesena. Titthiyā hi cattālīsaṁyeva kappe saranti, na tato paraṁ, kasmā? Dubbalapaññattā. Tesañhi nāmarūpaparicchedavirahato dubbalā paññā hoti. Sāvakesu pana asītimahāsāvakā kappasatasahassaṁ saranti. Dve aggasāvakā ekamasaṅkhyeyyaṁ, satasahassañca. Paccekabuddhā dve asaṅkhyeyyāni, satasahassañca. Ettako hi tesaṁ abhinīhāro. Buddhānaṁ pana paricchedo natthi, yāva icchanti, tāva saranti. Titthiyā ca khandhapaṭipāṭimeva saranti, paṭipāṭiṁ muñcitvā cutipaṭisandhivasena sarituṁ na sakkonti. Tesañhi andhānaṁ viya icchitappadesokkamanaṁ natthi. Sāvakā ubhayathāpi saranti. Tathā

Paccekabuddhā. Buddhā pana khandhapaṭipāṭiyāpi cutipaṭisandhivasenapi sīhokkantavasenapi anekāsu kappakoṭīsu heṭṭhā vā upari vā yaṁ yaṁ ṭhānaṁ ākaṅkhanti, taṁ sabbaṁ sarantiyeva.

Ayaṁ kho me brāhmaṇāti-ādīsu **me**ti mayā. **Vijjā**ti viditakaraṇaṭṭhena vijjā. Kiṁ viditaṁ karoti? Pubbenivāsaṁ. **Avijjā**ti tasseva pubbenivāsassa aviditakaraṇaṭṭhena tappaṭicchādakamoho vuccati. **Tamo**ti sveva moho tappaṭicchādakaṭṭhena "tamo"ti vuccati. **Āloko**ti sāyeva vijjā obhāsakaraṇaṭṭhena "ālolo"ti vuccati. Ettha ca vijjā adhigatāti ayaṁ attho, sesaṁ pasaṁsāvacanaṁ. Yojanā panettha ayaṁ kho me vijjā adhigatā, tassa me adhigatavijjassa avijjā vihatā, vinaṭṭhāti attho. Kasmā? Yasmā vijjā uppannā. Esa nayo itarasmimpi padadvaye.

Yathā tanti ettha **yathā**ti opammatthe. **Tan**ti nipāto. Satiyā avippavāsena **appamattassa.** Vīriyātāpena **ātāpino.** Kāye ca jīvite ca anapekkhatāya **pahitattassa,** pesitacittassāti attho. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā appamattassa ātāpino pahitattassa viharato avijjā vihaññeyya, vijjā uppajjeyya, tamo vihaññeyya, āloko uppajjeyya. Evameva mama avijjā vihatā, vijjā uppannā, tamo vihato, āloko uppanno. Etassa me padhānānuyogassa anurūpameva phalaṁ laddhanti.

Ayaṁ kho me brāhmaṇa paṭhamā abhinibbhidā ahosi kukkuṭacchāpakasseva aṇḍakosamhāti ayaṁ kho mama brāhmaṇa pubbenivāsānussatiñāṇamukhatuṇḍakena pubbe nivutthakkhandhapaṭicchādakaṁ avijjaṇḍakosaṁ padāletvā paṭhamā abhinibbhidā paṭhamā nikkhanti paṭhamā ariyajāti ahosi, kukkuṭacchāpakasseva mukhatuṇḍakena vā pādanakhasikhāya vā aṇḍakosaṁ padāletvā tamhā aṇḍakosamhā abhinibbhidā nikkhanti kukkuṭanikāye paccājātīti.

Pubbenivāsakathā niṭṭhitā.

Dibbacakkhuñāṇakathā

13. **So evaṁ -pa- cutūpapātañāṇāyā**ti cutiyā ca upapāte ca ñāṇāya, yena ñāṇena sattānaṁ cuti ca upapāto ca ñāyati, tadatthanti vuttaṁ hoti. **Cittaṁ abhininnāmesin**ti parikammacittaṁ nīhariṁ. **So dibbena -pa- passāmī**ti ettha pana pūritapāramīnaṁ mahāsattānaṁ parikammakaraṇaṁ natthi. Te hi citte abhininnāmitamatte eva dibbena cakkhunā satte passanti, ādikammikakulaputtā pana parikammaṁ katvā. Tasmā tesaṁ vasena parikammaṁ vattabbaṁ siyā. Taṁ pana vuccamānaṁ atibhāriyaṁ vinayanidānaṁ karoti, tasmā taṁ na vadāma. Atthikehi pana **Visuddhimagge**[1] vuttanayena gahetabbaṁ, idha pana Pāḷimeva vaṇṇayissāma.

Soti so ahaṁ. **Dibbenā**ti-ādīsu dibbasadisattā **dibbaṁ.** Devatānañhi sucaritakammanibbattaṁ pittasemharuhirādīhi apalibuddhaṁ upakkilesavinimuttatāya dūrepi ārammaṇasampaṭicchanasamatthaṁ dibbaṁ pasādacakkhu hoti. Idañcāpi vīriyabhāvanābalanibbattaṁ ñāṇacakkhu tādisamevāti dibbasadisattā dibbaṁ, dibbavihāravasena paṭiladdhattā, attanā ca dibbavihārasannissitattāpi dibbaṁ, ālokapariggahena mahājutikattāpi dibbaṁ, tirokuṭṭādigatarūpadassanena mahāgatikattāpi dibbaṁ. Taṁ sabbaṁ saddasatthānusārena veditabbaṁ. Dassanaṭṭhena **cakkhu.** Cakkhukiccakaraṇena cakkhumivātipi cakkhu. Cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetuttā **visuddhaṁ.** Yo hi cutimattameva passati, na upapātaṁ, so ucchedadiṭṭhiṁ gaṇhāti. Yo upapātamattameva passati, na cutiṁ, so navasattapātubhāvadiṭṭhiṁ gaṇhāti. Yo pana tadubhayaṁ passati, so yasmā duvidhampi taṁ diṭṭhigataṁ ativattati, tasmāssa taṁ dassanaṁ diṭṭhivisuddhihetu hoti, tadubhayañca Bhagavā addasa. Tenetaṁ vuttaṁ "cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetuttā visuddhan"ti.

Ekādasa-upakkilesavirahato vā visuddhaṁ. Bhagavato hi ekādasa-upakkilesavirahitaṁ dibbacakkhu. Yathāha—so kho ahaṁ Anuruddha "vicikicchā cittassa upakkileso"ti iti viditvā vicikicchaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. "Amanasikāro -pa-. Thinamiddhaṁ. Chambhitattaṁ. Uppilaṁ[2]. Duṭṭhullaṁ. Accāraddhavīriyaṁ. Atilīnavīriyaṁ. Abhijappā. Nānattasaññā.

1. Visuddhi 2. 53 piṭṭhe.
2. Ubbillāvitaṁ (Sī), ubbillaṁ (Syā), uppilavaṁ (Ka)

"atinijjhāyitattaṁ rūpānaṁ cittassa upakkileso"ti iti viditvā atinijjhāyitattaṁ rūpānaṁ cittassa upakkilesaṁ pajahiṁ. So kho ahaṁ Anuruddha appamatto ātāpī pahitatto viharanto obhāsaṁ hi kho sañjānāmi, na ca rūpāni passāmi. Rūpāni hi kho passāmi, na ca obhāsaṁ sañjānāmīti[1] evamādi. Tadevaṁ ekādasupakkilesavirahato visuddhaṁ.

Manussūpacāraṁ atikkamitvā rūpadassanena **atikkantamānusakaṁ,** mānusakaṁ vā maṁsacakkhuṁ atikkantattā atikkantamānusakanti peditabbaṁ. Tena dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena.

Satte passāmīti manussamaṁsacakkhunā[2] viya satte passāmi dakkhāmi olokemi. **Cavamāne upapajjamāne**ti ettha cutikkhaṇe vā upapattikkhaṇe vā dibbacakkhunā daṭṭhuṁ na sakkā. Ye pana āsannacutikā idāni cavissanti, te cavamānā. Ye ca gahitapaṭisandhikā sampatinibbattā vā, te **upapajjamānā**ti adhippetā. Te evarūpe cavamāne upapajjamāne ca passāmīti dasseti. **Hīne**ti mohanissandayuttattā hīnānaṁ jātikulabhogādīnaṁ vasena hīḷite ohīḷite uññāte avaññāte. **Paṇīte**ti amohanissandayuttattā tabbiparīte. **Suvaṇṇe**ti adosanissandayuttattā iṭṭhakantamanāpavaṇṇayutte. **Dubbaṇṇe**ti dosanissandayuttattā aniṭṭhākanta-amanāpavaṇṇayutte. Abhirūpe virūpetipi attho. **Sugate**ti sugatigate, alobhanissandayuttattā vā aḍḍhe mahaddhane. **Duggate**ti duggatigate, lobhanissandayuttattā vā dalidde appannapāne. **Yathākammūpage**ti yaṁ yaṁ kammaṁ upacitaṁ, tena tena upagate. Tattha purimehi "cavamāne"ti-ādīhi dibbacakkhukiccaṁ vuttaṁ, iminā pana padena yathākammūpagañāṇakiccaṁ.

Tassa ca ñāṇassa ayamuppattikkamo—so heṭṭhā nirayābhimukhaṁ ālokaṁ vaḍḍhetvā nerayikasatte passati mahantaṁ dukkhamanubhavamāne, taṁ dassanaṁ dibbacakkhukiccameva. So evaṁ manasi karoti "kiṁ nu kho kammaṁ katvā ime sattā etaṁ dukkhamanubhavantī"ti, athassa "idaṁ nāma katvā"ti taṁkammārammaṇaṁ ñāṇaṁ uppajjati. Tathā upari devalokābhimukhaṁ ālokaṁ vaḍḍhetvā nandanavana, missakavana, phārusakavanādīsu satte passati mahāsampattiṁ anubhavamāne, tampi dassanaṁ dibbacakkhukiccameva. So evaṁ manasi

1. Ma 3. 199 piṭṭhe.
2. Manusso maṁsacakkhunā (Sī, Syā), manussā maṁsacakkhunā (?)

karoti "kiṁ nu kho kammaṁ katvā ime sattā etaṁ sampattiṁ anubhavantī"ti athassa "idaṁ nāma katvā"ti taṁkammārammaṇaṁ ñāṇaṁ uppajjati. Idaṁ yathākammūpagañāṇaṁ nāma. Imassa visuṁ parikammaṁ nāma natthi. Yathā cimassa, evaṁ anāgataṁsañāṇassapi. Dibbacakkhupādakāneva hi imāni dibbacakkhunā saheva ijjhanti.

Kāyaduccaritenāti-ādīsu duṭṭhu caritaṁ, duṭṭhaṁ[1] vā caritaṁ kilesapūtikattāti duccaritaṁ, kāyena duccaritaṁ, kāyato vā uppannaṁ duccaritanti **kāyaduccaritaṁ.** Evaṁ vacīmanoduccaritānipi daṭṭhabbāni. **Samannāgatā**ti samaṅgībhūtā. **Ariyānaṁ upavādakā**ti Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakānaṁ ariyānaṁ antamaso gihisotāpannānampi anatthakāmā hutvā antimavatthunā vā guṇaparidhaṁsanena vā upavādakā, akkosakā garahakāti vuttaṁ hoti. Tattha "natthi imesaṁ samaṇadhammo, assamaṇā ete"ti vadanto antimavatthunā upavadati. "Natthi imesaṁ jhānaṁ vā vimokkho vā maggo vā phalaṁ vā"ti vadanto guṇaparidhaṁsanena upavadatīti veditabbo. So ca jānaṁ vā upavadeyya ajānaṁ vā, ubhayathāpi ariyūpavādova hoti, bhāriyaṁ kammaṁ saggāvaraṇaṁ, maggāvaraṇañca, satekicchaṁ pana hoti. Tassa ca āvibhāvatthaṁ idaṁ vatthumudāharanti—

Aññatarasmiṁ kira gāme eko thero ca daharabhikkhu ca piṇḍāya caranti, te paṭhamaghareyeva uḷuṅkamattaṁ uṇhayāguṁ labhiṁsu. Therassa ca kucchivāto atthi, so cintesi "ayaṁ yāgu mayhaṁ sappāyā, yāva na sītalā hoti, tāva naṁ pivāmī"ti. So manussehi ummāratthāya āhaṭe dārukkhandhe nisīditvā taṁ pivi. Itaro taṁ jigucchi "aticchāto vatāyaṁ mahallako, amhākaṁ lajjitabbakaṁ akāsī"ti. Thero gāme caritvā vihāraṁ gantvā daharabhikkhuṁ āha "atthi te āvuso imasmiṁ sāsane patiṭṭhā"ti. Āma bhante sotāpanno ahanti. Tena hāvuso uparimaggatthāya vāyāmaṁ mā akāsi, khīṇāsavo tayā upavaditoti. So taṁ khamāpesi, tenassa taṁ pākatikaṁ ahosi. Tasmā yo aññopi ariyaṁ upavadati, tena gantvā sace attanā vuḍḍhataro hoti, "ahaṁ āyasmantaṁ idañcidañca avacaṁ, taṁ me khamāhī"ti khamāpetabbo. Sace navakataro hoti, vanditvā ukkuṭikaṁ nisīditvā añjaliṁ paggahetvā

1. Duṭṭhuṁ (Ka)

"ahaṁ bhante tumhe idañcidañca avacaṁ, taṁ me khamathā"ti khamāpetabbo. Sace so nakkhamati, disāpakkanto vā hoti. Ye tasmiṁ vihāre bhikkhū vasanti, tesaṁ santikaṁ gantvā sace attanā vuḍḍhataro hoti, ṭhitakeneva, sace navakataro, ukkuṭikaṁ nisīditvā añjaliṁ paggahetvā "ahaṁ bhante asukaṁ nāma āyasmantaṁ idañcidañca avacaṁ, khamatu me so āyasmā"ti evaṁ vadantena khamāpetabbo. Sace so parinibbuto hoti, parinibbutamañcaṭṭhānaṁ gantvā yāva sivathikaṁ gantvāpi khamāpetabbo. Evaṁ kate saggāvaraṇañca maggāvaraṇañca na hoti, pākatikameva hoti.

Micchādiṭṭhikāti viparītadassanā. **Micchādiṭṭhikammasamādānā**ti micchādiṭṭhivasena samādinnanānāvidhakammā, ye ca micchādiṭṭhimūlakesu kāyakammādīsu aññepi samādapenti. Tattha vacīduccaritaggahaṇeneva ariyūpavāde, manoduccaritaggahaṇena ca micchādiṭṭhiyā saṅgahitāyapi imesaṁ dvinnaṁ puna vacanaṁ mahāsāvajjabhāvadassanatthanti veditabbaṁ. Mahāsāvajjo hi ariyūpavādo ānantariyasadiso. Yathāha—seyyathāpi Sāriputta bhikkhu sīlasampanno samādhisampanno paññāsampanno diṭṭheva dhamme aññaṁ ārādheyya, evaṁsampadamidaṁ Sāriputta vadāmi taṁ vācaṁ appahāya taṁ cittaṁ appahāya taṁ diṭṭhiṁ appaṭinissajjitvā yathābhataṁ nikkhitto, evaṁ nirayeti[1].

Micchādiṭṭhito ca mahāsāvajjataraṁ nāma aññaṁ natthi. Yathāha—nāhaṁ bhikkhave aññaṁ ekadhammampi samanupassāmi, yaṁ evaṁ mahāsāvajjaṁ, yathayidaṁ micchādiṭṭhi, micchādiṭṭhiparamāni bhikkhave vajjānīti[2].

Kāyassa bhedāti upādinnakkhandhapariccāgā. **Paraṁ maraṇā**ti tadanantaraṁ abhinibbattakkhandhaggahaṇe[3]. Athavā **kāyassa bhedā**ti jīvitindriyassupacchedā. **Paraṁ maraṇā**ti cuticittato uddhaṁ. **Apāyan**ti evamādi sabbaṁ nirayavevacanaṁ. Nirayo hi saggamokkhahetubhūtā puññasammatā ayā apetattā, sukhānaṁ vā āyassa abhāvā **apāyo.** Dukkhassa gati paṭisaraṇanti **duggati,** dosabahulatāya vā duṭṭhena kammunā nibbattā gatīti **duggati.** Vivasā nipatanti ettha dukkaṭakārinoti **vinipāto,** vinassantā vā ettha nipatanti sambhijjamānaṅgapaccaṅgāti **vinipāto.** Natthi ettha assādasaññito ayoti **nirayo.**

1. Ma 1. 102 piṭṭhādīsu. 2. Aṁ 1. 35 piṭṭhe. 3. Abhinibbattakkhandhaggahaṇā (Syā)

Atha vā apāyaggahaṇena tiracchānayoniṁ dīpeti. Tiracchānayoni hi apāyo sugatiyā apetattā. Na duggati mahesakkhānaṁ nāgarājādīnaṁ sambhavato. Duggatiggahaṇena pettivisayaṁ dīpeti. So hi apāyo ceva duggati ca sugatito apetattā, dukkhassa ca gatibhūtattā, na tu vinipāto asurasadisaṁ avinipatitattā, petamahiddhikānañhi vimānānipi nibbattanti. Vinipātaggahaṇena asurakāyaṁ dīpeti. So hi yathāvuttenatthena apāyo ceva duggati ca sabbasamussayehi ca vinipatitattā vinipātoti vuccati. Nirayaggahaṇena avīci-ādi-anekappakāraṁ nirayameva dīpeti. **Upapannā**ti upagatā, tattha abhinibbattāti adhippāyo. Vuttavipariyāyena sukkapakkho veditabbo.

Ayaṁ pana viseso—ettha sugatiggahaṇena manussagatipi saṅgayhati. Saggaggahaṇena devagatiyeva. Tattha sundarā gatīti **sugati.** Rūpādivisayehi suṭṭhu aggoti **saggo.** So sabbopi lujjanapalujjanaṭṭhena **loko**ti ayaṁ vacanattho. **Vijjā**ti dibbacakkhuñāṇavijjā. **Avijjā**ti sattānaṁ cutipaṭisandhipaṭicchādikā avijjā. Sesaṁ vuttanayameva. Ayameva hettha viseso—yathā pubbenivāsakathāyaṁ "pubbenivāsānussatiñāṇamukhatuṇḍakena pubbenivutthakkhandhapaṭicchādakaṁ Avijjaṇḍakosaṁ padāletvā"ti vuttaṁ, evamidha "cutūpapātañāṇamukhatuṇḍakena cutūpapātapaṭicchādakaṁ avijjaṇḍakosaṁ padāletvā"ti vattabbanti.

Dibbacakkhuñāṇakathā niṭṭhitā.

Āsavakkhayañāṇakathā

14. **So evaṁ samāhite citte**ti idha vipassanāpādakaṁ catutthajjhānacittaṁ veditabbaṁ. **Āsavānaṁ khayañāṇāyā**ti arahattamaggañāṇatthāya, arahattamaggo hi āsavavināsanato āsavānaṁ khayoti vuccati, tatra cetaṁ ñāṇaṁ tappariyāpannattāti. **Cittaṁ abhininnāmesin**ti vipassanācittaṁ abhinīhariṁ. **So idaṁ dukkhan**ti evamādīsu "ettakaṁ dukkhaṁ, na ito bhiyyo"ti sabbampi dukkhasaccaṁ sarasalakkhaṇapaṭivedhena yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ jāniṁ paṭivijjhiṁ. Tassa ca dukkhassa nibbattikaṁ taṇhaṁ "ayaṁ

dukkhasamudayo"ti. Tadubhayampi yaṁ ṭhānaṁ patvā nirujjhati, taṁ tesaṁ appavattiṁ nibbānaṁ "ayaṁ dukkhanirodho"ti. Tassa ca sampāpakaṁ ariyamaggaṁ "ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā"ti sarasalakkhaṇapaṭivedhena yathābhūtaṁ abbhaññāsiṁ jāniṁ paṭivijjhinti evamattho veditabbo.

Evaṁ sarūpato saccāni dassetvā idāni kilesavasena pariyāyato dassento **"ime āsavā"**ti-ādimāha. **Tassa me evaṁ jānato evaṁ passato**ti tassa mayhaṁ evaṁ jānantassa evaṁ passantassa, saha vipassanāya koṭippattaṁ maggaṁ katheti. **Kāmāsavā**ti kāmāsavato. **"Vimuccitthā"**ti iminā phalakkhaṇaṁ dasseti, maggakkhaṇe hi cittaṁ vimuccati, phalakkhaṇe vimuttaṁ hoti. **"Vimuttasmiṁ vimuttamiti ñāṇan"**ti iminā paccavekkhaṇañāṇaṁ dasseti. **Khīṇā jātī**ti-ādīhi tassa bhūmiṁ. Tena hi ñāṇena Bhagavā paccavekkhanto "khīṇā jātī"ti-ādīni abbhaññāsi. Katamā pana Bhagavato jāti khīṇā, kathañca naṁ abbhaññāsīti? Vuccate, na tāvassa atītā jāti khīṇā pubbeva khīṇattā, na anāgatā anāgate vāyāmābhāvato, na paccuppannā vijjamānattā. Yā pana maggassa abhāvitattā uppajjeyya ekacatupañcavokārabhavesu ekacatupañcakkhandhappabhedā jāti, sā maggassa bhāvitattā anuppādadhammataṁ āpajjanena khīṇā, taṁ so maggabhāvanāya pahīnakilese paccavekkhitvā "kilesābhāve vijjamānampi kammaṁ āyatiṁ appaṭisandhikaṁ hotī"ti jānanto abbhaññāsi.

Vusitanti vutthaṁ parivutthaṁ, kataṁ caritaṁ niṭṭhitanti attho. **Brahmacariyan**ti maggabrahmacariyaṁ, puthujjanakalyāṇakena hi saddhiṁ satta sekkhā brahmacariyavāsaṁ vasanti nāma, khiṇāsavo vutthavāso. Tasmā Bhagavā attano brahmacariyavāsaṁ paccavekkhanto "vusitaṁ brahmacariyan"ti abbhaññāsi. **Kataṁ karaṇīyan**ti catūsu saccesu catūhi maggehi pariññāpahānasacchikiriyābhāvanābhisamayavasena soḷasavidhampi kiccaṁ niṭṭhāpitanti attho. Puthujjanakalyāṇakādayo hi etaṁ kiccaṁ karonti, khīṇāsavo katakaraṇīyo. Tasmā Bhagavā attano karaṇīyaṁ paccavekkhanto "kataṁ karaṇīyan"ti abbhaññāsi. **Nāparaṁ itthattāyā**ti idāni puna itthabhāvāya evaṁsoḷasakiccabhāvāya, kilesakkhayāya vā maggabhāvanākiccaṁ me natthīti abbhaññāsiṁ.

Idāni evaṁ paccavekkhaṇañāṇapariggahitaṁ taṁ āsavānaṁ khayañāṇādhigamaṁ brāhmaṇassa dassento **"ayaṁ kho me brāhmaṇā"**ti-ādimāha. Tattha **vijjā**ti arahattamaggañāṇavijjā. **Avijjā**ti catusaccapaṭicchādikā avijjā. Sesaṁ vuttanayameva. Ayaṁ pana viseso—**ayaṁ kho me brāhmaṇa tatiyā abhinibbhidā ahosī**ti ettha ayaṁ kho mama brāhmaṇa āsavānaṁ khayañāṇamukhatuṇḍakena catusaccapaṭicchādakaṁ avijjaṇḍakosaṁ padāletvā tatiyā abhinibbhidā tatiyā nikkhanti tatiyā ariyajāti ahosi, kukkuṭacchāpakasseva mukhatuṇḍakena vā pādanakhasikhāya vā aṇḍakosaṁ padāletvā tamhā aṇḍakosamhā abhinibbhidā nikkhanti kukkuṭanikāye paccājātīti.

Ettāvatā kiṁ dassetīti? So hi brāhmaṇa kukkuṭacchāpako aṇḍakosaṁ padāletvā tato nikkhamanto sakimeva jāyati, ahaṁ pana pubbenivutthakkhandhapaṭicchādakaṁ avijjaṇḍakosaṁ bhinditvā paṭhamaṁ tāva pubbenivāsānussatiñāṇavijjāya jāto, tato sattānaṁ cutipaṭisandhipaṭicchādakaṁ avijjaṇḍakosaṁ padāletvā dutiyaṁ dibbacakkhuñāṇavijjāya jāto, puna catusaccapaṭicchādakaṁ avijjaṇḍakosaṁ padāletvā tatiyaṁ āsavānaṁ khayañāṇavijjāya jāto, evaṁ tīhi vijjāhi tikkhattuṁ jāto, sā ca me jāti ariyā suparisuddhāti idaṁ dasseti. Evaṁ dassento ca pubbenivāsañāṇena atītaṁsañāṇaṁ, dibbacakkhunā paccuppannānāgataṁsañāṇaṁ, āsavakkhayena sakalalokiyalokuttaraguṇanti evaṁ tīhi vijjāhi sabbepi sabbaññuguṇe pakāsetvā attano ariyāya jātiyā jeṭṭhaseṭṭhabhāvaṁ brāhmaṇassa dassesīti.

Āsavakkhayañāṇakathā niṭṭhitā.

Desanānumodanakathā

15. **Evaṁ vutte Verañjo brāhmaṇo**ti evaṁ Bhagavatā lokānukampakena brāhmaṇaṁ anukampamānena vinigūhitabbepi attano ariyāya jātiyā jeṭṭhaseṭṭhabhāve vijjattayapakāsikāya dhammadesanāya vutte pītivipphāraparipuṇṇagattacitto Verañjo brāhmaṇo taṁ Bhagavato

ariyāya jātiyā jeṭṭhaseṭṭhabhāvaṁ viditvā "īdisaṁ nāmāhaṁ sabbalokajeṭṭhaseṭṭhaṁ sabbaguṇasamannāgataṁ sabbaññuṁ 'aññesaṁ abhivādanādikammaṁ na karotī'ti avacaṁ, dhīratthu vatare aññāṇan"ti attānaṁ garahitvā "ayaṁ dāni loke ariyāya jatiyā purejātaṭṭhena jeṭṭho, sabbaguṇehi appaṭisamaṭṭhena seṭṭho"ti niṭṭhaṁ gantvā Bhagavantaṁ etadavoca **"jeṭṭho bhavaṁ Gotamo seṭṭho bhavaṁ Gotamo"**ti. Evañca pana vatvā puna taṁ Bhagavato dhammadesanaṁ abbhanumodamāno **"abhikkantaṁ bho Gotama abikkantaṁ bho Gotamā"**ti-ādimāha.

Tatthāyaṁ abhikkantasaddo khayasundarābhirūpa-abbhanumodanesu dissati. "Abhikkantā bhante ratti, nikkhanto paṭhamo yāmo, ciranisinno bhikkhusaṁgho"ti-ādīsu[1] hi khaye dissati. "Ayaṁ me puggalo khamati, imesaṁ catunnaṁ puggalānaṁ abhikkantataro ca paṇītataro cā"ti-ādīsu[2] sundare.

"Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasasā jalaṁ.
Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayaṁ disā"ti—

ādīsu[3] abhirūpe. "Abhikkantaṁ bhante"ti-ādīsu[4] abbhanumodane. Idhāpi abbhanumodaneyeva. Yasmā ca abbhanumodane, tasmā sādhu sādhu bho Gotamāti vuttaṁ hotīti veditabbaṁ.

Bhaye kodhe pasaṁsāyaṁ, turite kotūhalacchare.
Hāse soke pasāde ca, kare āmeḍitaṁ budhoti—

iminā ca lakkhaṇena idha pasādavasena, pasaṁsāvasena cāyaṁ dvikkhattuṁ vuttoti veditabbo.

Atha vā **abhikkantan**ti abhi-iṭṭhaṁ atimanāpaṁ, atisundaranti vuttaṁ hoti. Tattha ekena abhikkantasaddena desanaṁ thometi, ekena attano pasādaṁ. Ayaṁ hi ettha adhippāyo—abhikkantaṁ bho Gotama yadidaṁ bhoto Gotamassa dhammadesanā, abhikkantaṁ yadidaṁ bhoto Gotamassa dhammadesanaṁ āgamma mama pasādoti. Bhagavatoyeva vā vacanaṁ dve dve atthe sandhāya thometi—bhoto Gotamassa vacanaṁ

---

1. Aṁ 3. 44 piṭṭhe. 2. Aṁ 1. 414 piṭṭhe. 3. Khu 2. 73 piṭṭhe. 4. Dī 1. 80 piṭṭhe.

abhikkantaṁ dosanāsanato, abhikkantaṁ guṇādhigamanato, tathā saddhājananato, paññājananato, sātthato, sabyañjanato, uttānapadato, gambhīratthato, kaṇṇasukhato, hadayaṅgamato, anattukkaṁsanato, aparavambhanato, karuṇāsītalato, paññāvadātato, apātharamaṇīyato, vimaddakkhamato, suyyamānasukhato, vīmaṁsiyamānahitatoti evamādīhi yojetabbaṁ.

Tato parampi catūhi upamāhi desanaṁyeva thometi. Tattha **nikkujjitan**ti adhomukhaṭhapitaṁ, heṭṭhāmukhajātaṁ vā. **Ukkujjeyyā**ti upari mukhaṁ kareyya. **Paṭicchannan**ti tiṇapaṇṇādipaṭicchāditaṁ. **Vivareyyā**ti ugghāṭeyya. **Mūḷhassā**ti disāmūḷhassa. **Maggaṁ ācikkheyyā**ti hatthe gahetvā "esa maggo"ti vadeyya. **Andhakāre**ti kāḷapakkhacātuddasī aḍḍharattaghanavanasaṇḍameghapaṭalehi caturaṅge tamasi. Ayaṁ tāva anuttānapadattho. Ayaṁ pana adhippāyayojanā—yathā koci nikkujjitaṁ ukkujjeyya, evaṁ saddhammavimukhaṁ asaddhamme patiṭṭhitaṁ maṁ asaddhammā vuṭṭhāpentena, yathā paṭicchannaṁ vivareyya, evaṁ Kassapassa Bhagavato sāsanantaradhānā pabhuti micchādiṭṭhigahanapaṭicchannaṁ sāsanaṁ vivarantena, yathā mūḷhassa maggaṁ ācikkheyya, evaṁ kummaggamicchāmaggappaṭipannassa me saggamokkhamaggaṁ ācikkhantena, yathā andhakāre telapajjotaṁ dhāreyya, evaṁ mohandhakāre nimuggassa me Buddhādiratanattayarūpāni apassato tappaṭicchādakamohandhakāraviddhaṁsakadesanāpajjotaṁ dhārentena[1] mayhaṁ bhotā Gotamena etehi pariyāyehi pakāsitattā anekapariyāyena dhammo pakāsitoti.

Pasannākārakathā

Evaṁ desanaṁ thometvā imāya desanāya ratanattaye pasannacitto pasannākāraṁ karonto **"esāhan"**ti-ādimāha. Tattha **esāhan**ti eso ahaṁ. **Bhavantaṁ Gotamaṁ saraṇaṁ gacchāmī**ti bhavantaṁ Gotamaṁ saraṇanti gacchāmi, bhavaṁ me Gotamo saraṇaṁ parāyaṇaṁ aghassa tātā[2], hitassa ca vidhātāti iminā adhippāyena Bhavantaṁ Gotamaṁ gacchāmi bhajāmi sevāmi payirupāsāmi, evaṁ vā jānāmi bujjhāmīti. Yesaṁ hi dhātūnaṁ gati-attho, buddhipi tesaṁ attho. Tasmā "gacchāmī"ti imassa jānāmi bujjhāmīti ayampi

1. Pajjotadhāraṇena (Ka)
2. Hatā (Ka)

attho vutto. **Dhammañca bhikkhusaṁghañcā**ti ettha pana adhigatamagge, sacchikatanirodhe, yathānusiṭṭhaṁ paṭipajjamāne ca catūsu apāyesu apatamāne[1] dharetīti **dhammo,** so atthato ariyamaggo ceva nibbānañca. Vuttañhetaṁ "yāvatā bhikkhave dhammā saṅkhatā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo tesaṁ aggamakkhāyatī"ti[2] vitthāro. Na kevalañca ariyamaggo ceva nibbānañca, apica kho ariyaphalehi saddhiṁ pariyattidhammopi. Vuttampi hetaṁ **Chattamāṇavakavimāne**—

"Rāgavirāgamanejamasokaṁ,
Dhammamasaṅkhatamappaṭikūlaṁ.
Madhuramimaṁ paguṇaṁ suvibhattaṁ,
Dhammamimaṁ saraṇatthamupehī"ti[3].

Ettha hi **rāgavirāgo**ti maggo kathito. **Anejamasokan**ti phalaṁ. **Dhammamasaṅkhatan**ti nibbānaṁ. **Appaṭikūlaṁ madhuramimaṁ paguṇaṁ suvibhattan**ti piṭakattayena vibhattā sabbadhammakkhandhāti. Diṭṭhisīlasaṅghātena saṁhatoti **saṁgho,** so atthato aṭṭha-ariyapuggalasamūho. Vuttañhetaṁ tasmiṁyeva **Vimāne**—

"Yattha ca dinnamahapphalamāhu, catūsu sucīsu purisayugesu.
Aṭṭha ca puggala dhammadasā te, saṁghamimaṁ saraṇatthamupehī"ti[3].

Bhikkhūnaṁ saṁgho **bhikkhusaṁgho.** Ettāvatā ca brāhmaṇo tīṇi saraṇagamanāni paṭivedesi.

Saraṇagamanakathā

Idāni tesveva tīsu saraṇagamanesu kosallatthaṁ saraṇaṁ, saraṇagamanaṁ, yo saraṇaṁ gacchati, saraṇagamanappabhedo, saraṇagamanaphalaṁ, saṁkileso, bhedoti ayaṁ vidhi veditabbo. So pana idha vuccamāno atibhāriyaṁ vinayanidānaṁ karotīti na vutto, atthikehi pana Papañcasūdaniyaṁ vā Majjhimaṭṭhakathāyaṁ **Bhayabheravasuttavaṇṇanato**[4], Sumaṅgalavilāsiniyaṁ vā Dīghanikāyaṭṭhakathāyaṁ[5] **saraṇavaṇṇanato** gahetabboti.

Upāsakattapaṭivedanākathā

Upāsakaṁ maṁ bhavaṁ Gotamo dhāretūti maṁ bhavaṁ Gotamo "upāsako ayan"ti evaṁ dhāretūti attho. Upāsakavidhikosallatthaṁ

---

1. Apatamāne katvā (Sī)
2. Aṁ 1. 343 piṭṭhe.
3. Khu 2. 76 piṭṭhe.
4. Ma-Ṭṭha 1. 136 piṭṭhe.
5. Dī-Ṭṭha 1. 205 piṭṭhe.

panettha ko upāsako, kasmā upāsakoti vuccati, kimassa sīlaṁ, ko ājīvo, kā vipatti, kā sampattīti idaṁ pakiṇṇakaṁ veditabbaṁ. Taṁ atibhāriyakaraṇato idha na vibhattaṁ, atthikehi pana **papañcasūdaniyaṁ Majjhimaṭṭhakathāyaṁ**[1] vuttanayeneva veditabbaṁ. **Ajjatagge**ti ettha ayaṁ aggasaddo ādikoṭikoṭṭhāsaseṭṭhesu dissati. "Ajjatagge samma dovārika āvarāmi dvāraṁ nigaṇṭhānaṁ nigaṇṭhīnan"ti-ādīsu[2] hi ādimhi dissati. "Teneva aṅgulaggena taṁ aṅgulaggaṁ parāmaseyya[3], ucchaggaṁ veḷaggan"ti-ādīsu koṭiyaṁ. "Ambilaggaṁ vā madhuraggaṁ vā tittakaggaṁ vā[4], anujānāmi bhikkhave vihāraggena vā pariveṇaggena vā bhājetun"ti-ādīsu[5] koṭṭhāse. "Yāvatā bhikkhave sattā apadā vā dvipadā vā -pa- Tathāgato tesaṁ aggamakkhāyatī"ti-ādīsu[6] seṭṭhe. Idha panāyaṁ ādimhi daṭṭhabbo. Tasmā **ajjatagge**ti ajjataṁ ādiṁ katvāti evamettha attho veditabbo, **ajjatan**ti ajjabhāvanti vuttaṁ hoti. **Ajjadagge** icceva vā pāṭho, dakāro padasandhikaro, ajja aggaṁ katvāti vuttaṁ hoti. **Pāṇupetan**ti pāṇehi upetaṁ, yāva me jīvitaṁ pavattati, tāva upetaṁ anaññasatthukaṁ tīhi saraṇagamanehi saraṇagataṁ maṁ bhavaṁ Gotamo dhāretu jānātu, ahañhi sacepi me tikhiṇena asinā sīsaṁ chindeyyuṁ, neva Buddhaṁ "na Buddho"ti vā, dhammaṁ "na dhammo"ti vā, saṁghaṁ "na saṁgho"ti vā vadeyyanti. Ettha ca brāhmaṇo "pāṇupetaṁ saraṇagatan"ti puna saraṇagamanaṁ vadanto attasanniyyātanaṁ pakāsetīti veditabbo.

Evaṁ attānaṁ niyyātetvā Bhagavantaṁ saparisaṁ upaṭṭhātukāmo āha **"adhivāsetu ca me bhavaṁ Gotamo Verañjāyaṁ vassāvāsaṁ saddhiṁ bhikkhusaṁghenā"**ti. Kiṁ vuttaṁ hoti—upāsakañca maṁ bhavaṁ Gotamo dhāretu, adhivāsetu ca me Verañjāyaṁ vassāvāsaṁ, tayo māse Verañjaṁ upanissāya mama anuggahatthaṁ vāsaṁ[7] sampaṭicchatūti. **Adhivāsesi Bhagavā tuṇhībhāvenā**ti athassa vacanaṁ sutvā Bhagavā kāyaṅgaṁ vā vācaṅgaṁ vā acopetvā abbhantareyeva khantiṁ cāretvā tuṇhībhāvena adhivāsesi, brāhmaṇassa anuggahatthaṁ manasāva sampaṭicchīti vuttaṁ hoti.

1. Ma-Ṭṭha 1. 140 piṭṭhe.
2. Ma 2. 43 piṭṭhe.
3. Abhi 4. 237 piṭṭhe.
4. Saṁ 3. 130 piṭṭhe.
5. Vi 4. 317 piṭṭhe.
6. Aṁ 1. 343 piṭṭhe.
7. Vassāvāsaṁ (Sī, Syā)

Atha kho Verañjo brāhmaṇo Bhagavato adhivāsanaṁ viditvāti atha Verañjo brāhmaṇo "sace me samaṇo Gotamo nādhivāseyya, kāyena vā vācāya vā paṭikkhipeyya. Yasmā pana appaṭikkhipitvā abbhantare khantiṁ cāresi, tasmā me manasāva adhivāsesī"ti evaṁ ākārasallakkhaṇakusalatāya Bhagavato adhivāsanaṁ viditvā attano nisinnāsanato vuṭṭhāya catūsu disāsu Bhagavantaṁ sakkaccaṁ vanditvā tikkhattuṁ padakkhiṇaṁ katvā āgatakālato pabhuti "jātimahallakabrāhmaṇānaṁ abhivādanādīni na karotī"ti vigarahitvāpi idāni viññātabuddhaguṇo kāyena, vācāya, manasā ca anekakkhattuṁ vandantopi atittoyeva hutvā dasanakhasamodhānasamujjalaṁ añjaliṁ paggayha sirasmiṁ patiṭṭhāpetvā yāva dassanavisayo, tāva paṭimukhoyeva apakkamitvā dassanavisayaṁ vijahanaṭṭhāne vanditvā pakkāmi.

Dubbhikkhakathā

16. **Tena kho pana samayena Verañjā dubbhikkhā hotī**ti yasmiṁ samaye Verañjena brāhmaṇena Bhagavā Verañjaṁ upanissāya vassāvāsaṁ yācito, tena samayena Verañjā dubbhikkhā hoti. **Dubbhikkhā**ti dullabhabhikkhā, sā pana dullabhabhikkhatā yattha manussā assaddhā honti appasannā, tattha susassakālepi atisamagghepi[1] pubbaṇṇāparaṇṇe hoti. Verañjāyaṁ pana yasmā na tathā ahosi, apica kho dusassatāya chātakadosena ahosi, tasmā tamatthaṁ dassento **"dvīhitikā"**ti-ādimāha. Tattha **dvīhitikā**ti dvidhā pavatta-īhitikā. Īhitaṁ nāma iriyā, dvidhā pavattā citta-iriyā citta-īhā "ettha lacchāma nu kho kiñci bhikkhamānā, na lacchāmā"ti, "jīvituṁ vā sakkhissāma nu kho, no"ti ayamettha adhippāyo.

Atha vā **dvīhitikā**ti dujjīvikā, īhitaṁ īhā iriyanaṁ pavattanaṁ jīvitanti-ādīni padāni ekatthāni. Tasmā dukkhena īhitaṁ ettha pavattatīti dvīhitikāti ayamettha padattho. **Setaṭṭhikā**ti setakāni aṭṭhīni etthāti setaṭṭhikā. Divasampi yācitvā kiñci aladdhā matānaṁ kapaṇamanussānaṁ ahicchattakavaṇṇehi aṭṭhīhi tatra tatra parikiṇṇāti vuttaṁ

1. Anatimahagghepi (Ka-Sī)

hoti. **Setaṭṭikā**tipi pāṭho, tassattho—setā aṭṭi etthāti setaṭṭikā. **Aṭṭī**ti āturatā byādhi rogo. Tattha ca sassānaṁ gabbhaggahaṇakāle setakarogena upahatameva pacchinnakhīraṁ aggahitataṇḍulaṁ paṇḍarapaṇḍaraṁ sālisīsaṁ vā yavagodhumasīsaṁ vā nikkhamati, tasmā setaṭṭikāti vuccati.

Vappakāle suṭṭhu abhisaṅkharitvāpi vuttasassaṁ tattha salākā eva sampajjatīti **salākāvuttā.** Salākāya vā tattha jīvikaṁ[1] pavattentīti **salākāvuttā.** Kiṁ vuttaṁ hoti—tattha kira dhaññavikkayakānaṁ santikaṁ kayakesu gatesu dubbalamanusse abhibhavitvā balavamanussāva dhaññaṁ kiṇitvā gacchanti, dubbalamanussā alabhamānā mahāsaddaṁ karonti. Dhaññavikkayakā "sabbesaṁ saṅgahaṁ karissāmā"ti dhaññakaraṇaṭṭhāne dhaññamāpakaṁ nisīdāpetvā ekapasse vaṇṇajjhakkhaṁ nisīdāpesuṁ, dhaññatthikā vaṇṇajjhakkhassa santikaṁ gacchanti. So āgatapaṭipāṭiyā mūlaṁ gahetvā "itthannāmassa ettakaṁ dātabban"ti salākaṁ likhitvā deti, te taṁ gahetvā dhaññamāpakassa santikaṁ gantvā dinnapaṭipāṭiyā dhaññaṁ gaṇhanti. Evaṁ salākāya tattha jīvikaṁ pavattentīti salākāvuttā.

Na sukarā uñchena paggahena yāpetunti paggahena yo uñcho, tena yāpetuṁ na sukarā, pattaṁ gahetvā yaṁ ariyā uñchaṁ karonti, bhikkhācariyaṁ caranti, tena uñchena yāpetuṁ na sukarāti vuttaṁ hoti. Tadā kira tattha sattaṭṭhagāme piṇḍāya caritvā ekadivasampi yāpanamattaṁ na labhanti.

Tena kho pana samayena Uttarāpathakā assavāṇijā -pa-. Assosi kho Bhagavā udukkhalasaddanti **tenā**ti yasmiṁ samaye Bhagavā Verañjaṁ upanissāya vassāvāsaṁ upagato, tena samayena Uttarāpathavāsikā, Uttarāpathato vā āgatattā evaṁ laddhavohārā assavāṇijā Uttarāpathe assānaṁ uṭṭhānaṭṭhāne pañca assasatāni gahetvā diguṇaṁ tiguṇaṁ lābhaṁ patthayamānā desantaraṁ gacchantā tehi attano vikkāyikabhaṇḍabhūtehi pañcamattehi assasatehi Verañjaṁ vassāvāsaṁ upagatā honti. Kasmā? Na hi sakkā tasmiṁ dese vassike cattāro

---

1. Jīvitaṁ (Ka)

māse addhānaṁ paṭipajjituṁ. Upagacchantā ca bahinagare udakena anajjhottharaṇīye ṭhāne attano ca vāsāgārāni, assānañca mandiraṁ kārāpetvā vatiyā parikkhipiṁsu. Tāni tesaṁ vasanaṭṭhānāni "assamaṇḍalikāyo"ti paññāyiṁsu. Tenāha **"tehi assamaṇḍalikāsu bhikkhūnaṁ patthapatthapulakaṁ[1] paññattaṁ hotī"**ti. **Patthapatthapulakan**ti[2] ekamekassa bhikkhuno patthapatthapamāṇaṁ pulakaṁ[3]. Pattho nāma nāḷimattaṁ hoti ekassa purisassa alaṁ yāpanāya. Vuttampi hetaṁ "patthodano nāla'mayaṁ duvinnan"ti[4]. Pulakaṁ[3] nāma nitthusaṁ katvā ussedetvā gahitayavataṇḍulā vuccanti. Yadi hi sathusā honti, pāṇakā vijjhanti, addhānakkhamā na honti. Tasmā te vāṇijā addhānakkhamaṁ katvā yavataṇḍulamādāya addhānaṁ paṭipajjanti "yattha assānaṁ khādanīyaṁ tiṇaṁ dullabhaṁ bhavissati, tatthetaṁ assabhattaṁ bhavissatī"ti.

Kasmā pana tehi taṁ bhikkhūnaṁ paññattanti? Vuccate, na hi te dakkhiṇāpathamanussā viya assaddhā appasannā, te pana saddhā pasannā Buddhamāmakā dhammamāmakā saṁghamāmakā, te pubbaṇhasamayaṁ kenacideva karaṇīyena nagaraṁ pavisantā dve tayo divase addasaṁsu sattaṭṭha bhikkhū sunivatthe supārute iriyāpathasampanne sakalampi nagaraṁ piṇḍāya caritvā kiñci alabhamāne, disvāna nesaṁ etadahosi "ayyā imaṁ nagaraṁ upanissāya vassaṁ upagatā, chātakañca vattati, na ca kiñci labhanti, ativiya kilamanti. Mayañcamha āgantukā, na sakkoma nesaṁ devasikaṁ yāguñca bhattañca paṭiyādetuṁ. Amhākaṁ pana assā sāyañca pāto ca dvikkhattuṁ bhattaṁ labhanti, yannūna mayaṁ ekamekassa assassa pātarāsabhattato ekamekassa bhikkhuno patthapatthapulakaṁ dadeyyāma. Evaṁ ayyā ca na kilamissanti, assā ca yāpessantī"ti. Te bhikkhūnaṁ santikaṁ gantvā etamatthaṁ ārocetvā "bhante tumhe patthapatthapulakaṁ paṭiggahetvā yaṁ vā taṁ vā katvā paribhuñjathā"ti yācitvā devasikaṁ patthapatthapulakaṁ paññāpesuṁ. Tena vuttaṁ "tehi assamaṇḍalikāsu bhikkhūnaṁ patthapatthapulakaṁ paññattaṁ hotī"ti.

---

1. Patthapatthamūlakaṁ (Ka)
2. Patthapatthamūlakanti (Ka)
3. Mūlakaṁ (Ka)
4. Khu 6. 99 Jātake.

Paññattanti niccabhattasaṅkhepena ṭhapitaṁ. Idāni **bhikkhū pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā**ti-ādīsu **pubbaṇhasamayan**ti divasassa pubbabhāgasamayaṁ, pubbaṇhasamayeti attho. Pubbaṇhe vā samayaṁ pubbaṇhasamayaṁ, pubbaṇhe ekaṁ khaṇanti vuttaṁ hoti. Evaṁ accantasaṁyoge upayogavacanaṁ labbhati. **Nivāsetvā**ti paridahitvā, vihāranivāsanaparivattanavasenetaṁ veditabbaṁ. Na hi te tato pubbe anivatthā ahesuṁ. **Pattacīvaramādāyā**ti pattaṁ hatthehi, cīvaraṁ kāyena ādiyitvā, sampaṭicchādetvā dhāretvāti attho. Yena vā tena vā hi pakārena gaṇhantā ādāya-icceva vuccanti yathā "samādāyeva pakkamatī"ti[1]. **Piṇḍaṁ alabhamānā**ti sakalampi Verañjaṁ caritvā tiṭṭhatu piṇḍo, antamaso "aticchathā"ti vācampi alabhamānā.

Patthapatthapulakaṁ ārāmaṁ āharitvāti gatagataṭṭhāne laddhaṁ ekamekaṁ patthapatthapulakaṁ gahetvā ārāmaṁ netvā. **Udukkhale koṭṭetvā koṭṭetvā paribhuñjantī**ti therānaṁ koci kappiyakārako natthi, yo nesaṁ taṁ gahetvā yāguṁ vā bhattaṁ vā paceyya, sāmampi pacanaṁ samaṇasāruppaṁ na hoti na ca vaṭṭati. Te "evaṁ no sallahukavuttitā ca bhavissati, sāmapākaparimocanañcā"ti aṭṭha aṭṭha janā vā dasa dasa janā vā ekato hutvā udukkhale koṭṭetvā koṭṭetvā sakaṁ sakaṁ paṭivīsaṁ udakena temetvā paribhuñjanti. Evaṁ paribhuñjitvā appossukkā samaṇadhammaṁ karonti. Bhagavato pana te assavāṇijā patthapulakañca denti, tadupiyañca sappimadhusakkaraṁ, taṁ āyasmā Ānando āharitvā silāyaṁ pisati, puññavatā paṇḍitapurisena kataṁ manāpameva hoti. Atha naṁ pisitvā sappi-ādīhi sammā yojetvā Bhagavato upanāmesi. Athettha devatā dibbojaṁ pakkhipanti, taṁ Bhagavā paribhuñjati. Paribhuñjitvā phalasamāpattiyā kālaṁ atināmeti[2], na tato paṭṭhāya piṇḍāya carati.

Kiṁ panānandatthero tadā Bhagavato upaṭṭhāko hotīti? Hoti, no ca kho upaṭṭhākaṭṭhānaṁ laddhā. Bhagavato hi paṭhamabodhiyaṁ vīsativassantare nibaddhupaṭṭhāko nāma natthi, kadāci **Nāgasamālatthero** Bhagavantaṁ upaṭṭhāsi, kadāci **Nāgitatthero**, kadāci **Meghiyatthero,** kadāci **Upavāṇatthero,** kadāci **Sāgatatthero,** kadāci **Sunakkhatto**

1. Dī 1. 67 piṭṭhe.

2. Vībhināmeti (Syā)

Licchaviputto. Te attano ruciyā upaṭṭhahitvā yadā icchanti, tadā pakkamanti. Ānandatthero tesu tesu upaṭṭhahantesu appossukko hoti, pakkantesu sayameva vattapaṭipattiṁ karoti. Bhagavāpi "kiñcāpi me ñātiseṭṭho upaṭṭhākaṭṭhānaṁ na tāva labhati, atha kho evarūpesu ṭhānesu ayameva patirūpo"ti adhivāsesi. Tena vuttaṁ "āyasmā panānando patthapulakaṁ silāyaṁ pisitvā Bhagavato upanāmesi, taṁ Bhagavā paribhuñjatī"ti.

Nanu ca manussā dubbhikkhakāle ativiya ussāhajātā puññāni karonti, attanā abhuñjitvāpi bhikkhūnaṁ dātabbaṁ maññanti, te tadā kasmā kaṭacchubhikkhampi na adaṁsu? Ayañca Verañjo brāhmaṇo mahatā ussāhena Bhagavantaṁ vassāvāsaṁ yāci, so kasmā Bhagavato atthibhāvampi na jānātīti? Vuccate, mārāvaṭṭanāya, Verañjañhi brāhmaṇaṁ Bhagavato santikā pakkantamattameva sakalañca nagaraṁ, samantā ca yojanamattaṁ yattha sakkā purebhattaṁ piṇḍāya caritvā paccāgantuṁ, taṁ sabbaṁ māro āvaṭṭetvā mohetvā sabbesaṁ asallakkhaṇabhāvaṁ katvā pakkāmi. Tasmā na koci antamaso sāmīcikammampi kattabbaṁ maññittha.

Kiṁ pana Bhagavāpi mārāvaṭṭanaṁ ajānitvāva tattha vassaṁ upagatoti? No ajānitvā. Atha kasmā CampāsāvatthiRājagahādīnaṁ aññatarasmiṁ na upagatoti? Tiṭṭhantu CampāsāvatthiRājagahādīni, sacepi Bhagavā tasmiṁ saṁvacchare Uttarakuruṁ vā Tidasapuraṁ vā gantvā vassaṁ upagaccheyya, tampi māro āvaṭṭeyya. So kira taṁ saṁvaccharaṁ ativiya āghātena pariyuṭṭhitacitto ahosi, idha pana Bhagavā imaṁ atirekakāraṇaṁ addasa "assavāṇijā bhikkhūnaṁ saṅgahaṁ karissantī"ti. Tasmā Verañjāyameva vassaṁ upagacchi.

Kiṁ pana māro vāṇijake āvaṭṭetuṁ na sakkotīti? No na sakkoti, te pana āvaṭṭitapariyosāne āgamiṁsu. Paṭinivattitvā kasmā nāvaṭṭetīti? Avisahatāya, na hi so Tathāgatassa abhihaṭabhikkhāya nibaddhadānassa appitavattassa antarāyaṁ kātuṁ visahati. Catunnaṁ hi na sakkā antarāyo kātuṁ. Katamesaṁ catunnaṁ? Tathāgatassa abhihaṭabhikkhāsaṅkhepena vā nibaddhadānassa appitavattasaṅkhepena vā pariccattānaṁ catunnaṁ paccayānaṁ na sakkā kenaci antarāyo kātuṁ, Buddhānaṁ

jīvitassa na sakkā kenaci antarāyo kātuṁ, asītiyā anubyañjanānaṁ byāmappabhāya va na sakkā kenaci antarāyo kātuṁ, candimasūriyadevabrahmānampi hi pabhā Tathāgatassa anubyañjanabyāmappabhāppadesaṁ patvā vihatānubhāvā honti, Buddhānaṁ sabbaññutaññāṇassa na sakkā kenaci antarāyo kātunti imesaṁ catunnaṁ na sakkā kenaci antarāyo kātuṁ. Tasmā mārena akatantarāyaṁ bhikkhaṁ Bhagavā Sasāvakasaṁgho tadā paribhuñjatīti veditabbo.

Evaṁ paribhuñjanto ca ekadivasaṁ **assosi kho Bhagavā udukkhalasaddan**ti Bhagavā patthapatthapulakaṁ koṭṭentānaṁ bhikkhūnaṁ musalasaṅghaṭṭajanitaṁ udukkhalasaddaṁ suṇi. Tato paraṁ **jānantāpi Tathāgatā**ti evamādi yaṁ parato "kiṁ nu kho so Ānanda udukkhalasaddo"ti pucchi, tassa parihāradassanatthaṁ vuttaṁ. Tatrāyaṁ saṅkhepavaṇṇanā—Tathāgatā nāma jānantāpi sace tādisaṁ pucchākāraṇaṁ hoti, pucchanti. Sace pana tādisaṁ pucchākāraṇaṁ natthi, jānantāpi na pucchanti. Yasmā pana Buddhānaṁ ajānanaṁ nāma natthi, tasmā ajānantāpīti na vuttaṁ. **Kālaṁ viditvā pucchantī**ti sace tassā pucchāya so kālo hoti, evaṁ taṁ kālaṁ viditvā pucchanti, sace na hoti, evampi kālaṁ viditvāva na pucchanti. Evaṁ pucchantāpi ca atthasañhitaṁ Tathāgatā pucchanti, yaṁ atthanissitaṁ kāraṇanissitaṁ, tadeva pucchanti, no anatthasañhitaṁ. Kasmā? Yasmā anatthasañhite setughāto Tathāgatānaṁ. **Setu** vuccati maggo, maggeneva tādisassa vacanassa **ghāto,** samucchedoti vuttaṁ hoti.

Idāni **atthasañhitan**ti ettha yaṁ atthasannissitaṁ vacanaṁ Tathāgatā pucchanti, taṁ dassento **"dvīhākārehī"**ti-ādimāha. Tattha **ākārehī**ti kāraṇehi. **Dhammaṁ vā desessāmā**ti aṭṭhuppattiyuttaṁ suttaṁ vā pubbacaritakāraṇayuttaṁ jātakaṁ vā kathayissāma. **Sāvakānaṁ vā sikkhāpadaṁ paññapessāmā**ti sāvakānaṁ vā tāya pucchāya vītikkamaṁ pākaṭaṁ katvā garukaṁ vā lahukaṁ vā sikkhāpadaṁ paññapessāma āṇaṁ ṭhapessāmāti.

Atha kho Bhagavā -pa- etamatthaṁ ārocesīti ettha natthi kiñci vattabbaṁ. Pubbe vuttameva hi bhikkhūnaṁ patthapatthapulakapaṭilābhaṁ, sallahukavuttitaṁ, sāmapākaparimocanañca ārocento etamatthaṁ ārocesīti vuccati.

“Sādhu sādhu Ānandā”ti idaṁ pana Bhagavā āyasmantaṁ Ānandaṁ sampahaṁsento āha. Sādhukāraṁ pana datvā dvīsu ākāresu ekaṁ gahetvā dhammaṁ desento āha **“tumhehi Ānanda sappurisehi vijitaṁ, pacchimā janatā sālimaṁsodanaṁ atimaññissatī”**ti. Tatrāyamadhippāyo—tumhehi Ānanda sappurisehi evaṁ dubbhikkhe dullabhapiṇḍe imāya sallahukavuttitāya, iminā ca sallekhena vijitaṁ. Kiṁ vijitanti? Dubbhikkhaṁ vijitaṁ, lobho vijito, icchācāro vijito. Kathaṁ? Ayaṁ Verañjā dubbhikkhā, samantato pana anantarā gāmanigamā phalabhāranamitasassā subhikkhā sulabhapiṇḍā. Evaṁ santepi “Bhagavā idheva amhe niggaṇhitvā vasatī”ti ekabhikkhussapi cintā vā vighāto vā natthi. Evaṁ tāva dubbhikkhaṁ vijitaṁ abhibhūtaṁ attano vase vattitaṁ.

Kathaṁ lobho vijito? Ayaṁ Verañjā dubbhikkhā, samantato pana anantarā gāmanigamā phalabhāranamitasassā subhikkhā sulabhapiṇḍā, “handa mayaṁ tattha gantvā paribhuñjissāmā”ti lobhavasena ekabhikkhunāpi ratticchedo vā “pacchimikāya tattha vassaṁ upagacchāmā”ti vassacchedo vā na kato. Evaṁ lobho vijito.

Kathaṁ icchācāro vijito? Ayaṁ Verañjā dubbhikkhā, ime ca manussā amhe dve tayo māse vasantepi na kismiñci maññanti, yannūna mayaṁ guṇavāṇijjaṁ katvā “asuko bhikkhu paṭhamassa jhānassa lābhī -pa- asuko chaḷabhiññoti evaṁ manussānaṁ aññamaññaṁ pakāsetvā kucchiṁ paṭijaggitvā pacchā sīlaṁ adhiṭṭhaheyyāmā”ti ekabhikkhunāpi evarūpā icchā na uppāditā. Evaṁ icchācāro vijito abhibhūto attāno vase vattitoti.

Anāgate pana pacchimā janatā vihāre nisinnā appakasireneva labhitvāpi “kiṁ idaṁ uttaṇḍulaṁ atikilinnaṁ aloṇaṁ atiloṇaṁ anambilaṁ accambilaṁ, ko iminā attho”ti-ādinā nayena sālimaṁsodanaṁ atimaññissati, oññātaṁ avaññātaṁ karissati. Atha vā janapado nāma na sabbakālaṁ dubbhikkho hoti, ekadā dubbhikkho hoti, ekadā subhikkho hoti, svāyaṁ yadā subhikkho bhavissati, tadā tumhākaṁ sappurisānaṁ imāya paṭipattiyā pasannā manussā

bhikkhūnaṁ yāgukhajjakādippabhedena anekappakāraṁ sālivikatiṁ, maṁsodanañca dātabbaṁ maññissanti. Taṁ tumhe nissāya uppannaṁ sakkāraṁ tumhākaṁ sabrahmacārīsaṅkhātā pacchimā janatā tumhākaṁ antare nisīditvā anubhavamānāva atimaññissati, tappaccayaṁ mānañca omānañca karissati. Kathaṁ? Kasmā ettakaṁ pakkaṁ, kiṁ tumhākaṁ bhājanāni natthi, yattha attano santakaṁ pakkhipitvā ṭhapeyyāthāti.

Mahāmoggallānassa sīhanādakathā

17. **Atha kho āyasmā Mahāmoggallāno**ti-ādīsu **āyasmā**ti piyavacanametaṁ, garugāravasappatissādhivacanametaṁ. **Mahāmoggallāno**ti[1] mahā ca so guṇamahantatāya Moggallāno[2] ca gottenāti Mahāmoggallāno[3]. **Etadavocā**ti etaṁ avoca, idāni vattabbaṁ "etarahi bhante"ti-ādivacanaṁ dasseti. Kasmā avoca? Thero kira pabbajitvā sattame divase sāvakapāramiñāṇassa matthakaṁ patto, Satthārāpi mahiddhikatāya etadagge ṭhapito. So taṁ attano mahiddhikataṁ nissāya cintesi "ayaṁ Verañjā dubbhikkhā, bhikkhū ca kilamanti, yannūnāhaṁ pathaviṁ parivattetvā bhikkhū pappaṭakojaṁ bhojeyyan"ti. Athassa tedahosi "sace panāhaṁ Bhagavato santike viharanto Bhagavantaṁ ayācitvā evaṁ kareyyaṁ, na metaṁ assa patirūpaṁ, yugaggāho viya Bhagavatā saddhiṁ kato bhaveyyā"ti. Tasmā yācitukāmo āgantvā Bhagavantaṁ etadavoca.

Heṭṭhimatalaṁ sampannanti pathaviyā kira heṭṭhimatale pathavimaṇḍo pathavojo pathavipappaṭako atthi, taṁ sandhāya vadati. Tattha **sampannan**ti madhuraṁ, sādurasanti attho. Yatheva hi "tatrassa rukkho sampannaphalo ca upapannaphalo cā"ti[4] ettha madhuraphaloti attho, evamidhāpi sampannanti madhuraṁ sādurasanti veditabbaṁ. Seyyathāpi **"khuddamadhuṁ anīḷakan"**ti idaṁ panassa madhuratāya opammanidassanatthaṁ vuttaṁ. **Khuddamadhun**ti khuddakama kkhikāhi katamadhu. **Anīḷakan**ti nimmakkhikaṁ nimmakkhikaṇḍakaṁ parisuddhaṁ. Etaṁ kira madhu sabbamadhūhi

---

1. Mahāmoggalānoti (Ka)
2. Moggalāno (Ka)
3. Mahāmoggalāno (Ka)
4. Ma 2. 29 piṭṭhe.

aggañca seṭṭhañca surasañca ojavantañca. Tenāha “seyyathāpi khuddamadhuṁ anīḷakaṁ, evamassādan”ti.

Sādhāhaṁ bhanteti sādhu ahaṁ bhante. Ettha **sādhū**ti āyācanavacanametaṁ, pathaviparivattanaṁ āyācanto hi thero Bhagavantaṁ evamāha. **Parivatteyyan**ti ukkujjeyyaṁ, heṭṭhimatalaṁ uparimaṁ kareyyaṁ. Kasmā? Evañhi kate sukhena bhikkhū pappaṭakojaṁ pathavimaṇḍaṁ paribhuñjissantīti. Atha Bhagavā ananuññātukāmopi[1] theraṁ sīhanādaṁ nadāpetuṁ pucchi **“ye pana te Moggallāna pathavinissitā pāṇā, te kathaṁ karissasī”**ti. Ye pathavinissitā gāmanigamādīsu pāṇā, te pathaviyā parivattiyamānāya ākāse saṇṭhātuṁ asakkonte kathaṁ karissasi kattha ṭhapessasīti. Atha thero Bhagavatā etadagge ṭhapitabhāvānurūpaṁ attano iddhānubhāvaṁ pakāsento **“ekāhaṁ bhante”**ti-ādimāha. Tassattho—ekaṁ ahaṁ bhante hatthaṁ yathā ayaṁ mahāpathavī evaṁ abhinimminissāmi pathavisadisaṁ karissāmi. Evaṁ katvā ye pathavinissitā pāṇā, te ekasmiṁ hatthatale ṭhite pāṇe tato dutiyahatthatale saṅkāmento viya tattha saṅkāmessāmīti.

Athassa Bhagavā āyācanaṁ paṭikkhipanto **“alaṁ Moggallānā”**ti-ādimāha. Tattha **alan**ti paṭikkhepavacanaṁ. **Vipallāsampi sattā paṭilabheyyun**ti viparītagāhampi sattā sampāpuṇeyyuṁ. Kathaṁ? Ayaṁ nu kho pathavī, udāhu na ayanti. Atha vā amhākaṁ nu kho ayaṁ gāmo, udāhu aññesanti. Evaṁ nigamajanapadakhettārāmādīsu. Na vā esa vipallāso, acinteyyo hi iddhimato iddhivisayo. Evaṁ pana vipallāsaṁ paṭilabheyyuṁ—idaṁ dubbhikkhaṁ nāma na idāniyeva hoti, anāgatepi bhavissati. Tadā bhikkhū tādisaṁ iddhimantaṁ sabrahmacāriṁ kuto labhissanti, te sotāpanna sakadāgāmi anāgāmi sukkhavipassaka jhānalābhi paṭisambhidāppattakhīṇāsavāpi samānā iddhibalābhāvā parakulāni piṇḍāya upasaṅkamissanti. Tatra manussānaṁ evaṁ bhavissati “Buddhakāle bhikkhū sikkhāsu paripūrakārino ahesuṁ, te guṇe nibbattetvā dubbhikkhakāle pathaviṁ parivattetvā pappaṭakojaṁ paribhuñjiṁsu. Idāni pana sikkhāya paripūrakārino natthi, yadi siyuṁ, tatheva kareyyuṁ, na amhākaṁ yaṁ

1. Ananujānātukāmopi (Ka)

kiñci pakkaṁ vā āmaṁ vā khādituṁ dadeyyun"ti. Evaṁ tesuyeva ariyapuggalesu "natthi ariyapuggalā"ti imaṁ vipallāsaṁ paṭilabheyyuṁ, vipallāsavasena ca ariye garahantā upavadantā apāyupagā bhaveyyuṁ. Tasmā **mā te rucci pathaviṁ parivattetun**ti.

Atha thero imaṁ yācanaṁ alabhamāno aññaṁ yācanto **"sādhubhante"**ti-ādimāha, tampissa Bhagavā paṭikkhipanto **alaṁ Moggallānā**ti-ādimāha. Tattha kiñcāpi na vuttaṁ "vipallāsampi sattā paṭilabheyyun"ti, atha kho pubbe vuttanayeneva gahetabbaṁ. Atthopi cassa vuttasadisameva veditabbo. Yadi pana Bhagavā anujāneyya, thero kiṁ kareyyāti. Mahāsamuddaṁ ekena padavītihārena atikkamitabbaṁ mātikāmattaṁ adhiṭṭhahitvā Naḷerupucimandato Uttarakuru-abhimukhaṁ maggaṁ nīharitvā Uttarakuruṁ gamanāgamanasampanne ṭhāne katvā dasseyya, yathā bhikkhū gocaragāmaṁ viya yathāsukhaṁ piṇḍāya pavisitvā nikkhameyyunti.

Niṭṭhitā Mahāmoggallānassa sīhanādakathā.

Vinayapaññattiyācanakathāvaṇṇanā

18. Idāni āyasmā Upāli vinayapaññattiyā mūlato pabhuti nidānaṁ dassetuṁ Sāriputtattherassa sikkhāpadapaṭisaṁyuttaṁ vitakkuppādaṁ dassentā **"athakho āyasmato Sāriputtassā"**ti-ādimāha. Tattha **rahogatassā**ti rahasi gatassa. **Paṭisallīnassā**ti sallīnassa ekībhāvaṁ gatassa. **Katamesānan**ti atītesu Vipassī-ādīsu Buddhesu katamesaṁ. Ciraṁ assa ṭhiti, cirā vā assa ṭhitīti **ciraṭṭhitikaṁ.** Sesamettha uttānapadatthameva.

Kiṁ pana thero imaṁ attano parivitakkaṁ sayaṁ vinicchinituṁ[1] na sakkotīti? Vuccate—sakkotica na sakkoti ca, ayaṁ hi imesaṁ nāma Buddhānaṁ sāsanaṁ na ciraṭṭhitikaṁ ahosi, imesaṁ ciraṭṭhitikanti ettakaṁ sakkoti vinicchinituṁ. Iminā pana kāraṇena na ciraṭṭhitikaṁ ahosi, iminā ciraṭṭhitikanti etaṁ na sakkoti. **Mahāpadumatthero** panāha "etampi

---

1. Vinicchituṁ (Ka)

soḷasavidhāya paññāya matthakaṁ pattassa aggasāvakassa na bhāriyaṁ, Sammāsambuddhena pana saddhiṁ ekaṭṭhāne vasantassa sayaṁ vinicchayakaraṇaṁ tulaṁ chaḍḍetvā hatthena tulanasadisaṁ hotīti Bhagavantaṁyeva upasaṅkamitvā pucchī"ti. Athassa Bhagavā taṁ vissajjento **"Bhagavato ca Sāriputta Vipassissā"**ti-ādimāha. Taṁ uttānatthameva.

19. Puna thero kāraṇaṁ pucchanto **"ko nu kho bhantehetū"**ti-ādimāha. Tattha **ko nu kho bhante**ti kāraṇapucchā, tassa katamo nu kho bhanteti attho. **Hetu paccayo**ti ubhayametaṁ kāraṇādhivacanaṁ. Kāraṇaṁ hi yasmā tena tassa phalaṁ hinoti pavattati, tasmā hetūtivuccati. Yasmā taṁ paṭicca eti pavattati, tasmā paccayoti vuccati. Evaṁ atthato ekampi vohāravasena ca vacanasiliṭṭhatāya ca tatra tatra etaṁ ubhayampi vuccati. Sesamettha uttānatthameva.

Idāni taṁ hetuñca paccayañcadassetuṁ **"Bhagavā ca Sāriputta Vipassī**ti-ādimāha. Tattha **kilāsuno-ahesun**ti na ālasiyakilāsuno, na hi Buddhānaṁ ālasiyaṁ vā osannavīriyatā vā atthi. Buddhā hi ekassa vā dvinnaṁ vā sakalacakkavāḷassa vā dhammaṁ desentā samakeneva ussāhena dhammaṁ desenti, na parisāya appabhāvaṁ disvā osannavīriyā honti, nāpi mahantabhāvaṁ disvā ussannavīriyā. Yathā hi sīho migarājā sattannaṁ divasānaṁ accayena gocarāya pakkanto khuddake vā mahante vā pāṇe ekasadiseneva vegena dhāvati. Taṁ kissa hetu? "Mā me javo parihāyī"ti. Evaṁ Buddhā appakāya vā mahatiyā vā parisāya samakeneva ussāhena dhammaṁ desenti. Taṁ kissa hetu? "Mā no dhammagarutā parihāyī"ti. Dhammagaruno hi Buddhā dhammagāravāti.

Yathā pana amhākaṁ Bhagavā mahāsamuddaṁ pūrayamāno viya vitthārena dhammaṁ desesi, evaṁ te na desesuṁ. Kasmā? Sattānaṁ apparajakkhatāya. Tesaṁ kira kāle dīghāyukā sattā apparajakkhā ahesuṁ. Te catusaccapaṭisaṁyuttaṁ ekagāthampi sutvā dhammaṁ abhisamenti, tasmā na vitthārena dhammaṁ desesuṁ. Teneva kāraṇena **appakañca nesaṁ ahosi Suttaṁ -pa- Vedallan**ti. Tattha suttādīnaṁ nānattaṁ **paṭhamasaṅgītivaṇṇanāyaṁ** vuttameva.

Apaññattaṁsāvakānaṁ sikkhāpadanti sāvakānaṁ niddosatāya dosānurūpato paññapetabbaṁ sattāpattikkhandhavasena āṇāsikkhāpadaṁ apaññattaṁ. **Anuddiṭṭhaṁ Pātimokkhan**ti anvaddhamāsaṁ āṇāpātimokkhaṁ anuddiṭṭhaṁ ahosi. Ovādapātimokkhameva te uddisiṁsu, tampi ca no anvaddhāmāsaṁ. Tathā hi Vipassī Bhagavā channaṁ channaṁ vassānaṁ sakiṁ sakiṁ ovādapātimokkhaṁ uddisi, tañca kho sāmaṁyeva. Sāvakā panassa attano attano vasanaṭṭhānesu na uddisiṁsu. akalajambudīpe ekasmiṁyeva ṭhāne Bandhumatiyā Rājadhāniyā Kheme migadāye Vipassissa Bhagavato vasanaṭṭhāne sabbopi bhikkhusaṁgho uposathaṁ akāsi, tañca kho saṁghuposathameva. Na gaṇuposathaṁ, na puggaluposathaṁ, na pārisuddhi-uposathaṁ, na adhiṭṭhānuposathaṁ.

Tadā kira Jambudīpe caturāsītivihārasahassāni honti, ekamekasmiṁ vihāre abbokiṇṇāni dasapi vīsatipi bhikkhusahassāni vasanti, bhiyyopi vasanti. Uposathārocikā devatā tattha tattha gantvā ārocenti "mārisā ekaṁ vassaṁ atikkantaṁ, dve, tīṇi, cattāri, pañca vassāni atikkantāni, idaṁ chaṭṭhaṁ vassaṁ. Āgāminiyā puṇṇamāsiyā Buddhadassanatthaṁ uposathakaraṇatthañca gantabbaṁ, sampatto vo sannipātakālo"ti. Tato sānubhāvā bhikkhū attano attano ānubhāvena gacchanti, itare devatānubhāvena. Kathaṁ? Te kira bhikkhū pācīnasamuddante vā pacchima-uttaradakkhiṇasamuddante vā ṭhitā gamiyavattaṁ pūretvā pattacīvaramādāya "gacchāmā"ti cittaṁ uppādenti, saha cittuppādā uposathaggaṁ gatāva honti. Te Vipassiṁ Sammāsambuddhaṁ abhivādetvā nisīdanti. Bhagavāpi sannisinnāya parisāya imaṁ **Ovādapātimokkhaṁ** uddisati—

"Khantī paramaṁ tapo titikkhā,
Nibbānaṁ paramaṁ vadanti Buddhā.
Na hi pabbajito parūpaghātī,
Na samaṇo hoti paraṁ viheṭhayanto.

Sabbapāpassa akaraṇaṁ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodapanaṁ, etaṁ Buddhāna sāsanaṁ.

Anupavādo anupaghāto, Pātimokkhe ca saṁvaro.
Mattaññutā ca bhattasmiṁ, pantañca sayanāsanaṁ.
Adhicitte ca āyogo, etaṁ Buddhāna sāsanan"ti[1].

Eteneva upāyena itaresampi Buddhānaṁ Pātimokkhuddeso veditabbo. Sabbabuddhānaṁ hi imā tissova ovādapātimokkhagāthāyo honti. Tā dīghāyukaBuddhānaṁ yāva sāsanapariyantā uddesamāgacchanti, Appāyukabuddhānaṁ paṭhamabodhiyaṁyeva. Sikkhāpadapaññattikālato pana pabhuti āṇāpātimokkhameva uddisīyati, tañca kho bhikkhū eva uddisanti, na Buddhā. Tasmā amhākampi Bhagavā paṭhamabodhiyaṁ vīsativassamattameva idaṁ ovādapātimokkhaṁ uddisi. Athekadivasaṁ Pubbārāme Migāramātupāsāde nisinno bhikkhū āmantesi—"na dānāhaṁ bhikkhave ito paraṁ uposathaṁ karissāmi Pātimokkhaṁ uddisissāmi, tumheva dāni bhikkhave ito paraṁ uposathaṁ kareyyātha Pātimokkhaṁ uddiseyyātha. Aṭṭhānametaṁ bhikkhave anavakāso, yaṁ Tathāgato aparisuddhāya parisāya uposathaṁ kareyya Pātimokkhaṁ uddiseyyā"ti[2]. Tato paṭṭhāya bhikkhū āṇāpātimokkhaṁ uddisanti. Idaṁ āṇāpātimokkhaṁ tesaṁ anuddiṭṭhaṁ ahosi. Tena vuttaṁ "anuddiṭṭhaṁ Pātimokkhan"ti.

Tesaṁ Buddhānanti tesaṁ Vipassī-ādīnaṁ tiṇṇaṁ Buddhānaṁ. **Antaradhānenā**ti khandhantaradhānena, parinibbānenāti vuttaṁ hoti. **Buddhānubuddhānan**ti ye tesaṁ Buddhānaṁ anubuddhā sammukhasāvakā, tesañca khandhantaradhānena. **Ye te pacchimā sāvakā**ti ye tesaṁ sammukhasāvakānaṁ santike pabbajitā pacchimā sāvakā. **Nānānāmā**ti "Buddharakkhito Dhammarakkhito"ti-ādināmavasena vividhanāmā. **Nānāgottā**ti "Gotamo Moggallāno"ti-ādigottavasena vividhagottā. **Nānājaccā**ti "khattiyo brāhmaṇo"ti-ādijātivasena nānājaccā. **Nānākulā pabbajitā**ti khattiyakulādivaseneva, uccanīca-uḷāruḷāra[3]bhogādikulavasena vā vividhakulā nikkhamma pabbajitā.

1. Dī 2. 42; Khu 1. 41 piṭṭhesu. 2. Vi 4. 424; Aṁ 3. 44; Khu 1. 138 piṭṭhesu.
3. Uḷārānuḷāra (Syā)

Te taṁ brahmacariyanti te pacchimā sāvakā yasmā ekanāmā ekagottā ekajātikā ekakulā pabbajitā "amhākaṁ sāsanaṁ tanti paveṇī"ti attano bhāraṁ katvā brahmacariyaṁ rakkhanti, ciraṁ pariyattidhammaṁ pariharanti. Ime ca tādisā na honti, tasmā aññamaññaṁ viheṭhentā vilomaṁ gaṇhantā "asuko thero jānissati, asuko thero jānissatī"ti sithilaṁ karontā taṁ brahmacariyaṁ khippaññeva antaradhāpesuṁ, saṅgahaṁ āropetvā na rakkhiṁsu. **Seyyathāpī**ti tassatthassa opammanidassanaṁ. **Vikiratī**ti vikkhipati. **Vidhamatī**ti ṭhānantaraṁ neti. **Viddhaṁsetī**ti ṭhitaṭṭhānato apaneti. **Yathā taṁ suttena asaṅgahitattā**ti yathā suttena asaṅgahitattā[1] aganthitattā abaddhattā evaṁ vikirati yathā suttena asaṅgahitāni vikiriyanti, evaṁ vikiratīti vuttaṁ hoti. **Evameva kho**ti opammasampaṭipādanaṁ. **Antaradhāpesun**ti vaggasaṅgaha paṇṇāsasaṅgahādīhi asaṅgaṇhantā yaṁ yaṁ attano rūccati, taṁ tadeva gahetvā sesaṁ vināsesuṁ adassanaṁ nayiṁsu.

Akilāsuno ca te Bhagavanto ahesuṁ sāvake cetasā ceto paricca ovaditunti apica Sāriputta te Buddhā attano cetasā sāvakānaṁ ceto paricca paricchinditvā ovadituṁ akilāsuno ahesuṁ, paracittaṁ ñatvā anusāsaniṁ na bhāriyato na papañcato addasaṁsu. **Bhūtapubbaṁ Sāriputtā**ti-ādi tesaṁ akilāsubhāvappakāsanatthaṁ vuttaṁ. **Bhiṁsanake**ti bhayānake bhayajananake. **Evaṁ vitakkethā**ti nekkhammavitakkādayo tayo vitakke vitakketha. **Mā evaṁ vitakkayitthā**ti kāmavitakkādayo tayo akusalavitakke mā vitakkayittha. **Evaṁ manasi karothā**ti "aniccaṁ dukkhamanattā asubhan"ti manasi karotha. **Mā evaṁ manasā katthā**ti "aniccaṁ sukhaṁ attā subhan"ti mā manasi akarittha. **Idaṁ pajahathā**ti akusalaṁ pajahatha. **Idaṁ upasampajja viharathā**ti kusalaṁ upasampajja paṭilabhitvā nipphādetvā viharatha.

Anupādāya āsavehi cittāni vimucciṁsūti aggahetvā vimucciṁsu, tesaṁ hi cittāni yehi āsavehi vimucciṁsu, na te tāni gahetvā vimucciṁsu, anuppādanirodhena pana nirujjhamānā aggahetvā vimucciṁsu. Tena vuttaṁ "anupādāya āsavehi cittāni vimucciṁsū"ti. Sabbepi te arahattaṁ

---

1. Idaṁ padaṁ Sī-Syā-potthakesu natthi.

patvā sūriyarasmisamphuṭṭhamiva padumavanaṁ vikasitacittā ahesuṁ. **Tatra sudaṁ Sāriputta bhiṁsanakassa vanasaṇḍassa bhiṁsanakatasmiṁ hotī**ti **tatrā**ti purimavacanāpekkhaṁ. **Sudan**ti padapūraṇamatte nipāto. **Sāriputtā**ti ālapanaṁ. Ayaṁ panettha atthayojanā—**tatrā**ti yaṁ vuttaṁ "aññatarasmiṁ bhiṁsanake vanasaṇḍe"ti, tatra yo so "bhiṁsanako"ti vanasaṇḍo vutto, tassa bhiṁsanakassa vanasaṇḍassa bhiṁsanakatasmiṁ hoti, bhiṁsanakiriyāya hotīti attho. Kiṁ hoti? Idaṁ hoti, yo koci avītarāgo -pa- lomāni haṁsantīti.

Atha vā **tatrā**ti sāmi-atthe bhummaṁ. **Su-i**ti nipāto "kiṁsu nāma te bhonto samaṇabrāhmaṇā"ti-ādīsu[1] viya. **Idan**ti adhippetamatthaṁ paccakkhaṁ viya katvā dassanavacanaṁ. Su-idanti **sudaṁ,** sandhivasena ikāralopo veditabbo, "cakkhundriyaṁ itthindriyaṁ anaññātaññassāmītindriyaṁ[2], kiṁsūdha vittan"ti-ādīsu[3] viya. Ayaṁ panettha atthayojanā—tassa Sāriputta bhiṁsanakassa vanasaṇḍassa bhiṁsanakatasmiṁ idaṁsu hoti, **bhiṁsanakatasmin**ti bhiṁsanakabhāveti attho. Ekassa takārassa lopo daṭṭhabbo. **Bhisanakattasmin**tiyeva vā pāṭho. "Bhiṁsanakatāya" iti vā vattabbe liṅgavipallāso kato. Nimittatthe cetaṁ bhummavacanaṁ. Tasmā evaṁ sambandho veditabbo—bhiṁsanakabhāve idaṁsu hoti, bhiṁsanakabhāvanimittaṁ bhiṁsanakabhāvahetu bhiṁsanakabhāvapaccayā idaṁsu hoti. **Yo koci avītarāgo taṁ vanasaṇḍaṁ pavisati, yebhuyyena lomāni haṁsantī**ti bahutarāni lomāni haṁsanti uddhaṁ mukhāni, sūcisadisāni, kaṇṭakasadisāni ca hutvā tiṭṭhanti, appāni na haṁsanti. Bahutarānaṁ vā sattānaṁ haṁsanti, appakānaṁ atisūrapurisānaṁ na haṁsanti.

Idāni **ayaṁ kho Sāriputta hetū**ti-ādi nigamanaṁ. Yañcettha antarantarā na vuttaṁ, taṁ uttānatthameva. Tasmā Pāḷikkameneva veditabbaṁ. Yaṁ pana vuttaṁ **na ciraṭṭhitikaṁ ahosī**ti, taṁ purisayugavasena vuttanti veditabbaṁ. Vassagaṇanāya hi Vipassissa Bhagavato asītivassasahassāni āyu. Sammukhasāvakānampissa tattakameva, evamassa yvāyaṁ sabbapacchimako sāvako, tena saha ghaṭetvā satasahassaṁ, saṭṭhimattāni ca vassasahassāni brahmacariyaṁ aṭṭhāsi. Purisayugavasena pana

---

1. Ma 1. 380 piṭṭhe. 2. Abhi 2. 128 piṭṭhe. 3. Saṁ 1. 39, 216; Khu 1. 306 piṭṭhesu.

yugaparamparāya āgantvā dveyeva purisayugāni aṭṭhāsi. Tasmā na ciraṭṭhitikanti vuttaṁ. Sikhissa pana Bhagavato sattativassasahassāni āyu. Sammukhasāvakānampissa tattakameva. Vessabhussa Bhagavato saṭṭhivassasahassāni āyu. Sammukhasāvakānampissa tattakameva. Evaṁ tesampi ye sabbapacchimakā sāvakā, tehi saha ghaṭetvā satasahassato uddhaṁ cattālīsamattāni, vīsatimattāni ca vassasahassāni brahmacariyaṁ aṭṭhāsi. Purisayugavasena pana yugaparamparāya āgantvā dve dveyeva purisayugāni aṭṭhāsi, tasmā na ciraṭṭhitikanti vuttaṁ.

20. Evaṁ āyasmā Sāriputto tiṇṇaṁ Buddhānaṁ brahmacariyassa na ciraṭṭhitikāraṇaṁ sutvā itaresaṁ tiṇṇaṁ brahmacariyassa ciraṭṭhitikāraṇaṁ sotukāmo puna Bhagavantaṁ **"ko pana bhante hetū"**ti-ādinā nayena pucchi. Bhagavāpissa byākāsi. Taṁ sabbaṁ vuttapaṭipakkhavasena veditabbaṁ. Ciraṭṭhitikabhāvepi cettha tesaṁ Buddhānaṁ āyuparimāṇatopi purisayugatopi ubhayathā ciraṭṭhitikatā veditabbā. Kakusandhassa hi Bhagavato cattālīsavassasahassāni āyu, Koṇāgamanassa Bhagavato tiṁsa vassasahassāni, Kassapassa Bhagavato vīsativassasahassāni. Sammukhasāvakānampi nesaṁ tattakameva. Bahūni ca nesaṁ sāvakayugāni paramparāya brahmacariyaṁ pavattesuṁ. Evaṁ tesaṁ āyuparimāṇatopi sāvakayugatopi ubhayathā brahmacariyaṁ ciraṭṭhitikaṁ ahosi.

Amhākaṁ pana Bhagavato Kassapassa Bhagavato upaḍḍhāyukappamāṇe dasavassasahassāyukakāle uppajjitabbaṁ siyā, taṁ asambhuṇantena pañcavassasahassāyukakāle, ekavassasahassāyukakāle, pañcavassasatāyukakālepi vā uppajjitabbaṁ siyā. Yasmā panassa Buddhattakārake dhamme esantassa pariyesantassa ñāṇaṁ paripācentassa gabbhaṁ gaṇhāpentassa vassasatāyukakāle ñāṇaṁ paripākamagamāsi, tasmā atiparittāyukakāle uppanno. Tenassa sāvakaparamparāvasena ciraṭṭhitikampi brahmacariyaṁ āyuparimāṇavasena vassagaṇanāya naciraṭṭhitikamevāti vattuṁ vaṭṭati.

21. **Atha kho āyasmā Sāriputto**ti ko anusandhi. Evaṁ tiṇṇaṁ Buddhānaṁ brahmacariyassa ciraṭṭhitikāraṇaṁ sutvā "sikkhāpadapaññattiyeva

ciraṭṭhitikabhāvahetū"ti niṭṭhaṁ gantvā Bhagavatopi brahmacariyassa ciraṭṭhitikabhāvaṁ icchanto āyasmā Sāriputto Bhagavantaṁ sikkhāpadapaññattiṁ yāci. Tassā yācanavidhidassanatthametaṁ vuttaṁ **atha kho āyasmā Sāriputto uṭṭhāyāsanā** -pa- **ciraṭṭhitikan**ti. Tattha **addhaniyan**ti addhānakkhamaṁ, dīghakālikanti vuttaṁ hoti. Sesaṁ uttānatthameva.

Athassa Bhagavā "na tāvāyaṁ sikkhāpadapaññattikālo"ti pakāsento **"āgamehi tvaṁ Sāriputtā"**ti-ādimāha. Tattha **āgamehi tvan**ti tiṭṭha tāva tvaṁ, adhivāsehi tāva tvanti vuttaṁ hoti. Ādaratthavasenevettha[1] dvikkhattuṁ vuttaṁ. Etena Bhagavā sikkhāpadapaññattiyā sāvakānaṁ visayabhāvaṁ paṭikkhipitvā "Buddhavisayova[2] sikkhāpadapaññattī"ti āvi karonto **"Tathāgatovā"**ti-ādimāha. Ettha ca **tatthā**ti sikkhāpadapaññattiyācanāpekkhaṁ bhummavacanaṁ. Tatrāyaṁ yojanā—yaṁ vuttaṁ "sikkhāpadaṁ paññapeyyā"ti, tattha tassā sikkhāpadapaññattiyā Tathāgatoyeva kālaṁ jānissatīti. Evaṁ vatvā akālaṁ tāva dassetuṁ **"na tāva Sāriputtā"**ti-ādimāha.

Tattha āsavā tiṭṭhanti etesūti **āsavaṭṭhānīyā.** Yesu diṭṭhadhammikasamparāyikā dukkhāsavā, kilesāsavā ca parūpavādavippaṭisāravadhabandhanādayo ceva apāyadukkhavisesabhūtā ca āsavā tiṭṭhantiyeva, yasmā nesaṁ te kāraṇaṁ hontīti attho, te āsavaṭṭhānīyā vītikkamadhammā yāva na saṁghe pātubhavanti, na tāva Satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapetīti ayamettha yojanā. Yadi hi paññapeyya, parūpavādā parūpārambhā garahadosā na parimucceyya.

Kathaṁ? Paññapentena hi "yo pana bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyyā"ti-ādi sabbaṁ paññapetabbaṁ bhaveyya. Adisvāva vītikkamadosaṁ imaṁ paññattiṁ ñatvā pare evaṁ upavādañca upārambhañca garahañca pavatteyyuṁ "kathañhi nāma samaṇo Gotamo 'bhikkhusaṁgho me anvāyiko vacanakaro'ti ettāvatā sikkhāpadehi paliveṭhessati, pārājikaṁ paññapessati, nanu ime kulaputtā mahantaṁ bhogakkhandhaṁ, mahantañca ñātiparivaṭṭaṁ, hatthagatāni ca rajjānipi pahāya pabbajitā ghāsacchādanaparamatāya santuṭṭhā sikkhāya

---

1. Ādaravasena cetaṁ (Ka)   2. Buddhavisayo (Sī, Syā)

tibbagāravā kāye ca jīvite ca nirapekkhā viharanti. Tesu nāma ko lokāmisabhūtaṁ methunaṁ vā paṭisevissati, parabhaṇḍaṁ vā harissati, parassa vā iṭṭhaṁ kantaṁ atimadhuraṁ jīvitaṁ upacchindissati, abhūtaguṇakathāya vā jīvitaṁ kappessati. Nanu pārājike apaññattepi pabbajjāsaṅkhepenevetaṁ pākaṭaṁ katan"ti. Tathāgatassa ca thāmañca balañca sattā na jāneyyuṁ. Paññattampi sikkhāpadaṁ kuppeyya, na yathāṭhāne tiṭṭheyya. Seyyathāpi nāma akusalo vejjo kañci anuppannagaṇḍaṁ purisaṁ pakkosāpetvā "ehi bho purisa imasmiṁ te sarīrappadese mahāgaṇḍo uppajjitvā anayabyasanaṁ pāpessati, paṭikacceva naṁ tikicchāpehī"ti vatvā "sādhācariya tvaṁyeva naṁ tikicchassū"ti vutto tassa arogaṁ sarīrappadesaṁ phāletvā lohitaṁ nīharitvā ālepanabandhanadhovanādīhi taṁ padesaṁ sañchaviṁ katvā taṁ purisaṁ vadeyya "mahārogo te mayā tikicchito, dehi me deyyadhamman"ti. So taṁ "kimayaṁ bālavejjo vadati, kataro kira me iminā rogo tikicchito, nanu me ayaṁ dukkhañca janeti, lohitakkhayañca maṁ pāpetī"ti evaṁ upavadeyya ceva upārambheyya ca garaheyya ca, na cassa guṇaṁ jāneyya. Evameva yadi anuppanne vītikkamadose Satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapeyya, parūpavādādīhi ca na parimucceyya, na cassa thāmaṁ vā balaṁ vā sattā jāneyyuṁ. Paññattampi sikkhāpadaṁ kuppeyya, na yathāṭhāne tiṭṭheyya. Tasmā vuttaṁ **"na tāva Sāriputta Satthā sāvakānaṁ -pa- pātubhavantī**"ti.

Evaṁ akālaṁ dassetvā puna kālaṁ dassetuṁ **"yato ca kho Sāriputtā**"ti-ādimāha. Tattha **yato**ti yadā, yasmiṁ kāleti vuttaṁ hoti. Sesaṁ vuttānusāreneva veditabbaṁ. Ayaṁ vā hettha saṅkhepattho, yasmiṁ samaye "āsavaṭṭhānīyā dhāmmā"ti saṅkhyaṁ gatā vītikkamadosā saṁghe pātubhavanti, tadā Satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapeti uddisati Pātimokkhaṁ. Kasmā? Tesaṁyeva "āsavaṭṭhānīyā dhammā"ti saṅkhyaṁ gatānaṁ vītikkamadosānaṁ paṭighātāya. Evaṁ paññapento yathā nāma kusalo vejjo uppannaṁ gaṇḍaṁ phālana lepana bandhana dhovanādīhi tikicchanto rogaṁ vūpasametvā sañchaviṁ katvā na tveva upavādādiraho hoti, sake ca ācariyake viditānubhāvo hutvā sakkāraṁ pāpuṇāti. Evaṁ na ca upavādādiraho hoti, sake ca sabbaññuvisaye

viditānubhāvo hutvā sakkāraṁ pāpuṇāti. Tañcassa sikkhāpadaṁ akuppaṁ hoti, yathāṭhāne tiṭṭhatīti.

Evaṁ āsavaṭṭhānīyānaṁ dhammānaṁ anuppattiṁ sikkhāpadapaññattiyā akālaṁ, uppattiñca kālanti vatvā idāni tesaṁ dhammānaṁ anuppattikālañca uppattikālañca dassetuṁ **"na tāva Sāriputta idhekacce"**ti-ādimāha. Tattha uttānatthāni padāni Pāḷivaseneva veditabbāni. Ayaṁ pana anuttānapadavaṇṇanā, rattiyo jānantīti **rattaññū,** attano pabbajitadivasato paṭṭhāya bahukā rattiyo jānanti, cirapabbajitāti vuttaṁ hoti. Rattaññūhi mahattaṁ **rattaññumahattaṁ,** cirapabbajitehi mahantabhāvanti attho. Tatra rattaññumahattaṁ patte saṁghe Upasenaṁ Vaṅgantaputtaṁ ārabbha sikkhāpadaṁ paññattanti veditabbaṁ. So hāyasmā ūnadasavasse bhikkhū upasampādente disvā ekavasso saddhivihārikaṁ upasampādesi. Atha Bhagavā sikkhāpadaṁ paññapesi "na bhikkhave ūnadasavassena upasampādetabbo, yo upasampādeyya āpatti dukkaṭassā"ti[1] evaṁ paññatte sikkhāpade puna bhikkhū "dasavassāmha dasavassāmhā"ti bālā abyattā upasampādenti. Atha Bhagavā aparampi sikkhāpadaṁ paññapesi "na bhikkhave bālena abyattena upasampādetabbo, yo upasampādeyya āpatti dukkaṭassa. Anujānāmi bhikkhave byattena bhikkhunā paṭibalena dasavassena vā atirekadasavassena vā upasampādetun"ti[2] rattaññumahattaṁ pattakāle dve sikkhāpadāni paññattāni.

Vepullamahattanti vipulabhāvena mahattaṁ. Saṁgho hi yāva na theranavamajjhimānaṁ vasena vepullamahattaṁ patto hoti, tāva senāsanāni pahonti. sāsane ekacce āsavaṭṭhānīyā dhammā na uppajjanti. Vepullamahattaṁ pana patte te uppajjanti. Atha Satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapeti. Tattha vepullamahattaṁ patte saṁghe paññattasikkhāpadāni "yo pana bhikkhu anupasampannena uttari dirattatirattaṁ sahaseyyaṁ kappeyya, pācittiyaṁ"[3]. "Yā pana bhikkhunī anuvassaṁ vuṭṭhāpeyya, pācittiyaṁ"[4]. "Yā pana bhikkhunī ekaṁ vassaṁ dve vuṭṭhāpeyya, pācittiyan"ti[5] iminā nayena veditabbāni.

Lābhaggamahattanti lābhassa aggamahattaṁ, yo lābhassa aggo uttamo mahantabhāvo, taṁ patto hotīti attho. Lābhena vā

1-2. Vi 3. 75 piṭṭhe. 3. Vi 2. 27 piṭṭhe. 4-5. Vi 2. 449, 450 piṭṭhesu.

aggamahattampi, lābhena seṭṭhattañca mahantattañca pattoti attho. Saṁgho hi yāva na lābhaggamahattaṁ patto hoti, tāva na lābhaṁ paṭicca āsavaṭṭhānīyā dhammā uppjjanti, patte pana uppajjanti. Atha Satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapeti “yo pana bhikkhu acelakassa vā paribbājakassa vā paribbājikāya vā sahatthā khādanīyaṁ vā bhojanīyaṁ vā dadeyya, pācittiyan”ti[1]. Idañhi lābhaggamahattaṁ patte saṁghe sikkhāpadaṁ paññattaṁ.

Bāhusaccamahattanti bāhusaccassa mahantabhāvaṁ, saṁgho hi yāva na bāhusaccamahattaṁ patto hoti, tāva na āsavaṭṭhānīyā dhammā uppajjanti. Bāhusaccamahattaṁ patte pana yasmā ekampi nikāyaṁ dvepi -pa- pañcapi nikāye uggahetvā ayoniso ummujjamānā puggalā rasena rasaṁ saṁsanditvā uddhammaṁ ubbinayaṁ Satthusāsanaṁ dīpenti. Atha Satthā “yo pana bhikkhu evaṁ vadeyya tathāhaṁ Bhagavatā dhammaṁ desitaṁ ājānāmi -pa-. Samaṇuddesopi ce evaṁ vadeyyā”ti-ādinā[2] nayena sikkhāpadaṁ paññapetīti.

Evaṁ Bhagavā āsavaṭṭhānīyānaṁ dhammānaṁ anuppattikālañca uppattikālañca dassetvā tasmiṁ samaye sabbasopi tesaṁ abhāvaṁ dassento **“nirabbudo hi Sāriputtā”**ti-ādimāha. Tattha **nirabbudo**ti abbudavirahito. Abbudā vuccanti corā, niccoroti attho. Corāti ca imasmiṁ atthe dussīlāva adhippetā. Te hi assamaṇāva hutvā samaṇapaṭiññatāya paresaṁ paccaye corenti. Tasmā nirabbudoti niccoro, niddussīloti vuttaṁ hoti. **Nirādīnavo**ti nirupaddavo nirupasaggo, dussīlādīnavarahitoyevāti vuttaṁ hoti. **Apagatakāḷako**ti kāḷakā vuccanti dussīlāyeva. Te hi suvaṇṇavaṇṇāpi samānā kāḷakadhammayogā kāḷakātveva veditabbā. Tesaṁ abhāvā apagatakāḷako. **Apahatakāḷako**tipi pāṭho. **Suddho**ti apagatakāḷakattāyeva suddho pariyodāto pabhassaro. **Sāre patiṭṭhito**ti sāro vuccanti sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanaguṇā, tasmiṁ sāre patiṭṭhitattā sāre patiṭṭhito.

Evaṁ sāre patiṭṭhitabhāvaṁ vatvā puna so cassa sāre patiṭṭhitabhāvo evaṁ veditabboti dassento **“imesaṁ hi Sāriputtā”**ti-ādimāha.

---

1. Vi 2. 123 piṭṭhe.
2. Vi 2. 177, 183 piṭṭhesu.

Tatrāyaṁ saṅkhepavaṇṇanā, yānimāni Verañjāyaṁ vassāvāsaṁ upagatāni pañca bhikkhusatāni. Imesaṁ yo guṇavasena pacchimako sabbaparittaguṇo bhikkhu, so sotāpanno. **Sotāpanno**ti sotaṁ āpanno, **soto**ti ca maggassetaṁ adhivacanaṁ, **sotāpanno**ti tena samannāgatassa puggalassa. Yathāha—

"Soto sototi hidaṁ Sāriputta vuccati, katamo nu kho Sāriputta sototi? Ayameva hi bhante ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṁ? Sammādiṭṭhi -pa- sammāsamādhīti. Sotāpanno sotāpannoti hidaṁ Sāriputta vuccati, katamo nu kho Sāriputta sotāpannoti? Yo hi bhante iminā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena samannāgato. Ayaṁ vuccati sotāpanno. Soyamāyasmā evaṁnāmo evaṁgotto"ti[1]. Idha pana maggena phalassa nāmaṁ dinnaṁ, tasmā phalaṭṭho sotāpannoti veditabbo.

Avinipātadhammoti vinipātetīti vinipāto, nāssa vinipāto dhammoti avinipātadhammo, na attānaṁ apāyesu vinipātanasabhāvoti vuttaṁ hoti. Kasmā? Ye dhammā apāyagamanīyā, tesaṁ parikkhayā. Vinipatanaṁ vā vinipāto, nāssa vinipāto dhammoti avinipātadhammo, apāyesu vinipātanasabhāvo assa natthīti vuttaṁ hoti. Sammattaniyāmena maggena niyatattā **niyato.** Sambodhi paraṁ ayanaṁ parā gati assāti **sambodhiparāyaṇo**. Upari maggattayaṁ avassaṁ sampāpakoti attho. Kasmā? Paṭiladdhapaṭhamamaggattāti.

Buddhāciṇṇakathā

22. Evaṁ Dhammasenāpatiṁ saññāpetvā Virañjāyaṁ taṁ vassāvāsaṁ vītināmetvā vutthavasso mahāpavāraṇāya pavāretvā **atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Ānandaṁ āmantesi. Āmantesī**ti ālapi abhāsi sambodhesi. Kinti? **Āciṇṇaṁ kho panetan**ti evamādi. **Āciṇṇan**ti caritaṁ vattaṁ anudhammatā. Taṁ kho panetaṁ āciṇṇaṁ duvidhaṁ hoti Buddhāciṇṇaṁ, sāvakāciṇṇanti. Katamaṁ Buddhāciṇṇaṁ? Idaṁ tāva ekaṁ—yehi nimantitā vassaṁ vasanti, na te anapaloketvā anāpucchitvā janapadacārikaṁ

1. Saṁ 3. 302 piṭṭhe.

pakkamanti. Sāvakā pana apaloketvā vā anapaloketvā vā yathāsukhaṁ pakkamanti.

Aparampi Buddhāciṇṇaṁ—vutthavassā pavāretvā janasaṅgahatthāya janapadacārikaṁ pakkamantiyeva. Janapadacārikaṁ carantā ca mahāmaṇḍalaṁ majjhimamaṇḍalaṁ antimamaṇḍalanti imesaṁ tiṇṇaṁ maṇḍalānaṁ aññatarasmiṁ maṇḍale caranti. Tattha **mahāmaṇḍalaṁ** navayojanasatikaṁ. **Majjhimamaṇḍalaṁ** chayojanasatikaṁ. **Antimamaṇḍalaṁ** tiyojanasatikaṁ. Yadā mahāmaṇḍale cārikaṁ caritukāmā honti, tadā mahāpavāraṇāya pavāretvā pāṭipadadivase mahābhikkhusaṁghaparivārā nikkhamitvā gāmanigamādīsu mahājanaṁ āmisapaṭiggahena anuggaṇhantā dhammadānena cassa vivaṭṭupanissitaṁ kusalaṁ vaḍḍhentā navahi māsehi janapadacārikaṁ pariyosāpenti. Sace pana antovasse bhikkhūnaṁ samathavipassanā taruṇā honti, mahāpavāraṇāya appavāretvā pavāraṇāsaṅgahaṁ datvā kattikapuṇṇamāyaṁ pavāretvā māgasirassa paṭhamadivase mahābhikkhusaṁghaparivārā nikkhamitvā vuttanayeneva majjhimamaṇḍale aṭṭhahi māsehi cārikaṁ pariyosāpenti. Sace pana nesaṁ vutthavassānaṁ aparipākindriyā veneyyasattā honti. Tesaṁ indriyaparipākaṁ āgamentā māgasiramāsampi tattheva vasitvā phussamāsassa paṭhamadivase mahābhikkhusaṁghaparivārā nikkhamitvā vuttanayeneva antimamaṇḍale sattahi māsehi cārikaṁ pariyosāpenti. Tesu ca maṇḍalesu yattha katthaci vicarantāpi te te satte kilesehi viyojentā sotāpattiphalādīhi payojentā veneyyavaseneva nānāvaṇṇāni pupphāni ocinantā viya caranti.

Aparampi Buddhānaṁ āciṇṇaṁ—devasikaṁ paccūsasamaye santaṁ sukhaṁ nibbānamārammaṇaṁ katvā phalasamāpattisamāpajjanaṁ, phalasamāpattiyā vuṭṭhahitvā devasikaṁ mahākaruṇāsamāpattiyā samāpajjanaṁ, tato vuṭṭhahitvā dasasahassacakkavāḷe bodhaneyyasattasamavalokanaṁ[1].

Aparampi Buddhānaṁ āciṇṇaṁ—āgantukehi saddhiṁ paṭhamataraṁ paṭisanthārakaraṇaṁ, aṭṭhuppattivasena dhammadesanā, otiṇṇe dose sikkhāpadapaññāpananti idaṁ Buddhāciṇṇaṁ.

1. Samolokanaṁ (Sī, Syā)

Katamaṁ sāvakāciṇṇaṁ? Buddhassa Bhagavato kāle dvikkhattuṁ sannipāto pure vassūpanāyikāya ca kammaṭṭhānaggahaṇatthaṁ, vutthavassānañca adhigataguṇārocanatthaṁ upari kammaṭṭhānaggahaṇatthañca. Idaṁ sāvakāciṇṇaṁ. Idha pana Buddhāciṇṇaṁ dassento āha **"āciṇṇaṁ kho panetaṁ Ānanda Tathāgatānan"**ti.

Āyāmāti āgaccha yāma. **Apalokessāmā**ti cārikaṁ caraṇatthāya āpucchissāma. **Evan**ti sampaṭicchanatthe nipāto. **Bhante**ti gāravādhivacanametaṁ. Satthuno paṭivacanadānantipi vaṭṭati. **Bhagavato paccassosī**ti Bhagavato vacanaṁ paṭi-assosi, abhimukho hutvā suṇi sampaṭicchi, "evan"ti iminā vacanena paṭiggahesīti vuttaṁ hoti.

Atha kho Bhagavā nivāsetvāti idha pubbaṇhasamayanti vā sāyanhasamayanti vā na vuttaṁ. Evaṁ santepi Bhagavā katabhattakicco majjhanhikaṁ vītināmetvā āyasmantaṁ Ānandaṁ pacchāsamaṇaṁ katvā nagaradvārato paṭṭhāya nagaravīthiyo suvaṇṇarasapiñjarāhi raṁsīhi samujjotayamāno yena Verañjassa brāhmaṇassa nivesanaṁ tenupasaṅkami. Gharadvāre ṭhitamattameva cassa Bhagavantaṁ disvā parijano ārocesi. Brāhmaṇo satiṁ paṭilabhitvā saṁvegajāto sahasā vuṭṭhāya mahārahaṁ āsanaṁ paññapetvā Bhagavantaṁ paccuggamma "ito Bhagavā upasaṅkamatū"ti āha. Bhagavā upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho Verañjo brāhmaṇo Bhagavantaṁ upanisīditukāmo attanā ṭhitapadesato yena Bhagavā tenupasaṅkami. Ito paraṁ uttānatthameva.

Yaṁ pana brāhmaṇo āha **"apica yo deyyadhammo, so na dinno"**ti. Tatrāyamadhippāyo—mayā nimantitānaṁ vassaṁvutthānaṁ tumhākaṁ temāsaṁ divase divase pāto yāgukhajjakaṁ, majjhanhike khādanīyabhojanīyaṁ, sāyanhe anekavidha pānavikati gandhapupphādīhi pūjāsakkāroti evamādiko yo deyyadhammo dātabbo assa, so na dinnoti. **Tañca kho no asantan**ti ettha pana liṅgavipallāso veditabbo. So ca kho deyyadhammo amhākaṁ no asantoti ayaṁ hettha attho. Atha vā yaṁ dānavatthuṁ mayaṁ tumhākaṁ dadeyyāma, tañca kho no asantanti evamettha attho veditabbo.

Nopi adātukamyatāti adātukāmatāpi no natthi yathā pahūtavittūpakaraṇānaṁ maccharīnaṁ. **Taṁ kutettha labbhā bahukiccā gharāvāsā**ti tatrāyaṁ yojanā—yasmā bahukiccā gharāvāsā, tasmā ettha santepi deyyadhamme dātukamyatāya ca taṁ kuto labbhā kuto taṁ sakkā laddhuṁ, yaṁ mayaṁ tumhākaṁ deyyadhammaṁ dadeyyāmāti gharāvāsaṁ garahanto āha. So kira mārena āvaṭṭitabhāvaṁ na jānāti, "gharāvāsapalibodhena me satisammoso jāto"ti maññi, tasmā evamāha. Apica **taṁ kutettha labbhā**ti imasmiṁ temāsabbhantare yamahaṁ tumhākaṁ dadeyyaṁ, taṁ kuto labbhā, bahukiccā hi gharāvāsāti evamettha yojanā veditabbā.

Atha brāhmaṇo "yannūnāhaṁ yaṁ me tīhi māsehi dātabbaṁ siyā, taṁ sabbaṁ ekadivaseneva dadeyyan"ti cintetvā **"adhivāsetu me bhavaṁ Gotamo"**ti-ādimāha. Tattha **svātanāyā**ti yaṁ me tumhesu sakkāraṁ karoto sve bhavissati puññañceva pītipāmojjañca, tadatthāya. Atha Tathāgato "sace ahaṁ nādhivāseyyaṁ, 'ayaṁ temāsaṁ kiñci aladdhā kupito maññe, tena me yāciyamāno ekabhattampi na paṭiggaṇhāti, natthi imasmiṁ adhivāsanakhanti, asabbaññū ayan'ti evaṁ brāhmaṇo ca Verañjāvāsino ca garahitvā bahuṁ apuññaṁ pasaveyyuṁ, taṁ tesaṁ mā ahosī"ti tesaṁ anukampāya **adhivāsesi Bhagavā tuṇhībhāvena.**

Adhivāsetvā ca atha kho Bhagavā Verañjaṁ brāhmaṇaṁ "alaṁ gharāvāsapalibodhacintāyā"ti saññāpetvā taṅkhaṇānurūpāya dhammiyā kathāya diṭṭhadhammikasamparāyikaṁ atthaṁ sandassetvā kusale dhamme samādapetvā gaṇhāpetvā tattha ca naṁ samuttejetvā sa-ussāhaṁ katvā tāya sa-ussāhatāya aññehi ca vijjamānaguṇehi sampahaṁsetvā dhammaratanavassaṁ vassetvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Pakkante ca pana Bhagavati Verañjo brāhmaṇo puttadāraṁ āmantesi "mayaṁ bhaṇe Bhagavantaṁ temāsaṁ nimantetvā ekadivasaṁ ekabhattampi nādamha. Handa dāni tathā dānaṁ paṭiyādetha, yathā temāsikopi deyyadhammo sve ekadivaseneva dātuṁ sakkā hotī"ti. Tato paṇītaṁ dānaṁ paṭiyādāpetvā yaṁ divasaṁ Bhagavā nimantito, tassā rattiyā accayena āsanaṭṭhānaṁ alaṅkārāpetvā mahārahāni āsanāni paññapetvā

gandhadhūmavāsakusumavicitraṁ mahāpūjaṁ sajjetvā Bhagavato kālaṁ ārocāpesi. Tena vuttaṁ **“atha kho Verañjo brāhmaṇo tassā rattiyā accayena -pa- niṭṭhitaṁ bhattan”**ti.

23. Bhagavā bhikkhusaṁghaparivuto tattha agamāsi. Tena vuttaṁ **“atha kho Bhagavā -pa- nisīdi saddhiṁ bhikkhusaṁghenā**ti. **Atha kho Verañjo brāhmaṇo Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghan”**ti **Buddhappamukhan**ti Buddhapariṇāyakaṁ, Buddhaṁ saṁghattheraṁ katvā nisinnanti vuttaṁ hoti. **Paṇītenā**ti uttamena. **Sahatthā**ti sahatthena. **Santappetvā**ti suṭṭhu tappetvā paripuṇṇaṁ suhitaṁ yāvadatthaṁ katvā. **Sampavāretvā**ti suṭṭhu pavāretvā, “alan”ti hatthasaññāya, mukhasaññāya, vacībhedena ca paṭikkhipāpetvā. **Bhuttāvin**ti bhuttavantaṁ. **Onītapattapāṇin**ti pattato onītapāniṁ, apanītahatthanti vuttaṁ hoti. **Ticīvarena acchādesī**ti ticīvaraṁ Bhagavato adāsi. Idaṁ pana vohāravacanamattaṁ hoti “ticīvarena acchādesī”ti. Tasmiṁ ca ticīvare ekameko sāṭako sahassaṁ agghati. Iti brāhmaṇo Bhagavato tisahassagghanakaṁ ticīvaramadāsi uttamaṁ kāsikavatthasadisaṁ. **Ekamekañca bhikkhuṁ ekamekena dussayugenā**ti ekamekena dussayugaḷena. Tatra ekasāṭako pañcasatāni agghati. Evaṁ pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ pañcasatasahassagghanakāni dussāni adāsi. Brāhmaṇo ettakampi datvā atuṭṭho puna sattaṭṭhasahassagghanake anekarattakambale ca paṭṭuṇṇapattapaṭe ca phāletvā phāletvā āyoga-aṁsabaddhaka kāyabandhanaparissāvanādīnaṁ atthāya adāsi. Satapākasahassapākānañca bhesajjatelānaṁ tumbāni pūretvā ekamekassa bhikkhuno abbhañjanatthāya sahassagghanakaṁ telamadāsi. Kiṁ bahunā, catūsu paccayesu na koci parikkhāro samaṇaparibhogo adinno nāma ahosi. Pāḷiyaṁ pana cīvaramattameva vuttaṁ.

Evaṁ mahāyāgaṁ yajitvā saputtadāraṁ vanditvā nisinnaṁ atha kho Bhagavā Verañjaṁ brāhmaṇaṁ temāsaṁ mārāvaṭṭanena dhammasavanāmatarasaparibhogaparihīnaṁ ekadivaseneva dhammāmatavassaṁ vassetvā puripuṇṇasaṅkappaṁ kurumāno **dhammiyā kathāya sandassetvā -pa- uṭṭhāyāsanā pakkāmi.** Brāhmaṇopi saputtadāro Bhagavantañca bhikkhusaṁghañca vanditvā “punapi bhante amhākaṁ anuggahaṁ

kareyyāthā”ti-evamādīni vadanto anubandhitvā assūni pavattayamāno nivatti.

Atha kho Bhagavā Verañjāyaṁ yathābhirantaṁ viharitvāti yathājjhāsayaṁ yathārucitaṁ vāsaṁ vasitvā Verañjāya nikkhamitvā mahāmaṇḍale cārikāya caraṇakāle gantabbaṁ Buddhavīthi pahāya dubbhikkhadosena kilantaṁ bhikkhusaṁghaṁ ujunāva maggena gahetvā gantukāmo Soreyyādīni anupagamma payāgapatiṭṭhānaṁ gantvā tattha Gaṅgaṁ nadiṁ uttaritvā yena Bārāṇasī tadavasari. Tena avasari tadavasari. Tatrāpi yathājjhāsayaṁ viharitvā Vesāliṁ agamāsi. Tena vuttaṁ **“anupagamma soreyyaṁ -pa- Vesāliyaṁ viharati Mahāvane Kūṭāgārasālāyan”**ti.

Samantapāsādikāya Vinayasaṁvaṇṇanāya

Verañjakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatridaṁ Samantapāsādikāya Samantapāsādikattasmiṁ—

Ācariyaparamparato, nidānavatthuppabhedadīpanato.
Parasamayavivajjanato, sakasamayavisuddhito ceva.

Byañjanaparisodhanato, padatthato Pāḷiyojanakkamato.
Sikkhāpadanicchayato, vibhaṅganayabhedadassanato.

Sampassataṁ na dissati, kiñci apāsādikaṁ yato ettha.
Viññūnamayaṁ tasmā, samantapāsādikātveva.

Saṁvaṇṇanā pavattā, Vinayassa vineyyadamanakusalena.
Vuttassa Lokanāthena, lokamanukampamānenāti.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pārājikakaṇḍa

1. Paṭhamapārājika Sudinnabhāṇavāravaṇṇanā

24. Ito paraṁ **tena kho pana samayena Vesāliyā avidūre**ti-ādi yebhuyyena uttānatthaṁ, tasmā anupadavaṇṇanaṁ pahāya yattha yattha vattabbaṁ atthi, taṁ tadeva vaṇṇayissāma. **Kalandagāmo**ti Kalandakā vuccanti kāḷakā, tesaṁ vasena laddhanāmo gāmo. **Kalandaputto**ti gāmavasena laddhanāmassa rājasammatassa cattālīsakoṭivibhavassa Kalandaseṭṭhino putto. Yasmā pana tasmiṁ gāme aññepi Kalandanāmakā manussā atthi, tasmā "kalandaputto"ti vatvā puna "seṭṭhiputto"ti vuttaṁ. **Sambahulehī**ti bahukehi. **Sahāyakehī**ti sukhadukkhāni saha āyanti upagacchantīti sahāyā, sahāyā eva sahāyakā, tehi sahāyakehi. **Saddhin**ti ekato. **Kenacideva karaṇīyenā**ti kenacideva bhaṇḍappayojana-uddhārasāraṇādinā kiccena. Kattikanakkhattakīḷākiccenātipi vadanti. Bhagavā hi kattikajuṇhapakkhe Vesāliṁ sampāpuṇi, kattikanakkhattakīḷā cettha uḷārā hoti, tadatthaṁ gatoti veditabbo.

Addasa khoti kathaṁ addasa? So kira nagarato bhuttapātarāsaṁ suddhuttarāsaṅgaṁ mālāgandhavilepanahatthaṁ, Buddhadassanatthaṁ, dhammasavanatthañca nikkhamantaṁ mahājanaṁ disvā "kva gacchathā"ti pucchi. Buddhadassanatthaṁ, dhammasavanatthañcāti. Tena hi ahampi gacchāmīti gantvā catubbidhāya parisāya parivutaṁ brahmassarena dhammaṁ desentaṁ Bhagavantaṁ addasa. Tena vuttaṁ **"addasa kho -pa- desentan"**ti. **Disvānassā**ti disvāna assa. **Etadahosī**ti pubbe katapuññatāya codiyamānassa bhabbakulaputtassa etaṁ ahosi. Kiṁ ahosi? "Yaṁnūnāhampi dhammaṁ suṇeyyan"ti. Tattha **yaṁnūnā**ti parivitakkadassanametaṁ. Evaṁ kirassa parivitakko uppanno "yamayaṁ parisā ekaggacittā dhammaṁ suṇāti, aho vatāhampi taṁ suṇeyyan"ti.

Atha kho Sudinno Kalandaputto yena sā parisāti idha kasmā "yena Bhagavā"ti avatvā "yena sā parisā"ti vuttanti ce. Bhagavantaṁ hi

parivāretvā uḷāruḷārajanā mahatī parisā nisinnā, tatra na sakkā iminā pacchā āgatena Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā nisīdituṁ. Parisāya pana ekasmiṁ padese sakkāti so taṁ parisaṁyeva upasaṅkamanto. Tena vuttaṁ "atha kho Sudinno Kalandaputto yena sā parisā"ti. **Ekamantaṁ nisinnassa kho Sudinnassa Kalandaputtassa etadahosī**ti na nisinnamattasseva ahosi, atha kho Bhagavato sikkhattayūpasaṁhitaṁ thokaṁ dhammakathaṁ sutvā, taṁ panassa yasmā ekamantaṁ nisinnasseva ahosi. Tena vuttaṁ "ekamantaṁ nisinnassa kho Sudinnassa Kalandaputtassa etadahosī"ti. Kiṁ ahosīti? **Yathā yathā kho**ti-ādi.

Tatrāyaṁ saṅkhepakathā—ahaṁ kho yena yena ākārena Bhagavatā dhammaṁ desitaṁ ājānāmi, tena tena me upaparikkhato evaṁ hoti "yadetaṁ sikkhattayabrahmacariyaṁ ekampi divasaṁ akhaṇḍaṁ katvā carimakacittaṁ pāpetabbatāya **ekantaparipuṇṇaṁ** caritabbaṁ, ekadivasampi ca kilesamalena amalīnaṁ katvā carimakacittaṁ pāpetabbatāya **ekantaparisuddhaṁ, saṅkhalikhitaṁ** likhitasaṅkhasadisaṁ dhotasaṅkhasappaṭibhāgaṁ caritabbaṁ, idaṁ na sukaraṁ agāraṁ ajjāvasatā agāramajjhe vasantena ekantaparipuṇṇaṁ -pa- carituṁ, yaṁnūnāhaṁ kese ca massuñca ohāretvā kasāyarasapītatāya **kāsāyāni** brahmacariyaṁ carantānaṁ anucchavikāni vatthāni **acchādetvā** paridahitvā agārasmā nikkhamitvā anagāriyaṁ pabbajeyyan"ti. Ettha ca yasmā agārassa hitaṁ kasivāṇijjādikammaṁ **agāriyan**ti vuccati, tañca pabbajjāya natthi, tasmā pabbajjā **"anagāriyā"**ti ñātabbā, taṁ anagāriyaṁ pabbajjaṁ. **Pabbajeyyan**ti paribbajeyyaṁ.

25. **Aciravuṭṭhitāya parisāya yena Bhagavā tenupasaṅkamī**ti Sudinno avuṭṭhitāya parisāya na Bhagavantaṁ pabbajjaṁ yāci. Kasmā? Tatrassa bahū ñātisālohitā mittāmaccā santi, te "tvaṁ mātāpitūnaṁ ekaputtako, na labbhā tayā pabbajitun"ti bāhātampi gahetvā ākaḍḍheyyuṁ, tato pabbajjāya antarāyo bhavissatīti saheva parisāya uṭṭhahitvā thokaṁ gantvā puna kenaci sarīrakiccalesena nivattitvā Bhagavantaṁ upasaṅkamma pabbajjaṁ yāci. Tena vuttaṁ **"atha kho Sudinno Kalandaputto aciravuṭṭhitāya parisāya -pa- pabbājetu maṁ Bhagavā"**ti.

Bhagavā pana yasmā Rāhulakumārassa pabbajitato[1] pabhuti mātāpitūhi ananuññātaṁ puttaṁ na pabbājeti. Tasmā naṁ pucchi **"anuññātosi pana tvaṁ Sudinna mātāpitūhi -pa- pabbajjāyā"**ti.

26. Ito paraṁ pāṭhānusāreneva gantvā **taṁ karaṇīyaṁ tīretvā**ti ettha evamattho veditabbo—dhuranikkhepeneva taṁ karaṇīyaṁ niṭṭhāpetvāti. Na hi pabbajjāya tibbacchandassa bhaṇḍappayojana uddhārasāraṇādīsu vā nakkhattakīḷāyaṁ vā cittaṁ namati. **Amma tātā**ti ettha pana **ammā**ti mātaraṁ ālapati. **Tātā**ti pitaraṁ. **Tvaṁ khosī**ti tvaṁ kho asi. **Ekaputtako**ti ekova puttako, añño te jeṭṭho vā kaniṭṭho vā natthi. Ettha ca "ekaputto"ti vattabbe anukampāvasena "ekaputtako"ti vuttaṁ. **Piyo**ti pītijananako. **Manāpo**ti manavaḍḍhanako. **Sukhedhito**ti sukhena edhito, sukhasaṁvaḍḍhitoti attho. **Sukhaparihato**ti sukhena parihato, jātakālato pabhuti dhātīhi aṅkato aṅkaṁ haritvā dhāriyamāno assakarathakādīhi bālakīḷanakehi kīḷamāno sādurasabhojanaṁ bhojiyamāno sukhena parihato.

Na tvaṁ tāta Sudinna kiñci dukkhassa jānāsīti tvaṁ tāta Sudinna kiñci appamattakampi kalabhāgaṁ dukkhassa na jānāsi. Atha vā kiñci dukkhena nānubhosīti attho. Karaṇatthe sāmivacanaṁ, anubhavanatthe ca jānanā. Atha vā kiñci dukkhaṁ nassarasīti attho. Upayogatthe sāmivacanaṁ, saraṇatthe ca jānanā. Vikappadvayepi purimapadassa uttarapadena samānavibhattilopo daṭṭhabbo. Taṁ sabbaṁ saddasatthānusārena ñātabbaṁ. **Maraṇenapi mayaṁ te akāmakā vinā bhavissāmā**ti sacepi tava amhesu jīvamānesu maraṇaṁ bhaveyya, tena te maraṇenapi mayaṁ akāmakā anicchakā na attano ruciyā, vinā bhavissāma, tayā viyogaṁ vā pāpuṇissāmāti attho. **Kiṁ pana mayaṁ tan**ti evaṁ sante kiṁ pana kiṁ nāma taṁ kāraṇaṁ, yena mayaṁ taṁ jīvantaṁ anujānissāma. Atha vā **kiṁ pana mayaṁ tan**ti kena pana kāraṇena mayaṁ taṁ jīvantaṁ anujānissāmāti evamettha attho daṭṭhabbo.

---

1. Pabbajjato (Sī, Syā)

27. **Tatthevā**ti yattha naṁ ṭhitaṁ mātāpitaro nānujāniṁsu, tattheva ṭhāne. **Anantarahitāyā**ti kenaci attharaṇena anatthatāya.

28. **Paricārehī**ti gandhabbanaṭanāṭakādīni paccupaṭṭhāpetvā tattha sahāyakehi saddhiṁ yathāsukhaṁ indriyāni cārehi sañcārehi, ito cito ca upanehīti vuttaṁ hoti. Atha vā **paricārehī**ti gandhabbanaṭanāṭakādīni paccupaṭṭhāpetvā tattha sahāyakehi saddhiṁ laḷa upalaḷa rama, kīḷassūtipi vuttaṁ hoti. **Kāme paribhuñjanto**ti attano puttadārehi saddhiṁ bhoge bhuñjanto. **Puññāni karonto**ti Buddhañca dhammañca saṁghañca ārabbha dānappadānādīni sugatimaggasodhakāni kusalakammāni karonto. **Tuṇhī ahosī**ti kathānuppabandhavicchedanatthaṁ nirālāpasallāpo ahosi. Athassa mātāpitaro tikkhattuṁ vatvā paṭivacanampi alabhamānā sahāyake pakkosāpetvā "esa vo sahāyako pabbajitukāmo, nivāretha nan"ti āhaṁsu. Tepi taṁ upasaṅkamitvā tikkhattuṁ avocuṁ. Tesampi tuṇhī ahosi. Tena vuttaṁ **"atha kho Sudinnassa Kalandaputtassa sahāyakā -pa- tuṇhī ahosī**"ti.

29. Athassa sahāyakānaṁ etadahosi "sace ayaṁ pabbajjaṁ alabhamāno marissati, na koci guṇo bhavissati. Pabbajitaṁ pana naṁ mātāpitaropi kālena kālaṁ passissanti, mayampi passissāma. Pabbajjāpi ca nāmesā bhāriyā, divase divase mattikāpattaṁ gahetvā piṇḍāya caritabbaṁ, ekaseyyaṁ ekabhattaṁ brahmacariyaṁ atidukkaraṁ, ayañca sukhumālo nāgarikajātiyo, so taṁ carituṁ asakkonto puna idheva āgamissati, handassa mātāpitaro anujānāpessāmā"ti. Te tathā akaṁsu. Mātāpitaropi naṁ anujāniṁsu. Tena vuttaṁ **"atha kho Sudinnassa Kalandaputtassa sahāyakā yena Sudinnassa Kalandaputtassa mātāpitaro -pa- anuññātosi mātāpitūhi agārasmā anagāriyaṁ pabbajjāyā**"ti.

30. **Haṭṭho**ti tuṭṭho. **Udaggo**ti pītivasena abbhunnatakāyacitto. **Katipāha**nti katipayāni divasāni. **Balaṁ gāhetvā**ti sappāyabhojanāni bhuñjanto, ucchādananhāpanādīhi ca kāyaṁ pariharanto kāyabalaṁ janetvā mātāpitaro vanditvā assumukhaṁ ñātiparivaṭṭaṁ pahāya

yena Bhagavā tenupasaṅkami -pa- pabbājetu maṁ bhante Bhagavāti. Bhagavā samīpe ṭhitaṁ aññataraṁ piṇḍacārikaṁ bhikkhuṁ āmantesi **"tena hi bhikkhu Sudinnaṁ pabbājehi ceva upasampādehi cā"**ti. "Sādhu bhante"ti kho so bhikkhu Bhagavato paṭissuṇitvā Sudinnaṁ Kalandaputtaṁ Jinadattiyaṁ saddhivihārikaṁ laddhā pabbājesi ceva upasampādesi ca. Tena vuttaṁ **"alattha kho Sudinno Kalandaputto Bhagavato santike pabbajjaṁ, alattha upasampadan"**ti.

Ettha pana ṭhatvā sabba-aṭṭhakathāsu pabbajjā ca upasampadā ca kathitā, mayaṁ pana yathāṭhitapāḷivaseneva **Khandhake** kathayissāma. Na kevalañcetaṁ, aññampi yaṁ Khandhake vā Parivāre vā kathetabbaṁ Aṭṭhakathācariyehi **Vibhaṅge** kathitaṁ, taṁ sabbaṁ tattha tattheva kathayissāma, evañhi kathiyamāne Pāḷikkameneva vaṇṇanā katā hoti, tato tena tena vinicchayena atthikānaṁ Pāḷikkameneva imaṁ Vinayasaṁvaṇṇanaṁ oloketvā so so vinicchayo suviññeyyo bhavissatīti.

Acirūpasampannoti aciraṁ upasampanno hutvā, upasampadato nacirakāleyevāti vuttaṁ hoti. **Evarūpe**ti evaṁvidhe evaṁjātike. **Dhutaguṇe**ti kilesaniddhunanake guṇe. **Smādāya vattatī**ti samādiyitvā gaṇhitvā vattati carati viharati. **Āraññiko hotī**ti gāmantasenāsanaṁ paṭikkhipitvā āraññikadhutaṅgavasena araññavāsiko hoti. **Piṇḍapātiko**ti atirekalābhapaṭikkhepena cuddasa bhattāni paṭikkhipitvā piṇḍapātikadhutaṅgavasena piṇḍapātiko hoti. **Paṁsukūliko**ti gahapaticīvaraṁ paṭikkhipitvā paṁsukūlikadhutaṅgavasena paṁsukūliko hoti. **Sapadānacāriko**ti loluppacāraṁ paṭikkhipitvā sapadānacārikadhutaṅgavasena sapadānacāriko hoti, gharapaṭipāṭiyā bhikkhāya pavisati. **Vajjigāman**ti vajjīnaṁ gāmaṁ, vajjīsu vā gāmaṁ.

Aḍḍhā mahaddhanāti-ādīsu upabhogaparibhogūpakaraṇamahantatāya **aḍḍhā.** Ye hi tesaṁ upabhogā, yāni ca upabhogūpakaraṇāni, tāni mahantāni bahulāni sārakānīti vuttaṁ hoti. Nidhetvā ṭhapitadhanamahantatāya **mahaddhanā. Mahābhogā**ti divasaparibbayasaṅkhātabhogamahantatāya mahābhogā. Aññehi upabhogehi jātarūparajatasseva pahūtatāya

pahūtajātarūparajatā. Alaṅkārabhūtassa vittūpakaraṇassa pītipāmojjakaraṇassa pahūtatāya **pahūtavittūpakaraṇā.** Vohāravasena parivattentassa dhanadhaññassa pahūtatāya **pahūtadhanadhaññā**ti veditabbā.

Senāsanaṁ saṁsāmetvāti senāsanaṁ paṭisāmetvā, yathā na vinassati, tathā naṁ suṭṭhu thapetvāti attho. **Saṭṭhimatte thālipāke**ti gaṇanaparicchedato saṭṭhithālipāke. Ekameko cettha thālipāko dasannaṁ bhikkhūnaṁ bhattaṁ gaṇhāti, taṁ sabbampi channaṁ bhikkhusatānaṁ bhattaṁ hoti. **Bhattābhihāraṁ abhihariṁsū**ti ettha abhiharīyatīti **abhihāro,** kiṁ abhiharīyati? Bhattaṁ. Bhattameva abhihāro **bhattābhihāro,** taṁ bhattābhihāraṁ. **Abhihariṁsū**ti abhimukhā hariṁsu, tassa santikaṁ gahetvā āgamaṁsūti attho. Etassa kiṁ pamāṇanti? Saṭṭhi thālipākā. Tena vuttaṁ **"saṭṭhimatte thālipāke bhattābhihāraṁ abhihariṁsū"**ti. **Bhikkhūnaṁ vissajjetvā**ti sayaṁ ukkaṭṭhapiṇḍapātikattā sapadānacāraṁ caritukāmo bhikkhūnaṁ paribhogatthāya pariccajitvā datvā. Ayañhi āyasmā "bhikkhū ca lābhaṁ lacchanti, ahañca piṇḍakena na kilamissāmī"ti etadatthameva āgato. Tasmā attano āgamanānurūpaṁ karonto bhikkhūnaṁ vissajjetvā sayaṁ piṇḍāya pāvisi.

31. **Ñātidāsī**ti ñātakānaṁ dāsī. **Ābhidosikan**ti pārivāsikaṁ ekarattātikkantaṁ pūtibhūtaṁ. Tatrāyaṁ padattho—pūtibhāvadosena abhibhūtoti abhidoso, abhidosova ābhidosiko, ekarattātikkantassa vā nāmasaññā esā yadidaṁ ābhidosikoti, taṁ ābhidosikaṁ. **Kummāsan**ti yavakummāsaṁ. **Chaḍḍetukāmā hotī**ti yasmā antamaso dāsakammakarānampi gorūpānampi aparibhogāraho, tasmā taṁ kacavaraṁ viya bahi chaḍḍetukāmā hoti. **Sacetan**ti sace etaṁ. **Bhaginī**ti ariyavohārena ñātidāsiṁ ālapati. **Chaḍḍanīyadhamman**ti chaḍḍetabbasabhāvaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti bhagini etaṁ sace bahi chaḍḍanīyadhammaṁ nissaṭṭhapariggahaṁ, taṁ idha me patte ākirāti.

Kiṁ pana evaṁ vattuṁ labbhati, viññatti vā payuttavācā vā na hotīti? Na hoti. Kasmā? Nissaṭṭhapariggahattā. Yañhi chaḍḍanīyadhammaṁ nissaṭṭhapariggahaṁ, yattha sāmikā anālayā honti, taṁ sabbaṁ "detha, āharatha, idha

ākirathā"ti vattuṁ vaṭṭati. Tathā hi agga-ariyavaṁsiko āyasmā **Raṭṭhapālopi** chaḍḍanīyadhammaṁ kummāsaṁ "idha me patte ākirā"ti[1] avaca. Tasmā yaṁ evarūpaṁ chaḍḍanīyadhammaṁ, aññaṁ vā apariggahitaṁ vanamūlaphalabhesajjādikaṁ, taṁ sabbaṁ yathāsukhaṁ āharāpetvā paribhuñjitabbaṁ, na kukkuccāyitabbaṁ. **Hatthānan**ti bhikkhāggahaṇatthaṁ pattaṁ upanāmayato maṇibandhato pabhuti dvinnampi hatthānaṁ. **Pādānan**ti nivāsanantato paṭṭhāya dvinnampi pādānaṁ. **Sarassā**ti "sacetaṁ bhaginī"ti vācaṁ nicchārayato sarassa ca. **Nimittaṁ aggahesī**ti gihikāle sallakkhitapubbaṁ ākāraṁ aggahesi sañjāni sallakkhesi. Sudinno hi Bhagavato dvādasame vasse pabbajito, vīsatime vasse ñātikulaṁ piṇḍāya paviṭṭho sayaṁ pabbajjāya aṭṭhavassiko hutvā, tena naṁ sā ñātidāsī disvāva na sañjāni, nimittaṁ pana aggahesīti.

Sudinnassa mātaraṁ etadavocāti atigarunā pabbajjūpagatena sāmiputtena saddhiṁ "tvaṁ nu kho me bhante ayyo Sudinno"ti-ādivacanaṁ vattuṁ avisahantī vegena gharaṁ pavisitvā Sudinnassa mātaraṁ etaṁ avoca. **Yagghe**ti ārocanathe nipāto. **Sace je saccan**ti ettha **je**ti ālapane nipāto. Evañhi tasmiṁ dese dāsijanaṁ ālapanti, tasmā "tvaṁ bhoti dāsi sace saccaṁ bhaṇasī"ti evamettha attho daṭṭhabbo.

32. **Aññataraṁ kuṭṭamūlan**ti[2] tasmiṁ kira dese dānapatīnaṁ gharesu sālā honti, āsanāni cettha paññattāni honti, upaṭṭhāpitaṁ udakakañjiyaṁ. Tattha pabbajitā piṇḍāya caritvā nisīditvā bhuñjanti, sace icchanti, dānapatīnampi santakaṁ gaṇhanti, tasmā tampi aññatarassa kulassa īdisāya sālāya aññataraṁ kuṭṭamūlanti veditabbaṁ. Na hi pabbajitā kapaṇamanussā viya asāruppe ṭhāne nisīditvā bhuñjantīti.

Atthi nāma tātāti ettha **atthī**ti vijjamānatthe. **Nāmā**ti pucchanatthe maññanatthe ca nipāto. Idañhi vuttaṁ hoti—"atthi nu kho tāta Sudinna amhākaṁ dhanaṁ, na mayaṁ niddhanāti vattabbā, yesaṁ no tvaṁ īdise ṭhāne nisīditvā ābhidosikaṁ kummāsaṁ paribhuñjissasi. Tathā atthi nu kho tāta Sudinna amhākaṁ jīvitaṁ, na mayaṁ matāti vattabbā, yesaṁ no tvaṁ īdise ṭhāne nisīditvā ābhidosikaṁ kummāsaṁ paribhuñjissasi.

---

1. Ma 2. 251 piṭṭhe Raṭṭhapālasutte. 2. Kuḍḍamūlanti (Sī, Syā)

Tathā atthi maññe tāta Sudinna tava abbhantare sāsanaṁ nissāya paṭiladdho samaṇaguṇo, yaṁ tvaṁ subhojanarasasaṁvaḍḍhitopi imaṁ jigucchaneyyaṁ ābhidosikaṁ kummāsaṁ amatamiva nibbikāro paribhuñjissasī”ti.

So pana gahapati dukkhābhitunnatāya etamatthaṁ paripuṇṇaṁ katvā vattumasakkonto “atthi nāma tāta Sudinna ābhidosikaṁ kummāsaṁ paribhuñjissasī”ti ettakameva avoca. Akkharacintakā panettha imaṁ lakkhaṇaṁ vadanti, anokappanāmarisanatthavasena[1] etaṁ **atthināma**sadde[2] upapade “paribhuñjissasī”ti anāgatavacanaṁ kataṁ. Tassāyamattho atthi nāma -pa- paribhuñjissasi, idaṁ paccakkhampi[3] ahaṁ na saddahāmi na marisayāmīti[4]. **Tatāyaṁ ābhidosiko**ti tato tava gehato ayaṁ ābhidosiko kummāso laddhoti attho, tatoyantipi pāṭho, tadāyantipi paṭhanti, taṁ na sundaraṁ. **Yena sakapitu nivesanan**ti yena sakassa pitu attano pitu nivesananti attho. Thero pitari pemeneva subbaco hutvā agamāsi. **Adhivāsesī**ti thero ukkaṭṭhapiṇḍapātikopi samāno “sace ekabhattampi na gahessāmi, ativiya nesaṁ domanassaṁ bhavissatī”ti ñātīnaṁ anukampāya adhivāsesi.

33. **Opuñjāpetvā**ti upalimpāpetvā. **Ekaṁ hiraññassā**ti ettha **hiraññan**ti kahāpaṇo veditabbo. **Puriso**ti nātidīgho nātirasso majjhimappamāṇo veditabbo. **Tirokaraṇīyan**ti karaṇatthe bhummaṁ, sāṇipākārena parikkhipitvāti attho. Atha vā tiro karonti etenāti tirokaraṇīyaṁ, taṁ parikkhipitvā, samantato katvāti attho. **Tenahī**ti yasmā ajja Sudinno āgamissati, tena kāraṇena. **Hi**-iti padapūraṇamatte nipāto. **Tenā**ti ayampi vā uyyojanatthe nipātoyeva.

34. **Pubbaṇhasamayan**ti ettha kiñcāpi Pāḷiyaṁ kālārocanaṁ na vuttaṁ, atha kho ārociteyeva kāle agamāsīti veditabbo. **Idaṁ te tātā**ti dve puñje dassento āha. **Mātū**ti janettiyā.

---

1. Anokappanāparisahanatthavasena (Ka)
2. Atthisadde (Syā) Ma-Ṭṭha 3. 216; Aṁ-Ṭṭha 3. 58 piṭṭhesupi passitabbaṁ.
3. Paccakkhamasi (Ka)
4. Parisahāmīti (Ka)

Mattikanti mātito āgataṁ, idaṁ te mātāmahiyā mātu imaṁ gehaṁ āgacchantiyā dinnadhananti attho. **Itthikāya itthidhanan**ti hīḷento āha. **Itthikāya** nāma itthiparibhogānaṁyeva nhānacuṇṇādīnaṁ atthāya laddhaṁ dhanaṁ kittakaṁ bhaveyya, tassāpi tāva parimāṇaṁ passa. Atha vā idaṁ te tāta Sudinna mātu dhanaṁ, tañca kho mattikaṁ, na mayā dinnaṁ, tava mātuyeva santakanti vuttaṁ hoti. Taṁ panetaṁ na kasiyā na vaṇijjāya sambhūtaṁ, apica kho itthikāya itthidhanaṁ. Yaṁ itthikāya ñātikulato sāmikakulaṁ gacchantiyā laddhabbaṁ nhānacuṇṇādīnaṁ atthāya itthidhanaṁ, taṁ tāva ettakanti evamettha attho daṭṭhabbo.

Aññaṁ pettikaṁ aññaṁ pitāmahanti yaṁ pana te pitu ca pitāmahānañca santakaṁ, taṁ aññaṁyeva. Nihitañca payuttañca ativiya bahu. Ettha ca **pitāmahan**ti taddhitalopaṁ katvā veditabbaṁ, petāmahanti vā pāṭho. **Labbhā tāta Sudinna hīnāyāvattitvā**ti tāta Sudinna uttamaṁ ariyaddhajaṁ pabbajitaliṅgaṁ pahāya hīnāya gihibhāvāya āvattitvā labbhā bhogā bhuñjituṁ, na alabbhā bhuñjituṁ, na tvaṁ rājabhīto pabbajito, na iṇāyikehi palibuddho hutvāti. **Tāta na ussahāmī**ti ettha pana **tātā**ti vacanaṁ gehasitapemena āha, na samaṇatejena. **Na ussahāmī**ti na sakkomi. **Na visahāmī**ti nappahomi na samatthomhi.

"Vadeyyāma kho taṁ gahapatī"ti idaṁ pana vacanaṁ samaṇatejenāha. **Nātikaḍḍheyyāsī**ti yaṁ te mayi pemaṁ patiṭṭhitaṁ, taṁ kodhavasena na atikaḍḍheyyāsi, sace na kujjheyyāsīti vuttaṁ hoti. Tato seṭṭhi "putto me saṅgahaṁ maññe kattukāmo"ti udaggacitto āha "vadehi tāta Sudinnā"ti. **Tena hī**ti uyyojanatthe vibhattipatirūpako nipāto. **Tatonidānan**ti taṁnidānaṁ taṁhetukanti paccattavacanassa **to-**ādeso veditabbo, samāse cassa lopābhāvo. **Bhayaṁ vā**ti "kinti me bhoge neva rājāno hareyyun"ti-ādinā nayena vuttaṁ rājādibhayaṁ, cittutrāsoti attho. **Chambhitattan**ti rājūhi vā corehi vā "dhanaṁ dehī"ti kammakāraṇaṁ kāriyamānassa kāyiñjanaṁ kāyakampo hadayamaṁsacalanaṁ. **Lomahaṁso**ti uppanne bhaye lomānaṁ haṁsanaṁ uddhaggabhāvo. **Ārakkho**ti anto ca bahi ca rattiñca divā ca ārakkhaṇaṁ.

35. **Tena hi vadhū**ti seṭṭhi gahapati dhanaṁ dassetvā puttaṁ attanā gihibhāvatthāya palobhetuṁ asakkonto "mātugāmasadisaṁ dāni purisānaṁ bandhanaṁ natthī"ti maññitvā tassa purāṇadutiyikaṁ āmantesi "tena hi vadhū"ti. **Purāṇadutiyikan**ti purāṇaṁ dutiyikaṁ pubbe gihikāle dutiyikaṁ, gehasitasukhumabhogasahāyikaṁ bhūtapubbabhariyanti attho. **Tena hī**ti yena kāraṇena mātugāmasadisaṁ bandhanaṁ natthi. **Pādesu gahetvā**ti pāde gahetvā, upayogatthe bhummavacanaṁ. Pādesu vā taṁ gahetvā. **Kīdisā nāma tā ayyaputta accharāyo**ti kasmā evamāha. Tadā kira sambahule khattiyakumārepi brāhmaṇakumārepi seṭṭhiputtepi mahāsampattiyo pahāya pabbajante disvā pabbajjāguṇaṁ ajānantā kathaṁ samuṭṭhāpenti "kasmā ete pabbajantī"ti, athaññe vadanti "devaccharānaṁ devanāṭakānaṁ kāraṇā"ti. Sā kathā vitthārikā ahosi, taṁ gahetvā ayaṁ evamāhāti. Thero taṁ paṭikkhipanto **"na kho ahaṁ bhaginī"**ti āha. **Samudacaratī**ti voharati vadeti. **Tattheva mucchitā papatā**ti naṁ bhaginivādena samudācarantaṁ disvā "anatthiko dāni mayā ayaṁ, yo maṁ pajāpatiṁ samānaṁ attanā saddhiṁ ekamātukucchiyā sayitadārikaṁ viya maññatī"ti samuppannabalavasokā hutvā tasmiṁyeva padese mucchitā papatā, patitāti attho.

Mā no viheṭhayitthābhi mā amhe dhanaṁ dassetvā, mātugāmañca uyyojetvā viheṭhayittha, vihesā hesā pabbajitānanti. **Tena hi tāta Sudinna bījakampi dehī**ti ettha **tena hī**ti abhiratiyaṁ uyyojeti. Sace tvaṁ abhirato brahmacariyaṁ carasi, caritvā ākāse nisīditvā parinibbāyitā hohi, amhākaṁ pana kulavaṁsabījakaṁ ekaṁ puttaṁ dehi. **Mā no aputtakaṁ sāpateyyaṁ Licchavayo atiharāpesun**ti mayaṁ hi Licchavīnaṁ gaṇarājūnaṁ rajje vasāma, te te pituno accayena imaṁ sāpateyyaṁ evaṁ mahantaṁ amhākaṁ vibhavaṁ aputtakaṁ kuladhanarakkhakena puttena virahitaṁ attano rājantepuraṁ atiharāpeyyunti taṁ te mā atiharāpesuṁ, mā atiharāpentūti.

Etaṁ kho me amma sakkā kātunti kasmā evamāha? So kira cintesi "etesaṁ sāpateyyassa ahameva sāmī, añño natthi. Te maṁ sāpateyyarakkhaṇatthāya niccaṁ anubandhissanti, tenāhaṁ na lacchāmi

appossukko samaṇadhammaṁ kātuṁ, puttakaṁ pana labhitvā oramissanti, tato ahaṁ yathāsukhaṁ samaṇadhammaṁ karissāmī”ti imaṁ nayaṁ passanto evamāhāti.

36. **Pupphan**ti utukāle uppannalohitassa nāmaṁ. Mātugāmassa hi utukāle gabbhapatiṭṭhānaṭṭhāne lohitavaṇṇā piḷakā saṇṭhahitvā satta divasāni vaḍḍhitvā bhijjanti, tato lohitaṁ paggharati, tassetaṁ nāmaṁ “pupphan”ti. Taṁ pana yāva balavaṁ hoti bahu paggharati, tāva dinnāpi paṭisandhi na tiṭṭhati, doseneva saddhiṁ paggharati. Dose pana paggharite suddhe vatthumhi dinnā paṭisandhi khippaṁ patiṭṭhāti. **Pupphaṁsā uppajjī**ti pupphaṁ assā uppajji, akāralopena sandhi. **Purāṇadutiyikāya bāhāyaṁ gahetvā**ti purāṇadutiyikāya yā bāhā, tatra naṁ gahetvāti attho.

Apaññatte sikkhāpadeti paṭhamapārājikasikkhāpade aṭṭhapite. Bhagavato kira paṭhamabodhiyaṁ vīsati vassāni bhikkhū cittaṁ ārādhayiṁsu, na evarūpaṁ ajjhācāramakaṁsu. Taṁ sandhāyeva idaṁ suttamāha “ārādhayiṁsu vata me bhikkhave bhikkhū ekaṁ samayaṁ cittan”ti[1]. Atha Bhagavā ajjhācāraṁ apassanto pārājikaṁ vā saṁghādisesaṁ vā na paññapesi. Tasmiṁ tasmiṁ pana vatthusmiṁ avasese pañca khuddakāpattikkhandhe eva paññapesi. Tena vuttaṁ “apaññatte sikkhāpade”ti.

Anādīnavadassoti yaṁ Bhagavā idāni sikkhāpadaṁ paññapento ādīnavaṁ dassessati, taṁ apassanto anavajjasaññī hutvā. Sace hi ayaṁ “idaṁ na karaṇīyanti vā mūlacchejjāya vā saṁvattatī”ti jāneyya, saddhāpabbajito kulaputto tatonidānaṁ jīvitakkhayaṁ pāpuṇantopi na kareyya. Ettha pana ādīnavaṁ apassanto niddosasaññī ahosi. Tena vuttaṁ “anādīnavadasso”ti. **Purāṇadutiyikāyā**ti bhummavacanaṁ. **Abhiviññāpesī**ti pavattesi, pavattanāpi hi kāyaviññatticopanato viññāpanāti vuccati. Tikkhattuṁ abhiviññāpanañcesa gabbhasaṇṭhānasanniṭṭhānatthamakāsīti veditabbo.

Sā tena gabbhaṁ gaṇhīti sā ca teneva ajjhācārena gabbhaṁ gaṇhi, na aññathā. Kiṁ pana aññathāpi gabbhaggahaṇaṁ hotīti? Hoti. Kathaṁ?

1. Ma 1. 175 piṭṭhe.

Kāyasaṁsaggena coḷaggahaṇena asucipānena nābhiparāmasanena rūpadassanena saddena gandhena. Itthiyo hi ekaccā utusamaye chandarāgarattā purisānaṁ hatthaggāhaveṇiggāha-aṅgapaccaṅgaparāmasanaṁ sādiyantiyopi gabbhaṁ gaṇhanti. Evaṁ kāyasaṁsaggena gabbhaggahaṇaṁ hoti.

Udāyittherassa pana purāṇadutiyikā bhikkhunī taṁ asuciṁ ekadesaṁ mukhena aggahesi, ekadesaṁ coḷakeneva saddhiṁ aṅgajāte pakkhipi, sā tena gabbhaṁ gaṇhi. Evaṁ coḷaggahaṇena gabbhaggahaṇaṁ hoti.

Migasiṅgatāpasassa[1] mātā migī utusamaye tāpasassa passāvaṭṭhānaṁ āgantvā sasambhavaṁ passāvaṁ pivi, sā tena gabbhaṁ gaṇhitvā migasiṅgaṁ[2] vijāyi. Evaṁ asucipānena gabbhaggahaṇaṁ hoti.

Sāmassa pana bodhisattassa mātāpitūnaṁ cakkhuparihāniṁ ñatvā Sakko puttaṁ dātukāmo Dukūlapaṇḍitaṁ āha "vaṭṭati tumhākaṁ methunadhammo"ti. Anatthikā mayaṁ etena isipabbajjaṁ pabbajitāmhāti. Tena hi imissā utusamaye aṅguṭṭhena nābhiṁ parāmaseyyāthāti. So tathā akāsi, sā tena gabbhaṁ gaṇhitvā sāmaṁ tāpasadārakaṁ vijāyi. Evaṁ nābhiparāmasanena gabbhaggahaṇaṁ hoti. Eteneva nayena Maṇḍabyassa ca Caṇḍapajjotassa ca vatthu veditabbaṁ.

Kathaṁ rūpadassanena hoti? Idhekaccā itthī utusamaye purisasaṁsaggaṁ alabhamānā chandarāgavasena antogehagatāva purisaṁ upanijjhāyati rājorodhā viya, sā tena gabbhaṁ gaṇhāti. Evaṁ rūpadassenena gabbhaggahaṇaṁ hoti.

Balākāsu pana puriso nāma natthi, tā utusamase meghasaddaṁ sutvā gabbhaṁ gaṇhanti. Kukkuṭiyopi kadāci ekassa kukkuṭassa saddaṁ sutvā bahukāpi gabbhaṁ gaṇhanti. Tathā gāvī usabhassa. Evaṁ saddena gabbhaggahaṇaṁ hoti.

Gāvī eva ca kadāci usabhagandhena gabbhaṁ gaṇhanti. Evaṁ gandhena gabbhaggahaṇaṁ hoti.

---

1. Isisiṅgatāpasassa (?) Khu 6. 31 Niḷinikājātakaṁ passitabbaṁ. 2. Isisiṅgaṁ (?)

Idha panāyaṁ ajjhācārena gabbhaṁ gaṇhi. Yaṁ sandhāya vuttaṁ "mātāpitaro ca sannipatitā honti, mātā ca utunī hoti, gandhabbo ca paccupaṭṭhito hoti. Evaṁ tiṇṇaṁ sannipātā gabbhassāvakkanti hotī"ti[1].

Bhummā devā saddamanussāvesunti yasmā natthi loke raho nāma pāpakammaṁ pakubbato. Sabbapaṭhamaṁ hissa taṁ pāpaṁ attanā jānāti, tato ārakkhadevatā, athaññāpi paracittaviduniyo devatā. Tasmāssa paracittavidū sakalavanasaṇḍanissitā bhummā devā taṁ ajjhācāraṁ disvā saddaṁ anussāvesuṁ, yathā aññepi devā suṇanti, tathā nicchāresuṁ. Kinti? **Nirabbudo vata bho -pa- ādīnavo uppādito**ti. Tassattho **Verañjakaṇḍo** vuttanayeneva veditabbo.

Bhummānaṁ devānaṁ saddaṁ sutvā cātumahārājikāti ettha pana bhummānaṁ devānaṁ saddaṁ ākāsaṭṭhadevatā assosuṁ, ākāsaṭṭhānaṁ cātumahārājikāti ayamanukkamo veditabbo. **Brahmakāyikā**ti asaññasatte ca arūpāvacare ca ṭhapetvā sabbepi brahmāno assosuṁ, sutvā ca saddaṁ anussāvesunti veditabbo. **Itiha tena khaṇenā**ti evaṁ tena Sudinnassa ajjhācārakkhaṇena. **Tena muhuttenā**ti ajjhācāramuhutteneva. **Yāva brahmalokā**ti yāva Akaniṭṭhabrahmalokā. **Abbhuggacchī**ti abhi-uggacchi abbhuṭṭhāsi ekakolāhalamahosīti.

Puttaṁ vijāyīti suvaṇṇabimbasadisaṁ pacchimabhavikasattaṁ janesi. **Bījakoti nāmamakaṁsū**ti na aññaṁ nāmaṁ kātumadaṁsu, "bījakampidehī"ti mātāmahiyā vuttabhāvassa pākaṭattā "Bījako" tvevassa nāmaṁ hotūti "Bījako"ti nāmamakaṁsu. Puttassa pana nāmavaseneva ca mātāpitūnampissa nāmamakaṁsu. **Te aparena samayenā**ti bījakañca bījakamātarañca sandhāya vuttaṁ. Bījakassa kira sattaṭṭhavassakāle tassa mātā bhikkhunīsu, so ca bhikkhūsu pabbajitvā kalyāṇamitte upanissāya arahatte patiṭṭhahiṁsu. Tena vuttaṁ **"ubho agārasmā anagāriyaṁ pabbajitvā arahattaṁ sacchākaṁsū"**ti.

37. Evaṁ mātāputtānaṁ pabbajjā saphalā ahosi. Pitā pana vippaṭisārābhibhūto vihāsi. Tena vuttaṁ **"atha kho āyasmato**

1. Ma 1. 332 piṭṭhe.

Sudinnassa ahudeva kukkuccan”ti-ādi. Tattha **ahudevā**ti ahu eva, dakāro padasandhikaro, ahosiyevāti attho. **Kukkuccan**ti ajjhācārahetuko pacchānutāpo, vippaṭisārotipi tasseva nāmaṁ. So hi viññūhi akattabbatāya kucchitakiriyabhāvato kukkuccaṁ, kataṁ ajjhācāraṁ nivattetuṁ asamatthatāya taṁ paṭicca virūpaṁ saraṇabhāvato vippaṭisāroti vuccati. **Alābhā vata me**ti mayhaṁ vata alābhā, ye jhānādīnaṁ guṇānaṁ alābhā nāma, te mayhaṁ, na aññassāti adhippāyo. **Na vata me lābhā**ti yepi me paṭiladdhā pabbajjasaraṇagamanasikkhāsamādānaguṇā, tepi neva mayhaṁ lābhā ajjhācāramalīnattā. **Dulladdhaṁ vata me**ti idaṁ sāsanaṁ laddhampi me dulladdhaṁ. **Na vata me suladdhan**ti yathā aññesaṁ kulaputtānaṁ, evaṁ na vata me suladdhaṁ. Kasmā? Yamahaṁ evaṁ svākkhāte dhammavinaye -pa- brahmacariyaṁ caritunti. **Brahmacariyan**ti sikkhattayasaṅgahitaṁ maggabrahmacariyaṁ. **Kiso ahosī**ti khādituṁ vā bhuñjituṁ vā asakkonto tanuko ahosi appamaṁsalohito. **Uppaṇḍuppaṇḍukajāto**ti sañjātuppaṇḍuppaṇḍukabhāvo paṇḍupalāsappaṭibhāgo. **Dhamanisanthatagatto**ti pariyādinnamaṁsalohitattā sirājāleneva santharitagatto. **Antomano**ti anusocanavasena abbhantareyeva ṭhitacitto. Hadayavatthuṁ nissāya pavattanavasena pana sabbepi antomanāyeva. **Līnamano**ti uddese, paripucchāya, kammaṭṭhāne, adhisīle, adhicitte, adhipaññāya, vattapaṭipattipūraṇe ca nikkhittadhuro avipphāriko, aññadatthu kosajjavaseneva līno saṅkucito mano assāti līnamano. **Dukkhī**ti cetodukkhena dukkhī. **Dummano**ti dosena duṭṭhamano. Virūpamano vā domanassābhibhūtatāya. **Pajjhāyī**ti vippaṭisāravasena vahacchinno viya gadrabho taṁ taṁ cintayi.

38. **Sahāyakā bhikkhū**ti taṁ evaṁbhūtaṁ gaṇasaṅgaṇikāpapañcena vītināmentaṁ disvā ya'ssa vissāsikā kathāphāsukā bhikkhū, te naṁ etadavocuṁ. **Pīṇindriyo**ti pasādapatiṭṭhānokāsassa sampuṇṇattā paripuṇṇacakkhu-ādi-indriyo. **So dāni tvan**ti ettha **dānī**ti nipāto, so pana tvanti vuttaṁ hoti. **Kacci no tvan**ti kacci nu tvaṁ. **Anabhirato**ti ukkaṇṭhito, gihibhāvaṁ patthayamānoti attho. Tasmā tameva anabhiratiṁ paṭikkhipanto āha “na kho ahaṁ āvuso

anabhirato”ti. Adhikusalānaṁ pana dhammānaṁ bhāvanāya abhiratova ahanti. **Atthi me pāpakammaṁ katan**ti mayā kataṁ ekaṁ pāpakammaṁ atthi upalabbhati saṁvijjati, niccakālaṁ abhimukhaṁ viya me tiṭṭhati. Atha naṁ pakāsento **“purāṇadutiyikāyā”**ti-ādimāha.

Alaṁ hi te āvuso Sudinna kukkuccāyāti āvuso Sudinna tuyhetaṁ pāpakammaṁ alaṁ samatthaṁ kukkuccāya, paṭibalaṁ kukkuccaṁ uppādetunti vuttaṁ hoti. **Yaṁ tvan**ti ādimhi yena pāpena tvaṁ na sakkhissasi brahmacariyaṁ carituṁ, taṁ te pāpaṁ alaṁ kukkuccāyāti evaṁ sambandho veditabbo. Atha naṁ anusāsantā **“nanu āvuso Bhagavatā”**ti-ādimāhaṁsu. Tattha **nanū**ti anumatiggahaṇatthe nipāto. **Anekapariyāyenā**ti anekakāraṇena. **Virāgāyā**ti virāgatthāya. **No sarāgāyā**ti no rāgena rajjanatthāya. Bhagavatā hi “imaṁ me dhammaṁ sutvā sattā sabbabhavabhogesu virajjissanti, no rajjissantī”ti etadatthāya dhammo desitoti adhippāyo. Esa nayo sabbapadesu. Idaṁ panettha pariyāyavacanamattaṁ. **Visaṁyogāyā**ti kilesehi visaṁyujjanatthāya. **No saṁyogāyā**ti na saṁyujjanatthāya. **Anupādānāyā**ti aggahaṇatthāya. **No sa-upādānāyā**ti na saṅgahaṇatthāya.

Tattha nāma tvanti tasmiṁ nāma tvaṁ. **Sarāgāya cetessasī**ti saha rāgena vattamānāya methunadhammāya cetessasi kappessasi pakappessasi, etadatthaṁ vāyamissasīti attho. Esa nayo sabbattha. Puna rāgavirāgādīni nava padāni nibbattitalokuttaranibbānameva sandhāya vuttāni. Tasmā “rāgavirāgāyā”ti vā “madanimmadanāyā”ti vā vuttepi “nibbānatthāyā”ti evameva attho daṭṭhabbo. Nibbānañhi yasmā taṁ āgamma ārabbha paṭicca rāgo virajjati na hoti, tasmā **rāgavirāgo**ti vuccati. Yasmā pana taṁ āgamma mānamadapurisamadādayo madā nimmadā amadā honti vinassanti, tasmā **madanimmadanan**ti vuccati. Yasmā ca taṁ āgamma sabbāpi kāmapipāsā vinayaṁ abbhatthaṁ yāti, tasmā **pipāsavinayo**ti vuccati. Yasmā pana taṁ āgamma pañca kāmaguṇālayā samugghātaṁ gacchanti, tasmā **ālayasamugghāto**ti vuccati. Yasmā ca taṁ āgamma tebhūmakavaṭṭaṁ upacchijjati, tasmā **vaṭṭupacchedo**ti vuccati. Yasmā pana taṁ āgamma sabbaso taṇhā khayaṁ gacchati, virajjati, nirujjhati ca, tasmā **taṇhakkhayo virāgo nirodho**ti vuccati.

yasmā panetaṁ catasso yoniyo, pañca gatiyo, satta viññāṇaṭṭhitiyo, nava ca sattāvāse aparāparabhāvāya vinanato ābandhanato saṁsibbanato vānanti laddhavohārāya taṇhāya nikkhantaṁ nissaṭaṁ visaṁyuttaṁ, tasmā nibbānanti vuccatīti.

Kāmānaṁ pahānaṁ akkhātanti vatthukāmānaṁ, kilesakāmānañca pahānaṁ vuttaṁ. **Kāmasaññānaṁ pariññā**ti sabbāsampi kāmasaññānaṁ ñātatīraṇapahānavasena tividhā pariññā akkhātā. **Kāmapipāsānan**ti kāmesu pātabyatānaṁ, kāme vā pātumicchānaṁ. **Kāmavitakkānan**ti kāmupasañhitānaṁ vitakkānaṁ. **Kāmapariḷāhānan**ti pañcakāmaguṇikarāgavasena uppannapariḷāhānaṁ antodāhānaṁ. Imesu pañcasu ṭhānesu kilesakkhayakaro lokuttaramaggova kathito. Sabbapaṭhamesu pana tīsu ṭhānesu lokiyalokuttaramissako maggo kathitoti veditabbo.

Netaṁ āvusoti na etaṁ āvuso, tava pāpakammaṁ appasannānañca pasādāya evarūpānaṁ pasādatthāya na hoti. **Atha khvetan**ti atha kho etaṁ, atha kho tantipi pāṭho. **Aññathattāyā**ti pasādaññathābhāvāya vippaṭisārāya hoti. Ye maggena anāgatasaddhā, tesaṁ vippaṭisāraṁ karoti "īdisepi nāma dhammavinaye mayaṁ pasannā, yatthevaṁ duppaṭipannā bhikkhū"ti. Ye pana maggenāgatasaddhā, tesaṁ Sineru viya vātehi acalo pasādo īdisehi vatthūhi ito vā dāruṇatarehi. Tena vuttaṁ "ekaccānaṁ aññathattāyā"ti.

39. **Bhagavato etamatthaṁ ārocesun**ti Bhagavato etaṁ atthaṁ ācikkhiṁsu paṭivedayiṁsu. Ārocayamānā ca neva piyakamyatāya, na bhedapurekkhāratāya, na tassāyasmato avaṇṇapakāsanatthāya, na kalisāsanāropanatthāya, nāpi "idaṁ sutvā Bhagavā imassa sāsane patiṭṭhaṁ na dassati, nikkaḍḍhāpessati nan"ti maññamānā ārocesuṁ. Atha kho "imaṁ sāsane uppannaṁ abbudaṁ ña, tvā Bhagavā sikkhāpadaṁ paññapessati, velaṁ mariyādaṁ āṇaṁ ṭhapessatī"ti ārocesuṁ.

Etasmiṁ nidāne etasmiṁ pakaraṇeti ettha Sudinnassa ajjhācāravītikkamo sikkhāpadapaññattiyā kāraṇattā nidānañceva pakaraṇañcāti vuttoti veditabbo. Kāraṇañhi yasmā nideti attano phalaṁ, "gaṇhātha

nan"ti dassentaṁ viya appeti, pakaroti ca naṁ kattuṁ ārabhati, karoti yeva vā, tasmā nidānañceva pakaraṇañcāti vuccati. **Vigarahi Buddho Bhagavā**ti Buddho Bhagavā vigarahi nindi, yathā taṁ vaṇṇāvaṇṇārahānaṁ vaṇṇañca avaṇṇañca bhaṇantesu aggapuggalo. Na hi Bhagavato sīlavītikkamakaraṁ puggalaṁ disvā "ayaṁ jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā ganthena vā dhutaṅgena vā ñāto yasassī, īdisaṁ puggalaṁ rakkhituṁ vaṭṭatī"ti cittaṁ uppajjati. Atha kho garahitabbaṁ garahati eva, pasaṁsitabbañca pasaṁsati eva, ayañca garahitabbo, tasmā taṁ tādilakkhaṇe ṭhito avikampamānena cittena vigarahi Buddho Bhagavā "ananucchavikan"ti-ādīhi vacanehi.

Tatthāyaṁ atthavaṇṇanā—yadidaṁ tayā moghapurisa tucchamanussa kammaṁ kataṁ, taṁ samaṇakaraṇānaṁ dhammānaṁ, maggaphalanibbānasāsanānaṁ vā **na anucchavikaṁ,** tesaṁ chaviṁ chāyaṁ sundarabhāvaṁ na anveti nānugacchati, atha kho ārakāva tehi dhammehi. Ananucchavikattā eva ca **ananulomikaṁ,** tesaṁ na anulometi, atha kho vilomaṁ paccanīkabhāve ṭhitaṁ. Ananulomikattā eva ca **appatirūpaṁ,** patirūpaṁ sadisaṁ paṭibhāgaṁ na hoti, atha kho asadisaṁ appaṭibhāgameva. Appatirūppattā eva ca **assāmaṇakaṁ,** samaṇānaṁ kammaṁ na hoti. Assāmaṇakattā **akappiyaṁ.** Yañhi samaṇakammaṁ na hoti, taṁ tesaṁ na kappati. Akappiyattā **akaraṇīyaṁ.** Na hi samaṇā yaṁ na kappati, taṁ karonti. Tañcetaṁ tayā kataṁ, tasmā ananucchavikaṁ te moghapurisa kataṁ -pa- akaraṇīyanti. **Kathaṁ hi nāmā**ti kena nāma kāraṇena, kiṁ nāma kāraṇaṁ passantoti vuttaṁ hoti. Tato kāraṇābhāvaṁ dassento parato **"nanu mayā moghapurisā**'ti-ādimāha. Taṁ sabbaṁ vuttatthameva.

Idāni yasmā yaṁ tena pāpakammaṁ kataṁ, taṁ vipaccamānaṁ ativiya dukkhavipākaṁ hoti, tasmāssa taṁ vipākaṁ dassetuṁ katāparādhaṁ viya puttaṁ anukampakā mātāpitaro dayālukena cittena Sudinnaṁ paribhāsanto **"varaṁ te moghapurisā**"ti-ādimāha. Tattha āsu sīghaṁ etassa visaṁ āgacchatīti āsīviso[1]. Ghoraṁ caṇḍamassa visanti ghoraviso, tassa **āsīvisassa ghoravisassa.** "Pakkhittan"ti etassa "varan"ti iminā

1. Āsiviso (Ka)

sambandho. Īdisassa āsīvisassa ghoravisassa mukhe aṅgajātaṁ varaṁ pakkhittaṁ, sace pakkhittaṁ bhaveyya, varaṁ siyā, sundaraṁ sādhu suṭṭhu siyāti attho. **Na tvevā**ti na tu eva varaṁ, na sundarameva na sādhumeva na suṭṭhumeva. Esa nayo sabbattha. **Kaṇhasappassā**ti kāḷasappassa. **Aṅgārakāsuyā**ti aṅgārapuṇṇakūpe, aṅgārarāmhi vā. **Ādittāyā**ti padittāyāti padittāya gahita-aggivaṇṇāya. **Sampajjalitāyā**ti samantato pajjalitāya acciyo muccantiyā. **Sajotibhūtāyā**ti sappabhāya samantato uṭṭhitāhi jālāhi ekappabhāsamudayabhūtāyāti vuttaṁ hoti.

Taṁ kissa hetūti yaṁ mayā vuttaṁ "varan"ti, taṁ kissa hetu, katarena kāraṇenāti ce. **Maraṇaṁ vā nigaccheyyā**ti yo tattha aṅgajātaṁ pakkhipeyya, so maraṇaṁ vā nigaccheyya maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ. **Itonidānañca kho -pa- upapajjeyyā**ti yaṁ idaṁ mātugāmassa aṅgajāte aṅgajātapakkhipanaṁ, itonidānaṁ tassa kārako puggalo nirayaṁ upapajjeyya, evaṁ kammassa mahāsāvajjataṁ passanto taṁ garahi, na tassa dukkhāgamaṁ icchamāno. **Tattha nāma tvan**ti tasmiṁ nāma evarūpe kamme evaṁ mahāsāvajje samānepi tvaṁ. **Yaṁ tvan**ti ettha **yan**ti hīḷanatthe nipāto. **Tvan**ti taṁ-saddassa vevacanaṁ. Dvīhipi yaṁ vā taṁ vā hīḷitaṁ avaññātanti vuttaṁ hoti. **Asaddhamman**ti asataṁ nīcajanānaṁ dhammaṁ, tehi sevitabbanti attho. **Gāmadhamman**ti gāmānaṁ dhammaṁ, gāmavāsikamanussānaṁ dhammanti vuttaṁ hoti. **Vasaladhamman**ti pāpadhamme vasanti[1] paggharantīti vasalā, tesaṁ vasalānaṁ hīnapurisānaṁ dhammaṁ. Vasalaṁ vā kilesapaggharaṇakaṁ dhammaṁ. **Duṭṭhullan**ti duṭṭhu ca kilesadūsitaṁ, thūlañca asukhumaṁ, anipuṇanti vuttaṁ hoti. **Odakantikan**ti udakakiccaṁ antikaṁ avasānaṁ assāti odakantiko, taṁ odakantikaṁ. **Rahassan**ti rahobhavaṁ paṭicchanne okāse uppajjanakaṁ. Ayañhi dhammo jigucchanīyattā na sakkā āvi aññesaṁ dassanavisaye kātuṁ, tena vuttaṁ "rahassan"ti. **Dvayaṁdvayasamāpattin**ti dvīhi dvīhi samāpajjitabbaṁ. Dvayaṁ dvayaṁ samāpattintipi pāṭho. Dayaṁ dayaṁ samāpattintipi paṭhanti, taṁ na sundaraṁ. **Samāpajjissasī**ti etaṁ "tattha nāma tvan"ti ettha vuttanāmasaddena yojetabbaṁ "samāpajjissasi nāmā"ti.

Bahūnaṁ kho -pa- ādikattā pubbaṅgamoti sāsanaṁ sandhāya vadati. Imasmiṁ sāsane tvaṁ bahūnaṁ puggalānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ ādikattā

---

1. Vassanti (Sī,Syā)

sabbapaṭhamaṁ karaṇato, pubbaṅgamo sabbapaṭhamaṁ etaṁ maggaṁ paṭipannattā, dvāraṁdado[1], upāyadassakoti vuttaṁ hoti. Imañhi lesaṁ laddhā tava anusikkhamānā bahū puggalā nānappakārake makkaṭiyā methunapaṭisevanādike akusaladhamme karissantīti ayamettha adhippāyo.

"Anekapariyāyenā"ti imehi "ananucchavikan"ti-ādinā nayena vuttehi bahūhi kāraṇehi. **Dubbharatāya -pa- kosajjassa avaṇṇaṁ bhāsitvā**ti dubbharatādīnaṁ vatthubhūtassa asaṁvarassa avaṇṇaṁ nindaṁ garahaṁ bhāsitvāti attho. Yasmā hi asaṁvare ṭhitassa puggalassa attā dubbharatañceva dupposatañca āpajjati, tasmā asaṁvaro "dubbharatā, dupposatā"ti ca vuccati. Yasmā pana asaṁvare ṭhitassa attā catūsu paccayesu mahicchataṁ, Sineruppamāṇepi ca paccaye laddhā asantuṭṭhitaṁ āpajjati, tasmā asaṁvaro "mahicchatā, asantuṭṭhitā"ti ca vuccati. Yasmā ca asaṁvare ṭhitassa attā gaṇasaṅgaṇikāya ceva kilesasaṅgaṇikāya ca saṁvattati, kosajjānugato ca hoti aṭṭhakusītavatthupāripūriyā saṁvattati, tasmā asaṁvaro "saṅgaṇikā ceva kosajjañcā"ti vuccati.

Subharatāya -pa- vīriyārambhassa vaṇṇaṁ bhāsitvāti subharatādīnaṁ vatthubhūtassa saṁvarassa vaṇṇaṁ bhāsitvāti attho. Yasmā hi asaṁvaraṁ pahāya saṁvare ṭhitassa attā subharo hoti suposo, catūsu ca paccayesu appicchataṁ nittaṇhabhāvaṁ āpajjati, ekamekasmiñca paccaye yathālābhayathābalayathāsāruppavasena tippabhedāya santuṭṭhiyā saṁvattati, tasmā saṁvaro "subharatā ceva suposatā ca appiccho ca santuṭṭho cā"ti vuccati.

Yasmā pana asaṁvaraṁ pahāya saṁvare ṭhitassa attā kilesasallekhanatāya ceva niddhunanatāya ca saṁvattati,tasmā saṁvaro "sallekho ca dhuto cā"ti vuccati.

Yasmā ca asaṁvaraṁ pahāya saṁvare ṭhitassa attā kāyavācānaṁ appāsādikaṁ appasādanīyaṁ asantaṁ asāruppaṁ kāyavacīduccaritaṁ cittassa appāsādikaṁ appasādanīyaṁ asantaṁ assāruppaṁ akusalavitakkattayañca

1. Dvāradado (Syā)

anupagamma tabbiparītassa kāyavacīsucaritassa ceva kusalavitakkattayassa ca pāsādikassa pasādanīyassa santassa sāruppassa pāripūriyā saṁvatati, tasmā saṁvaro "pāsādiko"ti vuccati.

Yasmā pana asaṁvaraṁ pahāya saṁvare ṭhitassa attā sabbakilesāpacayabhūtāya, vivaṭṭāya, aṭṭhavīriyārambhavatthupāripūriyā ca saṁvattati, tasmā saṁvaro "apacayo ceva vīriyārambho cā"ti vuccatīti.

Bhikkhūnaṁ tadanucchavikaṁ tadanulomikanti tattha sannipatitānaṁ bhikkhūnaṁ yaṁ idāni sikkhāpadaṁ paññapessati, tassa anucchavikañceva anulomikañca. Yo vā ayaṁ subharatādīhi saṁvaro vutto, tassa anucchavikañceva anulomikañca saṁvarappahānapaṭisaṁyuttaṁ asuttantavinibaddhaṁ Pāḷivinimuttaṁ okkantikadhammadesanaṁ katvāti attho. Bhagavā kira īdisesu ṭhānesu pañcavaṇṇakusumamālaṁ karonto viya, ratanadāmaṁ sajjento viya ca ye paṭikkhipanādhippāyā asaṁvarābhiratā, te samparāyikena vaṭṭabhayena tajjento anekappakāraṁ ādīnavaṁ dassento, ye sikkhākāmā saṁvare ṭhitā, te appekacce arahatte patiṭṭhapento, appekacce anāgāmi sakadāgāmi sotāpattiphalesu, upanissayavirahitepi saggamagge patiṭṭhapento Dīghanikāyappamāṇampi Majjhimanikāyappamāṇampi dhammadesanaṁ karoti. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ "bhikkhūnaṁ tadanucchavikaṁ tadanulomikaṁ dhammiṁ kathaṁ katvā"ti.

Tena hīti tena Sudinnassa ajjhācārena kāraṇabhūtena. **Sikkhāpada**nti ettha sikkhitabbāti sikkhā, pajjate imināti padaṁ, sikkhāya padaṁ sikkhāpadaṁ, sikkhāya adhigamupāyoti attho. Atha vā mūlaṁ nissayo patiṭṭhāti vuttaṁ hoti. Methunaviratiyā methunasaṁvarassetaṁ adhivacanaṁ. Methunasaṁvaro hi tadaññesaṁ sikkhāsaṅkhātānaṁ sīlavipassanājhānamaggadhammānaṁ vuttatthavasena padattā idha sikkhāpadanti adhippeto. Ayañca attho sikkhāpadavibhaṅge vuttanayeneva veditabbo. Apica tassatthassa dīpakaṁ vacanampi sikkhāpadanti veditabbaṁ. Vuttampi cetaṁ "sikkhāpadanti yo tattha nāmakāyo padakāyo niruttikāyo byañjanakāyo"ti. Atha vā yathā "anabhijjhā dhammapadan"ti vutte anabhijjhā eko dhammakoṭṭhāsoti attho hoti, evamidhāpi **sikkhāpadan**ti sikkhākoṭṭhāso sikkhāya eko padesotipi attho veditabbo.

Dasa atthavase paṭiccāti dasa kāraṇavase sikkhāpadaññattihetu adhigamanīye hitavisese paṭicca āgamma ārabbha, dasannaṁ hitavisesānaṁ nipphattiṁ sampassamānoti vuttaṁ hoti. Idāni te dasa atthavase dassento **"saṁghasuṭṭhutāyā"**ti-ādimāha. Tattha saṁghasuṭṭhutā nāma saṁghassa suṭṭhubhāvo, "suṭṭhu devā"ti āgataṭṭhāne viya "suṭṭhu bhante"ti vacanasampaṭicchanabhāvo. Yo ca Tathāgatassa vacanaṁ sampaṭicchati, tassa taṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya hoti, tasmā saṁghassa "suṭṭhu bhante"ti mama vacanasampaṭicchanatthaṁ paññapessāmi asampaṭicchane ādīnavaṁ, sampaṭicchane ca ānisaṁsaṁ dassetvā, na balakkārena abhibhavitvāti etamatthaṁ āvikaronto āha "saṁghasuṭṭhutāyā"ti. **Saṁghaphāsutāyā**ti saṁghassa phāsubhāvāya. Sahajīvitāya sukhavihāratthāyāti attho.

Dummaṅkūnaṁ puggalānaṁ niggahāyāti dummaṅkū nāma dussīlapuggalā, ye maṅkutaṁ āpādiya-amānāpi dukkhena āpajjanti, vītikkamaṁ karontā vā katvā vā na lajjanti, tesaṁ niggahatthāya. Te hi sikkhāpade asati "kiṁ tumhehi diṭṭhaṁ, kiṁ sutaṁ, kiṁ amhehi kataṁ, katarasmiṁ vatthudsmiṁ katamaṁ āpattiṁ āropetvā amhe niggaṇhathā"ti saṁghaṁ viheṭhessanti, sikkkhāpade pana sati te saṁgho sikkhāpadaṁ dassetvā dinayena Satthusāsanena niggahessati, tena vuttaṁ "dummaṅkūnaṁ puggalānaṁ niggahāyā"ti.

Pesalānaṁ bhikkhūnaṁ phāsuvihārāyāti pesalānaṁ piyasīlānaṁ bhikkhūnaṁ phāsuvihāratthāya. Piyasīlā hi bhikkhū kattabbākattabbaṁ sāvajjānavajjaṁ velaṁ mariyādaṁ ajānantā sikkhattayapāripūriyā ghaṭamānā kilamanti, sandiṭṭhamānā[1] ubbāḷhā honti,kattabbākattabbaṁ pana sāvajjānavajjaṁ velaṁ mariyādaṁ ñatvā sikkkhattayapāripūriyā ghaṭamānā na kilamanti, sandiṭṭhamānā na ubbāḷhā honti, tena nesaṁ sikkhāpadapaññāpanā phāsuvihārāya saṁvattati. Yo vā dummaṅkūnaṁ puggalānaṁ niggaho, sveva etesaṁ phāsuvihāro. Dussīlapuggale nissāya hi uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṁghakammāni nappavattanti, sāmaggī na hoti, bhikkhū anekaggā uddesaparipucchākammaṭṭhānādīni anuyuñjituṁ na sakkonti. Dussīlesu pana niggahitesu sabbopi ayaṁ upaddavo na hoti, tato

1. Sandihamānā (?)

pesalā bhikkhū phāsu viharanti. Evaṁ "pesalānaṁ bhikkhūnaṁ phāsuvihārāyā"ti ettha dvidhā attho veditabbo.

Diṭṭhadhammikānaṁ āsavānaṁ saṁvarāyāti diṭṭhadhammikā āsavā nāma asaṁvare ṭhitena tasmiññeva attabhāve pattabbā pāṇippahāradaṇḍappahārahatthaccheda pādaccheda akitti ayasa vippaṭisārādayo dukkhavisesā. Iti imesaṁ diṭṭhadhammikānaṁ āsavānaṁ saṁvarāya pidhānāya āvamanamaggathakanāyāti attho.

Samparāyikānaṁ āsavānaṁ paṭighātāyāti samparāyikā āsavā nāma asaṁvare ṭhitena katapāpakammamūlakā samparāye narakādīsu pattabbā dukkhavisesā, tesaṁ paṭighātatthāya paṭippassambhanatthāya vūpasamatthāyāti vuttaṁ hoti.

Appasannānaṁ pasādāyāti sikkhāpadapaññattiyā hi sati sikkhāpadapaññattiṁ ñatvā vā, yathāpaññattaṁ paṭipajjamāne bhikkhū disvā vā, yepi appasannā paṇḍitamanussā, te "yāni vata loke mahājanassa rajjana dussana muyhanaṭṭhānāni, tehi ime samaṇā Sakyaputtiyā ārakā viratā viharanti, dukkaraṁ vata karonti bhāriyaṁ vata karontī"ti pasādaṁ āpajjanti, Vinayapiṭake potthakaṁ disvā micchādiṭṭhikativedī[1] brāhmaṇo viya. Tena buttaṁ "appasannānaṁ pasādāyā"ti.

Pasannānaṁ bhiyyobhāvāyāti yepi sāsane pasannā kulaputtā, tepi sikkhāpadapaññattiṁ ñatvā, yathāpaññattaṁ paṭipajjamāne bhikkhū vā disvā "aho ayyā dukkarakārino, ye yāvajīvaṁ ekabhattaṁ brahmacariyaṁ vinayasaṁvaraṁ anupālentī"ti bhiyyo bhiyyo pasīdanti. Tena vuttaṁ "pasannānaṁ bhiyyobhāvāyā"ti.

Saddhammaṭṭhitiyāti tividho saddhammo pariyattisaddhammo paṭipattisaddhammo adhigamasaddhammoti. Tattha piṭakattayasaṅgahitaṁ sabbampi Buddhavacanaṁ **pariyattisaddhammo** nāma. Terasa dhutaguṇā, cuddasa khandhakavattāni, dve-asīti mahāvattāni, sīlasamādhivipassanāti ayaṁ **paṭipattisaddhammo** nāma. Cattāro ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañcāti ayaṁ **adhigamasaddhammo** nāma. So sabbopi yasmā sikkhāpadapaññattiyā sati bhikkhū sikkkhāpadañca tassa

1. Micchādiṭṭhiko katavedī (Ka)

vibhaṅgañca tadatthajotanatthaṁ aññañca Buddhavacanaṁ pariyāpuṇanti, yathāpaññattañca paṭipajjamānā paṭipattiṁ pūretvā paṭipattiyā adhigantabbaṁ lokuttaradhammaṁ adhigacchanti, tasmā sikkhāpadapaññattiyā ciraṭṭhitiko hoti. Tena vuttaṁ "saddhammaṭṭhitiyā"ti.

Vinayānuggahāyāti sikkhāpadapaññattiyā hi sati saṁvaravinayo ca pahānavinayo ca samathavinayo ca paññattivinayo cāti catubbidhopi vinayo anuggahito hoti upatthambhito sūpatthambhito. Tena vuttaṁ "vinayānuggahāyā"ti.

Sabbāneva cetāni padāni "sikkhāpadaṁ paññapessāmī"ti iminā vacanena saddhiṁ yojetabbāni. Tatrāyaṁ paṭhamapacchimapadayojanā—"saṁghasuṭṭhutāya sikkhāpadaṁ paññapessāmi, vinayānuggahāya sikkhāpadaṁ paññapessāmī"ti.

Api cettha yaṁ saṁghasuṭṭhu, taṁ saṁghaphāsu, yaṁ saṁghaphāsu,taṁ dummaṅkūnaṁ puggalānaṁ niggahāyāti evaṁ saṅkhalikanayaṁ, yaṁ saṁghasuṭṭhu, taṁ saṁghaphāsu, yaṁ saṁghasuṭṭhu, taṁ dummaṅkūnaṁ puggalānaṁ niggahāyāti evañca ekekapadamūlikaṁ dasakkhattuṁ yojanaṁ katvā yaṁ vuttaṁ **Parivāre**[1]—

> "Atthasataṁ dhammasataṁ, dve ca niruttisatāni.
> Cattāri ñāṇasatāni, atthavase pakaraṇe"ti.

Taṁ sabbaṁ veditabbaṁ. Taṁ panetaṁ yasmā parivāreyeva āvi bhavissati, tasmā idha na vaṇṇitanti.

Evaṁ sikkhāpadapaññattiyā ānisaṁsaṁ dassetvā tasmiṁ sikkhāpade bhikkhūhi kattabbakiccaṁ dīpento **"evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyāthā"**ti āha. Kiṁ vuttaṁ hoti? Bhikkhave imaṁ pana mayā iti sandāssitānisaṁsaṁ sikkhāpadaṁ evaṁ Pātimokkhuddese uddiseyyātha ca pariyāpuṇeyyātha ca dhāreyyātha ca aññesañca vāceyyāthāti. Atirekānayanattho hi ettha **ca**-saddo, tenāyamattho ānīto hotīti.

---

1. Vi 5. 254 piṭṭhe.

Idāni yaṁ vuttaṁ "imaṁ sikkhāpadan'ti, taṁ dassento **"yo pana bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyya, pārājiko hoti asaṁvāso"**ti āha. Evaṁ mūlacchejjavasena daḷhaṁ katvā paṭhamapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya Makkaṭīvatthu udapādi. Tassuppattidīpanatthametaṁ vuttaṁ **evañcidaṁ Bhagavatā bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ hotī**ti. Tassattho—Bhagavatā bhikkhūnaṁ idaṁ sikkhāpadaṁ evaṁ paññattaṁ hoti ca, idañca aññaṁ vatthu udapādīti.

Paṭhamapaññattikathā niṭṭhitā.

Sudinnabhāṇavāraṁ niṭṭhitaṁ.

Makkaṭīvatthukathā

40. Idāni yaṁ taṁ aññaṁ vatthu uppannaṁ, taṁ dassetuṁ **"tena kho pana samayenā"**ti-ādimāha. Tatrāyaṁ anuttānapadavaṇṇanā. **Makkaṭiṁ āmisenā**ti Mahāvane bhikkhūnaṁ khantimettādiguṇānubhāvena nirāsaṅkacittā bahū migamorakukkuṭamakkaṭādayo tiracchānā padhānāgāraṭṭhānesu vicaranti, tatra-ekaṁ makkaṭiṁ āmisena yāgubhattakhajjakādinā upalāpetvā, saṅgaṇhitvāti vuttaṁ hoti. **Tassā**ti bhummavacanaṁ. **Paṭisevatī**ti pacurapaṭisevano hoti. Pacuratthe hi vattamānavacanaṁ. **So bhikkhū**ti so methunadhammapaṭisevanako bhikkhu. **Senāsanacārikaṁ āhiṇḍantā**ti te bhikkhū āgantukā Buddhadassanāya āgatā pātova āgantukabhattāni labhitvā katabhattakiccā "bhikkhūnaṁ nivāsanaṭṭhānāni passissāmā"ti vicariṁsu. Tena vuttaṁ **"senāsanacārikaṁ āhiṇḍantā"**ti. **Yena te bhikkhū tenupasaṅkamī**ti tiracchānagatā nāma ekabhikkhunā saddhiṁ vissāsaṁ katvā aññesupi tādisaññeva cittaṁ uppādenti, tasmā sā makkaṭī yena te bhikkhū tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ca attano vissāsikabhikkhusseva tesampi taṁ vikāraṁ dassesi.

Cheppanti naṅguṭṭhaṁ. **Oḍḍī**ti abhimukhaṁ ṭhapesi. **Nimittampi akāsī**ti yena niyāmena yāya kiriyāya methunādhippāyaṁ te jānanti, taṁ akāsīti attho. **So bhikkhū**ti yassayaṁ vihāro. **Ekamantaṁ nilīyiṁsū**ti ekasmiṁ okāse paṭicchānnā acchiṁsu.

41. **Saccaṁ āvuso**ti sahoḍḍhaggahito[1] coro viya paccakkhaṁ disvā coditattā "kiṁ vā mayā katan"ti-ādīni vattuṁ asakkonto "saccaṁ āvuso"ti āha. **Nanu āvuso tatheva taṁ hotī**ti āvuso yathā manussitthiyā nanu tirachānagatitthiyāpi taṁ sikkhāpadaṁ tatheva hoti. Manussitthiyāpi hi dassanampi gahaṇampi āmasanampi phusanampi ghaṭṭanampi duṭṭhullameva, tiracchānagatitthiyāpi taṁ sabbaṁ duṭṭhullameva, ko ettha viseso, alesaṭṭhāne tvaṁ lesaṁ oḍḍesīti.

42. **Antamaso tiracchānagatāyapi pārājiko hoti asaṁvāso**ti tiracchānagatāyapi methunaṁ dhammaṁ paṭisevitvā pārājiko yeva hotīti daḷhataraṁ sikkhāpadamakāsi. Duvidhañhi sikkhāpadaṁ lokavajjaṁ paṇṇattivajjañca. Tattha yassa sacittakapakkhe cittaṁ akulasameva hoti, taṁ lokavajjaṁ nāma, sesaṁ paṇṇattivajjaṁ. Tattha lokavajje anupaññatti uppajjamānā rundhantī dvāraṁ pidahantī sotaṁ pacchindamānā gāḷhataraṁ karontī uppajjati. Aññatra adhimānā, aññatra supinantāti ayaṁ pana vītikkamābhāvā, abbohārikattā ca vuttā. Paṇṇattivajje akate vītikkame uppajjamānā sithilaṁ karontī mocentī dvāraṁ dadamānā aparāparampi anāpattiṁ kurumānā uppajjati gaṇabhojanaparamparabhojanādīsu anupaññattiyo viya. **Antamaso taṅkhaṇikāyapī**ti evarūpā pana kate vītikkame uppannattā paññattigatikāva hoti. Idaṁ pana paṭhamasikkhāpadaṁ yasmā lokavajjaṁ, na paṇṇattivajjaṁ, tasmā ayaṁ anupaññatti rundhantī dvāraṁ pidahantī sotaṁ pacchindamānā gāḷhataraṁ karontī uppajji.

Evaṁ dvepi vatthūni sampiṇḍetvā mūlacchejjavasena daḷhataraṁ katvā paṭhamapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya Vajjiputtakavatthu udapādi. Tassuppattidassanatthametaṁ vuttaṁ "evañcidaṁ Bhagavatā bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ hotī"ti. Tassattho—Bhagavatā bhikkhūnaṁ idaṁ sikkhāpadaṁ evaṁ paññattaṁ hoti ca, idañca aññampi vatthu udapādīti.

Makkaṭīvatthukathā niṭṭhitā.

---

1. Sabhaṇḍagahito (Sī), sahoḍhagahito (Syā, Sakkatānulomaṁ), sahoḍḍaggahito (Ka) ā + vaha + ta = oḍḍha, saha + oḍḍha + gahito = sahoḍḍhaggahito—iti padasiddhi.

Santatabhāṇavāra

Vajjiputtakavatthuvaṇṇanā

43. Idāni yaṁ taṁ aññampi vatthu uppannaṁ, taṁ dassetuṁ **"tena kho pana samayenā"**ti-ādimāha. Tatrāpi ayamanuttānapadavaṇṇanā. **Vesālikāti** Vesālivāsino. **Vajjiputtakā**ti Vajjiraṭṭhe Vesāliyaṁ kulānaṁ puttā. Sāsane kira yo yo upaddavo ādīnavo abbudamuppajji, sabbaṁ taṁ Vajjiputtake nissāya. Tathā hi Devadattopi Vajjiputtake pakkhe labhitvā saṁghaṁ bhindi, Vajjiputtakā eva ca vassasataparinibbute Bhagavati uddhammaṁ ubbinayaṁ Satthusāsanaṁ dīpesuṁ. Imepi tesaṁ yeva ekacce evaṁ paññattepi sikkhāpade yāvadatthaṁ bhuñjiṁsu -pa- methunaṁ dhammaṁ paṭiseviṁsūti.

Ñātibyasanenapīti ettha asanaṁ byasanaṁ vikkhepo viddhaṁsanaṁ vināsoti sabbametaṁ ekatthaṁ. Ñātīnaṁ byasanaṁ **ñātibyasanaṁ,** tena ñātibyasanena, rājadaṇḍabyādhimaraṇavippavāsanimittena ñātivināsenāti attho. Esa nayo dutiyapadepi. Tatiyapade pana ārogyavināsako rogo-eva **rogabyasanaṁ.** So hi ārogyaṁ byasati vikkhipati vināsetīti byasanaṁ. Rogova byasanaṁ rogabyasanaṁ, tena rogabyasanena. **Phuṭṭhā**ti adhipannā abhibhūtā, samannāgatāti attho.

Na mayaṁ bhante Ānanda Buddhagarahinoti bhante Ānanda mayaṁ na Buddhaṁ garahāma, na Buddhassa dosaṁ dema, na dhammagarahino, na saṁghagarahino. **Attagarahino mayan**ti attānameva mayaṁ garahāma, attano dosaṁ dema. **Alakkhikā**ti nissirikā. **Appapuññā**ti parittapuññā. **Vipassakā kusalānaṁ dhammānan**ti ye aṭṭhatiṁsārammaṇesu vibhattā kusalā dhammā, tesaṁ vipassakā, tato tato ārammaṇato vuṭṭhāya teva dhamme vipassamānāti attho. **Pubbarattāpararattan**ti rattiyā pubbaṁ pubbarattaṁ, rattiyā aparaṁ apararattaṁ, paṭhamayāmañca pacchimayāmañcāti vuttaṁ hoti. **Bodhipakkhikānan**ti bodhissa pakkhe bhavānaṁ, arahattamaggañāṇassa upakārakānanti attho. **Bhāvanānuyogan**ti vaḍḍhanānuyogaṁ. **Anuyuttā vihareyyāmā**ti gihipalibodhaṁ, āvāsapalibodhañca pahāya vivittesu senāsanesu yuttapayuttā anaññakiccā vihareyyāma.

Evamāvusoti thero etesaṁ āsayaṁ ajānanto idaṁ nesaṁ mahāgajjitaṁ sutvā "sace ime īdisā bhavissanti, sādhū"ti maññamāno "evamāvuso"ti sampaṭicchi. **Aṭṭhānametaṁ anavakāso**ti ubhayampetaṁ kāraṇapaṭikkhepavacanaṁ. Kāraṇañhi yasmā tattha tadāyattavuttibhāvena phalaṁ tiṭṭhati. Yasmā cassa taṁ okāso hoti tadāyattavuttibhāvena, tasmā "ṭhānañca avakāso cā"ti vuccati, taṁ paṭikkhipanto āha "aṭṭhānametaṁ Ānanda anavakāso"ti. Etaṁ ṭhānaṁ vā okāso vā natthi. Yaṁ **Tathāgato**ti yena Tathāgato vajjīnaṁ vā -pa- samūhaneyya, taṁ kāraṇaṁ natthīti attho. Yadi hi Bhagavā etesaṁ "labheyyāma upasampadan"ti yācantānaṁ upasampadaṁ dadeyya, evaṁ sante "pārājiko hoti asaṁvāso"ti paññattaṁ samūhaneyya. Yasmā panetaṁ na samūhanati, tasmā "aṭṭhānametan"ti-ādimāha.

So āgato na upasampādetabboti yadi hi evaṁ āgato upasampadaṁ labheyya, sāsane agāravo bhaveyya. Sāmaṇerabhūmiyaṁ pana ṭhito sagāravo ca bhavissati, attatthañca karissatīti ñatvā anukampamāno Bhagavā āha "so āgato na upasampādetabbo"ti. **So āgato upasampādetabbo**ti evaṁ āgato bhikkhubhāve ṭhatvā avipannasīlatāya sāsane sagāravo bhavissati, so sati upanissaye nacirasseva uttamatthaṁ pāpuṇissatīti ñatvā upasampādetabboti āha.

44. Evaṁ methunaṁ dhammaṁ paṭisevitvā āgatesu anupasampādetabbañca upasampādetabbañca dassetvā tīṇipi vatthūni samodhānetvā paripuṇṇaṁ katvā sikkhāpadaṁ paññapetukāmo "evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyāthā"ti vatvā **"yo pana bhikkhu -pa- asaṁvāso"**ti paripuṇṇaṁ sikkhāpadaṁ paññapesi.

Catubbidhavinayakathā

45. Idānissa atthaṁ vibhajanto **"yo panāti yo yādiso"**ti-ādimāha. Tasmiṁ pana sikkhāpade ca sikkhāpadavibhaṅge ca sakale ca vinayavinicchaye kosallaṁ patthayantena **catubbidho vinayo** jānitabbo.

Catubbidhaṁ hi vinayaṁ, mahātherā mahiddhikā.
Nīharitvā pakāsesuṁ, dhammasaṅgāhakā purā.

Katamaṁ catubbidhaṁ? Suttaṁ, suttānulomaṁ, ācariyavādaṁ, attanomatinti. Yaṁ sandhāya vuttaṁ "āhaccapadena rasena ācariyavaṁsena adhippāyā"ti[1]. Ettha hi **āhaccapadan**ti suttaṁ adhippetaṁ, **raso**ti suttānulomaṁ, **ācariyavaṁso**ti ācariyavādo, **adhippāyo**ti attanomati.

Tattha **suttaṁ** nāma sakale Vinayapiṭake Pāḷi.

Suttānulomaṁ nāma cattāro mahāpadesā, ye Bhagavatā evaṁ vuttā "yaṁ bhikkhave mayā 'idaṁ na kappatī'ti appaṭikkhittaṁ, tañce akappiyaṁ anulometi, kappiyaṁ paṭibāhati, taṁ vo na kappati. Yaṁ bhikkhave mayā 'idaṁ na kappatī'ti appaṭikkhittaṁ, tañce kappiyaṁ anulometi, akappiyaṁ paṭibāhati, taṁ vo kappati. Yaṁ bhikkhave mayā 'idaṁ kappatī'ti ananuññātaṁ, tañce akappiyaṁ anulometi, kappiyaṁ paṭibāhati, taṁ vo na kappati. Yaṁ bhikkhave mayā 'idaṁ kappatī'ti ananuññātaṁ, tañce kappiyaṁ anulometi, akappiyaṁ paṭibāhati, taṁ vo kappatī"ti[2].

Ācariyavādo nāma dhammasaṅgāhakehi pañcahi arahantasatehi ṭhapitā Pāḷivinimuttā okkantavinicchayappavattā Aṭṭhakathātanti.

Attanomati nāma suttasuttānuloma-ācariyavāde muñcitvā anumānena attano anubuddhiyā nayaggāhena upaṭṭhitākārakathanaṁ.

Apica Suttantābhidhammavinayaṭṭhakathāsu āgato sabbopi theravādo attanomati nāma. Taṁ pana attanomatiṁ gahetvā kathentena na daḷhaggāhaṁ gahetvā voharitabbaṁ. Kāraṇaṁ sallakkhetvā atthena Pāḷiṁ, Pāḷiyā ca atthaṁ saṁsanditvā kathetabbaṁ. Attanomati ācariyavāde otāretabbā. Sace tattha otarati ceva sameti ca, gahetabbā. Sace neva otarati na sameti, na gahetabbā. Ayañhi attanomati nāma sabbadubbalā. Attanomatito ācariyavādo balavataro.

Ācariyavādopi suttānulome otāretabbo. Tattha otaranto samentoyeva gahetabbo, itaro na gahetabbo. Ācariyavādato hi suttānulomaṁ balavataraṁ.

---

1. Āhaccapadena kho mahārāja rasena ācariyavaṁsatā adhippāyoti (sabbttha) Khu 11. 150 Milindapañhe pana passitabbaṁ.
2. Vi 3. 349 piṭṭhe.

Suttānulomampi sutte otāretabbaṁ. Tattha otarantaṁ samentameva gahetabbaṁ, itaraṁ na gahetabbaṁ. Suttānulomato hi suttameva balavataraṁ. Suttaṁ hi appaṭivattiyaṁ kārakasaṁghasadisaṁ, Buddhānaṁ ṭhitakālasadisaṁ. Tasmā yadā dve bhikkhū sākacchanti, sakavādī suttaṁ gahetvā katheti, paravādī suttānulomaṁ. Tehi aññamaññaṁ khepaṁ vā garahaṁ vā akatvā suttānulomaṁ sutte otāretabbaṁ. Sace otarati sameti, gahetabbaṁ. No ce, na gahetabbaṁ. Suttasmiṁyeva ṭhātabbaṁ. Athāyaṁ suttaṁ gahetvā katheti, paro ācariyavādaṁ. Tehipi aññamaññaṁ khepaṁ vā garahaṁ vā akatvā ācariyavādo sutte otāretabbo. Sace otarati sameti, gahetabbo. Anotaranto asamento ca gārayhācariyavādo na gahetabbo. Suttasmiṁyeva ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ suttaṁ gahetvā katheti, paro attanomatiṁ. Tehipi aññamaññaṁ khepaṁ vā garahaṁ vā akatvā attanomati sutte otāretabbā. Sace otarati sameti, gahetabbā. No ce, na gahetabbā. Suttasmiṁ yeva ṭhātabbaṁ.

Atha panāyaṁ suttānulomaṁ gahetvā katheti, paro suttaṁ. Suttaṁ suttānulome otāretabbaṁ. Sace otarati sameti, tisso saṅgītiyo ārūḷhaṁ Pāḷi-āgataṁ paññāyati, gahetabbaṁ. No ce tathā paññāyati na otarati na sameti, bāhirakasuttaṁ vā hoti siloko vā aññaṁ vā gārayhasuttaṁ gūḷhavessantaragūḷhavinayavedallādīnaṁ aññatarato āgataṁ, na gahetabbaṁ. Suttānulomasmiṁyeva ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ suttānulomaṁ gahetvā katheti, paro ācariyavādaṁ. Ācariyavādo suttānulome otāretabbo. Sace otarati sameti, gahetabbo. No ce, na gahetabbo. Suttānulomeyeva ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ suttānulomaṁ gahetvā katheti, paro attanomatiṁ. Attanomati suttānulome otāretabbā. Sace otarati sameti, gahetabbā. No ce, na gahetabbā. Suttānulomeyeva ṭhātabbaṁ.

Atha panāyaṁ ācariyavādaṁ gahetvā katheti, paro suttaṁ. Suttaṁ ācariyavāde otāretabbaṁ. Sace otarati sameti, gahetabbaṁ. Itaraṁ gārayhasuttaṁ na gahetabbaṁ. Ācariyavādeyeva ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ ācariyavādaṁ gahetvā katheti, paro suttānulomaṁ. Suttānulomaṁ ācariyavāde otāretabbaṁ. Otarantaṁ samentameva gahetabbaṁ, itaraṁ na gahetabbaṁ. Ācariyavādeyeva ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ ācariyavādaṁ gahetvā katheti, paro attanomatiṁ. Attanomati ācariyavāde otāretabbā. Sace otarati sameti, gahetabbā. No ce, na gahetabbā. Ācariyavādeyeva ṭhātabbaṁ.

Atha panāyaṁ attanomatiṁ gahetvā katheti, paro suttaṁ. Suttaṁ attanomatiyaṁ otāretabbaṁ. Sace otarati sameti, gahetabbaṁ. Itaraṁ gārayhasuttaṁ na gahetabbaṁ. Attanomatiyameva ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ attanomatiṁ gahetvā katheti, paro suttānulomaṁ. Suttānulomaṁ attanomatiyaṁ otāretabbaṁ. Otarantaṁ samentameva gahetabbaṁ, itaraṁ na gahetabbaṁ. Attanomatiyameva ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ attanomatiṁ gahetvā katheti, paro ācariyavādaṁ. Ācariyavādo attanomatiyaṁ otāretabbo. Sace otarati sameti, gahetabbo. Itaro gārayhācariyavādo na gahetabbo. Attanomatiyameva ṭhātabbaṁ. Attano gahaṇameva baliyaṁ kātabbaṁ. Sabbaṭṭhānesu ca khepo vā garahā vā na kātabbāti.

Atha panāyaṁ "kappiyan"ti gahetvā katheti, paro "akappiyan"ti. Sutte ca suttānulome ca otāretabbaṁ. Sace kappiyaṁ hoti, kappiye ṭhātabbaṁ. Sace akappiyaṁ, akappiye ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ tassa kappiyabhāvasādhakaṁ suttato bahuṁ kāraṇañca vinicchayañca dasseti, paro kāraṇaṁ na vindati. Kappiyeva ṭhātabbaṁ. Atha paro tassa akappiyabhāvasādhakaṁ suttato bahuṁ kāraṇañca vinicchayañca dasseti, anena attano gahaṇanti katvā daḷhaṁ ādāya na ṭhātabbaṁ. "Sādhū"ti sampaṭicchitvā akappiyeva ṭhātabbaṁ. Atha dvinnampi kāraṇacchāyā dissati, paṭikkhittabhāvoyeva sādhu, akappiye ṭhātabbaṁ. Vinayañhi patvā kappiyākappiyavicāraṇamāgamma rundhitabbaṁ, gāḷhaṁ kattabbaṁ,sotaṁ pacchinditabbaṁ, garukabhāveyeva ṭhātabbaṁ.

Atha panāyaṁ “akappiyan”ti gahetvā katheti, paro “kappiyan”ti. Sutte ca suttānulome ca otāretabbaṁ. Sace kappiyaṁ hoti, kappiye ṭhātabbaṁ. Sace akappiyaṁ, akappiye ṭhātabbaṁ.

Athāyaṁ bahūhi suttavinicchayakāraṇehi akappiyabhāvaṁ dasseti, paro kāraṇaṁ na vindati,akappiye ṭhātabbaṁ. Atha paro bahūhi suttavinicchayakāraṇehi kappiyabhāvaṁ dasseti, ayaṁ kāraṇaṁ na vindati, kappiye ṭhātabbaṁ. Atha dvinnampi kāraṇacchāyā dissati, attano gahaṇaṁ na vissajjetabbaṁ. Yathā cāyaṁ kappiyākappiye, akappiyakappiye ca vinicchayo vutto, evaṁ anāpatti-āpattivāde, āpattānāpattivāde ca lahukagarukāpattivāde, garukalahukāpattivāde cāpi vinicchayo veditabbo, nāmamattaṁyeva hi ettha nānaṁ, yojanānaye nānaṁ natthi, tasmā na vitthāritaṁ.

Evaṁ kappiyākappiyādivinicchaye uppanne yo suttasuttānuloma-ācariyavāda-attanomatīsu atirekakāraṇaṁ labhati, tassa vāde ṭhātabbaṁ. Sabbaso pana kāraṇaṁ vinicchayaṁ alabhantena suttaṁ na jahitabbaṁ, suttasmiṁyeva ṭhātabbanti. Evaṁ tasmiṁ sikkhāpade ca sikkhāpadavibhaṅge ca sakale ca vinayavinicchaye kosallaṁ patthayantena ayaṁ catubbidho vinayo jānitabbo.

Imañca pana catubbidhaṁ vinayaṁ ñatvāpi vinayadharena puggalena tilakkhaṇasamannāgatena bhavitabbaṁ. **Tīṇi** hi **vinayadharassa lakkhaṇāni** icchitabbāni. Katamāni tīṇi? Suttañcassa svāgataṁ hoti suppavatti suvinicchitaṁ suttato anubyañjanatoti idamekaṁ lakkhaṇaṁ, vinaye kho pana ṭhito hoti asaṁhīroti idaṁ dutiyaṁ, ācariyaparamparā kho panassa suggahitā hoti sumanasikatā sūpadhāritāti idaṁ tatiyaṁ.

Tattha **suttaṁ** nāma sakalaṁ Vinayapiṭakaṁ. Tañcassa **svāgataṁ hotīti** suṭṭhu āgataṁ. **Suppavattī**ti suṭṭhu pavattaṁ paguṇaṁ vācuggataṁ. **Suvinicchitaṁ suttato anubyañjanato**ti Pāḷito ca paripucchato ca Aṭṭhakathāto ca suvinicchitaṁ hoti kaṅkhacchedaṁ katvā uggahitaṁ.

Vinaye kho pana ṭhito hotīti vinaye lajjībhāvena patiṭṭhito hoti. Alajjī hi bahussutopi samāno lābhagarutāya tantiṁ

visaṁvādetvā uddhammaṁ ubbinayaṁ Satthusāsanaṁ dīpetvā sāsane mahantaṁ upaddavaṁ karoti, saṁghabhedampi saṁgharājimpi uppādeti. Lajjī pana kukkuccako sikkhākāmo jīvitahetupi tantiṁ avisaṁvādetvā dhammameva vinayameva ca dīpeti, Satthusāsanaṁ garuṁ katvā ṭhapeti. Tathā hi pubbe mahātherā tikkhattuṁ vācaṁ nicchāresuṁ **"anāgate lajjī rakkhissati, lajjī rakkissati, lajjī rakkhissatī"**ti. Evaṁ yo lajjī, so vinayaṁ avijahanto avokkamanto lajjībhāvena vinaye ṭhito hoti suppatiṭṭhitoti. **Asaṁhīro**ti saṁhīro nāma yo Pāḷiyaṁ vā Aṭṭhakathāyaṁ vā heṭṭhato vā uparito vā padapaṭipāṭiyā vā pucchiyamāno vitthunati vipphandati santiṭṭhituṁ na sakkoti, yaṁ yaṁ parena vuccati, taṁ taṁ anujānāti, sakavādaṁ chaḍḍetvā paravādaṁ gaṇhāti. Yo pana Pāḷiyaṁ vā Aṭṭhakathāya vā heṭṭhupariyena vā padapaṭipāṭiyā vā pucchiyamāno na vitthunati na vipphandati, ekekalomaṁ saṇḍāsena gaṇhanto viya "evaṁ mayaṁ vadāma, evaṁ no ācariyā vadantī"ti vissajjeti, yamhi Pāḷi ca Pāḷivinicchayo ca suvaṇṇabhājane pakkhittasīhavasā viya parikkhayaṁ pariyādānaṁ agacchanto tiṭṭhati. Ayaṁ vuccati "asaṁhīro"ti.

Ācariyaparamparā kho panassa suggahitā hotīti theraparamparā, vaṁsaparamparā cassa suṭṭhu gahitā hoti. **Sumanasikatā**ti suṭṭhumanasikatā, āvajjitamatte ujjalitapadīpo viya hoti. **Sūpadhāritā**ti suṭṭhu upadhāritā pubbāparānusandhito, atthato, kāraṇato ca upadhāritā. Attano matiṁ pahāya ācariyasuddhiyā vattā hoti "mayhaṁ ācariyo asukācariyassa santike uggaṇhi, so asukassā"ti evaṁ sabbaṁ ācariyaparamparaṁ theravādaṅgaṁ[1] āharitvā yāva Upālitthero Sammāsambuddhassa santike uggaṇhīti pāpetvā ṭhapeti. Tatopi āharitvā Upālitthero Sammāsambuddhassa santike uggaṇhi, Dāsakatthero attano upajjhāyassa Upālittherassa, Soṇakatthero attano upajjhāyassa Dāsakattherassa, Siggavatthero attano upajjhāyassa Soṇakattherassa, Moggaliputtatissatthero attano upajjhāyassa Siggavattherassa, Caṇḍavajjittherassa cāti evaṁ sabbaṁ ācariyaparamparaṁ theravādaṅgaṁ āharitvā attano ācariyaṁ pāpetvā ṭhapeti.

1. Therataraṅgaṁ (Sī, Syā)

Evaṁ uggahitā hi ācariyaparamparā suggahitā hoti. Evaṁ asakkontena pana avassaṁ dve tayo parivaṭṭā uggahetabbā. Sabbapacchimena hi nayena yathā ācariyo ca ācariyācariyo ca Pāḷiñca paripucchañca vadanti, tathā ñātuṁ vaṭṭati.

Imehi ca pana tīhi lakkhaṇehi samannāgatena vinayadharena vatthuvinicchayatthaṁ sannipatite saṁghe otiṇṇe vatthusmiṁ codakena, cuditakena ca vutte vattabbe sahasā avinicchinitvāva **cha ṭhānāni** oloketabbāni. Katamāni cha? Vatthu oloketabbaṁ, mātikā oloketabbā, padabhājanīyaṁ oloketabbaṁ, tikaparicchedo oloketabbo, antarāpatti oloketabbā, anāpatti oloketabbāti.

Vatthuṁ olokentopi hi "tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabbaṁ, na tveva naggena āgantabbaṁ, yo āgaccheyya, āpatti dukkaṭassā"ti[1] evaṁ ekaccaṁ āpattiṁ passati, so taṁ suttaṁ ānetvā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasamessati.

Mātikaṁ olokentopi "sampajānamusāvāde pācittiyan"ti-ādinā[2] nayena pañcannaṁ āpattīnaṁ aññataraṁ āpattiṁ passati, so taṁ suttaṁ ānetvā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasamessati.

Padabhājanīyaṁ olokentopi "akkhayite sarīre methunaṁ dhammaṁ paṭisevati, āpatti pārājikassa. Yebhuyyena khayite sarīre methunaṁ dhammaṁ paṭisevati, āpatti thullaccayassā"ti-ādinā[3] nayena sattannaṁ āpattīnaṁ aññataraṁ āpattiṁ passati, so padabhājanīyato suttaṁ ānetvā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasamessati.

Tikaparicchedaṁ olokentopi tikasaṁghādisesaṁ vā tikapācittiyaṁ vā tikadukkaṭaṁ vā aññataraṁ vā āpattiṁ tikaparicchede passati, so tato suttaṁ ānetvā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasamessati.

Antarāpattiṁ olokentopi "paṭilātaṁ ukkhipati, āpatti dukkaṭassā"ti[4] evaṁ yā sikkhāpadantaresu antarāpatti hoti, taṁ passati, so taṁ suttaṁ ānetvā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasamessati.

---

1. Vi 1. 314 piṭṭhe.
2. Vi 2. 2 piṭṭhe.
3. Vi 1. 36 piṭṭhādīsu atthato sameti.
4. Vi 2. 154 piṭṭhe.

Anāpattiṁ olokentopi "anāpatti bhikkhu asādiyantassa, atheyyacittassa, namaraṇādhippāyassa, anullapanādhippāyassa, namocanādhippāyassa asañcicca assatiyā ajānantassā"ti[1] evaṁ tasmiṁ tasmiṁ sikkhāpade niddiṭṭhaṁ anāpattiṁ passati, so taṁ suttaṁ ānetvā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasamessati.

Yo hi bhikkhu catubbidhavinayakovido tilakkhaṇasampanno imāni cha ṭhānāni oloketvā adhikaraṇaṁ vūpasamessati, tassa vinicchayo appaṭivattiyo, Buddhena sayaṁ nisīditvā vinicchitasadiso hoti. Tañcevaṁ vinicchayakusalaṁ bhikkhuṁ koci katasikkhāpadavītikkamo bhikkhu upasaṅkamitvā attano kukkuccaṁ puccheyya. Tena sādhukaṁ sallakkhetvā sace anāpatti hoti, "anāpattī"ti vattabbaṁ. Sace pana āpatti hoti, "āpattī"ti vattabbaṁ. Sā desanāgāminī ce, "desanāgāminī"ti vattabbaṁ. Vuṭṭhānagāminī ce, "vuṭṭhānagāminī"ti vattabbaṁ. Athassa pārājikacchāyā dissati, "pārājikāpattī"ti na tāva vattabbaṁ. Kasmā? Methunadhammavītikkamo, hi uttarimanussadhammavītikkamo ca oḷāriko. Adinnādānamanussaviggahavītikkamā pana sukhumā cittalahukā. Te sukhumeneva āpajjati, sukhumena rakkhati, tasmā visesena taṁvatthukaṁ kukkuccaṁ pucchiyamāno "āpattī"ti avatvā sacassa ācariyo dharati, tato tena so bhikkhu "amhākaṁ ācariyaṁ pucchā"ti pesetabbo. Sace so puna āgantvā "tumhākaṁ ācariyo suttato nayato oloketvā 'satekiccho'ti maṁ āhā"ti vadati. Tato anena so "sādhu suṭṭhu yaṁ ācariyo bhaṇati, taṁ karohī"ti vattabbo. Atha panassa ācariyo natthi, saddhiṁ uggahitatthero pana atthi, tassa santikaṁ pesetabbo "amhehi saha uggahitatthero gaṇapāmokkho, taṁ gantvā pucchā"ti. Tenāpi "satekiccho"ti vinicchite "sādhu suṭṭhu tasseva vacanaṁ karohī"ti vattabbo. Atha saddhiṁ uggahitattheropi natthi, antevāsiko paṇḍito atthi, tassa santikaṁ pesetabbo "asukadaharaṁ gantvā pucchā"ti. Tenāpi "satekiccho"ti vinicchite "sādhu suṭṭhu tassa vacanaṁ karohī"ti vattabbo. Atha daharassāpi pārājikacchāyāva upaṭṭhāti, tenāpi "pārājikosī"ti na vattabbo. Dullabho hi Buddhuppādo, tato

1. Vi 1. 45, 72, 101, 141, 166 piṭṭhādīsu.

dullabhatarā pabbajjā ca upasampadā ca. Evaṁ pana vattabbo "vivittaṁ okāsaṁ sammajjitvā divāvihāraṁ nisīditvā sīlāni sodhetvā dvattiṁsākāraṁ tāva manasi karohī"ti. Sace tassa arogaṁ[1] sīlaṁ, kammaṭṭhānaṁ ghaṭayati, saṅkhārā pākaṭā hutvā upaṭṭhahanti, upacārappanāppattaṁ viya cittampi ekaggaṁ hoti, divasaṁ atikkantampi na jānāti. So divasātikkame upaṭṭhānaṁ āgato evaṁ vattabbo "kīdisā te cittappavattī"ti. Ārocitāya cittappavattiyā vattabbo "pabbajjā nāma cittavisuddhatthāya, appamatto samaṇadhammaṁ karohī"ti.

Yassa pana sīlaṁ bhinnaṁ hoti, tassa kammaṭṭhānaṁ na ghaṭayati, patodābhitunnaṁ viya cittaṁ vikampati, vippaṭisāragginā ḍayhati, tattapāsāṇe nisinno viya taṅkhaṇaññeva vuṭṭhāti. So āgato "kā te cittappavattī"ti pucchitabbo. Ārocitāya cittappavattiyā "natthi loke raho nāma pāpakammaṁ pakubbato, sabbapaṭhamaṁ hi pāpaṁ karonto attanā jānāti, athassa ārakkhadevatā paracittavidū samaṇabrāhmaṇā aññā ca devatā jānanti, tvaṁyeva dāni tava sotthiṁ pariyesāhī"ti vattabbo.

Niṭṭhitā catubbidhavinayakathā

Vinayadharassa ca lakkhaṇādikathā.

Bhikkhupadabhājanīyavaṇṇanā

Idāni sikkhāpadavibhaṅgassa atthaṁ vaṇṇayissāma. Yaṁ vuttaṁ **"yo panāti yo yādiso"**ti-ādi, ettha **yo panā**ti vibhajitabbapadaṁ, "yo yādiso"ti-ādīni tassa vibhajanapadāni. Ettha ca yasmā **panā**ti nipātamattaṁ, **yoti** atthapadaṁ, tañca aniyamena puggalaṁ dīpeti, tasmā tassa atthaṁ dassento aniyamena puggaladīpakaṁ yo-saddameva āha. Tasmā ettha evamattho veditabbo—**yo panā**ti yo, yokocīti vuttaṁ hoti. Yasmā pana [2]yo yokoci nāma, so[2] avassaṁ liṅgayuttajātināmagottasīlavihāragocaravayesu ekenākārena paññāyati, tasmā taṁ tathā ñāpetuṁ taṁ pabhedaṁ pakāsento

---

1. Abhedaṁ (Ka)   2-2. Yo so yokoci nāmeso (Sī, Syā)

“yādiso”ti-ādimāha. Tattha **yādiso**ti liṅgavasena yādiso vā tādiso vā hotu, dīgho vā rasso vā kāḷo vā odāto vā maṅguracchavi vā kiso vā thūlo vāti attho. **Yathāyutto**ti yogavasena yena vā tena vā yutto hotu, navakammayutto yogavasena yena vā tena vā yutto hotu, navakammayutto vā uddesayutto vā vāsadhurayutto vāti attho. **Yathājacco**ti jātivasena yaṁjacco vā taṁjacco vā hotu, khattiyo vā brāhmaṇo vā veso vā suddo vāti attho. **Yathānāmo**ti nāmavasena yathānāmo vā tathānāmo vā hotu, Buddharakkhito vā Dhammarakkhito vā Saṁgharakkhito vāti attho. **Yathāgotto**ti gottavasena yathāgotto vā tathāgotto vā yena vā tena vā gottena hotu, Kaccāyano vā Vāsiṭṭho vā Kosiyo vāti attho. **Yathāsīlo**ti sīlesu yathāsīlo vā tathāsīlo vā hotu, navakammasīlo vā uddesasīlo vā vāsadhurasīlo vāti attho. **Yathāvihārī**ti vihāresupi yathāvihārī vā tathāvihārī vā hotu, navakammavihārī vā uddesavihārī vā vāsadhuravihārī vāti attho. **Yathāgocaro**ti gocaresupi yathāgocaro vā tathāgocaro vā hotu, navakammagocaro vā uddesagocaro vā vāsadhuragocaro vāti attho. **Thero vā**ti-ādīsu vayovuḍḍhadīsu yo vā so vā hotu, paripuṇṇadasavassatāya thero vā ūnapañcavassatāya navo vā atirekapañcavassatāya majjhimo vāti attho. Atha kho sabbova imasmiṁ atthe eso vuccati “yo panā”ti.

Bhikkhuniddese bhikkhatīti **bhikkhako,** labhanto vā alabhanto vā ariyāya yācanāya yācatīti attho. Buddhādīhi ajjhupagataṁ bhikkhācariyaṁ ajjhupagatattā **bhikkhācariyaṁ ajjhupagato** nāma. Yo hi koci appaṁ vā mahantaṁ vā bhogakkhandhaṁ pahāya agārasmā anagāriyaṁ pabbajito. So kasigorakkhādīhi jīvikakappanaṁ[1] hitvā liṅgasampaṭicchaneneva **bhikkhācariyaṁ ajjhupagatoti bhikkhu.** Parapaṭibaddhajīvikattā vā vihāramajjhe kājabhattaṁ bhuñjamānopi **bhikkhācariyaṁ ajjhupagatoti bhikkhu.** Piṇḍiyālopabhojanaṁ nissāya pabbajjāya ussāhajātattā vā **bhikkhācariyaṁ ajjhupagatoti bhikkhu.** Agghaphassavaṇṇabhedena bhinnaṁ paṭaṁ dhāretīti

1. Jīvitakappanaṁ (Ka)

bhinnapaṭadharo. Tattha satthakacchedanena agghabhedo veditabbo, sahassagghanakopi hi paṭo satthakena khaṇḍākhaṇḍikaṁ chinno bhinnaggho hoti, purimagghato upaḍḍhampi na agghati. Suttasaṁsibbanena phassabhedo veditabbo, sukhasamphassopi[1] hi paṭo suttehi saṁsibbito bhinnaphasso hoti, kharasamphassataṁ pāpuṇāti. Sūcimalādīhi vaṇṇabhedo veditabbo, suparisuddhopi hi paṭo sūcikammato paṭṭhāya sūcimalena, hatthasedamalajallikāhi, avasāne rajanakappakaraṇehi ca bhinnavaṇṇo hoti, pakativaṇṇaṁ vijahati. Evaṁ tīhākārehi bhinnapaṭadhāraṇato **bhinnapaṭadharoti bhikkhu.** Gihivatthavisabhāgānaṁ vā kāsāvānaṁ dhāraṇamatteneva **bhinnapaṭadharoti bhikkhu.**

Samaññāyāti paññattiyā, vohārenāti attho. Samaññāya eva hi ekacco "bhikkhū"ti paññāyati, tathā hi nimantanādimhi bhikkhūsu gaṇiyamānesu sāmaṇerepi gahetvā "sataṁ bhikkhū sahassaṁ bhikkhū"ti vadanti. **Paṭiññāyā**ti attano paṭijānanena. Paṭiññāyapi hi ekacco "bhikkhū"ti paññāyati. Tassa "ko etthāti, ahaṁ āvuso bhikkhū"ti[2] evamādīsu sambhavo daṭṭhabbo. Ayaṁ pana Ānandattherena vuttā[3] dhammikā paṭiññā. Rattibhāge pana dussīlāpi paṭipathaṁ āgacchantā "ko etthā"ti vutte adhammikāya paṭiññāya abhūtāya "mayaṁ bhikkhū"ti vadanti.

Ehi bhikkhūti ehibhikkhu nāma[4] Bhagavato "ehi bhikkhū"ti vacanamattena bhikkhubhāvaṁ ehibhikkhūpasampadaṁ patto. Bhagavā hi ehibhikkhubhāvāya upanisssayasampannaṁ puggalaṁ disvā rattapaṁsukūlantarato suvaṇṇavaṇṇaṁ dakkhiṇahatthaṁ nīharitvā brahmaghosaṁ nicchārento "ehi bhikkhu, cara brahmacariyaṁ sammā dukkhassa antakiriyāyā"ti vadati. Tassa saheva Bhagavato vacanena gihiliṅgaṁ antaradhāyati, pabbajjā ca upasampadā ca ruhati, bhaṇḍu kāsāyavasano hoti ekaṁ nivāsetvā ekaṁ pārupitvā ekaṁ aṁse ṭhapetvā vāmaṁsakūṭe āsattanīluppalavaṇṇamattikāpatto.

Ticivarañca patto ca, vāsi sūci ca bandhanaṁ.
Parissāvanena aṭṭhete, yuttayogassa bhikkhunoti—

1. Atisukhumasamphassopi (Ka)
2. Aṁ 3. 415 piṭṭhe.
3. Vuttattā (Sī, Ka)
4. Ehibhikkhūti bhikkhu nāma (Sī, Syā)

Evaṁ vuttehi aṭṭhahi parikkhārehi sarīre paṭimukkehiyeva saṭṭhivassikatthero[1] viya iriyāpathasampanno Buddhācariyako Buddhupajjhāyako Sammāsambuddhaṁ vandamānoyeva tiṭṭhati. Bhagavā hi paṭhamabodhiyaṁ ekasmiṁ kāle ehibhikkhūpasampadāya eva upasampādeti, evaṁ upasampannāni ca sahassupari-ekacattālīsuttarāni tīṇi bhikkhusatāni ahesuṁ. Seyyathidaṁ, pañca pañcavaggiyattherā, Yaso kulaputto, tassa parivārā catupaṇṇāsa sahāyakā, tiṁsa Bhaddavaggiyā, sahassapurāṇajaṭilā, saddhiṁ dvīhi aggasāvakehi aḍḍhateyyasatā paribbājakā, eko Aṅgulimālattheroti. Vuttañhetaṁ **Aṭṭhakathāyaṁ**—

Tīṇi sataṁ sahassañca, cattālīsaṁ punāpare.
Eko ca thero sappañño, sabbe te ehibhikkhukāti.

Na kevalañca ete eva, aññepi bahū santi. Seyyathidaṁ, tisataparivāro Selo brāhmaṇo, sahassaparivāro Mahākappino, dasasahassā Kapilavatthuvāsino kulaputtā, soḷasasahassā Pārāyanikabrāhmaṇāti evamādayo, te pana Vinayapiṭake Pāḷiyaṁ na niddiṭṭhattā na vuttā, ime tattha niddiṭṭhattā vuttāti.

Sattavīsa sahassāni, tīṇiyeva satāni ca.
Etepi sabbe saṅkhātā, sabbe te ehibhikkhukāti.

Tīhi saraṇagamanehi upasampannoti "Buddhaṁ saraṇaṁ gacchāmī"ti-ādinā nayena tikkhattuṁ vācaṁ bhinditvā vuttehi tīhi saraṇagamanehi upasampanno. Ayañhi upasampadā nāma aṭṭhavidhā ehibhikkhūpasampadā, saraṇagamanūpasampadā, ovādapaṭiggahaṇūpasampadā, pañhabyākaraṇūpasampadā, garudhammapaṭiggahaṇūpasampadā, dūtenūpasampadā, aṭṭhavācikūpasampadā, ñatticatutthakammūpasampadāti. Tattha ehibhikkhūpasampadā saraṇagamanūpasampadā ca vuttā eva.

Ovādapaṭiggahaṇūpasampadā nāma "tasmātiha te Kassapa evaṁ sikkhitabbaṁ 'tibbaṁ me hirottappaṁ paccupaṭṭhitaṁ bhavissati theresu navesu majjhimesu cā'ti, evaṁ hi te Kassapa sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te Kassapa evaṁ sikkhitabbaṁ 'yaṁ kiñci dhammaṁ sossāmi kusalūpasaṁhitaṁ, sabbaṁ taṁ aṭṭhiṁkatvā manasi katvā sabbacetasā samannāharitvā ohitasoto dhammaṁ

1. Vassasatikatthero (Sī, Syā), Vassasaṭṭhikatthero (Ka)

sossāmī'ti, evaṁ hi te Kassapa sikkhitabbaṁ. Tasmātiha te Kassapa evaṁ sikkhitabbaṁ 'sātasahagatā ca me kāyagatāsati na vijahissatī'ti, evaṁ hi te Kassapa sikkhitabban"ti[1] iminā ovādapaṭiggahaṇena Mahākassapattherassa anuññāta-upasampadā.

Pañhabyākaraṇūpasampadā nāma Sopākassa anuññāta-upasampadā. Bhagavā kira Pubbārāme anucaṅkamantaṁ Sopākasāmaṇeraṁ "uddhumātakasaññāti vā Sopāka 'Rūpasaññā'ti vā ime dhammā nānatthā nānābyañjanā, udāhu ekatthā byañjanameva nānan"ti dasa asubhanissite pañhe pucchi. So te byākāsi. Bhagavā tassa sādhukāraṁ datvā "kativassosi tvaṁ Sopākā"ti pucchi. Sattavassohaṁ Bhagavāti. Sopāka tvaṁ mama sabbaññutaññāṇena saddhiṁ saṁsanditvā pañhe byākāsīti āraddhacitto upasampadaṁ anujāni. Ayaṁ pañhabyākaraṇūpasampadā.

Garudhammapaṭiggahaṇūpasampadā nāma Mahāpajāpatiyā aṭṭhagarudhammassa paṭiggahaṇena anuññāta-upasampadā.

Dūtenūpasampadā nāma Aḍḍhakāsiyā gaṇikāya anuññāta-upasampadā.

Aṭṭhavācikūpasampadā nāma bhikkhuniyā bhikkhunisaṁghato ñatticatutthena, bhikkhusaṁghato ñatticatutthenāti imehi dvīhi kammehi upasampadā.

Ñatticatutthakammūpasampadā nāma bhikkhūnaṁ etarahi upasampadā. Imāsu aṭṭhasu upasampadāsu "yā sā bhikkhave mayā tīhi saraṇagamanehi upasampadā anuññātā, taṁ ajjatagge paṭikkhipāmi. Anujānāmi bhikkhave ñatticatutthena kammena upasampādetun"ti[2] evaṁ anuññātāya[3] imāya upasampadāya upasampannoti vuttaṁ hoti.

Bhadroti apāpako. Kalyāṇaputhujjanādayo hi yāva arahā, tāva bhadrena sīlena, samādhinā, paññāya, vimuttiyā, vimuttiñāṇadassanena ca samannāgatattā "bhadro bhikkhū"ti saṅkhyaṁ gacchanti. **Sāro**ti tehiyeva sīlasārādīhi samannāgatattā nīlasamannāgamena nīlo paṭo viya "sāro bhikkhū"ti veditabbo, vigatakilesapheggubhāvato vā khīṇāsavova "sāro"ti veditabbo. **Sekho**ti puthujjanakalyāṇakena saddhiṁ

1. Saṁ 1. 420 piṭṭhe. 2. Vi 3. 70 piṭṭhe. 3. Anuññātā (sabbattha)

satta ariyā tisso sikkhā sikkhantīti sekhā, tesu yo koci "sekho bhikkhū"ti veditabbo. Na sikkhatīti **asekho.** Sekkhadhamme atikkamma aggaphale ṭhito, tato uttari sikkhitabbābhāvato khīṇāsavo "asekho"ti vuccati. **Samaggena saṁghenāti** sabbantimena pariyāyena pañcavaggakaraṇīye kamme yāvatikā bhikkhū kammappattā, tesaṁ āgatattā, chandārahānaṁ chandassa āhaṭattā, sammukhībhūtānañca appaṭikkosanato ekasmiṁ kamme samaggabhāvaṁ upagatena. **Ñatticatutthenā**ti tīhi anussāvanāhi, ekāya ca ñattiyā kātabbena. **Kammenā**ti dhammikena vinayakammena. **Akuppenā**tivatthuñatti-anussāvanasīmaparisasampattisampannattā akopetabbataṁ, appaṭikkositabbatañca upagatena. **Ṭhānārahenā**ti kāraṇārahena Satthusāsanārahena. **Upasampanno** nāma uparibhāvaṁ samāpanno, pattoti attho. Bhikkhubhāvo hi uparibhāvo, tañcesa yathāvuttena kammena samāpannattā "upasampanno"ti vuccati. Ettha ca ñatticatutthakammaṁ ekameva āgataṁ. Imasmiṁ pana ṭhāne ṭhatvā cattāri saṁghakammāni nīharitvā vitthārato kathetabbānīti sabba-aṭṭhakathāsu vuttaṁ, tāni ca "apalokanakammaṁ ñattikammaṁ ñattidutiyakammaṁ ñatticatutthakamman"ti paṭipāṭiyā ṭhapetvā vitthārena Khandhakato Parivārāvasāne kammavibhaṅgato ca Pāḷiṁ āharitvā kathitāni. Tāni mayaṁ **parivārāvasāne kammavibhaṅge**yeva vaṇṇayissāma. Evañhisati paṭhamapārājikavaṇṇanā ca na bhāriyā bhavissati, yathāṭhitāya ca Pāḷiyā vaṇṇanā suviññeyyā bhavissati, tāni ca ṭhānāni asuññāni bhavissanti, tasmā anupadavaṇṇanameva karoma.

Tatrāti tesu "bhikkhako"ti-ādinā nayena vuttesu bhikkhūsu. Yvāyaṁ bhikkhūti yo ayaṁ bhikkhu. **Samaggena saṁghena -pa- upasampanno**ti aṭṭhasu upasampadāsu ñatticatuttheneva kammena upasampanno. **Ayaṁ imasmiṁ atthe adhippeto bhikkhū**ti ayaṁ imasmiṁ "methunaṁ dhammaṁ paṭisevitvā pārājiko hotī"ti atthe "bhikkhū"ti adhippeto. Itare pana "bhikkhako"ti-ādayo atthuddhāravasena vuttā. Tesuca "bhikkhako"ti-ādayo niruttivasena vuttā, "samaññāya bhikkhu, paṭiññāya bhikkhū"ti ime dve abhilāpavasena vuttā, "ehi bhikkhū"ti Buddhena upajjhāyena paṭiladdha-upasampadāvasena vutto, saraṇagamanabhikkhu anuppannāya kammavācāya

upasampadāvasena vutto, "bhadro"ti-ādayo guṇavasena vuttāti veditabbā.

Sikkhāsājīvapadabhājanīyavaṇṇanā

Idāni **"bhikkhūnan"**ti idaṁ padaṁ visesatthābhāvato avibhajitvāva yaṁ sikkhañca sājīvañca samāpannattā bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno hoti, taṁ dassento **sikkhā**ti-ādimāha. Tattha sikkhitabbāti **sikkhā. Tisso**ti gaṇanaparicchedo. **Adhisīlasikkhā**ti adhikaṁ uttamaṁ sīlanti adhisīlaṁ, adhisīlañca taṁ sikkhitabbato sikkhā cāti adhisīlasikkhā. Esa nayo adhicitta-adhipaññāsikkhāsu.

Katamaṁ panettha sīlaṁ, katamaṁ adhisīlaṁ, katamaṁ cittaṁ, katamaṁ adhicittaṁ, katamā paññā, katamā adhipaññāti? Vuccate—pañcaṅgadasaṅgasīlaṁ tāva sīlameva. Tañhi Buddhe uppannepi anuppannepi loke pavattati. Uppanne Buddhe tasmiṁ sīle Buddhāpi sāvakāpi mahājanaṁ samādapenti, anuppanne Buddhe Paccekabuddhā ca kammavādino ca dhammikā samaṇabrāhmaṇā cakkavattī ca mahārājāno mahābodhisattā ca samādapenti, sāmampi paṇḍitā samaṇabrahmaṇā samādiyanti. Te taṁ kusalaṁ dhammaṁ paripūretvā devesu ca manussesu ca sampattiṁ anubhonti. Pātimokkhasaṁvarasīlaṁ pana "adhisīlan"ti vuccati, tañhi sūriyo viya pajjotānaṁ Sineru viya pabbatānaṁ sabbalokiyasīlānaṁ adhikañceva uttamañca, Buddhuppādeyeva ca pavattati, na vinā Buddhuppādā. Na hi taṁ paññattiṁ uddharitvā añño satto ṭhapetuṁ sakkoti, Buddhāyeva pana sabbaso kāyavacīdvāra-ajjhācārasotaṁ chinditvā tassa tassa vītikkamassa anucchavikaṁ taṁ sīlasaṁvaraṁ paññapenti. Pātimokkhasaṁvaratopi ca maggaphalasampayuttameva sīlaṁ adhisīlaṁ, taṁ pana idha anadhippetaṁ[1]. Na hi taṁ samāpanno bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭisevati.

Kāmāvacarāni pana aṭṭha kusalacittāni, lokiya-aṭṭhasamāpatticittāni ca ekajjhaṁ katvā cittamevāti veditabbāni. Buddhuppādānuppāde cassa pavatti, samādapanaṁ, samādānañca sīle vuttanayeneva veditabbaṁ. Vipassanāpādakaṁ aṭṭhasamāpatticittaṁ pana "adhicittan"ti vuccati. Tañhi adhisīlaṁ viya sīlānaṁ sabbalokiyacittānaṁ adhikañceva uttamañca, Buddhuppādeyeva ca hoti, na

1. Na adhippetaṁ (?)

vinā Buddhuppādā. Tatopi ca maggaphalacittameva adhicittaṁ, taṁ pana idha anadhippetaṁ[1]. Na hi taṁ samāpanno bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭisevati.

"Atthi dinnaṁ, atthi yiṭṭhan"ti[2] ādinayappavattaṁ pana kammassakatañāṇaṁ paññā, sā hi Buddhe uppannepi anuppannepi loke pavattati. Uppanne Buddhe tassā paññāya Buddhāpi Buddhasāvakāpi mahājanaṁ samādapenti, anuppanne Buddhe Paccekabuddhā ca kammavādino ca dhammikā samaṇabrāhmaṇā cakkavattī ca mahārajano mahābodhisattā ca samādapenti, sāmampi paṇḍitā sattā samādiyanti. Tathā hi **Aṅkuro** dasavassasahassāni mahādānaṁ adāsi, **Velāmo, Vessantaro,** aññe ca bahū paṇḍitamanussā mahādānāni adaṁsu. Te taṁ kusalaṁ dhammaṁ paripūretvā devesu ca manussesu ca sampattiṁ anubhaviṁsu. Tilakkhaṇākāraparicchedakaṁ pana vipassanāñāṇaṁ "adhipaññā"ti vuccati, sā hi adhisīla-adhittāni viya sīlacittānaṁ sabbalokiyapaññānaṁ adhikā ceva utttamā ca, na ca vinā Buddhuppādā loke pavattati. Tatopi ca maggaphalapaññāva adhipaññā, sā pana idha anadhippetā. Na hi taṁ samāpanno bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭisevatīti.

Tatrāti tāsu tīsu sikkhāsu. **Yāyaṁ adhisīlasikkhā**ti yā ayaṁ Pātimokkhasīlasaṅkhātā adhisīlasikkhā. **Etaṁ sājīvaṁ nāmā**ti etaṁ sabbampi Bhagavatā vinaye ṭhapitaṁ sikkhāpadaṁ, yasmā ettha nānādesajātigottādibhedabhinnā bhikkhū saha jīvanti ekajīvikā sabhāgajīvikā sabhāgavuttino honti, tasmā "sājīvan"ti vuccati. **Tasmiṁ sikkhatī**ti taṁ sikkhāpadaṁ cittassa adhikaraṇaṁ katvā yathāsikkhāpadaṁ nu kho sikkhāmi, na sikkhāmīti cittena olokento sikkhati. Na kevalañcāyametasmiṁ sājīvasaṅkhāte sikkhāpadeyeva sikkhati. Na kevalañcāyametasmiṁ sājīvasaṅkhāte sikkhāpadeyeva sikkhati, sikkhāyapi sikkhati, "etaṁ sājīvaṁ nāmā"ti imassa pana anantarassa padassa vasena "tasmiṁsikkhatī"ti vuttaṁ. Kiñcāpi taṁ evaṁ vuttaṁ, atha kho ayamettha attho daṭṭhabbo—tassā ca sikkhāya sikkhaṁ paripūrento sikkhati, tasmiñca sikkhāpade avītikkamanto sikkhatīti. **Tena vuccati sājīvasamāpanno**ti idampi anantarassa sājīvapadasseva vasena vuttaṁ. Yasmā pana so sikkhampi samāpanno,

---

1. Na adhippetaṁ (?)
2. Abhi 1. 263; Abhi 2. 341; Ma 3. 74 piṭṭhādīsu.

tasmā sikkhāsamāpannotipi atthato veditabbo. Evañhi sati "sikkhāsājīvasamāpanno"ti etassa padassa padabhājanampi paripuṇṇaṁ hoti.

Sikkhāsājīvapadabhājanīyaṁ niṭṭhitaṁ.

Sikkhāpaccakkhānavibhaṅgavaṇṇanā

Sikkhaṁ appaccakkhāya dubbalyaṁ anāvikatvāti sikkhañca appaṭikkhipitvā, dubbalabhāvañca appakāsetvā. Yasmā ca dubbalye āvikatepi sikkhā appaccakkhātāva hoti, sikkhāya pana paccakkhātāya dubbalyaṁ āvikatameva hoti. Tasmā "dubbalyaṁ anāvikatvā"ti iminā padena na koci visesattho labbhati. Yathā pana "dirattatirattaṁ sahaseyyaṁ kappeyyā"ti vutte dirattavacanena na koci visesattho labbhati, kevalaṁ lokavohāravasena byañjanasiliṭṭhatāya mukhārūḷhatāya etaṁ vuttaṁ. Evamidampi vohāravasena byañjanasiliṭṭhatāya mukhārūḷhatāya vuttanti veditabbaṁ.

Yasmā vā Bhagavā sātthaṁ sabyañjanaṁ dhammaṁ deseti, tasmā "sikkhaṁ appaccakkhāyā"ti iminā atthaṁ sampādetvā "dubbalyaṁ anāvikatvā"ti iminā byañjanaṁ sampādeti. Parivārakapadavirahitaṁ hi ekameva atthapadaṁ vuccamānaṁ parivāravirahito rājā viya, vatthālaṅkāravirahito viya ca puriso na sobhati, parivārakena pana atthānulomena sahāyapadena saddhiṁ taṁ sobhatīti.

Yasmā vā sikkhāpaccakkhānassa ekaccaṁ dubbalyāvikammaṁ attho hoti, tasmā naṁ sandhāya "sikkhaṁ appaccakkhāyā"tipadassa atthaṁ vivaranto "dubbalyaṁ anāvikatvā"ti āha.

Tattha siyā—yasmā na sabbaṁ dubbalyāvikammaṁ sikkhāpaccakkhānaṁ, tasmā "dubbalyaṁanāvikatvā"ti paṭhamaṁvatvā tassa-atthaniyamanatthaṁ "sikkhaṁ appaccakkhāyā"ti vattabbanti. Tañca na. Kasmā? Atthānukkamābhāvato. "Sikkhāsājīvasamāpanno"ti hi vuttattā yaṁ sikkhaṁ samāpanno, taṁ appaccakkhāyāti vuccamāno anukkameneva attho vutto hoti, na aññathā. Tasmā idameva paṭhamaṁ vuttanti.

Apica anupaṭipāṭiyāpi ettha attho veditabbo. Kathaṁ? Sikkhāsājīvasamāpannoti ettha yaṁ sikkhaṁ samāpanno, taṁ appaccakkhāya, yañca sājīvaṁ samāpanno, tattha dubbalyaṁ anāvikatvāti.

Idāni sikkhāpaccakkhānadubbalyāvikammānaṁ visesāvisesaṁ, sikkhāpaccakkhānalakkhaṇañca dassento **"atthi bhikkhave"**ti-ādimāha. Tattha **atthi bhikkhave**ti-ādīni dve mātikāpadāni, tāni vibhajanto **"kathañca bhikkhave"**ti-ādimāha. Tatrāyaṁ anuttānapadavaṇṇanā—**kathan**ti kena ākārena. **Dubbalyāvikammañcā**ti dubbalyassa āvikammañca. **Idhā**ti imasmiṁ sāsane. **Ukkaṇṭhito**ti anabhiratiyā imasmiṁ sāsane kicchajīvikappatto. Atha vā ajja yāmi, sve yāmi, ito yāmi, ettha yāmīti uddhaṁ kaṇṭhaṁ katvā viharamāno, vikkhitto anekaggoti vuttaṁ hoti. **Anabhirato**ti sāsane abhirativirahito.

Sāmaññā cavitukāmoti samaṇabhāvato apagantukāmo. **Bhikkhubhāvan**ti bhikkhubhāvena, karaṇatthe upayogavacanaṁ. "Kaṇṭhe āsattena aṭṭīyeyyā"ti-ādīsu[1]pana yathālakkhaṇaṁ karaṇavacaneneva vuttaṁ. **Aṭṭīyamāno**ti aṭṭaṁ pīḷitaṁ dukkhitaṁviya attānamācaramāno, tena vā bhikkhubhāvena aṭṭo kariyamāno pīḷiyamānoti attho. **Harāyamāno**ti lajjamāno. **Jigucchamāno**ti asuciṁ viya taṁ jigucchanto. **Gihibhāvaṁ patthayamāno**ti-ādīni uttānatthāniyeva. **Yannūnāhaṁ Buddhaṁ paccakkheyyan**ti ettha **yannūnā**ti parivitakkadassane nipāto. Idaṁ vuttaṁ hoti—sacāhaṁ Buddhaṁ paccakkheyyaṁ, sādhu vata me siyāti. **Vadati viññāpetī**ti imamatthaṁ etehi vā aññehi vā byañjanehi vacībhedaṁ katvā vadati ceva, yassa ca vadati, taṁ viññāpeti jānāpeti. Evampīti uparimatthasampiṇḍanatto pikāro. Evampi dubbalyāvikammañceva hoti sikkhā ca appaccakkhātā, aññathāpi.

Idāni taṁ aññathāpi dubbalyāvi-akmmaṁ, sikkhāya ca appaccakkhānaṁ dassento **"atha vā panā"**ti-ādimāha. Taṁ sabbaṁ atthato uttānameva. Padato panettha ādito paṭṭhāya "Buddhaṁ paccakkheyyaṁ. Dhammaṁ. Saṁghaṁ. Sikkhaṁ. Vinayaṁ. Pātimokkhaṁ. Uddesaṁ. Upajjhāyaṁ. Ācariyaṁ. Saddhivihārikaṁ. Antevāsikaṁ.

1. Vi 1. 86 piṭṭhe.

Samānupajjhāyakaṁ. Samānācariyakaṁ. Sabrahamcāriṁ paccakkheyyan”ti imāni cuddasa padāni paccakkhānākārena vuttāni.

Gihī assanti-ādīni “gihī, upāsako, ārāmiko, sāmaṇero, titthiyo, titthiyasāvako, assamaṇo, asakyaputtiyo assan”ti imāni aṭṭha padāni “assan”ti iminā bhāvavikappākārena vuttāni. Evaṁ “yannūnāhan”ti iminā paṭisaṁyuttāni dvāvīsati padāni.

46. Yathā ca etāni, evaṁ “yadi panāhaṁ, apāhaṁ, handāhaṁ, hoti me”ti imesu ekamekena paṭisaṁyuttāni dvāvīsatīti sabbāneva satañca dasa ca padāni honti.

47. Tato paraṁ saritabbavatthudassananayena pavattāni “mātaraṁ sarāmī”ti-ādīni sattarasa padāni. Tattha **khettan**ti sālikhettādiṁ. **Vatthun**ti tiṇapaṇṇasākaphalāphalasamuṭṭhānaṭṭhānaṁ. **Sippan**ti kumbhakārapesakārasippādikaṁ.

48. Tato paraṁ sakiñcanasapalibodhabhāvadassanavasena pavattāni “mātā me atthi, sā mayā posetabbā’ti-ādīni nava padāni.

49. Tato paraṁ sanissayasappatiṭṭhabhāvadassanavasena pavattāni “mātā me atthi, sā maṁ posessatī”ti-ādīni soḷasa padāni.

50. Tato paraṁ ekabhatta-ekaseyyabrahamcariyānaṁ dukkarabhāvadassanavasena pavattāni “dukkaran”ti-ādīni aṭṭha padāni.

Tattha **dukkaran**ti ekabhattādīnaṁ karaṇe dukkarataṁ dasseti. **Na sukaran**ti sukarabhāvaṁ paṭikkhipati. Evaṁ **duccaraṁ na sucaran**ti ettha. **Na ussahāmī**ti tattha ussāhābhāvaṁ asakkuṇeyyataṁ dasseti. **Na visahāmī**ti asayhataṁ dasseti. **Na ramāmī**ti ratiyā abhāvaṁ dasseti. **Nābhiramāmī**ti abhiratiyā abhāvaṁ dasseti. Evaṁ imāni ca paññāsa, purimāni ca dasuttarasatanti saṭṭhisataṁ padāni dubbalyāvikammavāre vuttānīti veditabbāni.

51. Sikkhāpaccakkhānavārepi “kathañca bhikkhave”ti-ādi sabbaṁ atthato uttānameva. Padato panetthāpi “Buddhaṁ paccakkhāmi. Dhammaṁ. Saṁghaṁ. Sikkhaṁ. Vinayaṁ. Pātimokkhaṁ. Uddesaṁ. Upajjhāyaṁ. Ācariyaṁ. Saddhivihārikaṁ. Antevāsikaṁ. Samānupajjhāyakaṁ. Samānācariyakaṁ. Sabrahmacāriṁ paccakkhāmī”ti imāni cuddasa padāni sikkhāpaccakkhānavacanasambandhena pavattāni. Sabbapadesu ca **“vadati viññāpetī”**ti vacanassa ayamattho—vacībhedaṁ katvā vadati, yassa ca vadati taṁ teneva vacībhedena “ayaṁ sāsanaṁ jahitukāmo sāsanato muccitukāmo bhikkhubhāvaṁ cajitukāmo imaṁ vākyabhedaṁ karotī”ti viññāpeti sāveti jānāpeti.

Sace panāyaṁ “Buddhaṁ paccakkhāmī”ti vattukāmo padapaccābhaṭṭhaṁ katvā “paccakkhāmi Buddhan”ti vā vadeyya. Milakkhabhāsāsu vā aññatarabhāsāya tamatthaṁ vadeyya. “Buddhaṁ paccakkhāmī”ti vattukāmo uppaṭipāṭiyā “dhammaṁ paccakkhāmī”ti vā “sabrahmacāriṁ paccakkhāmī”ti vā vadeyya, seyyathāpi uttarimanussadhammavibhaṅge “paṭhamaṁ jhānaṁ samāpajjāmī”ti vattukāmo “dutiyaṁ jhānan”ti vadati. Sace yassa vadati, so “ayaṁ bhikkhubhāvaṁ cajitukāmo etamatthaṁ vadatī”ti ettakamattampi jānāti, viraddhaṁ nāma natthi, khettameva otiṇṇaṁ. Paccakkhātāva hoti sikkhā. Sakkattā vā brahmattā vā cutasatto viya cutova hoti sāsanā.

Sace pana “Buddhaṁ paccakkhin”ti vā, “Buddhaṁ paccakkhissāmī”ti vā, “Buddhaṁ paccakkheyyan”ti vāti atītānāgataparikappavacanehi vadati, dūtaṁ vā pahiṇāti, sāsanaṁ vā peseti, akkharaṁ vā chindati, hatthamuddāya vā tamatthaṁ āroceti, appaccakkhātā hoti sikkhā. Uttarimanussadhammārocanaṁ pana hatthamuddāyapi sīsaṁ eti. Sikkhāpaccakkhānaṁ manussajātikasattassa santike cittasampayuttaṁ vacībhedaṁ karontasseva sīsaṁ eti. Vacībhedaṁ katvā viññāpentopi ca yadi “ayameva jānātū”ti ekaṁ niyametvā āroceti, tañca soyeva jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā. Atha so na jānāti, añño samīpe ṭhito jānāti, appaccakkhātā hoti sikkhā. Atha dvinnaṁ ṭhitaṭṭhāne dvinnampi niyametvā “etesaṁ ārocemī”ti vadati, tesu ekasmiṁ jānantepi dvīsu jānantesupi paccakkhātāva hoti sikkhā. Evaṁ sambahulesupiveditabbaṁ.

Sace pana anabhiratiyā pīḷito sabhāge bhikkhū parisaṅkamāno "yo koci jānātū"ti uccasaddaṁ karonto "Buddhaṁ paccakkhāmī"ti vadati, tañca avidūre ṭhito navakammiko[1] vā añño vā samayaññū puriso sutvā "ukkaṇṭhito ayaṁ samaṇo gihibhāvaṁ pattheti sāsanato cuto"ti jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Taṅkhaṇaññeva pana apubbaṁ acarimaṁ dujjānaṁ, sace āvajjanasamaye jānāti, yathā pakatiyā loke manussā vacanaṁ sutvā jānanti, paccakkhātā hoti sikkhā. Atha aparabhāge "kiṁ iminā vuttan"ti kaṅkhanto cirena jānāti, appaccakkhātā hoti sikkhā. Idañhi sikkhāpaccakkhānañca upari Abhūtarocanaduṭṭhullavācā-attakāmaduṭṭhadosabhūtārocanasikkhāpadāni ca ekaparicchedāni. Āvajjanasamaye ñāte eva sīsaṁ enti, "kiṁ ayaṁ bhaṇatī"ti kaṅkhatā cirena ñāte sīsaṁ na enti. Yathā cāyaṁ "Buddhaṁ paccakkhāmī"ti pade vinicchaye vutto, evaṁ sabbapadesu veditabbo.

Yasmā ca yadā sikkhā paccakkhātā hoti, tadā "yannūnāhaṁ Buddhaṁ paccakkheyyan"ti-ādīni avadatāpi dubbalyaṁ āvikatameva hoti, tasmā sabbesaṁ padānaṁ avasāne vuttaṁ **"evampi bhikkhave dubbalyāvikammañceva hoti sikkhā ca paccakkhātā**"ti.

Tato paraṁ **gihīti maṁ dhārehī**ti ettha sacepi "gihī bhavissāmī"ti vā "gihī homī"ti vā "gihī jātomhī"ti vā "gihimhī"ti vā vadati, appaccakkhāta hoti sikkhā. Sace pana "ajja paṭṭhāya gihīti maṁ dhārehī"ti vā "jānāhī"ti vā "sañjānāhī"ti vā "manasi karohī"ti vā vadati, ariyakena vā vadati milakkhakena vā. Evametasmiṁ atthe vutte yassa vadati, sace so jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā. Esa nayo sesesupi "upāsako"ti-ādīsu sattasu padesu. Evaṁ imāni ca aṭṭha, purimāni ca cuddasāti dvāvīsati padāni honti.

52. Ito paraṁ purimāneva cuddasa padāni "alaṁ me kiṁ nu me, na mamattho, sumuttāhan"ti imehi catūhi yojetvā vuttāni chappaññāsa honti. Tattha **alan**ti hotu, pariyattanti attho. **Kiṁ nu me**ti kiṁ mayhaṁ kiccaṁ kiṁ karaṇīyaṁ, kiṁ sādhetabbanti attho. **Na mamattho**ti natthi mama

1. Vanakammiko (Syā)

attho. **Sumuttāhan**ti sumutto ahaṁ. Sesemettha vuttanayameva. Evaṁ imāni ca chappaññāsa, purimāni ca dvāvīsatīti aṭṭhasattati padāni sarūpeneva vuttāni.

53. Yasmā pana tesaṁ vevacanehipi sikkhāpaccakkhānaṁ hoti, tasmā **"yāni vā panaññānipī"**ti-ādimāha. Tattha **yāni vā panaññānipī**ti Pāḷiyaṁ "Buddhan"ti-ādīni āgatapadāni ṭhapetvā yāni aññāni atthi. **Buddhavevacanāni vā**ti Buddhassa vā pariyāyanāmāni -pa- asakyaputtiyassa vā. Tattha vaṇṇapaṭṭhāne āgataṁ nāmasahassaṁ, upāligāthāsu[1] nāmasataṁ, aññāni ca guṇato labbhamānāni nāmāni "Buddhavevacanāni"ti veditabbāni. Sabbānipi dhammassa nāmāni "dhammavevacanānī"ti veditabbāni. Esa nayo sabbattha.

Ayaṁ panettha yojanā—**Buddhaṁ paccakkhāmī**ti na vevacanena paccakkhānaṁ, yathārutameva. "Sammāsambuddhaṁ paccakkhāmi. Anantabuddhaṁ. Anomabuddhiṁ. Bodhipaññāṇaṁ. Dhīraṁ. Vigatamohaṁ. Pabhinnakhīlaṁ. Vijitavijayaṁ paccakkhāmī"ti evamādibuddhavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ.

Dhammaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ, yathārutameva. "Svākkhātaṁ dhammaṁ paccakkhāmi. Sandiṭṭhikaṁ. Akālikaṁ. Ehipassikaṁ. Opaneyyikaṁ. Paccattaṁ veditabbaṁ viññūhi dhammaṁ paccakkhāmi. Asaṅkhataṁ dhammaṁ paccakkhāmi. Virāgaṁ. Nirodhaṁ. Amataṁ dhammaṁ paccakkhāmi. Dīghanikāyaṁ paccakkhāmi. Brahmajālaṁ. Majjhimanikāyaṁ. Mūlapariyāyaṁ. Saṁyuttanikāyaṁ. Oghataraṇaṁ. Aṅguttaranikāyaṁ. Cittapariyādānaṁ. Khuddakanikāyaṁ. Jātakaṁ. Abhidhammaṁ. Kusalaṁ dhammaṁ. Akusalaṁ dhammaṁ. Abyākataṁ dhammaṁ. Satipaṭṭhānaṁ. Sammappadhānaṁ. Iddhipādaṁ. Indriyaṁ. Balaṁ. Bojjhaṅgaṁ. Maggaṁ. Phalaṁ. Nibbānaṁ paccakkhāmī"ti caturāsītidhammakkhandhasahassesu ekadhammakkhandhassapi nāmaṁ dhammavevacanameva. Evaṁ dhammavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Saṁghaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Suppaṭipannaṁ saṁghaṁ paccakkhāmi. Ujuppaṭipannaṁ. Ñāyappaṭipannaṁ. Sāmīcippaṭipannaṁ saṁghaṁ. Catupurisayugaṁ saṁghaṁ. Aṭṭhapurisapuggalaṁ saṁghaṁ. Āhuneyyaṁ saṁghaṁ. Pāhuneyyaṁ. Dakkhiṇeyyaṁ. Añjalikaraṇīyaṁ. Anuttaraṁ puññakkhettaṁ saṁghaṁ paccakkhāmī"ti evaṁ saṁghavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

---

1. Ma 2. 48 piṭṭhe Upālisutte.

Sikkhaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Bhikkhusikkhaṁ paccakkhāmi. Bhikkhunīsikkhaṁ. Adhisīlasikkhaṁ. Adhicittasikkhaṁ. Adhipaññāsikkhaṁ paccakkhāmī"ti evaṁ sikkhāvevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Vinayaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Bhikkhuvinayaṁ paccakkhāmi. Bhikkhunīvinayaṁ. Paṭhamaṁ pārājikaṁ. Dutiyaṁ. Tatiyaṁ. Catutthaṁ pārājikaṁ. Saṁghādisesaṁ. Thullaccayaṁ. Pācittiyaṁ. Pāṭidesanīyaṁ. Dukkaṭaṁ. Dubbhāsitaṁ paccakkhāmī"ti evamādivinayavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Pātimokkhaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Bhikkhupātimokkhaṁ. Bhikkhunīpātimokkhaṁ paccakkhāmī"ti evaṁ Pātimokkhavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Uddesaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Bhikkhupātimokkhuddesaṁ. Bhikkhunīpātimokkhuddesaṁ. Paṭhamaṁ Pātimokkhuddesaṁ. Dutiyaṁ. Tatiyaṁ. Catutthaṁ. Pañcamaṁ Pātimokkhuddesaṁ. Sammāsambuddhuddesaṁ. Anantabuddhi-uddesaṁ. Anomabuddhi-uddesaṁ. Bodhipaññāṇuddesaṁ. Dhīruddesaṁ. Vigatamohuddesaṁ. Pabhinnakhīluddesaṁ. Vijitavijayuddesaṁ paccakkhāmī"ti evamādi-uddesavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Upajjhāyaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Yo maṁ pabbājesi. Yo maṁ upasampādesi. Yassa mūlenāhaṁ pabbajito. Yassa mūlenāhaṁ upasampanno. Yassamūlikā mayhaṁ pabbajjā. Yassamūlikā mayhaṁ upasampadā, tāhaṁ paccakkhāmī"ti evaṁ upajjhāyavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Ācariyaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Yo maṁ pabbājesi. Yo maṁ anussāvesi. Yāhaṁ nissāya vasāmi. Yāhaṁ uddisāpemi. Yāhaṁ paripucchāmi. Yo maṁ uddisati. Yo maṁ paripucchāpeti, tāhaṁ paccakkhāmī"ti evaṁ ācariyavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Saddhivihārikaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Yāhaṁ pabbājesiṁ. Yāhaṁ upasampādesiṁ. Mayhaṁ mūlena yo pabbajito. Mayhaṁ mūlena yo upasampanno. Mayhaṁmūlikā yassa pabbajjā. Mayhaṁmūlikā yassa upasampadā, tāhaṁ paccakkhāmī"ti evaṁ saddhivihārikavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Antevāsikaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Yāhaṁ pabbājesiṁ. Yāhaṁ anussāvesiṁ. Yo maṁ nissāya vasati. Yo maṁ uddisāpeti. Yo maṁ paripucchati. Yassāhaṁ uddisāmi. Yāhaṁ paripucchāpemi, taṁ paccakkhāmī"ti evaṁ antevāsikavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Samānupajjhāyakaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Mayhaṁ upajjhāyo yaṁ pabbājesi. Yaṁ upasampādesi. Yo tassa mūlena pabbajito. Yo tassa mūlena upasampanno. Yassa tammūlikā pabbajjā. Yassa tammūlikā upasampadā, taṁ paccakkhāmī"ti evaṁ samānupajjhāyakavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Samānācariyakaṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Mayhaṁ ācariyo yaṁ pabbājesi. Yaṁ anussāvesi. Yo taṁ nissāya vasati. Yo taṁ uddisāpeti. Paripucchati. Yassa me ācariyo uddisati. Yaṁ paripucchāpeti, taṁ paccakkhāmī"ti evaṁ samānācariyakavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Sabrahmacāriṁ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Yenāhaṁ saddhiṁ adhisīlaṁ sikkhāmi. Adhicittaṁ. Adhipaññaṁ sikkhāmi, taṁ paccakkhāmī"ti evaṁ sabrahmacārivevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Gihīti maṁ dhārehiti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Āgārikoti maṁ dhārehi. Kassako. Vāṇijo. Gorakkho. Okallako[1]. Moḷibaddho. Kamaguṇikoti maṁ dhārehī"ti evaṁ gihivevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Upāsakoti maṁ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Dvevāciko upāsakoti maṁ dhārehi. Tevāciko upāsako. Buddhaṁ saraṇagamaniko. Dhammaṁ. Saṁghaṁ saraṇagamaniko. Pañcasikkhāpadiko. Dasasikkhāpadiko upāsakoti maṁ dhārehī"ti evaṁ upāsakavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Ārāmikoti maṁ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṁ. "Kappiyakārakoti maṁ dhārehi. Veyyāvaccakaro. Appaharitakārako.

1. Otallako (Sī), ogallako (Syā)

Yāgubhājako. Phalabhājako. Khajjakabhājakoti maṁ dhārehī”ti evaṁ ārāmikavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Sāmaṇeroti maṁ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṁ. “Kumārakoti maṁ dhārehi. Cellako. Ceṭako. Moḷigallo[1]. Samaṇuddesoti maṁ dhārehī”ti evaṁ sāmaṇeravevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Titthiyoti maṁ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṁ. “Nigaṇṭhoti maṁ dhārehi. Ājīvako. Tāpaso. Paribbājako. Paṇḍaraṅgoti maṁ dhārehī”ti evaṁ titthiyavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Titthiyasāvakoti maṁ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṁ. “Nigaṇṭhasāvakoti maṁ dhārehi. Ājīvaka. Tāpasa. Paribbājaka. Paṇḍaraṅgasāvakoti maṁ dhārehī”ti evaṁ titthiyasāvakavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Assamaṇoti maṁ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṁ. “Dussīloti maṁ dhārehi. Pāpadhammo. Asucisaṅkassarasamācāro. Paṭicchannakammanto. Assamaṇo samaṇapaṭiñño. Abrahmacārī brahmacāripaṭiñño. Antopūti. Avassuto. Kasambujāto. Koṇṭhoti[2] maṁ dhārehī”ti evaṁ assamaṇavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Asakyaputtiyoti maṁ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṁ. “Na Sammāsambuddhaputtoti maṁ dhārehi. Na anantabuddhiputto. Na anomabuddhiputto. Na bodhipaññāṇaputto. Na dhīraputto. Na vigatamohaputto. Na pabhinnakhīlaputto. Na vijitavijayaputtoti maṁ dhārehī”ti evamādi-asakyaputtiyavevacanena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti.

Tehi ākārehi tehi liṅgehi tehi nimittehīti tehi “Buddhavevacanāni vā”ti-ādinā nayena vuttehi Buddhādīnaṁ vevacanehi. Vevacanāni hi sikkhāpaccakkhānassa kāraṇattā **ākārāni**, Buddhādīnaṁ saṇṭhānadīpanattā, sikkhāpaccakkhānasaṇṭhānattā eva vā **liṅgāni**, sikkhāpaccakkhānassa sañjānanahetuto manussānaṁ tilakādīni viya **nimittānī**ti

1. Monigallo (Sī), moṇigallo (Syā), moḷikatto (Ka) Vi 3. 119 piṭṭhe passitabbaṁ.
2. Koṇḍoti (Sī, Syā)

vuccanti. **Evaṁ kho bhikkhave**ti ito paraṁ aññassa sikkhāpaccakkhānakāraṇassa abhāvato niyamento āha. Ayaṁ hettha attho, evameva dubbalyāvikammañceva hoti sikkhāpaccakkhānañca, na ito paraṁ kāraṇamatthīti.

54. Evaṁ sikkhāpaccakkhānalakkhaṇaṁ dassetvā appaccakkhāne asammohatthaṁ, tasseva ca sikkhāpaccakkhānalakkhaṇassa puggalādivasena vipattidassanatthaṁ **"kathañca bhikkhave appaccakkhātā"**ti-ādimāha. Tattha **yehi ākārehī**ti-ādi vuttanayameva. **Ummattako**ti yakkhummattako vā pittummattako vā yo koci viparītasañño, so sace paccakkhāti, appaccakkhātā hoti sikkhā. **Ummattakassā**ti tādisasseva ummattakassa. Tādisassa hi santike sace pakatatto sikkhaṁ paccakkhāti, ummattako na jānāti, appaccakkhātāva hoti sikkhā. **Khittacitto**ti yakkhummattako vuccati. Purimapade pana ummattakasāmaññena vuttaṁ "yakkhummattako vā pittummattako vā"ti. Ubhinnampi viseso anāpattivāre āvi bhavissati. Evaṁ khittacitto sikkhaṁ paccakkhāti, appaccakkhātāva hoti. Tassa santike paccakkhātāpi tamhi ajānante appaccakkhātāva hoti.

Vedanāṭṭobhi balavatiyā dukkhavedanāya phuṭṭho mucchāpareto, tena vilapantena paccakkhātāpi appaccakkhātāva hoti. Tassa santike paccakkhātāpi tamhi ajānante appaccakkhātā hoti.

Devatāya santiketi bhummadevataṁ ādiṁ katvā yāva akaniṭṭhadevatāya santike paccakkhātāpi appaccakkhātāva hoti. **Tiracchānagatassā**ti nāgamāṇavakassa vā supaṇṇamāṇavakassa vā kinnarahatthimakkaṭādīnaṁ vā yassa kassaci santike paccakkhātāpi appaccakkhātāva hoti. Tatra ummattakādīnaṁ santike ajānanabhāvena "appaccakkhātā"ti āha. Devatāya santike atikhippaṁ jānanabhāvena. Devatā nāma mahāpaññā tihetukapaṭisandhikā atikhippaṁ jānanti, cittañca nāmetaṁ lahuparivattaṁ. Tasmā cittalahukassa puggalassa cittavaseneva mā atikhippaṁ vināso ahosīti devatāya santike sikkhāpaccakkhānaṁ paṭikkhipi.

Manussesu pana niyamo natthi. Yassa kassaci sabhāgassa vā visabhāgassa vā gahaṭṭhassa gā pabbajitassa vā viññussa santike paccakkhātā

paccakkhātāva hoti. Sace pana so na jānāti, appaccakkhātāva hotīti etamatthaṁ dassento **“ariyakenā”**ti-ādimāha. Tattha **ariyakaṁ** nāma ariyavohāro māgadhabhāsā. **Milakkhakaṁ** nāma yo koci anariyako andhadamiḷādi. **So ca na paṭivijānātī**ti bhāsantare vā anabhiññatāya, Buddhasamaye vā akovidatāya “idaṁ nāma atthaṁ esa bhaṇatī”ti nappaṭivijānāti. **Davāyā**ti sahasā aññaṁ bhaṇitukāmo sahasā “Buddhaṁ paccakkhāmī”ti bhaṇati. **Ravāyā**ti ravābhaññena “aññaṁ bhaṇissāmī”ti aññaṁ bhaṇanto. Purimena ko visesoti ce. Purimaṁ paṇḍitassāpi sahasāvasena aññabhaṇanaṁ. Idaṁ pana mandattā momūhattā apakataññuttā pakkhalantassa “aññaṁ bhaṇissāmī”ti aññabhaṇanaṁ.

Asāvetukāmo sāvetīti imassa sikkhāpadassa Pāḷiṁ vāceti, paripucchati, uggaṇhāti, sajjhāyaṁ karoti, vaṇṇeti, ayaṁ vuccati “asāvetukāmo sāvetī”ti. **Sāvetukāmo na sāvetī**ti dubbalabhāvaṁ āvikatvā sikkhaṁ paccakkhanto vacībhedaṁ na karoti, ayaṁ vuccati “sāvetukāmo na sāvetī”ti. **Aviññussa sāvetī**ti mahallakassa vā potthakarūpasadisassa, garumedhassa vā samaye akovidassa, gāmadārakānaṁ vā aviññutaṁ pattānaṁ sāveti. **Viññussa na sāvetī**ti paṇḍitassa ñātuṁ samatthassa na sāveti. **Sabbaso vā panā**ti “Buddhaṁ paccakkhāmī”ti-ādīsu yena pariyāyena sikkhā paccakkhātā hoti, tato ekampi vacībhedaṁ katvā na sāveti. **Evaṁ kho**ti appaccakkhānalakkhaṇaṁ niyameti. Ayaṁ hettha attho—evameva sikkhā appaccakkhātā hoti, na aññena kāraṇenāti.

Sikkhāpaccakkhānavibhaṅgaṁ niṭṭhitaṁ.

Mūlapaññattivaṇṇanā

55. Idāni **“methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyyā”**ti-ādīnaṁ atthadassanatthaṁ **“methunadhammo nāmā”**ti-ādimāha. Tattha **methunadhammo nāmā**ti idaṁ niddisitabbassa methunadhammassa uddesapadaṁ. **Asaddhammo**ti asataṁ nīcajanānaṁ

dhammo. **Gāmadhammo**ti gāmavāsīnaṁ sevanadhammo. **Vasaladhammo**ti vasalānaṁ dhammo, kilesavassanato vā sayameva vasalo dhammoti vasaladhammo. **Duṭṭhullan**ti duṭṭhuñca kilesehi duṭṭhattā, thūlañca anipuṇabhāvatoti duṭṭhullaṁ. Ito paṭṭhāya ca tīsu padesu "yo so"ti idaṁ parivattetvā "yaṁ tan"ti katvā yojetabbaṁ "yaṁ taṁ duṭṭhullaṁ, yaṁ taṁ odakantikaṁ, yaṁ taṁ rahassan"ti. Ettha ca yasmā tassa kammassa parivārabhūtaṁ dassanampi gahaṇampi āmasanampi phusanampi ghaṭṭanampi duṭṭhullaṁ, tasmāpi taṁ kammaṁ duṭṭhullaṁ. Yaṁ taṁ duṭṭhullaṁ, so methunadhammo. Udakaṁ assa ante suddhatthaṁ ādīyatīti udakantaṁ, udakantameva **odakantikaṁ**, yaṁ taṁ odakantikaṁ, so methunadhammo. Raho paṭicchanne okāse kattabbatāya **rahassaṁ,** yaṁ taṁ rahassaṁ, so methunadhammoti evaṁ yojanā veditabbā.

Dvayena dvayena samāpajjitabbato **dvayaṁdvayasamāpatti.** Tattha yojanā "yā sā dvayaṁdvayasamāpatti, so methunadhammo nāmā"ti. Idha pana taṁ sabbaṁ ekajjhaṁ nigamento āha **"eso methunadhammo nāmā"**ti. Kiṁ kāraṇā vuccati methunadhammoti? Ubhinnaṁ rattānaṁ sārattānaṁ avassutānaṁ pariyuṭṭhitānaṁ ubhinnaṁ sadisānaṁ dhammoti taṁkāraṇā vuccati methunadhammoti.

"Paṭisevati nāmā"ti idaṁ "paṭiseveyyā"ti ettha yenākārena paṭiseveyyāti vuccati, tassākārassa dassanatthaṁ mātikāpadaṁ. **Yo nittena nimittan**ti-ādīsu yo bhikkhu itthiyā nimittena attano nimittaṁ itthiyā aṅgajātena attano aṅgajātaṁ sabbantimena pamāṇena ekatilabījamattampi vātena asamphuṭṭhe allokāse paveseti, eso paṭisevati nāma. Ettakena sīlabhedaṁ pāpuṇāti, pārājiko hoti.

Ettha ca itthinimitte cattāri passāni, vemajjhañcāti pañca ṭhānāni labbhanti. Purisanimitte cattāri passāni, majjhaṁ, upari cāti cha. Tasmā itthinimitte heṭṭhā pavesentopi pārājiko hoti, uparito pavesentopi, ubhohi passehi pavesentopi, cattāri ṭhānāni muñcitvā majjhena pavesentopi pārājiko hoti. Purisanimittaṁ pana heṭṭhābhāgena chupantaṁ pavesentopi pārājiko hoti, uparibhāgena chupantaṁ pavesentopi, ubhohi passehi chupantaṁ pavesentopi, majjheneva chupantaṁ pavesentopi samañchitaṅguliṁ viya majjhimapabbapiṭṭhiyā saṅkocetvā uparibhāgena chupantaṁ

pavesentopi pārājiko hoti. Tattha tulādaṇḍasadisaṁ pavesentassāpi cattāri passāni, majjhañcāti pañca ṭhānāni, saṅkocetvā pavesentassāpi cattāri passāni, uparibhāgamajjhañcāti pañca ṭhānāni, evaṁ sabbānipi purisanimitte dasa ṭhānāni honti.

Nimitte jātaṁ anaṭṭhakāyappasādaṁ cammakhīlaṁ vā piḷakaṁ[1] vā paveseti, āpatti pārājikassa. Naṭṭhakāyappasādaṁ matacammaṁ vā sukkhapiḷakaṁ vā paveseti, āpatti dukkaṭassa. Methunassādena lomaṁ vā aṅguli-aṅguṭṭhabījādīni vā pavesentassāpi dukkaṭameva. Ayañca methunakathā nāma yasmā duṭṭhullā kathā asabbhikathā, tasmā etaṁ vā aññaṁ vā vinaye īdisaṁ ṭhānaṁ kathentena paṭikkūlamanasikārañca samaṇasaññañca hirottappañca paccupaṭṭhapetvā Sammāsambuddhe gāravaṁ uppādetvā asamakāruṇikassa Lokanāthassa karuṇāguṇaṁ āvajjetvā kathetabbaṁ. So hi nāma Bhagavā sabbaso kāmehi vinivattamānasopi sattānuddayāya lokānukampāya sattesu kāruññataṁ paṭicca sikkhāpadapaññāpanatthāya īdisaṁ kathaṁ kathesi, aho Satthu karuṇāguṇoti evaṁ Lokanāthassa karuṇāguṇaṁ āvajjetvā kathetabbaṁ.

Apica yadi Bhagavā sabbākārena īdisaṁ kathaṁ na katheyya, ko jāneyya "ettakesu ṭhānesu pārājikaṁ, ettakesu thullaccayaṁ, ettakesu dukkaṭan"ti. Tasmā suṇantenapi kathentenapi bījakena mukhaṁ apidhāya dantavidaṁsakaṁ hasamānena na nisīditabbaṁ, Sammāsambuddhenāpi īdisaṁ kathitanti paccavekkhitvā gabbhitena[2] hirottappasampannena Satthupaṭibhāgena hutvā kathetabbanti.

Mūlapaññattaṁ niṭṭhitaṁ.

Anupaññattivāre **antamaso**ti sabbantimena paricchedena. **Tiracchānagatāyapī**ti paṭisandhivasena tiracchānesu gatāyapi. **Pageva manussitthiyā**ti paṭhamataraṁ manussajātikāya itthiyā. Pārājikavatthubhūtā eva cettha tiracchānagatitthī tiracchānagatāti gahetabbā, na sabbā. Tatrāyaṁ paricchedo—

---

1. Tilakaṁ (Sī) 2. Gabbitena (Sī), tabbhitena (Syā)

Apadānaṁ ahimacchā, dvipadānañca kukkuṭī.
Catuppadānaṁ majjārī, vatthu pārājikassimāti.

Tattha ahiggahaṇena sabbāpi ajagaragonasādibhedā dīghajāti saṅgahitā. Tasmā dīghajātīsu yattha tiṇṇaṁ maggānaṁ aññatarasmiṁ sakkā tilaphalamattampi pavesetuṁ, sā pārājikavatthu. Avasesā dukkaṭavatthūti veditabbā. Macchaggahaṇena sabbāpi macchakacchapamaṇḍūkādibhedā odakajāti saṅgahitā. Tatrāpi dīghajātiyaṁ vuttanayeneva pārājikavatthu ca dukkaṭavatthu ca veditabbaṁ. Ayaṁ pana viseso—pataṅgamukhamaṇḍūkā[1] nāma honti, tesaṁ mukhasaṇṭhānaṁ mahantaṁ, chiddaṁ appakaṁ, tattha pavesanaṁ nappahoti, mukhasaṇṭhānaṁ pana vaṇasaṅkhepaṁ gacchati. Tasmā taṁ thullaccayavatthūti veditabbaṁ. Kukkuṭiggahaṇena sabbāpi kākakapotādibhedā pakkhijāti saṅgahitā. Tatrāpi vuttanayeneva pārājikavatthu ca dukkaṭavatthu ca veditabbaṁ. Majjāriggahaṇena sabbāpi rukkhasunakhamaṅgusagodhādibhedā catuppadajāti saṅgahitā. Tatrāpi vuttanayeneva pārājikavatthu ca dukkaṭavatthu ca veditabbaṁ.

Pārājikoti parājito, parājayaṁ āpanno. Ayañhi pārājikasaddo sikkhāpadāpattipuggalesu vattati, tattha "aṭṭhānametaṁ Ānanda anavakāso yaṁ Tathāgato vajjīnaṁ vā vajjiputtakānaṁ vā kāraṇā sāvakānaṁ pārājikaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ samūhaneyyā"ti[2] evaṁ sikkhāpade vattamāno veditabbo. "Āpattiṁ tvaṁ bhikkhu āpanno pārājikan"ti[3] evaṁ āpattiyaṁ. "Na mayaṁ pārājikā, yo avahaṭo, so pārājiko"ti[4]evaṁ puggale vattamāno veditabbo. "Pārājikena dhammena anuddhaṁseyyā"ti-ādīsu[5] pana dhamme vattatīti vadanti. Yasmā pana tattha dhammoti katthaci āpatti, katthaci sikkhāpadameva adhippetaṁ, tasmā so visuṁ na vattabbo. Tattha sikkhāpadaṁ yo taṁ atikkamati, taṁ parājeti, tasmā pārājikanti vuccati. Āpatti pana yo naṁ ajjhāpajjati, taṁ parājeti, tasmā pārājikāti vuccati. Puggalo yasmā parājito parājayamāpanno, tasmā pārājikoti vuccati. Etameva hi atthaṁ sandhāya **Parivārepi**—

1. Baraṅkamukhamaṇḍūkā (Sī), kharakamukhamaṇḍūkā (Syā) 2. Vi 1. 27 piṭṭhe.
3. Vi 1. 42 piṭṭhādīsu. 4. Vi 1. 81 piṭṭhe. 5. Vi 1. 249 piṭṭhe.

"Pārājikanti yaṁ vuttaṁ, taṁ suṇohi yathātathaṁ.
Cuto paraddho bhaṭṭho ca, saddhammā hi niraṅkato.
Saṁvāsopi tahiṁ natthi, tenetaṁ iti vuccatī"ti[1] vuttaṁ.

Ayaṁ hettha attho—taṁ sikkhāpadaṁ vītikkamanto āpattiñca āpanno puggalo cuto hotīti sabbaṁ yojetabbaṁ. **Tena vuccatī**ti yena kāraṇena assamaṇo hoti asakyaputtiyo paribhaṭṭho chinno parājito sāsanato, tena vuccati, kinti? "Pārājiko hotī"ti.

Saha vasanti etthāti **saṁvāso,** taṁ dassetuṁ **"saṁvāso nāmā"**ti vatvā **"ekakamman"**ti-ādimāha. Tatrāyaṁ saddhiṁ yojanāya vaṇṇanā—catubbidhampi saṁghakammaṁ sīmāparicchinnehi pakatattehi bhikkhūhi ekato kattabbattā **ekakammaṁ nāma.** Tathā pañcavidhopi Pātimokkhuddeso ekato uddisitabbattā **ekuddeso nāma.** Paññattaṁ pana sikkhāpadaṁ sabbehipi lajjīpuggalehi samaṁ sikkhitabbabhāvato **samasikkhatā nāma.** Ettha yasmā sabbepi lajjino etesu kammādīsu saha vasanti, na ekopi tato bahiddhā sandissati, tasmā tāni sabbānipi gahetvā **"eso saṁvāso nāmā"**ti āha. So ca vuttappakāro saṁvāso tena puggalena saddhiṁ natthi, tena kāraṇena so pārājiko puggalo "asaṁvāso"ti vuccatīti.

56. Evaṁ uddiṭṭhasikkhāpadaṁ padānukkamena vibhajitvā idāni yaṁ taṁ "paṭiseveyyā"ti ettha yenākārena paṭiseveyyāti vuccati, tassākārassa dassanatthaṁ "paṭisevati nāmā"ti idaṁ mātikāpadaṁ ṭhapetvā "nimittena nimittaṁ aṅgajātena aṅgajātan"ti vuttaṁ. Tattha yasmā na kevalaṁ itthiyā eva nimittaṁ pārājikavatthu, na ca manussitthiyā eva, suvaṇṇarajatādimayānañca itthīnampi nimittaṁ vatthumeva na hoti, tasmā yaṁ yaṁ vatthu hoti taṁ taṁ dassetuṁ **"tisso itthiyo"**ti-ādinā nayena yesaṁ nimittāni vatthūni honti, te satte vatvā **"manussitthiyā tayo magge"**ti-ādinā nayena tāni vatthūni āha.

Tattha tisso itthiyo, tayo ubhatobyañjanakā, tayo paṇḍakā, tayo purisāti pārājikavatthūnaṁ nimittānaṁ nissayā dvādasa

---

1. Vi 5. 261 piṭṭhe.

sattā honti. Tesu itthipurisā pākaṭā eva, paṇḍaka-ubhatobyañjanakabhedo **Pabbajjākhandhakavaṇṇanāyaṁ** pākaṭo bhavissati.

Manussitthiyā tayo magge methunaṁ dhammaṁ paṭisevantassāti ettha ca manussitthiyā tīsu maggesūti attho veditabbo. Evaṁ sabbattha. Sabbe eva cete manussitthiyā tayo maggā, amanussitthiyā tayo, tiracchānagatitthiyā tayoti nava, manussa-ubhatobyañjanakādīnaṁ nava, manussapaṇḍakādīnaṁ dve dve katvā cha, tathā manussapurisādīnanti samatiṁsa maggā honti. Etesu nimittasaṅkhātesu yattha katthaci attano aṅgajātaṁ tilaphalamattampi pavesetvā methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto pārājikaṁ āpajjati.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā

57. Āpajjanto pana yasmā sevanacitteneva āpajjati, na vinā tena, tasmā taṁ lakkhaṇaṁ dassento Bhagavā **"bhikkhussa sevanacittaṁ upaṭṭhite"**ti-ādimāha. Tattha **bhikkhassā**ti methunasevanakassa bhikkhussa. **Sevanacittaṁ upaṭṭhite**ti bhummatthe paccattavacanaṁ, sevanacitte paccupaṭṭhiteti attho. **Vaccamaggaṁ aṅgajātaṁ pavesentassā**ti yena maggena vaccaṁ nikkhamati, taṁ maggaṁ attano aṅgajātaṁ purisanimittaṁ tilaphalamattampi pavesentassa. **Āpatti pārājikassā**ti āpatti pārājikā assa, hotīti attho. Atha vā **āpattī**ti āpajjanaṁ hoti. **Pārājikassā**ti pārājikadhammassa. Esa nayo sabbattha.

58. Evaṁ sevanacitteneva pavesentassa āpattiṁ dassetvā idāni yasmā taṁ pavesanaṁ nāma na kevalaṁ attūpakkameneva, parūpakkamenāpi hoti, tatrāpi ca sādiyantasseva āpatti paṭisevanacittasamaṅgissa, na itarassa, tasmā ye saddhāpabbajitā kulaputtā sammāpaṭipannakā parūpakkamena pavesanepi sati na sādiyanti, tesaṁ rakkhaṇatthaṁ **"bhikkhupaccatthikā manussitthin"**ti-ādimāha.

Tattha paṭipakkaṁ atthayanti icchantīti **paccatthikā,** bhikkhū eva paccatthikā **bhikkhupaccatthikā,** visabhāgānaṁ veribhikkhūnametaṁ adhivacanaṁ. **Manussitthiṁ bhikkhussa santike ānetvā**ti issāpakatā taṁ bhikkhuṁ nāsetukāmā āmisena vā upalāpetvā mittasanthavavasena vā "idaṁ amhākaṁ

kiccaṁ karohī"ti vatvā kañci manussitthiṁ rattibhāge tassa bhikkhussa vasanokāsaṁ ānetvā. **Vaccamaggena aṅgajātaṁ abhinisīdentī**ti taṁ bhikkhuṁ hatthapādasīsādīsu suggahitaṁ nipparipphandaṁ gahetvā itthiyā vaccamaggena tassa bhikkhuno aṅgajātaṁ abhinisīdenti, sampayojentīti attho.

So ceti-ādīsu so ce bhikkhu vaccamaggabbhantaraṁ attano aṅgajātassa pavesanaṁ sādiyati adhivāseti, tasmiṁ khaṇe sevanacittaṁ upaṭṭhāpeti. Paviṭṭhaṁ sādiyati adhivāseti, paviṭṭhakāle sevanacittaṁ upaṭṭhāpeti. Ṭhitaṁ sādiyati adhivāseti, ṭhānappattakāle sukkavissaṭṭhisamaye sevanacittaṁ upaṭṭhāpeti. Uddharaṇaṁ sādiyati adhivāseti, nīharaṇakāle paṭisevanacittaṁ upaṭṭhāpeti. Evaṁ catūsu ṭhānesu sādiyanto "mama verisamaṇehi idaṁ katan"ti vattuṁ na labhati, pārājikāpattimeva āpajjati. Yathā ca imāni cattāri sādiyanto āpajjati, evaṁ purimaṁ ekaṁ asādiyitvā tīṇi sādiyantopi, dve asādiyitvā dve sādiyantopi, tīṇi asādiyitvā ekaṁ sādiyantopi āpajjatiyeva. Sabbaso pana asādiyanto āsīvisamukhaṁ viya, aṅgārakāsuṁ viya ca paviṭṭhaṁ aṅgajātaṁ maññamāno nāpajjati. Tena vuttaṁ **"pavesanaṁ na sādiyati -pa- uddharaṇaṁ na sādiyati, anāpattī"**ti. Imañhi evarūpaṁ āraddhavipassakaṁ kāye ca jīvite ca anapekkhaṁ ekādasahi aggīhi sampajjalitāni ca sabbāyatanāni[1] ukkhittāsike viya ca vadhake pañca kāmaguṇe passantaṁ puggalaṁ rakkhanto Bhagavā paccatthikānañcassa manorathavighātaṁ karonto imaṁ "pavesanaṁ na sādiyatī"ti-ādikaṁ catukkaṁ nīharitvā ṭhapesīti.

Paṭhamacatukkakathā niṭṭhitā.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathā

59-60. Evaṁ paṭhamacatukkaṁ dassetvā idāni yasmā bhikkhupaccatthikā itthiṁ ānetvā na kevalaṁ vaccamaggeneva abhinisīdenti, atha kho passāvamaggenapi mukhenapi. Itthiṁ ānetvāpi ca keci jāgarantiṁ ānenti. Keci

---

1. Sabbāyatanāni upaṭṭhahanta (Sī)

suttaṁ. Keci mattaṁ. Keci ummattaṁ. Keci **pamattaṁ,** aññavihitaṁ vikkhittacittanti attho. Keci **mataṁ akkhāyitaṁ,** soṇasiṅgālādīhi akkhāyitanimittanti attho. Keci **mataṁ yebhuyyena akkhāyitaṁ,** yebhuyyena akkhāyitā nāma yassā nimitte vaccamagge, passāvamagge, mukhe vā bahutaro okāso akkhāyito hoti. Keci **mataṁ yebhuyyena khāyitaṁ,** yebhuyyena khāyitā nāma yassā vaccamaggādike nimitte bahuṁ khāyitaṁ hoti appaṁ akkhāyitaṁ. Na kevalañca manussitthimeva ānenti, atha kho amanussitthimpi tiracchānagatitthimpi. Na kevalañca vuttappakāraṁ itthimeva, ubhatobyañjanakampi paṇḍakampi purisampi ānenti. Tasmā tesaṁ vasena aññānipi catukkāni dassento **"bhikkhupaccatthikā manussitthiṁ jāgarantin"**ti-ādimāha.

Tattha Pāḷiyā asammohatthaṁ vuttacatukkāni evaṁ saṅkhyāto veditabbāni—manussitthiyā tiṇṇaṁ maggānaṁ vasena tīṇi suddhikacatukkāni, tīṇi jāgarantīcatukkāni, tīṇi suttacatukkāni, tīṇi mattacatukkāni, tīṇi ummattacatukkāni, tīṇi pamattacatukkāni, tīṇi mata-akkhāyitacatukkāni, tīṇi yebhuyyena akkhāyitacatukkāni, tīṇi yebhuyyena khāyitacatukkānīti sattavīsati catukkāni. Tathā amanussitthiyā. Tathā tiracchānagatitthiyāti itthivāre ekāsīti catukkāni. Yathā ca itthivāre, evaṁ ubhatobyañjanakavāre. Paṇḍakapurisavāresu pana dvinnaṁ maggānaṁ vasena catupaṇṇāsa catupaṇṇāsa honti. Evaṁ sabbānipi dvesatāni, sattati ca catukkāni honti, tāni uttānatthāniyeva.

Sabbavāresu panettha **"mataṁ yebhuyyena akkhāyitaṁ, khāyitan"**ti etasmiṁ ṭhāne ayaṁ vinicchayo—Tambapaṇṇidīpe kira dve vinayadharā samānācariyakā therā ahesuṁ **Upatissatthero** ca, **Phussadevatthero** ca. Te mahābhaye uppanne Vinayapiṭakaṁ pariharantā rakkhiṁsu. Tesu Upatissatthero byattataro. Tassāpi dve antevāsikā ahesuṁ **Mahāpadumatthero** ca, **Mahāsumatthero**[1] ca. Tesu Mahāsumatthero navakkhattuṁ Vinayapiṭakaṁ assosi, Mahāpadumatthero tena saddhiṁ navakkhattuṁ, visuñca ekakova navakkhattunti aṭṭhārasakkhattuṁ assosi, ayameva tesu byattataro. Tesu Mahāsumatthero navakkhattuṁ Vinayapiṭakaṁ sutvā ācariyaṁ muñcitvā

---

1. Mahāsummatthero (Sī)

aparagaṅgaṁ agamāsi. Tato Mahāpadumatthero āha “sūro vata re esa vinayadharo, yo dharamānakaṁyeva ācariyaṁ muñcitvā aññattha vasitabbaṁ maññati, nanu ācariye dharamāne Vinayapiṭakañca Aṭṭhakathā ca anekakkhattuṁ gahetvāpi na vissajjetabbaṁ, niccakālaṁ sotabbaṁ, anusaṁvaccharaṁ sajjhāyitabban”ti.

Evaṁ vinayagarukānaṁ bhikkhūnaṁ kāle ekadivasaṁ Upatissatthero Mahāpadumattherappamukhānaṁ pañcannaṁ antevāsikasatānaṁ paṭhamapārājikasikkhāpade imaṁ padesaṁ vaṇṇento nisinno hoti. Taṁ antevāsikā pucchiṁsu “bhante yebhuyyena akkhāyite pārājikaṁ, yebhuyyena khāyite thullaccayaṁ, upaḍḍhakkhāyite kena bhavitabban”ti. Thero āha “āvuso Buddhā nāma pārājikaṁ paññapentā na sāvasesaṁ katvā paññapenti, anavasesaṁyeva katvā sabbaṁ pariyādiyitvā sotaṁ chinditvā pārājikavatthusmiṁ pārājikameva paññapenti, idañhi sikkhāpadaṁ lokavajjaṁ, na paṇṇattivajjaṁ. Tasmā yadi upaḍḍhakkhāyite pārājikaṁ bhaveyya, paññapeyya Sammāsambuddho. Pārājikacchāyā panettha na dissati, thullaccayameva dissatī”ti.

Apica matasarīre pārājikaṁ paññapento Bhagavā yebhuyyena akkhāyite ṭhapesi “tato paraṁ pārājikaṁ natthī”ti dassetuṁ, thullaccayaṁ paññapento yebhuyyena khāyite ṭhapesi “tato paraṁ thullaccayaṁ natthī”ti dassetuntipi veditabbaṁ. Khāyitākhāyitañca nāmetaṁ matasarīrasmiṁyeva veditabbaṁ, na jīvamāne. Jīvamāne hi nakhapiṭṭhippamāṇepi chavimaṁse vā nhārumhi vā sati pārājikameva hoti. Yadipi nimittaṁ sabbaso khāyitaṁ chavicammaṁ natthi, nimittasaṇṭhānaṁ paññāyati, pavesanaṁ jāyati, pārājikameva. Nimittasaṇṭhānaṁ pana anavasesetvā sabbasmiṁ nimitthe chinditvā samantato tacchetvā uppāṭite vaṇasaṅkhepavasena thullaccayaṁ. Nimittato patitāya maṁsapesiyā upakkamantassa dukkaṭaṁ. Matasarīre pana yadipi sabbaṁ sarīraṁ khāyitaṁ hoti yadipi akkhāyitaṁ, tayo pana maggā akkhāyitā, tesu upakkamantassa pārājikaṁ. Yebhuyyena akkhāyite pārājikameva. Upaḍḍhakkhāyite ca yebhuyyena khāyite ca thullaccayaṁ.

Manussānaṁ jīvamānakasarīre akkhināsakaṇṇacchiddavatthikosesu, satthakādīhi katavaṇe vā methunarāgena tilaphalamattampi aṅgajātaṁ

pavesentassa thullaccayameva, avasesasarīre upakacchakādīsu dukkaṭaṁ. Mate allasarīre pārājikakkhette pārājikaṁ, thullaccayakkhette thullaccayaṁ, dukkaṭakkhette dukkaṭaṁ. Yadā pana sarīraṁ uddhumātakaṁ hoti kuthitaṁ nīlamakkhikasamākiṇṇaṁ kimikulasamākulaṁ navahi vaṇamukhehi paggaḷitapubbakuṇapabhāvena[1] upagantumpi asakkuṇeyyaṁ, tadā pārājikavatthuñca thullaccayavatthuñca vijahati, tādise sarīre yattha katthaci upakkamato dukkaṭameva. Tiracchānagatānaṁ hatthi-assagoṇagadrabha-oṭṭhamahiṁsādīnaṁ nāsāya thullaccayaṁ, vatthikose thullaccayameva. Sabbesampi tiracchānagatānaṁ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭaṁ, avasesasarīrepi dukkaṭameva. Matānaṁ allasarīre pārājikakkhette pārājikaṁ, thullaccayakkhette thullaccayaṁ, dukkaṭakkhette dukkaṭaṁ.

Kuthitakuṇape pana pubbe vuttanayeneva sabbattha dukkaṭaṁ. Kāyasaṁsaggarāgena vā methunarāgena vā jīvamānakapurisassa vatthikosaṁ appavesento nimittena nimittaṁ chupati, dukkaṭaṁ. Methunarāgena itthiyā appavesento nimittena nimittaṁ chupati, thullaccayaṁ. Mahā-aṭṭhakathāyaṁ pana "itthinimittaṁ methunarāgena mukhena chupati, thullaccayan"ti vuttaṁ. Cammakkhandhake "chabbaggiyā bhikkhū Aciravatiyā nadiyā gāvīnaṁ tarantīnaṁ visāṇesupi gaṇhanti, kaṇṇesupi gaṇhanti, gīvāyapi gaṇhanti, cheppāyapi gaṇhanti, piṭṭhimpi abhiruhanti, rattacittāpi aṅgajātaṁ chupantī"ti[2] imissā aṭṭhuppattiyā avisesena vuttaṁ "na ca bhikkhave rattacittena aṅgajātaṁ chupitabbaṁ, yo chupeyya āpatti thullaccayassā"ti[3]. Taṁ sabbampi saṁsanditvā yathā na virujjhati, tathā gahetabbaṁ. Kathañca na virujjhati? Yaṁ tāva Mahā-aṭṭhakathāyaṁ vuttaṁ "methunarāgena mukhena chupatī"ti. Tatra kira nimittamukhaṁ mukhanti adhippetaṁ. "Methunarāgenā"ti ca vuttattāpi ayameva tattha adhippāyoti veditabbo. Na hi itthinimitte pakatimukhena methunupakkamo hoti. Khandhakepi ye piṭṭhiṁ abhiruhantā methunarāgena aṅgajātena aṅgajātaṁ chupiṁsu, te sandhāya thullaccayaṁ vuttanti veditabbaṁ. Itarathā hi dukkaṭaṁ siyā. Keci panāhu "Khandhakepi mukheneva chupanaṁ sandhāya oḷārikattā kammassa thullaccayaṁ vuttaṁ, Aṭṭhakathāyampi taṁ sandhāyabhāsitaṁ gahetvāva

1. Pagghāritapubbaṁ kuṇapabhāvena (Sī), gaḷitapubbaṁ kuṇapabhāvena (Ka)
2. Vi 3. 279 piṭṭhe.
3. Vi 3. 280 piṭṭhe.

‘methunarāgena mukhena chupati thullaccayan’ti vuttan”ti. Tasmā suṭṭhu sallakkhetvā ubhosu vinicchayesu yo yuttataro, so gahetabbo. Vinayaññū pana purimaṁ pasaṁsanti. Kāyasaṁsaggarāgena pana pakatimukhena vā nimittamukhena vā itthinimittaṁ chupantassa saṁghādiseso. Tiracchānagatitthiyā passāvamaggaṁ nimittamukhena chupantassa vuttanayeneva thullaccayaṁ. Kāyasaṁsaggarāgena dukkaṭanti.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathā niṭṭhitā.

Santhatacatukkabhedakathā

61-62. Evaṁ Bhagavā paṭipannakassa bhikkhuno rakkhaṇatthaṁ sattatidvisatacatukkāni nīharitvā idāni “ye anāgate pāpabhikkhū ‘santhataṁ imaṁ na kiñci upādinnakaṁ upādinnakena phusati, ko ettha doso’ti sañcicca lesaṁ oḍḍessanti, tesaṁ sāsane patiṭṭhā eva na bhavissatī”ti disvā tesu sattatidvisatacatukkesu ekamekaṁ catukkaṁ catūhi santhatādibhedehi bhinditvā dassento **“bhikkhupaccatthikā manussitthiṁ bhikkhussa santike ānetvā vaccamaggena passāvamaggena mukhena aṅgajātaṁ abhinisīdenti santhatāya asanthatassā**”ti-ādimāha.

Tattha **santhatāya asanthatassā**ti-ādīsu santhatāya itthiyāvaccamaggena passāvamaggena mukhena asanthatassa bhikkhussa aṅgajātaṁ abhinisīdentīti iminā nayena yojanā veditabbā. Tattha **santhatā** nāma yassā tīsu maggesu yo koci maggo paliveṭhetvā vā anto vā pavesetvā yena kenaci vatthena vā paṇṇena vā vākapaṭṭena vā cammena vā tipusīsādīnaṁ paṭṭena vā paṭicchanno. **Santhato** nāma yassa aṅgajātaṁ tesaṁyeva vatthādīnaṁ yena kenaci paṭicchannaṁ. Tattha upādinnakena vā anupādinnakaṁ ghaṭṭiyatu, anupādinnakena vā upādinnakaṁ, anupādinnakena vā anupādinnakaṁ, upādinnakena vā upādinnakaṁ, sace yattake paviṭṭhe pārājikaṁ hotīti vuttaṁ, tattakaṁ pavisati, sabbattha sādiyantassa pārājikakkhette pārājikaṁ, thullaccayakkhette thullaccayaṁ, dukkaṭakkhette dukkaṭameva hoti. Sace itthinimittaṁ khāṇuṁ katvā santhataṁ, khāṇuṁ ghaṭṭentassa dukkaṭaṁ. Sace purisanimittaṁ khāṇuṁ katvā santhataṁ, khāṇuṁ

pavesentassa dukkaṭaṁ. Sace ubhayaṁ khāṇuṁ katvā santhataṁ, khāṇunā khāṇuṁ ghaṭṭentassa dukkaṭaṁ. Sace itthinimitte veḷunaḷapabbādīnaṁ kiñci pakkhittaṁ, tassa heṭṭhābhāgaṁ cepi phusanto tilaphalamattaṁ paveseti pārājikaṁ. Uparibhāgaṁ cepi, ubhosu passesu ekapassaṁ cepi phusanto paveseti pārājikaṁ. Cattāripi passāni aphusanto pavesetvā tassa talaṁ cepi phusati pārājikaṁ. Yadi pana passesu vā tale vā aphusanto ākāsagatameva katvā pavesetvā nīharati dukkaṭaṁ. Bahiddhā khāṇuke phusati dukkaṭameva. Yathā ca itthinimitte vuttaṁ, evaṁ sabbattha lakkhaṇaṁ veditabbanti.

Santhatacatukkabhedakathā niṭṭhitā.

Bhikkhupaccatthikacatukkabhedavaṇṇanā

63-64. Evaṁ santhatacatukkabhedaṁ vatvā idāni yasmā na kevalaṁ manussitthi-ādike bhikkhussa eva santike ānenti, atha kho bhikkhumpi tāsaṁ santike ānenti, tasmā tappabhedaṁ dassento **“bhikkhupaccatthikā bhikkhuṁ manussitthiyā santike”**ti-ādinā nayena sabbāni tāni catukkāni punapi nīharitvā dassesi. Tesu vinicchayo vuttanayeneva veditabboti.

Bhikkhupaccatthikavasena catukkabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Rājapaccatthikādicatukkabhedakathā

65. Yasmā pana na bhikkhupaccatthikā eva evaṁ karonti, rājapaccatthikādayopi karonti, tasmā tampi pabhedaṁ dassento **“rājapaccatthikā”**ti-ādimāha. Tattha rājāno eva paccatthikā **rājapaccatthikā.** Te ca sayaṁ ānentāpi aññehi āṇāpentāpi ānentiyevāti veditabbā. Corā eva paccatthikā **corapaccatthikā. Dhuttā**ti methunupasaṁhitakhiḍḍāpasutā nāgarikakerāṭiyapurisā, itthidhuttasurādhuttādayo vā. Dhuttā eva paccatthikā **dhuttapaccatthikā.** Gandhanti hadayaṁ vuccati, taṁ uppāṭentīti uppalagandhā, uppalagandhā eva paccatthikā **uppalagandhapaccatthikā.** Ete

kira na kasivaṇijjādīhi jīvanti, panthaghātagāmaghātādīni katvā puttadāraṁ posenti. Te kammasiddhiṁ patthayamānā devatānaṁ āyācetvā tāsaṁ balikammatthaṁ manussānaṁ hadayaṁ uppāṭenti, sabbakāle ca manussā dullabhā, bhikkhū pana araññe viharantā sulabhā honti, te sīlavantaṁ bhikkhuṁ gahetvā "sīlavato vadho nāma bhāriyo hotī"ti maññamānā tassa sīlavināsanatthaṁ manussitthi-ādike vā ānenti, taṁ vā tattha nenti. Ayamettha viseso. Sesaṁ vuttanayeneva veditabbaṁ. Bhikkhupaccatthikavāre vuttanayeneva ca imesu catūsupi vāresu catukkāni veditabbāni. Pāḷiyaṁ pana saṁkhittena vuttāni.

Sabbākārena catukkabhedakathā niṭṭhitā.

Āpattānāpattivāravaṇṇanā

66. Idāni yaṁ vuttaṁ "manussitthiyā tayo magge methunaṁ dhammaṁ paṭisevantassā"ti-ādi, ettha asammohatthaṁ **"maggena maggan"**ti-ādimāha. Tattha **maggena maggan**ti itthiyā tīsu maggesu aññatarena maggena attano aṅgajātaṁ paveseti. Atha vā sambhinnesu dvīsu maggesu passāvamaggena vaccamaggaṁ, vaccamaggena vā passāvamaggaṁ paveseti. **Maggena amaggan**ti passāvādimaggena pavesetvā tassa sāmantā vaṇena nīharati. **Amaggena maggan**ti maggasāmantena vaṇena pavesetvā maggena nīharati. **Amaggena amaggan**ti dvīsu sambhinnavaṇesu ekena vaṇena pavesetvā dutiyena nīharati. Imassa suttassa anulomavasena sabbattha vaṇasaṅkhepe thullaccayaṁ veditabbaṁ.

Idāni yaṁ parato vakkhati "anāpatti ajānantassa asādiyantassā"ti, tattha asammohatthaṁ **"bhikkhu suttabhikkhumhī"**ti-ādimāha. Tatrāyaṁ adhippāyo—yo paṭibuddho sādiyati, so "suttamhi mayi eso vippaṭipajji, nāhaṁ jānāmī"ti na muccati. **Ubho nāsetabbā**ti cettha dvepi liṅganāsanena nāsetabbā. Tatra dūsakassa paṭiññākaraṇaṁ natthi, dūsito pucchitvā paṭiññāya nāsetabbo. Sace na sādiyati na nāsetabbo. Esa nayo sāmaṇeravārepi.

Evaṁ tattha tattha taṁ taṁ āpattiñca anāpattiñca dassetvā idāni anāpattimeva dassento **"anāpatti ajānantassā"**ti-ādimāha. Tattha

ajānanto nāma yo mahāniddaṁ okkanto parena kataṁ upakkamampi na jānāti Vesāliyaṁ Mahāvane divāvihāragato bhikkhu viya, evarūpassa anāpatti. Vuttampi cetaṁ "nāhaṁ Bhagavā jānāmīti. Anāpatti bhikkhu ajānantassā"ti[1]. **Asādiyanto** nāma yo jānitvāpi na sādiyati tattheva sahasā vuṭṭhitabhikkhu viya. Vuttampi cetaṁ "nāhaṁ Bhagavā sādiyinti. Anāpatti bhikkhu asādiyantassā"ti[2].

Ummattako nāma pittummattako. Duvidhañhi pittaṁ baddhapittañcāti. Tattha abaddhapittaṁ lohitaṁ viya sabbaṅgagataṁ, tamhi kupite sattānaṁ kaṇḍukacchusarīrakampādīni honti, tāni bhesajjakiriyāya vūpasamanti. Baddhapittaṁ pana pittakosake ṭhitaṁ, tamhi kupite sattā ummattakā honti vipallatthasaññā hirottappaṁ chaḍḍetvā asāruppācāraṁ caranti, lahukagarukāni sikkhāpadāni maddantāpi na jānanti, bhesajjakiriyāyapi atekicchā honti, evarūpassa ummattakassa anāpatti.

Khittacitto nāma vissaṭṭhacitto yakkhummattako vuccati. Yakkhā kira bheravāni vā ārammaṇāni dassetvā, mukhena hatthaṁ pavesetvā hadayarūpaṁ vā maddantā satte vikkhittacitte vipallatthasaññe karonti, evarūpassa khittacittassa anāpatti. Tesaṁ pana ubhinnaṁ ayaṁ viseso—pittummattako niccameva ummattako hoti pakatisaññaṁ na labhati, yakkhummattako antarantarā pakatisaññaṁ paṭilabhatīti. Idha pana pittummattako vā hotu yakkhummattako vā, yo sabbaso muṭṭhassati kiñci na jānāti, aggimpi suvaṇṇampi vuthampi candanampi ekasadisaṁ maddantova vicarati, evarūpassa anāpatti. Antarantarā saññaṁ paṭilabhitvā ñatvā karontassa pana āpattiyeva.

Vedanāṭṭo nāma yo adhimattāya dukkhavedanāya āturo kiñci na jānāti, evarūpassa anāpatti.

Ādikammiko nāma yo tasmiṁ kamme ādibhūto. Idha pana Sudinnatthero ādikammiko, tassa anāpatti. Avasesānaṁ Makkaṭīsamaṇavajjiputtakādīnaṁ āpattiyevāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

1-2. Vi 1. 48 piṭṭhe.

Pakiṇṇakakathā

Imasmiṁ pana sikkhāpade kosallatthaṁ idaṁ **pakiṇṇakaṁ** veditabbaṁ—

Samuṭṭhānañca kiriyā, atho saññā sacittakaṁ.
Lokavajjañca kammañca, kusalaṁ vedanāya cāti.

Tattha **samuṭṭhānan**ti sabbasaṅgāhakavasena cha sikkhāpadasamuṭṭhānāni, tāni **Parivāre** āvi bhavissanti. Samāsato pana sikkhāpadaṁ nāma atthi chasamuṭṭhānaṁ, atthi catusamuṭṭhānaṁ, atthi tisamuṭṭhānaṁ, atthi kathinasamuṭṭhānaṁ, atthi eḷakalomasamuṭṭhānaṁ, atthi dhuranikkhepādisamuṭṭhānanti.

Tatrāpi kiñci kiriyato samuṭṭhāti, kiñci akiriyato samuṭṭhāti, kiñci kiriyākiriyato samuṭṭhāti, kiñci siyā kiriyato, siyā akiriyato samuṭṭhāti, kiñci siyā kiriyato, siyā kiriyākiriyato samuṭṭhāti.

Tatrāpi atthi saññāvimokkhaṁ, atthi nosaññāvimokkhaṁ. Tattha yaṁ cittaṅgaṁ labhatiyeva, taṁ saññāvimokkhaṁ. Itaraṁ nosaññāvimokkhaṁ.

Puna atthi sacittakaṁ, atthi acittakaṁ. Yaṁ saheva cittena āpajjati, taṁ sacittakaṁ. Yaṁ vināpi cittena āpajjati, taṁ acittakaṁ. Taṁ sabbampi lokavajjaṁ paṇṇattivajjanti duvidhaṁ, tesaṁ lakkhaṇaṁ vuttameva.

Kammakusalavedanāvasenāpi cettha atthi sikkhāpadaṁ kāyakammaṁ, atthi vacīkammaṁ. Tattha yaṁ kāyadvārikaṁ taṁ kāyakammaṁ, yaṁ vacīdvārikaṁ taṁ vacīkammanti veditabbaṁ. Atthi pana sikkhāpadaṁ kusalaṁ, atthi akusalaṁ, atthi abyākataṁ. Dvittiṁseva hi āpattisamuṭṭhāpakacittāni—aṭṭha kāmāvacarakusalāni, dvādasa akusalāni, dasa kāmāvacarakiriyacittāni, kusalato ca kiriyato ca dve abhiññācittānīti. Tesu yaṁ kusalacittena āpajjati, taṁ kusalaṁ. Itarehi itaraṁ. Atthi ca sikkhāpadaṁ tivedanaṁ, atthi dvivedanaṁ, atthi ekavedanaṁ. Tattha yaṁ āpajjanto tīsu vedanāsu aññataravedanāsamaṅgī hutvā āpajjati, taṁ tivedanaṁ. Yaṁ āpajjanto sukhasamaṅgī vā upekkhāsamaṅgī vā āpajjati, taṁ dvivedanaṁ. Yaṁ āpajjanto dukkhavedanāsamaṅgīyeva āpajjati, taṁ ekavedananti veditabbaṁ. Evaṁ

Samuṭṭhānañca kiriyā, atho saññā sacittakaṁ.
Lokavajjañca kammañca, kusalaṁ vedanāya cāti—

imaṁ pakiṇṇakaṁ viditvā tesu samuṭṭhānādīsu idaṁ sikkhāpadaṁ samuṭṭhānato ekasamuṭṭhānaṁ. Aṅgavasena dukasamuṭṭhānaṁ, kāyacittato samuṭṭhāti. Kiriyasamuṭṭhānañca, karontoyeva hi etaṁ āpajjati. Methunapaṭisaṁyuttāya kāmasaññāya abhāvena muccanato saññāvimokkhaṁ, "anāpatti ajānantassa asādiyantassā"ti hi vuttaṁ. Methunacitteneva naṁ āpajjati, na vinā cittenāti sacittakaṁ. Rāgavaseneva āpajjitabbato lokavajjaṁ. Kāyadvāreneva samuṭṭhānato kāyakammaṁ, cittaṁ panettha aṅgamattaṁ hoti, na tassa vasena kammabhāvo labbhati. Lobhacittena āpajjitabbato akusalacittaṁ. Sukhasamaṅgī vā upekkhāsamaṅgī vā taṁ āpajjatīti dvivedananti veditabbaṁ. Sabbañcetaṁ āpattiyaṁ yujjati, sikkhāpadasīsena pana **sabba-aṭṭhakathāsu** desanā ārūḷhā, tasmā evaṁ vuttaṁ.

Pakiṇṇakakathā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

"Makkaṭī vajjiputtā ca -pa- vuḍḍhapabbajito migo"ti idaṁ kiṁ? Imā vinītavatthūnaṁ Bhagavatā sayaṁ vinicchitānaṁ tesaṁ tesaṁ vatthūnaṁ uddānagāthā nāma. Tāni vatthūni "sukhaṁ vinayadharā uggaṇhissantī"ti dhammasaṅgāhakatherehi ṭhapitāni, vatthugāthā pana dharamāneyeva Bhagavati Upālittherena ṭhapitā "iminā lakkhaṇena āyatiṁ vinayadharā vinayaṁ vinicchinissantī"ti. Tasmā ettha vuttalakkhaṇaṁ sādhukaṁ sallakkhetvā paṭhamasikkhāpadaṁ vinicchinitabbaṁ, dutiyādīnañca vinītavatthūsu vuttalakkhaṇena dutiyādīni. Vinītavatthūni hi sippikānaṁ paṭicchannakarūpāni viya vinayadharānaṁ paṭicchannakavatthūni hontīti.

67. Tattha purimāni dve vatthūni anupaññattiyaṁyeva vuttatthāni. Tatiye vatthumhi **gihiliṅgenā**ti gihivesena odātavattho hutvā. Catutthe natthi kiñci vattabbaṁ. Tato paresu sattasu vatthūsu **kusacīran**ti kuse ganthetvā katacīraṁ. **Vākacīraṁ** nāma tāpasānaṁ vakkalaṁ. **Phalakacīraṁ** nāma

phalakasaṇṭhānāni phalakāni sibbitvā katacīraṁ. **Kesakambalo**ti kesehi tante vāyitvā katakambalo. **Vālakambalo**ti camaravālehi[1] vāyitvā katakambalo. **Ulūkapakkhikan**ti ulūkasakuṇassa pakkhehi katanivāsanaṁ. **Ajinakkhipan**ti salomaṁ sakhuraṁ ajinamigacammaṁ. Dvādasame vatthumhi **sāratto**ti kāyasaṁsaggarāgena sāratto, taṁ rāgaṁ ñatvā Bhagavā **"āpatti saṁghādisesassā"**ti āha.

68. Terasame vatthumhi **Uppalavaṇṇā**ti sā therī Sāvatthiyaṁ seṭṭhidhītā satasahassakappe abhinīhārasampannā, tassā pakatiyāpi atidassanīyā nīluppalavaṇṇā kāyacchavi, abbhantare pana kilesasantāpassa abhāvena ativiya virocati, sā tāyeva vaṇṇapokkharatāya "Uppalavaṇṇā"ti nāmaṁ labhi. **Paṭibaddhacitto**ti gihikālato paṭṭhāya rattacitto, so kira tassā ñātidārako hoti. **Atha kho**ti anantaratthe nipāto, mañcake nisinnānantaramevāti vuttaṁ hoti, divā bāhirato āgantvā dvāraṁ pidhāya nisinnānañhi paṭhamaṁ andhakāraṁ[2] hoti, so yāvassā taṁ andhakāraṁ na nassati, tāvadeva evamakāsīti attho. **Dūsesi**ti padhaṁsesi. Therī pana anavajjā attano samaṇasaññaṁ paccupaṭṭhapetvā asādiyantī nisīdi asaddhammādhippāyena parāmaṭṭhā aggikkhandhasilāthambhakhadirasārakhāṇukā viya. Sopi attano manorathaṁ pūretvā gato, tassā theriyā dassanapathaṁ vijahantasseva ayaṁ mahāpathavī Sinerupabbataṁ dhāretuṁ samatthāpi taṁ pāpapurisaṁ byāmamattakaḷevaraṁ dhāretuṁ asakkontī viya bhijjitvā vivaramadāsi. So taṅkhaṇaññeva Avīcijālānaṁ indhanabhāvaṁ agamāsi. Bhagavā taṁ sutvā "anāpatti bhikkhave asādiyantiyā"ti vatvā theriṁ sandhāya **Dhammapade** imaṁ gāthaṁ abhāsi—

> "Vāri pokkharapatteva, āraggeriva sāsapo.
> Yo na limpati kāmesu, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti[3].

69. Cuddasame vatthumhi **itthiliṅgaṁ pātubhūtan**ti rattibhāge niddaṁ okkantassa purisasaṇṭhānaṁ massudāṭhikādi sabbaṁ antarahitaṁ, itthisaṇṭhānaṁ uppannaṁ. **Tameva upajjhaṁ tameva upasampadan**ti pubbe gahita-upajjhāyameva pubbe

---

1. Cāmarivālehi (Syā), cāmarīvālehi (Ka) 2. Andhakāro (Ka) 3. Khu 1. 71 piṭṭhe.

kata-upasampadameva anujānāmi, puna upajjhā na gahetabbā, upasampadā na kātabbāti attho. **Tāniyeva vassānī**ti bhikkhu-upasampadato pabhuti yāva vassagaṇanā, taṁyeva vassagaṇanaṁ anujānāmi, na ito paṭṭhāya vassagaṇanā kātabbāti attho. **Bhikkhunīhi saṅgamitun**ti[1] bhikkhunīhi saddhiṁ saṅgamituṁ[2] saṅgantuṁ samaṅgī bhavituṁ anujānāmīti attho. Idaṁ vuttaṁ hoti—appatirūpaṁ dānissā bhikkhūnaṁ majjhe vasituṁ, bhikkhunupassayaṁ gantvā bhikkhunīhi saddhiṁ vasatūti[3]. **Yā āpattiyo bhikkhūnaṁ bhikkhunīhi sādhāraṇā**ti yā desanāgāminiyo vā vuṭṭhānagāminiyo vā āpattiyo bhikkhūnaṁ bhikkhunīhi saddhiṁ sādhāraṇā. **Tā āpattiyo bhikkhunīnaṁ santike vuṭṭhātun**ti tā sabbāpi bhikkhunīhi kātabbaṁ vinayakammaṁ katvā bhikkhunīnaṁ santike vuṭṭhātuṁ anujānāmīti attho. **Tāhi āpattīhi anāpattī**ti yā pana bhikkhūnaṁ bhikkhunīhi asādhāraṇā sukkavissaṭṭhi-ādikā āpattiyo, tāhi anāpatti, liṅgaparivattanena tā āpattiyo vuṭṭhitāva honti, puna pakatiliṅge uppannepi tāhi āpattīhi tassa anāpattiyevāti ayaṁ tāvettha Pāḷivinicchayo.

Ayaṁ pana **Pāḷimutto okkantikavinicchayo**—imesu tāva dvīsu liṅgesu purisaliṅgaṁ uttamaṁ, itthiliṅgaṁ hīnaṁ, tasmā purisaliṅgaṁ balava-akusalena antaradhāyati, itthiliṅgaṁ dubbalakusalena patiṭṭhāti. Itthiliṅgaṁ pana antaradhāyantaṁ dubbala-akusalena antaradhāyati, purisaliṅgaṁ balavakusalena patiṭṭhāti. Evaṁ ubhayampi akusalena antaradhāyati, kusalena paṭilabbhati.

Tattha sace dvinnaṁ bhikkhūnaṁ ekato sajjhāyaṁ vā dhammasākacchaṁ vā katvā ekāgāre nipajjitvā niddaṁ okkantānaṁ ekassa itthiliṅgaṁ pātubhavati, ubhinnampi sahaseyyāpatti hoti. So ce paṭibujjhitvā attano taṁ vippakāraṁ disvā dukkhī dummano rattibhāgeyeva itarassa āroceyya, tena samassāsetabbo "hotu mā cintayittha, vaṭṭasseveso doso. Sammāsambuddhena dvāraṁ dinnaṁ, bhikkhu vā hotu bhikkhunī vā anāvaṭo dhammo avārito saggamaggo"ti. Samassāsetvā ca evaṁ vattabbaṁ "tumhehi bhikkhunupassayaṁ gantuṁ vaṭṭati, atthi vo kāci sandiṭṭhā bhikkhuniyo"ti. Sacassā honti tādisā bhikkhuniyo, atthīti,

---

1. Saṅkamitunti (Sī, Syā, Ka) 2. Saṅkamibhuṁ (Sī, Syā, Ka) 3. Vasitunti (Ka)

no ce honti, natthīti vatvā so bhikkhu vattabbo "mama saṅgahaṁ karotha, idāni maṁ paṭhamaṁ bhikkhunupassayaṁ nethā"ti. Tena bhikkhunā taṁ gahetvā tassā vā sandiṭṭhānaṁ, attano vā sandiṭṭhānaṁ bhikkhunīnaṁ santikaṁ gantabbaṁ. Gacchantena ca na ekakena gantabbaṁ, catūhi pañcahi bhikkhūhi saddhiṁ jotikañca kattaradaṇḍañca gahetvā saṁvidahanaṁ parimocetvā "mayaṁ asukaṁ nāma ṭhānaṁ gacchāmā"ti gantabbaṁ. Sace bahigāme dūre vihāro hoti, antarāmagge gāmantara nadīpāra rattivippavāsa gaṇa-ohīyanāpattīhi anāpatti. Bhikkhunupassayaṁ gantvā tā bhikkhuniyo vattabbā "asukaṁ nāma bhikkhuṁ jānāthā"ti. Āma ayyāti. Tassa itthiliṅgaṁ pātubhūtaṁ, saṅgahaṁ dānissa karothāti. Tā ce "sādhu ayyā, idāni mayampi sajjhāyissāma, dhammaṁ sossāma, gacchatha tumhe"ti vatvā saṅgahaṁ karonti, ārādhikā ca honti saṅgāhikā lajjiniyo. Tā kopetvā aññattha na gantabbaṁ. Gacchati ce, gāmantara nadīpāra rattivippavāsa gaṇa-ohīyanāpattīhi na muccati. Sace pana lajjiniyo honti, na saṅgāhikāyo. Aññattha gantuṁ labbhati. Sacepi alajjiniyo honti, saṅgahaṁ pana karonti. Tāpi pariccajitvā aññattha gantuṁ labbhati. Sace lajjiniyo ca saṅgāhikā ca, ñātikā na honti, āsannagāme pana aññā ñātikāyo honti paṭijagganikā[1]. Tāsampi santikaṁ gantuṁ vaṭṭatīti vadanti. Gantvā sace bhikkhubhāvepi nissayapaṭipanno, patirūpāya bhikkhuniyā santike nissayo gahetabbo, mātikā vā vinayo vā uggahito suggahito, puna uggaṇhanakāraṇaṁ natthi. Sace bhikkhubhāve parisāvacaro, tassa santikeyeva upasampannā sūpasampannā. Aññassa santike nissayo gahetabbo. Pubbe taṁ nissāya vasantehipi aññassa santike nissayo gahetabbo. Paripuṇṇavassasāmaṇerenāpi aññassa santikeyeva upajjhā gahetabbā.

Yaṁ panassa bhikkhubhāve adhiṭṭhitaṁ ticīvarañca patto ca, taṁ adhiṭṭhānaṁ vijahati, puna adhiṭṭhātabbaṁ. Saṅkaccikā ca udakasāṭikā ca gahetabbā. Yaṁ atirekacīvaraṁ vā atirekapatto vā vinayakammaṁ katvā ṭhapito hoti, taṁ sabbampi vinayakammaṁ vijahati, puna kātabbaṁ. Paṭiggahitatela madhuphāṇitādīnipi paṭiggahaṇaṁ vijahanti. Sace paṭiggahaṇato sattame

1. Paṭijagginikā (Syā)

divase liṅgaṁ parivattati, puna paṭiggahetvā sattāhaṁ vaṭṭati. Yaṁ pana bhikkhukāle aññassa bhikkhuno santakaṁ paṭiggahitaṁ, taṁ paṭiggahaṇaṁ na vijahati. Yaṁ ubhinnaṁ sādhāraṇaṁ avibhajitvā ṭhapitaṁ, taṁ pakatatto rakkhati. Yaṁ pana vibhattaṁ etasseva santakaṁ, taṁ paṭiggahaṇaṁ vijahati. Vuttampi cetaṁ **Parivāre**—

"Telaṁ madhuṁ phāṇitañcāpi sappiṁ,
Sāmaṁ gahetvāna nikkhipeyya.
Avītivatte sattāhe,
Sati paccaye paribhuñjantassa āpatti.
Pañhā mesā kusalehi cintitā"ti[1]—

Idañhi liṅgaparivattanaṁ sandhāya vuttaṁ. Paṭiggahaṇaṁ nāma liṅgaparivattanena, kālaṁkiriyāya, sikkhāpaccakkhānena, hīnāyāvattanena, anupasampannassa dānena, anapekkhavissajjanena, acchinditvā gahaṇena ca vijahati. Tasmā sacepi harītakakhaṇḍampi paṭiggahetvā ṭhapitamatthi, sabbamassa paṭiggahaṇaṁ vijahati. Bhikkhuvihāre pana yaṁkiñcissā santakaṁ paṭiggahetvā vā appaṭiggahetvā vā ṭhapitaṁ, sabbassa sāva issarā, āharāpetvā gahetabbaṁ. Yaṁ panettha thāvaraṁ tassā santakaṁ senāsanaṁ vā uparopakā vā, te yassicchati tassa dātabbā. Terasasu sammutīsu yā bhikkhukāle laddhā sammuti, sabbā sā paṭippassambhati. Purimikāya senāsanaggāho paṭippassambhati. Sace pacchimikāya senāsane gahite liṅgaṁ parivattati, bhikkhunisaṁgho cassā uppannaṁ lābhaṁ dātukāmo hoti, apaloketvā dātabbo. Sace bhikkhunīhi sādhāraṇāya paṭicchannāya āpattiyā parivasantassa liṅgaṁ parivattati, pakkhamānattameva dātabbaṁ. Sace mānattaṁ carantassa parivattati, puna pakkhamānattameva dātabbaṁ. Sace ciṇṇamānattassa parivattati, bhikkhunīhi abbhānakammaṁ kātabbaṁ. Sace akusalavipāke parikkhīṇe pakkhamānattakāle punadeva liṅgaṁ parivattati, chārattaṁ mānattameva dātabbaṁ. Sace ciṇṇe pakkhamānatte parivattati, bhikkhūhi abbhānakammaṁ kātabbanti.

Anantare bhikkhuniyā liṅgaparivattanavatthumhi idha vuttanayeneva sabbo vinicchayo veditabbo. Ayaṁ pana viseso—sacepi bhikkhunikāle

---

1. Vi 5. 375 piṭṭhe.

āpannā sañcarittāpatti paṭicchannā hoti, parivāsadānaṁ natthi, chārattaṁ mānattameva dātabbaṁ. Sace pakkhamānattaṁ carantiyā liṅgaṁ parivattati, na tenattho, chārattaṁ mānattameva dātabbaṁ. Sace ciṇṇamānattāya parivattati, puna mānattaṁ adatvā bhikkhūhi abbhetabbo. Atha bhikkhūhi mānatte adinne puna liṅgaṁ parivattati, bhikkhunīhi pakkhamānattameva dātabbaṁ. Atha chārattaṁ mānattaṁ carantassa puna parivattati, pakkhamānattameva dātabbaṁ. Ciṇṇamānattassa pana liṅgaparivatte jāte bhikkhunīhi abbhānakammaṁ kātabbaṁ. Puna parivatte ca liṅge bhikkhunibhāve ṭhitāyapi yā āpattiyo pubbe paṭippassaddhā, tā suppaṭippassaddhā evāti.

70. Ito parāni **"mātuyā methunaṁ dhamman"**ti-ādīni cattāri vatthūni uttānatthāniyeva.

71. Mudupiṭṭhikavatthumhi so kira bhikkhu naṭapubbako, tassa sippakosallatthaṁ parikammakatā piṭṭhi mudukā ahosi, tasmā evaṁ kātuṁ asakkhi.

Lambīvatthumhi tassa bhikkhussa aṅgajātaṁ dīghaṁ hoti lambati, tasmā lambīti vutto.

Ito parāni dve vaṇavatthūni uttānāneva. Lepacittavatthumhi **lepacittaṁ** nāma cittakammarūpaṁ.

Dārudhītalikavatthumhi **dārudhītalikā** nāma kaṭṭharūpaṁ. Yathā ca imesu dvīsu, evaṁ aññesupi dantarūpapotthakarūpaloharūpādīsu anupādinnakesu itthirūpesu nimitte methunarāgena upakkamantassa asuci muccatu vā mā vā, dukkaṭameva. Kāyasaṁsaggarāgena upakkamantassāpi tatheva dukkaṭaṁ. Mocanarāgena pana upakkamantassa mutte saṁghādiseso, amutte thullaccayanti.

72. Sundaravatthumhi ayaṁ **Sundaro** nāma Rājagahe kuladārako saddhāya pabbajito attabhāvassa abhirūpatāya Sundaroti nāmaṁ labhi. Taṁ rathikāya gacchantaṁ disvā samuppannachandarāgā sā itthī imaṁ vippakāraṁ akāsi. Thero pana Anāgāmī, tasmā so na sādiyi. Aññesaṁ pana avisayo eso.

Ito paresu catūsu vatthūsu te bhikkhū jaḷā dummedhā mātugāmassa vacanaṁ gahetvā tathā katvā pacchā kukkuccāyiṁsu.

73. Akkhāyitādīni tīṇi vatthūni uttānatthāneva. Dvīsu chinnasīsavatthūsu ayaṁ vinicchayo—vaṭṭakate mukhe vivaṭe aṅgajātaṁ pavesento sace heṭṭhā vā upari vā ubhayapassehi vā chupantaṁ paveseti pārājikaṁ. Catūhipi passehi achupantaṁ pavesetvā abbhantare thālukaṁ chupati pārājikameva. Cattāri passāni tālukañca achupanto ākāsagatameva katvā paveseti ca nīharati ca dukkaṭaṁ. Yadi pana dantā suphusitā, antomukhe okāso natthi, dantā ca bahi oṭṭhamaṁsena paṭicchannā, tattha vātena asamphuṭṭhaṁ allokāsaṁ tilaphalamattampi pavesentassa pārājikameva. Uppāṭite pana oṭṭhamaṁse dantesuyeva upakkamantassa thullaccayaṁ. Yopi danto bahi nikkhamitvā tiṭṭhati, na sakkā oṭṭhehi pidahituṁ. Tattha upakkamantepi bahi nikkhantajivhāya upakkamantepi thullaccayameva. Jīvamānakasarīrepi bahi nikkhantajivhāya thullaccayameva. Yadi pana bahijivhāya paliveṭhetvā antomukhaṁ paveseti pārājikameva. Uparigīvāya chinnasīsassapi adhobhāgena aṅgajātaṁ pavesetvā tālukaṁ chupantassa pārājikameva.

Aṭṭhikavatthumhi susānaṁ gacchantassāpi dukkaṭaṁ. Aṭṭhikāni saṅkaḍḍhantassāpi, nimitte methunarāgena upakkamantassāpi, kāyasaṁsaggarāgena upakkamantassāpi, muccatu vā mā vā dukkaṭameva. Mocanarāgena pana upakkamantassa muccante saṁghādiseso, amuccante thullaccayameva.

Nāgīvatthumhi nāgamāṇavikā vā hotu kinnarī-ādīnaṁ vā aññatarā, sabbattha pārājikaṁ.

Yakkhīvatthumhi sabbāpi devatā yakkhīyeva.

Petīvatthumhi nijjhāmataṇhikādipetiyo allīyitumpi na sakkā. Vimānapetiyo pana atthi, yāsaṁ kāḷapakkhe akusalaṁ vipaccati, juṇhapakkhe devatā viya sampattiṁ anubhonti. Evarūpāya petiyā vā yakkhiyā vā sace dassanagahaṇa-āmasanaphusanaghaṭṭanāni paññāyanti, pārājikaṁ. Athāpi dassanaṁ natthi, itarāni paññāyanti, pārājikameva.

atha dassanagahaṇāni na paññāyanti, āmasanaphusanaghaṭṭanehi paññāyamānehi taṁ puggalaṁ visaññaṁ katvā attano manorathaṁ pūretvā gacchati, ayaṁ avisayo nāma. Tasmā ettha avisayattā anāpatti. Paṇḍakavatthu pākaṭameva.

Upahatindriyavatthumhi **upahatindriyo**ti upahatakāyappasādo khāṇukaṇṭakamiva sukhaṁ vā dukkhaṁ vā na vedayati. Avedayantassāpi sevanacittavasena āpatti.

Chupitamattavatthusmiṁ yo "methunaṁ dhammaṁ paṭisevissāmī"ti mātugāmaṁ gaṇhitvā methune virajjitvā vippaṭisārī hoti, dukkaṭamevassa hoti. Methunadhammassa hi pubbapayogā hatthaggāhādayo, yāvasīsaṁ na pāpuṇāti, tāva dukkaṭe tiṭṭhanti. Sīse patte pārājikaṁ hoti. Paṭhamapārājikassa hi dukkaṭameva sāmantaṁ. Itaresaṁ tiṇṇaṁ thullaccayaṁ. Ayaṁ pana bhikkhu methunadhamme virajjitvā kāyasaṁsaggaṁ sādiyīti veditabbo. Tenāha Bhagavā "āpatti saṁghādisesassā"ti.

74. Bhaddiyavatthusmiṁ **Bhaddiyaṁ** nāma taṁ nagaraṁ. **Jātiyāvanaṁ** nāma jātipupphagumbānaṁ ussannatāya evaṁ laddhanāmaṁ, taṁ tassa nagarassa upacāre vanaṁ hoti. So tattha nipanno tena vātupatthambhena mahāniddaṁ okkami, ekarasaṁ bhavaṅgameva vattati. **Kilinnaṁ passitvā**ti asucikiliṭṭhaṁ passitvā.

75. Ito parāni sādiyanapaṭisaṁyuttāni cattāri vatthūni, ajānanavatthu cāti pañca uttānatthāneva.

76. Dvīsu asādiyanavatthūsu **sahasā vuṭṭhāsī**ti āsīvisena daṭṭho viya, agginā daḍḍo viya ca turitaṁ vuṭṭhāsi. **Akkamitvā pavattesī**ti appamatto bhikkhu āraddhavipassako upaṭṭhitassati khippaṁ vuṭṭhahantova akkamitvā bhūmiyaṁ vaṭṭento parivaṭṭento viheṭhento pātesi. Puthujjanakalyāṇakena hi evarūpesu ṭhānesu cittaṁ rakkhitabbaṁ. Ayañca tesaṁ aññataro saṅgāmasīsayodho bhikkhu.

77. Dvāraṁ vivaritvā nipannavatthumhi **divā paṭisallīyantenā**ti divā nipajjantena. **Dvāraṁ saṁvaritvā paṭisallīyitun**ti dvāraṁ pidahitvā nipajjituṁ.

Ettha ca kiñcāpi Pāḷiyaṁ "ayaṁ nāma āpattī"ti na vuttā. Vivaritvā nipannadosena pana uppanne vatthusmiṁ "anujānāmi bhikkhave divā paṭisallīyantena dvāraṁ saṁvaritvā paṭisallīyitun"ti vuttattā asaṁvaritvā paṭisallīyantassa dukkaṭaṁ vuttaṁ. Bhagavato hi adhippāyaṁ ñatvā Upālittherādīhi Aṭṭhakathā ṭhapitā. "Atthāpatti divā āpajjati no rattin"ti[1] imināpi cetaṁ siddhaṁ.

Kīdisaṁ pana dvāraṁ saṁvaritabbaṁ, kīdisaṁ na saṁvaritabbaṁ? Rukkhapadaraveḷupadarakilañjapaṇṇādīnaṁ yena kenaci kavāṭaṁ katvā heṭṭhā udukkhale, upari uttarapāsake ca pavesetvā kataṁ parivattakadvārameva saṁvaritabbaṁ. Aññaṁ gorūpānaṁ vajesu viya[2] rukkhasūcikaṇṭakadvāraṁ, gāmathakanakaṁ cakkalakayuttadvāraṁ, phalakesu vā kiṭikāsu vā dve tīṇi cakkalakāni yojetvā kataṁ saṁsaraṇakiṭikadvāraṁ, āpaṇesu viya kataṁ ugghāṭanakiṭikadvāraṁ, dvīsu tīsu ṭhānesu veṇusalākā gopphetvā paṇṇakuṭīsu kataṁ salākahatthakadvāraṁ, dussasāṇidvāranti evarūpaṁ dvāraṁ na saṁvaritabbaṁ. Pattahatthassa kavāṭappaṇāmane pana ekaṁ dussasāṇidvārameva anāpattikaraṁ, avasesāni paṇāmentassa āpatti. Divā paṭisallīyantassa pana parivattakadvārameva āpattikaraṁ, sesāni saṁvaritvā vā asaṁvaritvā vā nipannassa āpatti natthi. Saṁvaritvā pana nipajjitabbaṁ, etaṁ vattaṁ.

Parivattakadvāraṁ pana kittakena saṁvutaṁ hoti? Sūcighaṭikādīsu dinnāsu saṁvutameva hoti. Apica kho sūcimattepi dinne vaṭṭati, ghaṭikamattepi dinne vaṭṭati, dvārabāhaṁ phusitvā pihitamattepi vaṭṭati, īsakaṁ aphusitepi vaṭṭati, sabbantimena vidhinā yāvatā sīsaṁ nappavisati tāvatā aphusitepi vaṭṭatīti. Sace bahūnaṁ vaḷañjanaṭṭhānaṁ hoti, bhikkhuṁ vā sāmaṇeraṁ vā "dvāraṁ āvuso jaggāhī"ti vatvāpi nipajjituṁ vaṭṭati. Atha bhikkhū cīvarakammaṁ vā aññaṁ vā kiñci karontā nisinnā honti "ete dvāraṁ jaggissantī"ti ābhogaṁ katvāpi nipajjituṁ vaṭṭati. **Kurundaṭṭhakathāyaṁ** pana "upāsakampi āpucchitvā vā 'esa jaggissatī'ti ābhogaṁ katvā vā nipajjituṁ vaṭṭati, kevalaṁ bhikkhuniṁ vā mātugāmaṁ vā āpucchituṁ na vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Atha dvārassa udukkhalaṁ vā uttarapāsako vā bhinno vā hoti aṭṭhapito vā, saṁvarituṁ na sakkoti, navakammatthaṁ vā pana iṭṭhakapuñjo vā mattikādīnaṁ vā rāsi antodvāre kato hoti, aṭṭaṁ vā bandhanti,

1. Vi 5. 217 piṭṭhe. 2. Vajesu (Syā, Ka)

yathā saṁvarituṁ na sakkoti. Evarūpe antarāye sati asaṁvaritvāpi nipajjituṁ vaṭṭati. Yadi pana kavāṭaṁ natthi laddhakappameva. Upari sayantena nisseṇiṁ āropetvā nipajjitabbaṁ. Sace nisseṇimatthake thakanakaṁ hoti, thaketvāpi nipajjitabbaṁ. Gabbhe nipajjantena gabbhadvāraṁ vā, pamukhadvāraṁ vā yaṁkiñci saṁvaritvā nipajjituṁ vaṭṭati. Sace ekakuṭṭake gehe dvīsu passesu dvārāni katvā vaḷañjanti, dvepi dvārāni jaggitabbāni.

Tibhūmakepi pāsāde dvāraṁ jaggitabbameva. Sace bhikkhācārā paṭikkamma lohapāsādasadisaṁ pāsādaṁ bahū bhikkhū divāvihāratthaṁ pavisanti. Saṁghattherena dvārapālassa "dvāraṁ jaggāhī"ti vatvā vā "dvārajagganaṁ etassa bhāro"ti ābhogaṁ katvā vā pavisitvā nipajjitabbaṁ. Yāva saṁghanavakena evameva kattabbaṁ. Pure pavisantānaṁ "dvārajagganaṁ nāma pacchimānaṁ bhāro"ti evaṁ ābhogaṁ kātumpi vaṭṭati. Anāpucchā vā ābhogaṁ vā akatvā antogabbhe vā asaṁvutadvāre bahi vā nipajjantānaṁ āpatti. Gabbhe vā bahi vā nipajjanakālepi "dvārajaggaṁnaṁ nāma mahādvāre dvārapālassa bhāro"ti ābhogaṁ katvā nipajjituṁ vaṭṭatiyeva. Lohapāsādādīsu ākāsatale nipajjantenāpi dvāraṁ saṁvaritabbameva.

Ayaṁ hettha saṅkhepo—idaṁ divāpaṭisallīyanaṁ yena kenaci parikkhitte sadvārabandhe ṭhāne kathitaṁ, tasmā abbhokāse vā rukkhamūle vā maṇḍape vā yattha katthaci sadvārabandhe nipajjantena dvāraṁ saṁvaritvāva nipajjitabbaṁ. Sace mahāpariveṇaṁ hoti mahābodhiyaṅgaṇalohapāsādaṅgaṇasadisaṁ bahūnaṁ osaraṇaṭṭhānaṁ, yattha dvāraṁ saṁvutampi saṁvutaṭṭhāne na tiṭṭhati, dvāraṁ alabhantā pākāraṁ āruhitvāpi vicaranti, tattha saṁvaraṇakiccaṁ natthi. Rattiṁ dvāraṁ vivaritvā nipanno aruṇe uggate uṭṭhahati, anāpatti. Sace pabujjhitvā puna supati, āpatti. Yo pana "aruṇe uggate vuṭṭhahissāmī"ti paricchinditvāva dvāraṁ asaṁvaritvā rattiṁ nipajjati, yathāparicchedameva ca na vuṭṭhāti, tassa āpattiyeva. **Mahāpaccariyaṁ** pana "evaṁ nipajjanto anādariyadukkaṭāpi na muccatī"ti vuttaṁ.

Yo pana bahudeva rattiṁ jaggitvā, addhānaṁ vā gantvā divā kilantarūpo mañce nisinno pāde bhūmito amocetvāva niddāvasena nipajjati, tassa anāpatti. Sace okkantaniddo ajānantopi pāde mañcakaṁ āropeti, āpattiyeva. Nisīditvā apassāya supantassa anāpatti.

Yopi ca "niddaṁ vinodessāmī"ti caṅkamanto patitvā sahasāva vuṭṭhāti, tassāpi anāpatti. Yo pana patitvā tattheva sayati na vuṭṭhāti, tassa āpatti.

Ko muccati, ko na muccatīti? **Mahāpaccariyaṁ** tāva "ekabhaṅgena nipannakoyeva muccati. Pāde pana bhūmito mocetvā nipanno yakkhagahitakopi visaññībhūtopi na muccatī"ti vuttaṁ. **Kurundaṭṭhakathāyaṁ** pana "bandhitvā nipajjāpitova muccatī"ti vuttaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana "yo caṅkamanto muccitvā patito tattheva supati, tassāpi avisayattā āpatti na dissati. Ācariyā pana evaṁ na kathayanti, tasmā āpattiyevāti **Mahāpadumattherena** vuttaṁ. Dve pana janā āpattito muccantiyeva yo ca yakkhagahitako, yo ca bandhitvā nipajjāpito"ti.

78. Bhārukacchakavatthumhi **anāpatti supinantenā**ti yasmā supinante avisayattā evaṁ hoti, tasmā Upālitthero Bhagavatā avinicchitapubbampi imaṁ vatthuṁ nayaggāhena vinicchini. Bhagavāpi ca sutvā "sukathitaṁ bhikkhave Upālinā, apade padaṁ karonto viya, ākāse padaṁ dassento viya Upāli imaṁ pañhaṁ kathesī"ti vatvā theraṁ etadagge ṭhapesi "etadaggaṁ bhikkhave mama sāvakānaṁ bhikkhūnaṁ vinayadharānaṁ yadidaṁ Upālī"ti[1]. Ito parāni Supabbādīni vatthūni uttānatthāneva.

80. Bhikkhunīsampayojanādīsu te Licchavikumārakā khiḍḍāpasutā attano anācārena[2] evaṁ akaṁsu, tato paṭṭhāya ca licchavīnaṁ vināso eva udapādi.

82. Vuḍḍhapabbajitavatthumhi **dassanaṁ agamāsī**ti anukampāya "taṁ dakkhissāmī"ti gehaṁ agamāsi. Athassa sā attano ca dārakānañca nānappakārehi anāthabhāvaṁ saṁvaṇṇesi, anapekkhañca naṁ ñatvā kupitā "ehi vibbhamāhī"ti balakkārena aggahesi. So attānaṁ mocetuṁ paṭikkamanto jarādubbalatāya uttāno paripati. Tato sā attano manaṁ akāsi. So pana bhikkhu Anāgāmī samucchinnakāmarāgo, tasmā na sādiyīti.

---

1. Aṁ 1. 25 piṭṭhe.
2. Anādarena (Ka)

83. Migapotakavatthu uttānatthamevāti.

Samantapāsādikāya Vinayasaṁvaṇṇanāya

Paṭhamapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatridaṁ samantapāsādikāya samantapāsādikattasmiṁ—

Ācariyaparamparato, nidānavatthuppabhedadīpanato.
Parasamayavivajjanato, sakasamayavisuddhito ceva.

Byañjanaparisodhanato, padatthato Pāḷiyojanakkamato.
Sikkhāpadanicchayato, vibhaṅganayabhedadassanato.

Sampassataṁ na dissati, kiñci apāsādikaṁ yato ettha.
Viññūnamayaṁ tasmā, "**Samantapāsādikā**"tveva.

Saṁvaṇṇanā pavattā, vinayassa vineyyadamanakusalena.
Vuttassa Lokanāthena, lokamanukampamānenāti.

Paṭhamapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiyapārājika

Dutiyaṁ adutiyena, yaṁ Jinena pakāsitaṁ.
Pārājikaṁ tassa dāni, patto saṁvaṇṇanākkamo.
Yasmā tasmā suviññeyyaṁ, yaṁ pubbe ca pakāsitaṁ.
Taṁ sabbaṁ vajjayitvāna, hoti saṁvaṇṇanā ayaṁ.

Dhaniyavatthuvaṇṇanā

84. **Tena samayena Buddho Bhagavā Rājagahe viharati Gijjhakūṭe pabbate**ti tattha **Rājagahe**ti evaṁnāmake nagare, tañhi Mandhātumahāgovindādīhi pariggahitattā Rājagahanti vuccati, aññepettha pakāre vaṇṇayanti, kiṁ tehi, nāmametaṁ[1] tassa nagarassa. Taṁ panetaṁ Buddhakāle ca dcakkavattikāle ca nagaraṁ hoti, sesakāle suññaṁ hoti

1. Nāmamattametaṁ (Dī-Ṭṭha 1. 122 piṭṭhe)

yakkhapariggahitaṁ, tesaṁ vasantavanaṁ hutvā tiṭṭhati. Evaṁ gocaragāmaṁ dassetvā nivāsanaṭṭhānamāha **Gijjhakūṭe pabbate**ti. So ca gijjhā tassa kūṭesu vasiṁsu, gijjhasadisāni vā tassa kūṭāni, tasmā **Gijjhakūṭoti**ti vuccatīti veditabbo.

Sambahulāti vinayapariyāyena tayo janā sambahulāti vuccanti, tato paraṁ saṁgho. Suttantapariyāyena tayo tayo eva, tato paṭṭhāya sambahulā. Idha pana te suttantapariyāyena sambahulāti veditabbā. **Sandiṭṭhā**ti nātivissāsikā na daḷhamittā, tattha tattha saṅgamma diṭṭhattā hi te sandiṭṭhāti vuccanti. **Sambhattā**ti ativissāsikā daḷhamittā, te hi suṭṭhu bhattā bhajamānā ekasambhogaparibhogāti katvā sambhattāti vuccanti. **Isigilipasse**ti Isigili nāma pabbato, tassa passe. Pubbe kira pañcasatamattā Paccekabuddhā Kāsikosalādīsu janapadesu piṇḍāya caritvā pacchābhattaṁ tasmiṁ pabbate sannipatitvā samāpattiyā vītināmenti. Manussā te pavisanteva passanti na nikkhamante. Tato āhaṁsu "ayaṁ pabbato ime isayo gilatī"ti. Tadupādāya tassa "isigili" tveva samaññā udapādi, tassa passe pabbatapāde.

Tiṇakuṭiyo karitvāti tiṇacchadanā sadvārabandhā kuṭiyo katvā. Vassaṁ upagacchantena, hi nālakapaṭipadaṁ paṭipannenāpi pañcannaṁ chadanānaṁ aññatarena channeyeva sadvārabandhe senāsane upagantabbaṁ. Vuttañhetaṁ "na bhikkhave asenāsanikena vassaṁ upagantabbaṁ, yo upagaccheyya āpatti dukkaṭassā"ti[1]. Tasmā vassakāle sace senāsanaṁ labhati, iccetaṁ kusalaṁ. No ce labhati, hatthakammaṁ pariyesitvāpi kātabbaṁ. Hatthakammaṁ alabhantena sāmampi kātabbaṁ, na tveva asenāsanikena vassaṁ upagantabbaṁ. Ayamanudhammatā. Tasmā te bhikkhū tiṇakuṭiyo karitvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīni paricchinditvā katikavattāni ca khandhakavattāni ca adhiṭṭhāya tīsu sikkhāsu sikkhamānā vassaṁ upagacchiṁsu.

Āyasmāpi Dhaniyoti na kevalaṁ te therāva, imassa sikkhāpadassa ādikammiko āyasmā Dhaniyopi. **Kumbhakāraputto**ti Kumbhakārassa putto. Tassa hi nāmaṁ Dhaniyo, pitā Kumbhakāro. Tena vuttaṁ

---

1. Vi 3. 212 piṭṭhe.

"Dhaniyo Kumbhakāraputto"ti. **Vassaṁ upagacchī**ti tehi therehi saddhiṁ ekaṭṭhāneyeva tiṇakuṭikaṁ karitvā vassaṁ upagacchi. **Vassaṁvutthā**ti purimikāya upagatā mahāpavāraṇāya pavāritā pāṭipadadivasato paṭṭhāya "vutthavassā"ti vuccanti, evaṁ vassaṁvutthā hutvā.

Tiṇakuṭiyo bhinditvāti na daṇḍamuggarādīhi cuṇṇavicuṇṇaṁ katvā, vattasīsena pana tiṇañca dāruvalli-ādīni ca oropetvāti attho. Yena hi vihārapaccante kuṭi katā hoti, tena sace āvāsikā bhikkhū honti, te āpucchitabbā. "Sace imaṁ kuṭiṁ paṭijaggitvā koci vasituṁ ussahati, tassa dethā"ti vatvā pakkamitabbaṁ. Yena araññe vā katā hoti, paṭijagganakaṁ vā na labhati, tena "aññesampi paribhogaṁ bhavissatī"ti paṭisāmetvā gantabbaṁ. Te pana bhikkhū araññe kuṭiyo katvā paṭijagganakaṁ alabhantā tiṇañca kaṭṭhañca paṭisāmetvā, saṅgopetvāti attho. Yathā ca ṭhapitaṁ taṁ upacikāhi na khajjati, anovassakañca hoti, tathā ṭhapetvā "idaṁ ṭhānaṁ āgantvā vasitukāmānaṁ sabrahmacārīnaṁ upakārāya bhavissatī"ti gamiyavattaṁ pūretvā.

Janapadacārikaṁ pakkamiṁsūti attano attano cittānukūlaṁ janapadaṁ agamaṁsu. **Āyasmā pana Dhaniyo kumbhakāraputto tattheva vassaṁ vasī**ti-ādi uttānatthameva. **Yāvatatiyakan**ti yāvatatiyavāraṁ. **Anavayo**ti anu-avayo, sandhivasena ukāralopo, anu anu avayo, yaṁ yaṁ kumbhakārehi kattabbaṁ nāma atthi, sabbattha anūno paripuṇṇasippoti attho. **Sake**ti attano santake. **Ācariyake**ti ācariyakamme. **Kumbhakārakamme**ti kumbhakārānaṁ kamme, kumbhakārehi kattabbakammeti attho. Etena sakaṁ ācariyakaṁ sarūpato dassitaṁ hoti. **Pariyodātasippo**ti parisuddhasippo, anavayattepi sati aññehi asadisasippoti vuttaṁ hoti.

Sabbamattikāmayanti piṭṭhasaṅghāṭaka kavāṭa sūci ghaṭika vātapānakavāṭamattaṁ ṭhapetvā avasesaṁ bhittichadaniṭṭhakathambhādibhedaṁ sabbaṁ gehasambhāraṁ mattikāmayameva katvāti attho. **Tiṇañca kaṭṭhañca gomayañca saṅkaḍḍhitvā taṁ kuṭikaṁ pacī**ti taṁ sabbamattikāmayaṁ katvā pāṇikāya ghaṁsitvā sukkhāpetvā telatambamattikāya parimajjitvā anto ca bahi ca tiṇādīhi pūretvā yathā pakkā supakkā hoti, evaṁ paci. Evaṁ pakkā ca pana sā

ahosi kuṭikā. **Abhirūpā**ti surūpā. **Pāsādikā**ti pasādajanikā. **Lohitikā**ti lohitavaṇṇā. **Kiṅkaṇikasaddo**ti[1] kiṅkaṇikajālassa saddo. Yathā kira nānāratanehi katassa kiṅkaṇikajālassa saddo hoti, evaṁ tassā kuṭikāya vātapānantarikādīhi paviṭṭhena vātena samāhatāya saddo ahosi. Etenassā anto ca bahi ca supakkabhāvo dassito hoti. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana "**kiṅkaṇikā**ti kaṁsabhājanaṁ. Tasmā yathā abhihatassa kaṁsabhājanassa saddo, evamassā vātappahatāya saddo ahosī"ti vuttaṁ.

85. **Kiṁ etaṁ bhikkhave**ti ettha jānantova Bhagavā kathāsamuṭṭhāpanatthaṁ pucchi. **Bhagavato etamatthaṁ ārocesun**ti sabbamattikāmayāya kuṭikāya karaṇabhāvaṁ ādito paṭṭhāya Bhagavato ārocesuṁ. **"Kathaṁ hi nāma so bhikkhave -pa- kuṭikaṁ karissatī"**ti idaṁ atītatthe anāgatavacanaṁ, akāsīti vuttaṁ hoti. Tassa lakkhaṇaṁ saddasatthato pariyesitabbaṁ. **Na hi nāma bhikkhave tassa moghapurisassa pāṇesu anuddayā anukampā avihesā bhavissatī**ti ettha **anuddayā**ti anurakkhaṇā. Etena mettāpubbabhāgaṁ dasseti. **Anukampā**ti paradukkhena cittakampanā. **Avihesā**ti avihiṁsanā. Etehi karuṇāpubbabhāgaṁ dasseti. Idaṁ vuttaṁ hoti—bhikkhave tassa moghapurisassa pathavīkhaṇanacikkhallamaddana-aggidānesu bahū khuddānukhuddake pāṇe byābādhentassa vināsentassa tesu pāṇesu mettākaruṇānaṁ pubbabhāgamattāpi anuddayā anukampā avihesā na hi nāma bhavissati, appamattakāpi nāma na bhavissatīti. **Mā pacchimā janatā pāṇesu pātabyataṁ āpajjī**ti pacchimo janasamūho pāṇesu pātabyabhāvaṁ mā āpajji. "Buddhakālepi bhikkhūhi evaṁ kataṁ, īdisesu ṭhānesu pāṇātipātaṁ karontānaṁ natthi doso"ti maññitvā imassa diṭṭhānugatiṁ āpajjamānā pacchimā janatā mā pāṇesu pātabye ghaṁsitabbe evaṁ maññīti vuttaṁ hoti.

Evaṁ Dhaniyaṁ garahitvā **na ca bhikkhave sabbamattikāmayā kuṭikā kātabbā**ti āyatiṁ tādisāya kuṭikāya karaṇaṁ paṭikkhipi. Paṭikkhipitvā ca "yo kareyya āpatti dukkaṭassā"ti sabbamattikāmayakuṭikākaraṇe āpattiṁ ṭhapesi. Tasmā yopi pathavīkhaṇanādinā pāṇesu pātabyataṁ

---

1. Kiṅkiṇikasaddoti (Sī, Syā)

anāpajjanto tādisaṁ kuṭikaṁ karoti, sopi dukkaṭaṁ āpajjati. Pathavīkhaṇanādīhi pana pāṇesu pātabyataṁ āpajjanto yaṁ yaṁ vatthuṁ vītikkamati, tattha tattha vuttameva āpattiṁ āpajjati. Dhaniyattherassa ādikammikattā anāpatti. Sesānaṁ sikkhāpadaṁ atikkamitvā karontānampi kataṁ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭameva. Dabbasambhāramissakā pana yathā vā tathā vā missā hotu, vaṭṭati. Suddhamattikāmayāva na vaṭṭati. Sāpi iṭṭhakāhi giñjakāvasathasaṅkhepena katā vaṭṭati. **Evaṁ bhanteti kho -pa- taṁ kuṭiṁ bhindiṁsū**ti Bhagavato vacanaṁ sampaṭicchitvā kaṭṭhehi ca pāsāṇehi ca taṁ kuṭikaṁ vikirantā bhindiṁsu.

Atha kho āyasmā Dhaniyoti-ādimhi ayaṁ saṅkhepattho—Dhaniyo ekapasse divāvihāraṁ nisinno tena saddena āgantvā te bhikkhū “kissa me tumhe āvuso kuṭiṁ bhindathā”ti pucchitvā “Bhagavā bhedāpetī”ti sutvā subbacatāya sampaṭicchi.

Kasmā pana Bhagavā iminā atimahantena ussāhena attano vasanatthaṁ kataṁ kuṭikaṁ bhedāpesi, nanu etassettha vayakammampi atthīti? Kiñcāpi atthi, atha kho naṁ Bhagavā akappiyāti bhindāpesi, titthiyadhajoti bhindāpesi. Ayamettha vinicchayo. Aṭṭhakathāyaṁ pana aññānipi kāraṇāni vuttāni sattānuddayāya, pattacīvaraguttatthāya, senāsanabāhullapaṭisedhanāyāti-ādīni. Tasmā idānipi yo bhikkhu bahussuto vinayaññū aññaṁ bhikkhuṁ akappiyaṁ parikkhāraṁ gahetvā vicarantaṁ disvā taṁ chindāpeyya vā bhindāpeyya vā, anupavajjo, so neva codetabbo na sāretabbo, na taṁ labbhā vattuṁ “mama parikkhāro tayā nāsito, taṁ me dehī”ti.

Pāḷimuttakavinicchaya

Tatrāyaṁ Pāḷimuttako **kappiyākappiyaparikkhāravinicchayo**—keci tālapaṇṇacchattaṁ anto vā bahi vā pañcavaṇṇena suttena sibbantā vaṇṇamaṭṭhaṁ karonti, taṁ na vaṭṭati. Ekavaṇṇena pana nīlena vā pītakena vā yena kenaci suttena anto vā bahi vā sibbituṁ chattadaṇḍaggāhakaṁ salākapañjaraṁ vā vinandhituṁ vaṭṭati, tañca kho thirakaraṇatthaṁ, na vaṇṇamaṭṭhatthāya. Chattapaṇṇakesu makaradantakaṁ vā aḍḍhacandakaṁ vā chindituṁ na vaṭṭati. Chattadaṇḍe gehathambhesu viya ghaṭako vā vāḷarūpakaṁ vā na vaṭṭati. Sacepi sabbattha

āraggena lekhā dinnā hoti, sāpi na vaṭṭati, ghaṭakampi vāḷarūpampi bhinditvā dhāretabbaṁ. Lekhāpi ghaṁsitvā vā apanetabbā, suttakena vā daṇḍo veṭhetabbo. Daṇḍabunde pana ahicchattakasaṇṭhānaṁ vaṭṭati. Vātappahārena acalanatthaṁ chattamaṇḍalikaṁ rajjukehi gāhetvā daṇḍe bandhanti, tasmiṁ bandhanaṭṭhāne valayamiva ukkiritvā lekhaṁ ṭhapenti, sā vaṭṭati.

Cīvaramaṇḍanatthāya nānāsuttakehi satapadīsadisaṁ sibbantā āgantukapaṭṭaṁ ṭhapenti, aññampi yaṁkiñci sūcikammavikāraṁ karonti, paṭṭamukhe vā pariyante vā veṇiṁ vā saṅkhalikaṁ vā evamādi sabbaṁ na vaṭṭati. Pakatisūcikammameva vaṭṭati. Gaṇṭhikapaṭṭakañca pāsakapaṭṭañca aṭṭhakoṇampi soḷasakoṇampi karonti, tattha agghiyagayamuggarādīni[1] dassenti, kakkaṭakkhīni ukkiranti, sabbaṁ na vaṭṭati. Catukoṇameva vaṭṭati. Koṇasuttapiḷakā ca cīvare ratte duviññeyyarūpā vaṭṭanti. Kañjikapiṭṭhakhali-ādīsu cīvaraṁ pakkhipituṁ na vaṭṭati. Cīvarakammakāle pana hatthamalasūcimalādīnaṁ dhovanatthaṁ, kiliṭṭhakāle ca dhovanatthaṁ vaṭṭati. Gandhaṁ vā lākhaṁ vā telaṁ vā rajane pakkhipituṁ na vaṭṭati.

Cīvaraṁ rajitvā saṅkhena vā maṇinā vā yena kenaci na ghaṭṭetabbaṁ. Bhūmiyaṁ jāṇukāni nihantvā hatthehi gahtetvā doṇiyampi na ghaṁsitabbaṁ. Doṇiyaṁ vā phalake vā ṭhapetvā ante gāhāpetvā hatthehi paharituṁ pana vaṭṭati. Tampi muṭṭhinā na kātabbaṁ. Porāṇakattherā pana doṇiyampi na ṭhapesuṁ. Eko gahetvā tiṭṭhati, aparo hatthe katvā hatthena paharati. Cīvarassa kaṇṇasuttakaṁ na vaṭṭati, rajitakāle chinditabbaṁ. Yaṁ pana "anujānāmi bhikkhave kaṇṇasuttakan"ti[2] evaṁ anuññātaṁ, taṁ anuvāte pāsakaṁ katvā bandhitabbaṁ rajanakāle lagganatthāya. Gaṇṭhikepi sobhākaraṇatthaṁ lekhā vā piḷakā vā na vaṭṭati, nāsetvā paribhuñjitabbaṁ.

Patte vā thālake vā āraggena lekhaṁ karonti, anto vā bahi vā na vaṭṭati. Pattaṁ bhamaṁ āropetvā majjitvā pacanti "maṇivaṇṇaṁ karissāmā"ti, na vaṭṭati, telavaṇṇo pana vaṭṭati. Pattamaṇḍale bhittikammaṁ na vaṭṭati, makaradantakaṁ pana vaṭṭati.

Dhamakaraṇachattakassa upari vā heṭṭhā vā dhamakaraṇakucchiyaṁ vā lekhā na vaṭṭati, chattamukhavaṭṭiyaṁ panassa lekhā vaṭṭati.

---

1. Agghiyagadāmuggarādīni (Sī) 2. Vi 3. 400 piṭṭhe.

Kāyabandhanassa sobhanatthaṁ tahiṁ tahiṁ diguṇaṁ suttaṁ koṭṭenti, kakkaṭacchīni uṭṭhapenti, na vaṭṭati. Ubhosu pana antesu dasāmukhassa thirabhāvāya diguṇaṁ koṭṭetuṁ vaṭṭati. Dasāmukhe pana ghaṭakaṁ vā makaramukhaṁ vā deḍḍubhasīsaṁ vā yaṁkiñci vikārarūpaṁ kātuṁ na vaṭṭati. Tattha tattha acchīni dassetvā, mālākammalatākammādīni vā katvā koṭṭitakāyabandhanampi na vaṭṭati, ujukameva pana macchakaṇṭakaṁ vā khajjuripattakaṁ vā maṭṭhapaṭṭikaṁ vā katvā koṭṭituṁ vaṭṭati. Kāyabandhanassa dasā ekā vaṭṭati, dve tīṇi cattāripi vaṭṭanti. Tato paraṁ na vaṭṭanti. Rajjukakāyabandhanaṁ ekameva vaṭṭati. Pāmaṅgasaṇṭhānaṁ pana ekampi na vaṭṭati. Dasā pana pāmaṅgasaṇṭhānāpi vaṭṭati. Bahurajjuke ekato katvā ekena nirantaraṁ veṭhetvā kataṁ bahurajjukanti na vattabbaṁ, taṁ vaṭṭati.

Kāyabandhanavidhe aṭṭhamaṅgalādikaṁ yaṁkiñci vikārarūpaṁ na vaṭṭati, paricchedalekhāmattaṁ vaṭṭati. Vidhakassa ubhosu antesu thirakaraṇatthāya ghaṭakaṁ karonti, ayampi vaṭṭati.

Añjaniyaṁ itthipurisacatuppadasakuṇarūpaṁ vā mālākamma latākamma makaradantaka gomuttaka aḍḍhacandakādibhedaṁ vā vikārarūpaṁ na vaṭṭati, ghaṁsitvā vā chinditvā vā yathā vā na paññāyati, tathā suttena veṭhetvā vaḷañjetabbā. Ujukameva pana caturaṁsā vā aṭṭhaṁsā vā soḷasaṁsā vā añjanī vaṭṭati, heṭṭhatopissā dve vā tisso vā vaṭṭalekhāyo vaṭṭanti, gīvāyampissā pidhānakabandhanatthaṁ ekā vaṭṭalekhā vaṭṭati.

Añjanisalākāyapi vaṇṇamaṭṭhakammaṁ na vaṭṭati. Añjanitthavikāyampi yaṁkiñci nānāvaṇṇena suttena vaṇṇamaṭṭhakammaṁ na vaṭṭati. Eseva nayo kuñcikākosakepi. Kuñcikāya vaṇṇamaṭṭhakammaṁ na vaṭṭati. Tathā sipāṭikāyaṁ. Ekavaṇṇasuttena panettha yena kenaci sibbituṁ[1] vaṭṭati.

Ārakaṇṭakepi vaṭṭamaṇikaṁ vā aññaṁ vā vaṇṇamaṭṭhaṁ na vaṭṭati, gīvāyaṁ pana paricchedalekhā vaṭṭati. Pipphalikepi maṇikaṁ vā piḷakaṁ vā yaṁkiñci uṭṭhapetuṁ na vaṭṭati, daṇḍake pana paricchedalekhā vaṭṭati. Nakhacchedanaṁ valitakaṁyeva karonti, tasmā taṁ vaṭṭati. Uttarāraṇiyaṁ vā adharāraṇiyaṁ vā araṇidhanuke vā uparipellanadaṇḍake vā mālākammādikaṁ yaṁkiñci vaṇṇamaṭṭhaṁ na

---

1. Yaṁkiñci sibbituṁ (Syā, Ka)

vaṭṭati, pellanadaṇḍakassa pana vemajjhe maṇḍalaṁ hoti, tattha paricchedalekhāmattaṁ vaṭṭati. Sūcisaṇḍāsaṁ karonti, yena sūciṁ ḍaṁsāpetvā ghaṁsanti, tattha makaramukhādikaṁ yaṁkiñci vaṇṇamaṭṭhaṁ na vaṭṭati. Sūciḍaṁsanatthaṁ pana mukhamattaṁ hoti, taṁ vaṭṭati.

Dantakaṭṭhacchedanavāsiyampi yaṁkiñci vaṇṇamaṭṭhaṁ na vaṭṭati, ujukameva kappiyalohena ubhosu vā passesu caturaṁsaṁ vā aṭṭhaṁsaṁ vā bandhituṁ vaṭṭati. Kattaradaṇḍepi yaṁkiñci vaṇṇamaṭṭhaṁ na vaṭṭati, heṭṭhā ekā vā dve vā vaṭṭalekhā upari ahicchattakamakuḷamattañca vaṭṭati.

Telabhājanesu visāṇe vā nāḷiyaṁ vā alābuke vā āmaṇḍasārake vā ṭhapetvā itthirūpaṁ, purisarūpañca avasesaṁ sabbampi vaṇṇamaṭṭhakammaṁ vaṭṭati.

Mañcapīṭhe bhisibimbohane bhūmattharaṇe pādapuñchane caṅkamanabhisiyā sammuñjaniyaṁ kacavarachaḍḍanake rajanadoṇikāya pānīya-uḷuṅke pānīyaghaṭe pādakathalikāya phalakapīṭhake valayādhārake daṇḍādhārake pattapidhāne tālavaṇṭe bījaneti etesu sabbaṁ mālākammādivaṇṇamaṭṭhakammaṁ vaṭṭati. Senāsane pana dvārakavāṭavātapānakavāṭādīsu sabbaratanamayampi vaṇṇamaṭṭhakammaṁ vaṭṭati.

Senāsane kiñci paṭisedhetabbaṁ natthi aññatra viruddhasenāsanā, viruddhasenāsanaṁ nāma aññesaṁ sīmāya rājavallabhehi katasenāsanaṁ vuccati. Tasmā ye tādisaṁ senāsanaṁ karonti, te vattabbā “mā amhākaṁ sīmāya senāsanaṁ karothā”ti. Anādiyitvā karontiyeva, punapi vattabbā “mā evaṁ akattha, mā amhākaṁ uposathapavāraṇānaṁ antarāyamakattha, mā sāmaggiṁ bhindittha, tumhākaṁ senāsanaṁ katampi kataṭṭhāne na ṭhassatī”ti. Sace balakkārena karontiyeva, yadā tesaṁ lajjiparisā ussannā hoti, sakkā ca hoti laddhuṁ dhammiko vinicchayo, tadā tesaṁ pesetabbaṁ “tumhākaṁ āvāsaṁ harathā”ti. Sace yāva tatiyaṁ pesite haranti, sādhu. No ce haranti, ṭhapetvā bodhiñca cetiyañca avasesasenāsanāni bhinditabbāni, no ca kho aparibhogaṁ karontehi, paṭipāṭiyā pana chadanagopānasī-iṭṭhakādīni apanetvā tesaṁ pesetabbaṁ “tumhākaṁ dabbasambhāre harathā”ti. Sace haranti,

sādhu. No ce haranti, atha tesu dabbasambhāresu himavassavātātapādīhi pūtibhūtesu vā corehi vā haṭesu agginā vā daḍḍhesu sīmasāmikā bhikkhū anupavajjā, na labbhā codetuṁ "tumhehi amhākaṁ dabbasambhārā nāsitā"ti vā "tumhākaṁ gīvā"ti vā. Yaṁ pana sīmasāmikehi bhikkhūhi kataṁ, taṁ sukatameva hotīti.

Pāḷimuttakavinicchayo niṭṭhito.

86. Evaṁ bhinnāya pana kuṭikāya Dhaniyassa parivitakkañca puna kuṭikaraṇatthāya ussāhañca dassetuṁ **"atha kho āyasmato"**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **dārugahe gaṇako**ti rañño dārubhaṇḍāgāre dārugopako. **Devagahadārūnī**ti devena gahitadārūni, rājapaṭiggahitabhūtāni[1] dārūnīti attho. **Nagarapaṭisaṅkhārikānī**ti nagarassa paṭisaṅkhārūpakaraṇāni. **Āpadatthāya nikkhittānī**ti aggidāhena vā purāṇabhāvena vā paṭirājūparundhanādinā vā gopuraṭṭālaka rājantepura hatthisālādīnaṁ vipatti āpadāti vuccati, tadatthaṁ nikkhittānīti vuttaṁ hoti. **Khaṇḍākhaṇḍikaṁ chedāpetvā**ti attano kuṭiyā pamāṇaṁ sallakkhetvā kiñci agge, kiñci majjhe, kiñci mūle khaṇḍākhaṇḍaṁ karonto chedāpesi.

87. **Vassakāro**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ. **Magadhamahāmatto**ti Magadharaṭṭhe mahāmatto, mahatiyā issariyamattāya samannāgato. Magadharañño vā mahāmatto, mahā-amaccoti vuttaṁ hoti. **Anusaññāyamāno**ti tattha tattha gantvā paccavekkhamāno. **Bhaṇe**ti issarānaṁ nīcaṭṭhānikapurisālapanaṁ. **Bandhaṁ āṇāpesī**ti brāhmaṇo pakatiyāpi tasmiṁ issāpakatova, so rañño "āṇāpehī"ti vacanaṁ sutvā yasmā "pakkosāpehī"ti raññā na vuttaṁ, tasmā "naṁ hatthesu ca pādesu ca bandhaṁ katvā āṇāpessāmī"ti bandhaṁ[2] āṇāpesi. **Addasa kho āyasmā Dhaniyo**ti kathaṁ addasa? So kira attanā lesena dārūnaṁ haṭabhāvaṁ ñatvā "nissaṁsayaṁ esa dārūnaṁ kāraṇā rājakulato vadhaṁ vā bandhaṁ vā pāpuṇissati, tadā naṁ ahameva mocessāmī"ti niccakālaṁ tassa pavattiṁ suṇantoyeva vicarati, tasmā taṅkhaṇaññeva gantvā addasa. Tena vuttaṁ "addasa kho āyasmā Dhaniyo"ti. **Dārūnaṁ kiccā**ti dārūnaṁ

1. Rājapariggahabhūtāni (Sī, Syā) 2. Baddhaṁ (Sī)

kāraṇā. **Purāhaṁ haññāmī**ti ahaṁ purā haññāmi, yāva ahaṁ na haññāmi, tāva tvaṁ eyyāsīti attho.

88. **Iṅgha bhante sarāpehī**ti ettha **iṅghā**ti codanatthe nipāto. **Paṭhamābhisitto**ti abhisitto hutvā paṭhamaṁ. **Evarūpiṁ vācaṁ bhāsitā**ti "dinnaññeva samaṇabrāhmaṇānaṁ tiṇakaṭṭhodakaṁ paribhuñjantū"ti imaṁ evarūpiṁ vācaṁ abhisitto hutvā paṭhamameva yaṁ tvaṁ abhāsi, taṁ sayameva bhāsitvā idāni sarasi, na sarasīti vuttaṁ hoti[1]. Rājāno kira abhisittamattāyeva dhammabheriṁ carāpenti "dinnaññeva samaṇabrāhmaṇānaṁ tiṇakaṭṭhodakaṁ paribhuñjantū"ti, taṁ sandhāya esa vadati. **Tesaṁ mayā sandhāya bhāsitan**ti tesaṁ appamattakepi kukkuccāyantānaṁ samitabāhitapāpānaṁ samaṇabrāhmaṇānaṁ tiṇakaṭṭhodakaharaṇaṁ sandhāya mayā etaṁ bhāsitaṁ, na tumhādisānanti adhippāyo. **Tañca kho araññe apariggahitan**ti tañca tiṇakaṭṭhodakaṁ yaṁ araññe apariggahitaṁ hoti, etaṁ sandhāya mayā bhāsitanti dīpeti.

Lomena tvaṁ muttosīti ettha lomamiva lomaṁ, kiṁ pana taṁ, pabbajjāliṅgaṁ. Kiṁ vuttaṁ hoti? Yathā nāma dhuttā "maṁsaṁ khādissāmā"ti mahagghalomaṁ eḷakaṁ gaṇheyyuṁ, tamenaṁ añño viññupuriso disvā "imassa eḷakassa maṁsaṁ kahāpaṇamattaṁ agghati, lomāni pana lomavāre lomavāre aneke kahāpaṇe agghantī"ti dve alomake eḷake datvā gaṇheyya, evaṁ so eḷako viññupurisamāgamma lomena mucceyya. Evameva tvaṁ imassa kammassa katattā vadhabandhanāraho, yasmā pana arahaddhajo sabbhi avajjharūpo, tvañca sāsane pabbajitattā yaṁ pabbajjāliṅgabhūtaṁ arahaddhajaṁ dhāresi, tasmā tvaṁ iminā pabbajjāliṅgalomena eḷako viya viññupurisamāgamma muttosīti.

Manussā ujjhāyantīti rañño parisati[2] bhāsamānassa sammukhā ca parammukhā ca sutvā tattha tattha manussā ujjhāyanti avajjhāyanti, avajānantā taṁ jhāyanti olokenti, lāmakato vā cintentīti attho. **Khiyyantī**ti tassa avaṇṇaṁ kathenti pakāsenti. **Vipācentī**ti vitthārikaṁ karonti, sabbattha pattharanti, ayañca attho saddasatthānusārena veditabbo.

---

1. Idāni sarasīti vuttaṁ hoti (Ka)
2. Parisatiṁ (Sī)

Ayaṁ panettha yojanā—“alajjino ime samaṇā Sakyaputtiyā”ti-ādīni cintentā ujjhāyanti, “natthi imesaṁ sāmaññan”ti-ādīni bhaṇantā khiyyanti, “apagatā ime sāmaññā”ti-ādīni tattha tattha vitthārentā vipācentīti. Etena nayena imesaṁ padānaṁ ito parampi tattha tattha āgatapadānurūpena yojanā veditabbā. Tattha **brahmacārino**ti seṭṭhacārino. **Sāmaññan**ti samaṇabhāvo. **Brahmaññan**ti seṭṭhabhāvo. Sesaṁ uttānatthameva.

Rañño dārūnīti ādimhi “adinnaṁ ādiyissatī”ti ayaṁ ujjhāyanattho. Yaṁ panetaṁ adinnaṁ ādiyi, taṁ dassetuṁ “rañño dārūnī”ti vuttaṁ. Iti vacanabhede asammuyhantehi attho veditabbo. **Purāṇavohāriko mahāmatto**ti bhikkhubhāvato purāṇe gihikāle vinicchayavohāre niyuttattā “vohāriko”ti saṅkhaṁ gato mahā-amacco.

Atha kho Bhagavā taṁ bhikkhuṁ etadavocāti Bhagavā sāmaṁyeva lokavohārampi jānāti, atītabuddhānaṁ paññattimpi jānāti “pubbepi Buddhā ettakena pārājikaṁ paññapenti, ettakena thullaccayaṁ, ettakena dukkaṭan”ti, evaṁ santepi sace aññehi lokavohāraviññūhi saddhiṁ asaṁsanditvā pādamattena pārājikaṁ paññapeyya, tenassa siyuṁ vattāro “sīlasaṁvaro nāma ekabhikkhussapi appameyyo asaṅkhyeyyo mahāpathavīsamudda-ākāsāni viya ativitthiṇṇo, kathañhi nāma Bhagavā pādamattakena nāsesī”ti. Tato Tathāgatassa ñāṇabalaṁ ajānantā sikkhāpadaṁ kopeyyuṁ, paññattampi sikkhāpadaṁ yathāṭhāne na tiṭṭheyya, lokavohāraviññūhi pana saddhiṁ saṁsanditvā paññatte so upavādo na hoti, aññadatthu evaṁ vattāro honti “imehi nāma agārikāpi pādamattena coraṁ hanantipi bandhantipi pabbājentipi, kasmā Bhagavā pabbajitaṁ na nāsessati, yena parasantakaṁ tiṇasalākamattampi na gahetabban”ti. Tathāgatassa ca ñāṇabalaṁ jānissanti, paññattampi ca sikkhāpadaṁ akuppaṁ bhavissati, yathāṭhāne ṭhassati, tasmā lokavohāraviññūhi saddhiṁ saṁsanditvā paññapetukāmo sabbāvantaṁ parisaṁ anuvilokento **atha kho Bhagavā avidūre nisinnaṁ disvā taṁ bhikkhuṁ etadavoca “kittakena kho bhikkhu rājā Māgadho Seniyo Bimbisāro coraṁ gahetvā hanati vā bandhati vā pabbajeti vā”**ti.

Tattha **Māgadho**ti Magadhānaṁ issaro. **Seniyo**ti senāya sampanno. **Bimbisāro**ti tassa nāmaṁ. **Pabbājeti vā**ti raṭṭhato nikkhāmeti. Sesamettha uttānatthameva. **Pañcamāsako pādo**ti tadā Rājagahe vīsatimāsako kahāpaṇo hoti, tasmā pañcamāsako pādo. Etena lakkhaṇena sabbajanapadesu kahāpaṇassa catuttho bhāgo "pādo"ti veditabbo. So ca kho porāṇassa nīlakahāpaṇassa vasena, na itaresaṁ rudradāmakādīnaṁ[1]. Tena hi pādena atītabuddhāpi pārājikaṁ paññapesuṁ, anāgatāpi paññapessanti. Sabbabuddhānañhi pārājikavatthumhi vā pārājike vā nāmattaṁ natthi, imāneva cattāri pārājikavatthūni, imāneva cattāri pārājikāni, ito ūnaṁ vā atirekaṁ vā natthi. Tasmā Bhagavāpi Dhaniyaṁ vigarahitvā pādeneva dutiyapārājikaṁ paññapento **"yo pana bhikkhu adinnaṁ theyyasaṅkhātan"**ti-ādimāha.

Evaṁ mūlacchejjavasena daḷhaṁ katvā dutiyapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya Rajakabhaṇḍikavatthu udapādi, tassuppattidīpanatthametaṁ vuttaṁ **"evañcidaṁ Bhagavatā bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ hotī"**ti. Tassattho ca anupaññattisambandho ca **paṭhamapārājikavaṇṇanāyaṁ** vuttanayeneva veditabbo. Yathā ca idha, evaṁ ito paresu sabbasikkhāpadesu. Yaṁ yaṁ pubbe vuttaṁ, taṁ taṁ sabbaṁ vajjetvā uparūpari apubbameva vaṇṇayissāma. Yadi hi yaṁ yaṁ vuttanayaṁ, taṁ taṁ punapi vaṇṇayissāma, kadā vaṇṇanāya antaṁ gamissāma. Tasmā yaṁ yaṁ pubbe vuttaṁ, taṁ taṁ sabbaṁ sādhukaṁ upasallakkhetvā tattha tattha attho ca yojanā ca veditabbā. Apubbaṁ pana yaṁkiñci anuttānatthaṁ, taṁ sabbaṁ mayameva vaṇṇayissāma.

Dhaniyavatthu vaṇṇanā niṭṭhitā.

90. **Rajakattharaṇaṁ gantvā**ti rajakatitthaṁ gantvā. Tañhi yasmā tattha rajakā vatthāni attharanti, tasmā rajakattharaṇanti vuccati. **Rajakabhaṇḍikan**ti rajakānaṁ bhaṇḍikaṁ. Rajakā sāyanhasamaye nagaraṁ pavisantā bahūni vatthāni ekekaṁ bhaṇḍikaṁ bandhanti, tato ekaṁ bhaṇḍikaṁ tesaṁ pamādena apassantānaṁ avaharitvā thenetvāti attho.

---

1. Dudradāmakādīnaṁ (Ka)

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. **Gāmo nāmā**ti evamādi "gāmā vā araññā vā"ti ettha vuttassa gāmassa ca araññassa ca pabhedadassanatthaṁ vuttaṁ. Tattha yasmiṁ gāme ekā eva kuṭi, ekaṁ gehaṁ seyyathāpi Malayajanapade. Ayaṁ ekakuṭiko gāmo nāma. Etena nayena aparepi veditabbā. **Amanusso** nāma yo sabbaso vā manussānaṁ abhāvena yakkhapariggahabhūto, yato vā manussā kenaci kāraṇena punapi āgantukāmā eva apakkantā. **Parikkhitto** nāma iṭṭhakapākāraṁ ādiṁ katvā antamaso kaṇṭakasākhāhipi parikkhitto. **Gonisādiniviṭṭho** nāma vīthisannivesādivasena anivisitvā yathā gāvo tattha tattha dve tayo nisīdanti, evaṁ tattha tattha dve tīṇi gharāni katvā niviṭṭho. **Sattho**ti jaṅghasatthasakaṭasatthādīsu yo koci. Imasmiñca sikkhāpade nigamopi nagarampi gāmaggahaṇeneva gahitanti veditabbaṁ.

Gāmūpacāroti-ādi araññaparicchedadassanatthaṁ vuttaṁ. **Indakhīle ṭhitassā**ti yassa gāmassa Anurādhapurasseva dve indakhīlā, tassa abbhantarime indakhīle ṭhitassa. Tassa hi bāhiro indakhīlo ābhidhammikanayena araññasaṅkhepaṁ gacchati. Yassa pana eko, tassa gāmadvārabāhānaṁ vemajjhe ṭhitassa. Yatrāpi hi indakhīlo natthi, tatra gāmadvārabāhānaṁ vemajjhameva "indakhīlo"ti vuccati. Tena vuttaṁ "gāmadvārabāhānaṁ vemajjhe ṭhitassā"ti. **Majjhimassā**ti thāmamajjhimassa, no pamāṇamajjhimassa, neva appathāmassa, na mahāthāmassa, majjhimathāmassāti vuttaṁ hoti. **Leḍḍupāto**ti yathā mātugāmo kāke uḍḍāpento[1] ujukameva hatthaṁ ukkhipitvā leḍḍuṁ khipati, yathā ca udakukkhepe udakaṁ khipanti, evaṁ akhipitvā yathā taruṇamanussā attano balaṁ dassentā bāhaṁ pasāretvā leḍḍuṁ khipanti, evaṁ khittassa leḍḍussa patanaṭṭhānaṁ. Patito pana luṭhitvā yattha gacchati, taṁ na gahetabbaṁ.

Aparikkhittassa gāmassa gharūpacāre ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupātoti ettha pana nibbakosassa[2] udakapātaṭṭhāne ṭhitassa majjhimassa purisassa suppapāto vā musalapāto vā **gharūpacāro**

---

1. Uṭṭhāpento (Sī, Syā, Ka) 2. Nimbakosassa (Sī, Syā)

nāma. Tasmiṁ gharūpacāre ṭhitassa leḍḍupāto **gāmūpacāro**ti **Kurundaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. **Mahāpaccariyampi** tādisameva. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana "gharaṁ nāma gharūpacāro nāma gāmo nāma gāmūpacāro nāmā"ti mātikaṁ ṭhapetvā nibbakosassa udakapātaṭṭhānabbhantaraṁ **gharaṁ** nāma. Yaṁ pana dvāre ṭhito mātugāmo bhājanadhovana-udakaṁ chaḍḍeti, tassa patanaṭṭhānañca mātugāmeneva antogehe ṭhitena pakatiyā bahi khittassa suppassa vā sammuñjaniyā vā patanaṭṭhānañca gharassa purato dvīsu koṇesu sambandhitvā majjhe rukkhasūcidvāraṁ ṭhapetvā gorūpānaṁ pavesananivāraṇatthaṁ kataparikkhepo ca ayaṁ sabbopi **gharūpacāro** nāma. Tasmiṁ gharūpacāre ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupātabbhantaraṁ **gāmo** nāma. Tato aññassa leḍḍupātassa abbhantaraṁ **gāmūpacāro** nāmāti vuttaṁ. Idamettha pamāṇaṁ. Yathā cettha, evaṁ sabbattha yo yo Aṭṭhakathāvādo vā theravādo vā pacchā vuccati, so pamāṇato daṭṭhabbo.

Yañcetaṁ **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ, taṁ Pāḷiyā viruddhamiva dissati. Pāḷiyaṁ hi "gharūpacāre ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupāto"ti ettakameva vuttaṁ. Aṭṭhakathāyaṁ pana taṁ leḍḍupātaṁ gāmasaṅkhepaṁ katvā tato paraṁ gāmūpacāro vuttoti? Vuccate, saccameva[1] Pāḷiyaṁ vuttaṁ, adhippāyo panettha veditabbo. So ca Aṭṭhakathācariyānameva vidito. Tasmā yathā "gharūpacāre ṭhitassā"ti ettha gharūpacāralakkhaṇaṁ Pāḷiyaṁ avuttampi Aṭṭhakathāyaṁ vuttavasena gahitaṁ. Evaṁ sesampi gahetabbaṁ.

Tatrāyaṁ nayo—idha gāmo nāma duvidho hoti parikkhitto ca aparikkhitto ca. Tatra parikkhittassa parikkhepoyeva paricchedo, tasmā tassa visuṁ paricchedaṁ avatvā "gāmūpacāro nāma parikkhittassa gāmassa indakhīle ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupāto"ti Pāḷiyaṁ vuttaṁ. Aparikkhittassa pana gāmassa gāmaparicchedo vattabbo. Tasmā tassa gāmaparicchedadassanatthaṁ "aparikkhittassa gāmassa gharūpacāre ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupāto"ti vuttaṁ. Gāmaparicchede ca dassite gāmūpacāralakkhaṇaṁ pubbe vuttanayeneva sakkā ñātunti puna "tattha ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupāto"ti na vuttaṁ. Yo pana gharūpacāre

---

1. Sabbametaṁ (Sī), sabbameva (Syā)

ṭhitassa leḍḍupātaṁyeva "gāmūpacāro"ti vadati, tassa gharūpacāro gāmoti āpajjati. Tato gharaṁ, gharūpacāro, gāmo, gāmūpacāroti esa vibhāgo saṅkarīyati[1], asaṅkarato cettha vinicchayo veditabbo vikāle gāmappavesanādīsu. Tasmā Pāḷiñca Aṭṭhakathañca saṁsanditvā vuttanayenevettha gāmo ca gāmūpacāro ca veditabbo. Yopi ca gāmo pubbe mahā hutvā pacchā kulesu naṭṭhesu appako hoti, so gharūpacārato leḍḍupāteneva paricchinditabbo. Purimaparicchedo panassa parikkhittassāpi aparikkhittassāpi appamāṇamevāti.

Araññaṁ nāma ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcāti imaṁ yathāvuttalakkhaṇaṁ gāmañca gāmūpacārañca ṭhapetvā imasmiṁ adinnādānasikkhāpade avasesaṁ araññaṁ nāmāti veditabbaṁ. Abhidhamme pana "araññanti nikkhamitvā bahi indakhīlā sabbametaṁ araññan"ti[2] vuttaṁ. Āraññakasikkhāpade "āraññakaṁ nāma senāsanaṁ pañcadhanusatikaṁ pacchiman"ti[3] vuttaṁ, taṁ indakhīlato paṭṭhāya āropitena ācariyadhanunā pañcadhanusatappamāṇanti veditabbaṁ. Evaṁ Bhagavatā "gāmā vā araññā vā"ti etassa atthaṁ vibhajantena gharaṁ, gharūpacāro, gāmo, gāmūpacāro, araññanti pāpabhikkhūnaṁ lesokāsanisedhanatthaṁ pañca koṭṭhāsā dassitā, tasmā ghare vā gharūpacāre vā gāme vā gamūpacāre vā arañ̃e vā pādagghanakato paṭṭhāya sassāmikaṁ bhaṇḍaṁ avaharantassa pārājikamevāti veditabbaṁ.

Idāni "adinnaṁ theyyasaṅkhātaṁ ādiyeyyā"ti-ādīnaṁ atthadassanatthaṁ **"adinnaṁ nāmā"**ti-ādimāha. Tattha **adinnan**ti Dantaponasikkhāpade attano santakampi appaṭiggahitakaṁ kappiyaṁ ajjhoharaṇīyaṁ vuccati. Idha pana yaṁkiñci parapariggahitaṁ sassāmikaṁ bhaṇḍaṁ, tadetaṁ tehi sāmikehi kāyena vā vācāya vā na dinnanti adinnaṁ. Attano hatthato vā yathāṭhitaṭṭhānato vā na nissaṭṭhanti **anissaṭṭhaṁ.** Yathāṭhāne ṭhitampi anapekkhatāya na pariccattanti **apariccattaṁ.** Ārakkhasaṁvidhānena rakkhitattā **rakkhitaṁ.** Mañjūsādīsu pakkhipitvā gopitattā **gopitaṁ.** "Mama idan"ti taṇhāmamattena mamāyitattā **mamāyitaṁ.** Tāhi apariccāgarakkhaṇagopanāhi tehi bhaṇḍasāmikehi parehi pariggahitanti **parapariggahitaṁ.** Etaṁ adinnaṁ nāma.

1. Saṅkiyati (Ka) 2. Abhi 2. 260 piṭṭhe. 3. Vi 1. 377 piṭṭhe.

Theyyasaṅkhātanti ettha **theno**ti coro. Thenassa bhāvo **theyyaṁ,** avaharaṇacittassetaṁ adhivacanaṁ. Saṅkhā saṅkhātanti atthato ekaṁ, koṭṭhāsassetaṁ adhivacanaṁ "saññānidānā hi papañcasaṅkhā"ti-ādīsu[1] viya. Theyyañca taṁ saṅkhātañcāti **theyyasaṅkhātaṁ,** theyyacittasaṅkhāto eko cittakoṭṭhāsoti attho. Karaṇatthe cetaṁ paccattavacanaṁ, tasmā theyyasaṅkhātenāti atthato daṭṭhabbaṁ. Yo ca theyyasaṅkhātena ādiyati, so yasmā theyyacitto hoti, tasmā byañjanaṁ anādiyitvā atthameva dassetuṁ **"theyyacitto avaharaṇacitto"**ti evamassa padabhājanaṁ vuttanti veditabbaṁ.

Ādiyeyya, hareyya, avahareyya, iriyāpathaṁ vikopeyya, ṭhānā cāveyya, saṅketaṁ vītināmeyyāti ettha pana paṭhamapadaṁ abhiyogavasena vuttaṁ, dutiyapadaṁ aññesaṁ bhaṇḍaṁ harantassa gacchato vasena, tatiyapadaṁ upanikkhittabhaṇḍavasena, catutthaṁ saviññāṇakavasena, pañcamaṁ thale nikkhittādivasena, chaṭṭhaṁ parikappavasena vā suṅkaghātavasena vā vuttanti veditabbaṁ. Yojanā panettha ekabhaṇḍavasenapi nānābhaṇḍavasenapi hoti. Ekabhaṇḍavasena ca saviññāṇakeneva labbhati, nānābhaṇḍavasena saviññāṇakāviññāṇakamissakena.

Tattha nānābhaṇḍavasena tāva evaṁ veditabbaṁ—**ādiyeyyā**ti ārāmaṁ abhiyuñjati, āpatti dukkaṭassa. Sāmikassa vimatiṁ uppādeti, āpatti thullaccayassa. Sāmiko "na mayhaṁ bhavissatī"ti dhuraṁ nikkhipati, āpatti pārājikassa.

Hareyyāti aññassa bhaṇḍaṁ haranto sīse bhāraṁ theyyacitto āmasati, āpatti dukkaṭassa. Phandāpeti, āpatti thullaccayassa. Khandhaṁ oropeti, āpatti pārajikassa.

Avahareyyāti upanikkhittaṁ bhaṇḍaṁ "dehi me bhaṇḍan"ti vuccamāno "nāhaṁ gaṇhāmī"ti bhaṇati, āpatti dukkaṭassa. Sāmikassa vimatiṁ uppādeti, āpatti thullaccayassa. Sāmiko "na mayhaṁ dassatī"ti dhuraṁ nikkhipati, āpatti pārājikassa.

---

1. Khu 1. 414 piṭṭhe Suttanipāte.

Iriyāpathaṁ vikopeyyāti "sahabhaṇḍahārakaṁ nessāmī"ti paṭhamaṁ pādaṁ saṅkāmeti, āpatti thullaccayassa. Dutiyaṁ pādaṁ saṅkāmeti, āpatti pārājikassa.

Ṭhānā cāveyyāti thalaṭṭhaṁ bhaṇḍaṁ theyyacitto āmasati, āpatti dukkaṭassa. Phandāpeti, āpatti thullaccayassa. Ṭhānā cāveti, āpatti pārājikassa.

Saṅketaṁ vītināmeyyāti parikappitaṭṭhānaṁ paṭhamaṁ pādaṁ atikkāmeti, āpatti thullaccayassa. Dutiyaṁ pādaṁ atikkāmeti, āpatti pārājikassa. Atha vā paṭhamaṁ pādaṁ suṅkaghātaṁ atikkāmeti, āpatti thullaccayassa. Dutiyaṁ pādaṁ atikkāmeti, āpatti pārājikassāti ayamettha nānābhaṇḍavasena yojanā.

Ekabhaṇḍavasena pana sassāmikaṁ dāsaṁ vā tiracchānaṁ vā yathāvuttena abhiyogādinā nayena ādiyati vā harati vā avaharati vā iriyāpathaṁ vā vikopeti, ṭhānā vā cāveti, paricchedaṁ vā atikkāmeti. Ayamettha ekabhaṇḍavasena yojanā.

Pañcavīsati-avahārakathā

Apica imāni cha padāni vaṇṇentena pañca pañcake samodhānetvā pañcavīsati avahārā dassetabbā. Evaṁ vaṇṇayatā hi idaṁ adinnādānapārājikaṁ suvaṇṇitaṁ hoti. Imasmiṁ ca ṭhāne sabba-aṭṭhakathā ākulā luḷitā duviññeyyavinicchayā. Tathā hi sabba-aṭṭhakathāsu yāni tāni Pāḷiyaṁ "pañcahākārehi adinnaṁ ādiyantassa āpatti pārājikassa, parapariggahitañca hotī"ti-ādinā nayena avahāraṅgāni vuttāni, tānipi gahetvā katthaci ekaṁ pañcakaṁ dassitaṁ, katthaci "chahākārehī"ti āgatehi saddhiṁ dve pañcakāni dassitāni. Etāni ca pañcakāni na honti. Yattha hi ekekena padena avahāro sijjhati, taṁ pañcakaṁ nāma vuccati. Ettha pana sabbehipi padehi ekoyeva avahāro. Yāni ca tattha labbhamānāniyeva pañcakāni dassitāni, tesampi na sabbesaṁ attho pakāsito. Evamimasmiṁ ṭhāne sabba-aṭṭhakathā ākulā luḷitā duviññeyyavinicchayā, tasmā **pañca pañcake** samodhānetvā dassiyamānā ime **pañcavīsati avahārā** sādhukaṁ sallakkhetabbā.

Pañca pañcakāni nāma nānābhaṇḍapañcakaṁ, ekabhaṇḍapañcakaṁ, sāhatthikapañcakaṁ, pubbapayogapañcakaṁ, theyyāvahārapañcakanti. Tattha nānābhaṇḍapañcakañca ekabhaṇḍapañcakañca "ādiyeyya hareyya avahareyya iriyāpathaṁ vikopeyya ṭhānā cāveyyā"ti imesaṁ padānaṁ vasena labbhanti, tāni pubbe yojetvā dassitanayeneva veditabbāni. Yaṁ panetaṁ "saṅketaṁ vītināmeyyā"ti chaṭṭhaṁ padaṁ, taṁ parikappāvahārassa ca nissaggiyāvahārassa ca sādhāraṇaṁ. Tasmā taṁ tatiyapañcamesu pañcakesu labbhamānapadavasena yojetabbaṁ. Vuttaṁ nānābhaṇḍapañcakañca ekabhaṇḍapañcakañca.

Katamaṁ sāhatthikapañcakaṁ? Pañca avahārā sāhatthiko āṇattiko nissaggiyo atthasādhako dhuranikkhepoti. Tattha **sāhatthiko** nāma parassa bhaṇḍaṁ sahatthā avaharati. **Āṇattiko** nāma "asukassa bhaṇḍaṁ avaharā"ti aññaṁ āṇāpeti. **Nissaggiyo** nāma antosuṅkaghāte ṭhito bahisuṅkaghātaṁ pāteti, āpatti pārājikassāti iminā ca saddhiṁ "saṅketaṁ vītināmeyyā"ti idaṁ padayojanaṁ labhati. **Atthasādhako** nāma "asukaṁ nāma bhaṇḍaṁ yadā sakkosi, tadā avaharā"ti āṇāpeti. Tattha sace paro anantarāyiko hutvā taṁ avaharati, āṇāpako āṇattikkhaṇeyeva pārājiko hoti, avahārako pana avahaṭakāle. Ayaṁ atthasādhako. **Dhuranikkhepo** pana upanikkhittabhaṇḍavasena veditabbo. Idaṁ sāhatthikapañcakaṁ.

Katamaṁ pubbapayogapañcakaṁ? Aparepi pañca avahārā pubbapayogo sahapayogo saṁvidāvahāro saṅketakammaṁ nimittakammanti. Tattha āṇattivasena **pubbapayogo** veditabbo, ṭhānā cāvanavasena **sahapayogo,** itare pana tayo Pāḷiyaṁ[1] āgatanayeneva veditabbāti. Idaṁ pubbapayogapañcakaṁ.

Katamaṁ theyyāvahārapañcakaṁ? Aparepi pañca avahārā theyyāvahāro pasayhāvahāro parikappāvahāro paṭicchannāvahāro kusāvahāroti. Te pañcapi "aññataro bhikkhusaṁghassa cīvare bhājiyamāne theyyacitto kusaṁ saṅkāmetvā cīvaraṁ aggahesī"ti[2] etasmiṁ

1. Vi 1. 65 piṭṭhe.
2. Vi 1. 73 piṭṭhe; Upari 330 piṭṭhe.

kusasaṅkāmanavatthusmiṁ vaṇṇayissāma. Idaṁ theyyāvahārapañcakaṁ. Evamimāni pañca pañcakāni samodhānetvā ime pañcavīsati avahārā veditabbā.

Imesu ca pana pañcasu pañcakesu kusalena vinayadharena otiṇṇaṁ vatthuṁ sahasā avinicchinitvāva **pañca ṭhānāni** oloketabbāni. Yāni sandhāya porāṇā āhu—

> "Vatthuṁ kālañca desañca, agghaṁ paribhogapañcamaṁ.
> Tulayitvā pañca ṭhānāni, dhāreyyatthaṁ vicakkhaṇo"ti.

Tattha **vatthun**ti bhaṇḍaṁ. Avahārakena hi "mayā idaṁ nāma avahaṭan"ti vuttepi āpattiṁ anāropetvāva taṁ bhaṇḍaṁ sassāmikaṁ vā assāmikaṁ vāti upaparikkhitabbaṁ. Sassāmikepi sāmikānaṁ sālayabhāvo vā nirālayabhāvo vā upaparikkhitabbo. Sace tesaṁ sālayakāle avahaṭaṁ, bhaṇḍaṁ agghāpetvā āpatti kātabbā. Sace nirālayakāle, na pārājikena kāretabbo. Bhaṇḍasāmikesu pana bhaṇḍaṁ āharāpentesu bhaṇḍaṁ dātabbaṁ. Ayamettha sāmīci.

Imassa panatthassa dīpanatthamidaṁ vatthu—**Bhātiyarāja**kāle kira mahācetiyapūjāya dakkhiṇadisato eko bhikkhu sattahatthaṁ paṇḍukāsāvaṁ aṁse karitvā cetiyaṅgaṇaṁ pāvisi, taṅkhaṇameva ca rājāpi cetiyavandanatthaṁ āgato. Tattha ussāraṇāya vattamānāya mahājanasammaddo ahosi. Atha so bhikkhu janasammaddapīḷito aṁsato patantaṁ kāsāvaṁ adisvāva nikkhanto, nikkhamitvā ca kāsāvaṁ apassanto "ko īdise janasammadde kāsāvaṁ lacchati, na dāni taṁ mayhan"ti dhuranikkhepaṁ katvā gato. Athañño bhikkhu pacchā āgacchanto taṁ kāsāvaṁ disvā theyyacittena gahetvā puna vippaṭisārī hutvā "assamaṇo dānimhi, vibbhamissāmī"ti citte uppannepi "vinayadhare pucchitvā ñassāmī"ti cintesi.

Tena ca samayena **Cūḷasumanatthero** nāma sabbapariyattidharo vinayācariyapāmokkho Mahāvihāre paṭivasati. So bhikkhu theraṁ upasaṅkamitvā vanditvā okāsaṁ kāretvā attano kukkuccaṁ pucchi, thero tena bhaṭṭhe janakāye pacchā āgantvā gahitabhāvaṁ ñatvā "atthi dāni ettha okāso"ti cintetvā āha "sace kāsāvasāmikaṁ

bhikkhuṁ āneyyāsi, sakkā bhaveyya tava patiṭṭhā kātun”ti. Kathāhaṁ bhante taṁ dakkhissāmīti. Tahiṁ tahiṁ gantvā olokehīti. So pañcapi Mahāvihāre oloketvā neva addakkhi. Tato naṁ thero pucchi “katarāya disāya bahū bhikkhū āgacchantī”ti. Dakkhiṇadisāya bhanteti. Tena hi kāsāvaṁ dīghato ca tiriyañca minitvā ṭhapehi, ṭhapetvā dakkhiṇadisāya vihārapaṭipāṭiyā vicinitvā taṁ bhikkhuṁ ānehīti. So tathā katvā taṁ bhikkhuṁ disvā therassa santikaṁ ānesi. Thero pucchi “tavedaṁ kāsāvan”ti. Āma bhanteti. Kuhiṁ te pātitanti. So sabbaṁ ācikkhi. Thero pana tena kataṁ dhuranikkhepaṁ sutvā itaraṁ pucchi “tayā idaṁ kuhiṁ disvā gahitan”ti. Sopi sabbaṁ ārocesi. Tato naṁ thero āha “sace te suddhacittena gahitaṁ abhavissa, anāpattiyeva te assa, theyyacittena pana gahitattā dukkaṭaṁ āpannosi, taṁ desetvā anāpattiko hohi, idañca kāsāvaṁ attano santakaṁ katvā etasseva bhikkhuno dehī”ti. So bhikkhu amateneva abhisitto paramassāsappatto ahosīti. Evaṁ vatthu oloketabbaṁ.

Kāloti avahārakālo. Tadeva hi bhaṇḍaṁ kadāci samagghaṁ hoti, kadāci mahagghaṁ. Tasmā taṁ bhaṇḍaṁ yasmiṁ kāle avahaṭaṁ, tasmiṁyeva kāle yo tassa aggho hoti, tena agghena āpatti kāretabbā. Evaṁ kālo oloketabbo.

Desoti avahāradeso. Tañhi bhaṇḍaṁ yasmiṁ dese avahaṭaṁ, tasmiṁyeva dese yo tassa aggho hoti, tena agghena āpatti kāretabbā. Bhaṇḍuṭṭhānadese hi bhaṇḍaṁ samagghaṁ hoti, aññattha mahagghaṁ.

Imassāpi ca atthassa dīpanatthamidaṁ vatthu—antarasamudde kira eko bhikkhu susaṇṭhānaṁ nāḷikeraṁ labhitvā bhamaṁ āropetvā saṅkhathālakasadisaṁ manoramaṁ pānīyathālakaṁ katvā tattheva ṭhapetvā cetiyagiriṁ agamāsi. Athañño bhikkhu antarasamuddaṁ gantvā tasmiṁ vihāre paṭivasanto taṁ thālakaṁ disvā theyyacittena gahetvā cetiyagirimeva āgato. Tassa tattha yāguṁ pivantassa taṁ thālakaṁ disvā thālakasāmiko bhikkhu āha “kuto te idaṁ laddhan”ti. Antarasamuddato me ānītanti. So taṁ “netaṁ tava santakaṁ, theyyāya te gahitan”ti

saṁghamajjhaṁ ākaḍḍhi. Tattha ca vinicchayaṁ alabhitvā Mahāvihāraṁ agamiṁsu. Tattha bheriṁ paharāpetvā mahācetiyasamīpe sannipātaṁ katvā vinicchayaṁ ārabhiṁsu. vinayadharattherā avahāraṁ saññāpesuṁ.

Tasmiṁ ca sannipāte **Ābhidhammikagodattatthero** nāma vinayakusalo hoti, so evamāha "iminā idaṁ thālakaṁ kuhiṁ avahaṭan"ti. Antarasamudde avahaṭanti. Tatridaṁ kiṁ agghatīti. Na kiñci agghati, tatra hi nāḷikeraṁ bhinditvā miñjaṁ khāditvā kapālaṁ chaḍḍenti, dāru-atthaṁ pana pharatīti. Imassa bhikkhuno ettha hatthakammaṁ kiṁ agghatīti. Māsakaṁ vā ūnamāsakaṁ vāti. Atthi pana katthaci Sammāsambuddena māsakena vā ūnamāsakena vā pārājikaṁ paññattanti. Evaṁ vutte "sādhu sādhu sukathitaṁ suvinicchitan"ti ekasādhukāro ahosi. Tena ca samayena **Bhātiyarājāpi** cetiyavandanatthaṁ nagarato nikkhamanto taṁ saddaṁ sutvā "kiṁ idan"ti pucchitvā sabbaṁ paṭipāṭiyā sutvā nagare bheriṁ carāpesi "mayi sante bhikkhūnampi bhikkhunīnampi gihīnampi adhikaraṇaṁ Ābhidhammikagodattattherena vinicchitaṁ suvinicchitaṁ, tassa vinicchaye atiṭṭhamānaṁ rājāṇāya ṭhapemī"ti. Evaṁ deso oloketabbo.

Agghoti bhaṇḍaggho. Navabhaṇḍassa hi yo aggho hoti, so pacchā parihāyati. Yathā navadhoto patto aṭṭha vā dasa vā agghati, so pacchā bhinno vā chiddo vā āṇigaṇṭhikāhato vā appaggho hoti, tasmā na sabbadā bhaṇḍaṁ pakati-agghеneva kātabbanti. Evaṁ aggho oloketabbo.

Paribhogoti bhaṇḍaparibhogo. Paribhogenāpi hi vāsi-ādibhaṇḍassa aggho parihāyati. Tasmā evaṁ upaparikkhitabbaṁ, sace koci kassaci pādagghanakaṁ vāsiṁ harati, tatra vāsisāmiko pucchitabbo "tayā ayaṁ vāsi kittakena kītā"ti. Pādena bhanteti. Kiṁ pana te kiṇitvāva ṭhapitā, udāhu taṁ vaḷañjesīti. Sace vadati "ekadivasaṁ me dantakaṭṭhaṁ vā rajanachalliṁ vā pattapacanakadāruṁ vā chinnaṁ, ghaṁsitvā vā nisitā"ti. Athassā porāṇo aggho bhaṭṭhoti veditabbo. Yathā ca vāsiyā evaṁ añjaniyā vā añjanisalākāya vā kuñcikāya vā palālena vā thusehi vā iṭṭhakacuṇṇena vā ekavāraṁ ghaṁsitvā dhovanamattenāpi aggho bhassati. Tipumaṇḍalassa makaradantacchedanenāpi

parimajjitamattenāpi, udakasāṭikāya sakiṁ nivāsanapārupanenāpi paribhogasīsena aṁse vā sīse vā ṭhapanamattenāpi, taṇḍulādīnaṁ papphoṭanenāpi tato ekaṁ vā dve vā apanayanenāpi, antamaso ekaṁ pāsāṇasakkharaṁ uddharitvā chaḍḍitamattenāpi, sappitelādīnaṁ bhājanantaraparivattanenāpi, antamaso tato makkhikaṁ vā kipillikaṁ vā uddharitvā chaḍḍitamattenāpi, guḷapiṇḍakassa madhurabhāvajānanatthaṁ nakhena vijjhitvā aṇumattaṁ gahitamattenāpi aggho bhassati. Tasmā yaṁkiñci pādagghanakaṁ vuttanayeneva sāmikehi paribhogena ūnaṁ kataṁ hoti, na taṁ avahaṭo bhikkhu pārājikena kātabbo. Evaṁ paribhogo oloketabbo. Evaṁ imāni tulayitvā pañca ṭhānāni dhāreyyatthaṁ vicakkhaṇo, āpattiṁ vā anāpattiṁ vā garukaṁ vā lahukaṁ vā āpattiṁ yathāṭhāne ṭhapeyyāti.

Niṭṭhito "ādiyeyya -pa- saṅketaṁ vītināmeyyā"ti

Imesaṁ padānaṁ vinicchayo.

Idāni yadidaṁ "yathārūpe adinnādāne"ti-ādīni vibhajantena **"yathārūpaṁ nāmā"**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **yathārūpan**ti yathājātikaṁ. Taṁ pana yasmā pādato paṭṭhāya hoti, tasmā **"pādaṁ vā pādārahaṁ vā atirekapādaṁ vā"**ti āha. Tattha pādena kahāpaṇassa catutthabhāgaṁ akappiyabhaṇḍameva dasseti, pādārahena pādagghanakaṁ kappiyabhaṇḍaṁ, atirekapādena ubhayampi. Ettāvatā sabbākārena dutiyapārājikappahonakavatthu dassitaṁ hoti.

Pathabyā rājāti sakalapathaviyā rājā dīpacakkavattī Asokasadiso, yo vā panaññopi ekadīpe rājā Sīhaḷarājasadiso. **Padesarājā**ti ekadīpassa padesissaro Bimbisārapasenadi-ādayo viya. **Maṇḍalikā** nāma ye dīpapadesepi ekamekaṁ maṇḍalaṁ bhuñjanti. **Antarabhogikā** nāma dvinnaṁ rājūnaṁ antarā katipayagāmasāmikā. **Akkhadassā**ti dhammavinicchanakā, te dhammasabhāyaṁ nisīditvā aparādhānurūpaṁ corānaṁ hatthapādacchejjādiṁ anusāsanti. Ye pana ṭhānantarappattā amaccā vā rājakumārā vā katāparādhā honti, te rañño ārocenti, garukaṁ ṭhānaṁ sayaṁ na vinicchinanti. **Mahāmattā**ti ṭhānantarappattā mahā-amaccā,

tepi tattha tattha gāme vā nigame vā nisīditvā rājakiccaṁ karonti. **Ye vā panā**ti aññepi ye rājakulanissitā vā sakissariyanissitā[1] vā hutvā chejjabhejjaṁ anusāsanti, sabbepi te imasmiṁ atthe "rājāno"ti dasseti.

Haneyyunti potheyyuñceva chindeyyuñca. **Pabbājeyyun**ti nīhareyyuṁ. **Corosī**ti evamādīni ca vatvā paribhāseyyuṁ. Tenevāha "paribhāso eso"ti. **Purimaṁ upādāyā**ti methunaṁ dhammaṁ paṭisevitvā pārājikaṁ āpattiṁ āpannaṁ puggalaṁ upādāya. Sesaṁ pubbe vuttanayattā, uttānapadatthattā ca pākaṭamevāti.

93. Evaṁ uddiṭṭhasikkhāpadaṁ padānukkamena vibhajitvā idāni yaṁ taṁ "ādiyeyyā"ti-ādīhi chahi padehi saṅkhepato ādānaṁ dassetvā saṅkhepato eva "pādaṁ vā pādārahaṁ vā atirekapādaṁ vā"ti ādātabbabhaṇḍaṁ dassitaṁ, taṁ yattha yattha ṭhitaṁ yathā yathā ādānaṁ gacchati, anāgate pāpabhikkhūnaṁ lesokāsanirundhanatthaṁ tathā tathā vitthārato dassetuṁ **"bhūmaṭṭhaṁ thalaṭṭhan"**ti-ādinā nayena mātikaṁ ṭhapetvā **"bhūmaṭṭhaṁ nāma bhaṇḍaṁ bhūmiyaṁ nikkhittaṁ hotī"**ti-ādinā nayena tassa vibhaṅgaṁ āha.

Bhūmaṭṭhakathā

94. Tatrāyaṁ anuttānapadavaṇṇanāya saddhiṁ vinicchayakathā. **Nikhātan**ti bhūmiyaṁ khaṇitvā ṭhapitaṁ. **Paṭicchannan**ti paṁsu-iṭṭhakādīhi paṭicchannaṁ. **Bhūmaṭṭhaṁ bhaṇḍaṁ -pa- gacchati vā, āpatti dukkaṭassā**ti taṁ evaṁ nikhaṇitvā vā paṭicchādetvā vā ṭhapitattā bhūmiyaṁ ṭhitaṁ bhaṇḍaṁ yo bhikkhu kenacideva upāyena ñatvā "āharissāmī"ti theyyacitto hutvā rattibhāge uṭṭhāya gacchati, so bhaṇḍaṭṭhānaṁ appatvāpi sabbakāyavacīvikāresu dukkaṭaṁ āpajjati. Kathaṁ? So hi tassa āharaṇatthāya uṭṭhahanto yaṁ yaṁ aṅgapaccaṅgaṁ phandāpeti, sabbattha dukkaṭameva. Nivāsanapārupanaṁ saṇṭhapeti, hatthavāre hatthavāre dukkaṭaṁ. "Mahantaṁ nidhānaṁ na sakkā ekena āharituṁ, dutiyaṁ pariyesissāmī"ti kassaci sahāyassa santikaṁ gantukāmo dvāraṁ

1. Sakavīriyanissitā (Ka)

vivarati, padavāre ca hatthavāre ca dukkaṭaṁ. Dvārapidahane pana aññasmiṁ vā gamanassa anupakāre anāpatti. Tassa nipannokāsaṁ gantvā "itthannāmā"ti pakkosati, tamatthaṁ ārocetvā "ehi gacchāmā"ti vadati, vācāya vācāya dukkaṭaṁ. So tassa vacanena uṭṭhahati, tassāpi dukkaṭaṁ. Uṭṭhahitvā tassa santikaṁ gantukāmo nivāsanapārupanaṁ saṇṭhapeti, dvāraṁ vivaritvā tassa samīpaṁ gacchati, hatthavārapadavāresu sabbattha dukkaṭaṁ. So taṁ pucchati "asuko ca asuko ca kuhiṁ, asukañca asukañca pakkosāhī"ti, vācāya vācāya dukkaṭaṁ. Sabbe samāgate disvā "mayā asukasmiṁ nāma ṭhāne evarūpo nidhi upaladdho, gacchāma taṁ gahetvā puññāni ca karissāma, sukhañca jīvissāmā"ti vadati, vācāya vācāya dukkaṭameva.

Evaṁ laddhasahāyo kudālaṁ[1] pariyesati. Sace panassa attano kudālo atthi, "taṁ āharissāmī"ti gacchanto ca gaṇhanto ca āharanto ca sabbattha hatthavārapadavāresu dukkaṭaṁ āpajjati. Sace natthi, aññaṁ bhikkhuṁ vā gahaṭṭhaṁ vā gantvā yācati, yācanto ca sace "kudālaṁ me dehi, kudālena me attho, kiñci kātabbaṁ atthi, taṁ katvā paccāharissāmī"ti musā abhaṇanto yācati, vācāya dukkaṭaṁ. Sace "mātikā sodhetabbā atthi, vihāre bhūmikammaṁ kātabbaṁ atthī"ti musāpi bhaṇati, yaṁ yaṁ vacanaṁ musā, tattha tattha pācittiyaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana saccepi alikepi dukkaṭameva vuttaṁ, taṁ pamādalikhitanti veditabbaṁ. Na hi adinnādānassa pubbapayoge pācittiyaṭṭhāne dukkaṭaṁ nāma atthi. Sace pana kudālassa daṇḍo natthi, "daṇḍaṁ karissāmī"ti vāsiṁ vā pharasuṁ vā niseti, tadatthāya gacchati, gantvā sukkhakaṭṭhaṁ chindati tacchati ākoṭeti, sabbattha hatthavārapadavāresu dukkaṭaṁ. Allarukkhaṁ chindati, pācittiyaṁ. Tato paraṁ sabbapayogesu dukkaṭaṁ. **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṁ** pana **Mahāpaccariya**ñca tattha jātakakaṭṭhalatāchedanatthaṁ vāsipharasuṁ pariyesantānampi dukkaṭaṁ vuttaṁ. Sace pana tesaṁ evaṁ hoti "vāsipharasukudāle yācantā āsaṅkitā bhavissāma, lohaṁ samuṭṭhāpetvā karomā"ti tato araññaṁ gantvā lohabījatthaṁ pathaviṁ khaṇanti, akappiyapathaviṁ khaṇantānaṁ dukkaṭehi saddhiṁ pācittiyānīti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ. Yathā ca idha, evaṁ sabbattha pācittiyaṭṭhāne

1. Kuddālaṁ (Sī)

dukkaṭā na muccati. Kappiyapathaviṁ khaṇantānaṁ dukkaṭāniyeva. Bījaṁ pana gahetvā tato paraṁ sabbakiriyāsu payoge payoge dukkaṭaṁ.

Piṭakapariyesanepi hatthavārapadavāresu vuttanayeneva dukkaṭaṁ, musāvāde pācittiyaṁ. Piṭakaṁ kātukāmatāya vallicchedane pācittiyanti sabbaṁ purimanayeneva veditabbaṁ. **Gacchati vā, āpatti kukkaṭassā**ti evaṁ pariyiṭṭhasahāyakudālapiṭako nidhiṭṭhānaṁ gacchati, padavāre padavāre dukkaṭaṁ. Sace pana gacchanto "imaṁ nidhiṁ laddhā Buddhapūjaṁ vā dhammapūjaṁ vā saṁghabhattaṁ vā karissāmī"ti kusalaṁ uppādeti, kusalacittena gamane anāpatti. Kasmā? "Theyyacitto dutiyaṁ vā -pa- gacchati vā, āpatti dukkaṭassā"ti vuttattā. Yathā ca idha, evaṁ sabbattha atheyyacittassa anāpatti. Maggato okkamma nidhānaṭṭhānaṁ gamanatthāya maggaṁ karonto bhūtagāmaṁ chindati, pācittiyaṁ. Sukkhakaṭṭhaṁ chindati, dukkaṭaṁ.

Tatthajātakanti ciranihitāya kumbhiyā upari jātakaṁ. **Kaṭṭhaṁ vā lataṁ vā**ti na kevalaṁ kaṭṭhalatameva, yaṁkiñci allaṁ vā sukkhaṁ vā tiṇarukkhalatādiṁ chindantassa sahapayogattā dukkaṭameva hoti.

Aṭṭhavidhaṁ hetaṁ **dukkaṭaṁ** nāma imasmiṁ ṭhāne samodhānetvā therehi dassitaṁ pubbapayogadukkaṭaṁ, sahapayogadukkaṭaṁ, anāmāsadukkaṭaṁ durupaciṇṇadukkaṭaṁ, vinayadukkaṭaṁ, ñātadukkaṭaṁ, ñattidukkaṭaṁ, paṭissavadukkaṭanti. Tattha "theyyacitto dutiyaṁ vā kudālaṁ vā piṭakaṁ vā pariyesati gacchati vā, āpatti dukkaṭassā"ti idaṁ **pubbapayogadukkaṭaṁ** nāma. Ettha hi dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭaṁ, pācittiyaṭṭhāne pācittiyameva hoti. "Tatthajātakaṁ kaṭṭhaṁ vā lataṁ vā chindati, āpatti dukkaṭassā"ti idaṁ **sahapayogadukkaṭaṁ** nāma. Ettha pana pācittiyavatthu ca dukkaṭavatthu ca dukkaṭaṭṭhāneyeva tiṭṭhati. Kasmā? Avahārassa sahapayogattāti. Yaṁ pana dasavidhaṁ ratanaṁ, sattavidhaṁ dhaññaṁ, sabbañca āvudhabhaṇḍādiṁ āmasantassa dukkaṭaṁ vuttaṁ, idaṁ **anāmāsadukkaṭaṁ** nāma. Yaṁ kadalināḷikerādīnaṁ tatthajātakaphalāni āmasantassa dukkaṭaṁ vuttaṁ, idaṁ **durupaciṇṇadukkaṭaṁ** nāma. Yaṁ pana piṇḍāya carantassa patte raje patite pattaṁ appaṭiggahetvā adhovitvā vā tattha bhikkhaṁ gaṇhantassa dukkaṭaṁ vuttaṁ,

idaṁ **vinayadukkaṭaṁ** nāma. “Sutvā na vadanti, āpatti dukkaṭassā”ti[1] idaṁ **ñātadukkaṭaṁ** nāma. Yaṁ ekādasasu samanubhāsanāsu “ñattiyā dukkaṭan”ti[2] vuttaṁ, idaṁ **ñattidukkaṭaṁ** nāma. “Tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭassā”ti[3] idaṁ **paṭissavadukkaṭaṁ** nāma. Idaṁ pana sahapayogadukkaṭaṁ, tena vuttaṁ “yaṁkiñci allaṁ vā sukkhaṁ vā tiṇarukkhalatādiṁ chindantassa sahapayogattā dukkaṭameva hotī”ti.

Sace panassa tatthajātake tiṇarukkhalatādimhi chinnepi lajjidhammo okkamati, saṁvaro uppajjati, chedanapaccayā dukkaṭaṁ desetvā muccati. Atha dhuranikkhepaṁ akatvā sa-ussāhova paṁsuṁ khaṇati, chedanadukkaṭaṁ paṭippassambhati, khaṇanadukkaṭe patiṭṭhāti. Akappiyapatheviṁ khaṇantopi hi idha sahapayogattā dukkaṭameva āpajjati. Sace panassa sabbadisāsu khaṇitvā kumbhimūlaṁ pattassāpi lijjidhammo okkamati, khaṇanapaccayā dukkaṭaṁ desetvā muccati.

Byūhati vāti atha pana sa-ussāhova paṁsuṁ viyūhati, ekapasse rāsiṁkaroti, khaṇanadukkaṭaṁ paṭippassambhati, viyūhanadukkaṭe patiṭṭhāti. Tañca paṁsuṁ tattha tattha puñjaṁ karonto payoge payoge dukkaṭaṁ āpajjati. Sace pana rāsiṁkatvāpi dhuranikkhepaṁ karoti, lajjidhammaṁ āpajjati, viyūhanadukkaṭaṁ desetvā muccati. **Uddharati vā**ti atha pana sa-ussāhova paṁsuṁ uddharitvā bahi pāteti, viyūhanadukkaṭaṁ paṭippassambhati, uddharaṇadukkaṭe patiṭṭhāti. Paṁsuṁ pana kudālena vā hatthehi vā pacchiyā vā tahiṁ tahiṁ pātento payoge payoge dukkaṭaṁ āpajjati. Sace pana sabbaṁ paṁsuṁ nīharitvā kumbhiṁ thalaṭṭhaṁ katvāpi lajjidhammaṁ āpajjati, uddharaṇadukkaṭaṁ desetvā muccati. Atha pana sa-ussāhova kumbhiṁ āmasati, uddharaṇadukkaṭaṁ paṭippassambhati, āmasanadukkaṭe patiṭṭhāti. Āmasitvāpi ca lajjidhammaṁ āpajjanto āmasanadukkaṭaṁ desetvā muccati. Atha sa-ussāhova kumbhiṁ phandāpeti, āmasanadukkaṭaṁ paṭippassambhati, “phandāpeti, āpatti thullaccayassā”ti vuttathullaccaye patiṭṭhāti.

Tatrāyaṁ dukkaṭathullaccayānaṁ dvinnampi vacanattho—paṭhamaṁ tāvettha duṭṭhu kataṁ Satthārā vuttakiccaṁ virādhetvā katanti **dukkaṭaṁ,** atha vā duṭṭhaṁ[4] kataṁ,

1. Vi 1. 269 piṭṭhe. 2. Vi 1. 267 piṭṭhādīsu. 3. Vi 3. 214 piṭṭhe. 4. Duṭṭhu (Ka)

virūpā sā kiriyā bhikkhukiriyānaṁ majjhe na sobhatīti evampi **dukkaṭaṁ.** Vuttañcetaṁ—

"Dukkaṭaṁ iti yaṁ vuttaṁ, taṁ suṇohi yathātathaṁ.
Aparaddhaṁ viraddhañca, khalitaṁ yañca dukkaṭaṁ.

Yaṁ manusso kare pāpaṁ, āvi vā yadi vā raho.
Dukkaṭanti pavedenti, tenetaṁ iti vuccatī"ti[1].

Itaraṁ pana thūlattā, accayattā ca **thullaccayaṁ.** "Samparāye ca duggati[2], yaṁ hoti kaṭukapphalan"ti-ādīsu[3] viya cettha saṁyogabhāvo veditabbo. Ekassa santike desetabbesu hi accayesu tena samo thūlo accayo natthi, tasmā vuttaṁ "thūlattā, accayattā ca thullaccayan"ti. Vuttañcetaṁ—

"Thullaccayanti yaṁ vuttaṁ, taṁ suṇohi yathātathaṁ.
Ekassa mūle yo deseti, yo ca taṁ paṭigganhati.
Accayo tena samo natthi, tenetaṁ iti vuccatī"ti[4].

Phandāpentassa ca payoge payoge thullaccayaṁ. Phandāpetvāpi ca lajjidhammaṁ okkanto thullaccayaṁ desetvā muccati. Sahapayogato paṭṭhāyeva cettha purimā purimā āpatti paṭippassambhati. Sahapayogaṁ pana akatvā lajjidhammaṁ okkantena yā pubbapayoge dukkaṭapācittiyā āpannā, sabbā tā desetabbā. Sahapayoge ca tatthajātakacchedane bahukānipi dukkaṭāni paṁsukhaṇanaṁ patvā paṭippassambhanti, ekaṁ khaṇanadukkaṭameva hoti. Khaṇane bahukānipi viyūhanaṁ, viyūhane bahukānipi uddharaṇaṁ, uddharaṇe bahukānipi āmasanaṁ, āmasane bahukānipi phandāpanaṁ patvā paṭippassambhanti. Paṁsukhaṇanādīsu ca lajjidhamme uppanne bahukāpi āpattiyo hontu, ekameva desetvā muccatīti **Kurundaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. Purimāpattipaṭippassaddhi ca nāmesā "ñattiyā dukkaṭaṁ, dvīhi kammavācāhi thullaccayā paṭippassambhantī"ti[5] evaṁ anusāvanāsuttesuyeva āgatā. Idha pana dutiyapārājike Aṭṭhakathācariyappamāṇena gahetabbāti.

1. Vi 5. 262 piṭṭhe. 2. Saṁ 1. 31 piṭṭhe.
3. Khu 1. 22; Khu 10. 110 piṭṭhesu. 4. Vi 5. 261 piṭṭhe. 5. Vi 1. 267 piṭṭhādīsu.

Ṭhānā cāveti, āpatti pārājikassāti yo pana phandāpetvāpi lajjidhammaṁ anokkamitvāva taṁ kumbhiṁ ṭhānato antamaso kesaggamattampi cāveti, pārājikameva āpajjatīti attho. Ṭhānācāvanañcettha chahākārehi veditabbaṁ. Kathaṁ? Kumbhiṁ mukhavaṭṭiyaṁ gahetvā attano abhimukhaṁ ākaḍḍhanto iminā antena phuṭṭhokāsaṁ kesaggamattampi pārimantena atikkāmeti, pārājikaṁ. Tatheva gahetvā parato pellento pārimantena phuṭṭhokāsaṁ kesaggamattampi iminā antena atikkāmeti, pārājikaṁ. Vāmato vā dakkhiṇato vā apanāmento vāmantena phuṭṭhokāsaṁ kesaggamattampi dakkhiṇantena atikkāmeti, pārājikaṁ. Dakkhiṇantena vā phuṭṭhokāsaṁ kesaggamattampi vāmantena atikkāmeti, pārājikaṁ. Uddhaṁ ukkhipanto kesaggamattampi bhūmito moceti, pārājikaṁ. Khaṇitvā heṭṭhato osīdento bundena phuṭṭhokāsaṁ kesaggamattampi mukhavaṭṭiyā atikkāmeti, pārājikanti evaṁ ekaṭṭhāne ṭhitāya kumbhiyā. Yadi pana kumbhimukhavaṭṭiyā pāsaṁ katvā lohakhāṇuṁ vā khadirasārādikhāṇuṁ vā pathaviyaṁ ākoṭetvā tattha saṅkhalikāya bandhitvā ṭhapenti, ekissā disāya ekāya saṅkhalikāya baddhāya dve ṭhānāni labbhanti, dvīsu. Tīsu. Catūsu disāsu catūhi saṅkhalikāhi baddhāya pañca ṭhānāni labbhanti.

Tattha ekakhāṇuke baddhakumbhiyā paṭhamaṁ khāṇukaṁ vā uddharati, saṅkhalikaṁ vā chindati, thullaccayaṁ. Tato kumbhiṁ yathāvuttanayena kesaggamattampi ṭhānā cāveti, pārājikaṁ. Atha paṭhamaṁ kumbhiṁ uddharati, thullaccayaṁ. Tato khāṇukaṁ kesaggamattampi ṭhānā cāveti, saṅkhalikaṁ vā chindati, pārājikaṁ. Etenupāyena dvīsu tīsu catūsu khāṇukesu baddhakumbhiyāpi pacchime ṭhānācāvane pārājikaṁ, sesesu thullaccayaṁ veditabbaṁ.

Sace khāṇu natthi, saṅkhalikāya agge valayaṁ katvā tatthajātake mūle pavesitaṁ hoti, paṭhamaṁ kumbhiṁ uddharitvā pacchā mūlaṁ chetvā valayaṁ nīharati, pārājikaṁ. Atha mūlaṁ acchetvā valayaṁ ito cito ca sāreti, rakkhati. Sace pana mūlato anīharitvāpi hatthena gahetvā ākāsagataṁ karoti, pārājikaṁ. Ayamettha viseso. Sesaṁ vuttanayameva.

Keci pana nimittatthāya kumbhimatthake nigrodharukkhādīni ropenti, mūlāni kumbhiṁvinandhitvā ṭhitāni honti, "mūlāni chinditvā kumbhiṁ gahessāmī"ti chindantassa payoge payoge dukkaṭaṁ. Chinditvā okāsaṁ katvā kumbhiṁ kesaggamattampi ṭhānā cāveti, pārājikaṁ. Mūlāni chindatova luṭhitvā kumbhī ninnaṭṭhānaṁ gatā, rakkhati tāva. Gataṭṭhānato uddharati, pārājikaṁ. Sace chinnesu mūlesu ekamūlamattena kumbhī tiṭṭhati, so ca taṁ "imasmiṁ mūle chinne patissatī"ti chindati, chinnamatte pārājikaṁ. Sace pana ekamūleneva pāse baddhasūkaro viya ṭhitā hoti, aññaṁ kiñci lagganakaṁ natthi, tasmimpi mūle chinnamatte pārājikaṁ. Sace kumbhimatthake mahāpāsāṇo ṭhapito hoti, taṁ daṇḍena ukkhipitvā apanetukāmo kumbhimatthake jātaṁ rukkhaṁ chindati, dukkaṭaṁ. Tassā samīpe jātakaṁ chetvā āharati, atatthajātakattā taṁ chindato pācittiyaṁ.

Attano bhājananti sace pana kumbhiṁ uddharituṁ asakkonto kumbhigatabhaṇḍaggahaṇatthaṁ attano bhājanaṁ pavesetvā antokumbhiyaṁ pañcamāsakaṁ vā atirekapañcamāsakaṁ vā agghanakaṁ theyyacitto āmasati, āpatti dukkaṭassa. Paricchedo cettha pārājikaniyamanatthaṁ vutto. Theyyacittena pana ūnapañcamāsakampi āmasanto dukkaṭaṁ āpajjatiyeva.

Phandāpetīti ettha yāva ekābaddhaṁ katvā attano bhājanaṁ paveseti, tāva phandāpetīti vuccati. Apica ito cito ca apabyūhantopi phandāpetiyeva, so thullaccayaṁ āpajjati. Yadā pana ekābaddhabhāvo chinno, kumbhigataṁ kumbhiyameva, bhājanagatampi bhājaneyeva hoti, tadā attano bhājanagataṁ nāma hoti. Evaṁ katvā kumbhito anīhatepi ca bhājane pārājikaṁ āpajjati.

Muṭṭhiṁ vā chindatīti ettha yathā aṅgulantarehi nikkhantakahāpaṇā kumbhigate kahāpaṇe na samphusanti, evaṁ muṭṭhiṁ karonto muṭṭhiṁ chindati nāma, sopi pārājikaṁ āpajjati.

Suttārūḷhanti sutte ārūḷhaṁ, suttena āvutassāpi suttamayassāpi etaṁ adhivacanaṁ. Pāmaṅgādīni hi sovaṇṇamayānipi honti rūpiyamayānipi suttamayānipi, muttāvali-ādayopi ettheva saṅgahaṁ gatā. **Veṭhanan**ti

sīsaveṭhanapaṭo vuccati. Etesu yaṁkiñci theyyacitto āmasati, dukkaṭaṁ. Phandāpeti, thullaccayaṁ. Pāmaṅgādīni koṭiyaṁ gahetvā ākāsaṭṭhaṁ akaronto uccāreti, thullaccayaṁ.

Ghaṁsanto nīharatīti ettha pana paripuṇṇāya kumbhiyā upari samatittikaṁ kumbhiṁ katvā ṭhapitaṁ vā ekaṁ koṭiṁ bunde ekaṁ koṭiṁ mukhavaṭṭiyaṁ katvā ṭhapitaṁ vā ghaṁsantassa nīharato thullaccayaṁ, kumbhimukhā mocentassa pārājikaṁ. Yaṁ pana upaḍḍhakumbhiyaṁ vā rittakumbhiyaṁ vā ṭhapitaṁ, tassa attano phuṭṭhokāsova ṭhānaṁ, na sakalā kumbhī. Tasmā taṁ ghaṁsantassāpi nīharato patiṭṭhitokāsato kesaggamatte mutte pārājikameva. Kumbhiyā pana paripuṇṇāya vā ūnāya vā ujukameva uddharantassa heṭṭhimakoṭiyā patiṭṭhitokāsā muttamatteva pārājikaṁ. Antokumbhiyaṁ ṭhapitaṁ yaṁkiñci pārājikappahonakaṁ bhaṇḍaṁ sakalakumbhiyaṁ cārentassa, pāmaṅgādiñca ghaṁsitvā nīharantassa yāva mukhavaṭṭiṁ nātikkamati, tāva thullaccayameva. Tassa hi sabbāpi kumbhīṭhānanti **Saṅkhepamahāpaccariyā**dīsu vuttaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana "ṭhapitaṭṭhānameva ṭhānaṁ, na sakalā kumbhī. Tasmā yathāṭhitaṭṭhānato kesaggamattampi mocentassa pārājikamevā"ti vuttaṁ, taṁ pamāṇaṁ. Itaraṁ pana ākāsagataṁ akarontassa cīvaravaṁse ṭhapitacīvaraveṭhanakanayena vuttaṁ, taṁ na gahetabbaṁ. **Vinayavinicchaye hi āgate garuke ṭhātabbaṁ, esā vinayadhammatā.** Apica "attano bhājanagataṁ vā karoti, muṭṭhiṁ vā chindatī"ti vacanatopetaṁ veditabbaṁ, yathā antokumbhiyaṁ ṭhitassa na sabbā kumbhī ṭhānanti.

Sappi-ādīsu yaṁkiñci pivato ekapayogena pītamatte pārājikanti **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. **Mahāpaccariyā**dīsu pana ayaṁ vibhāgo dassito— "mukhaṁ anapanetvā ākaḍḍhantassa pivato sace paragalagataṁ pādaṁ na agghati, mukhagatena saddhiṁ agghati, rakkhati tāva. Kaṇṭhena pana paricchinnakāleyeva pārājikaṁ hoti. Sacepi oṭṭhehi paricchindanto oṭṭhe pidahati, pārājikameva. Uppaladaṇḍaveḷunāḷinaḷanāḷi-ādīhi pivantassapi sace paragalagatameva pādaṁ agghati, pārājikaṁ. Sace saha mukhagatena agghati, na tāva pārājikaṁ hoti. Uppaladaṇḍādigatena saddhiṁ ekābaddhabhāvaṁ kopetvā oṭṭhehi paricchinnamatte pārājikaṁ. Sace uppaladaṇḍādigatena saddhiṁ agghati, uppaladaṇḍādīnaṁ bunde aṅguliyāpi

pihitamatte pārājikaṁ. Pādagghanake paragalaṁ appaviṭṭhe uppaladaṇḍādīsu ca mukhe ca atirekapādārahampi ekābaddhaṁ hutvā tiṭṭhati, rakkhatiyevā"ti. Taṁ sabbampi yasmā "attano bhājanagataṁ vā karoti, muṭṭhiṁ vā chindatī"ti imaṁ nayaṁ bhajati, tasmā sudassitameva. Esa tāva ekābaddhe nayo.

Sace pana hatthena vā pattena vā thālakādinā vā kenaci bhājanena gahetvā pivati, yamhi payoge pādagghanakaṁ pūreti, tamhi gate pārājikaṁ. Atha mahagghaṁ[1] hoti, sippikāyapi[1] ekapayogeneva pādagghanakaṁ gahetuṁ sakkā hoti, ekuddhāreyeva pārājikaṁ. Bhājanaṁ pana nimujjāpetvā gaṇhantassa yāva ekābaddhaṁ hoti, tāva rakkhati. Mukhavaṭṭiparicchedena vā uddhārena vā pārājikaṁ. Yadā pana sappiṁ vā telaṁ vā acchaṁ telasadisameva madhuphāṇitaṁ vā kumbhiṁ āviñchetvā[2] attano bhājane paveseti, tadā tesaṁ acchatāya ekābaddhatā natthīti pādagghanake mukhavaṭṭito gaḷitamatte pārājikaṁ.

Pacitvā ṭhapitaṁ pana madhuphāṇitaṁ sileso viya cikkanaṁ ākaḍḍhanavikaḍḍhanayoggaṁ hoti, uppanne kukkucce ekābaddhameva hutvā paṭinīharituṁ sakkoti. Etaṁ mukhavaṭṭiyā nikkhamitvā bhājane paviṭṭhampi bāhirena saddhiṁ ekābaddhattā rakkhati, mukhavaṭṭito chinnamatte pana pārājikaṁ. Yopi theyyacittena parassa kumbhiyā pādagghanakaṁ sappiṁ vā telaṁ vā avassaṁ pivanakaṁ yaṁkiñci dukūlasāṭakaṁ vā cammakhaṇḍādīnaṁ vā aññataraṁ pakkhipati, hatthato muttamatte pārājikaṁ.

Rittakumbhiyā "idāni telaṁ ākirissantī"ti ñatvā yaṁkiñci bhaṇḍaṁ theyyacitto pakkhipati, tañce tattha tele ākiṇṇe pañcamāsaka-agghanakaṁ pivati, pītamatte pārājikanti **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. Taṁ pana tattheva sukkhataḷāke sukkhamātikāya ujukaraṇavinicchayena virujjhati, avahāralakkhaṇañcettha na paññāyati, tasmā na gahetabbaṁ. **Mahāpaccariyā**dīsu pana tassa uddhāre pārājikaṁ vuttaṁ, taṁ yuttaṁ.

Parassa rittakumbhiyā saṅgopanatthāya bhaṇḍaṁ ṭhapetvā tattha tele ākiṇṇe "sace ayaṁ jānissati, maṁ palibujjhissatī"ti bhīto pādagghanakatelaṁ pītaṁ bhaṇḍaṁ theyyacittena uddharati, pārājikaṁ. Suddhacittena

---

1-1. Hoti sappi-ādi, yamhi (Ka) 2. Āvaṭṭetvā (Sī, Syā) Āviñjetvā (Ka)

uddharati, pare āharāpente bhaṇḍadeyyaṁ. **Bhaṇḍadeyyaṁ** nāma yaṁ parassa naṭṭhaṁ, tassa mūlaṁ vā tadeva vā bhaṇḍaṁ dātabbanti attho. No ce deti, sāmikassa dhuranikkhepe pārājikaṁ. Sace parassa kumbhiyā añño sappiṁ vā telaṁ vā ākirati, tatra cāyaṁ theyyacittena telapivanakaṁ bhaṇḍaṁ pakkhipati, vuttanayeneva pārājikaṁ. Attano rittakumbhiyā parassa sappiṁ vā telaṁ vā ākiraṇabhāvaṁ ñatvā theyyacittena bhaṇḍaṁ nikkhipati, pubbe vuttanayeneva uddhāre pārājikaṁ. Suddhacitto nikkhipitvā pacchā theyyacittena uddharati, pārājikameva. Suddhacittova uddharati, neva avahāro, na gīvā, **Mahāpaccariyaṁ** pana anāpattimattameva vuttaṁ. "Kissa mama kumbhiyaṁ telaṁ ākirasī"ti kupito attano bhaṇḍaṁ uddharitvā chaḍḍeti, no bhaṇḍadeyyanti **Kurundiyaṁ** vuttaṁ. Theyyacittena mukhavaṭṭiyaṁ gahetvā kumbhiṁ āviñchati telaṁ gaḷetukāmo, pādagghanake gaḷite pārājikaṁ. Theyyacitteneva jajjaraṁ karoti "savitvā gamissatī"ti, pādagghanake savitvā gate pārājikaṁ. Theyyacitteneva chiddaṁ karoti omaṭṭhaṁ vā ummaṭṭhaṁ vā vemaṭṭhaṁ vā, idaṁ pana sammohaṭṭhānaṁ, tasmā suṭṭhu sallakkhetabbaṁ. Ayaṁ hettha vinicchayo—**omaṭṭhaṁ**nāma adhomukhachiddaṁ. **Ummaṭṭhaṁ** nāma uddhaṁmukhachiddaṁ. **Vemaṭṭhaṁ** nāma uḷuṅkasseva ujugatachiddaṁ. Tatra omaṭṭhassa bahi paṭṭhāya katassa abbhantarantato pādagghanake tele gaḷite bahi anikkhantepi pārājikaṁ. Kasmā? Yasmā tato gaḷitamattameva bahigataṁ nāma hoti, na kumbhigatasaṅkhyaṁ labhati. Anto paṭṭhāya katassa bāhirantato pādagghanake gaḷite pārājikaṁ. Ummaṭṭhassa yathā tathā vā katassa bāhirantato pādagghanake gaḷite pārājikaṁ. Tañhi yāva bāhirantato na gaḷati, tāva kumbhigatameva hoti. Vemaṭṭhassa ca kapālamajjhato gaḷitavasena kāretabboti Aṭṭhakathāsu vuttaṁ. Taṁ pana anto ca bahi ca paṭṭhāya majjhe ṭhapetvā katachidde taḷākassa ca mariyādabhedena sameti. Anto paṭṭhāya kate pana bāhirantena, bahi paṭṭhāya kate abbhantarantena kāretabboti idamettha yuttaṁ. Yo pana "vaṭṭitvā gacchissatī"ti theyyacittena kumbhiyā ādhārakaṁ vā upatthambhanaleḍḍuke vā apaneti, vaṭṭitvā gatāya pārājikaṁ. Telākiraṇabhāvaṁ pana ñatvā rittakumbhiyā jajjarabhāve vā chiddesu vā katesu pacchā nikkhantatelappamāṇena bhaṇḍadeyyaṁ hoti. **Aṭṭhakathāsu** pana katthaci pārājikantipi likhitaṁ, taṁ pamādalikhitaṁ.

Paripuṇṇāya kumbhiyā upari kathalaṁ vā pāsāṇaṁ vā "patitvā bhindissati, tato telaṁ paggharissatī"ti theyyacittena dubbandhaṁ vā karoti, duṭṭhapitaṁ vā ṭhapeti, avassaṁ patanakaṁ tathā karontassa katamatte pārājikaṁ. Rittakumbhiyā upari karoti, taṁ pacchā puṇṇakāle patitvā bhindati, bhaṇḍadeyyaṁ. Īdisesu hi ṭhānesu bhaṇḍassa natthikāle katapayogattā āditova pārājikaṁ na hoti. Bhaṇḍavināsadvārassa pana katattā bhaṇḍadeyyaṁ hoti, āharāpentesu adadato sāmikānaṁ dhuranikkhepena pārājikaṁ.

Theyyacittena mātikaṁ ujukaṁ karoti "vaṭṭitvā vā gamissati, velaṁ vā uttarāpessatī"ti, vaṭṭitvā vā gacchatu, velaṁ vā uttaratu, ujukaraṇakāle pārājikaṁ. Īdisā hi payogā pubbapayogāvahāre saṅgahaṁ gacchanti. Sukkhamātikāya ujukatāya pacchā udake āgate vaṭṭitvā vā gacchatu, velaṁ vā uttaratu, bhaṇḍadeyyaṁ. Kasmā? Ṭhānācāvanapayogassa abhāvā. Tassa lakkhaṇaṁ nāvaṭṭhe āvi bhavissati.

Tattheva bhindati vāti-ādīsu **Aṭṭhakathāyaṁ**[1] tāva vuttaṁ—"**bhindati vā**ti muggarena pothetvā bhindati. **Chaḍḍeti vā**ti udakaṁ vā vālikaṁ vā ākiritvā uttarāpeti. **Jhāpeti vā**ti dārūni āharitvā jhāpeti. **Aparibhogaṁ vā karotī**ti akhāditabbaṁ vā apātabbaṁ vā karoti, uccāraṁ vā passāvaṁ vā visaṁ vā ucchiṭṭhaṁ vā kuṇapaṁ vā pāteti. **Āpatti dukkaṭassā**ti ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭaṁ, Buddhavisayo nāmeso. Kiñcāpi dukkaṭaṁ, āharāpente pana bhaṇḍadeyyan"ti. Tattha purimadvayaṁ na sameti. Tañhi kumbhijajjarakaraṇena ca mātikā-ujukaraṇena ca saddhiṁ ekalakkhaṇaṁ. Pacchimaṁ pana dvayaṁ ṭhānā acāventenāpi sakkā kātuṁ, tasmā ettha evaṁ vinicchayaṁ vadanti—"Aṭṭhakathāyaṁ kira 'ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭan'ti idaṁ pacchimadvayaṁ sandhāya vuttaṁ. Ṭhānācāvanaṁ akarontoyeva hi theyyacittena vā vināsetukāmatāya vā jhāpeyyapi, aparibhogampi kareyya. Purimadvaye pana vuttanayena bhindantassa vā chaḍḍentassa vā ṭhānācāvanaṁ atthi, tasmā tathā karontassa vināsetukamatāya bhaṇḍadeyyaṁ, theyyacittena pārājikan"ti. Pāḷiyaṁ "dukkaṭan"ti vuttattā

---

1. Mahā-aṭṭhakathāyaṁ (Ka)

ayuttanti ce. Na, aññathā gahetabbatthato. Pāḷiyaṁ hi theyyacittapakkhe **bhindati vā**ti udakena sambhindati, **chaḍḍati vā**ti tattha vamati vā passāvaṁ vā[1] chaḍḍetīti evameke vadanti.

Ayaṁ panettha sāro, vinītavatthumhi tiṇajjhāpako viya ṭhānā acāvetukāmova kevalaṁ bhindati, bhinnattā pana telādīni nikkhamanti, yaṁ vā panettha patthinnaṁ, taṁ ekābaddhameva tiṭṭhati. Achaḍḍetukāmoyeva ca kevalaṁ tattha udakavālikādīni ākirati, ākiṇṇattā pana telaṁ chaḍḍīyati. Tasmā vohāravasena **"bhindati vā chaḍḍeti vā"**ti vuccatīti evametesaṁ padānaṁ attho gahetabbo. Nāsetukāmatāpakkhe pana itarathāpi yujjati. Evañhi kathiyamāne Pāḷi ca Aṭṭhakathā ca pubbāparena saṁsanditvā kathitā honti. Ettāvatāpi ca santosaṁ akatvā ācariye payirupāsitvā vinicchayo veditabboti.

Bhūmaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Thalaṭṭhakathā

95. Thalaṭṭhe **thale nikkhittan**ti bhūmitale vā pāsāṇatala[2]pabbatatalādīsu vā yattha katthaci paṭicchanne vā appaṭicchanne vā ṭhapitaṁ "thalaṭṭhan"ti veditabbaṁ. Taṁ sace rāsikataṁ hoti, antokumbhiyaṁ bhājanagatakaraṇamuṭṭhicchedanavinicchayena vinicchinitabbaṁ. Sace ekābaddhaṁ silesaniyyāsādi, pakkamadhuphāṇitavinicchayena vinicchinitabbaṁ. Sace garukaṁ hoti bhārabaddhaṁ lohapiṇḍi guḷapiṇḍi telamadhughaṭādi[3] vā, kumbhiyaṁ ṭhānācāvanavinicchayena vinicchinitabbaṁ, saṅkhalikabaddhassa ca ṭhānabhedo sallakkhetabbo. Pattharitvā ṭhapitaṁ pana pāvārattharaṇasāṭakādiṁ ujukaṁ gahetvā ākaḍḍhati, pārimante orimantena phuṭṭhokāsaṁ atikkante pārājikaṁ. Evaṁ sabbadisāsu sallakkhetabbaṁ. Veṭhetvā uddharati, kesaggamattaṁ ākāsagataṁ karontassa pārājikaṁ. Sesaṁ vuttanayamevāti.

Thalaṭṭhakathā niṭṭhitā.

---

1. Vaccaṁ vā passāvaṁ vā (Sī), vamanaṁ vā uccāraṁ vā passāvaṁ vā (Syā)
2. Pāsādatala (Sī, Syā)
3. Lohapiṇḍaguḷapiṇḍatelamadhughaṭādi (Sī)

Ākāsaṭṭhakathā

96. Ākāsaṭṭhe morassa chahākārehi ṭhānaparicchedo veditabbo—purato mukhatuṇḍakena, pacchato kalāpaggena, ubhayapassesu pakkhapariyantehi, adho pādanakhāya, uddhaṁ sikhaggenāti. Bhikkhu "sassāmikaṁ ākāsaṭṭhaṁ moraṁ gahessāmī"ti purato vā tiṭṭhati, hatthaṁ vā pasāreti, moro ākāseyeva pakkhe cāreti, vātaṁ gāhāpetvā gamanaṁ upacchinditvā tiṭṭhati, tassa bhikkhuno dukkaṭaṁ. Taṁ aphandento hatthena āmasati, dukkaṭameva. Ṭhānā acāvento phandāpeti, thullaccayaṁ. Hatthena pana gahetvā vā aggahetvā vā mukhatuṇḍakena phuṭṭhokāsaṁ kalāpaggaṁ, kalāpaggena vā phuṭṭhokāsaṁ mukhatuṇḍakaṁ atikkāmeti, pārājikaṁ. Tathā vāmapakkhapariyantena phuṭṭhokāsaṁ dakkhiṇapakkhapariyantaṁ, dakkhiṇapakkhapariyantena vā phuṭṭhokāsaṁ vāmapakkhapariyantaṁ atikkāmeti, pārājikaṁ. Tathā pādanakhasikhāya phuṭṭhokāsaṁ sikhaggaṁ, sikhaggena vā phuṭṭhokāsaṁ pādanakhasikhaṁ atikkāmeti, pārājikaṁ.

Ākāsena gacchanto moro sīsādīsu yasmiṁ aṅge nilīyati, taṁ tassa ṭhānaṁ. Tasmā taṁ hatthe nilīnaṁ ito cito ca karontopi phandāpetiyeva. Yadi pana itarena hatthena gahetvā ṭhānā cāveti, pārājikaṁ. Itaraṁ hatthaṁ upaneti, moro sayameva uḍḍetvā tattha nilīyati, anāpatti. Aṅge nilīnabhāvaṁ ñatvā theyyacittena ekaṁ padavāraṁ gacchati, thullaccayaṁ. Dutiye, pārājikaṁ.

Bhūmiyaṁ ṭhitamoro dvinnaṁ vā pādānaṁ, kalāpassa ca vasena tīṇi ṭhānāni labhati, taṁ ukkhipantassa yāva ekampi ṭhānaṁ pathaviṁ phusati, tāva thullaccayaṁ, kesaggamattampi pathaviyā mocitamatte pārājikaṁ. Pañjare ṭhitaṁ saha pañjarena uddharati, pārājikaṁ. Yadi pana pādaṁ na agghati, sabbattha agghavasena kātabbaṁ. Antovatthumhi carantaṁ moraṁ theyyacittena padasā bahivatthuṁ nīharanto dvāraparicchedaṁ atikkāmeti, pārājikaṁ. Vaje ṭhitabalībaddassa hi vajo viya antovatthu tassa ṭhānaṁ. Hatthena pana gahetvā antovatthusmimpi ākāsagataṁ karontassa pārājikameva. Antogāme carantampi gāmaparikkhepaṁ atikkāmentassa pārājikaṁ. Sayameva nikkhamitvā gāmūpacāre vā vatthūpacāre vā carantaṁ pana theyyacitto kaṭṭhena vā kathalāya vā utrāsetvā aṭavimukhaṁ karoti, moro uḍḍetvā antogāme vā

antovatthumhi vā chadanapiṭṭhe vā nilīyati, rakkhati. Sace pana aṭavimukhe uḍḍeti vā gacchati vā, "aṭaviṁ pavesetvā gahessāmī"ti parikappe asati pathavito kesaggamattampi uḍḍitamatte vā dutiyapadavāre vā pārājikaṁ. Kasmā? Yasmā gāmato nikkhantassa ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṁ hoti. **Kapiñjarādī**supi ayameva vinicchayo.

Sāṭakaṁ vāti vātavegukkhittaṁ pathavitale pattharitvā ṭhapitamiva ākāsena gacchantaṁ khalibaddhaṁ[1] sāṭakaṁ abhimukhāgataṁ hatthena ekasmiṁ ante gaṇhāti, ito cito ca ṭhānaṁ avikopentoyeva gamanupacchede dukkaṭaṁ. Ṭhānācāvanaṁ akaronto cāleti, phandāpane thullaccayaṁ. Ṭhānā cāveti, pārājikaṁ. Ṭhānaparicchedo cassa morasseva chahākārehi veditabbo.

Abaddhasāṭako pana ekasmiṁ ante gahitamatteva dutiyenantena patitvā bhūmiyaṁ patiṭṭhāti. Tassa dve ṭhānāni honti hattho ceva bhūmi ca. Taṁ yathāgahitameva paṭhamaṁ gahitokāsappadesato cāleti, thullaccayaṁ. Pacchā bhūmito dutiyahatthena vā pādena vā ukkhipati, pārājikaṁ. Paṭhamaṁ vā bhūmito uddharati, thullaccayaṁ. Pacchā gahitokāsappadesato cāveti, pārājikaṁ. Gahaṇaṁ vā amuñcanto ujukameva hatthaṁ onāmetvā bhūmigataṁ katvā teneva hatthena ukkhipati, pārājikaṁ. Veṭhanepi ayameva vinicchayo.

Hiraññaṁ vā suvaṇṇaṁ vā chijjamānanti manussānaṁ alaṅkarontānaṁ gīveyyakādipiḷandhanaṁ vā suvaṇṇasalākaṁ chindantānaṁ suvaṇṇakārānaṁ suvaṇṇakhaṇḍaṁ vā chijjamānaṁ patati, tañce bhikkhu ākāsena āgacchantaṁ theyyacitto hatthena gaṇhāti, gahaṇameva ṭhānaṁ. Gahitappadesato hatthaṁ apaneti, pārājikaṁ. Cīvare patitaṁ hatthena ukkhipati, pārājikaṁ. Anuddharitvāva yāti, dutiye padavāre pārājikaṁ. Patte patitepi eseva nayo. Sīse vā mukhe vā pāde vā patiṭṭhitaṁ hatthena gaṇhāti, pārājikaṁ. Aggahetvāva yāti, dutiye padavāre pārājikaṁ. Yattha katthaci patati, tassa patitokāsova ṭhānaṁ, na sabbaṁ aṅgapaccaṅgaṁ pattacīvaraṁ vāti.

Ākāsaṭṭhakathā niṭṭhitā.

---

1. Khalitthaddhaṁ (Syā)

Vehāsaṭṭhakathā

97. Vehāsaṭṭhe mañcapīṭhādīsu ṭhapitaṁ bhaṇḍaṁ āmāsaṁ vā hotu anāmāsaṁ vā, theyyacittena āmasantassa dukkaṭaṁ. Mañcapīṭhesu ṭhapitabhaṇḍesu panettha thalaṭṭhe vuttanayena vinicchayo veditabbo. Ayaṁ pana viseso, sace khaliyā baddhasāṭako mañce vā pīṭhe vā patthaṭo majjhena mañcatalaṁ na phusati, mañcapādeva phusati, tesaṁ vasena ṭhānaṁ veditabbaṁ. Pādānaṁ upari phuṭṭhokāsameva hi atikkamitamattena tattha pārājikaṁ hoti. Saha mañcapīṭhehi harantassa pana mañcapīṭhapādānaṁ patiṭṭhitokāsavasena ṭhānaṁ veditabbaṁ.

Civaravaṁse vāti cīvaraṭhapanatthāya bandhitvā ṭhapite vaṁse vā kaṭṭhadaṇḍake vā. Tattha saṁharitvā pārato antaṁ, orato bhogaṁ katvā ṭhapitacīvarassa patiṭṭhitokāsena phuṭṭhokāsova ṭhānaṁ, na sabbo cīvaravaṁso. Tasmā theyyacittena taṁ bhoge gahetvā ākaḍḍhantassa pārato vaṁse patiṭṭhitokāsaṁ orato cīvarena vaṁsassa phuṭṭhappadesaṁ atikkāmentassa ekadvaṅgulamattākaḍḍhaneneva pārājikaṁ. Ante gahetvā ākaḍḍhantassāpi eseva nayo. Tattheva pana cīvaravaṁse vāmato vā dakkhiṇato vā sārentassa[1] vāmantena dakkhiṇantaṭṭhānaṁ, dakkhiṇantena vā vāmantaṭṭhānaṁ atikkantamatte dasadvādasaṅgulamattasāraṇeneva[2] pārājikaṁ. Uddhaṁ ukkhipantassa kesaggamattukkhipanena pārājikaṁ. Cīvaravaṁsaṁ phusantaṁ vā aphusantaṁ vā rajjukena bandhitvā ṭhapitacīvaraṁ mocentassa thullaccayaṁ, mutte pārājikaṁ. Muttamattameva hi taṁ "ṭhānā cutan"ti saṅkhyaṁ gacchati. Vaṁse veṭhetvā ṭhapitaṁ nibbeṭhentassa thullaccayaṁ, nibbeṭhitamatte pārājikaṁ. Valayaṁ katvā ṭhapite valayaṁ chindati vā moceti vā ekaṁ vā vaṁsakoṭiṁ mocetvā nīharati, thullaccayaṁ, chinnamatte, muttamatte, nīhaṭamatte ca pārājikaṁ. Tathā akatvāva cīvaravaṁse ito cito ca sāreti, rakkhati tāva. Valayassa hi sabbopi cīvaravaṁso ṭhānaṁ. Kasmā? Tattha saṁsaraṇadhammatāya. Yadā pana naṁ hatthena gahetvā ākāsagataṁ karoti, pārājikaṁ. Pasāretvā ṭhapitassa patiṭṭhitokāsena phuṭṭhokāsova ṭhānaṁ, tattha saṁharitvā ṭhapite vuttanayena vinicchayo veditabbo. Yaṁ pana ekenantena bhūmiṁ phusitvā ṭhitaṁ hoti, tassa

1. Osārentassa (Syā), harantassa (Ka)
2. Haraṇeneva (Ka)

cīvaravaṁse ca bhūmiyañca patiṭṭhitokāsavasena dve ṭhānāni. Tattha bhūmiyaṁ ekenantena patiṭṭhite abaddhasāṭake vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Cīvararajjuyāpi ayameva vinicchayo.

Aṅkusake laggetvā ṭhapitabhaṇḍaṁ pana bhesajjaghaṭo vā bhesajjatthavikā vā sace bhittiṁ vā bhūmiṁ vā aphusitvā ṭhapitaṁ, lagganakaṁ ghaṁsantassa nīharato aṅkusakoṭito nikkhantamatte pārājikaṁ. Lagganakaṁ baddhaṁ hoti, bundena ukkhipitvā ākāsagataṁ karontassa aṅkusakoṭito anikkhantepi pārājikaṁ. Bhittinissitaṁ hoti, paṭhamaṁ aṅkusakoṭito nīharati, thullaccayaṁ. Pacchā bhittiṁ moceti, pārājikaṁ. Paṭhamaṁ bhittiṁ mocetvā pacchā aṅkusato nīharantassāpi eseva nayo. Sace pana bhāriyaṁ bhaṇḍaṁ nīharituṁ asakkonto sayaṁ bhittinissitaṁ katvā aṅkusato nīharati, puna bhittiṁ amocetvāpi aṅkusato nīhaṭamatteyeva pārājikaṁ. Attanā kataṭṭhānaṁ hi ṭhānaṁ na hoti, bhūmiṁ phusitvā ṭhitassa pana dve eva ṭhānāni. Tattha vuttoyeva vinicchayo. Yaṁ pana sikkāya pakkhipitvā laggitaṁ hoti, taṁ sikkāto nīharantassāpi saha sikkāya aṅkusato nīharantassāpi pārājikaṁ. Bhittibhūmisannissitavasena cettha ṭhānabhedopi veditabbo.

Bhittikhīloti ujukaṁ katvā bhittiyaṁ ākoṭito vā tatthajātako eva vā, nāgadanto pana vaṅko ākoṭito eva. Tesu laggetvā ṭhapitaṁ aṅkusake vuttanayeneva vinicchinitabbaṁ. Dvīsu tīsu pana paṭipāṭiyā ṭhitesu āropetvā ṭhapitaṁ kuntaṁ vā bhindivālaṁ[1] vā agge vā bunde vā gahetvā ākaḍḍhati, ekamekassa phuṭṭhokāsamatte atikkante pārājikaṁ. Phuṭṭhokāsamattameva hi tesaṁ ṭhānaṁ hoti, na sabbe khīlā vā nāgadantā vā. Bhitti-abhimukho ṭhatvā majjhe gahetvā ākaḍḍhati, orimantena phuṭṭhokāsaṁ pārimantena atikkantamatte pārājikaṁ. Parato pellentassāpi eseva nayo. Hatthena gahetvā ujukaṁ ukkhipanto kesaggamattampi ākāsagataṁ karoti, pārājikaṁ. Bhittiṁ nissāya ṭhapitaṁ bhittiṁ ghaṁsanto ākaḍḍhati, aggena phuṭṭhokāsaṁ bundaṁ, bundena vā phuṭṭhokāsaṁ aggaṁ atikkāmentassa pārājikaṁ. Bhitti-abhimukho

1. Bhiṇḍivālaṁ (Sī), bhiṇḍiṁ vā vālaṁ vā (Syā)

ṭhatvā ākaḍḍhanto ekenantena phuṭṭhokāsaṁ aparantaṁ atikkāmeti, pārājikaṁ. Ujukaṁ ukkhipanto kesaggamattaṁ ākāsagataṁ karoti, pārājikaṁ.

Rukkhe vā laggitanti tālarukkhādīsu āropetvā laggite aṅkusakādīsu vuttanayena vinicchayo veditabbo. Tatthajātakaṁ pana tālapiṇḍiṁ cālentassa thullaccayaṁ. Yasmiṁ phale pārājikavatthu pūrati, tasmiṁ bandhanā muttamatte pārājikaṁ. Piṇḍiṁ chindati, pārājikaṁ. Aggena paṇṇantaraṁ āropetvā ṭhapitā dve ṭhānāni labhati ṭhapitaṭṭhānañca vaṇṭaṭṭhānañca, tattha vuttanayena vinicchayo veditabbo. Yo pana "chinnamattā patamānā saddaṁ kareyyā"ti bhayena sayaṁ aggena paṇṇantaraṁ āropetvā chindati, chinnamatte pārājikaṁ. Attanā kataṭṭhānaṁ hi ṭhānaṁ na hoti. Etena upāyena sabbarukkhānaṁ pupphaphalesu vinicchayo veditabbo.

Pattādhārakepīti ettha rukkhādhārako vā hotu valayādhārako vā daṇḍādhārako vā yaṁkiñci pattaṭṭhapanakaṁ pacchikāpi hotu pattādhārakotveva saṅkhyaṁ gacchati. Tattha ṭhapitappattassa pattena phuṭṭhokāso eva ṭhānaṁ. Tattha rukkhādhārake pañcahākārehi ṭhānaparicchedo hoti, tattha ṭhitaṁ pattaṁ mukhavaṭṭiyaṁ gahetvā catūsu disāsu yato kutoci kaḍḍhanto ekenantena phuṭṭhokāsaṁ aparantaṁ atikkāmeti, pārājikaṁ. Uddhaṁ kesaggamattaṁ ukkhipato pārājikaṁ. Sahādhārakena harantassāpi eseva nayoti.

Vehāsaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Udakaṭhakathā

98. Udakaṭṭhe **udake nikkhittaṁ hotī**ti rājabhayādibhītehi udakena avinassanadhammesu tambalohabhājanādīsu suppaṭicchannaṁ katvā pokkharaṇī-ādīsu asandanake udake nikkhittaṁ. Tassa patiṭṭhitokāsoyeva ṭhānaṁ, na sabbaṁ udakaṁ. **Gacchati vā, āpatti dukkaṭassā**ti agambhīre udake padasā gacchantassa padavāre padavāre dukkaṭaṁ. Gambhīre

hatthehi vā pādehi vā payogaṁ karontassa[1] hatthavārehi vā padavārehi vā[1] payoge payoge dukkaṭaṁ. Eseva nayo kumbhigahaṇatthaṁ nimujjanummujjanesu. Sace pana antarā kiñci udakasappaṁ vā vāḷamacchaṁ vā disvā bhīto palāyati, anāpatti. Āmasanādīsu bhūmigatāya kumbhiyā vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Ayaṁ pana viseso—tattha bhūmiṁ khaṇitvā kaḍḍhati, idha kaddame osāreti. Evaṁ chahākārehi ṭhānaparicchedo hoti.

Uppalādīsu yasmiṁ pupphe vatthuṁ pūreti, tasmiṁ chinnamatte pārājikaṁ. Uppalajātikānañcettha yāva ekasmimpi passe vāko na chijjati, tāva rakkhati. Padumajātikānaṁ pana daṇḍe chinne abbhantare suttaṁ acchinnampi na rakkhati. Sāmikehi chinditvā ṭhapitāni uppalādīni honti, yaṁ vatthuṁ pūreti, tasmiṁ uddhaṭe pārājikaṁ. Hatthakabaddhāni honti, yasmiṁ hatthake vatthu pūrati, tasmiṁ uddhaṭe pārājikaṁ. Bhārabaddhāni honti, taṁ bhāraṁ channaṁ ākārānaṁ yena kenaci ākārena ṭhānā cāventassa bhūmaṭṭhakumbhiyaṁ vuttanayena pārājikaṁ. Dīghanāḷāni uppalādīni honti, pupphesu vā nāḷesu vā veṇiṁ katvā udakapiṭṭhe rajjukesu tiṇāni santharitvā ṭhapenti vā bandhanti vā, tesaṁ dīghato pupphaggena ca nāḷantena ca tiriyaṁ pariyantehi heṭṭhā patiṭṭhitokāsena uddhaṁ upariṭhitassa piṭṭhiyāti chahākārehi ṭhānācāvanaparicchedo veditabbo.

Yopi udakapiṭṭhiyaṁ ṭhapitapupphakalāpaṁ udakaṁ cāletvā vīciṁ uṭṭhāpetvā kesaggamattampi yathāṭhitaṭṭhānato cāveti, pārājikaṁ. Atha pana parikappeti "ettha gataṁ gahessāmī"ti, rakkhati tāva, gataṭṭhāne pana uddharato pārājikaṁ. Udakato accuggatassa pupphassa sakalamudakaṁ ṭhānaṁ, taṁ uppāṭetvā ujukaṁ uddharantassa nāḷante kesaggamattaṁ udakato atikkante pārājikaṁ. Pupphe gahetvā apanāmetvā ākaḍḍhanto uppāṭeti, na udakaṁ ṭhānaṁ, uppāṭitamatte pārājikaṁ. Kalāpabaddhāni pupphāni udakaṭṭhāne vā[2] rukkhe vā gacche vā bandhitvā ṭhapenti, bandhanaṁ amocetvā ito cito ca karontassa thullaccayaṁ. Bandhane muttamatte pārājikaṁ. Paṭhamaṁ bandhanaṁ mocetvā pacchā harati, ettha chahākārehi ṭhānaparicchedoti idaṁ ubhayaṁ **Mahāpaccariyā**dīsu vuttaṁ. Paduminiyaṁ pupphāni saha

1-1. Hatthapādehi vā (Sī, Syā)

2. Udakaṭṭhāne (?)

paduminiyā gaṇhitukāmassa pupphanāḷehi ca pattanāḷehi ca phuṭṭha-udakavasena uddhañceva tiriyañca ṭhānaparicchedo veditabbo. Taṁ panassa paduminiṁ anuppāṭetvā pupphāni vā pattāni vā attano abhimukhaṁ ākaḍḍhantassa thullaccayaṁ. Uppāṭitamatte pārājikaṁ.

Pupphapattanāḷe ṭhānato acāvetvāpi paṭhamaṁ paduminiṁ uppāṭentassa thullaccayaṁ. Pacchā pupphapattanāḷesu ṭhānā cāvitesu pārājikaṁ. Uppāṭitāya paduminiyā pupphaṁ gaṇhanto pana bhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabbo. Bahi ṭhapite rāsikata kalāpabaddhabhārabaddhapupphepi eseva nayo. Bhisaṁ vā muḷālaṁ vā yena vatthu pūrati, taṁ uppāṭentassa pārājikaṁ. Kaddame phuṭṭhokāsavasena cettha ṭhānaṁ paricchinditabbaṁ. Tāni uppāṭentassa sukhumampi mūlaṁ acchinnaṁ hoti, rakkhati tāva. Bhisapabbe jātaṁ pattaṁ vā pupphaṁ vā hoti, tampi rakkhatīti **Mahā-aṭṭhakathāyam**eva vuttaṁ. Bhisagaṇṭhimhi pana kaṇṭako hoti yobbanappattānaṁ mukhapiḷakā viya, ayaṁ adīghattā na rakkhati. Sesaṁ uppalādīsu vuttanayameva.

Macchakacchapānaṁ sassāmikānaṁ vāpi-ādīsu sakalamudakaṁ ṭhānaṁ. Tasmā yo paṭijagganaṭṭhāne sassāmikaṁ macchaṁ baḷisena vā jālena vā kumīnena[1] vā hatthena vā gaṇhāti, tassa yena macchena vatthu pūrati, tasmiṁ kesaggamattampi udakato uddhaṭamatte pārājikaṁ. Koci maccho gayhamāno ito cito ca dhāvati, ākāsaṁ vā uppatati, tīre vā patati, ākāse vā ṭhitaṁ, tīre vā patitaṁ gaṇhatopi pārājikameva. Kacchapampi bahi gocaratthaṁ gataṁ gaṇhato eseva nayo. Udakaṭṭhaṁ pana udakā mocayato pārājikaṁ.

Tesu tesu pana janapadesu sabbasādhāraṇassa mahātaḷākassa niddhamanatumbaṁ nissāya sabbasādhāraṇameva kunnadīsadisaṁ udakavāhakaṁ khaṇanti, tato khuddakamātikāyo nīharitvā mātikākoṭiyaṁ attano attano vaḷañjanatthāya āvaṭe khaṇanti. Tesaṁ pana yadā udakena attho hoti, tadā āvāṭe khuddakamātikāyo udakavāhakañca sodhetvā niddhamanatumbaṁ ugghāṭenti, tato udakena saddhiṁ macchā nikkhamitvā anupubbena āvāṭe patvā vasanti. Tattha taḷāke ca udakavāhakesu ca macche gaṇhante na vārenti. Khuddakāsu pana attano attano

1. Kuminena (Sī), kumminena (Syā)

mātikāsu udaka-āvāṭesu ca paviṭṭhamacche gaṇhituṁ na denti, vārenti. Tattha yo taḷāke vā niddhamanatumbe vā udakavāhake vā macche gaṇhāti, avahārena so na karetabbo. Khuddamātikāsu pana āvāṭesu vā paviṭṭhaṁ gaṇhanto gahitassa agghavasena kāretabbo. Sace tato gayhamāno maccho ākāse vā uppatati, tīre vā patati, taṁ ākāsaṭṭhaṁ vā tīraṭṭhaṁ vā udakavinimuttaṁ gaṇhato avahāro natthi. Kasmā? Yasmā attano pariggahaṭṭhāne ṭhitasseva te sāmikā. Evarūpā hi tattha katikā. Kacchapepi eseva nayo.

Sace pana maccho gayhamāno āvāṭato khuddakamātikaṁ āruhati, tattha naṁ gaṇhatopi avahāroyeva. Khuddakamātikāto pana udakavāhakaṁ, tato ca taḷākaṁ ārūḷhaṁ gaṇhato avahāro natthi. Yo āvāṭato bhattasitthehi palobhetvā mātikaṁ āropetvā gaṇhāti, avahārova. Tato pana palobhetvā udakavāhakaṁ āropetvā gaṇhantassa avahāro natthi. Keci pana kutocideva sabbasādhāraṇaṭṭhānato macche ānetvā pacchimavatthubhāge udaka-āvāṭe khipitvā posetvā divase divase dve tīṇi uttaribhaṅgatthāya mārenti, evarūpaṁ macchaṁ udake vā ākāse vā tīre vā yattha katthaci ṭhitaṁ gaṇhato avahāro eva. Kacchapepi eseva nayo.

Nidāghakāle pana nadiyā sote pacchinne katthaci ninnaṭṭhāne udakaṁ tiṭṭhati, tattha manussā macchānaṁ vināsāya madanaphalavasādīni pakkhipitvā gacchanti, macchā tāni khādantā maritvā uttānā udake plavantā[1] tiṭṭhanti. Yo tattha gantvā "yāva sāmikā nāgacchanti, tāvime macche gaṇhissāmī"ti gaṇhāti, agghavasena kāretabbo. Paṁsukūlasaññāya gaṇhato avahāro natthi, āharāpente pana bhaṇḍadeyyaṁ. Macchavisaṁ pakkhipitvā gatamanussā bhājanāni āharitvā pūretvā gacchanti, yāva "punapi āgacchissāmā"ti sālayā honti, tāva te sassāmikamacchāva. Yadā pana te "alaṁ amhākan"ti nirālayā pakkamanti, tato paṭṭhāya theyyacittena gaṇhantassa dukkaṭaṁ, paṁsukūlasaññissa anāpatti. Yathā ca macchakacchapesu, evaṁ sabbāyapi odakajātiyā vinicchayo veditabboti.

Udakaṭṭhakathā niṭṭhitā.

---

1. Pilavantā (Sī)

Nāvaṭṭhakathā

99. Nāvaṭṭhe paṭhamaṁ tāva nāvaṁ dassento **"nāvā nāma yāya taratī"**ti āha. Tasmā idha antamaso rajanadoṇikāpi veṇukalāpakopi "nāvā"tveva veditabbo. Sīmāsammannane pana dhuvanāvā anto khaṇitvā vā phalakehi bandhitvā vā katā sabbantimena paricchedena tiṇṇaṁ vāhanikā eva vaṭṭati. Idha pana ekassapi vāhanikā "nāvā"tveva vuccati. **Nāvāya nikkhittan**ti yaṁkiñci indriyabaddhaṁ vā anindriyabaddhaṁ vā, tassa avahāralakkhaṇaṁ thalaṭṭhe vuttanayeneva veditabbaṁ. **Nāvaṁ avaharissāmī**ti ādimhi ca dutiyapariyesanagamana-āmasanaphandāpanāni vuttanayāneva. **Bandhanaṁ mocetī**ti ettha pana yā bandhane muttamatte ṭhānā na cavati, tassā bandhanaṁ yāva na muttaṁ hoti, tāva dukkaṭaṁ. Mutte pana thullaccayampi pārājikampi hoti. Taṁ parato āvi bhavissati. Sesaṁ vuttanayameva. Ayaṁ tāva Pāḷivaṇṇanā.

Ayaṁ panettha **Pāḷimuttakavinicchayo**—caṇḍasote bandhitvā ṭhapitanāvāya ekaṁ ṭhānaṁ bandhanameva. Tasmiṁ muttamatte pārājikaṁ. Tattha yutti pubbe vuttā eva. Vippanaṭṭhā nāvā[1] pana yaṁ yaṁ udakappadesaṁ pharitvā ṭhitā hoti, svāssā ṭhānaṁ. Tasmā taṁ uddhaṁ vā uccārentassa, adho vā opilāpentassa, catūsu vā disāsu phuṭṭhokāsaṁ atikkāmentassa atikkantamatte pārājikaṁ. Niccale udake abandhanaṁ attano dhammatāya ṭhitanāvaṁ purato vā pacchato vā vāmadakkhiṇapassato vā kaḍḍhantassa ekenantena phuṭṭhokāsaṁ aparena udake patiṭṭhitantena atikkantamatte pārājikaṁ. Uddhaṁ kesaggamattaṁ udakato mocite adho nāvātalena phuṭṭhokāsaṁ mukhavaṭṭiṁ atikkantamatte pārājikaṁ. Tīre bandhitvā niccale udake ṭhapitanāvāya bandhanañca ṭhitokāso cāti dve ṭhānāni. Taṁ paṭhamaṁ bandhanā moceti, thullaccayaṁ. Pacchā channaṁ ākārānaṁ aññatarena ṭhānā cāveti, pārājikaṁ. Paṭhamaṁ ṭhānā cāvetvā pacchā bandhanamocanepi eseva nayo. Thale ussādetvā ukkujjitvā ṭhapitanāvāya phuṭṭhokāsova ṭhānaṁ. Tassā pañcahākārehi ṭhānaparicchedo veditabbo.

Nikkujjitvā ṭhapitanāvāya pana mukhavaṭṭiyā phuṭṭhokāsova ṭhānaṁ. Tassāpi pañcahākārehi ṭhānaparicchedaṁ ñatvā yato kutoci

1. Vippanaṭṭhanavā (Sī, Ka), vipannaṭṭhanāvā (Ka)

phuṭṭhokāsaṁ, uddhañca kesaggamattaṁ atikkantamatte pārājikaṁ veditabbaṁ. Thale pana ussādetvā dvinnaṁ dārughaṭikānaṁ upari ṭhapitanāvāya dārughaṭikānaṁ phuṭṭhokāsoyeva ṭhānaṁ. Tasmā tattha mañcapādamatthakesuyeva patthaṭabaddhasāṭake[1], nāgadantesu ṭhapitabhindivāle ca vuttanayena vinicchayo veditabbo.

Yottabaddhāya pana nāvāya saṭṭhisattatibyāmappamāṇaṁ yottaṁ amocetvāva ākaḍḍhitvā pathavilaggaṁ katvā saha yottena thale ṭhapitāya nāvāya na phuṭṭhokāsamattameva ṭhānaṁ, atha kho yottakoṭito paṭṭhāya yāva nāvāya pathaviyaṁ patiṭṭhitokāsassa pacchimanto tāva dīghato, tiriyaṁ pana nāvāya ca yottassa ca pathaviyaṁ patiṭṭhitapariyantappamāṇaṁ ṭhānanti veditabbaṁ. Taṁ dīghato vā tiriyato vā kaḍḍhantassa ekenantena phuṭṭhokāsaṁ aparena pathaviyaṁ patiṭṭhitantena atikkantamatte, uddhaṁ kesaggamattaṁ saha yottena pathavito mocite pārājikaṁ. Yo pana titthe ṭhitanāvaṁ āruhitvā theyyacitto arittena vā phiyena vā pājeti, pārājikaṁ. Sace pana chattaṁ vā paṇāmetvā cīvaraṁ vā pādehi akkamitvā hatthehi ukkhipitvā laṅkārasadisaṁ[2] katvā vātaṁ gaṇhāpeti, balavā ca vāto āgamma nāvaṁ harati, vāteneva sā haṭā hoti, puggalassa natthi avahāro. Payogo atthi, so pana ṭhānācāvanapayogo na hoti. Yadi pana taṁ nāvaṁ evaṁ gacchantiṁ pakatigamanaṁ upacchinditvā aññaṁ disābhāgaṁ neti, pārājikaṁ. Sayameva yaṁkiñci gāmatitthaṁ sampattaṁ ṭhānā acāventova vikkiṇitvā gacchati, nevatthi avahāro. Bhaṇḍadeyyaṁ pana hotīti.

Nāvaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Yānaṭṭhakathā

100. Yānaṭṭhe yānaṁ tāva dassento **"yānaṁ nāma vayhan"**ti-ādimāha. Tattha upari maṇḍapasadisaṁ padaracchannaṁ, sabbapaliguṇṭhimaṁ vā[3]

---

1. Patiṭṭhitatthaddhasāṭake (Syā), patiṭṭhitabaddhasāṭake (Ka)
2. Lakārasadisaṁ (Sī)
3. Sabbapariguṇṭhimaṁ vā (Syā)

chādetvā kataṁ **vayhaṁ.** Ubhosu passesu suvaṇṇarajatādimayā gopānasiyo datvā garuḷapakkhakanayena[1] katā **sandamānikā. Ratho ca sakaṭañca** pākaṭameva. Tesu yattha katthaci saviññāṇakaṁ vā aviññāṇakaṁ vā rāsi-ādivasena ṭhapitaṁ bhaṇḍaṁ theyyacittena ṭhānā cāventassa nāvaṭṭhe ca thalaṭṭhe ca vuttanayeneva pārājikaṁ veditabbaṁ.

Ayaṁ pana viseso—yānaṭṭhaṁ taṇḍulādibhaṇḍaṁ piṭakena gaṇhato piṭake anukkhittepi piṭakaṁ apaharitvā taṇḍulādīnaṁ ekābaddhabhāve vikopite pārājikaṁ. Thalaṭṭhādīsupi ayaṁ nayo labbhati. **Yānaṁ avaharissāmī**ti-ādimhi dutiyapariyesanādīni vuttanayāneva. **Ṭhānā cāvetī**ti ettha pana dukayuttassa yānassa dvinnaṁ goṇānaṁ aṭṭha pādā, dve ca cakkānīti dasa ṭhānāni, taṁ theyyacittassa dhure nisīditvā pājayato goṇānaṁ pāduddhāre thullaccayaṁ. Cakkānaṁ pana pathaviyaṁ patiṭṭhitappadesato kesaggamatte atikkante pārājikaṁ. Sace pana goṇā "nāyaṁ amhākaṁ sāmiko"ti ñatvā dhuraṁ chaḍḍetvā ākaḍḍhantā tiṭṭhanti vā phandanti vā, rakkhati tāva. Goṇe puna ujukaṁ paṭipādetvā dhuraṁ āropetvā daḷhaṁ yojetvā pācanena[2] vijjhitvā pājentassa vuttanayeneva tesaṁ pāduddhāre thullaccayaṁ. Cakkātikkame pārājikaṁ.

Sacepi sakaddame magge ekaṁ cakkaṁ kaddame laggaṁ hoti, dutiyaṁ cakkaṁ goṇā parivattentā pavattenti, ekassa ṭhitattā na tāva avahāro hoti. Goṇe pana puna ujukaṁ paṭipādetvā pājentassa ṭhitacakke kesaggamattaṁ phuṭṭhokāsaṁ atikkante pārājikaṁ. Catuyuttakassa pana aṭṭhārasa ṭhānāni, aṭṭhayuttakassa catuttiṁsāti etenupāyena yuttayānassa ṭhānabhedo veditabbo.

Yaṁ pana ayuttakaṁ dhure ekāya pacchato ca dvīhi upatthambhinīhi upatthambhetvā ṭhapitaṁ, tassa tiṇṇaṁ upatthambhinīnaṁ, cakkānañca vasena pañca ṭhānāni. Sace dhure upatthambhinī heṭṭhābhāge kappakatā hoti, cha ṭhānāni. Pacchato pana anupatthambhetvā dhure upatthambhitasseva upatthambhinīvasena tīṇi vā cattāri vā ṭhānāni, dhurena phalakassa vā dārukassa vā upari ṭhapitassa tīṇi ṭhānāni, tathā pathaviyaṁ ṭhapitassa. Taṁ dhuraṁ[3] kaḍḍhitvā vā

1. Garuḷapakkhanayena (Syā) 2. Pājanena (Tha) 3. Taṁ (Sī, Syā)

ukkhipitvā vā purato ca pacchato ca ṭhānā cāventassa thullaccayaṁ. Cakkānaṁ patiṭṭhitaṭṭhāne kesaggamattaṁ atikkante pārājikaṁ. Cakkāni apanetvā dvīhi akkhasīsehi dārūnaṁ upari ṭhapitassa dve ṭhānāni, taṁ kaḍḍhanto vā ukkhipanto vā phuṭṭhokāsaṁ atikkāmeti, pārājikaṁ. Bhūmiyaṁ ṭhapitassa dhurena ca catūhi ca akkhuddhīhi patiṭṭhitavasena pañca ṭhānāni. Taṁ dhure gahetvā kaḍḍhato uddhīnaṁ pacchimantehi purimante atikkante pārājikaṁ. Uddhīsu gahetvā kaḍḍhato uddhīnaṁ purimantehi pacchimante atikkante pārājikaṁ. Passe gahetvā kaḍḍhato uddhīnaṁyeva tiriyaṁ patiṭṭhitaṭṭhānassa atikkamena pārājikaṁ. Mjjhe gahetvā ukkhipato kesaggamattaṁ pathavito mutte pārājikaṁ. Atha uddhikhāṇukā na honti, samameva bāhaṁ katvā majjhe vijjhitvā akkhasīsāni pavesitāni honti. Taṁ heṭṭhimatalassa samantā sabbaṁ pathaviṁ phusitvā tiṭṭhati. Tattha catūsu disāsu uddhañca phuṭṭhaṭṭhānātikkamavasena pārājikaṁ veditabbaṁ. Bhūmiyaṁ nābhiyā ṭhapitacakkassa ekameva ṭhānaṁ, tassa pañcahākārehi paricchedo. Nemipassena ca nābhiyā ca phusitvā ṭhitassa dve ṭhānāni. Nemiyā uṭṭhitabhāgaṁ pādena akkamitvā bhūmiyaṁ phusāpetvā aresu vā nemiyā vā gahetvā ukkhipantassa attanā kataṭṭhānaṁ ṭhānaṁ na hoti, tasmā tasmiṁ ṭhitepi avasesaṭṭhāne atikkantamatte pārājikaṁ.

Bhittiṁ nissāya ṭhapitacakkassāpi dve ṭhānāni. Tattha paṭhamaṁ bhittito mocentassa thullaccayaṁ. Pacchā pathavito kesaggamattuddhāre pārājikaṁ. Paṭhamaṁ bhūmito mocentassa pana sace bhittiyaṁ patiṭṭhitaṭṭhānaṁ na kuppati, eseva nayo. Atha aresu gahetvā heṭṭhā kaḍḍhantassa bhittiṁ phusitvā ṭhitokāsassa uparimo anto heṭṭhimaṁ atikkamati, pārājikaṁ. Maggappaṭipanne yāne yānasāmiko kenacideva karaṇīyena orohitvā maggā okkanto hoti, athañño bhikkhu paṭipathaṁ āgacchanto ārakkhasuññaṁ passitvā "yānaṁ avaharissāmī"ti ārohati, tassa payogaṁ vināyeva goṇā gahetvā pakkantā, avahāro natthi. Sesaṁ nāvāyaṁ vuttasadisanti.

Yānaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Bhāraṭṭhakathā

101. Ito paraṁ bhāroyeva **bhāraṭṭhaṁ,** so sīsabhārādivasena catudhā dassito. Tattha sīsabhārādīsu asammohatthaṁ sīsādīnaṁ paricchedo veditabbo. Tattha sīsassa tāva purimagale galavāṭako piṭṭhigale kesañci kesante āvaṭṭo hoti, galasseva ubhosu passesu kesañci kesā oruyha jāyanti, ye kaṇṇacūḷikāti vuccanti, tesaṁ adhobhāgo cāti ayaṁ heṭṭhimaparicchedo, tato upari sīsaṁ. Etthantare ṭhitabhāro **sīsabhāro** nāma.

Ubhosu passesu kaṇṇacūḷikāhi paṭṭhāya heṭṭhā, kapparehi paṭṭhāya upari, piṭṭhigalāvattato ca galavāṭakato ca paṭṭhāya heṭṭhā, piṭṭhivemajjhāvattato ca uraparicchedamajjhe hadaya-āvāṭato ca paṭṭhāya upari khandho. Etthantare ṭhitabhāro **khandhabhāro** nāma.

Piṭṭhivemajjhāvattato pana hadaya-āvāṭato ca paṭṭhāya heṭṭhā yāva pādanakhasikhā, ayaṁ kaṭiparicchedo. Etthantare samantato sarīre ṭhitabhāro **kaṭibhāro** nāma.

Kapparato paṭṭhāya pana heṭṭhā yāva hatthanakhasikhā, ayaṁ olambakaparicchedo. Etthantare ṭhitabhāro **olambako** nāma.

Idāni **sīse bhāran**ti-ādīsu ayaṁ apubbavinicchayo[1]—yo bhikkhu "idaṁ gahetvā ettha yāhī"ti sāmikehi anāṇatto sayameva "mayhaṁ idaṁ nāma detha, ahaṁ vo bhaṇḍaṁ vahāmī"ti tesaṁ bhaṇḍaṁ sīsena ādāya gacchanto theyyacittena taṁ bhaṇḍaṁ āmasati, dukkaṭaṁ. Yathāvuttasīsaparicchedaṁ anatikkāmentova ito cito ca ghaṁsanto sāretipi paccāsāretipi, thullaccayaṁ. Khandhaṁ oropitamatte kiñcāpi sāmikānaṁ "vahatū"ti cittaṁ atthi, tehi pana ānāṇattattā pārājikaṁ. Khandhaṁ pana anoropetvāpi sīsato kesaggamattaṁ mocentassa pārājikaṁ. Yamakabhārassa pana eko bhāro sīse patiṭṭhāti, eko piṭṭhiyaṁ, tattha dvinnaṁ ṭhānānaṁ vasena vinicchayo veditabbo. Ayaṁ pana suddhasīsabhārādīnaṁyeva vasena desanā āraddhā. Yo cāyaṁ sīsabhāre vutto, khandhabhārādīsupi ayameva vinicchayo.

---

1. Anupubbavinicchayo (Syā, Ka)

Hatthe bhāranti ettha pana hatthena gahitattā olambhako "hatthe bhāro"ti vutto. So paṭhamamaṁyeva bhūmito vā gahito hotu suddhacittena sīsādīhi vā, "hatthe bhāro" tveva saṅkhyaṁ gacchati. Taṁ theyyacittena tādisaṁ gahanaṭṭhānaṁ disvā bhūmiyaṁ vā gacchādīsu vā nikkhipantassa hatthato muttamatte pārājikaṁ. **Bhūmito gaṇhātī**ti ettha pana tesaṁ bhārānaṁ yaṁkiñci pātarāsādikāraṇā suddhacittena bhūmiyaṁ nikkhipitvā puna theyyacittena kesaggamattaṁ uddharantassa pārājikanti.

Bhāraṭṭhakathā niṭṭhitā.

Ārāmaṭṭhakathā

102. Ārāmaṭṭhepi ārāmaṁ tāva dassento **"ārāmo nāma pupphārāmo phalārāmo"**ti āha. Tesu vassikādīnaṁ pupphanako **phupphārāmo.** Ambaphalādīnaṁ phalanako **phalārāmo.** Ārāme catūhi ṭhānehi nikkhittassa vinicchayo bhūmaṭṭhādīsu vuttanayo eva.

Tatthajātake pana **mūlan**ti usīrahiriverādikaṁ yaṁkiñci mūlaṁ, taṁ uppāṭetvā vā uppāṭitaṁ vā gaṇhantassa yena mūlena vatthu pūrati, tasmiṁ gahite pārājikaṁ. Kandopi mūleneva saṅgahito. Uppāṭentassa cettha appamattakepi acchinne thullaccayameva. Tattha vinicchayo bhise vuttanayeneva veditabbo. **Tacan**ti bhesajjatthāya vā rajanatthāya vā upayogagamanūpagaṁ[1] yaṁkiñci rukkhattacaṁ, taṁ uppāṭetvā vā uppāṭitaṁ vā gaṇhantassa mūle vuttanayena pārājikaṁ. **Phupphan**ti vassikamallikādikaṁ yaṁkiñci pupphaṁ, taṁ ocinitvā vā ocinitaṁ vā gaṇhantassa uppalapadumesu vuttanayena pārājikaṁ. Pupphānampi hi vaṇṭaṁ vā bandhanaṁ vā acchinnaṁ rakkhati. Vaṇṭabbhantare pana kesañci sūcikā hoti, sā na rakkhati. **Phalan**ti ambaphalatālaphalādikaṁ yaṁkiñci, taṁ rukkhato gaṇhantassa vinicchayo rukkhe laggitakathāyaṁ vutto, apanetvā ṭhapitaṁ bhūmaṭṭhādisaṅgahitameva.

Ārāmaṁ abhiyuñjatīti parasantakaṁ "mama santako ayan"ti musā bhaṇitvā abhiyuñjati, adinnādānassa payogattā dukkaṭaṁ. **Sāmikassa**

---

1. Upayogagamanakaṁ (Syā)

vimatiṁ uppādetīti vinicchayakusalatāya, balavanissitādibhāvena vā ārāmasāmikassa saṁsayaṁ janeti. Kathaṁ? Tañhi tathā vinicchayappasutaṁ disvā sāmiko cinteti "sakkhissāmi nu kho ahaṁ imaṁ ārāmaṁ attano kātuṁ, na sakkhissāmi nu kho"ti. Evaṁ tassa vimati uppajjamānā tena uppāditā hoti, tasmā thullaccayaṁ āpajjati.

Dhuraṁ nikkhipatīti yadā pana sāmiko "ayaṁ thaddho kakkhaḷo jīvitabrahmacariyantarāyampi me kareyya, alaṁ dāni mayhaṁ iminā ārāmenā"ti dhuraṁ nikkhipati, abhiyuñjako pārājikaṁ āpajjati, sace sayampi katadhuranikkhepo hoti. Atha ca pana sāmikena dhure nikkhittepi abhiyuñjako dhuraṁ anikkhipitvāva "imaṁ suṭṭhu pīḷetvā mama āṇāpavattiṁ dassetvā kiṅkārappaṭissāvibhāve naṁ ṭhapetvā dassāmī"ti dātabbabhāve sa-ussāho hoti, rakkhati tāva. Athāpi abhiyuñjako "acchinditvā na dāni naṁ imassa dassāmī"ti dhuraṁ nikkhipati, sāmiko pana na dhuraṁ nikkhipati, pakkhaṁ pariyesati, kālaṁ āgameti, "lajjiparisaṁ tāva labhāmi[1], pacchā jānissāmī"ti puna gahaṇeyeva sa-ussāho hoti, rakkhatiyeva. Yadā pana sopi "na dassāmī"ti, sāmikopi "na lacchāmī"ti evaṁ ubhopi dhuraṁ nikkhipanti, tadā abhiyuñjakassa pārājikaṁ, atha pana abhiyuñjitvā vinicchayaṁ kurumāno aniṭṭhite vinicchaye sāmikenapi dhuranikkhepe akate attano assāmikabhāvaṁ jānantoyeva tato kiñci pupphaṁ vā phalaṁ vā gaṇhāti, bhaṇḍagghena kāretabbo.

Dhammaṁ carantoti bhikkhusaṁghe vā rājakule vā vinicchayaṁ karonto. **Sāmikaṁ parājetī**ti vinicchayikānaṁ ukkocaṁ[2] datvā kūṭasakkhiṁ otāretvā ārāmasāmikaṁ jinātīti attho. **Āpatti pārājikassā**ti na kevalaṁ tasseva, sañcicca tassa atthasādhane pavattānaṁ kūṭavinicchayikānampi kūṭasakkhīnampi sabbesaṁ pārājikaṁ. Ettha ca sāmikassa dhuranikkhepavaseneva parājayo veditabbo, anikkhittadhuro hi aparājitova hoti. **Dhammaṁ caranto parajjatī**ti sacepi dhammena vinayena Satthusāsanena vinicchayassa pavattattā sayaṁ parājayaṁ pāpuṇāti, evampi musāvādena sāmikānaṁ pīḷākaraṇapaccayā thullaccayaṁ āpajjatīti.

Ārāmaṭṭhakathā niṭṭhitā.

---

1. Alasāmi (Ka) 2. Ukkoṭaṁ (Ka)

Vihāraṭṭhakathā

103. Vihāraṭṭhepi catūhi ṭhānehi nikkhittaṁ vuttanayameva. Abhiyogepi cettha cātuddisaṁ saṁghaṁ uddissa bhikkhūnaṁ dinnaṁ vihāraṁ vā pariveṇaṁ vā āvāsaṁ vā mahantampi khuddakampi abhiyuñjato abhiyogo na ruhati, acchinditvā gaṇhitumpi na sakkoti. Kasmā? Sabbesaṁ dhuranikkhepābhāvato. Na hettha sabbe cātuddisā bhikkhū dhuranikkhepaṁ karontīti. Dīghabhāṇakādibhedassa pana gaṇassa, ekapuggalassa vā santakaṁ abhiyuñjitvā gaṇhanto sakkoti te dhuraṁ nikkhipāpetuṁ. Tasmā tattha ārāme vuttanayena vinicchayo veditabboti.

Vihāraṭṭhakathā niṭṭhitā.

Khettaṭṭhakathā

104. Khettaṭṭhepi khettaṁ tāva dassento **"khettaṁ nāma yattha pubbaṇṇaṁ vā aparaṇṇaṁ vā jāyatī"**ti āha. Tattha **pubbaṇṇan**ti sāli-ādīni satta dhaññāni. **Aparaṇṇan**ti muggamāsādīni. Ucchukhettādikampi ettheva saṅgahitaṁ. Idhāpi catūhi ṭhanehi nikkhittaṁ vuttanayameva. Tatthajātake pana sālisīsādīni nirumbhitvā[1] vā ekamekaṁ hattheneva chinditvā vā asitena lāyitvā vā bahūni ekato uppāṭetvā vā gaṇhantassa yasmiṁ bīje vā sīse vā muṭṭhiyaṁ vā muggamāsādiphale vā vatthu pūrati, tasmiṁ bandhanā mocitamatte pārājikaṁ. Acchijjamāno pana daṇḍako vā vāko vā taco vā appamattakopi rakkhati.

Vīhināḷaṁ dīghampi hoti, yāva antonāḷato vīhisīsadaṇḍako na nikkhamati, tāva rakkhati. Kesaggamattampi nāḷato daṇḍakassa heṭṭhimatale nikkhante bhaṇḍagghena kāretabbo. Asitena lāyitvā gaṇhato pana muṭṭhigatesu heṭṭhā chinnesupi sace sīsāni jaṭitāni, rakkhanti[2] tāva. Vijaṭetvā pana kesaggamattampi ukkipato sace vatthu pūrati, pārājikaṁ. Sāmikehi pana lāyitvā ṭhapitaṁ sabhusaṁ vā abhusaṁ vā katvā gaṇhato yena vatthu pūrati, tasmiṁ gahite pārājikaṁ. Sace parikappeti

---

1. Nirappitvā (Syā), nirambitvā (Ka), nidampitvā (Saddanīti) 2. Rakkhati (Sī)

"Idaṁ madditvā papphoṭetvā sārameva gaṇhissāmī"ti, rakkhati tāva. Maddanapapphoṭanesu ṭhānā cāventassāpi pārājikaṁ natthi, pacchā bhājanagate katamatte pārājikaṁ. Abhiyogo panettha vuttanayo eva.

Khīlasaṅkamanādīsu pathavī nāma anagghā, tasmā sace ekeneva khīlena ito kesaggamattampi pathavippadesaṁ sāmikānaṁ passantānaṁ vā apassantānaṁ vā attano santakaṁ karoti, tasmiṁ khīle nāmaṁ chinditvā vā acchinditvā vā saṅkāmitamatte tassa ca, ye cassa ekacchandā, sabbesaṁ pārājikaṁ. Sace pana dvīhi khīlehi gahetabbaṁ hoti, paṭhame khīle thullaccayaṁ, dutiye pārājikaṁ. Sace tīhi gahetabbaṁ hoti, paṭhame dukkaṭaṁ, dutiye thullaccayaṁ, tatiye pārājikaṁ. Evaṁ bahukesupi avasāne dve ṭhapetvā purimehi dukkaṭaṁ, avasāne dvinnaṁ ekena thullaccayaṁ, itarena pārājikaṁ veditabbaṁ. Tañca kho sāmikānaṁ dhuranikkhepena. Evaṁ sabbattha.

Rajjuṁ vāti "mama santakaṁ idan"ti ñāpetukamo rajjuṁ vā pasāreti, yaṭṭhiṁ vā pāteti, dukkaṭaṁ. "Idāni dvīhi payogehi attano santakaṁ karissāmī"ti tesaṁ paṭhame thullaccayaṁ, dutiye pārājikaṁ.

Vatiṁ vāti parassa khettaṁ parikkhepavasena attano kātukāmo dārūni nikhaṇati, payoge payoge dukkaṭaṁ. Ekasmiṁ anāgate thullaccayaṁ, tasmiṁ āgate pārājikaṁ. Sace tattakena asakkonto sākhāparivāreneva attano kātuṁ sakkoti, sākhāpātanepi eseva nayo. Evaṁ yena yena parikkhipitvā attano kātuṁ sakkoti, tattha tattha paṭhamapayogehi dukkaṭaṁ, avasāne dvinnaṁ ekena thullaccayaṁ, itarena pārājikaṁ veditabbaṁ.

Mariyādaṁ vāti parassa khettaṁ "mama idan"ti ñāpetukāmo attano khettamariyādaṁ kedārapāḷiṁ yathā parassa khettaṁ atikkamati, evaṁ saṅkāmeti, paṁsumattikādīhi vā vaḍḍhetvā vitthataṁ karoti, akataṁ vā pana patiṭṭhapeti, purimapayogehi dukkaṭaṁ, dvinnaṁ pacchimānaṁ ekena thullaccayaṁ, itarena pārājikanti.

Khettaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Vatthuṭṭhakathā

105. Vatthuṭṭhepi vatthuṁ tāva dassento **"vatthu nāma ārāmavatthu vihāravatthū"**ti āha. Tattha bījaṁ vā uparopake vā aropetvāva kevalaṁ bhūmiṁ sodhetvā tiṇṇaṁ pākārānaṁ yena kenaci parikkhipitvā vā aparikkhipitvā vā pupphārāmādīnaṁ atthāya ṭhapito bhūmibhāgo ārāmavatthu nāma. Eteneva nayena ekavihārapariveṇa-āvāsānaṁ atthāya ṭhapito bhūmibhāgo vihāravatthu nāma. Yopi pubbe ārāmo ca vihāro ca hutvā pacchā vinassitvā bhūmimatto[1] ṭhito ārāmavihārakiccaṁ na karoti, sopi ārāmavihāravatthusaṅgaheneva saṅgahito. Vinicchayo panettha khettaṭṭhe vuttasadisoyevāti.

Vatthuṭṭhakathā niṭṭhitā.

106. Gāmaṭṭhe yaṁ vattabbaṁ, taṁ vuttameva.

Araññaṭṭhakathā

107. Araññaṭṭhe araññaṁ tāva dassento **"araññaṁ nāma yaṁ manussānaṁ pariggahitaṁ hoti, taṁ araññan"**ti āha. Tattha yasmā **araññaṁ** nāma manussānaṁ pariggahitampi atthi apariggahitampi, idha pana yaṁ pariggahitaṁ sārakkhaṁ, yato na vinā mūlena kaṭṭhalatādīni gahetuṁ labbhanti, taṁ adhippetaṁ. Tasmā "yaṁ manussānaṁ pariggahitaṁ hotī"ti vatvā puna "araññan"ti vuttaṁ. Tena imamatthaṁ dasseti "na pariggahitabhāvo araññassa lakkhaṇaṁ. Yaṁ pana attano araññalakkhaṇena araññaṁ, manussānañca pariggahitaṁ, taṁ imasmiṁ atthe araññan"ti. Tattha vinicchayo ārāmaṭṭhādīsu vuttasadiso.

Tatthajātakesu panettha ekasmimpi mahaggharukkhe chinnamatte pārājikaṁ. **Lataṁ vā**ti ettha ca vettopi latāpi latā eva. Tattha yo vetto vā latā vā dīghā hoti. Mahārukkhe ca gacche ca vinivijjhitvā vā veṭhetvā vā gatā, sā mūle chinnāpi avahāraṁ na janeti agge chinnāpi, yadā pana aggepi mūlepi chinnā hoti, tadā avahāraṁ janeti. Sace pana veṭhetvā ṭhitā hoti, veṭhetvā ṭhitā pana rukkhato mocitamattā avahāraṁ janeti.

1. Bhūmibhāgamatto (Syā), bhūmimatte (Ka)

Tiṇaṁ vāti ettha tiṇaṁ vā hotu paṇṇaṁ vā, sabbaṁ tiṇaggahaṇeneva gahitaṁ, taṁ gehacchadanādīnamatthāya parehi chinnaṁ vā attanā chinditvā vā gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Na kevalañca tiṇapaṇṇameva, aññampi yaṁkiñci vākachalli-ādi, yattha sāmikā sālayā, taṁ gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Tacchetvā ṭhapito addhagatopi rukkho na gahetabbo. Yo pana agge ca mūle ca chinno hoti, sākhāpissa pūtikā jātā, challiyopi gaḷitā, ayaṁ sāmikehi chaḍḍitoti gahetuṁ vaṭṭati. Lakkhaṇacchinnassāpi yadā lakkhaṇaṁ challiyā pariyonaddhaṁ hoti, tadā gahetuṁ vaṭṭati. Gehādīnaṁ atthāya rukkhe chinditvā yadā tāni katāni ajjhāvutthāni ca honti, dārūnipi araññe vassena ca ātapena ca vinassanti, īdisānipi disvā "chaḍḍitānī"ti gahetuṁ vaṭṭati. Kasmā? Yasmā araññasāmikā etesaṁ anissarā. Yehi araññasāmikānaṁ deyyadhammaṁ datvā chinnāni, te eva issārā, tehi ca tāni chaḍḍitāni, nirālayā tattha jātāti.

Yopi bhikkhu paṭhamaṁyeva araññapālānaṁ deyyadhammaṁ datvā araññaṁ pavisitvā yathārucite rukkhe gāhāpeti, tassa tesaṁ ārakkhaṭṭhānaṁ agantvāpi yathārucitena maggena gantuṁ vaṭṭati. Athāpi pavisanto adatvā "nikkhamanto dassāmī"ti rukkhe gāhāpetvā nikkhamanto tesaṁ dātabbaṁ datvā gacchati, vaṭṭati eva. Athāpi ābhogaṁ katvā gacchati "dehīti vutte dassāmī"ti, "dehī"ti vutte dātabbameva. Sace koci attano dhanaṁ datvā "bhikkhussa gantuṁ dethā"ti vadati, laddhakappameva, gantuṁ vaṭṭati. Sace pana koci issarajātiko dhanaṁ adatvāva "bhikkhūnaṁ bhāgaṁ mā gaṇhathā"ti vāreti, araññapālā ca "mayaṁ bhikkhūnaṁ, tāpasānañca bhāgaṁ agaṇhantā kuto lacchāma, detha bhante"ti vadanti, dātabbameva.

Yo pana araññapālesu niddāyantesu vā kīḷāpasutesu vā katthaci pakkantesu vā āgantvā "kuhiṁ araññapālā"ti pakkositvāpi adisvā gacchati, bhaṇḍadeyyaṁ. Yopi ārakkhaṭṭhānaṁ patvā kammaṭṭhānādīni manasi karonto vā aññavihito vā assatiyā atikkamati, bhaṇḍadeyyameva. Yassāpi taṁ ṭhānaṁ pattassa coro vā hatthī vā vāḷamigo vā mahāmegho vā vuṭṭhahati, so ca tamhā upaddavā muccitukamyatāya

sahasā taṁ ṭhānaṁ atikkamati, rakkhati tāva, bhaṇḍadeyyaṁ pana hoti. Idaṁ pana araññe ārakkhaṭṭhānaṁ nāma suṅkaghātatopi garukataraṁ. Suṅkaghātassa hi paricchedaṁ anokkamitvā dūratova pariharanto dukkaṭamevāpajjati. Idaṁ pana theyyacittena pariharantassa ākāsena gacchatopi pārājikameva. Tasmā ettha appamattena bhavitabbanti.

Araññaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Udakakathā

108. Udake pana **bhājanagatan**ti udakadullabhakāle udakamaṇikādīsu bhājanesu saṅgopetvā ṭhapitaṁ. Taṁ yasmiṁ bhājane ṭhapitaṁ hoti, taṁ bhājanaṁ āviñchitvā vā chiddaṁ katvā vā tattha, pokkharaṇītaḷākesu ca attano bhājanaṁ pavesetvā vā gaṇhantassa sappitelesu vuttanayena vinicchayo veditabbo.

Mariyādacchedane pana tatthajātakabhūtagāmena saddhimpi mariyādaṁ chindantassa adinnādānapayogattā dukkaṭaṁ. Tañca pana pahāre pahāre hoti. Anto ṭhatvā bahimukho chindanto bahi-antena kāretabbo. Bahi ṭhatvā antomukho chindanto anto-antena kāretabbo. Anto ca bahi ca chinditvā majjhe ṭhapetvā taṁ chindanto majjhena kāretabbo. Mariyādaṁ dubbalaṁ katvā gāvo pakkosati, gāmadārakehi vā pakkosāpeti, tā āgantvā khurehi mariyādaṁ chindanti, teneva chinnā hoti. Mariyādaṁ dubbalaṁ katvā gāvo udake paveseti, gāmadārakehi vā pavesāpeti, tāhi uṭṭhāpitavīciyo mariyādaṁ bhinditvā gacchanti. Gāmadārake vā "udake kīḷathā"ti vadati, kīḷante vā utrāseti, tehi uṭṭhāpitavīciyopi mariyādaṁ bhinditvā gacchanti. Anto-udake jātarukkhaṁ chindati, aññena vā chindāpeti, tenapi patantena uṭṭhāpitavīciyo mariyādaṁ chinditvā gacchanti. Teneva chinnā hoti. Mariyādaṁ dubbalaṁ katvā taḷākarakkhaṇatthāya taḷākato nibbahana-udakaṁ vā niddhamanatumbaṁ vā pidahati, aññato gacchantaṁ vā udakaṁ yathā ettha pavisati, evaṁ pāḷiṁ vā bandhati, mātikaṁ vā ujukaṁ karoti, tassa uparibhāge

ṭhitaṁ attano taḷākaṁ vā bhindati, ussannaṁ udakaṁ mariyādaṁ gahetvā gacchati. Teneva chinnā hoti. Sabbattha nikkhanta-udakagghānurūpena avahārena kāretabbo.

Niddhamanapanāḷiṁ ugghāṭetvā nīharantassāpi eseva nayo. Sace pana tena mariyādāya dubbalāya katāya attano dhammatāya āgantvā vā anāṇattehi gāmadārakehi āropitā vā gāviyo khurehi mariyādaṁ bhindanti, attanoyeva dhammatāya, anāṇattehi vā gāmadārakehi udake pavesitā vīciyo uṭṭhāpenti, gāmadārakā vā sayameva pavisitvā kīḷantā uṭṭhāpenti, anto-udake vā rukkho aññena chijjamāno patitvā uṭṭhāpeti, uṭṭhāpitā vīciyo mariyādaṁ chindanti. Sacepi mariyādaṁ dubbalaṁ katvā sukkhataḷākassa udakanibbahanaṭṭhānaṁ vā udakaniddhamanatumbaṁ vā pidahati, aññato gamanamagge vā pāḷiṁ bandhati, sukkhamātikaṁ vā ujukaṁ karoti, pacchā deve vuṭṭhe udakaṁ āgantvā mariyādaṁ bhindati. Sabbattha bhaṇḍadeyyaṁ.

Yo pana nidāghe sukkhavāpiyā mariyādaṁ yāva talaṁ pāpetvā chindati, pacchā deve vuṭṭhe āgatāgataṁ udakaṁ palāyati, bhaṇḍadeyyaṁ. Yattakaṁ tappaccayā sassaṁ uppajjati, tato pādamattagghanakampi adento sāmikānaṁ dhuranikkhepena assamaṇo hoti.

Yaṁ pana sabbasādhāraṇaṁ taḷākaṁ hoti, taḷāke udakassa sabbepi manussā issarā. Heṭṭhato panassa sassāni karonti, sassapālanatthaṁ taḷākato mahāmātikā nikkhamitvā khettamajjhena yāti, sāpi sadā[1] sandanakāle sabbasādhāraṇā. Tato pana khuddakamātikā nīharitvā attano attano kedāresu udakaṁ pavesenti, taṁ aññesaṁ gahetuṁ na denti. Nidāghasamayeva udake mandībhūte vārena udakaṁ denti, yo udakavāre sampatte na labhati, tassa sassāni milāyanti, tasmā aññesaṁ vāre añño gahetuṁ na labhati. Tattha yo bhikkhu paresaṁ khuddakamātikāto vā kedārato vā udakaṁ theyyacittena attano vā parassa vā mātikaṁ vā kedāraṁ vā pavesebhi, aṭavimukhaṁ vā vāheti, avahārovassa hoti.

---

1. Yadā (Sī)

Yopi “cirena me udakavāro bhavissati, idañca sassaṁ milāyatī”ti paresaṁ kedāre pavisantassa udakassa pavisanamaggaṁ pidahitvā attano kedāraṁ paveseti, avahāro eva. Sace pana taḷākato aniggate paresaṁ mātikāmukhaṁ asampatteva udake sukkhamātikaṁyeva yathā āgacchantaṁ udakaṁ aññesaṁ kedāre appavisitvā attanoyeva kedāraṁ pavisati, evaṁ tattha tattha bandhati. Anikkhante baddhā subaddhā, nikkhante baddhā bhaṇḍadeyyaṁ. Taḷākaṁ gantvā sayameva niddhamanapanāḷiṁ ugghāṭetvā attano kedāraṁ pavesentassāpi natthi avahāro. Kasmā? Taḷākaṁ nissāya khettassa katattā. **Kurundiyā**dīsu pana “avahāro”ti vuttaṁ, taṁ “vatthuṁ kālañca desañcā”ti iminā lakkhaṇena na sameti. Tasmā **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttameva yuttanti.

Udakakathā niṭṭhitā.

Dantaponakathā

109. Dantaponaṁ ārāmaṭṭhakavinicchayena vinicchinitabbaṁ. Ayaṁ pana viseso—yo saṁghassa vetanabhato hutvā devasikaṁ vā pakkhamāsavārena vā dantakaṭṭhaṁ āharati, so taṁ āharitvā chinditvāpi yāva bhikkhusaṁghaṁ na sampaṭicchāpeti, tāva tasseva hoti. Tasmā taṁ theyyacittena gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Tatthajātakaṁ pana garubhaṇḍaṁ, tampi bhikkhusaṁghena rakkhitagopitaṁ gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Eseva nayo gaṇapuggalagihimanussasantakepi chinnake, acchinnake ca. Tesaṁ ārāmuyyānabhūmīsu jātaṁ sāmaṇerā vārena bhikkhusaṁghassa dantakaṭṭhaṁ āharantā ācariyupajjhāyānampi āharanti, taṁ yāva chinditvā saṁghaṁ na paṭicchāpenti, tāva sabbaṁ tesaṁyeva hoti. Tasmā tampi theyyacittena gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Yadā pana te chinditvā saṁghassa paṭicchāpetvā dantakaṭṭhamāḷake nikkhipanti “yathāsukhaṁ bhikkhusaṁgho paribhuñjatū”ti, tato paṭṭhāya avahāro natthi, vattaṁ pana jānitabbaṁ. Yo hi devasikaṁ saṁghamajjhe osarati, tena divase divase ekameva dantakaṭṭhaṁ gahetabbaṁ. Yo pana devasikaṁ na osarati, padhānaghare vasitvā dhammasavane vā uposathagge vā dissati,

tena pamāṇaṁ sallakkhetvā cattāri pañca dantakaṭṭhāni attano vasanaṭṭhāne ṭhapetvā khāditabbāni. Tesu khīṇesu sace punapi dantakaṭṭhamāḷake bahūni hontiyeva, punapi āharitvā khāditabbāni. Yadi pana pamāṇaṁ asallakkhetvā āharati, tesu akkhīṇesuyeva māḷake khīyanti, tato keci therā "yehi gahitāni, te paṭi-āharantū"ti vadeyyuṁ, keci "khādantu, puna sāmaṇerā āharissantī"ti, tasmā vivādapariharaṇatthaṁ pamāṇaṁ sallakkhetabbaṁ. Gahaṇe pana doso natthi. Maggaṁ gacchantenāpi ekaṁ vā dve vā thavikāya pakkhipitvā gantabbanti.

Dantaponakathā niṭṭhitā.

Vanappatikathā

110. Vanassa patīti **vanappati,** vanajeṭṭhakarukkhassetaṁ adhivacanaṁ. Idha pana sabbopi manussehi pariggahitarukkho adhippeto ambalabujapanasādiko, yattha vā pana maricavalli-ādīni āropenti. So chijjamāno sace ekāyapi challiyā vā vākena vā sakalikāya vā pheggunā vā sambaddhova hutvā bhūmiyaṁ patati, rakkhati tāva.

Yo pana chinnopi vallīhi vā sāmantarukkhasākhāhi vā sambaddho sandhāritattā ujukameva tiṭṭhati, patanto vā bhūmiṁ na pāpuṇāti, natthi tattha parihāro, avahāro eva hoti. Yopi kakacena chinno acchinno viya hutvā tatheva tiṭṭhati, tasmimpi eseva nayo.

Yo pana rukkhaṁ dubbalaṁ katvā pacchā cāletvā pāteti, aññena vā cālāpeti, aññaṁ vāssa santike rukkhaṁ chinditvā ajjhottharati, parena vā ajjhottharāpeti, makkaṭe vā paripātetvā tattha āropeti, aññena vā āropāpeti, vagguliyo vā tattha āropeti, parena vā āropāpeti, tā taṁ rukkhaṁ pātenti. Tasseva avahāro.

Sace pana tena rukkhe dubbale kate añño anāṇatto eva taṁ cāletvā pāteti, rukkhena vā ajjhottharati, attano dhammatāya makkaṭā vā vagguliyo vā ārohanti, paro vā anāṇatto āropeti, sayaṁ vā esa vātamukhaṁ sodheti, balavavāto

āgantvā rukkhaṁ pāteti. Sabbattha bhaṇḍadeyyaṁ. Vātamukhasodhanaṁ panettha asampatte vāte sukkhamātikāya ujukaraṇādīhi sameti, no aññathā. Rukkhaṁ āvijjhitvā[1] satthena vā ākoṭeti, aggiṁ vā deti, maṇḍukakaṇṭakaṁ vā visaṁ vā ākoṭeti, yena so marati. Sabbattha bhaṇḍadeyyamevāti.

Vanappatikathā niṭṭhitā.

Haraṇakakathā

111. Haraṇake **aññassa haraṇakaṁ bhaṇḍaṁ theyyacitto āmasatī**ti paraṁ sīsabhārādīhi bhaṇḍaṁ ādāya gacchantaṁ disvā "etaṁ harissāmī"ti vegena gantvā āmasati, ettāvatā assa dukkaṭaṁ. **Phandāpetī**ti ākaḍḍhanavikaḍḍhanaṁ karoti, sāmiko na muñcati, tenassa thullaccayaṁ. **Ṭhānā cāvetī**ti ākaḍḍhitvā sāmikassa hatthato moceti, tenassa pārājikaṁ. Sace pana taṁ bhaṇḍasāmiko uṭṭhahitvā pothetvā puna taṁ bhaṇḍaṁ mocāpetvā gaṇheyya, bhikkhu paṭhamaggahaṇeneva pārājiko. Sīsato vā kaṇṇato vā gīvato vā hatthato vā alaṅkāraṁ chinditvā vā mocetvā vā gaṇhantassa sīsādīhi mocitamatte pārājikaṁ. Hatthe pana valayaṁ vā kaṭakaṁ vā anīharitvā aggabāhaṁ ghaṁsantova aparāparaṁ vā sāreti, ākāsagataṁ vā karoti, rakkhati tāva. Rukkhamūlacīvaravaṁsesu valayamiva na pārājikaṁ janeti. Kasmā? Saviññāṇakattā. Saviññāṇakakoṭṭhāsagatañhi yāva tato na nīhaṭaṁ, tāva tattheva hoti. Eseva nayo aṅgulimuddika pādakaṭaka kaṭūpagapiḷandhanesu.

Yo pana parassa nivatthasāṭakaṁ acchindati, paro ca salajjitāya sahasā na muñcati. Ekenantena coro kaḍḍhati, ekenantena paro, rakkhati tāva. Parassa hatthato muttamatte pārājikaṁ. Athāpi taṁ kaḍḍhantassa chijjitvā ekadeso hatthagato hoti, so ca pādaṁ agghati, pārājikameva. **Sahabhaṇḍahārakan**ti "sabhaṇḍahārakaṁ bhaṇḍaṁ nessāmī"ti cintetvā "ito yāhī"ti bhaṇḍahārakaṁ tajjeti, so

---

1. Āviñjitvā (Sī)

bhīto corena adhippetadisābhimukho hutvā ekaṁ pādaṁ saṅkāmeti, corassa thullaccayaṁ, dutiye pārājikaṁ. **Pātāpetī**ti athāpi coro bhaṇḍahārakassa hatthe āvudhaṁ disvā sāsaṅko hutvā pātāpetvā gahetukāmo ekamantaṁ paṭikkamma santajjetvā pātāpeti, parassa hatthato muttamatte pārājikaṁ.

Pātāpeti āpatti dukkaṭassāti-ādi pana parikappavasena vuttaṁ. Yo hi bhaṇḍaṁ pātāpetvā "yaṁ mama ruccati, taṁ gahessāmī"ti parikappetvā pātāpeti, tassa pātāpane ca āmasane ca dukkaṭaṁ, phandāpane thullaccayaṁ, pādagghanakassa ṭhānācāvane pārājikaṁ. Taṁ pacchā paṭipātiyamānassa muñcatopi natthiyeva samaṇabhāvo. Yopi bhaṇḍahārakaṁ atikkamantaṁ disvā anubandhanto "tiṭṭha tiṭṭha, bhaṇḍaṁ pātehī"ti vatvā pātāpeti, tassāpi tena hatthato muttamatte pārājikaṁ.

Yo pana "tiṭṭha tiṭṭhā"ti vadati, "pātehī"ti na vadati, itaro ca taṁ oloketvā "sace esa maṁ pāpuṇeyya, ghāteyyāpi man"ti sālayova hutvā taṁ bhaṇḍaṁ gahanaṭṭhāne pakkhipitvā "puna nivattitvā gahessāmī"ti pakkamati, pātanapaccayā pārājikaṁ natthi. Āgantvā pana theyyacittena gaṇhato uddhāre pārājikaṁ. Atha panassa evaṁ hoti "mayā pātāpenteneva idaṁ mama santakaṁ katan"ti, tato naṁ sakasaññāya gaṇhāti, gahaṇe rakkhati, bhaṇḍadeyyaṁ pana hoti. "Dehī"ti vutte adentassa sāmikānaṁ dhuranikkhepe pārājikaṁ. "So imaṁ chaḍḍetvā gato, anajjhāvutthakaṁ dāni idan"ti paṁsukūlasaññāya gaṇhatopi eseva nayo. Atha pana sāmiko "tiṭṭha tiṭṭhā"ti vuttamatteneva olokento taṁ disvā "na idāni idaṁ mayhan"ti dhuranikkhepaṁ katvā nirālayo chaḍḍetvā palāyati, taṁ theyyacittena gaṇhato uddhāre dukkaṭaṁ, āharāpente dātabbaṁ, adentassa pārājikaṁ. Kasmā? Tassa payogena chaḍḍitattāti **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. Aññesu pana vicāraṇā eva natthi. Purimanayeneva sakasaññāya vā paṁsukūlasaññāya vā gaṇhantepi ayameva vinicchayoti.

Haraṇakakathā niṭṭhitā.

Upanidhikathā

112. Upanimimhi **nāhaṁ gaṇhāmī**ti sampajānamusāvādepi adinnādānassa payogattā dukkaṭaṁ. "Kiṁ tumhe bhaṇatha, nevidaṁ mayhaṁ anurūpaṁ, na tumhākan"ti-ādīni vadantassāpi dukkaṭameva. "Raho mayā etassa hatthe ṭhapitaṁ, na añño koci jānāti, dassati nu kho me, no"ti sāmiko vimatiṁ uppādeti, bhikkhussa thullaccayaṁ. Tassa pharusādibhāvaṁ disvā sāmiko "na mayhaṁ dassatī"ti dhuraṁ nikkhipati, tatra sacāyaṁ bhikkhu "kilametvā naṁ dassāmī"ti dāne sa-ussāho, rakkhati tāva. Sacepi so dāne nirussāho, bhaṇḍassāmiko pana gahaṇe sa-ussāho, rakkhateva. Yadi pana so dāne nirussāho[1], bhaṇḍassāmikopi[2] "na mayhaṁ dassatī"ti dhuraṁ nikkhipati, evaṁ ubhinnaṁ dhuranikkhepena bhikkhuno pārājikaṁ. Yadipi mukhena "dassāmī"ti vadati, cittena pana adātukāmo, evampi sāmikassa dhuranikkhepe pārājikaṁ. Taṁ pana upanidhi nāma saṅgopanatthāya attano hatthe parehi ṭhapitabhaṇḍaṁ, aguttadesato ṭhānā cāvetvā guttaṭṭhāne ṭhapanatthāya harato anāpatti, theyyacittenapi ṭhānā cāventassa avahāro natthi. Kasmā? Attano hatthe nikkhittattā, bhaṇḍadeyyaṁ pana hoti. Theyyacittena paribhuñjatopi eseva nayo. Tāvakālikaggahaṇepi tatheva. **Dhammaṁ caranto**ti-ādi vuttanayameva. Ayaṁ tāva **Pāḷivaṇṇanā.**

Pāḷimuttakavinicchayo panettha pattacatukkādivasena evaṁ vutto. Eko kira bhikkhu parassa mahagghe patte lobhaṁ uppādetvā taṁ haritukāmo ṭhapitaṭṭhānamassa suṭṭhu sallakkhetvā attanopi pattaṁ tasseva santike ṭhapesi. So paccūsasamaye āgantvā dhammaṁ vācāpetvā niddāyamānaṁ mahātheramāha "vandāmi bhante"ti. Ko esoti, ahaṁ bhante āgantukabhikkhu, kālassevamhi gantukāmo, asukasmiñca me ṭhāne īdisena nāma aṁsabaddhakena[3] īdisāya pattatthavikāya patto ṭhapito, sādhāhaṁ bhante taṁ labheyyanti. Thero pavisitvā taṁ gaṇhi, uddhāreyeva corassa pārājikaṁ. Sace āgantvā "kosi tvaṁ avelāya āgato"ti vutto bhīto palāyati, pārājikaṁ

1. Tasmiṁ dāne nirussāhe (Sī), tasmiṁ dāne nirussāho (Syā)
2. Bhaṇḍassāmiko (Sī, Syā)
3. Aṁsavaddhakena (Sī, Syā)

patvāva palāyati. Therassa pana suddhacittattā anāpatti. Thero “taṁ gaṇhissāmī”ti aññaṁ gaṇhi, eseva nayo. Ayaṁ pana aññaṁ tādisameva gaṇhante yujjati manussaviggahe āṇattasadisavatthusmiṁ viya. **Kurundiyaṁ** pana “padavārena kāretabbo”ti vuttaṁ, taṁ atādisameva gaṇhante yujjati.

Taṁ maññamāno attano pattaṁ gaṇhitvā adāsi, corassa sāmikena dinnattā pārājikaṁ natthi, asuddhacittena pana gahitattā dukkaṭaṁ. Taṁ maññamāno corasseva pattaṁ gaṇhitvā adāsi, idhāpi corassa attano santakattā pārājikaṁ natthi, asuddhacittena pana gahitattā dukkaṭameva. Sabbattha therassa anāpatti.

Aparo “pattaṁ coressāmī”ti tatheva niddāyamānaṁ theraṁ vandi. “Ko ayan”ti ca vutte “ahaṁ bhante gilānabhikkhu, ekaṁ tāva me pattaṁ detha, gāmadvāraṁ gantvā bhesajjaṁ āharissāmī”ti. Thero “idha gilāno natthi, coro ayaṁ bhavissatī”ti sallakkhetvā “imaṁ haratū”ti attano veribhikkhussa pattaṁ nīharitvā adāsi, dvinnampi uddhāreyeva pārājikaṁ. “Veribhikkhussa patto”ti saññāya aññassa pattaṁ uddharantepi eseva nayo. Sace pana “verissāyan”ti saññāya corasseva pattaṁ uddharitvā deti, vuttanayeneva therassa pārājikaṁ, corassa dukkaṭaṁ. Atha “verissāyan”ti maññamāno attano pattaṁ deti, vuttanayeneva ubhinnampi dukkaṭaṁ.

Eko mahāthero upaṭṭhākaṁ daharabhikkhuṁ “pattacīvaraṁ gaṇha, asukaṁ nāma gāmaṁ gantvā piṇḍāya carissāmā”ti āha. Daharo gahetvā therassa pacchato pacchato gacchanto theyyacittaṁ uppādetvā sace sīse bhāraṁ khandhe karoti, pārājikaṁ natthi. Kasmā? Āṇattiyā gahitattā. Sace pana maggato okkamma aṭaviṁ pavisati, padavārena kāretabbo. Atha nivattitvā vihārābhimukho palāyitvā vihāraṁ pavisitvā gacchati, upacārātikkame pārājikaṁ. Athāpi mahātherassa nivāsanaparivattanaṭṭhānato gāmābhimukho palāyati, gāmūpacārātikkame pārājikaṁ. Yadi pana ubhopi piṇḍāya caritvā bhuñjitvā vā gahetvā vā nikkhamanti, thero ca punapi taṁ vadati “pattacīvaraṁ gaṇha, vihāraṁ gamissāmā”ti. Tatra ce so purimanayeneva theyyacittena sīse bhāraṁ khandhe karoti, rakkhati tāva. Aṭaviṁ pavisati, padavārena kāretabbo.

nivattitvā gāmābhimukho eva palāyati, gāmūpacārātikkame pārājikaṁ. Purato vihārābhimukho palāyitvā vihāre aṭṭhatvā anisīditvā avūpasanteneva theyyacittena gacchati, upacārātikkame pārājikaṁ. Yo pana anāṇatto gaṇhāti, tassa sīse bhāraṁ khandhe karaṇādīsupi pārājikaṁ. Sesaṁ purimasadisameva.

Yo pana "asukaṁ nāma vihāraṁ gantvā cīvaraṁ dhovitvā rajitvā vā ehī"ti vutto "sādhū"ti gahetvā gacchati. Tassapi antarāmagge theyyacittaṁ uppādetvā sīse bhāraṁ khandhe karaṇādīsu pārājikaṁ natthi. Maggā okkamane padavārena kāretabbo. Taṁ vihāraṁ gantvā tattheva vasanto theyyacittena paribhuñjanto jīrāpeti, corā vā tassa taṁ haranti, avahāro natthi, bhaṇḍadeyyaṁ pana hoti. Tato nikkhamitvā āgacchatopi eseva nayo.

Yo pana anāṇatto therena nimitte vā kate sayameva vā kiliṭṭhaṁ sallakkhetvā "detha bhante cīvaraṁ, asukaṁ nāma gāmaṁ gantvā rajitvā āharissāmī"ti gahetvā gacchati, tassa antarāmagge theyyacittaṁ uppādetvā sīse bhāraṁ khandhe karaṇādīsu pārājikaṁ. Kasmā? Anāṇattiyā gahitattā. Maggā okkamatopi paṭinivattitvā tameva vihāraṁ āgantvā vihārasīmaṁ atikkamatopi vuttanayeneva pārājikaṁ. Tattha gantvā rajitvā pacchāgacchatopi theyyacitte uppanne eseva nayo. Sace pana yattha gato, tattha vā antarāmagge vihāre vā tameva vihāraṁ paccāgantvā tassa ekapasse vā upacārasīmaṁ anatikkamitvā vasanto theyyacittena paribhuñjanto jīrāpeti, corā vā tassa taṁ haranti, yathā vā tathā vā nassati, bhaṇḍadeyyaṁ. Upacārasīmaṁ atikkamato pana pārājikaṁ.

Yo pana therena nimitte kayiramāne "detha bhante, ahaṁ rajitvā āharissāmī"ti vatvā "kattha gantvā bhante rajāmī"ti pucchati. Thero ca naṁ "yattha icchasi, tattha gantvā rajāhī"ti vadati. Ayaṁ vissaṭṭhadūto nāma. Theyyacittena palāyantopi na avahārena kāretabbo. Theyyacittena pana palāyatopi paribhogena vā aññathā vā nāsayatopi bhaṇḍadeyyameva hoti. Bhikkhu bhikkhussa hatthe kiñci parikkhāraṁ pahiṇati "asukavihāre asukabhikkhussa dehī"ti, tassa theyyacitte

uppanne sabbaṭṭhānesu "asukaṁ nāma vihāraṁ gantvā cīvaraṁ dhovitvā rajitvā vā ehī"ti ettha vuttasadiso vinicchayo.

Aparo bhikkhuṁ pahiṇitukāmo nimittaṁ karoti "ko nu kho gahetvā gamissatī"ti, tatra ce eko "detha bhante, ahaṁ gahetvā gamissāmī"ti gahetvā gacchati. Tassa theyyacitte uppanne sabbaṭṭhānesu "detha bhante cīvaraṁ, asukaṁ nāma gāmaṁ gantvā rajitvā āharissāmī"ti ettha vuttasadiso vinicchayo. Therena cīvaratthāya vatthaṁ labhitvā upaṭṭhākakule ṭhapitaṁ hoti. Athassa antevāsiko vatthaṁ haritukāmo tatra gantvā "taṁ kiravatthaṁ dethā"ti therena pesito viya vadati, tassa vacanaṁ saddahitvā upāsakena ṭhapitaṁ upāsikā vā, upāsikāya ṭhapitaṁ upāsako vā añño vā koci niharitvā deti, uddhāreyevassa pārājikaṁ. Sace pana therassa upaṭṭhākehi "imaṁ therassa dassāmā"ti attano vatthaṁ ṭhapitaṁ hoti. Athassa antevāsiko taṁ haritukāmo tattha gantvā "therassa kira vatthaṁ dātukāmattha, taṁ dethā"ti vadati. Te cassa saddahitvā "mayaṁ bhante bhojetvā dassāmāti ṭhapayimha, handa gaṇhāhī"ti denti. Sāmikehi dinnattā pārājikaṁ natthi, asuddhacittena pana gahitattā dukkaṭaṁ, bhaṇḍadeyyañca hoti.

Bhikkhu bhikkhussa vatvā gāmaṁ gacchati "itthannāmo mama vassāvāsikaṁ dassati, taṁ gahetvā ṭhapeyyāsī"ti. "Sādhū"ti so bhikkhu tena dinnaṁ mahaggasāṭakaṁ attanā laddhena appagghasāṭakena saddhiṁ ṭhapetvā tena āgatena attano mahagghasāṭakassa laddhabhāvaṁ ñatvā vā añatvā vā "dehi me vassāvāsikan"ti vutto "tava thūlasāṭako laddho, mayhaṁ pana sāṭako mahaggho, dvepi asukasmiṁ nāma okāse ṭhapitā, pavisitvā gaṇhāhī"ti vadati. Tena pavisitvā thūlasāṭake gahite itarassa itaraṁ gaṇhato uddhāre pārājikaṁ. Athāpi tassa sāṭake attano nāmaṁ, attano ca sāṭake tassa nāmaṁ likhitvā "gaccha nāmaṁ vācetvā gaṇhāhi"ti vadati, tatrāpi eseva nayo. Yo pana attanā ca tena ca laddhasāṭake ekato ṭhapetvā taṁ evaṁ vadati "tayā ca mayā ca laddhasāṭakā dvepi antogabbhe ṭhapitā, gaccha yaṁ icchasi, taṁ vicinitvā gaṇhāhī"ti. So ca lajjāya āvasikena laddhaṁ thūlasāṭakameva gaṇheyya. Tatrāvāsikassa vicinitvā gahitāvasesaṁ itaraṁ

gaṇhato anāpatti. Āgantuko bhikkhu āvāsikānaṁ cīvarakammaṁ karontānaṁ samīpe pattacīvaraṁ ṭhapetvā "ete saṅgopessantī"ti maññamāno nhāyituṁ vā aññatra vā gacchati. Sace naṁ āvāsikā saṅgopenti, iccetaṁ kusalaṁ. No ce, naṭṭhe gīvā na hoti. Sacepi so "idaṁ bhante ṭhapethā"ti vatvā gacchati, itare ca sakiccappasutattā na jānanti, eseva nayo. Athāpi te "idaṁ bhante ṭhapethā"ti vuttā "mayaṁ byāvaṭā"ti paṭikkhipanti. Itaro ca "avassaṁ ṭhapessantī"ti anādiyitvā gacchati. Eseva nayo. Sace pana tena yācitā vā ayācitā vā "mayaṁ ṭhapessāma, tvaṁ gacchā"ti vadanti, taṁ saṅgopitabbaṁ. No ce saṅgopenti, naṭṭhe gīvā. Kasmā? Sampaṭicchitattā.

Yo bhikkhu bhaṇḍāgāriko hutvā paccūsasamaye eva bhikkhūnaṁ pattacīvarāni heṭṭhāpāsādaṁ oropetvā dvāraṁ apidahitvā tesampi anārocetvāva dūre bhikkhācāraṁ gacchati. Tāni ce corā haranti, tasseva gīvā. Yo pana bhikkhūhi "oropetha bhante pattacīvarāni, kālo salākaggahaṇassā"ti vutto "samāgatatthā"ti pucchitvā "āma samāgatamhā"ti vutte pattacīvarāni nīharitvā nikkhipitvā bhaṇḍāgāradvāraṁ bandhitvā "tumhe pattacīvarāni gahetvā heṭṭhāpāsādadvāraṁ paṭijaggitvā gaccheyyāthā"ti vatvā gacchati. Tatra ceko alasajātiko bhikkhu bhikkhūsu gatesu pacchā akkhīni puñchanto uṭṭhahitvā udakaṭṭhānaṁ mukhadhovanatthaṁ gacchati, taṁ khaṇaṁ disvā corā tassa pattacīparaṁ haranti, suhaṭaṁ. Bhaṇḍāgārikassa gīvā na hoti.

Sacepi koci bhaṇḍāgārikassa anārocetvāva bhaṇḍāgāre attano parikkhāraṁ ṭhapeti, tasmimpi naṭṭhe bhaṇḍāgārikassa gīvā na hoti. Sace pana bhaṇḍāgāriko taṁ disvā "aṭṭhāne ṭhapitan"ti gahetvā ṭhapeti, naṭṭhe tassa gīvā. Sacepi ṭhapitabhikkhunā "mayā bhante īdiso nāma parikkhāro ṭhapito, upadhāreyyāthā"ti vutto "sādhū"ti sampaṭicchati, dunnikkhittaṁ vā maññamāno aññasmiṁ ṭhāne ṭhapeti, tasseva gīvā. "Nāhaṁ jānāmī"ti paṭikkhipantassa pana natthi gīvā. Yopi tassa passantasseva ṭhapeti, bhaṇḍāgārikañca na sampaṭicchāpeti, naṭṭhaṁ sunaṭṭhameva. Sace taṁ bhaṇḍāgāriko aññatra ṭhapeti, naṭṭhe gīvā. Sace bhaṇḍāgāraṁ suguttaṁ, sabbo saṁghassa ca cetiyassa ca parikkhāro tattheva ṭhapīyati,

bhaṇḍāgāriko ca bālo abyatto dvāraṁ vivaritvā dhammakathaṁ vā sotuṁ, aññaṁ vā kiñci kātuṁ katthaci gacchati, taṁ khaṇaṁ disvā yattakaṁ corā haranti, sabbaṁ tassa gīvā. Bhaṇḍāgārato nikkhamitvā bahi caṅkamantassa vā dvāraṁ vivaritvā sarīraṁ utuṁ gāhāpentassa vā tattheva samaṇadhammānuyogena nisinnassa vā tattheva nisīditvā kenaci kammena byāvaṭassa vā uccārapassāvapīḷitassāpi tato tattheva upacāre vijjamāne bahi gacchato vā aññena vā kenaci ākārena pamattassa sato dvāraṁ vivaritvā vā vivaṭameva pavisitvā vā sandhiṁ chinditvā vā yattakaṁ tassa pamādapaccayā corā haranti, sabbaṁ tasseva gīvā. Uṇhasamaye pana vātapānaṁ vivaritvā nipajjituṁ vaṭṭatīti vadanti. Uccārapīḷitassa pana tasmiṁ upacāre asati aññattha gacchantassa gīlānapakkhe ṭhitattā avisayo, tasmā gīvā na hoti.

Yo pana anto uṇhapīḷito dvāraṁ suguttaṁ katvā bahi nikkhamati, corā ca naṁ gahetvā "dvāraṁ vivarā"ti vadanti, yāvatatiyaṁ na vivaritabbaṁ. Yadi pana te corā "sace na vivarasi, tañca māressāma, dvārañca bhinditvā parikkhāraṁ harissāmā"ti pharasu-ādīni ukkhipanti. "Mayi ca mate, saṁghassa ca senāsane vinaṭṭhe guṇo natthī"ti vivarituṁ vaṭṭati. Idhāpi avisayattā gīvā natthīti vadanti. Sace koci āgantuko kuñcikaṁ vā deti, dvāraṁ vā vivarati. Yattakaṁ corā haranti, sabbaṁ tassa gīvā. Saṁghena bhaṇḍāgāraguttatthāya sūciyantakañca kuñcikamuddikā ca yojetvā dinnā hoti, bhaṇḍāgāriko ghaṭikamattaṁ datvā nipajjati, corā vivaritvā parikkhāraṁ haranti, tasseva gīvā. Sūciyantakañca kuñcikamuddikañca yojetvā nipannaṁ panetaṁ sace corā āgantvā "vivarā"ti vadanti, tattha purimanayeneva paṭipajjitabbaṁ. Evaṁ guttaṁ katvā nipanne pana sace bhittiṁ vā chadanaṁ vā bhinditvā umaṅgena[1] vā pavisitvā haranti, na tassa gīvā. Sace bhaṇḍāgāre aññepi therā vasanti, vivaṭe dvāre attano attano parikkhāraṁ gahetvā gacchanti, bhaṇḍāgāriko tesu gatesu dvāraṁ na jaggati. Sace tattha kiñci avaharīyati, bhaṇḍāgārikassa issaratāya bhaṇḍāgārikasseva gīvā. Therehi pana sahāyehi bhavitabbaṁ. Ayaṁ tattha sāmīci.

---

1. Ummaggena (Sī), ummaṅgena (Syā)

Yadi bhaṇḍāgāriko "tumhe bahi ṭhatvāva tumhākaṁ parikkhāraṁ gaṇhatha, mā pavisitthā"ti vadati, tesañca eko lolamahāthero sāmaṇerehi ceva upaṭṭhākehi ca saddhiṁ bhaṇḍāgāraṁ pavisitvā nisīdati ceva nipajjati ca, yattakaṁ bhaṇḍaṁ nassati, sabbaṁ tassa gīvā. Bhaṇḍāgārikena pana avasesattherehi ca sahāyehi bhavitabbaṁ. Atha bhaṇḍāgārikova lolasāmaṇere ca upaṭṭhāke ca gahetvā bhaṇḍāgāre nisīdati ceva nipajjati ca, yaṁ tattha nassati, sabbaṁ tasseva gīvā. Tasmā bhaṇḍāgārikeneva tattha vasitabbaṁ. Avasesehi appeva rukkhamūle[1] vasitabbaṁ, na ca bhaṇḍāgāreti.

Ye pana attano attano sabhāgabhikkhūnaṁ vasanagabbhesu parikkhāraṁ ṭhapenti. Parikkhāre naṭṭhe yehi ṭhapito tesaṁyeva gīvā. Itarehi pana sahāyehi bhavitabbaṁ. Yadi pana saṁgho bhaṇḍāgārikassa vihāreyeva yāgubhattaṁ dāpeti, so ca bhikkhācāratthāya gāmaṁ gacchati, naṭṭhaṁ tasseva gīvā. Bhikkhācāraṁ pavisantehi atirekacīvararakkhaṇatthāya ṭhapitavihāravārikassāpi yāgubhattaṁ vā nivāpaṁ vā labhamānasseva bhikkhācāraṁ gacchato yaṁ tattha nassati, sabbaṁ gīvā. Na kevalañca ettakameva, bhaṇḍāgārikassa viya yaṁ tassa pamādappaccayā nassati, sabbaṁ gīvā.

Sace vihāro mahā hoti, aññaṁ padesaṁ rakkhituṁ gacchantassa aññasmiṁ padese nikkhittaṁ haranti, avisayattā gīvā na hoti. Īdise pana vihāre vemajjhe sabbesaṁ osaraṇaṭṭhāne parikkhāre ṭhapetvā nisīditabbaṁ, vihāravārikā vā dve tayo ṭhapetabbā. Sace tesaṁ appamattānaṁ ito cito ca rakkhataṁyeva kiñci nassati, gīvā na hoti. Vihāravārike bandhitvā haritabhaṇḍampi corānaṁ paṭipathaṁ gatesu aññena maggena haritabhaṇḍampi na tesaṁ gīvā. Sace vihāravārikānaṁ vihāre dātabbaṁ yāgubhattaṁ vā nivāpo vā na hoti, tehi pattabbalābhato atirekā dve tisso yāgusalākā, tesaṁ pahonakabhattasalākā ca ṭhapetuṁ vaṭṭati. Nibaddhaṁ katvā pana na ṭhapetabbā, manussā hi vippaṭisārino honti "vihāravārikāyeva amhākaṁ bhattaṁ bhuñjantī"ti. Tasmā parivattetvā ṭhapetabbā. Sace tesaṁ

---

1. Maṇḍape ca rukkhamūle ca (Syā)

sabhāgā salākabhattāni āharitvā denti, iccetaṁ kusalaṁ. No ce denti, vāraṁ gāhāpetvā nīharāpetabbāni. Sace vihāravāriko dve tisso yāgusalākā, cattāri pañca salākabhattāni ca labhamānova bhikkhācāraṁ gacchati, bhaṇḍāgārikassa viya sabbaṁ naṭṭhaṁ gīvā hoti. Sace saṁghassa vihārapālānaṁ dātabbaṁ bhattaṁ vā nivāpo vā natthi, bhikkhū vihāravāraṁ gahetvā attano attano nissitake jaggenti, sampattavāraṁ aggahetuṁ na labhanti, yathā aññe bhikkhū karonti, tatheva kātabbaṁ. Bhikkhūhi pana asahāyakassa vā attadutiyassa vā yassa sabhāgo bhikkhu bhattaṁ ānetvā dātā natthi, evarūpassa vāro na pāpetabbo.

Yampi pākavattatthāya[1] vihāre ṭhapenti, taṁ gahetvā upajīvantena ṭhātabbaṁ. Yo taṁ na upajīvati, so vāraṁ na gāhāpetabbo. Phalāphalatthāyapi vihāre bhikkhuṁ ṭhapenti, jaggitvā gopetvā phalavārena bhājetvā khādanti. Yo tāni khādati, tena ṭhātabbaṁ. Anupajīvanto na gāhāpetabbo. Senāsanamañcapīṭhapaccattharaṇarakkha ṇatthāyapi ṭhapenti, āvāse vasantena ṭhātabbaṁ. Abbhokāsiko pana rukkhamūliko vā na gāhāpetabbo.

Eko navako hoti, bahussuto pana bahūnaṁ dhammaṁ vāceti, paripucchaṁ deti, Pāḷiṁ vaṇṇeti, dhammakathaṁ katheti, saṁghassa bhāraṁ nittharati, ayaṁ lābhaṁ paribhuñjantopi āvāse vasantopi vāraṁ na gāhetabbo, **"purisaviseso nāma ñātabbo"**ti vadanti.

Uposathāgārapaṭimāgharajaggakassa pana diguṇaṁ yāgubhattaṁ, devasikaṁ taṇḍulanāḷi, saṁvacchare ticīvaraṁ, dasavīsagghanakaṁ kappiyabhaṇḍañca dātabbaṁ. Sace pana tassa taṁ labhamānasseva pamādena tattha kiñci nassati, sabbaṁ gīvā. Bandhitvā balakkārena acchinnaṁ pana na gīvā. Tattha cetiyassa vā saṁghassa vā santakena cetiyassa santakaṁ rakkhāpetuṁ vaṭṭati, cetiyassa santakena saṁghassa santakaṁ rakkhāpetuṁ na vaṭṭati. Yaṁ pana cetiyassa santakena saddhiṁ saṁghassa santakaṁ ṭhapitaṁ hoti, taṁ cetiyasantake

---

1. Pākavaṭṭatthāya (Sī, Syā)

rakkhāpite rakkhitameva hotīti evaṁ vaṭṭati. Pakkhavārena uposathāgārādīni rakkhatopi pamādavasena naṭṭhaṁ gīvāyevāti.

Upanidhikathā niṭṭhitā.

Suṅkaghātakathā

113. Suṅkaṁ tato hanantīti **suṅkaghātaṁ,** suṅkaṭṭhānassetaṁ adhivacanaṁ. Tañhi yasmā tato suṅkārahaṁ bhaṇḍaṁ suṅkaṁ adatvā nīharantā rañño suṅkaṁ hananti vināsenti, tasmā suṅkaghātanti vuttaṁ. **Tatra pavisitvā**ti tatra pabbatakhaṇḍādīsu raññā paricchedaṁ katvā ṭhapite suṅkaṭṭhāne pavisitvā. **Rājaggaṁ bhaṇḍan**ti rājārahaṁ bhaṇḍaṁ. Yato rañño pañcamāsakaṁ vā atirekapañcamāsakaṁ vā agghanakaṁ suṅkaṁ dātabbaṁ hoti, taṁ bhaṇḍanti attho. Rājakantipi pāṭho, ayamevattho. **Theyyacittoti** "ito rañño suṅkaṁ na dassāmī"ti theyyacittaṁ uppādetvā taṁ bhaṇḍaṁ āmasati, dukkaṭaṁ. Ṭhapitaṭṭhānato gahetvā thavikāya vā pakkhipati, paṭicchannaṭṭhāne vā ūrunā saddhiṁ bandhati, thullaccayaṁ. Suṅkaṭṭhānena paricchinnattā ṭhānācāvanaṁ na hoti. Suṅkaṭṭhānaparicchedaṁ dutiyaṁ pādaṁ atikkāmeti, pārājikaṁ.

Bahisuṅkaghātaṁ pātetīti rājapurisānaṁ aññavihitabhāvaṁ passitvā anto ṭhitova bahi patanatthāya khipati. Tañce avassaṁ patanakaṁ, hatthato muttamatte pārājikaṁ. Tañce rukkhe vā khāṇumhi vā paṭihataṁ balavavātavegukkhittaṁ vā hutvā puna antoyeva patati, rakkhati. Puna gaṇhitvā khipati, pubbe vuttanayeneva pārājikaṁ. Bhūmiyaṁ patitvā paṭṭantaṁ puna anto pavisati, pārājikameva. **Kurundīsaṅkhepaṭṭhakathāsu** pana "sace bahi patitaṁ ṭhatvā vaṭṭantaṁ pavisati pārājikaṁ. Sace atiṭṭhamānaṁyeva vaṭṭitvā pavisati rakkhatī"ti vuttaṁ.

Anto ṭhatvā hatthena vā pādena vā yaṭṭhiyā vā vaṭṭeti, aññena vā vaṭṭāpeti, sace aṭṭhatvā vaṭṭamānaṁ gataṁ, pārājikaṁ. Anto ṭhatvā bahi gacchantaṁ rakkhati, "vaṭṭitvā gamissatī"ti vā "añño naṁ vaṭṭessatī"ti vā anto ṭhapitaṁ pacchā sayaṁ vā vaṭṭamānaṁ aññena vā vaṭṭitaṁ bahi gacchati, rakkhatiyeva. Suddhacittena ṭhapite pana tathā gacchante vattabbameva natthi.

dve puṭake ekābaddhe katvā suṅkaṭṭhānasīmantare ṭhapeti, kiñcāpi bahipuṭake suṅkaṁ pādaṁ agghati, tena saddhiṁ ekābaddhatāya pana anto puṭako rakkhati. Sace pana parivattetvā abbhantarimaṁ bahi ṭhapeti, pārājikaṁ. Kājepi ekabaddhaṁ katvā ṭhapite eseva nayo. Sace pana abandhitvā kājakoṭiyaṁ ṭhapitamattameva hoti, pārājikaṁ.

Gacchante yāne vā assapiṭṭhi-ādīsu vā ṭhapeti "bahi nīharissatī"ti, nīhaṭepi avahāro natthi, bhaṇḍadeyyampi na hoti. Kasmā? "Atra paviṭṭhassa suṅkaṁ gaṇhantū"ti vuttattā idañca suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhitaṁ, na ca tena nītaṁ, tasmā neva bhaṇḍadeyyaṁ na pārājikaṁ.

Ṭhitayānādīsu ṭhapite vinā tassa payogaṁ gatesu theyyacittepi sati nevatthi avahāro. Yadi pana ṭhapetvā yānādīni pājento atikkāmeti, hatthisuttādīsu vā kataparicayattā purato ṭhatvā "ehi re"ti pakkosati, sīmātikkame pārājikaṁ. Eḷakalomasikkhāpade imasmiṁ ṭhāne aññaṁ harāpeti, anāpatti, idha pārājikaṁ. Tatra aññassa yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassa pakkhipitvā tiyojanaṁ atikkāmeti, nissaggiyāni hontīti pācittiyaṁ, idha anāpatti.

Suṅkaṭṭhāne suṅkaṁ datvāva gantuṁ vaṭṭati. Eko ābhogaṁ katvā gacchati "sace 'suṅkaṁ dehī'ti vakkhanti, dassāmi, no ce vakkhanti, gamissāmī"ti. Taṁ disvā eko suṅkiko "eso bhikkhu gacchati, gaṇhatha naṁ suṅkan"ti vadati, aparo "kuto pabbajitassa suṅkaṁ, gacchatū"ti vadati, laddhakappaṁ hoti, gantabbaṁ. "Bhikkhūnaṁ suṅkaṁ adatvā gantuṁ na vaṭṭati, gaṇha upāsakā"ti vutte pana "bhikkhussa suṅkaṁ gaṇhantehi pattacīvaraṁ gahetabbaṁ bhavissati, kiṁ tena, gacchatū"ti vuttepi laddhakappameva. Sacepi suṅkikā niddāyanti vā, jūtaṁ vā kīḷanti, yattha katthaci vā gatā, ayañca "kuhiṁ suṅkikā"ti pakkositvāpi na passati, laddhakappameva. Sacepi suṅkaṭṭhānaṁ patvā aññavihito, kiñci cintento vā sajjhāyanto vā manasikāraṁ anuyuñjanto vā corahatthisīhabyagghādīhi sahasā vuṭṭhāya samanubaddho[1] vā mahāmeghaṁ uṭṭhitaṁ disvā purato sālaṁ pavisitukāmo vā hutvā taṁ ṭhānaṁ atikkamati, laddhakappameva.

---

1. Samanubandho (Ka)

Suṅkaṁ pariharatīti ettha upacāraṁ okkamitvā kiñcāpi pariharati, avahāroyevāti **Kurundaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana "pariharantaṁ rājapurisā viheṭhentīti kevalaṁ ādīnavaṁ dassetvā upacāraṁ okkamitvā pariharato dukkaṭaṁ. Anokkamitvā pariharato anāpattī"ti vuttaṁ. Idaṁ Pāḷiyā sameti. Ettha dvīhi leḍḍupātehi upacāro paricchinditabboti.

Suṅkaghātakathā niṭṭhitā.

Pāṇakathā

114. Ito parasmiṁ ekaṁsena avahārappahonakapāṇaṁ dassento **"manussapāṇo"**ti āha. Tampi bhujissaṁ harantassa avahāro natthi. Yopi bhujisso mātarā vā pitarā vā āṭhapito hoti, attanā vā attano upari katvā paññāsaṁ vā saṭṭhiṁ vā aggahesi, tampi harantassa avahāro natthi, dhanaṁ pana gataṭṭhāne vaḍḍhati. Antojātakadhanakkītakaramarānītappabhedaṁ pana dāsaṁyeva harantassa avahāro hoti. Tameva hi sandhāya idaṁ vuttaṁ "pāṇo nāma manussapāṇo vuccatī"ti. Ettha ca gehadāsiyā kucchimhi dāsassa jāto **antojātako.** Dhanena kīto **dhanakkīto.** Paradesato paharitvā[1] ānetvā dāsabyaṁ upagamito **karamarānīto**ti veditabbo. Evarūpaṁ pāṇaṁ "harissāmī"ti āmasati, dukkaṭaṁ. Hatthe vā pāde vā gahetvā ukkhipanto phandāpeti, thullaccayaṁ. Ukkhipitvā palāyitukāmo kesaggamattampi ṭhitaṭṭhānato atikkāmeti, pārājikaṁ. Kesesu vā hatthesu vā gahetvā kaḍḍhati, padavārena kāretabbo.

Padasā nessāmīti tajjento vā paharanto vā "ito gacchāhī"ti vadati, tena vuttadisābhāgaṁ gacchantassa dutiyapadavārena pārājikaṁ. Yepi tena saddhiṁ ekacchandā honti, sabbesaṁ ekakkhaṇe pārājikaṁ. Bhikkhu dāsaṁ disvā sukhadukkhaṁ pucchitvā vā apucchitvā vā "gaccha, palāyitvā sukhaṁ jīvā"ti vadati, so ce palāyati, dutiyapadavāre pārājikaṁ. Taṁ attano

---

1. Āharitvā (Syā), haritvā (Ka)

samīpaṁ āgataṁ añño "palāyā"ti vadati, sace bhikkhusataṁ paṭipāṭiyā attano attano samīpamāgataṁ vadati, sabbesaṁ pārājikaṁ. Yo pana vegasā palāyantaṁyeva "palāya, yāva taṁ sāmikā na gaṇhantī"ti bhaṇati, anāpatti pārājikassa. Sace pana saṇikaṁ gacchantaṁ bhaṇati, so ca tassa vacanena sīghaṁ gacchati, pārājikaṁ. Palāyitvā aññaṁ gāmaṁ vā desaṁ vā gataṁ disvā tatopi palāpentassa pārājikameva.

Adinnādānaṁ nāma pariyāyena muccati. Yo hi evaṁ vadati "tvaṁ idha kiṁ karosi, 'kiṁ te palāyituṁ na vaṭṭatī'ti vā 'kiṁ katthaci gantvā sukhaṁ jīvituṁ na vaṭṭatī'ti vā 'dāsadāsiyo palāyitvā amukaṁ nāma padesaṁ gantvā sukhaṁ jīvantī"ti vā, so ca tassa vacanaṁ sutvā palāyati, avahāro natthi. Yopi "mayaṁ amukaṁ nāma padesaṁ gacchāma, tatrāgatā sukhaṁ jīvanti, amhehi ca saddhiṁ gacchantānaṁ antarāmaggepi pātheyyādīhi kilamatho natthī"ti vatvā sukhaṁ attanā saddhiṁ āgacchantaṁ gahetvā gacchati maggagamanavasena, na theyyacittena, nevatthi avahāro. Antarāmagge ca coresu uṭṭhitesu "are corā uṭṭhitā, vegena palāya ehi yāhī"ti vadantassāpi corantarāya mocanatthāya vuttattā avahāraṁ na vadantīti.

Pāṇakathā niṭṭhitā.

Apadakathā

Apadesu **ahi** nāma sassāmiko ahituṇḍikādīhi[1] gahitasappo, yaṁ kīḷāpentā aḍḍhampi pādampi kahāpaṇampi labhanti, muñcantāpi hiraññaṁ vā suvaṇṇaṁ vā gahetvāva muñcanti. Te kassaci bhikkhuno nisinnokāsaṁ gantvā sappakaraṇḍaṁ ṭhapetvā niddāyanti vā, katthaci vā gacchanti. Tatra ce so bhikkhu theyyacittena taṁ karaṇḍaṁ āmasati, dukkaṭaṁ. Phandāpeti, thullaccayaṁ. Ṭhānā cāveti, pārājikaṁ. Sace pana karaṇḍakaṁ ugghāṭetvā sappaṁ gīvāya gaṇhāti, dukkaṭaṁ. Uddharati, thullaccayaṁ. Ujukaṁ katvā uddharantassa karaṇḍatalato sappassa naṅguṭṭhe kesaggamatte mutte pārājikaṁ. Ghaṁsitvā kaḍḍhantassa

---

1. Ahiguṇṭhikādīhi (Sī)

naṅguṭṭhe mukhavaṭṭito muttamatte pārājikaṁ. Karaṇḍamukhaṁ īsakaṁ vivaritvā pahāraṁ vā datvā "ehi re"ti nāmena pakkositvā nikkhāmeti, pārājikaṁ. Tatheva vivaritvā maṇḍūkasaddaṁ vā mūsikasaddaṁ vā lājāvikiraṇaṁ vā katvā nāmena pakkosati, accharaṁ vā paharati, evaṁ nikkhantepi pārājikaṁ. Mukhaṁ avivaritvāpi evaṁ kate chāto sappo sīsena karaṇḍapuṭaṁ āhacca okāsaṁ katvā palāyati, pārājikameva. Sace pana mukhe vivarite sayameva sappo nikkhamitvā palāyati, bhaṇḍadeyyaṁ. Athāpi mukhaṁ vivaritvā vā avivaritvā vā kevalaṁ maṇḍūkamūsikasaddaṁ, lājāvikiraṇameva ca karoti, na nāmaṁ gahetvā pakkosati, na accharaṁ vā paharati, sappo ca chātattā "maṇḍūkādīni khādissāmī"ti nikkhamitvā palāyati, bhaṇḍadeyyameva. Maccho kevalaṁ idha apadaggahaṇena āgato. Yaṁ panettha vattabbaṁ, taṁ udakaṭṭhe vuttamevāti.

Apadakathā niṭṭhitā.

Dvipadakathā

115. Dvipadesu ye avaharituṁ sakkā, te dassento **"manussā pakkhajātā"**ti āha. Devatā pana avaharituṁ na sakkā. Pakkhā jātā etesanti **pakkhajātā.** Te lomapakkhā cammapakkhā aṭṭhipakkhāti tividhā. Tattha morakukkuṭādayo lomapakkhā, vagguli-ādayo cammapakkhā, bhamarādayo aṭṭhipakkhāti veditabbā. Te sabbepi manussā ca pakkhajātā ca kevalaṁ idha dvipadaggahaṇena āgatā. Yaṁ panettha vattabbaṁ, taṁ ākāsaṭṭhe ca pāṇe ca vuttanayamevāti.

Dvipadakathā niṭṭhitā.

Catuppadakathā

116. Catuppadesu **pasukā**ti Pāḷiyaṁ āgatāvasesā sabbā catuppadajātīti veditabbā. Hatthi-ādayo pākaṭāyeva. Tattha theyyacittena hatthiṁ āmasantassa dukkaṭaṁ, phandāpentassa thullaccayaṁ. Yo pana

mahābalo balamadena taruṇaṁ bhiṅkacchāpaṁ nābhimūle sīsena uccāretvā gaṇhanto cattāro pāde, soṇḍañca bhūmito kesaggamattampi moceti, pārājikaṁ. Hatthī pana koci hatthisālāyaṁ bandhitvā ṭhapito hoti, koci abaddhova tiṭṭhati, koci antovatthumhi tiṭṭhati, koci rājaṅgaṇe tiṭṭhati. Tattha hatthisālāyaṁ gīvāya bandhitvā ṭhapitassa gīvābandhanañca cattāro ca pādāti pañca ṭhānāni honti. Gīvāya ca ekasmiñca pāde ayasaṅkhalikāya baddhassa cha ṭhānāni. Gīvāya ca dvīsu ca pādesu baddhassa satta ṭhānāni. Tesaṁ vasena phandāpanaṭhānācāvanāni veditabbāni. Abaddhassa sakalā hatthisālā ṭhānaṁ. Tato atikkamane pārājikaṁ. Antovatthumhi ṭhitassa sakalaṁ antovatthumeva ṭhānaṁ. Tassa vatthudvārātikkamane pārājikaṁ. Rājaṅgaṇe ṭhitassa sakalanagaraṁ ṭhānaṁ. Tassa nagaradvārātikkamane pārājikaṁ. Bahinagare ṭhitassa ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṁ. Taṁ haranto padavārena kāretabbo. Nipannassa ekameva ṭhānaṁ, taṁ theyyacittena uṭṭhāpentassa uṭṭhitamatte pārājikaṁ. Assepi ayameva vinicchayo. Sace pana so catūsu pādesu baddho hoti, aṭṭha ṭhānāni veditabbāni. Esa nayo oṭṭhepi.

Goṇopi koci gehe bandhitvā ṭhapito hoti, koci abaddhova tiṭṭhati, koci pana vaje bandhitvā ṭhapito hoti, koci abaddhova tiṭṭhati. Tattha gehe bandhitvā ṭhapitassa cattāro pādā, bandhanañcāti pañca ṭhānāni. Abaddhassa sakalaṁ gehaṁ. Vajepi baddhassa pañca ṭhānāni, abaddhassa sakalo vajo. Taṁ vajadvāraṁ atikkāmeti, pārājikaṁ. Vajaṁ bhinditvā haranto khaṇḍadvāraṁ atikkāmeti, pārājikaṁ. Dvāraṁ vā vivaritvā, vajaṁ vā bhinditvā bahi ṭhito nāmena pakkositvā nikkhāmeti, pārājikaṁ. Sākhābhaṅgaṁ dassetvā pakkosantassāpi eseva nayo. Dvāraṁ avivaritvā vajaṁ abhinditvā sākhābhaṅgaṁ cāletvā pakkosati, goṇo chātatāya vajaṁ laṅghetvā nikkhamati, pārājikameva. Sace pana dvāre vivarite, vaje vā bhinne sayameva nikkhamati, bhaṇḍadeyyaṁ. Dvāraṁ vivaritvā vā avivaritvā vā vajampi bhinditvā vā abhinditvā vā kevalaṁ sākhābhaṅgaṁ cāleti na pakkosati, goṇo chātatāya padasā vā laṅghetvā vā nikkhamati, bhaṇḍadeyyameva. Eko majjhegāme baddho ṭhito, eko nipanno. Ṭhitagoṇassa pañca ṭhānāni honti, nipannassa dve ṭhānāni. Tesaṁ vasena phandāpanaṭhānācāvanāni veditabbāni.

Yo pana nipannaṁ anuṭṭhāpetvā tattheva ghāteti, bhaṇḍadeyyaṁ. Suparikkhitte pana dvārayutte gāme ṭhitagoṇassa sakalagāmo ṭhānaṁ. Aparikkhitte ṭhitassa vā carantassa vā pādehi akkantaṭṭhānameva ṭhānaṁ. Gadrabhapasukāsupi ayameva vinicchayoti.

Catuppadakathā niṭṭhitā.

Bahuppadakathā

117. Bahuppadesu sace ekāya satapadiyā vatthu pūrati. Taṁ padasā nentassa navanavuti thullaccayāni, ekaṁ pārājikaṁ. Sesaṁ vuttanayamevāti.

Bahuppadakathā niṭṭhitā.

Ocarakakathā

118. Ocaratīti **ocarako,** tattha tattha anto anupavisatīti vuttaṁ hoti. **Ocaritvā**ti sallakkhetvā, upadhāretvāti attho. **Ācikkhatī**ti parakulesu vā vihārādīsu vā duṭṭhapitaṁ asaṁvihitārakkhaṁ bhaṇḍaṁ aññassa corakammaṁ kātuṁ paṭibalassa ārociti. **Āpatti ubhinnaṁ pārājikassā**ti avassaṁ hāriye bhaṇḍe ocarakassa āṇattikkhaṇe, itarassa ṭhānācāvaneti evaṁ āpatti ubhinnaṁ pārājikassa. Yo pana "puriso gehe natthi, bhaṇḍaṁ asukasmiṁ nāma padese ṭhapitaṁ asaṁvihitārakkhaṁ, dvāraṁ asaṁvutaṁ, gatamatteneva sakkā harituṁ, natthi nāma koci purisakārūpajīvī, yo taṁ gantvā hareyyā"ti-ādinā nayena pariyāyakathaṁ karoti, tañca sutvā añño "ahaṁ dāni harissāmī"ti gantvā harati. Tassa ṭhānācāvane pārājikaṁ, itarassa pana anāpatti. Pariyāyena hi adinnādānato muccatīti.

Ocarakakathā niṭṭhitā.

Oṇirakkhakathā

Oṇiṁ rakkhatīti **oṇirakkho,** yo parena attano vasanaṭṭhāne ābhataṁ bhaṇḍaṁ "idaṁ tāva bhante muhuttaṁ oloketha, yāvāhaṁ idaṁ nāma kiccaṁ katvā āgacchāmī"ti vutto rakkhati, tassetaṁ adhivacanaṁ. Tenevāha **"oṇirakkho nāma āhaṭaṁ bhaṇḍaṁ gopento"**ti. Tattha oṇirakkho yebhuyyena bandhitvā laggetvā[1] ṭhapitabhaṇḍaṁ amocetvāva heṭṭhā pasibbakaṁ vā puṭakaṁ vā chinditvā kiñcimattaṁ gahetvā sibbanādiṁ puna pākatikaṁ karoti, "evaṁ gaṇhissāmī"ti āmasanādīni karontassa anurupā āpattiyo veditabbāti.

Oṇirakkhakathā niṭṭhitā.

Saṁvidāvahārakathā

Saṁvidhāya avahāro **saṁvidāvahāro,** aññamaññasaññattiyā katāvahāroti vuttaṁ hoti. **Saṁvidahitvā**ti ekacchandatāya ekajjhāsayatāya sammantayitvāti attho. Tatrāyaṁ vinicchayo—sambahulā bhikkhū "asukaṁ nāma gehaṁ gantvā chadanaṁ vā bhinditvā, sandhiṁ vā chinditvā bhaṇḍaṁ harissāmā"ti saṁvidahitvā gacchanti. Tesu eko bhaṇḍaṁ avaharati, tassuddhāre sabbesaṁ pārājikaṁ. **Parivāre**pi cetaṁ vuttaṁ—

"Caturo janā saṁvidhāya, garubhaṇḍaṁ avāharuṁ.
Tayo pārājikā, eko na pārājiko.
Pañhā mesā kusalehi cintitā"ti[2].

Tassāyaṁ attho—cattāro janā ācariyantevāsikā chamāsakaṁ garubhaṇḍaṁ āharitukāmā jātā. Tattha ācariyo "tvaṁ ekaṁ māsakaṁ hara, tvaṁ ekaṁ, tvaṁ ekaṁ, ahaṁ tayo harissāmī"ti āha. Antevāsikesu pana paṭhamo "tumhe bhante tayo haratha, tvaṁ ekaṁ hara, tvaṁ ekaṁ, ahaṁ ekaṁ harissāmī"ti āha. Itarepi dve evameva āhaṁsu. Tattha antevāsikesu ekamekassa ekeko māsako sāhatthiko

---

1. Lañcetvā (Syā), lañjetvā (Ka)
2. Vi 5. 374 piṭṭhe.

hoti, tena nesaṁ dukkaṭāpattiyo, pañca āṇattikā, tehi tiṇṇampi pārājikaṁ. Ācariyassa pana tayo sāhatthikā, tehissa thullaccayaṁ. Tayo āṇattikā, tehipi thullaccayameva. Imasmiñhi adinnādānasikkhāpade sāhatthikaṁ vā āṇattikassa, āṇattikaṁ vā sāhatthikassa aṅgaṁ na hoti. Sāhatthikaṁ pana sāhatthikeneva kāretabbaṁ, āṇattikaṁ āṇattikeneva. Tena vuttaṁ "caturo janā saṁvidhāya -pa- pañhā mesā kusalehi cintitā"ti.

Apica saṁvidāvahāre asammohatthaṁ ekabhaṇḍaṁ ekaṭṭhānaṁ, ekabhaṇḍaṁ nānāṭhānaṁ, nānābhaṇḍaṁ ekaṭṭhānaṁ, nānābhaṇḍaṁ nānāṭhānanti idampi catukkaṁ atthato sallakkhetabbaṁ. Tattha **ekabhaṇḍaṁ ekaṭṭhānan**ti ekakulassa āpaṇaphalake pañcamāsakaṁ bhaṇḍaṁ duṭṭhapitaṁ disvā sambahulā bhikkhū ekaṁ āṇāpenti "gacchetaṁ āharā"ti, tassuddhāre sabbesaṁ pārājikaṁ. **Ekabhaṇḍaṁ nānāṭhānan**ti ekakulassa pañcasu āpaṇaphalakesu ekekamāsakaṁ duṭṭhapitaṁ disvā sambahulā ekaṁ āṇāpenti "gacchete āharā"ti, pañcamassa māsakassa uddhāre sabbesaṁ pārājikaṁ. **Nānābhaṇḍaṁ ekaṭṭhānan**ti bahūnaṁ santakaṁ pañcamāsakaṁ vā atirekapañcamāsakaṁ vā agghanakaṁ bhaṇḍaṁ ekasmiṁ ṭhāne duṭṭhapitaṁ disvā sambahulā ekaṁ āṇāpenti "gacchetaṁ āharā"ti, tassuddhāre sabbesaṁ pārājikaṁ. **Nānābhaṇḍaṁ nānāṭhānan**ti pañcannaṁ kulānaṁ pañcasu āpaṇaphalakesu ekekamāsakaṁ duṭṭhapitaṁ disvā sambahulā ekaṁ āṇāpenti "gacchete āharā"ti, pañcamassa māsakassa uddhāre sabbesaṁ pārājikanti.

Saṁvidāvahārakathā niṭṭhitā.

Saṅketakammakathā

119. **Saṅketakamman**ti sañjānanakammaṁ, kālaparicchedavasena saññāṇakaraṇanti attho. Ettha ca "purebhattaṁ avaharā"ti vutte ajja vā purebhattaṁ avaharatu, sve vā, anāgate vā saṁvacchare, natthi visaṅketo, ubhinnampi ocarake vuttanayeneva pārājikaṁ. Sace pana "ajja purebhattaṁ avaharā"ti vutte sve purebhattaṁ avaharati, "ajjā"ti niyāmitaṁ taṁ

saṅketaṁ atikkamma pacchā avahaṭaṁ hoti. Sace "sve purebhattaṁ avaharā"ti vutte ajja purebhattaṁ avaharati, "sve"ti niyāmitaṁ taṁ saṅketaṁ appatvā pure avahaṭaṁ hoti, evaṁ avaharantassa avahārakasseva pārājikaṁ, mūlaṭṭhassa anāpatti. "Sve purebhattan"ti vutte tadaheva vā sve pacchābhattaṁ vā harantopi taṁ saṅketaṁ pure ca pacchā ca haratīti veditabbo. Esa nayo pacchābhattarattindivesupi. Purimayāma majjhimayāmapacchimayāma kāḷajuṇha māsa utu saṁvaccharādivasenāpi cettha saṅketavisaṅketatā veditabbā. "Purebhattaṁ harā"ti vutte "purebhattameva harissāmī"ti vāyamantassa pacchābhattaṁ hoti, ettha kathanti. **Mahāsumatthero** tāva āha "purebhattapayogova eso, tasmā mūlaṭṭho na muccatī"ti. **Mahāpadumatthero** panāha "kālaparicchedaṁ atikkantattā visaṅketaṁ, tasmā mūlaṭṭho muccatī"ti.

Saṅketakammakathā niṭṭhitā.

Nimittakammakathā

120. **Nimittakammanti** saññuppādanatthaṁ kassaci nimittassa karaṇaṁ, taṁ **"akkhiṁ vā nikhaṇissāmī"**ti-ādinā nayena tidhā vuttaṁ. Aññampi panettha hatthalaṅghana pāṇippahāra aṅguliphoṭana gīvunnāmana ukkāsanādi-anekappakāraṁ saṅgahetabbaṁ. Sesamettha saṅketakamme vuttanayamevāti.

Nimittakammakathā niṭṭhitā.

Āṇittikathā

121. Idāni etesveva saṅketakammanimittakammesu asammohatthaṁ **"bhikkhu bhikkhuṁ āṇāpetī"**ti-ādimāha. Tattha **so taṁ maññamāno tan**ti so avahārako yaṁ āṇāpakena nimittasaññaṁ katvā vuttaṁ, taṁ etanti maññamāno tameva avaharati, ubhinnaṁ pārājikaṁ. **So taṁ maññamāno aññan**ti yaṁ avaharāti vuttaṁ, taṁ etanti maññamāno aññaṁ tasmiṁyeva ṭhāne ṭhapitaṁ avaharati, mūlaṭṭhassa anāpatti. **Aññaṁ maññamāno tan**ti āṇāpakena nimittasaññaṁ katvā vuttabhaṇḍaṁ appagghaṁ, idaṁ

aññaṁ tasseva samīpe ṭhapitaṁ sārabhaṇḍanti evaṁ aññaṁ maññamāno tameva avaharati, ubhinnampi pārājikaṁ. **Aññaṁ maññamāno aññan**ti purimanayeneva idaṁ aññaṁ tasseva samīpe ṭhapitaṁ sārabhaṇḍanti maññati, tañce aññameva hoti, tasseva pārājikaṁ.

Itthannāmassa pāvadāti-ādīsu eko ācariyo tayo Buddharakkhita Dhammarakkhita Saṁgharakkhitanāmakā antevāsikā daṭṭhabbā. Tattha **bhikkhu bhikkhuṁ āṇāpetī**ti ācariyo kiñci bhaṇḍaṁ katthaci sallakkhetvā tassa haraṇatthāya Buddharakkhitaṁ āṇāpeti. **Itthannāmassa pāvadā**ti gaccha tvaṁ Buddharakkhita etamatthaṁ Dhammarakkhitassa pāvada. **Itthannāmo itthannāmassa pāvadatū**ti Dhammarakkhitopi Saṁgharakkhitassa pāvadatu. **Itthannāmo itthannāmaṁ bhaṇḍaṁ avaharatū**ti evaṁ tayā āṇattena Dhammarakkhitena āṇatto Saṁgharakkhito itthannāmaṁ bhaṇḍaṁ avaharatu, so hi amhesu vīrajātiko paṭibalo imasmiṁ kammeti. **Āpatti dukkaṭassā**ti evaṁ āṇāpentassa ācariyassa tāva dukkaṭaṁ. Sace pana sā āṇatti yathādhippāyaṁ gacchati, yaṁ parato thullaccayaṁ vuttaṁ, āṇattikkhaṇe tadeva hoti. Atha taṁ bhaṇḍaṁ avassaṁ hāriyaṁ hoti, yaṁ parato "sabbesaṁ āpatti pārājikassā"ti vuttaṁ, tato imassa taṅkhaṇeyeva pārājikaṁ hotīti ayaṁ yutti sabbattha veditabbā.

So itarassa ārocetīti Buddharakkhito Dhammarakkhitassa, Dhammarakkhito ca Saṁgharakkhitassa "amhākaṁ ācariyo evaṁ vadati 'itthannāmaṁ kira bhaṇḍaṁ avahara, tvaṁ kira amhesu ca vīrapuriso'ti" āroceti, evaṁ tesampi dukkaṭaṁ. **Avahārako paṭiggaṇhātī**ti "sādhu harissāmī"ti Saṁgharakkhito sampaṭicchati. **Mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā**ti Saṁgharakkhitena paṭiggahitamatte ācariyassa thullaccayaṁ, mahājano hi tena pāpe niyojitoti. **So taṁ bhaṇḍan**ti so ce Saṁgharakkhito taṁ bhaṇḍaṁ avaharati, sabbesaṁ catunnampi janānaṁ pārājikaṁ. Na kevalañca catunnaṁ, etena upāyena visaṅketaṁ akatvā paramparāya āṇāpentaṁ samaṇasataṁ, samaṇasahassaṁ vā hotu, sabbesaṁ pārājikameva.

Dutiyavāre **so aññaṁ āṇāpetī**ti so ācariyena āṇatto Buddharakkhito Dhammarakkhitaṁ adisvā vā avattukāmo vā hutvā Saṁgharakkhitameva upasaṅkamitvā amhākaṁ ācariyo evamāha

‘itthannāmaṁ kira bhaṇḍaṁ avaharā’ti” āṇāpeti. **Āpatti dukkaṭassā**ti āṇattiyā tāva Buddharakkhitassa dukkaṭaṁ. **Paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā**ti Saṁgharakkhitena sampaṭicchite mulaṭṭhasseva dukkaṭanti veditabbaṁ. Sace pana so taṁ bhaṇḍaṁ avaharati, āṇāpakassa ca Buddharakkhitassa, avahārakassa ca Saṁgharakkhitassāti ubhinnampi pārājikaṁ, mūlaṭṭhassa pana ācariyassa visaṅketattā pārājikena anāpatti. Dhammarakkhitassa ajānanatāya sabbena sabbaṁ anāpatti. Buddharakkhito pana dvinnaṁ sotthibhāvaṁ katvā attanā naṭṭho.

Ito paresu catūsu āṇattivāresu paṭhame tāva **so gantvā puna paccāgacchatī**ti bhaṇḍaṭṭhānaṁ gantvā anto ca bahi ca ārakkhaṁ disvā avaharituṁ asakkonto āgacchati. **Yadā sakkosi, tadā**ti kaṁ ajjeva avahaṭaṁ hoti, gaccha yadā sakkosi, tadā naṁ avaharāti. **Āpatti dukkaṭassā**ti evaṁ puna āṇattiyāpi dukkaṭameva hoti. Sace pana taṁ bhaṇḍaṁ avassaṁ hāriyaṁ hoti, atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā, tasmā ayaṁ āṇattikkhaṇeyeva pārājiko. Sacepi avahārako saṭṭhivassātikkamena taṁ bhaṇḍaṁ avaharati, āṇāpako ca antarāyeva kālaṁ vā karoti, hīnāya vā āvattati, assamaṇova hutvā kālaṁ vā karissati, hīnāya vā āvattissati, avahārakassa pana avahārakkhaṇeyeva pārājikaṁ.

Dutiyavāre yasmā taṁ saṇikaṁ vā bhaṇanto, tassa vā badhiratāya “mā avaharī”ti etaṁ vacanaṁ **na sāveti,** tasmā mūlaṭṭho na mutto. Tatiyavāre pana sāvitattā mutto. Catutthavāre tena ca sāvitattā, itarena ca “sādhū”ti sampaṭicchitvā oratattā ubhopi muttāti.

Āṇattikathā niṭṭhitā.

Āpattibheda

122. Idāni tattha tattha ṭhānācāvanavasena vuttassa adinnādānassa aṅgaṁ, vatthubhedena ca āpattibhedaṁ dassento **“pañcahi ākārehī”**ti-ādimāha. Tattha **pañcahi ākārehī**ti pañcahi kāraṇehi, pañcahi

aṅgehīti vuttaṁ hoti. Tatrāyaṁ saṅkhepattho, adinnaṁ ādiyantassa **"parapariggahitañca hotī"**ti-ādinā nayena vuttehi pañcahākārehi pārājikaṁ hoti, na tato ūnehīti. Tatrime pañca ākārā parapariggahitaṁ, parapariggahitasaññitā, parikkhārassa garukabhāvo, theyyacittaṁ, ṭhānācāvananti. Ito parehi pana dvīti vārehi lahuke parikkhāre vatthubhedena thullaccayañca dukkaṭañca dassitaṁ.

125. **"Chahākārehī"**ti-ādinā nayena vuttavārattaye pana na sakasaññitā na vissāsaggāhitā na tāvakālikatā parikkhārassa garukabhāvo theyyacittaṁ ṭhānācāvananti evaṁ cha ākārā viditabbā. Vatthubhedena panetthāpi paṭhamavāre pārājikaṁ. Dutiyatatiyesu thullaccayadukkaṭāni vuttāni. Tato paresu pana tīsu vāresu vijjamānepi vatthubhede vatthussa parehi apariggahitattā dukkaṭameva vuttaṁ. Tatra yadetaṁ **"na ca parapariggahitan"**ti vuttaṁ, taṁ anajjhāvutthakaṁ vā hotu chaḍḍitaṁ chinnamūlakaṁ assāmikavatthu, attano santakaṁ vā, ubhayampi "na ca parapariggahitan"tveva saṅkhyaṁ gacchati. Yasmā panettha parapariggahitasaññā ca atthi, theyyacittena ca gahitaṁ, tasmā anāpatti na vuttāti.

Anāpattibheda

131. Evaṁ vatthuvasena ca cittavasena ca āpattibhedaṁ dassetvā idāni anāpattibhedaṁ dassento **"anāpattisasaññissā"**ti-ādimāha. Tattha **sasaññissā**ti sakasaññissa, "mayhaṁ santakaṁ idaṁ bhaṇḍan"ti evaṁ sasaññissa parabhaṇḍampi gaṇhato gahaṇe anāpatti, gahitaṁ pana puna dātabbaṁ. Sace sāmikehi "dehī"ti vutto na deti, tesaṁ dhuranikkhepe pārājikaṁ.

Vissāsaggāheti vissāsaggahaṇepi anāpatti. Vissāsaggāhalakkhaṇaṁ pana iminā suttena jānitabbaṁ—"anujānāmi bhikkhave pañcahaṅgehi samannāgatassa vissāsaṁ gahetuṁ, sandiṭṭho ca hoti, sambhatto ca, ālapito ca, jīvati ca, gahite ca attamano"ti[1]. Tattha **sandiṭṭho**ti diṭṭhamattakamitto. **Sambhatto**ti daḷhamitto. **Ālapito**ti

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.

"mama santakaṁ yaṁ icchasi, taṁ gaṇheyyāsi, āpucchitvā gahaṇe kāraṇaṁ natthī"ti vutto. **Jīvatī**ti anuṭṭhānaseyyāya sayitopi yāva jīvitindriyupacchedaṁ na pāpuṇāti. **Gahite ca attamanoti** gahite tuṭṭhacitto hoti, evarūpassa santakaṁ "gahite me attamano bhavissatī"ti jānantena gahetuṁ vaṭṭati. Anavasesapariyādānavasena cetāni pañcaṅgāni vuttāni. Vissāsaggāho pana tīhaṅgehi ruhati—sandiṭṭho, jīvati, gahite attamano, sambhatto, jīvati, gahite attamano, ālapito, jīvati, gahite attamanoti.

Yo pana na jīvati, na ca gahite attamano hoti, tassa santakaṁ vissāsaggāhena gahitampi puna dātabbaṁ. Dadamānena ca matakadhanaṁ tāva ye tassa dhane issarā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā, tesaṁ dātabbaṁ. Anattamanassa santakaṁ tasseva dātabbaṁ. Yo pana paṭhamaṁyeva "suṭṭhu kataṁ tayā mama santakaṁ gaṇhantenā"ti vacībhedena vā cittuppādamattena vā anumoditvā pacchā kenaci kāraṇena kupito, paccāharāpetuṁ[1] na labhati. Yopi adātukāmo cittena pana adhivāseti, na kiñci vadati, sopi puna paccāharāpetuṁ na labhati. Yo pana "mayā tumhākaṁ santakaṁ gahitaṁ vā paribhuttaṁ vā"ti vutte "gahitaṁ vā hotu paribhuttaṁ vā, mayā pana taṁ kenacideva karaṇīyena ṭhapitaṁ, pākatikaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vadati, ayaṁ paccāharāpetuṁ labhati.

Tāvakāliketi "paṭidassāmi paṭikarissāmī"ti evaṁ gaṇhantassa tāvakālikepi gahaṇe anāpatti. Gahitaṁ pana sace bhaṇḍasāmiko puggalo vā gaṇo vā "tuyhevetaṁ hotū"ti anujānāti, iccetaṁ kusalaṁ. No ce anujānāti, āharāpente dātabbaṁ. Saṁghasantakaṁ pana paṭidātumeva vaṭṭati.

Petapariggaheti ettha pana pettivisaye upapannāpi kālaṁ katvā tasmiṁyeva attabhāve nibbattāpi Cātumahārājikādayo devāpi sabbe "petā"tveva saṅkhyaṁ gatā, tesaṁ pariggahe anāpatti. Sacepi hi Sakko devarājā āpaṇaṁ pasāretvā nisinno hoti, dibbacakkhuko ca bhikkhu taṁ ñatvā attano cīvaratthāya satasahassagghanakampi sāṭakaṁ

1. So paccāharāpetuṁ (?)

tassa “mā gaṇha mā gaṇhā”ti vadantassāpi gahetvā gacchati, vaṭṭati. Devatā pana uddissa balikammaṁ karontehi rukkhādīsu laggitasāṭake vattabbameva natthi.

Tiracchānagatapariggaheti tiracchānagatānampi pariggahe anāpatti. Sacepi hi nāgarājā vā supaṇṇamāṇavako vā manussarūpena āpaṇaṁ pasāreti, tato cassa santakaṁ koci bhikkhu purimanayeneva gahetvā gacchati, vaṭṭati. Sīho vā byaggho vā migamahiṁsādayo vadhitvā khādanto jighacchāpīḷito āditova na vāretabbo, anatthampi hi kareyya. Yadi pana thoke khāyite vāretuṁ sakkoti, vāretvā gahetuṁ vaṭṭati. Senādayopi āmisaṁ gahetvā gacchante pātāpetvā gaṇhituṁ vaṭṭati.

Paṁsukūlasaññissāti assāmikaṁ “idaṁ paṁsukūlan”ti evaṁsaññissāpi gahaṇe anāpatti. Sace pana taṁ sassāmikaṁ hoti, āharāpente dātabbaṁ. **Ummattakassā**ti pubbe vuttappakārassa ummattakassāpi anāpatti. **Ādikammikassā**ti idha Dhaniyo ādikammiko, tassa anāpatti. Avasesānaṁ pana rajakabhaṇḍikādicorānaṁ chabbaggiyādīnaṁ āpattiyevāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathā

Samuṭṭhānañca kiriyā, atho saññā sacittakaṁ.
Lokavajjañca kammañca, kusalaṁ vedanāya cāti—

Imasmiṁ pana pakiṇṇake idaṁ sikkhāpadaṁ tisamuṭṭhānaṁ—sāhatthikaṁ kāyato ca cittato ca samuṭṭhāti, āṇattikaṁ vācato ca cittato ca samuṭṭhāti, sāhatthikāṇattikaṁ kāyato ca vācato ca cittato ca samuṭṭhāti, kiriyāsamuṭṭhānañca, karontoyeva hi etaṁ āpajjati, na akaronto, “adinnaṁ ādiyāmī”ti saññāya abhāvena muccanato saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ akusalacittaṁ, tuṭṭho vā bhīto vā majjhatto vā taṁ āpajjatīti tivedananti sabbaṁ paṭhamasikkhāpade vuttanayeneva veditabbaṁ.

Vinītavatthuvaṇṇanā

132. Vinītavatthukathāsu Chabbaggiyavatthu anupaññattiyaṁ vuttameva.

Dutiyavatthumhi cittaṁ nāma puthujjanānaṁ rāgādivasena pakatiṁ vijahitvā dhāvati sandhāvati vidhāvati. Sace Bhagavā kāyavacīdvārabhedaṁ vināpi cittuppādamattena āpattiṁ paññapeyya, ko sakkuṇeyya anāpattikaṁ attānaṁ kātuṁ. Tenāha **"anāpatti bhikkhu cittuppāde"**ti. Cittavasikena pana na bhavitabbaṁ, paṭisaṅkhānabalena cittaṁ nivāretabbamevāti.

133-4. Āmasanaphandāpanaṭhānācāvanavatthūni uttānatthāneva. Tato parāni ca **theyyacitto bhūmito aggahesī**ti vatthupariyosānāni.

135. Niruttipathavatthusmiṁ **ādiyī**ti gaṇhi, "corosi tvan"ti parāmasi. Itaro pana "kena avahaṭan"ti vutte "mayā avahaṭan"ti pucchāsabhāgena paṭiññaṁ adāsi. Yadi hi itarena "kena gahitaṁ, kena apanītaṁ, kena ṭhapitan"ti vuttaṁ abhavissa, atha[1] ayampi "mayā gahitaṁ, apanītaṁ, ṭhapitan"ti vā vadeyya. Mukhaṁ nāma bhuñjanatthāya ca kathanatthāya ca kataṁ, theyyacittaṁ pana vinā avahāro natthi. Tenāha Bhagavā **"anāpatti bhikkhu niruttipathe"**ti, vohāravacanamatte anāpattīti attho. Tato paraṁ Veṭhanavatthupariyosānaṁ sabbaṁ uttānatthameva.

137. Abhinnasarīravatthusmiṁ **adhivattho**ti sāṭakataṇhāya tasmiṁyeva sarīre nibbatto. **Anādiyanto**ti tassa vacanaṁ agaṇhanto, ādaraṁ vā akaronto. **Taṁ sarīraṁ uṭṭhahitvā**ti peto attano ānubhāvena taṁ sarīraṁ uṭṭhāpesi. Tena vuttaṁ "taṁ sarīraṁ uṭṭhahitvā"ti. **Dvāraṁ thakesī**ti bhikkhussa susānasamīpeyeva vihāro, tasmā bhīrukajātiko bhikkhu khippameva tattha pavisitvā dvāraṁ thakesi. **Tattheva paripatī**ti dvāre thakite peto sāṭake nirālayo hutvā taṁ sarīraṁ pahāya yathākammaṁ gato, tasmā taṁ sarīraṁ tattheva paripati, patitanti vuttaṁ hoti.

Abhinne sarīreti abbhuṇhe allasarīre paṁsukūlaṁ na gahetabbaṁ, gaṇhantassa evarūpā upaddavā honti, dukkaṭañca āpajjati. Bhinne pana

---

1. Addhā (Syā)

gahetuṁ vaṭṭati. Kittāvatā pana bhinnaṁ hoti? Kāka kulala soṇasiṅgālādīhi mukhatuṇḍakena vā dāṭhāya vā īsakaṁ phālitamattenāpi. Yassa pana patato ghaṁsanena chavimattaṁ chinnaṁ hoti, cammaṁ acchinnaṁ, etaṁ abhinnameva, camme pana chinne bhinnaṁ. Yassāpi sajīvakāleyeva pabhinnā gaṇḍakuṭṭhapiḷakā vā vaṇo vā hoti, idampi bhinnaṁ. Tatiyadivasato pabhuti uddhumātakādibhāvena kuṇapabhāvaṁ upagatampi bhinnameva. Sabbena sabbaṁ pana abhinnepi susānagopakehi vā aññehi vā manussehi gāhāpetuṁ vaṭṭati. No ce aññaṁ labhati, satthakena vā kenaci vā vaṇaṁ katvā gahetabbaṁ. Visabhāgasarīre pana satiṁ upaṭṭhapetvā samaṇasaññaṁ uppādetvā sīse vā hatthapādapiṭṭhiyaṁ vā vaṇaṁ katvā gahetuṁ vaṭṭati.

Kusasaṅkāmanavatthukathā

138. Tadanantare vatthusmiṁ **kusaṁ saṅkāmatvā cīvaraṁ aggahes**īti pubbe "ādiyeyyā"ti imassa padassa atthavaṇṇanāyaṁ nāmamattena dassitesu theyyāvahāra pasayhāvahāra parikappāvahāra paṭicchannāvahārakusāvahāresu kusāvahārena avaharīti attho.

Imesaṁ pana avahārānaṁ evaṁ nānattaṁ veditabbaṁ—yo hi koci sassāmikaṁ bhaṇḍaṁ rattibhāge vā divasabhāge vā sandhicchedādīni katvā adissamāno avaharati, kūṭamāna kūṭakahāpaṇādīhi vā vañcetvā gaṇhāti, tassevaṁ gaṇhato avahāro **"theyyāvahāro"**ti veditabbo.

Yo pana pare pasayha balasā abhibhuyya, atha vā pana santajjetvā bhayaṁ dassetvā tesaṁ santakaṁ gaṇhāti, panthaghātagāmaghātādīni karontā dāmarikacorā viya kodhavasena paragharavilopaṁ karontā attano pattabalito ca adhikaṁ balakkārena gaṇhantā rājarājamahāmattādayo viya. Tassevaṁ gaṇhato avahāro **"pasayhāvahāro"**ti veditabbo.

Parikappetvā gaṇhato pana avahāro **"parikappāvahāro"**ti vuccati, so bhaṇḍaparikappa-okāsaparikappavasena duvidho. Tatrāyaṁ **bhaṇḍaparikappo**—idhekacco sāṭakatthiko antogabbhaṁ pavisitvā "sace sāṭako bhavissati, gaṇhissāmi, sace suttaṁ, na gaṇhissāmī"ti

parikappetvā andhakāre pasibbakaṁ gaṇhāti, sāṭako ce tatra hoti, uddhāreyeva pārājikaṁ. Suttaṁ ce hoti, rakkhati. Bahi nīharitvā muñcitvā "suttan"ti ñatvā puna āharitvā yathāṭhāne ṭhapeti, rakkhatiyeva. "Suttan"ti ñatvāpi "yaṁ laddhaṁ, taṁ gahetabban"ti gacchati, padavārena kāretabbo. Bhūmiyaṁ ṭhapetvā gaṇhāti, uddhāre pārājikaṁ. "Coro coro"ti sāmikehi pariyuṭṭhito chaḍḍetvā palāyati, rakkhati. Sāmikā taṁ disvā gaṇhanti, iccetaṁ kusalaṁ. Añño ce koci gaṇhāti, bhaṇḍadeyyaṁ. Atha nivattesu sāmikesu sayameva taṁ disvā "pagevetaṁ mayā nīhaṭaṁ, mama dāni santakan"ti gaṇhāti, rakkhati, bhaṇḍadeyyaṁ pana hoti. "Sace suttaṁ bhavissati, gaṇhissāmi, sace sāṭako, na gaṇhissāmi. Sace sappi bhavissati, gaṇhissāmi, sace telaṁ, na gaṇhissāmī"ti-ādinā nayena parikappetvā gaṇhantassāpi eseva nayo.

Mahāpaccariyādīsu pana "sāṭakatthikopi sāṭakapasibbakameva gahetvā nikkhanto bahi ṭhatvā muñcitvā 'sāṭako ayan'ti disvā gacchanto paduddhāreneva kāretabbo"ti vuttaṁ. Ettha pana "sace sāṭako bhavissati, gaṇhissāmī"ti parikappitattā parikappo dissati, disvā haṭattā parikappāvahāro na dissati. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana yaṁ parikappitaṁ, taṁ adiṭṭhaṁ parikappitabhāve ṭhitaṁyeva uddharantassa avahāro vutto, tasmā tattha parikappāvahāro dissati, "taṁ maññamāno taṁ avaharī"ti Pāḷiyā ca sametīti. Tattha yvāyaṁ "sace sāṭako bhavissati, gaṇhissāmī"ti-ādinā nayena pavatto parikappo, ayaṁ bhaṇḍaparikappo nāma.

Okāsaparikappo pana evaṁ veditabbo—idhekacco lolabhikkhu parapariveṇaṁ vā kulagharaṁ vā araññe kammantasālaṁ vā pavisitvā tattha kathāsallāpena nisinno kiñci lobhaneyyaṁ parikkhāraṁ oloketi, olokento ca pana disvā dvārapamukha heṭṭhāpāsāda pariveṇadvārakoṭṭhakarukkhamūlādivasena paricchedaṁ katvā "sace maṁ etthantare passissanti, daṭṭhukāmatāya gahetvā vicaranto viya etesaṁyeva dassāmi, no ce passissanti, harissāmī"ti parikappeti. Tassa taṁ ādāya parikappitaparicchedaṁ atikkantamatte pārājikaṁ. Sace upacārasīmaṁ parikappeti, tadabhimukhova gacchanto kammaṭṭhānādīni manasi karonto vā

aññavihito vā asatiyā upacārasīmaṁ atikkamati, bhaṇḍadeyyaṁ. Athāpissa taṁ ṭhānaṁ pattassa coro vā hatthī vā vāḷamigo vā mahāmegho vā vuṭṭhahati, so ca tamhā upaddavā muccitukamyatāya sahasā taṁ ṭhānaṁ atikkamati, bhaṇḍadeyyameva. Keci panettha "yasmā mūleva theyyacittena gahitaṁ, tasmā na rakkhati, avahāroyevā"ti vadanti. Ayaṁ tāva **Mahā-aṭṭhakathā**nayo. **Mahāpaccariyaṁ** pana "sacepi so antoparicchede hatthiṁ vā assaṁ vā abhiruhitvā taṁ neva pājeti na pājāpeti, paricchede atikkantepi pārājikaṁ natthi, bhaṇḍadeyyamevā"ti vuttaṁ. Tatra yvāyaṁ "sace maṁ etthantare passissanti, daṭṭhukāmatāya gahetvā vicaranto viya etesaṁyeva dassāmī"ti pavatto parikappo, ayaṁ okāsaparikappo nāma.

Evamimesaṁ dvinnampi parikappānaṁ vasena parikappetvā gaṇhato avahāro "parikappāvahāro"ti veditabbo.

Paṭicchādetvā pana avaharaṇaṁ **paṭicchannāvahāro.** So evaṁ veditabbo—yo bhikkhu manussānaṁ uyyānādīsu kīḷantānaṁvā pavisantānaṁ vā omuñcitvā ṭhapitaṁ alaṅkārabhaṇḍaṁ disvā "sace onamitvā gahessāmi, kiṁ samaṇo gaṇhātīti maṁ jānitvā viheṭheyyūn"ti paṁsunā vā paṇṇena vā paṭicchādeti "pacchā gaṇhissāmī"ti, tassa ettāvatā uddhāro natthīti na tāva avahāro hoti. Yadā pana te manussā antogāmaṁ pavisitukāmā taṁ bhaṇḍakaṁ vicinantāpi apassitvā "idāni andhakāro, sve jānissāmā"ti sālayā eva gatā honti, athassa taṁ uddharato uddhāre pārājikaṁ. "Paṭicchannakāleyeva taṁ mama santakan"ti sakasaññāya vā "gatā dāni te, chaḍḍitabhaṇḍaṁ idan"ti paṁsukūlasaññāya vā gaṇhantassa pana bhaṇḍadeyyaṁ. Tesu dutiyadivase āgantvā vicinitvā adisvā dhuranikkhepaṁ katvā gatesupi gahitaṁ bhaṇḍadeyyameva. Kasmā? Yasmā tassa payogena tehi na diṭṭhaṁ. Yo pana tathārūpaṁ bhaṇḍaṁ disvā yathāṭhāne ṭhitaṁyeva appaṭicchādetvā theyyacitto pādena akkamitvā kaddame vā vālikāya vā paveseti, tassa pavesitamatteyeva pārājikaṁ.

Kusaṁ saṅkāmetvā pana avaharaṇaṁ **"kusāvahāro"**ti vuccati. Sopi evaṁ veditabbo—yo bhikkhu kusaṁ pātetvā cīvare bhājiyamāne

attano koṭṭhāsassa samīpe ṭhitaṁ [1]appagghataraṁ vā[2] mahagghataraṁ vā samasamaṁ vā agghena parassa koṭṭhāsaṁ[1] haritukāmo attano koṭṭhāse patitaṁ kusadaṇḍakaṁ parassa koṭṭhāse pātetukāmo uddharati, rakkhati tāva. Parassa koṭṭhāse pāteti, rakkhateva. Yadā pana tasmiṁ patite parassa koṭṭhāsato parassa kusadaṇḍakaṁ uddharati, uddhaṭamatte pārājiko hoti. Sace paṭhamataraṁ parakoṭṭhāsato kusadaṇḍakaṁ uddharati, attano koṭṭhāse pātetukāmatāya uddhāre rakkhati, pātane rakkhati, attano koṭṭhāsato pana attano kusadaṇḍakaṁ uddharati, uddhāreyeva rakkhati. Taṁ uddharitvā parakoṭṭhāse pātentassa hatthato muttamatte pārājikaṁ.

Sace pana dvīsupi koṭṭhāsesu patitadaṇḍake adassanaṁ gameti, tato avasesabhikkhūsu gatesu itaro "mayhaṁ bhante daṇḍako na paññāyatī"ti, mayhampi āvuso na paññāyatīti. Katamo pana bhante mayhaṁ bhāgoti. "Ayaṁ tuyhaṁ bhāgo"ti attano bhāgaṁ dasseti. Tasmiṁ vivaditvā vā avivaditvā vā taṁ gaṇhitvā gate itaro tassa bhāgaṁ uddharati, uddhāre pārājikaṁ. Sacepi tena "ahaṁ mama bhāgaṁ tuyhaṁ na demi, tvaṁ pana attano bhāgaṁ ñatvā gaṇhā"ti vutte "nāyaṁ mamā"ti jānantopi tasseva bhāgaṁ gaṇhāti, uddhāre pārājikaṁ. Sace pana itaro "ayaṁ tuyhaṁ bhāgo, ayaṁ mayhaṁ bhāgoti kiṁ iminā vivādenā"ti cintetvā "mayhaṁ vā patto hotu, tumhākaṁ vā, yo varabhāgo, taṁ tumhe gaṇhathā"ti vadati, dinnakaṁ nāma gahitaṁ hoti, natthetthāvahāro. Sacepi so vivādabhīruko bhikkhu "yaṁ tuyhaṁ ruccati, taṁ gaṇhā"ti vutto attano pattaṁ varabhāgaṁ ṭhapetvā lāmakaṁyeva gahetvā gacchati, tato itarassa vicinitāvasesaṁ[3] gaṇhantassāpi avahāro natthevāti.

Aṭṭhakathāsu pana vuttaṁ "imasmiṁ ṭhāne kusasaṅkāmanavasena cīvarabhājanīyameva ekaṁ āgataṁ, catunnampi pana paccayānaṁ uppattiñca bhājanīyañca nīharitvā dassetabban"ti evañca vatvā **Cīvarakkhandhake** "aṭiggaṇhātu me bhante Bhagavā siveyyakaṁ dussayugaṁ, bhikkhusaṁghassa ca gahapaticīvaraṁ anujānātū"ti[4] idaṁ Jīvakavatthuṁ ādiṁ katvā **uppannacīvarakathā,**

1-1. Mahagghataraṁ parassa koṭṭhāsaṁ (Syā)
2. Samagghataraṁ vā (Sārattha)
3. Vicitāvasesaṁ (Sī, Syā)
4. Vi 3. 392 piṭṭhe.

Senāsanakkhandhake "tena kho pana samayena Rājagahaṁ dubbhikkhaṁ hoti, manussā na sakkonti saṁghabhattaṁ kātuṁ, icchanti uddesabhattaṁ nimantanaṁ salākabhattaṁ pakkhikaṁ uposathikaṁ pāṭipadikaṁ kātun"ti[1] idaṁ suttamādiṁkatvā **piṇḍapātakathā,** Senāsanakkhandhakeyeva "tena kho pana samayena sattarasavaggiyā bhikkhū aññataraṁ paccantimaṁ Mahāvihāraṁ paṭisaṅkharonti 'idha mayaṁ vassaṁ vasissāmā'ti. Addasaṁsu kho chabbaggiyā bhikkhū sattarasavaggiye bhikkhū vihāraṁ paṭisaṅkharonte"ti[2] idaṁ chabbaggiyavatthuṁ ādiṁkatvā **āgatasenāsanakathā,** tadavasāne[3] ca **sappi-ādibhesajjakathā** vitthārena kathitā. Mayaṁ pana taṁ sabbaṁ āgatāgataṭṭhāneyeva kathayissāma, evaṁ kathane kāraṇaṁ pubbe vuttameva.

Kusasaṅkāmanavatthukathā niṭṭhitā.

139. Ito paraṁ Jantāgharavatthu uttānatthameva.

140. Pañcasu Vighāsavatthūsu te bhikkhū anupasampannena kappiyaṁ kārāpetvā paribhuñjiṁsu. Vighāsaṁ pana gaṇhantena khāditāvasesaṁ chaḍḍitaṁ gahetabbaṁ. Yadi sakkoti khādante chaḍḍāpetvā gaṇhituṁ, etampi vaṭṭati. Attaguttatthāya, pana parānuddayatāya ca na gahetabbaṁ.

141. Odana khādanīya pūva ucchu timbarūsaka bhājanīyavatthūsu **aparassa bhāgaṁ dehī**ti asantaṁ puggalaṁ āha. ( )[4] **Amūlakaṁ aggahasī**ti sāmikesu dentesu evaṁ aggahesi. **Anāpatti bhikkhu pārājikassā**ti sāmikehi dinnaṁ aggahesi, tenassa anāpatti vuttā. **Āpatti sampajānamusāvāde pācittiyassā**ti yo panānena sampajānamusāvādo vutto, tasmiṁ pācittiyaṁ āha parato tekaṭulayāguvatthumhi viya. Gahaṇe pana ayaṁ vinicchayo— saṁghassa santakaṁ sammatena vā āṇattehi vā ārāmikādīhi diyyamānaṁ, gihīnañca santakaṁ sāmikena vā āṇattena vā diyyamānaṁ "aparassa bhāgaṁ dehī"ti vatvā gaṇhato bhaṇḍadeyyaṁ. Aññena diyyamānaṁ gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Asammatena vā anāṇattena vā diyyamāne "aparampi bhāgaṁ dehī"ti

1. Vi 4. 329 piṭṭhe. 2. Vi 4. 316 piṭṭhe. 3. Tadavasesā (Sī, Syā)
4. ( ) Imasmiṁ abbhantare bahu saṁvaṇṇanāvacanakkamo dissati Syāma-potthake.

vatvā vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhanto pattacatukke viya tassuddhāreyeva bhaṇḍagghena kāretabbo. Itarehi diyyamānaṁ evaṁ gaṇhato bhaṇḍadeyyaṁ. Sāmikena pana "imassa dehī"ti dāpitaṁ vā sayaṁ dinnaṁ vā sudinnanti ayamettha **sabba-aṭṭhakathā**vinicchayato sāro.

142-3. Odaniyagharādivatthūsu **odaniyagharaṁ** nāma vikkāyikabhattapacanagharaṁ. **Sūnagharaṁ**[1] nāma vikkāyikamaṁsapacanagharaṁ. **Pūvagharaṁ** nāma vikkāyikakhajjakapacanagharaṁ. Sesamettha, parikkhāravatthūsu ca pākaṭameva.

144. Pīṭhavatthusmiṁ so bhikkhu parikappetvā "etaṁ ṭhānaṁ sampattaṁ gaṇhissāmī"ti saṅkāmesi, tenassa saṅkāmane avahāro natthi. Saṅkāmetvā pana parikappitokāsato gahaṇe pārājikaṁ vuttaṁ. Evaṁ haranto ca yadi pīṭhake theyyacittaṁ natthi, thavikaṁ agghāpetvā kāretabbo. Atha pīṭhakepi atthi, ubho agghāpetvā kāretabboti. Bhisi-ādīni tīṇi vatthūni pākaṭāneva.

146. Vissāsaggāhādīsu tīsu vatthūsu gahaṇe anāpatti, āharāpentesu bhaṇḍadeyyaṁ. Piṇḍāya paviṭṭhassa paṭiviso[2] anto upacārasīmāyaṁ ṭhitasseva gahetuṁ vaṭṭati. Yadi pana dāyakā "bahi-upacāraṭṭhānampi bhante bhāgaṁ gaṇhatha, āgantvā paribhuñjissantī"ti vadanti, evaṁ antogāmaṭṭhānampi gahetuṁ vaṭṭati. Sesamettha uttānatthameva.

148-9. Sattasu ambacorakādivatthūsu paṁsukūlasaññāya gahaṇe anāpatti, āharāpentesu bhaṇḍadeyyaṁ, theyyacittena paribhoge pārājikaṁ. Tatrāyaṁ vinicchayo—sāmikāpi sālayā, corāpi sālayā, paṁsukūlasaññāya khādantassa bhaṇḍadeyyaṁ, theyyacittena gaṇhato uddhāreyeva avahāro, bhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabbo. Sāmikā sālayā, corā nirālayā, eseva nayo. Sāmikā nirālayā, corā sālayā, "puna gaṇhissāmā"ti kismiñcideva gahanaṭṭhāne khipitvā gatā, eseva nayo. Ubhopi nirālayā, paṁsukūlasaññāya khādato anāpatti, theyyacittena dukkaṭaṁ.

---

1. Sūnāgharaṁ (Sī, Syā)   2. Paṭiviṁso (Sī) Paṭi + vi + aṁso = Paṭiviṁso.

Saṁghassa ambādīsu pana saṁghārāme jātaṁ vā hotu, ānetvā dinnaṁ vā, pañcamāsakaṁ vā atirekapañcamāsakaṁ vā agghanakaṁ avaharantassa pārājikaṁ. Paccante corupaddavena gāmesu vuṭṭhahantesu bhikkhūpi vihāre chaḍḍetvā "puna āvasante janapade āgamissāmā"ti sa-ussāhāva gacchanti. Bhikkhū tādisaṁ vihāraṁ patvā ambapakkādīni "chaḍḍitakānī"ti paṁsukūlasaññāya paribhuñjanti, anāpatti, theyyacittena paribhuñjato avahāro hoti, bhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabbo.

Mahāpaccariyaṁ, pana **Saṅkhepaṭṭhakathāyañca** avisesena vuttaṁ "chaḍḍitavihāre pana phalāphalaṁ theyyacittena paribhuñjato pārājikaṁ. Kasmā? Āgatānāgatānaṁ santakattā"ti. Gaṇasantake, pana puggalike ca sa-ussāhamattameva pamāṇaṁ. Sace pana tato ambapakkādiṁ kulasaṅgahaṇatthāya deti, kuladūsakadukkaṭaṁ. Theyyacittena dento agghena kāretabbo. Saṁghikepi eseva nayo. Senāsanatthāya niyamitaṁ kulasaṅgahaṇatthāya dadato dukkaṭaṁ, issaravatāya thullaccayaṁ, theyyacittena pārājikaṁ, no ce vatthu pahoti, agghena kāretabbo. Bahi upacārasīmāya nisīditvā issaravatāya paribhuñjato gīvā. Ghaṇṭiṁ[1] paharitvā kālaṁ ghosetvā "mayhaṁ pāpuṇātī"ti khāditaṁ sukhāditaṁ. Ghaṇṭiṁ apaharitvā kālameva ghosetvā, ghaṇṭimeva paharitvā kālaṁ aghosetvā, ghaṇṭimpi apaharitvā kālampi aghosetvā aññesaṁ natthibhāvaṁ ñatvā "mayhaṁ pāpuṇātī"ti khāditampi sukhāditameva. Pupphārāmavatthudvayaṁ pākaṭameva.

150. Vuttavādakavatthuttaye **vutto vajjemī**ti tayā vutto hutvā tava vacanena vadāmīti attho. **Anāpatti bhikkhu pārājikassā**ti sāmikehi dinnattā anāpatti. **Na ca bhikkhave "vutto vajjemī"ti vattabbo**ti ahaṁ tayā vutto hutvā tava vacanena vadāmīti evaṁ añño bhikkhu aññena bhikkhunā na vattabboti attho. Paricchedaṁ pana katvā "itthannāmaṁ tava vacanena gaṇhissāmī"ti vattuṁ vaṭṭati. **Vutto vajjehī**ti mayā vutto hutvā mama vacanena vadehīti attho. Sesaṁ vuttanayameva. Imesupi ca dvīsu vatthūsu paricchedaṁ katvā vattuṁ vaṭṭati. Ettāvatā hi upārambhā mutto hotīti.

---

1. Gaṇḍiṁ (Sī, Syā), Ghaṇḍiṁ (Ka)

151-2. Maṇivatthuttayassa majjhime vatthusmiṁ **nāhaṁ akallako**ti nāhaṁ gilānoti attho. Sesaṁ pākaṭameva.

153. Sūkaravatthudvaye kiñcāpi paṭhamassa bhikkhuno chātajjhattaṁ disvā kāruññena mocitattā anāpatti, sāmikesu pana asampaṭicchantesu bhaṇḍadeyyaṁ, tāva mahanto vā matasūkaro āharitvā dātabbo, tadagghanakaṁ vā bhaṇḍaṁ. Sace pāsasāmike kuhiñcipi na passati, pāsasāmantā tadagghanakaṁ sāṭakaṁ vā kāsāvaṁ vā thālakaṁ vā yathā te āgatā passanti, īdise ṭhāne ṭhapetvāva gantabbaṁ, theyyacittena pana mocentassa pārājikameva. Ettha ca koci sūkaro pāsaṁ pādena kaḍḍhitvā chinnamatte pāse ṭhānācāvanadhammena ṭhānena ṭhito hoti caṇḍasote baddhanāvā viya, koci attano dhammatāya ṭhito, koci nipanno, koci kūṭapāsena baddho hoti, **kūṭapāso** nāma yassa ante dhanukaṁ vā aṅkusako vā añño vā koci daṇḍako baddho hoti, yo tattha tattha rukkhādīsu laggitvā sūkarassa gamanaṁ nivāreti. Tatra pāsaṁ kaḍḍhitvā ṭhitassa ekameva ṭhānaṁ pāsabandhanaṁ, so hi pāse muttamatte vā chinnamatte vā palāyati. Attano dhammatāya ṭhitassa bandhanañca cattāro ca pādāti pañca ṭhānāni. Nipannassa bandhanañca sayanañcāti dve ṭhānāni. Kūṭapāsabaddhassa yattha yattha gacchati, taṁ tadeva ṭhānaṁ. Tasmā taṁ tato tato mocentā dasapi vīsatipi satampi bhikkhū pārājikaṁ āpajjanti, tattha tattha āgataṁ disvā ekameva dāsaṁ palāpentā viya.

Purimānaṁ pana tiṇṇaṁ catuppadakathāyaṁ vuttanayena phandāpanaṭhānācāvanāni veditabbāni. Sunakhadaṭṭhaṁ sūkaraṁ vissajjāpentassāpi kāruññādhippāyena bhaṇḍadeyyaṁ, theyyacittena pārājikaṁ. Pāsaṭṭhānaṁ pana sunakhasamīpaṁ vā asampattaṁ paṭipathaṁ gantvā paṭhamameva palāpentassa avahāro natthi. Yopi baddhasūkarassa ghāsañca pānīyañca datvā balaṁ gāhāpetvā ukkuṭṭhiṁ karoti "utrasto palāyissatī"ti. So ce palāyati, pārājikaṁ. Pāsaṁ dubbalaṁ katvā ukkuṭṭhisaddena palāpentassāpi eseva nayo.

Yo pana ghāsañca pānīyañca datvā gacchati "balaṁ gahetvā palāyissatī"ti. So ce palāyati, bhaṇḍadeyyaṁ. Pāsaṁ dubbalaṁ katvā gacchantassāpi eseva nayo. Pāsasantike satthaṁ vā aggiṁ vā ṭhapeti

"chinne vā daḍḍhe vā palāyissatī"ti. Sūkaro pāsaṁ cālento chinne vā daḍḍhe vā palāyati, bhaṇḍadeyyameva. Pāsaṁ yaṭṭhiyā saha pāteti, pacchā sūkaro taṁ maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyaṁ. Sūkaro adūhalapāsāṇehi[1] akkanto hoti, taṁ palāpetukāmassa adūhalaṁ kāruññena ukkhipato bhaṇḍadeyyaṁ, theyyacittena pārājikaṁ. Sace ukkhittamatte agantvā pacchā gacchati, bhaṇḍadeyyameva. Ukkhipitvā ṭhapitaṁ adūhalaṁ pāteti, pacchā sūkaro taṁ maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyaṁ. Opāte patitasūkarampi kāruññena uddharato bhaṇḍadeyyaṁ, theyyacittena pārājikaṁ. Opātaṁ pūretvā nāseti, pacchā sūkaro taṁ maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyaṁ. Sūle viddhaṁ kāruññena uddharati, bhaṇḍadeyyaṁ, theyyacittena pārājikaṁ. Sūlaṁ uddharitvā chaḍḍeti, bhaṇḍadeyyaṁ.

Vihārabhūmiyaṁ pana pāse vā adūhalaṁ vā oḍḍentā vāretabbā "migarūpānaṁ paṭisaraṇaṭṭhānametaṁ, mā idha evaṁ karothā"ti. Sace "harāpetha bhante"ti vadanti, harāpetuṁ vaṭṭati. Atha sayaṁ haranti, sundarameva. Atha neva haranti na harituṁ denti, rakkhaṁ yācitvā harāpetuṁ vaṭṭati. Manussā sassarakkhaṇakāle khettesu pāse ca adūhalapāsāṇādīni[2] ca karonti "maṁsaṁ khādantā sassāni rakkhissāmā"ti. Vītivatte sassakāle tesu anālayesu pakkantesu tattha baddhaṁ vā patitaṁ vā mocetuṁ vaṭṭatīti.

Migavatthudvayepi sūkaravatthūsu vuttasadisoyeva vinicchayo.

Macchavatthudvayepi eseva nayo. Ayaṁ pana viseso, kumīnamukhaṁ vivaritvā vā pacchāpuṭakaṁ muñcitvā vā passena chiddaṁ katvā vā kumīnato macche pothetvā palāpentassa pārājikaṁ. Bhattasitthāni dassetvā evaṁ palāpentassāpi pārājikaṁ. Saha kumīnena uddharatopi pārājikaṁ. Kevalaṁ kumīnamukhaṁ vivarati, pacchāpuṭakaṁ muñcati, chiddaṁ vā karoti, macchā pana attano dhammatāya palāyanti, bhaṇḍadeyyaṁ. Evaṁ katvā bhattasitthāni dasseti, macchā gocaratthāya nikkhamitvā palāyanti, bhaṇḍadeyyameva. Mukhaṁ avivaritvā pacchāpuṭakaṁ amuñcitvā passena chiddaṁ akatvā kevalaṁ

---

1. Addūhalapāsāṇehi (Syā), aduhalapāsāṇehi (Ka)
2. Adūhalapāsāṇāni (Sī), addūhalādīni (Syā)

bhattasitthāni dasseti, macchā pana chātajjhattā sīsena paharitvā okāsaṁ katvā gocaratthāya nikkhamitvā palāyanti, bhaṇḍadeyyameva. Tucchakumīnassa mukhaṁ vā vivarati, pacchāpuṭakaṁ vā muñcati, chiddaṁ vā karoti, āgatāgatā macchā dvārappattā puṭakachiddehi palāyanti, bhaṇḍadeyyameva. Tucchakumīnaṁ gahetvā gumbe khipati, bhaṇḍadeyyamevāti. Yāne bhaṇḍaṁ pīṭhe thavikāya sadisaṁ.

Maṁsapesivatthumhi sace ākāse gaṇhāti, gahitaṭṭhānameva ṭhānaṁ. Taṁ chahākārehi paricchinditvā ṭhānācāvanaṁ veditabbaṁ. Sesamettha dārugopālaka rajaka sāṭakavatthūsu ca ambacorakādivatthūsu vuttanayena vinicchinitabbaṁ.

155. **Kumbhivatthusmiṁ** yo sappitelādīni apādagghanakāni gahetvā "na puna evaṁ karissāmī"ti saṁvare ṭhatvā dutiyadivasādīsupi puna citte uppanne evameva dhuranikkhepaṁ katvā paribhuñjanto sabbampi taṁ paribhuñjati, nevatthi pārājikaṁ. Dukkaṭaṁ vā thullaccayaṁ vā āpajjati, bhaṇḍadeyyaṁ pana hoti. Ayampi bhikkhu evamevamakāsi. Tena vuttaṁ "anāpatti bhikkhu pārājikassā"ti. Dhuranikkhepaṁ pana akatvā "divase divase paribhuñjissāmī"ti thokaṁ thokampi paribhuñjato yasmiṁ divase pādagghanakaṁ pūrati, tasmiṁ pārājikaṁ.

Saṁvidāvahāravatthūni saṁvidāvahāre, muṭṭhivatthūni odaniyagharādivatthūsu, dve vighāsavatthūni ambacorakādivatthūsu vuttavinicchayanayena veditabbāni. Dve tiṇavatthūni uttānatthāneva.

156. **Ambabhājāpanā**divatthūsu te bhikkhū ekaṁ gāmakāvāsaṁ paricchinnabhikkhukaṁ agamaṁsu, tattha bhikkhū phalāphalaṁ paribhuñjamānāpi tesu āgatesu "therānaṁ phalāni dethā"ti kappiyakārake na avocuṁ, atha te bhikkhū "kiṁ saṁghikaṁ amhākaṁ na pāpuṇātī"ti ghaṇṭiṁ paharitvā bhājāpetvā tesampi vassaggena bhāgaṁ datvā attanāpi paribhuñjiṁsu. Tena nesaṁ Bhagavā **"anāpatti bhikkhave paribhogatthāyā"**ti āha. Tasmā idānipi yattha āvāsikā āgantukānaṁ na denti, phalavāre ca

sampatte aññesaṁ atthibhāvaṁ[1] disvā corikāya attanāva khādanti, tattha āgantukehi ghaṇṭiṁ paharitvā bhājetvā paribhuñjituṁ vaṭṭati.

Yattha panāvāsikā rukkhe rakkhitvā phalavāre sampatte bhājetvā khādanti, catūsu paccayesu sammā upanenti, anissarā tattha āgantukā. Yepi rukkhā cīvaratthāya niyametvā dinnā, tesupi āgantukā anissarā. Eseva nayo sesapaccayatthāya niyametvā dinnesupi.

Ye pana tathā aniyamitā, āvāsikā ca te rakkhitvā gopetvā corikāya paribhuñjanti, na tesu āvāsikānaṁ katikāya ṭhātabbaṁ. Ye phalaparibhogatthāya dinnā, āvāsikāpi ne rakkhitvā gopetvā sammā upanenti, tesuyeva tesaṁ katikāya ṭhātabbaṁ. **Mahāpaccariyaṁ** pana vuttaṁ "catunnaṁ paccayānaṁ niyametvā dinnaṁ theyyacittena paribhuñjanto bhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabbo. Paribhogavaseneva taṁ bhājetvā paribhuñjantassa bhaṇḍadeyyaṁ. Yaṁ panettha senāsanatthāya niyamitaṁ, taṁ paribhogavaseneva bhājetvā paribhuñjantassa thullaccayañca bhaṇḍadeyyañcā"ti.

Odissa cīvaratthāya dinnaṁ cīvarayeva upanetabbaṁ. Sace dubbhikkhaṁ hoti, bhikkhū piṇḍapātena kilamanti, cīvaraṁ pana sulabhaṁ. Saṁghasuṭṭhutāya apalokanakammaṁ katvā piṇḍapātepi upanetuṁ vaṭṭati. Senāsanena, gilānapaccayena vā kilamantesu saṁghasuṭṭhutāya apalokanakammaṁ katvā tadatthāyapi upanetuṁ vaṭṭati. Odissa piṇḍapātatthāya, gilānapaccayatthāya ca dinnepi eseva nayo. Odissa senāsanatthāya dinnaṁ pana garubhaṇḍaṁ hoti, taṁ rakkhitvā gopetvā tadatthameva upanetabbaṁ. Sace pana dubbhikkhaṁ hoti, bhikkhū piṇḍapātena na yāpenti, ettha rājarogacorabhayādīhi aññattha gacchantānaṁ vihārā palujjanti, tālanāḷikerādike vināsenti, senāsanapaccayaṁ pana nissāya yāpetuṁ sakkā hoti. Evarūpe kāle senāsanaṁ vissajjetvāpi senāsanajagganatthāya paribhogo Bhagavatā anuññāto, tasmā ekaṁ vā dve vā varasenāsanāni ṭhapetvā itarāni lāmakakoṭiyā piṇḍapātatthāya vissajjetuṁ vaṭṭati. Mūlavatthucchedaṁ pana katvā na upanetabbaṁ.

---

1. Abhāvaṁ (Sī, Syā)

Yo pana ārāmo catuppaccatthāya niyametvā dinno, tattha apalokanakammaṁ na kātabbaṁ. Yena pana paccayena ūnaṁ, tadatthaṁ upanetuṁ vaṭṭati. Ārāmo jaggitabbo, vetanaṁ datvāpi jaggāpetuṁ vaṭṭati. Ye pana vetanaṁ labhitvā ārāmeyeva gehaṁ katvā vasantā rakkhanti, te ce āgatānaṁ bhikkhūnaṁ nāḷikeraṁ vā tālapakkaṁ vā denti, yaṁ tesaṁ saṁghena anuññātaṁ hoti "divase divase ettakaṁ nāma khādathā"ti tadeva te dātuṁ labhanti, tato uttari tesaṁ dadantānampi gahetuṁ na vaṭṭati.

Yo pana ārāmaṁ keṇiyā gahetvā saṁghassa catuppaccayatthāya kappiyabhaṇḍameva deti, ayaṁ bahukampi dātuṁ labhati. Cetiyassa padīpatthāya vā khaṇḍaphullapaṭisaṅkharaṇatthāya vā dinno ārāmopi paṭijaggitabbo, vetanaṁ datvāpi jaggāpetabbo. Vetanañca panettha cetiyasantakampi saṁghasantakampi dātuṁ vaṭṭati. Etampi ārāmaṁ vetanena tattheva vasitvā rakkhantānañca keṇiyā gahetvā kappiyabhaṇḍadāyakānañca tatthajātakaphaladānaṁ vuttanayeneva veditabbanti.

Ambapālakādivatthūsu **anāpatti bhikkhave gopakassa dāne**ti ettha kataraṁ pana gopakadānaṁ vaṭṭati, kataraṁ na vaṭṭatīti? **Mahāsumatthero** tāva āha "yaṁ gopakassa paricchinditvā dinnaṁ hoti 'ettakaṁ divase divase gaṇhā'ti, tadeva vaṭṭati, tato uttari na vaṭṭatī"ti. **Mahāpadumatthero** panāha "kiṁ gopakānaṁ paṇṇaṁ āropetvā nimittasaññaṁ vā katvā dinnaṁ atthi, etesaṁ hatthe vissaṭṭhakassa ete issarā, tasmā yaṁ te denti, taṁ bahukampi vaṭṭatī"ti. **Kurundaṭṭhakathāyaṁ** pana vuttaṁ "manussānaṁ ārāmaṁ vā aññaṁ vā phalāphalaṁ dārakā rakkhanti, tehi dinnaṁ vaṭṭati, āharāpetvā pana na gahetabbaṁ. Saṁghike, pana cetiyasantake ca keṇiyā gahetvā rakkhantasseva dānaṁ vaṭṭati, vetanena rakkhantassa attano bhāgamattaṁ vaṭṭatī"ti. **Mahāpaccariyaṁ** pana "yaṁ gihīnaṁ ārāmarakkhakā bhikkhūnaṁ denti, etaṁ vaṭṭati. Bhikkhusaṁghassa pana ārāmagopakā yaṁ attano bhatiyā khaṇḍetvā denti, etaṁ vaṭṭati. Yopi upaḍḍhārāmaṁ vā kecideva rukkhe vā bhatiṁ labhitvā rakkhati, tassāpi attano pattarukkhatoyeva dātuṁ vaṭṭati. Keṇiyā gahetvā

rakkhantassa pana sabbampi vaṭṭatī”ti vuttaṁ. Etaṁ pana sabbaṁ byañjanato nānaṁ, atthato ekameva, tasmā adhippāyaṁ ñatvā gahetabbaṁ.

Dāruvatthumhi **tāvakāliko ahaṁ Bhagavā**ti tāvakālikacitto ahaṁ Bhagavāti vattukāmena vuttaṁ, **tāvakālikacitto**ti “puna āharitvā dassāmī”ti evaṁcitto ahanti vuttaṁ hoti. Bhagavā **“tāvakālike anāpattī”**ti āha.

Ayaṁ panettha **Pāḷimuttakavinicchayo**—sace saṁgho saṁghikaṁ kammaṁ kāreti uposathāgāraṁ vā bhojanasālaṁ vā, tato āpucchitvā tāvakālikaṁ haritabbaṁ. Yo pana saṁghiko dabbasambhāro agutto deve vassante temeti, ātapena sukkhati, taṁ sabbampi āharitvā attano āvāse kātuṁ vaṭṭati. Saṁgho āharāpento aññena vā dabbasambhārena, mūlena vā saññāpetabbo. Na sakkā ce hoti saññāpetuṁ, “saṁghikena bhante kataṁ saṁghikaparibhogena vaḷañjathā”ti vattabbaṁ. Senāsanassa pana ayameva bhikkhu issaro. Sace pāsāṇatthambho vā rukkhatthambho vā kavāṭaṁ vā vātapānaṁ vā nappahoti, saṁghikaṁ tāvakālikaṁ āharitvā pākatikaṁ kātuṁ vaṭṭati. Esa nayo aññesupi dabbasambhāresūti.

Udakavatthusmiṁ yadā udakaṁ dullabhaṁ hoti, yojanatopi aḍḍhayojanatopi āharīyati, evarūpe pariggahita-udake avahāro. Yatopi āharimato vā pokkharaṇī-ādīsu ṭhitato vā kevalaṁ yāgubhattaṁ sampādenti, pānīyaparibhogañca karonti, na aññaṁ mahāparibhogaṁ, tampi theyyacittena gaṇhato avahāro. Yato pana ekaṁ vā dve vā ghaṭe gahetvā āsanaṁ dhovituṁ, Bodhirukkhe siñcituṁ, udakapūjaṁ kātuṁ, rajanaṁ pacituṁ labbhati, tattha saṁghassa katikavaseneva paṭipajjitabbaṁ, atirekaṁ gaṇhanto, mattikādīni vā theyyacittena pakkhipanto bhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabbo.

Sace āvāsikā katikavattaṁ daḷhaṁ karonti, aññesaṁ bhaṇḍakaṁ dhovituṁ vā rajituṁ vā na denti, attanā pana aññesaṁ apassantānaṁ gahetvā sabbaṁ karonti, tesaṁ katikāya na ṭhātabbaṁ, yattakaṁ te dhovanti, tattakaṁ dhovitabbaṁ. Sace saṁghassa dve tisso pokkharaṇiyo

vā udakasoṇḍiyo vā honti, katikā ca katā “ettha nhāyitabbaṁ, ito pānīyaṁ gahetabbaṁ, idha sabbaparibhogo kātabbo”ti. Katikavatteneva sabbaṁ kātabbaṁ. Yattha katikā natthi, tattha sabbaparibhogo vaṭṭatīti.

Mattikāvatthusmiṁ yattha mattikā dullabhā hoti, nānappakārā vā vaṇṇamattikā āharitvā ṭhapitā, tattha thokāpi pañcamāsakaṁ agghati, tasmā pārājikaṁ. Saṁghike pana kamme, cetiyakamme ca niṭṭhite saṁghaṁ āpucchitvā vā tāvakālikaṁ vā gahetuṁ vaṭṭati. Sudhāyapi cittakammavaṇṇesupi eseva nayo.

Tiṇavatthūsu jhāpitatiṇe ṭhānācāvanassa abhāvā dukkaṭaṁ, bhaṇḍadeyyaṁ pana hoti. Saṁgho tiṇavatthuṁ jaggitvā saṁghikaṁ āvāsaṁ chādeti, puna kadāci jaggituṁ na sakkoti, athañño eko bhikkhu vattasīsena jaggati, saṁghassevetaṁ. No ce jaggati, saṁgheneko bhikkhu vattabbo “jaggitvā dehī”ti. So ce bhāgaṁ icchati, bhāgaṁ datvāpi jaggāpetabbaṁ. Sace bhāgaṁ vaḍḍheti, dātabbameva. Vaḍḍhetiyeva, “gaccha jaggitvā sabbaṁ gahetvā attano santakaṁ senāsanaṁ chādehī”ti vattabbo. Kasmā? Naṭṭhe attho natthi. Dadantehi pana savatthukaṁ na dātabbaṁ, garubhaṇḍaṁ hoti, tiṇamattaṁ pana dātabbaṁ, tasmiṁ ce jaggitvā attano senāsanaṁ chādente puna saṁgho jaggituṁ pahoti, “tvaṁ mā jaggi, saṁgho jaggissatī”ti vattabboti.

Mañcādīni satta vatthūni pākaṭāneva. Pāḷiyaṁ pana anāgatampi pāsāṇatthambhaṁ vā rukkhatthambhaṁ vā aññaṁ vā kiñci pādagghanakaṁ harantassa pārājikameva. Padhānagharādīsu chaḍḍitapatitānaṁ pariveṇādīnaṁ kuṭṭampi pākārampi bhinditvā iṭṭhakādīni avaharantassāpi eseva nayo. Kasmā? Saṁghikaṁ nāma kadāci ajjhāvasanti, kadāci na ajjhāvasanti. Paccante corabhayena janapade vuṭṭhahante chaḍḍitavihārādīsu kiñci parikkhāraṁ harantassāpi eseva nayo. Ye pana tato tāvakālikaṁ haranti, puna āvasitesu ca vihāresu bhikkhū āharāpenti, dātabbaṁ. Sacepi tato āharitvā senāsanaṁ kataṁ hoti, taṁ vā tadagghanakaṁ vā dātabbameva. “Puna

āvasissāmā"ti[1] ālayaṁ acchinditvā vuṭṭhitesu janapadesu gaṇasantakaṁ vā puggalikaṁ vā gahitaṁ hoti, te ce anujānanti, paṭikammena kiccaṁ natthi. Saṁghikaṁ pana garubhaṇḍaṁ, tasmā paṭikammaṁ kattabbameva.

157. Vihāraparibhogavatthu uttānatthameva.

Anujānāmi bhikkhave tāvakālikaṁ haritunti ettha yo bhikkhu saṁghikaṁ mañcaṁ vā pīṭhaṁ vā tāvakālikaṁ haritvā attano phāsukaṭṭhāne ekampi dvepi māse saṁghikaparibhogena paribhuñjati, āgatāgatānaṁ vuḍḍhatarānaṁ deti nappaṭibāhati, tassa tasmiṁ naṭṭhepi jiṇṇepi corāvahaṭepi[2] gīvā na hoti. Vasitvā pana gacchantena yathāṭhāne ṭhapetabbaṁ. Yo pana puggalikaparibhogena paribhuñjati, āgatāgatānaṁ vuḍḍhatarānaṁ na deti, tasmiṁ naṭṭhe tassa gīvā hoti. Aññaṁ pana āvāsaṁ haritvā paribhuñjantena sace tattha vuḍḍhataro āgantvā vuṭṭhāpeti, "mayā idaṁ asukāvāsato nāma āhaṭaṁ, gacchāmi, naṁ pākatikaṁ karomī"ti vattabbaṁ. Sace so bhikkhu "ahaṁ pākatikaṁ karissāmī"ti vadati, tassa bhāraṁ katvāpi gantuṁ vaṭṭatīti **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ.

Campāvatthumhi **tekaṭulayāgū**ti tilataṇḍulamuggehi vā tilataṇḍulamāsehi vā tilataṇḍulakulatthehi vā tilataṇḍulehi saddhiṁ yaṁkiñci ekaṁ aparaṇṇaṁ pakkhipitvā tīhi katā, etaṁ kira imehi tīhi catubhāga-udakasambhinne khīre sappimadhusakkarādīhi yojetvā karonti.

Rājagahavatthumhi **madhugoḷako**ti atirasakapūvo vuccati, madhusīsakantipi vadanti. Sesamettha vatthudvayepi odanabhājanīyavatthusmiṁ vuttanayeneva veditabbaṁ.

158. Ajjukavatthusmiṁ **etadavocā**ti gilāno hutvā avoca. **Āyasmā Upāli āyasmato Ajjukassa pakkho**ti na agatigamanavasena pakkho, apica kho anāpattisaññitāya lajjī-anuggahena, vinayānuggahena ca thero pakkhoti veditabbo. Sesamettha uttānameva.

---

1. Āgamissāmāti (Ka)
2. Theyyāyavahaṭepi (Sī, Syā)

159. Bārāṇasīvatthusmiṁ **corehi upaddutan**ti corehi viluttaṁ. **Iddhiyā ānetvā pāsāde ṭhapesī**ti thero kira taṁ kulaṁ sokasallasamappitaṁ āvaṭṭantaṁ vivaṭṭantaṁ disvā tassa kulassa anukampāya pasādānurakkhaṇatthāya dhammānuggahena attano iddhiyā "tesaṁyeva pāsādaṁ dārakānaṁ samīpe hotū"ti adhiṭṭhāsi. Dārakā "amhākaṁ pāsādo"ti sañjānitvā abhiruhiṁsu. Tato thero iddhiṁ paṭisaṁhari, pāsādopi sakaṭṭhāneyeva aṭṭhāsi. Vohāravasena pana vuttaṁ **"te dārake iddhiyā ānetvā pāsāde ṭhapesī"**ti. **Iddhivisaye**ti īdisāya adhiṭṭhāniddhiyā anāpatti. Vikubbaniddhi pana na vaṭṭati.

160-1. Avasāne vatthudvayaṁ uttānatthamevāti.

Samantapāsādikāya Vinayasaṁvaṇṇanāya

Dutiyapājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatrāyaṁ anusāsanī—

Dutiyaṁ adutiyena, yaṁ Jinena pakāsitaṁ.
Parājitakilesena, pārājikamidaṁ idha.

Sikkhāpadaṁ samaṁ tena, aññaṁ kiñci na vijjati.
Anekanayavokiṇṇaṁ, gambhīratthavinicchayaṁ.

Tasmā vatthumhi otiṇṇe, bhikkhunā vinayaññunā.
Vinayānuggahenettha, karontena vinicchayaṁ.

Pāḷiṁ Aṭṭhakathañceva, sādhippāyamasesato.
Ogayha appamattena, karaṇīyo vinicchayo.

Āpattidassanussāho, na kattabbo kudācanaṁ.
Passissāmi anāpatti-miti kayirātha mānasaṁ.

Passitvāpi ca āpattiṁ, avatvāva punappunaṁ.
Vīmaṁsitvātha viññūhi, saṁsanditvā ca taṁ vade.

Kappiyepi ca vatthusmiṁ, cittassa lahuvattino.
Vasena sāmaññaguṇā, cavantīdha puthujjanā.

Tasmā paraparikkhāraṁ, āsīvisamivoragaṁ.
Aggiṁ viya ca sampassaṁ, nā'maseyya vicakkhaṇoti.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamo bhāgo niṭṭhito.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Lakkhitabbānaṁ anukkamaṇikā

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nāmānaṁ anukkamaṇikā

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Ananuññātukāmopi = Ananujānātukāmopi (Ka)	151
Anācārena = Anādarena (Ka)	246
Anuññātāya = Anuññātā (sabbattha)	207
Anupubbikathā = Ānupubbīkathā (Sī)	34
Anokappanāmarisanatthavasena = Anokappanāparisahanattha-vasena (Ka)	176
Apatamāne = Apatamāne katvā (Sī)	141
Appagghataraṁ vā = Samagghataraṁ vā (Sārattha)	333
Appagghataraṁ vā -pa- koṭṭhāsaṁ = Mahagghataraṁ parassa koṭṭhāsaṁ (Syā)	333
Apubbavinicchayo = Anupubbavinicchayo (Syā, Ka)	293
Abhinibbattakkhandhaggahaṇe = Abhinibbattakkhandhaggahaṇā (Syā)	135
Aravāḷo = Āravāḷo (Syā, Yojanā)	48
Arogaṁ = Abhedaṁ (Ka)	203
Ahituṇḍikādīhi = Ahiguṇṭhikādīhi (Sī)	317
Aḷakadevattherena = Aḷakarevattherena (Ka)	51
[Ā]	
Āṇaṇyaṁ = Āṇanyaṁ (Sī) Ānaṇyaṁ (Syā)	5
Āvasissāmā”ti = Āgamissāmāti (Ka)	344
Āvijji = Āvijjhi (Sī, Syā)	66
Āviñchetvā = Āvaṭṭetvā (Sī, Syā) Āviñjetvā (Ka)	277
Āvijjhitvā = Āviñjitvā (Sī)	304
Āsīviso = Āsiviso (Ka)	185
[U]	
Ukkocaṁ = Ukkoṭaṁ (Ka)	295
Uccanīca-uḷāruḷāra = Uḷārānuḷāra (Syā)	155
Uccinī”ti = Taṁ na uccini (Sī, Syā)	7
Uḍḍāpento = Uṭṭhāpento (Sī, Syā, Ka)	259
Udakaṭṭhāne vā = Udakaṭṭhāne (?)	286

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Da-Na]	
Dvāraṁdado = Dvāradado (Syā)	187
Dvāsīti = Dvāsītiṁ (Sī)	23
Namassaneyyaṁ = Namassanīyaṁ (Sī)	1
Navakammiko = Vanakammiko (Syā)	215
Na sarasīti vuttaṁ hoti = Idāni sarasīti vuttaṁ hoti (Ka)	256
Nānāratanacittitā = Nānāratanavicittā (Ka)	91
Nibbikosassa = Nimbakosassa (Sī, Syā)	259
Nibbāyiṁsu = Parinibbiṁsu (Sī, Syā)	76
Nirumbhitvā = Nirappitvā (Syā) Nirambitvā (Ka) Nidampitvā (Saddanīti)	296
Nūnimassa = Nūnamassa (Sī) Nanvimassa (Ka)	112
[Pa]	
Pakkāmi = Pakkami (Ka)	7
Pakkhantā = Pakkhandā (Ka)	72
Paggaḷitapubbakuṇapabhāvena = Paggharitapubbaṁ kuṇapabhāvena (Sī) Gaḷitapubbaṁ kuṇapabhāvena (Ka)	230
Paccakkhampi = Paccakkhamasi (Ka)	176
Paccāharāpetuṁ = So paccāharāpetuṁ (?)	327
Pajjotaṁ dhārentena = Pajjotadhāraṇena (Ka)	140
Paṭibāhiyyati = Paṭibāhīyati (Sī, Syā)	6
Paṭiviso = Paṭiviṁso (Sī)	335
Pataṅgamukhamaṇḍūkā = Baraṅkamukhamaṇḍūkā (Sī) Kharakamukhamaṇḍūkā (Syā)	224
Patthaṭabaddhasāṭake = Patiṭṭhitatthaddasāṭake (Syā) Patiṭṭhitabaddhasāṭake (Ka)	290
Patthapatthapulakaṁ = Patthapatthamūlakaṁ (Ka)	145
Patthapatthapulakanti = Patthapatthamūlakanti (Ka)	145
Pabbajitato = Pabbajjato (Sī, Syā)	171
Parikkhakajanappasādakanti = Sarikkhakajanappasādakanti (Ka)	99
Pariyattibbhājanatthato = Pariyattibhājanatthato (Sī, Syā)	16

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Parisati = Parisatiṁ (Sī)	256
Pavutta = Pamutta (Sī) Pamuttaṁ (Syā)	103
Plavantā = Pilavantā (Sī)	288
Paharitvā = Āharitvā (Syā) Haritvā (Ka)	316
Pākavattatthāya = Pākavaṭṭatthāya (Sī, Syā)	313
Pācanena = Pājanena (Ka)	291
Pāsāṇatala = Pāsādatala (Sī, Syā)	280
Piḷakaṁ = Tilakaṁ (Sī)	223
Pulakaṁ = Mūlakaṁ (Ka)	145
Pupphuḷakā = Bubbulakā (Sī) Pubbuḷakā (Syā)	70
[Ba]	
Bandhaṁ = Baddhaṁ (Sī)	255
Bījaniṁ = Vījaniṁ (Sī, Syā)	11
Buddhavisayova = Buddhavisayo (Sī, Syā)	159
Bodhimaṇḍo = Bodhimaṇḍā (sabbattha)	89
Brahmajālamadesisunti = Brahmajālaṁ adesayunti (Sī)	52
[Bha]	
Bhāgyavā = Bhagyavā (Ka)	95
Bhāgyamassa = Bhagyamassa (Ka)	95
Bhaṇḍassāmikopi = Bhaṇḍassāmiko (Sī, Syā)	306
Bhāsitamattaṁ = Bhāsitamatthaṁ (Sī, Syā, Ka)	105
Bhiṅgāraṁ = Bhiṅkāraṁ (Sī)	56
Bhindivālaṁ = Bhiṇḍivālaṁ (Sī) Bhiṇḍiṁ vā vālaṁ vā (Syā)	284
Bhūmimatto = Bhūmibhāgamatto (Syā) Bhūmimatte (Ka)	298
[Ma]	
Manussamaṁsacakkhunā = Manusso maṁsacakkhunā (Sī, Syā) Manussā maṁsacakkhunā (?)	133
Marisayāmīti = Parisahāmīti (Ka)	176

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Mahākathī = Mahākavi (Sī, Syā)	47
Mahādevattherena = Mahārevattherena (Ka) Sahassadevattherena (Syā)	51
Mahādevattheraṁ = Mahārevattheraṁ (Ka)	48
Mahābodhi-āsannaṭṭhāne = Mahābodhi-āsanaṭṭhāne (Sī, Ka) Mahā-āsanaṭṭhāne (Ṭīkā)	74
Mahāmoggallāno = Mahāmoggalāno (Ka)	150
Mahāmoggallānoti = Mahāmoggalānoti (Ka)	150
Mahāsumatthero = Mahāsummatthero (Sī)	228
Māgasiramāsassa = Migasirassa (Syā)	72
Migasiṅgatāpasassa = Isisiṅgatāpasassa (?) Khu 6. 31 Niḷinikājātakaṁ passitabbaṁ.	180
Migasiṅgaṁ = Isisiṅgaṁ (?)	180
Micchādiṭṭhika-tivedī = Micchādiṭṭhiko katavedī (Ka)	190
Moggallāno = Moggalāno (Ka)	150
Moḷigallo = Monigallo (Sī) Moṇigallo (Syā) Moḷikatto (Ka)	219
[Ya]	
Yāvade = Yāvadeva (Sī, Syā, Saṁ 1. 412 piṭṭhe)	5
Yena kenaci sibbituṁ = Yaṁkiñci sibbituṁ (Syā, Ka)	253
Yo yokoci nāma, so = Yo so yokoci nāmeso (Sī, Syā)	203
[Ra]	
Rakkhanti = Rakkhati (Sī)	296
Rājakakudhabhaṇḍāni = Rājakakudabhaṇḍāni (Ka)	56
Rājapaṭiggahitabhūtāni = Rājapariggahabhūtāni (Sī, Syā)	255
Rukkhamūle = Maṇḍape ca rukkhamūle ca (Syā)	312
Rudradāmakādīnaṁ = Dudradāmakādīnaṁ (Ka)	258

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[La]	
Laṅkārasadisaṁ = Lakārasadisaṁ (Sī)	290
Lakkhaṇīyattā = Sallakkhaṇīyattā (Sī, Syā)	16
Lakkhaṇe = Salakkhaṇe (sabbattha)	16
Laggetvā = Lañcetvā (Syā) Lañjetvā (Ka)	321
Labhāmi = Alabhāmi (Ka)	295
Lohapiṇḍiguḷapiṇḍitelamadhughaṭādi = Lohapiṇḍaguḷapiṇḍa-telamadhughaṭādi (Sī)	280
[Va]	
Vajesu viya = Vajesu (Syā, Ka)	244
Vamati vā passāvaṁ vā = Vaccaṁ vā passāvaṁ vā (Sī) Vamanaṁ vā uccāraṁ vā passāvaṁ vā (Syā)	280
Vavatthapetabbo = Vavatthapetabbo ko so vinayoti (Syā)	4
Vasanti = Vassanti (Sī, Syā)	186
Vasatūti = Vasitunti (Ka)	238
Vase = Vasīvasena (Ka)	127
Vālikārāme = Vālukārāme (Sī)	27
Vāsaṁ = Vassāvāsaṁ (Sī, Syā)	142
Vicinitāvasesaṁ = Vicitāvasesaṁ (Sī, Syā)	333
Vinicchinituṁ = Vinicchituṁ (Ka)	152
Vippanaṭṭhā nāvā = Vipannaṭṭhanāvā (Ka) Vippanaṭṭhanavā (Sī, Ka)	289
Vissatthā = Visaṭṭhā (Ka)	9
Vissakammunā = Visukammunā (Ka)	9
Visākhapuṇṇamadivase = Visākhapuṇṇamīdivase (Syā)	4
Vedisanagaraṁ = Veṭisanagaraṁ (Ka) Vediyanagaraṁ (Ka-Sī)	52
Vuḍḍhilakkhaṇa = Vuḍḍhisalakkhaṇa (sabbattha)	16
Vuttā = Vuttattā (Sī, Ka)	205
[Sa]	
Saṅkarīyati = Saṅkiyati (Ka)	261
Sakissariyanissitā = Sakavīriyanissitā (Ka)	269

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
So dāne nirussāho = Tasmiṁ dāne nirussāhe (Sī)	
Tasmiṁ dāne nirussāho (Syā)	306
So vatāyaṁ = Suvaco vatāyaṁ (Syā)	32
[Ha]	
Hatthavārehi vā padavārehi vā = Hatthapādehi vā (Sī, Syā)	286
Hanatha = Bandhatha (Sī)	49
Hoti, sippikāyapi = Hoti sappi-ādi, yamhi (Ka)	277

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Gāthāsūci